

Departament de Ciència Política i Dret Públic
Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia

Robert González García

XARXES CRÍTIQUES I POLÍTiques
PÚBLIQUES: ELS IMPACTES
DEL MOVIMENT PER L'OKUPACIÓ
A CATALUNYA I MADRID
(1984-2009)

Tesi doctoral dirigida per:
Doctor Ricard Gomà i Carmona

Any 2011

*A l'Ale, la meva companya,
i al fruit del nostre amor
que porta a les seves entranyes*

AGRAÏMENTS

En primer lloc, vull agrair a la meva companya, l'Ale, pel seu suport incondicional, pel rigor en els seus comentaris sobre el text, per la seva col·laboració en el mateix i pel seu amor. No exagero gens ni mica quan afirmo que aquesta tesi no hagués estat possible sense ella. També li vull agrair, tot i que encara no hi és, a la que està en camí.

A la meva família de Catalunya i de Mèxic, per la seva fe en mi i en que acabaria aquest treball. Als meus pares Santiago i Esperanza, i als meus germans Encarni, Olga, Santi, Espe i Imma, i les seves respectives famílies, amb molt d'amor a tots i a totes. També als meus sogres, Luis Enrique i Silvia, i a la meva cunyada, Vero, i la seva companya, Ana, pels bons moments viscuts als dos cantons de l'oceà Atlàntic.

A tota la gent que ha col·laborat activament en aquesta tesi, prestant el seu ajut en les transcripcions d'entrevistes i la correcció d'estil: a la Laia Bragulat, la Carme Gallardo, el Carles Toronell i la Mònica Penas.

Als professors que han orientat i inspirat aquest treball. Al Ricard Gomà, per les seves correccions i comentaris, per no perdre mai l'esperança. A Pedro Ibarra, per ficar-nos en aquesta venturosa, difícil i apassionant relació dels moviments socials i les polítiques públiques. A Jaime Pastor, per acollir-me en la meva estada de camp a Madrid i pel seu exemple de compromís intel·lectual i polític. Al Joan Subirats, per introduir-me en el món de l'anàlisi de les polítiques públiques. A Miguel Martínez López i Marta Llobet, per obrir el camí en l'estudi rigorós i brillant del moviment per l'okupació a l'Estat espanyol. A Ramón Adell, Manuel Jiménez, Angel Calle i José Manuel Robles amb qui comparteixo interessos acadèmics. També als professors del Centre d'Estudis dels Moviments Socials, Enric Prat, Paco Fernández-Buey, Jordi Mir, Mercè Renom i Mariona Ferrer, per interessar-se en el meu treball i encoratjar-me a continuar-lo.

A la gent de la UAB amb qui he treballat els darrers 14 anys i amb qui espero treballar durant molts més. A l'Oriol Barranco, el David García i el Pere Alberola, amics, companys i gairebé germans. A la gent de l'IGOP, amb la què vaig compartir recerques, discussions teòriques i suport mutu, i en especial, al Lluç Pelàez, el Marc Martí, el David Brunet, la Gemma Jaumandreu, la Gemma Ubassart, la Natàlia Rossetti, la Guiomar Vargas, la Maria Truñó, la Mayo Fuster, l'Eva Alfama, l'Anna Obradors, l'Esther Vivas i el Gerard Coll-Planas. També a la gent de sociologia de la UAB què m'ha recolzat personal i acadèmicament: el Toni Verger, la Maria del Mar Griera, l'Aina Tarabini, la Cecilia Peraza, la Isa Benítez, el Josep Maria Antentas i la Susana Mayoral. I a molts d'altres companys i amics de la UAB, pel seu suport, per animar-me en el món de la recerca i per la seva estima: a l'Eva Castillo, la Noemí Bertomeus, la Yoya

Alcoceba, el Ferran Lloveras, la Judith Carreras, la Mercè Cortina, la Laia Ollé, el Lluvi Ferrer, l'Andreu Coll, la Sandra Campañón i l'Ana Montero.

A altres companys i amics de la resta de l'Estat amb qui comparteixo interessos personals i acadèmics i, sense el suport dels quals, no haguessin estat possibles les estades al camp que vaig fer al llarg de la tesi: a l'Asier Blas, el Joseba Fernández, el Miguel Urbán i el Carlos Sevilla. A l'Álvaro, per allotjar-me a casa seva, i a la Vane, per les experiències compartides. També a dos àngels que hem van acollir en l'estada a Holanda i em van engrescar a continuar al meu treball, la Bettina i la Francesca. Als i les okupes que em van rebre en aquest meravellós país, especialment a la Javiera.

A la meva colla de Lleida, per creure en mi i per ser com una segona família: al Cuito, el Jofre, l'Arny, el Lluís, el Carles, el Jaume, el Dani, l'Andrea i l'Ares. També al meu amic Pedro, per ser un exemple a imitar en la seva trajectòria acadèmica des de que anàvem junts a pre-escolar. I a tots els amics i amigues a qui he donat la tabarra amb la meva tesi en els darrers anys: la Reies, la Maria, l'Heithor, la Sandra, l'Àlex, el Jose, el Marc L., el Carlos, l'Elisa, el Marc C., el Jordi, el Roque, la Lola, la Mariona, el Paje, l'Olga, l'Enric, l'Estela, el Lluís, la Sylviane, la Vika, la Noe i alguns altres que m'han acompanyat en el procés.

A la Fundació Jaume Bofill, a la Secretaria General de Joventut i al llavors *Ministerio de Educación y Ciencia*, per haver col·laborat econòmicament en diversos moments d'aquesta llarga trajectòria doctoral.

I, finalment, a la gent dels moviments socials amb la que he compartit i comparteixo lluites, desitjos i anhels emancipatoris, i sobretot a la gent de Revolta. Als centres socials okupats i a les persones del moviment per l'okupació que han prestat el seu temps i han atès amb amabilitat les entrevistes. També perquè són un exemple de creativitat social, de compromís militant i de resistència davant un sistema profundament injust i insolidari.

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ.....	1
PART I . ELS MOVIMENTS SOCIALS I LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES. PERSPECTIVES PER A L'ESTUDI DEL SEU IMPACTE.....	5
1. MOVIMENTS SOCIALS I XARXES CRÍTQUES. PROBLEMES CONCEPTUALS.....	9
1.1. Moviment social i acció col·lectiva.....	12
1.2. Cicles de mobilització i aproximacions teòrico-epistemològiques. Les evolucions en la teoria de moviments socials.....	17
1.2.1. Tres cicles de mobilització en la història contemporània.....	17
1.2.2. Las teories contemporànies dels moviments socials.....	22
1.3. Moviments i xarxes crítiques : velles i noves formes d'anomenar el mateix fenomen?.....	33
1.4. Recapitulat: algunes consideracions epistemològiques.....	34
2. LA GOVERNANÇA I LES XARXES CRÍTQUES: UN ESCENARI COMPLEX PER A L'ACCIÓ COL·LECTIVA TRANSFORMADORA.....	37
2.1. Del govern tradicional a la governança. Els canvis en el sistema de govern de les societats del capitalisme avançat.....	40
2.1.1. Què és la governança? Factors explicatius.....	40
2.1.2. La governança en la globalització neoliberal.....	43
2.2. Governança participativa i de proximitat. L'àmbit local i els moviments socials..	50
2.2.1. Governança participativa.....	51
2.2.2. Governança i proximitat.....	53
2.3. Les xarxes crítiques en l'escenari de la governança. Nou escenari i noves interaccions entre acció col·lectiva i poder polític.....	55
2.3.1. Característiques principals de les xarxes crítiques.....	57
2.3.2. Nous models de relació entre moviments i poder polític: vers una profundització democràtica?.....	60
2.4. Una perspectiva conflictivista de l'escenari de la <i>governança</i>	63
2.4.1. Cooptació i institucionalització. Les alternatives a la repressió sobre els moviments socials per part de l'Estat.....	66
2.4.2. Negociació i confrontació. Les estratègies dels moviments socials.....	71
2.5. Interrogant final: són les polítiques públiques un escenari de transformació social?.....	73
3. ELS IMPACTES SOBRE LA GOVERNANÇA. CAP A UN MODEL D'IMPACTE DE LES XARXES CRÍTQUES EN LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES.....	75
3.1. Les variables explicatives.....	78
3.1.1. El capital social crític.....	79
3.1.2. Els marcs cognitius i l'opinió pública.....	82
3.1.3. Les xarxes de polítiques públiques com a EOP.....	92
3.2. La perspectiva dinàmica. Les condicions de presència i de protagonisme.....	101
3.3. La incidència del moviment per l'okupació en les polítiques públiques.....	106

3.3.1. Les dimensions dels impactes del moviment okupa en les polítiques públiques.....	106
3.3.2. Tres hipòtesis sobre okupes i polítiques públiques.....	109
3.4. Finalitzant amb uns <i>a priori</i>	112
PART II. L'IMPACTE POLÍTIC DEL MOVIMENT PER L'OKUPACIÓ A L'ESTAT ESPANYOL. ELS CASOS DE CATALUNYA I MADRID.....	117
4. CONTEXTUALITZACIÓ. ELS MOVIMENTS PER L'OKUPACIÓ A L'ESTAT ESPANYOL, 25 ANYS D'HISTÒRIA.....	121
4.1. Introducció. Dels nous moviments socials als nous moviments globals.....	123
4.1.1. De l'antifranquisme a la derrota en el referèndum de l'OTAN (1975-1986).....	125
4.1.2. El relleu generacional: de la crisi dels nous moviments socials a l'emergència del moviment global (1987-1999).....	127
4.1.3. Els nous moviments globals (2000-2009).....	129
4.2. Les pràctiques d'okupació com a moviment social. Entre els nous moviments socials i el moviment global.....	131
4.3. L'okupació a Europa. Models i tipologies.....	136
4.4. L'okupació a l'Estat espanyol. Pràctiques i contextos socials.....	143
4.5. Breu història de l'okupació a Estat espanyol.....	149
4.5.1. Naixement i consolidació (1984-1995).....	150
4.5.2. L'etapa daurada (1996-2000).....	152
4.5.3. Perspectives del moviment okupa contemporani (2001-2009).....	156
4.6. A mode de pont: del context socio-històric als estudis de cas.....	159
5. CATALUNYA: DIVERSITAT D'EXPERIÈNCIES.....	163
5.1. Breus apunts cronològics de l'okupació a Catalunya.....	165
5.2. La diversitat dels centres socials okupats catalans. Estudis de cas territorials...	168
5.2.1. Barcelona: el capital social crític del moviment en tres barris.....	168
5.2.2. El Vallès Occidental: Terrassa i Sabadell, dos exemples de construcció del moviment.....	186
5.2.3. Teixint contrapoders al Baix Llobregat.....	194
5.3. Mitjans de comunicació i estratègies de contrainformació.....	199
5.3.1. La construcció mediàtica de l'okupa català.....	200
5.3.2. Experiències de contrainformació locals i globals.....	211
5.4. Oasi català?: moviment okupa i xarxes de polítiques.....	215
5.5. Un impacte real però limitat. Una negociació impossible?.....	222
5.5.1. Els impactes del moviment en els diferents territoris.....	222
5.5.2. Síntesi dels casos catalans.....	228
6. MADRID: CONTRAPODERS I NEGOCIACIÓ.....	235
6.1. Introducció. Petita història de l'okupació a Madrid.....	238
6.2. De l'autonomia organitzada a l'autonomia difusa.....	249
6.2.1. Lucha Autónoma: una experiència organitzativa singular.....	251
6.2.2. Xarxes okupes i noves identitats: les okupacions com a espai d'agregació de la protesta social.....	254

6.3. Premsa i contrainformació: la batalla simbòlica a Madrid.....	263
6.4. Processos de negociació a Madrid.....	272
6.5. Les dimensions de l'impacte. Primeres conclusions per al cas madrileny.....	285
PART III. VERS UN CONJUNT DE CONCLUSIONS.....	293
7. MOVIMENTS SOCIALS I GOVERNANÇA LOCAL: EL CAS DE L'OKUPACIÓ.....	297
7.1. Sobre el concepte de moviment social.....	299
7.2. Sobre el nou escenari de governança.....	302
7.3. Sobre les velles i noves formes d'interacció entre poder polític i moviments socials.....	305
8. ANÀLISI COMPARATIVA DELS ESTUDIS DE CAS: TANCANT LA TESI.....	309
8.1. Les variables explicatives.....	311
8.2. Les negociacions polítiques per la "legalització" dels centres socials okupats....	324
8.3. Els impactes en les diferents dimensions de les polítiques públiques.....	336
8.4. Es confirmen les hipòtesis plantejades?.....	340
8.5. Balanç i perspectives de 25 anys d'okupació a l'Estat espanyol.....	347
8.6. Punt i final.....	350
REFERÈNCIES.....	353
Llibres i articles.....	353
Premsa.....	371
Dossiers de premsa.....	372
Pàgines web.....	372
Filmografia i discografia.....	373
Altres referents.....	373
Entrevistes.....	374
Els casos de Catalunya.....	374
Els casos de Madrid.....	376
ÍNDEX DE QUADRES	
Quadre 1.1. Una tipologia ideal d'actors col·lectius.....	14
Quadre 1.2. Diferències més destacables entre referències culturals de mobilització (perspectiva dels països de l'anomenat Nord).....	20
Quadre 1.3. Processos de l'acció col·lectiva i funció dels marcs cognitius.....	27
Quadre 1.4. Cicles de mobilització i aproximacions teòrico-epistemològiques.....	32
Quadre 2.1. Les dimensions del canvi: de les relacions intergovernamentals a les xarxes de govern multinivell.....	41
Quadre 2.2. Del govern tradicional al govern en xarxa. Diferències bàsiques.....	42
Quadre 2.3. Models d'Estat i estratègies d'adaptació a la globalització neoliberal.....	49
Quadre 2.4. Escenaris d'integració del moviment per l'okupació.....	69

Quadre 2.5.	Diferències entre un moviment okupa i un moviment per l'habitatge (tipus ideals).....	73
Quadre 3.1.	Tipologia de relacions culturals entre la xarxa crítica i l'entorn social	92
Quadre 3.2.	Configuració de l'espai de governança i EOP de la xarxa crítica.....	100
Quadre 3.3.	Hipòtesis de comportament general de les tres variables en el cas de l'okupació.....	105
Quadre 3.4.	Hipòtesis d'impacte del moviment per l'okupació en la <i>governança</i>	112
Quadre 3.5.	Hipòtesis sobre els impactes de la xarxa crítica de suport a l'okupació en les quatre dimensions de les polítiques públiques.....	113
Quadre 5.1.	Okupacions al Baix Llobregat per població (juny de 2006).....	196
Quadre 5.2.	Discurs predominant i percepció de l'impacte.....	201
Quadre 5.3.	Percentatge de peces relacionades amb la violència, la policia o l'àmbit judicial.....	202
Quadre 5.4.	Butlletins de contrainformació per barris i ciutats.....	213
Quadre 5.5.	Els impactes de la xarxa crítica de suport a l'okupació en les quatre dimensions de les polítiques públiques a Catalunya.....	233
Quadre 6.1.	Els impactes de la xarxa crítica de suport a l'okupació en les quatre dimensions de les polítiques públiques a Madrid.....	289
Quadre 8.1.	Resum del comportament de les variables explicatives.....	323
Quadre 8.2.	Anàlisi comparativa del processos de negociació.....	335
Quadre 8.3.	Els impactes en les diferents dimensions de les polítiques públiques.....	339
Quadre 8.4.	Per respondre les hipòtesis de treball.....	347

ÍNDIX DE FIGURES

Figura 2.1.	Arquitectura de la nova economia informacional global.....	44
Figura 2.2.	Nou escenari de la complexitat.....	51
Figura 2.3.	Interaccions entre les xarxes crítiques i la xarxa de polítiques públiques. Impacte de les xarxes crítiques en les polítiques de la governança.....	59
Figura 3.1.	De les tradicions teòriques a les variables independents d'impacte polític	79
Figura 3.2.	Hipòtesi d'estratègia discursiva de quatre xarxes crítiques i impacte en la dimensió substantiva de les polítiques.....	87
Figura 3.3.	Les quatre dimensions de l'impacte en les polítiques públiques com a impacte democràtic.....	107

INTRODUCCIÓ

Aquesta tesi és una aproximació als estudis d'impacte polític dels moviments socials. Es parteix de la base d'una doble evolució paral·lela en els escenaris de govern i en les formes que prenen els moviments socials com a principals actors de l'acció col·lectiva en les actuals democràcies occidentals.

Durant la dècada dels noranta es produeixen un seguit de canvis socials i polítics en les societats post-industrials i de la informació (Castells, 1998) que ens situen en nous paradigmes per l'anàlisi de les polítiques públiques i de l'acció col·lectiva. Per una banda, la crisi dels models tradicionals de govern, situa les polítiques públiques en escenaris de governança o govern en xarxa (Mayntz, 1993), i, per l'altra, sorgeix una nova generació emergent de moviments socials i noves formes d'interacció entre el poder polític i l'acció col·lectiva.

Aquestes novetats ens emplacen a una reelaboració dels instruments analítics i conceptuals que històricament s'han produït tant des de la teoria de polítiques públiques com des de la teoria de moviments socials, per tal d'explicar a través de quins mecanismes, podem parlar d'una inserció efectiva de l'acció col·lectiva en les polítiques públiques als inicis del s. XXI en les societats post-industrials.

Dit d'una altra manera, les grans transformacions estructurals en què es troben immersos avui els països capitalistes avançats -en plena transició del model industrial cap a societats de la informació i el coneixement- exerceixen forts impactes de canvi sobre tres aspectes claus i interrelacionats de la realitat política.

En primer lloc, les agendes públiques i de govern s'amplien cap a temàtiques radicalment noves (com la temàtica de Joventut). D'altra banda, les formes de l'acció col·lectiva crítica van estructurant xarxes d'acció més enllà de les formes partidistes i movimentistes clàssiques. I, finalment, els espais d'interacció entre actors públics i socials van explorant noves maneres de regular i gestionar els conflictes col·lectius.

El repte d'analitzar i interpretar aquests impactes ha forçat un procés d'innovació teòrica i conceptual de gran abast que afecta, com a mínim, a tres aspectes cabdals. Per començar, la teoria de moviments socials revisa els seus instruments per tal d'analitzar els moviments novíssims i les emergents xarxes d'acció col·lectiva crítica. A continuació, la teoria de polítiques públiques entra de ple en el nou escenari de la *governança* com a marc referencial superador de l'anterior escenari de govern tradicional. Per acabar, la teoria de la democràcia, reelabora els seus supòsits a la llum dels nous instruments d'innovació democràtica-participativa.

Ara bé, per tal d'abordar aquests fenòmens, perquè triar un moviment com el d'okupació? No és un pel contradictori estudiar un moviment de caràcter autònom per mesurar el seu impacte en les polítiques públiques? Efectivament, l'okupació ha estat un fenomen freqüentment desconegut, incomprès i reprimit, tot i que si donem un cop d'ull a les fonts teòriques i metodològiques que s'adopten habitualment per analitzar els moviments socials, veurem que son perfectament aplicables al moviment per l'okupació. Ara bé, encara que no es tracti d'un moviment orientat al poder que vulgui reivindicar un seguit de demandes socials, vinculades a l'habitatge, l'urbanisme, la política juvenil o la política d'ocupació, això no vol dir que no hi incideixi. Això es precisament el que es pretén abordar en aquesta tesi, la incidència que ha tingut aquest moviment en les polítiques públiques a l'Estat espanyol en els darrers 25 anys, en concret en el període que transita entre l'aparició de les primeres okupacions el 1984, fins l'any 2009, en el qual es finalitzà el treball de camp. Per tal d'estudiar la incidència del moviment, partirem d'una anàlisi històrica i comparativa, que avaluarà en paral·lel les evolucions del propi moviment i les de les polítiques públiques.

En aquesta introducció, és necessari explicitar la metodologia i les tècniques d'estudi utilitzades al llarg de tot el procés de tesi, incloent un bast treball de camp que compta amb 20 entrevistes a activistes dels moviments socials. L'estratègia metodològica i les tècniques utilitzades per desenvolupar l'estudi han estat predominantment qualitatives. D'altra banda, s'han utilitzat algunes dades quantitatives, sobretot per a dur a terme l'anàlisi de premsa sobre el moviment per l'okupació. La tècnica base de l'estudi ha estat l'entrevista semiestructurada i en profunditat a activistes del moviment per l'okupació, tot i que també s'han realitzat entrevistes a tècnics i polítics municipals i autonòmics, així com a membres del teixit associatiu o polític que en alguns moments han format part de la *xarxa crítica* de suport a l'okupació. Per a seleccionar la mostra de les entrevistes, s'ha realitzat prèviament observació participant, la qual cosa ha portat també a explorar metodologies com la investigació acció participativa o la recerca activista. Finalment i a la llum del marc teòric, s'ha portat a terme una variant de l'anàlisi del discurs per tal de treballar el material recopilat en les entrevistes.

La tesi s'estructura en tres parts. La primera, que consta de tres capítols, desenvoluparà i readaptarà eines teòriques i analítiques tant des de la perspectiva de l'anàlisi de polítiques públiques com des de la teoria de moviments socials. El primer capítol revisarà les teories de moviments socials, cercant elements per a l'estudi del seu impacte. El segon es centrarà en les aportacions que provenen del camp de l'anàlisi de polítiques públiques i que expliquen el canvi dels escenaris de govern tradicional als de governança, avançant les implicacions que això té per

a l'acció col·lectiva i els moviments socials. Es farà, això sí, des d'una perspectiva crítica, afegint el context de la globalització neoliberal i de la retirada dels Estats del Benestar a tot aquest marc.

La segona part de la tesi és el resultat d'un treball empíric sobre l'evolució d'una xarxa crítica, la del moviment per l'okupació, i dels seus impactes polítics a Catalunya i Madrid en els darrers 25 anys, des del sorgiment del moviment fins l'actualitat. S'estructura, com la primera, en tres capítols. El primer (capítol 4 de la tesi) actua de marc socio-històric, mentre que els altres dos, fan referència a ambdós casos d'estudi: el cinqué està dedicat al cas de Catalunya i el sisé al de Madrid. Aquets dos territoris, com explicaré en la introducció de la segona part, són -a més del País Basc- els dos amb més presència d'okupacions a l'Estat espanyol. Catalunya i Madrid esdevenen dos casos ideals per a comparar ja que presenten una sèrie de característiques similars, però són també prou diferents i ens donen diversitat en les configuracions de les variables explicatives del nostre model analític. Així, tant Madrid com Catalunya tenen una metròpoli dominant i comparteixen el fet de ser els territoris amb més espais urbans abandonats i amb uns preus més alts de l'habitatge. Ambdós són també espais de forta tradició de mobilització social i prou densos per a trobar massa crítica en l'expressió de qualsevol contradicció política.

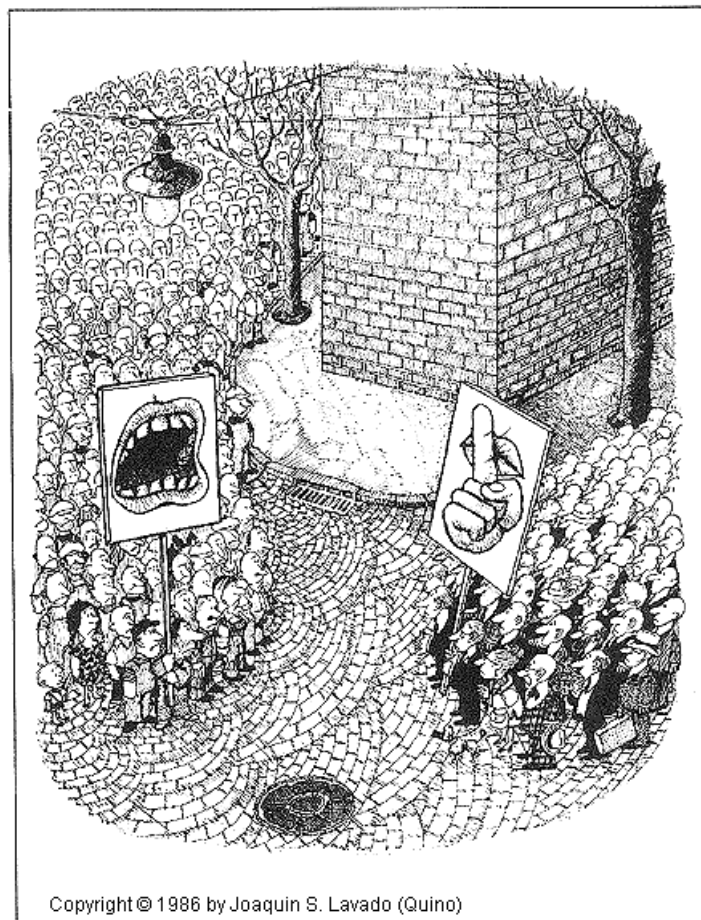
Amb la tercera part s'intentarà cobrir dos objectius. En primer lloc, el capítol 7 servirà per explicitar les principals conclusions a les que ha arribat aquesta tesi a nivell teòric, conceptual i epistemològic. Finalment, en el capítol 8 es contrastaran els dos estudis empírics amb una anàlisi comparativa dels principals resultats. Així mateix, es desenvoluparan unes conclusions generals sobre l'impacte del moviment per l'okupació en les polítiques públiques a l'Estat espanyol.

En definitiva, amb aquesta tesi doctoral es pretén generar un espai de reflexió teòrica i de recerca empírica que connecti els elements de canvi en les teories de moviments socials i de l'anàlisi de les polítiques públiques, i aprofundeixi a través d'un cas concret. L'objectiu d'aquesta tesi és, doncs, analitzar els espais d'acció col·lectiva crítica més innovadors, com és el cas del moviment okupa i la seva xarxa, des de l'angle de la seva incidència en els nous camps de la política pública, (en aquest cas, i sobretot, els de Joventut i Habitatge) , per mitjà de processos d'interacció que entren de ple en les noves concepcions d'una governança radicalment democràtica.

Aquesta tesi posa fi a una llarga trajectòria doctoral que començà amb la tesina sobre el moviment per l'okupació a Catalunya, l'any 2001. Ara bé, no es tracta d'un punt i final, ja que en el decurs de la tesi s'ha acumulat prou material i interès per seguir cap a diverses fites en un futur post-doctoral. Per exemple, resta per fer un estudi comparatiu dels impactes de l'okupació

en les polítiques públiques a Catalunya i a l'Estat espanyol, amb els que es produeixen a altres societats del capitalisme avançat com Holanda, Suïssa, Alemanya, Gran Bretanya o Itàlia. D'altra banda, l'aproximació a altres qüestions importants, com la perspectiva de gènere, no han tingut cabuda en aquesta tesi, però han despertat en l'autor algunes reflexions que caldria seguir treballant.

**PART I. ELS MOVIMENTS SOCIALS
I LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES.
PERSPECTIVES PER A
L'ESTUDI DEL SEU IMPACTE**

Els moviments socials i les polítiques públiques es podrien veure de forma intuïtiva o des del mal anomenat sentit comú com a fenòmens segurament allunyats o, en tot cas, com a previsibles oponents, per no dir enemics. Així, si uns, els moviments, són situats per l'imaginari col·lectiu en l'àmbit de l'allò social, les altres, les polítiques, es mourien per l'esfera política i institucional. Els primers serien vistos per no poques persones com el paradigma de l'espontaneïtat, la informalitat, l'autonomia, la llibertat i la protesta. Les segones, en canvi, s'associarien amb les normes, la previsibilitat, l'ordre i, en determinats casos, la repressió. Però la mateixa història i, evidentment, desenes d'aportacions de totes les ciències socials, han demostrat una i mil vegades que les coses no són tan senzilles, i que les relacions entre moviments socials i polítiques públiques són, com a mínim, complexes, ambivalents i, fins i tot, sorprenents. Aquesta primera part de la tesi abordarà, a través de tres capítols, un camí que porta a una necessària trobada entre ambdós camps, mobilització social i política pública. Aquesta entesa obeeix a canvis profunds que en els dos àmbits s'han experimentat en el pas de les societats industrials del capitalisme corporatiu, que sorgí després de la Segona Guerra Mundial, a les societats post-industrials del capitalisme informacional que es consoliden a partir de la dècada dels vuitanta, en coincidència amb l'auge del neoliberalisme global.

En el primer capítol es pretén aclarir, a la llum de la literatura existent, alguns conceptes vinculats a l'acció col·lectiva que seran utilitzats al llarg de la tesi, així com les principals teories que han servit de base per a desenvolupar un model analític que pretén comprendre i explicar l'impacte polític del moviment per l'okupació a l'Estat espanyol en els darrers 25 anys. El segon capítol teòric d'aquesta tesi pretén posar sobre la taula tota una sèrie d'eines conceptuals que s'han produït des de la perspectiva de les *xarxes de polítiques públiques (policy networks)*, que puguin ser útils per tal d'explicar la incidència de les *xarxes crítiques* en les polítiques públiques. D'alguna manera, es pretén revisar les teories de la governança des d'una perspectiva crítica que doni compte de dos fenòmens: el context de retirada dels estats benefactors, encetat als anys 80 a nivell mundial i accentuat en els darrers anys amb les sortides neoliberals a la crisi econòmica de 2008, i al fet d'estar abordant en aquesta tesi un fenomen com l'okupació, a priori difícil de casar amb les polítiques públiques. Finalment, el tercer capítol desplegarà un model analític -ben sustentat en la teoria- que després guiarà l'anàlisi empírica de l'impacte de les *xarxes crítiques* d'okupació en les polítiques públiques a l'Estat espanyol en els darrers 25 anys. En aquest tercer capítol s'exposaran les variables explicatives d'aquest model, des d'una perspectiva tan estàtica com dinàmica i, finalment, es presentaran les diferents dimensions que poden tenir aquests impactes, per acabar amb les hipòtesis sobre okupació i polítiques que orienten tot el treball teòric i empíric d'aquesta tesi.

1. MOVIMENTS SOCIALS I

XARXES CRÍTIQUES.

PROBLEMES CONCEPTUALS

[...]

*con tu puedo y con mi quiero
vamos juntos compañero*

*la historia tañe sonora
su lección como campana
para gozar el mañana
hay que pelear el ahora*

*con tu puedo y con mi quiero
vamos juntos compañero*

*ya no somos inocentes
ni en la mala ni en la buena
cada cual a su faena
porque en este no hay suplentes*

*con tu puedo y con mi quiero
vamos juntos compañero*

(Mario Benedetti, 2000: 101).

Es moviments socials han estat un tema d'estudi habitual per part de la Ciència Política, la Sociologia, la Història, l'Antropologia i la Psicologia Social. Ara bé, en tractar-se d'un fenomen polític, les aproximacions teòriques i epistemològiques mai seran imparcials, i d'elles dependrà en bona mesura el resultat de la recerca. Com aquest treball de tesi és eminentment empíric, l'objectiu d'aquest capítol és aclarir, a la llum de la literatura existent, alguns conceptes vinculats a l'acció col·lectiva que seran utilitzats al llarg de la mateixa, així com les principals teories que han servit de base per a desenvolupar un model analític que pretén comprendre i explicar l'impacte polític del moviment per l'okupació a l'Estat espanyol en els darrers 25 anys.

En un primer apartat s'intentarà posar llum sobre conceptes que seran utilitzats al llarg de la tesi com els de *moviment social*, *acció col·lectiva* o *protesta política*. En segon lloc, es farà un recorregut per les teories de moviments socials de la segona part del segle vint, relacionant-les amb els cicles de mobilització de la història contemporània. Finalment, en un breu apartat de conclusions, s'introduirà el concepte de *xarxa crítica*, que serà tractat amb més detall en el segon capítol.

Es podria objectar que per estudiar un fenomen tant recent com el del moviment per l'okupació no caldria remuntar-se tant en el temps, i que les teories o mobilitzacions del segle passat ja no ens serveixen per a explicar les actuals. Tal com diu Traugott (2002a) només des del privilegiat punt de vista que ofereix el pas del temps és possible avaluar les conseqüències per al canvi social derivades de fenòmens de protesta i contestació. És per això que crec necessari comprendre com s'han analitzat els processos de mobilització en els darrers 50 anys, per després endinsar-me en el meu cas d'estudi, del qual només en tenim constància en els darrers 25 anys. Penso que és fonamental considerar períodes de temps llargs per tal d'estudiar fenòmens d'impacte polític des de la societat civil.

En segon lloc, i dins els debats entre escoles teòriques, disciplinàries o polítiques en l'estudi dels moviments socials, aquest treball optarà per l'eclecticisme i la barreja de tradicions i disciplines.

Finalment, entraran també en joc aportacions d'autors amb fonaments epistemològics diferents als defensats en aquesta tesi. És a dir, si bé l'objectiu de la tesi pel que fa a l'estudi dels moviments socials és aportar elements que puguin contribuir, modestament, a la ingent tasca emancipadora que aquestos afronten en tant que subjectes del canvi social, sovint es citaran autors que aborden l'estudi dels moviments des d'aproximacions pretesament objectives i allunyades d'aquest subjecte. Aquesta contradicció, latent al llarg del treball, és producte de les pròpies tensions que s'esdevenen en el camp acadèmic, que són però inherents a l'avenç del pensament social.

1.1. MOVIMENT SOCIAL I ACCIÓ COL·LECTIVA

En la literatura sobre moviments socials, existeixen múltiples definicions que tracten d'acotar un terme tan ample i imprecís com el de moviment social. En primer lloc, caldria distingir tres conceptes que sovint s'utilitzen com a sinònims, com són el de moviment social, protesta social i acció col·lectiva.

Començant pel final, es considera "acció col·lectiva" tota acció conjunta que persegueix uns interessos comuns i que per tal d'aconseguir-los desenvolupa unes pràctiques de mobilització concretes (Funes i Montferrer, 2003). En el cas de l'acció col·lectiva política, Tilly (1978) indica que són necessaris almenys quatre elements per a que aquesta es produeixi: interessos (comuns a un conjunt de persones), organització (més o menys estructurada), pràctiques de mobilització (amb diferents repertoris d'acció) i una estructura d'oportunitat política (en endavant, EOP) que facilitarà o dificultarà l'acció col·lectiva. Sota aquesta definició, poden encaixar perfectament, partits polítics, grups d'interès i moviments socials. Tots tres tipus d'actors comparteixen les característiques dels actors polítics col·lectius: participació voluntària dels membres; estabilitat relativa de la seva activitat; objectius (latents o explícits) que els donen homogeneïtat entre els participants; línia d'acció coordinada i organitzada; i, finalment, intervenció en l'àmbit polític incidint en la gestió del conflicte social.

Llavors, què diferencia un moviment social de la resta d'actors polítics col·lectius? S'adoptaran com a guia les diferències entre moviments socials, partits i grups de pressió, que estableixen Ibarra, Gomà i Martí (2002), afegint-hi algunes anotacions sobre el tema d'aquesta tesi, l'okupació, que seran ampliadades i revisades en la segona part, on es definirà i caracteritzarà aquest moviment social.

La intensitat de l'estructuració dels actors col·lectius pot ser forta i estable, tal i com correspon als grups d'interès o als partits o, pel contrari, pot estar subjecta a variacions i oscil·lacions com passa a molts moviments socials. En el cas del moviment per l'okupació, l'estructura, com veurem al llarg de la tesi, és d'arrel comunitària, i es basa més en els grups d'afinitat que no pas en formes organitzatives. Si prenem com a unitat d'anàlisi un centre social o una casa okupada, llavors podem parlar d'estructura assembleària, amb diverses comissions en funció de les activitats. Però si parlem del moviment en el seu conjunt, l'autonomia i els grups d'afinitat serien la tònica, amb alguns intents d'assemblees d'okupes de nivell municipal, metropolità o regional.

Pel que fa al *discurs*, les propostes que promouen els actors polítics col·lectius poden tenir un abast global, pretenent una intervenció en tots els camps temàtics: aquest es el cas dels partits. Poden, en canvi, concentrar-se en un sol camp temàtic de caràcter específic -econòmic,

cultural, religió, etcètera- o, finalment, poden situar-se en una sola dimensió “transversal” que afecta a una diversitat de camps temàtics. Així és amb els moviments feministes, que adopten la discriminació de gènere com a terreny d'intervenció en tots els camps (familiar, laboral, polític, cultural i personal). El cas del moviment per l'okupació seria però diferent. Com explico més endavant, el moviment per l'okupació es troba a cavall entre els *nous moviments socials* i el moviment global (o “antiglobalització”), per la qual cosa si podem trobar discursos que, sense tenir una pretensió global, abasten molts camps de la política, des de l'ecologia, l'habitatge o les formes de consum i oci, fins els models de relacions personals, l'orientació sexual, l'antimilitarisme, l'anticapitalisme i l'antisexisme.

L'àmbit preferent d'intervenció, en alguns casos, és l'àmbit institucional -el parlament, el govern i les diverses administracions- el que concentra la intervenció principal de l'actor col·lectiu: és així amb els partits. Però també pot ser l'àmbit extra-institucional, amb preferència per formes d'activitat no convencionals: així es dona en molts moviments socials i, evidentment, en el de les okupacions.

En el cas dels partits, *l'orientació vers el poder* està dirigida a obtenir-lo (i posteriorment gestionar-lo) per mitjà de la competició electoral i el dels grups de pressió esbiaixar-lo secretament vers els seus interessos (en el cas dels *lobbies* empresarials) o arribar a la concertació via negociació (en el cas dels sindicats majoritaris). Respecte els moviments socials, la seva intenció no es ocupar ni exercir el poder, sinó dur a terme una oposició visible amb la finalitat de pressionar les autoritats per a que canviïn o aturin determinada política o per a introduir nous temes en l'agenda pública. En el cas dels okupes, es definiran majoritàriament en una estratègia de generació de contrapoders i negaran una voluntat explícita d'incidir en les autoritats. Aquest fet l'hauré de tenir molt en compte en l'aplicació d'un model d'impacte en les polítiques públiques a un moviment antisistèmic.¹

Les estratègies per a orientar-se vers el poder que utilitzen els actors poden ser diverses. Els partits tenen el seu espai de confrontació en l'obtenció del sufragi, mentre que la intenció dels grups de pressió és l'accés a les autoritats competents. En el cas dels moviments, la seva estratègia sol ser el conflicte amb el poder, mitjançant l'ús de l'acció col·lectiva i la mobilització social.

---

¹ Arrighi, Hopkins i Wallerstein (1999), utilitzen el concepte de moviments antisistèmics per referir-se a les formes d'actuació i organització que sorgeixen fonamentalment a partir de la dècada dels 60 com a resposta a les noves condicions de l'estructuració social capitalista, i que s'allunyen cada cop més de les institucions tradicionals (permanents i burocratitzades) del moviment obrer, al mateix temps que abandonen com a prioritat estratègica la conquesta de l'aparell estatal de poder.

La naturalesa dels recursos és diferent per a cada un dels actors. Així, si bé els grups de pressió acostumen a tenir com a recursos l'experiència (per exemple les entitats conservacionistes) o l'accés a les autoritats (en el cas dels lobbies empresarials); els partits polítics compten amb recursos econòmics (diners), legitimadors (vots i legalitat vigent) i institucionals (càrrecs) En el cas dels moviments, la naturalesa dels recursos no acostuma a ser de caràcter material, sinó que sovint són recursos simbòlics -com la cohesió emocional, la disciplina i el compromís dels seus membres. Els moviments per l'okupació, però, destacaran per ser dels més efectius en l'obtenció de recursos econòmics propis a través de l'autogestió.²

QUADRE 1.1. UNA TIPOLOGIA IDEAL D'ACTORS COL·LECTIUS

	<i>Partits</i>	<i>Grups d'interès</i>	<i>Moviments socials</i>
<i>Estructuració</i>	Formalitzada, estable, jeràrquica	Formalitzada, forta	Horitzontal, fluida, variable, informal, xarxes
<i>Discurs/Temes</i>	Global	Sectorial	Transversal
<i>Àmbit d'intervenció, repertori</i>	Institucional, convencional	Institucional (variable)	Social, no convencional
<i>Orientació cap al poder</i>	Exercici	Pressió	Canvi/ enfrontament
<i>Estratègia</i>	Competència	Accés a autoritats	Conflicte
<i>Recursos</i>	Càrrecs, vots Econòmics, legals	Experiència, coneixements específics, accés	Membres, recursos simbòlics

Font: elaboració pròpia a partir d'Ibarra, Gomà i Martí (2002).

Ramón Adell (2003) considera que l'impacte dels moviments socials sobre el sistema, pot incloure el reconeixement del moviment social com a actor legítim (procedimental o operatiu); un canvi o gir de la política (substantiu) o una transformació del propi context polític del moviment (estructural). Ibarra, Gomà i Martí (2002) afirmen que els moviments socials incideixen en tots els àmbits de la política:

- *Simbòlic*: els moviments socials constitueixen un sistema de narracions, registres culturals, explicacions i prescripcions sobre com determinats conflictes s'expressen socialment.

² Així, com veurem al llarg d'aquesta tesis, seran habituals experiències d'autoocupació, per una banda, i d'obtenció de recursos econòmics col·lectius a través d'activitats pròpies en els centres socials.

- *Interactiu o relacional*: el moviment social és una forma específica d'actor col·lectiu constituït per un conjunt de normes preestablertes (provinents de la memòria i pràctica històrica) que són una guia per a l'acció col·lectiva present o futura de manera formal o informal.
- *Institucional o operatiu*: els moviments incideixen i impacten transformant o posant en tensió els espais que regulen i canalitzen les conductes dels actors, a través d'accions no convencionals i sovint disruptives.
- *Substantiu*: finalment, els moviments socials són, en sí mateixos, un instrument de canvi de la realitat.

Després d'establir aquestes diferenciacions, és de relleu comentar com s'ha definit el terme *moviments socials* des de la ciència política. Davant la impossibilitat d'abordar totes les aportacions de la literatura, em limitaré a fer un repàs d'aquelles aproximacions més útils i suggerents pels objectius d'aquesta tesi.

Per a Pastor (2002), tot moviment social es caracteritza pel fet de sorgir en condicions de conflicte i esdevenir un desafiament a les autoritats o poders mitjançant una acció col·lectiva, no institucionalitzada, amb la intenció de promoure canvis en els quals participa un nombre de persones significatiu. Ibarra, Gomà i Martí (2002), defineixen moviment social com a un actor polític col·lectiu de caràcter mobilitzador (i, per tant, un espai de participació) que persegueix objectius de canvi a través d'accions (generalment no convencionals), i que per a fer-ho actua amb certa continuïtat, a través d'un alt nivell d'integració simbòlica i un baix nivell d'especificació de rols, a la vegada que es nodreix de formes d'acció i organització variables. Per tant, un moviment social és un agent d'influència i persuasió que desafia les interpretacions dominants sobre diversos aspectes de la realitat.

Les idees de *conflicte*, *desafiament*, *canvi* i *acció col·lectiva* en l'espai públic, són bàsiques per distingir un moviment social d'un grup de pressió o d'un partit polític, tot i que en més d'una ocasió un moviment social ha acabat transformant-se en aquests tipus d'organitzacions.

Ara bé, alguns autors creuen necessari diferenciar el concepte de moviment social del de *protesta política*, més ampli. En aquesta tasca ens duran a una definició més acotada, molt útil per a relacionar, després, moviments socials i polítiques públiques. Així, Jiménez (2005) defineix protesta social com l'acció col·lectiva pública d'actors no estatals a favor d'un interès comú exclòs del procés de presa de decisions. El principal objectiu de la protesta és incidir sobre els actors amb poder (les autoritats), de l'acció de les quals pot dependre la inclusió dels seus interessos en el procés de presa de decisions. El procés de normalització i legitimació creixent

de la protesta, fa més freqüent el recurs a la mateixa per part de tot tipus d'actors, fins i tot els institucionals.³ Per Jiménez, l'especificitat del concepte moviment social front el de protesta, radica en dos qualitats essencials. Per una banda, l'objectiu últim i inherent a un moviment social és canviar un ordre social (o oposar-se al seu canvi), i per l'altra, s'assenta en una xarxa ampla de relacions entre col·lectius i persones que comparteixen una identitat col·lectiva.

Jiménez (2005) defineix un moviment social com una xarxa informal d'interaccions entre una pluralitat de grups, més o menys formalitzats, i individus que sobre la base d'una identitat col·lectiva comú tenen com a objectiu la consecució del canvi social. Em quedo doncs, també amb les idees de *xarxa* i *identitat*, com a cabdals per abordar l'estudi d'un moviment social.

D'altra banda, i encara que aquesta no sigui la funció explícita dels moviments socials, es pot considerar que alguns moviments, com el de les okupacions, actuen sovint d'agents inclusius, en la mesura que incorporen a la vida ciutadana a sectors socials potencialment exclosos.⁴ Segons Charles Tilly (2002), les onades d'acció col·lectiva a la Gran Bretanya de finals del segle XVIII i principis del XIX, representen el naixement del concepte moviment social, que defineix com a desafiament sostingut i organitzat a les autoritats en nom d'una població desposseïda, exclosa o tractada amb injustícia. Actualment, dins l'era de la globalització neoliberal i malgrat la generalització de les poliarquies democràtiques (Dahl, 1971), els moviments tenen molt a veure amb l'exclusió, com a fenòmens de resposta a la mateixa. Com afirma Calle (2004), una debilitat més gran dels llaços socials portarà a un increment dels riscos de patir exclusió i de que la precarietat vital es reproduïxi i acreïxi. Per tant, la formació de moviments socials de tipus comunitari actuarà en contra d'aquestes tendències de les actuals societats del capitalisme tardà. En el capítol quart reprendré aquesta qüestió, per ara, afegiré el concepte *inclusió*, en la definició d'un moviment social contemporani.

---

³ Podríem observar des d'aquesta òptica les mobilitzacions de la dreta espanyola (entorn el PP) contra els matrimonis homosexuals, a favor del transvasament de l'Ebre o de l'obligatorietat de la religió a les escoles la legislatura 2004-2008. D'altra banda, totes les mobilitzacions antiterroristes promogudes per governs polítics de tot color gaudeixen d'un caràcter marcadament institucional. Sembla interessant en aquest punt la distinció que estableix Adell (2003) entre manifestacions d'adhesió i manifestacions de contestació. Finalment, aquestes mobilitzacions encaixarien també amb el concepte de *contramoviment* de Tilly (2002), concebut com resposta de les classes dominants davant moviments que amenacen els seus interessos.

⁴ Segons Subirats (2004) són sectors exclosos aquells que no participen en la producció i la creació de valor dins i fora del mercat, que no tenen adscripció política i ciutadania o que no tenen xarxes familiars o socials de recolzament

1.2. CICLES DE MOBILITZACIÓ I APROXIMACIONS TEÒRICO-EPISTEMOLÒGIQUES. LES EVOLUCIONS EN LA TEORIA DE MOVIMENTS SOCIALS

Des de la sociologia i la ciència política existeixen múltiples perspectives per analitzar els moviments socials, des de les que posen l'èmfasi en elements més estructurals que expliquen l'aparició d'aquests fenòmens de mobilització col·lectiva, fins les que emfatitzen el potencial de transformació (contra) cultural, passant per les que es centren en l'anàlisi concret dels elements interns dels propis moviments que poden explicar el seu èxit o fracàs.

He cregut adient destacar unes quantes teories de moviments socials, i sobretot relacionar-les amb els cicles de mobilització de la història contemporània. Pretenc posar en evidència la íntima relació que existeix entre l'episteme, la teoria i el mètode o l'acció. Cada teoria es producte del seu moment històric, i vol justificar *l'status quo*, o, en el cas contrari, subvertir-lo. Aquest petit viatge per les teories anirà doncs acompanyat per un concepte també propi de l'estudi dels moviments socials, el de cicles de mobilització o de protesta.

1.2.1. TRES CICLES DE MOBILITZACIÓ EN LA HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA

Seguint les teories d'autors com McAdam o Sidney Tarrow, podem definir cicle de protesta com a:

[...] una fase creixent de conflicte i d'enfrontament a tot el sistema social, que comporta els següents trets: (i) ràpida difusió de l'acció col·lectiva, des dels sectors tradicionalment amb més capacitat de mobilització cap als sectors amb menys capacitat; (ii) acceleració de les pautes d'innovació en el repertori d'acció col·lectiva; (iii) combinació de participació continguda i participació transgressora, amb la creació de *nous* moviments socials; (iv) i finalment, seqüències d'interacció intensificada entre els grups desafiadors i les autoritats, que finalment poden culminar en revoltes, en reforma, en repressió i, a vegades, en revolució" (Herreros, 2004a: 4).

Ernest Mandel (1980) demostrà que els cicles de mobilització estan íntimament relacionats amb les ones llargues del desenvolupament capitalista i punts culminants de la lluita de classes. En la història contemporània podem parlar de tres cicles de protesta, dos acabats i un encara en procés. Herreros sintetitza així els dos primers:

Emprant l'utilatge proposat per Tarrow, des de l'aparició dels moviments socials s'observa en el conjunt del sistema món dos cicles de protesta complerts. El primer sorgiria als voltants de 1848 i finalitza en el període d'entreguerres, sent el moviment obrer el seu màxim inductor. No és fins la dècada dels 60 i 70 quan

apareix el segon cicle, epicentrat en el maig francès, desenvolupat en el nucli dur en un primer tram per moviments com l'estudiantil i l'esquerra alternativa i, en un segon, pels anomenats *nous moviments socials* (ecologisme, pacifisme, nou feminisme (Herrerros, 2004a: 5).

Així doncs el primer del cicles moderns sorgí amb les revolucions democràtiques de 1848, o la Primavera dels pobles. Fou un cicle protagonitzat pel moviment obrer, que en les seves tendències socialista i anarquista, aconseguí dos fites excepcionals per a la història, com la Revolució russa de 1917 o la revolució social a Espanya el 1936. La finalització abrupta i sagnant del cicle amb l'ascens dels feixismes i el totalitarisme stalinista, i la Segona Guerra Mundial, es podria considerar com la resposta cruel de la burgesia en la lluita de classes. Tot i així com a conseqüència d'aquest primer cicle de protesta es produïren transformacions socials que comportaren l'adveniment dels Estats del Benestar.

El segon gran cicle de protesta es va desenvolupar a les dècades dels 60 i 70, i sacsejà el món amb revoltes que s'oposaven tant a les democràcies capitalistes occidentals com al règim burocràtic del bloc de l'Est. Així doncs, el cicle compregué des del maig francès, la Itàlia insurreccional o les mobilitzacions als Estats Units contra la Guerra del Vietnam fins el moviment estudiantil mexicà i la Primavera de Praga a l'antiga Txecolovàquia. Els Nous moviments socials i el seu impacte en les transformacions culturals, foren el llegat més important d'aquest segon cicle.

El tercer aniria des de finals dels 80 -però sobretot a partir de l'aixecament zapatista de 1994- fins a l'actualitat.⁵ Els moviments socials es centraran en la lluita contra la globalització neoliberal o a favor de la justícia global i la democràcia radical (Calle, 2005), posant en el blanc de les seves protestes als organismes multilaterals (BM, FMI, OMC, UE, ALCA, NAFTA) i les empreses transnacionals. Aquest nou cicle està protagonitzat pel que s'ha anomenat moviment "antiglobalització". Els esdeveniments de Seattle⁶ i de Praga⁷, les successives contracimeres; la

---

⁵ L'aixecament zapatista es pot considerar el punt de partida simbòlic, perquè si bé es tracta d'una resposta contundent al Tractat de Lliure Comerç entre Canadà, EEUU i Mèxic, no es pas l'única, sinó que s'emmarca en un moviment d'accions, revoltes i denúncies al llarg del continent americà. Per altra banda, durant aquests anys es produeixen una sèrie de campanyes internacionals sobre temes específics, com les mobilitzacions a Amèrica del Nord en oposició a l'Acord de Lliure Comerç de l'Amèrica del Nord (NAFTA) el 1994, la campanya contra la Ronda Uruguai del GATT el mateix any, les mobilitzacions que portaren a la paràlisi de l'Acord Multilateral d'Inversions (AMI) el 1998 i la campanya per l'abolició del deute extern. Finalment, es produeixen un seguit de mobilitzacions de nivell estatal contra polítiques neoliberals: les lluites contra la privatització de la seguretat social a França el 1995; les mobilitzacions dels *dockers* de Liverpool a Gran Bretanya el 1997; la vaga de treballadors de la *Union Postal Service* als EEUU el 1997; i l'emergència d'un moviment sindical combatiu en diverses regions de la perifèria, especialment en el sud-est asiàtic (Antentas, 2001).

⁶ Paralització de la cimera de l'OMC per les manifestacions contraries als acords que prenia aquest organisme el 1999.

⁷ Amb ocasió d'una cimera conjunta de l'FMI i del BM a setembre de 2000, es desenvolupa una mobilització opositora que implica la posada en escena mediàtica dels moviments globals a Europa.

celebració dels diversos Fòrums Socials Mundials, Europeus i temàtics, les lluites contra les privatitzacions i el neoliberalisme tant a Països del “Sud” (Bolívia, Veneçuela, Argentina, Mèxic i Sud-àfrica) com del “Nord” (França, EEUU, Gran Bretanya i Itàlia); així com el sorgiment de nous col·lectius i xarxes de moviments, han anat bastint nous moviments globals arreu del món.⁸

Aquest cicle de mobilització -que és encara vigent- va mostrar el seu abast mundial en les mobilitzacions contra la invasió de l'Iraq per part dels Estats Units i els seus aliats. El 16 de febrer de 2003 més de 10 milions de persones es manifestaren de forma simultània contra la doctrina estadounidenca de guerra global permanent contra el terrorisme que pretén justificar l'actual ordre mundial. Els efectes que pot tenir aquest cicle estan encara per veure, però en tot cas, la innovació en el repertori participatiu i en la cultura política mundial, causa i conseqüència entre d'altres de la proliferació de noves tecnologies de la informació (com Internet), està ara fora de tot dubte (Sampedro 2005; Alcalde i Roig, 2004; Castells, 2003)

Múltiples han estat les denominacions que ha rebut el moviment protagonista d'aquest cicle. A nivell popular ha triomfat el mot “antiglobalització”. Aquesta ha estat la denominació amb la que els mitjans de comunicació han batejat el moviment, però no és la més acurada. *Moviment contra la globalització neoliberal o capitalista* (Barranco i González, 2001; Fernandez-Durán i Etxezarreta, 2001), *moviment per la justícia global* (Della Porta, 2003) i *moviment global* (Callinicos, 2003) o *nous moviments globals* (Calle, 2005) semblen molt més consistents, amb la teoria i la pràctica d'aquesta nova forma de mobilització. En una vessant molt més descriptiva, també serien adients les denominacions *moviment de moviments* (Negri, 2001) o *núvol de mosquits* (Klein, 2002), ja que el moviment global configura un espai de confluència entre diferents agents que participen o havien participat en d'altres moviments anteriors. Malgrat això, l'adjectiu *global(s)* per anomenar aquest(s) moviment(s) és el més apropiat, doncs designa, per una banda, una visió holística dels problemes socials, i per l'altra, explicita l'enfocament estratègic global-local. Es a dir, el fet que les problemàtiques que afronten els moviments a nivell local, són d'origen i solució, simultàniament, global i local. El terme *global* remet, per últim, a aquesta sort de nou internacionalisme tan present en les contracimeres i Fòrums Socials on es visualitza aquest nou moviment.

---

⁸ Per una cronologia exhaustiva del sorgiment i evolució d'aquests moviments, veure Echart, López i Orozco (2005). Aquestes autores proposen quatre fases per aquest moviment: una primera, de gestació del moviment, entre 1988 i 1992; la segona, entre 1992 i 1999, de “cimera paral·lela”, el punt àlgid de la protesta, entre 1999 i 2001, i la fase propositiva i de replegament local des de 2001. Penso que es podrien simplificar en tres (ajuntant primera i segona) i matisaria el tema del replegament, que es circumscriu a un sol sector del moviment, i no pas al seu conjunt, que continua apostant per la mobilització de masses, com s'ha pogut comprovar els darrers anys a contracimeres importants com la de Geeneagles (Gran Bretanya) o Cancun (Mèxic). En el capítol cinquè mostraré una breu cronologia del moviment en l'àmbit estatal.

QUADRE 1.2. DIFERÈNCIES MÉS DESTACABLES ENTRE REFERÈNCIES CULTURALS DE MOBILITZACIÓ
(PERSPECTIVA DELS PAÏSOS DE L'ANOMENAT NORD)

		Moviment Obrer	Nous Moviments Socials	Nous Moviments Globals
Contextos i raons	Matrius culturals	Cientisme: paradigmes de veritat	Relativisme: valors i raons múltiples	Comunitarisme global: valors, vinculacions i consensos
	Crítica del Capitalisme	Font de privacions materials, imperialisme	Societat del risc i del control	Colonització vital, guerra global permanent
	Estructura d'oportunitats polítiques	Estats: sorgiment d'estats com a contenidors màxims de poder	Estats i locals: pressió institucional, processos de descentralització	Globals i locals: institucions i empreses transnacionals, quotidianització de conflictes
	Estructura d'oportunitats mediàtiques	Escola vertical: impremta (il·lustració)	Aldea global: mitjans de comunicació de masses (exposició simbòlica)	Xarxa mundial virtual: Internet (intercanvi)
Identitat i valors	Orientació general	Autorreferencial	Reflexiva	Vinculant
	Substrat epistemològic	Unidimensionalitat (Un)	Pluralitat (Molts)	Multidimensionalitat (Un i molts)
	Resolució de la diversitat d'actors socials	Supeditació: "sobre" Compartimentalització: "sense" (Mobilització orientada per i vers un grup)	Diversitat, disjuntiva: "o" (Concurrencia de moviments)	Complementarietat: "i" (Moviment de moviments)
Organització i composició	Grups dinamitzadors	Partits i sindicats. Lideratges	Individus i col·lectius des de y per la societat	Xarxa de xarxes
	Composició social	Classe obrera	Classes mitges/alta educació formal	Precariat integrat en classes mitges/alta educació formal i classe obrera/sense exclusió social
	Audiència preferent	Classe obrera (sumar)	Institucions (pressió) i ciutadania (sensibilització)	Ciutadania (participació i sensibilització)
Acció	Objectius	De la revolució (unitat de lluita per a prendre o tomar o refundar el poder) a la reforma (redistribuir)	Reforma (condicionar el poder) i revolució cultural (reconeixement de múltiples conflictes i identitats)	Rebel·lia: connexió de lluites front l'espoli global de bens comuns, desafiament del poder i processos d'autonomia global
	Repertoris	Una pràctica: una organització i un mètode (revolució, vaga, corporativisme de classe) guiats per una narrativa (universal) omnicomprendiva del canvi social	Pluralitat: intervenció quotidiana (feminismes i ecologismes), desobediència civil (ecologismes, pacifismes), pressió (refugi a ONGs), simbolisme	Confluència i complementarietat: diverses eines, simbòliques i d'accentuació de pràctiques de desobediència civil respecte els NMS, reformulació de manifestacions (reclaim the streets)
Discursos	Formato	Ideologia forta, discursos totals i tancats	Ideologia forta, discursos específics (temàtics/locals)	Ideologia oberta, discursos en xarxa
	Substrat continguts preferents	Materialista: benestar, seguretat, ordre just	Posmaterialista (sense narrativa de vinculació): expressió, autonomia, Anti-autoritarisme	Democràcia Radical: condicions reals (materials i expressives) de participació/desenvolupament (social, vital)

Font: Calle (2005).

Segons Calle (2005), els nous moviments globals es configuren com un pol d'atracció per a les anteriors generacions de moviments socials, és a dir, els moviments socials clàssics (obrer i camperol) i els *nous moviments socials*, al mateix temps que també atrauen al que Calle anomena moviments del "Sud", en referència sobretot als moviments neo-indígenes d'Amèrica Llatina, com el zapatisme. Coincideixo bàsicament amb aquesta definició que emfatitza la condició d'espai de confluència del moviment global. Però, continuem amb les aportacions de Calle per veure que hi ha doncs de "nou" en els nous moviments globals.

Els cicles de mobilització es caracteritzen per ser períodes en què les famílies de moviments i espais de protesta emprenen una renovació del seu sentit de mobilització (símbols i discurs), del seu repertori d'acció, dels seus valors, identitat i substrats epistemològics (Calle, 2005). En el quadre 1.2. podem observar les principals diferències i semblances entre els tres cicles de mobilització de la història contemporània, des d'un punt de vista Nord-Occidental.

Aquest quadre de Calle (2005) contribueix -des d'una perspectiva històrica- a relacionar i distingir entre el moviment obrer, els nous moviments socials i els nous moviments globals, encara que conté elements discutibles. Pastor (2006) troba forçada la tesi de que l'aposta principal d'aquests moviments sigui la democràcia radical. Si més no, continua Pastor, aquests arguments poden ser certs per exemple pel sector zapatista i per algunes de les generacions més joves d'aquests moviments, però no per a la totalitat.

Calle (2005) ens presenta els actuals "nous moviments globals" com una mena de síntesi entre els seus predecessors històrics. Així, si bé recullen dels *nous moviments socials* el gust per les especificitats de les diferents problemàtiques i conflictes socials, pretenen, al igual que el moviment obrer, generar visions global-locales del món i intervenir de forma disruptiva per afrontar-les. D'aquesta manera superen l'excessiva compartimentalització dels *nous moviments socials*, al temps que defugen l'unidimensionalitat d'algunes tendències del moviment obrer (la socialdemòcrata i la comunista stalinista) que supeditaven tots els discursos als problemes de redistribució dins el conflicte capital-treball. El matís del parèntesi es important, perquè no totes les tendències del moviment obrer es caracteritzen, sota el meu punt de vista, per aquesta unidimensionalitat

En primer lloc, si bé es cert que el moviment obrer posa al centre del seu enfrontament amb l'Estat el conflicte capital-treball, no sempre, ni en totes les seves versions, ha descuidat altres camps, com l'ecologia, el feminisme, la llibertat individual, l'alliberament nacional i molts d'altres, que sovint es posen dins l'etiqueta dels *nous moviments socials*. En primer lloc, l'anarquisme -de composició fonamentalment obrera a llocs com l'Estat espanyol- comprenia una visió més basada en la llibertat individual, a més de desenvolupar riques experiències de

contracultura en camps com l'educatiu o el familiar, com les comunes. D'altra banda, els primers anys de la Revolució Russa, el feminisme va aconseguir demandes que a l'Estat espanyol encara no estan consolidades avui en dia, si bé la contrarevolució d'Stalin les va derogar una a una (Murias, 2006).⁹ En resum, no és gens contradictori emfatitzar la contradicció de classe, i al mateix temps, les de gènere, ètnia, medi ambient i, tantes com sigui necessari. Són molts els exemples, que des de corrents de pensament pròpies del moviment obrer, han considerat el conflicte que enfronta el medi ambient amb el model de desenvolupament capitalista (ecologisme), la llibertat de les dones davant el patriarcat (feminisme), la llibertat d'orientació sexual davant l'homofòbia (moviment *gay*) o la solidaritat internacional contra el racisme i la xenofòbia (moviments de solidaritat i antiracistes).

En segon lloc, i en aquest cas entrant a analitzar la "teoria" del moviment obrer, cal dir que no tota la corrent teòrica marxista s'ha centrat en l'anàlisi de l'estructura. L'estructuralisme marxista tindria els seus màxims representants en Adorno, Althusser i Horkheimer, que d'altra banda han deixat aportacions tant interessants per a l'estudi de les relacions moviments-estat com el concepte d'aparells hegemònics. Però més enllà de l'Escola de Frankfurt, la corrent de pensament iniciada per Karl Marx al segle XIX, és rica en anàlisis culturals que posen en relleu l'allò particular i les diferents facetes del conflicte social. Començant pel mateix concepte d'hegemonia de Gramsci, passant per les anàlisis de l'escola culturalista britànica (Willys i Thompson) i la crítica literària d'Egleaton, fins les mateixes anàlisis dels *nous moviments socials* i dels *moviments globals* de Daniel Bensaid (2002) o Jaime Pastor (2002), i com no, les aportacions del feminisme marxista (Haraway, 1991). Per tant, i com es veurà en el quadre resum, més que d'unidimensionalitat del moviment obrer, parlaré de *centralitat* de la temàtica capital-treball, entenent que aquesta serà la seva prioritat, però no per això deixarà d'abordar altres temes que els *nous moviments socials* desenvoluparan amb més profunditat a partir dels anys 60 i 70.

1.2.2. LES TEORIES CONTEMPORÀNIES DELS MOVIMENTS SOCIALS

La petita història del que s'ha anomenat "la teoria dels moviments socials" es caracteritza pel fet que cadascun dels enfocaments teòrics representa una reacció contra el que havia dominat el

---

⁹ La militant feminista catalana Carmen Murias (2006) destaca en un article el paper de les dones en la Revolució d'Octubre, que comença al mes de febrer de 1917 amb les vagues i manifestacions de les treballadores del sector tèxtil en demanda de pa i pau. Murias enumera totes les reformes que en els primers anys de la Revolució van garantir la igualtat jurídica, l'autodeterminació i els drets socials per les dones. Mesures tan avançades per l'època, com el dret a l'avortament i al divorci, el dret a vot i les quotes en l'accés als càrrecs públics, la despenalització de l'homosexualitat, l'escola mixta o la col·lectivització del treball domèstic, van acompanyar aquells anys de somni previs a la reacció stalinista.

context científic en el que sorgí. Les teories de la racionalitat (paradigma estratègic) qüestionaren la concepció dels moviments pròpia de la teoria del comportament col·lectiu i la seva tendència a destacar el caràcter desorganitzat i emocional dels moviments que va prevaler als Estats Units als anys 40 i 50. D'altra banda, l'enfocament dels *nous moviments socials* també qüestiona l'enfocament tradicional que havia prevalgut a Europa i el seu principi d'explicació situat en la divisió de les classes socials (Laraña, 1999).

Les teories sobre moviments socials guarden una estreta relació amb les experiències dels seus analistes i amb el seu context històric (Laraña, 1999) i, és per això, que les analitzaré cronològicament. Abans de començar, però, la cronologia, val a dir, que tal i com afirmen Ibarra, Gomà i Martí (2002), l'estudi de moviments socials s'ha orientat en tres direccions. La primera és *externa*, explicant elements que queden fora dels moviments socials i intentant respondre a la següent pregunta: quan s'activen els moviments socials? Aquestes aportacions es poden agrupar en dos conjunts: el de les teories del procés polític (Tarrow, Brocket i Kichlet) i el de les teories del canvi estructural (Touraine i Offe). La segona és *interna*: tot qüestionant que fan els moviments, com ho fan i per què. Les teories de la mobilització de recursos (Tilly, McAdam i Zald), les dels marcs cognitius (Benford i Snow) i el construccionisme (Melucci) seran les que tractaré en aquest punt de forma molt resumida. Finalment, entorn a *l'impacte*, les preguntes que es pretenen respondre seran: Quins són els fruits de la mobilització? O, tant de rebombori per a què? Alguns treballs recents, com els de Jiménez (2005) o Ibarra, Martí i Gomà (2002) recullen aquesta perspectiva, que pretén sintetitzar les aportacions de les teories dels *nous moviments socials* i reconèixer els punts d'intersecció amb les teories d'anàlisi de les polítiques públiques, per tal de mostrar la natura, forma i profunditat dels impactes dels moviments socials en el camp de les polítiques públiques.

Aquestes tres orientacions, les trobarem en el següent repàs cronològic a les teories de moviments socials. Finalment presentaré un quadre resum d'aquest apartat, on relacionaré epistemologia, teoria social, cicles de mobilització i moviments socials protagonistes, prenent com a referència el treball de Calle (2005).

Així doncs, Godàs (2003) presenta tres conjunts teòrics, un previ al cicle de lluites del 68, i els altres dos posteriors. Caldrà afegir un breu comentari sobre les noves tendències teòriques que acompanyen el cicle encetat simbòlicament a Chiapas l'any 1994.

A) Teories del comportament col·lectiu: estructural-funcionalisme i interaccionisme simbòlic

Sorgeixen als Estats Units, durant els anys 40, 50 i 60, en un context de relativa desmobilització després de la II Guerra Mundial, d'emergència dels Estats del Benestar als països de les

democràcies occidentals i progressiva institucionalització del moviment obrer. Les teories de l'acció col·lectiva en aquests temps tenen, a vegades, un biaix conservador en situar-se radicalment fora dels moviments socials, des d'una epistemologia una mica positivista. Aquest fet, les porta en ocasions a analitzar els moviments socials com quelcom anòmal en el normal funcionament de la societat, normalment com una resposta dels grups humans davant la inseguretat normativa. Dins aquestes teories cal distingir dos grans grups: l'estructural-funcionalisme i l'interaccionisme simbòlic.

A.1) Estructural-funcionalisme

Analitza les components de l'acció social, així que com les condicions determinants de la mateixa. Conceben els moviments socials com una forma d'acció col·lectiva no institucional, producte de la incapacitat de les institucions de reproduir la cohesió social. Neil Smelser, el teòric més important d'aquest enfocament, elabora un model per explicar l'aparició de moviments socials basat en l'existència d'uns components de l'acció social i unes condicions determinants per al desenvolupament d'un moviment social.¹⁰ Els moviments socials només apareixen quan es donen unes disposicions concretes de les condicions determinants i tenen com a objectiu (funció) redefinir el conjunt o determinats nivells de les components de l'acció social. El biaix positivista és més que evident.

A.2) Interaccionisme simbòlic

La perspectiva interaccionista de les teories del comportament polític fixa la seva atenció en l'individu, les interaccions i els significats de l'acció col·lectiva. Posa l'èmfasi en els detonants i el devenir d'un procés de mobilització, i no tant en el context social. Els interaccionistes simbòlics centren el seu interès en el tipus de relacions interindividuais que permeten sostenir l'activisme. L'eix de motivació per a la participació en mobilitzacions seran els processos de definició col·lectiva dels problemes socials, més que no pas els condicionants estructurals. Les persones construeixen socialment la realitat i les interpretacions sobre aquesta en els espais quotidians, llocs d'intersubjectivitat on els individus s'interrelacionen i intercanvien experiències (Mead, 1999). Els condicionants estructurals no deixen d'existir, però allò que és significatiu per a l'acció col·lectiva és la interpretació i definició d'aquests condicionants que fan els propis individus, i per

---

¹⁰ Les components de l'acció social per Smelser (1995) són els valors suprems (llibertat, igualtat, solidaritat), les normes (com per exemple el marc legal), la mobilització de la motivació individual per a l'acció i les facilitats de la situació o la informació sobre l'entorn. Les condicions determinants per Smelser són quatre: la conductivitat estructural, la tensió estructural, les creences i la capacitat coercitiva de les agències de control social.

tant les possibilitats i limitacions que atorguen a l'organització i la mobilització. En el cas dels moviments socials, aquests espais de sociabilitat quotidiana tenen una importància cabdal. Per exemple, sense les fàbriques i la concentració de treballadors hagués estat molt difícil desenvolupar un moviment obrer tant fort com el de les primeres dècades del segle XX. De la mateixa forma, els campus universitaris facilitaren, a la dècada dels seixanta, l'aparició de potents moviments estudiantils. L'èmfasi en els elements processuals interns dels moviments no impedeix que alguns autors, com Herbert Blumer, proposin una taxonomia bàsica. Blumer (1969) parla de dos tipus de moviments, els generals i els específics. Els primers són fruit de l'emergència de nous valors socials, no tenen objectius precisos, ni estructures úniques estables i el lideratge es presenta de manera difusa. Sota aquest epígraf cabrien tots els "grans" moviments socials, considerats a nivell macro, des de l'obrer fins el feminista. Els específics, en canvi, disposen d'un conjunt de principis molt més elaborats, així com d'objectius precisos, mostren estructures organitzatives complexes i lideratges reconeguts.¹¹

B) El paradigma estratègic en l'estudi dels moviments socials

Aquest conjunt de teories sorgeixen a Europa i als Estats Units als anys 60 i 70, davant l'emergència dels Nous moviments socials (ecologisme, feminisme, pacifisme i gay-lesbià, entre d'altres), després del cicle de lluites del 1968-77. Algunes estudien els contextos que faciliten o dificulten l'aparició i desenvolupament de moviments de protesta, com les teories estadounidenques de l'estructura d'oportunitats polítiques o les teories del canvi estructural d'autors europeus com Offe o Touraine. En general, posen l'accent en altres elements d'injustícia o desigualtat diferents de la contradicció capital-treball, i sorgeixen com a crítiques a les teories estructuralistes del comportament col·lectiu.

Si bé la primera de les crítiques, la denominada Teoria de l'Elecció Racional d'Olson (1965), tenia una lògica economicista i individualista, i servia per explicar més aviat la no participació, apuntava a un problema teòric de gran abast: el de l'organització de l'acció col·lectiva. Es a dir, el problema de com sostenir en el temps processos de mobilització, motivant els individus a la participació. Però el conjunt d'autors que més m'interessen desplacen l'atenció analítica de la racionalitat individual a la col·lectiva, considerant, a diferència d'Olson, com a unitats d'anàlisi els grups i organitzacions que es mobilitzen. Godàs (2003) agrupa aquests autors en tres grups. Aquesta classificació serà fonamental per aquesta tesi, doncs una

---

¹¹ Un exemple de moviment específic va ser el que es va crear els anys 2005 i 2006 a Mèxic, contra el desafortament, primer, i contra el frau electoral, després, protagonitzats pel PRD i el seu líder Lopez Obrador. En canvi, els moviments indígena, obrer, camperol i estudiantil del mateix país, són moviments generals que conflueixen, en la mateixa època, en la "Otra Campaña".

versió se'n repetirà en el model analític, on entrecreu les teories de moviments socials amb les de polítiques públiques.

B.1) La teoria de mobilització de recursos

A les societats modernitzades el conflicte social és una constant, per tant allò realment important per tal d'estudiar els moviments socials són els processos a partir dels quals els recursos necessaris per l'acció col·lectiva són efectivament mobilitzats. Dit d'una altra manera, aquest enfocament afirma que per a la constitució de moviments socials no són tan importants l'existència de conflictes o demandes no satisfetes (que sempre n'hi ha), sinó l'existència d'un nombre suficient d'organitzacions que mobilitzin les persones, així com la disponibilitat de diners i altres recursos que permetin la creació d'infraestructures organitzatives (Funes i Monferrer, 2003).

Des d'aquesta perspectiva, McCarthy y Zald (1977) estudien les organitzacions de moviments socials, les característiques dels militants, les experiències i creences, el repertori d'acció col·lectiva, els objectius programàtics, les estratègies i les tàctiques. Aquests autors proposen un aparell conceptual que permet distingir als membres d'un moviment social segons els nivells d'intensitat del seu compromís amb el moviment. La distinció proposada pels autors entre "moviment social" i "organització del moviment social" (SMO, en anglès) permet distingir als membres segons el seu nivell de compromís amb el moviment social. Així, poden distingir-se els "adherits" (*adherents*) que "comparteixen els objectius d'un moviment" però no estan organitzats en cap SMO, dels "membres actius" (*constituents*) que aporten recursos a una SMO, siguin econòmics, de temps, d'esforç militant i personal o simbòlics.

També mereix especial atenció el concepte de repertori d'acció col·lectiva, creat per Charles Tilly (1978 i 1991). La paraula repertori identifica un conjunt limitat de rutines apreses, compartides i actuades a través d'un procés d'elecció relativament deliberat. Els repertoris són creacions culturals apreses, però no provenen de la filosofia, sinó que sorgeixen de la lluita. La producció de demandes socials es concentra històricament en una quantitat limitada de formes que es repeteixen amb variacions mínimes i constitueixen la col·lecció dins la qual els actors potencials seleccionen de forma més o menys deliberada (Tilly, 2002). El repertori afecta tant als moviments socials com als seus opositors (l'Estat, les classes dominants), ja que restringeix les opcions disponibles per a l'acció col·lectiva i tendeix a rutinitzar les respostes repressives o normalitzadores dels seus oponents.¹²

---

¹² En el capítol quatre de la tesis profunditzaré en les teories sobre les relacions entre moviments socials i aparell i institucions estatals.

Per Tilly (2002), el repertori de contestació implica doncs: a) relacions socials, significats i accions agrupades en pautes conegudes i recurrents; b) una renovació constant del repertori preexistent, amb més continuïtats que ruptures¹³; c) les innovacions duradores sorgeixen de l'èxit, altres actors les adapten ràpidament i s'institucionalitzen¹⁴; i, finalment, d) en el marc d'un repertori establert, cada rutina consisteix en una interacció entre dos o més parts. Els repertoris corresponen al conjunt d'actors enfrontats, no pas als actors individuals.

B.2) L'anàlisi de marcs

Aquesta perspectiva estudia un element de mediació entre l'oportunitat, l'organització i l'acció, és a dir, l'articulació discursiva de la protesta. En sociologia dels moviments socials, el marc fa referència a les interpretacions que els activistes fan de les problemàtiques que tracten. El "marc d'acció col·lectiva" es refereix al conjunt de creences col·lectives que serveixen per generar una disposició individual favorable a les accions promogudes per un moviment social. Per Benford i Snow (1994) existeixen tres tasques bàsiques en l'elaboració dels marcs d'acció col·lectiva: la diagnosi, la prognosi i la motivació.

QUADRE 1.3. PROCESSOS DE L'ACCIÓ COL·LECTIVA I FUNCIO DELS MARCS COGNITIVS

<i>Procés</i>	<i>Marcs generals</i> <i>Funció</i>	<i>Marcs especialitzats</i>
Formació del consens	Marc de diagnòstic	Marc d'injustícia
Mobilització del consens	Marc de pronòstic	Marc d'identitat
Mobilització de l'acció	Marc de motivació	Marc d'eficàcia Marc de costos/beneficis

Font: Funes i Monferrer (2003).

Mitjançant els marcs de diagnòstic es defineixen determinades situacions o esdeveniments com a problemàtiques i, per tant, susceptibles de ser canviades, s'assenyalen certs agents socials com a responsables i se'ls hi adjudica el rol d'antagonistes. Els marcs especialitzats, el d'injustícia i el d'identitat, concreten un "altres" (l'enemic) i un "nosaltres" (el grup o moviment). En segon lloc, els marcs de pronòstic estableixen propostes, i per tant,

¹³ Sorprenent i meravellosament revelador és l'estudi de Mark Traugott (2002b) sobre l'origen i història de les barricades -com a repertori d'acció col·lectiva- en la França revolucionària del segle XVIII.

¹⁴ Aquest ha estat el cas de les manifestacions, les vagues, els mítings i les reunions públiques, que sorgiren al segle XVIII, predominaren al XIX i s'institucionalitzaren al XX.

estratègies i tàctiques concretes. Finalment, per a que la delimitació dels greuges i les senyes d'identitat clares generin la implicació de les persones, cal que l'acció col·lectiva sigui plausible, és a dir, considerada eficaç. Aquesta serà la tasca dels marcs de motivació, a través dels quals els moviments s'enfronten als objectius de conscienciació dels seus adherits o seguidors en establir els motius adequats que justifiquen l'acció en favor d'una causa.

A partir de l'anàlisi de marcs es poden doncs estudiar les tasques bàsiques en l'elaboració de marcs d'acció col·lectiva (Benford i Snow, 1988), però també delimitar els aspectes culturals de la protesta, donada la centralitat de l'activitat simbòlica en la configuració dels marcs de significat i en el disseny de les identitats. Així, podem trobar estudis sobre les estratègies discursives del moviment respecte la resta d'actors polítics i socials o respecte l'entorn (Maiz, 1986), sobre la política comunicativa del moviment i la seva identitat (Martínez, 2004b, Ramos, 2005) i sobre la contrainformació (Sàbada i Roig, 2004). En el capítol 3 reprendré aquesta discussió i mostraré la utilitat de l'anàlisi de marcs per a estudiar l'impacte dels moviments socials en les polítiques públiques.

B.3) El procés polític

Són les teories que atenen als diferents tipus de canvis en *l'estructura d'oportunitats polítiques* que constitueixen el context d'actuació dels moviments socials. Les *estructures d'oportunitat política* són les dimensions consistents de l'entorn polític que fomenten o desincentiven l'acció col·lectiva. Però em detindrè una mica més a desenvolupar aquest concepte, cabdal en aquesta tesi, tant en el model analític, com en la cronologia i els casos.

El concepte d'Estructura d'Oportunitats Polítiques (en endavant, EOP) ha estat una de les estratègies d'anàlisi més utilitzades per la literatura sobre moviments socials. Mentre altres estratègies d'aproximació teòrica han intentat explicar *com* actuen els moviments socials, com la de mobilització de recursos, o el *perquè*, com totes les teories sobre la lògica de l'acció col·lectiva, les EOP pretenen respondre a la pregunta de *quan* actuen els moviments socials. Però tal i com sosté Tarrow (1997) el *quan*, explica en bona mesura el *perquè* i el *com*.

La teoria de les EOP sostinguda per Kitschelt (1986) exposa que la capacitat que els moviments de protesta tenen per fer arribar les seves demandes, està condicionada per una sèrie de constrictors institucionals, que formen allò que l'autor anomena EOP, un seguit de configuracions de recursos, acords amb les institucions i precedents històrics de mobilització social.

Una definició més concreta de les EOP les identifica amb les dimensions consistents-encara que no necessàriament formals, permanents, ni nacionals- de l'entorn polític que

fomenten o desincentiven l'acció col·lectiva entre la gent. D'aquesta manera, el concepte d'EOP posa l'èmfasi en els recursos "exters" al grup que redueixen els costos de l'acció col·lectiva, descobreixen els aliats potencials i mostren en què són vulnerables les autoritats (Ibarra, Gomà i Martí, 2002).

Existeixen molts intents de clarificar, concretar i operativitzar un concepte tant ampli com el de les EOP. McAdam (1998) parla de quatre dimensions de l'oportunitat política: 1) l'obertura o tancament relatiu del sistema polític institucionalitzat, 2) l'estabilitat o inestabilitat de l'alineament de l'elit que subjau a la política, 3) presència o absència d'elits aliades, i 4) capacitat i propensió de l'Estat a la repressió. Altres autors afegeixen dos dimensions més: 5) els cicles de protesta (Brockett, 1991) i 6) la capacitat d'*output* del sistema polític (Kitchlet, 1996).

D'altra banda, l'"oportunitat" té un fort component cultural, i perdríem quelcom si limitéssim la nostra atenció al canvi en les institucions polítiques i les relacions entre actors (Mc Adam, 1998). Les oportunitats polítiques obren el camí per l'acció política, però els moviments socials també creen les oportunitats per aquesta (Gamson i Meyer, 1999). Alguns estudis d'impacte han demostrat que l'acció col·lectiva dels moviments socials contribueix a la reestructuració institucional i política (Button, 1989). Aquests canvis introduïts pels moviments en l'EOP poden ser buscats per un sector del moviment o xarxa, o fins i tot, poden ser clarament no intencionats (Mc. Adam, 1998).

Finalment, pel que fa al paper de l'Estat en la desactivació dels moviments socials, i en referència a la que Mc Adam presentava com a quarta dimensió de les EOP, cal dir que la repressió no és l'única arma de l'Estat. La negociació, la institucionalització i la cooptació, també poden ser elements de neutralització de l'acció dels moviments.

C) La perspectiva dels nous moviments socials

Aquestes teories, que apareixen paral·lelament al predomini als EEUU del paradigma estratègic, són bàsicament europees i pretenen explicar l'emergència a les societats occidentals dels anys 60 i 70 de moviments tals com l'ecopacifista, el feminista, l'homosexual i l'autònom a partir de canvis estructurals i en les orientacions de valor. Dos perspectives analítiques són les destacades per Godàs (2003), l'estructural i la centrada en la subjectivitat, que es poden anomenar teories del canvi estructural i constructivistes, respectivament.

C.1) Teories del canvi estructural

Per aquests autors, l'adveniment dels *nous moviments socials* és la conseqüència d'un canvi estructural de primera magnitud: el pas de societats industrials amb predomini de la mecanització

i la burocratització, a societats postindustrials o informacionals, en les quals predominen les tecnologies de la informació en el marc d'una organització flexible de la producció. Quin paper hi juguen en aquestes societats aquests nous moviments?

Tourainne (1981) defensa la transformació de la lluita de classes en el marc de les actuals societats postindustrials. Els moviments socials són actors decisius, doncs transformen les relacions de classe en lluites socials concretes en les quals està en joc la direcció social de la historicitat. D'aquesta manera, Tourainne proclama la desaparició de la classe i la substitució d'aquesta pel concepte de moviment social (Eder, 1999).

Per Offe (1988), l'expansió i l'aprofundiment del capitalisme després de la crisi de 1973 permeté argumentar l'existència de dos paradigmes en política: el vell (industrial) i el nou (postindustrial). El vell es defineix per actors que són grups socioeconòmics involucrats en conflictes distributius, tals com els sindicats i la patronal. Els *nous moviments socials*, en canvi, responen a col·lectivitats no necessàriament vinculades a interessos econòmics. En condicions postindustrials, els conflictes centrals tenen a veure menys amb els problemes d'ordre econòmic com amb aquells d'ordre cultural i ètic, perquè la dominació que ara és desafiada no només controla els mitjans de producció, sinó també la producció de bens simbòlics, és a dir, la cultura mateixa.

C.2) *Constructivista*

Des del constructivisme els moviments socials han d'ésser considerats per l'observador com a processos a partir dels quals els actors involucrats produeixen significats, es comuniquen, negocien, prenen decisions i expressen emocions que sostenen la dinàmica grupal. Per Melucci (1994), la motivació per la participació en les mobilitzacions és fruit de situacions relacionals. En les xarxes de relació, les experiències que afecten un grup poden convertir-se en el punt de partida per l'obligació normativa d'actuar. Per tal d'aconseguir la formació de la identitat, del "nosaltres" que permetrà l'acció col·lectiva, cal compartir tres orientacions: les finalitats de l'acció (mobilització de recursos), els mitjans adequats per a fer-les i l'entorn i marc d'oportunitats.

D'aquesta manera, el constructivisme conflueix amb els supòsits sobre el significat simbòlic dels moviments socials. Melucci (1985) s'aproxima als moviments socials en tant que "missatges simbòlics" i considera impossible reduir la seva interpretació a l'obtenció de les seves reivindicacions més immediates en termes d'èxit o fracàs, o situar la continuïtat d'un moviment exclusivament en els seus efectes visibles. Caldrà tenir també en compte aquestes apreciacions en analitzar l'impacte del moviment per les okupacions en aquesta tesi.

Finalment, el cosntruccionisme destaca la importància que tenen els elements emocionals per motivar la participació en els moviments. Aquest fet, no suposa qüestionar el paper que desenvolupen els elements racionals. Ans al contrari, la inversió emocional sovint subministra un impuls fonamental a les formes d'acció racionals i col·lectives (Laraña, 1999).

C.3) Crítica a la perspectiva dels nous moviments socials

Ara bé, no han faltat veus crítiques com la de Calhoun (2002) que afirma que aquests moviments no són pas *nous*. Calhoun elabora una llista dels suposats elements distintius dels NMS: orientació defensiva, politització de la vida quotidiana, disminució de la confiança en la mobilització de classes en favor de la identitat i l'acció directa, entre d'altres. Per a Calhoun alguns moviments del XIX ja tenen aquestes característiques, com el cartisme, l'abolicionisme, el ludisme o certes comunitats utòpiques. Per aquest autor, més que distingir entre vells i nous, cal diferenciar els moviments que posen l'accent en una *política obrera* dels que desenvolupen una *política identitària*. En tot cas, aquest autor es sent també part de l'escola dels NMS, ja que comparteix amb aquests autors l'èmfasi renovat en la cultura i el desig de transcendir l'arbitraria divisió entre procés i estructura com a marcs de comprensió de la protesta social (Tragout, 2002).

D) Tendències actuals: síntesi o moderació?

Són molts els esforços que apunten a una síntesi de totes aquestes teories. Segons Godàs (2003), aquesta síntesi emergent hauria de considerar tres dimensions de l'estudi dels moviments socials: a) en el nivell macroestructural, l'EOP i, en general, les constriccions que han d'afrontar els moviments socials; b) a un nivell meso i microestructural, les formes d'organització, tant formals com informals, que canalitzen els processos de mobilització; c) en el plànol subjectiu, l'anàlisi dels processos col·lectius d'interpretació que s'interposen entre oportunitat, organització i acció. El capítol 3 d'aquesta tesi pretén respondre a la proposta de Godàs, i cadascuna de les variables explicatives del model d'impacte, respon a una de les dimensions aquí apuntades.

Ara bé, tal i com ens explica Calle (2005), ja des de 1990 s'inicia un procés de reconstrucció d'un nou sentit de la mobilització que integra sectors diversos (obrer, autònom, nous moviments) i es produeixen apropaments entre perspectives estructuralistes i culturalistes en el camp epistemològic (Mc Adam, McCarthy i Zald, etc. 1996; Laraña i Gusfield, eds. 1994). Al tombant del segle, amb la irrupció dels nous moviments globals, apareixen de manera més

recurrent treballs que es recolzen en la complementarietat d'enfocaments teòrics (Riechmann i Fernández Buey, 1995; Ibarra i Tejerina, 1998; Ibarra, Martí i Gomà, 2002).

Aquesta tendència a la síntesi i a la complementarietat, és anomenada *nova moderació analítica* per Elder (1998). Segons aquest autor l'estat actual de la teoria dels moviments socials marca la fi de les velles batalles, caracteritzant-se per un acord paradigmàtic de l'anàlisi dels moviments socials com un camp normal de la investigació social. Aquesta moderació analítica, segons Elder, recalca la complementarietat de les perspectives de la investigació empírica. El nou discurs que sorgeix d'aquesta nova perspectiva fa referència a l'estructura paral·lela de les aproximacions teòriques a l'anàlisi dels moviments socials i a la seva validesa empírica parcial. Aquesta estructura ha estat resumida per Neidhardt i Rucht (1991) com una teoria que explica les accions de protesta mitjançant dos tipus de variables: aquelles variables identificades dins la teoria de la mobilització de recursos (potencial de mobilització, organitzacions de moviments socials) i aquelles senyalades dins la perspectiva dels *nous moviments socials* (canvis macrosocials estructurals i culturals). En el capítol tercer d'aquesta tesi faré la meua contribució a aquest exercici de síntesi, mitjançant una revisió del model analític de l'obra *Creadores de Democràcia Radical* (Ibarra, Gomà i Martí, 2002), en la que vaig participar. Com a anècdota, el títol d'aquest llibre contrasta amb l'adjectiu *moderat*, proposat per Elder per anomenar les noves aproximacions teòrico-epistemològiques. Veiem en el següent quadre un resum del contingut d'aquest apartat.

QUADRE 1.4. CICLES DE MOBILITZACIÓ I APROXIMACIONS TEÒRICO-EPISTEMILÒGIQUES

<i>Cicle</i>	<i>Moviment protagonista</i>	<i>Eix central del moviment</i>	<i>Aproximacions teòrico-epistemològiques</i>
1848-1939	Moviment obrer	Conflicte capital-treball	Estructural-funcionalisme i interaccionisme simbòlic
1968-1977	<i>Nous moviments socials</i>	Radicalització democràtica: Gènere, ecologia, pacifisme (postmaterialisme?)	Paradigma estratègic, canvi estructural i constructivisme.
1994-2009	Moviment global (nous moviments globals)	Contra el model neoliberal de globalització, alternatives al capitalisme, democràcia participativa (anticapitalisme?)	Síntesi, complementarietat: anàlisi de xarxes, impacte en les polítiques públiques.

Font: elaboració pròpia a partir de Calle (2005).

1.3. MOVIMENTS I XARXES CRÍTIQUES: VELLES I NOVES FORMES D'ANOMENAR EL MATEIX FENÒMEN?

Aquest apartat vol posar una darrera i breu reflexió sobre la taula, al temps que servir de pont cap al segon capítol, dedicat íntegrament a aquest “nou” concepte de *xarxes crítiques*.

Quan parlem de fenòmens de mobilització com l'okupa i en concret, de la seva relació amb la *política pública*, quin terme és el més apropiat? Nou moviment social, novíssim, global, moviment social “a seques”? La proposta que dono en aquesta tesi és la del concepte *xarxa d'acció col·lectiva crítica* (en endavant, *xarxa crítica*). Les *xarxes crítiques* són el moment d'interacció dels moviments socials amb altres actors dins la governança en les societats postindustrial. Així doncs, els moviments socials i les xarxes crítiques són conceptes diferents, però no excloents mútuament, sinó que es corresponen a moments i mirades també diferents sobre els fenòmens d'acció col·lectiva.¹⁵

Per introduir el debat és molt útil explicar d'on va sorgir aquesta inquietud, quan va començar a trontollar el paradigma dels NMS i per què cal inventar nous adjectius o prefixes. Les teories sobre els *novíssims moviments socials* que van sorgir a cercles acadèmics europeus a principis dels 90, pretenien conceptualitzar els darrers fenòmens de mobilització que s'assemblaven però no acabaven d'encaixar en els estudis sobre *nous moviments socials* i que també es trobaven fora del paradigma dels “vells” moviments socials (el moviment obrer, en especial) (Echart, López i Orozco, 2005). S'entenia que els *novíssims moviments socials* es diferenciaven dels NMS sobretot en la importància creixent dels processos de comunicació social i es definien com a mobilitzacions col·lectives que sorgien en l'era de la globalització i que utilitzaven les noves tecnologies com a forma de comunicació i instrument de lluita.

Així, si els moviments socials clàssics es movien en l'era de l'impremta (Galàxia Guttenberg), i els NMS en l'era dels mitjans de comunicació de masses (Galàxia McLuhan), els *novíssims moviments socials* es mourien en l'era digital (Galàxia Internet) (Feixa, Saura i Costa, 2002).

Més enllà de l'excessiva importància que es concedeix a la comunicació i de la poca gràcia del neologisme *novíssim moviment social*, em sembla que la caracterització explicada brillantment per Calle (2005) dels *nous moviments globals* és molt més completa, tot i que com explicaré a continuació és complementària a la idea de *xarxa crítica*.

Pelàez (2006) defineix *xarxa crítica* com:

---

¹⁵ Aquesta reflexió és fruit de les discussions -en el sí de l'equip de moviments socials de l'IGOP- amb el company i amic Marc Martí.

Aquell entramat de relacions entre actors polítics i socials que, incloent diversos graus de la radicalitat ideològica i formalització organitzativa, crea amplis espais de mobilització, introdueix nous discursos i diversifica les estratègies participatives incidint inevitablement en les polítiques públiques (Pelaz, 2006: 6).

Segons aquesta aproximació hi ha quatre elements que ajuden a caracteritzar el concepte de *xarxa crítica*. En primer lloc, el seu potencial per incidir en l'arena de les polítiques públiques, enteses des del punt de vista de la *governança*. Ho vulguin o no, són espais de mobilització que acaben creant canals d'incidència i impactes reals. En segon lloc, aquesta capacitat per obrir temàtiques noves i enfocaments renovats dins l'espai social i polític. En tercer lloc responen a una morfologia més complexa respecte als actors polítics tradicionals, incloent els moviments socials. I per últim, el recurs de l'espai simbòlic com un element clau en la seva capacitat d'incidència.

En el següent capítol, es discutiran punt per punt aquests quatre trets, que podem trobar en les formes de mobilització anteriors, però potser no tots junts, ni de la mateixa manera. En resum, hom conclourà que per explicar els moviments socials actuals, l'aproximació dels *nous moviments globals* (NMG) d'autors com Calle (2005) o Callinicos (2003) sembla la més convincent, però per tractar la relació d'aquests amb els poders públics en un context de *governança*, la de les *xarxes crítiques* és molt més útil. A més, el moviment per l'okupació sorgeix històricament a l'Estat espanyol en d'interregne entre els NMS i els NMG, de manera que en parlar de la seva història s'utilitzarà el concepte moviment "a seques", defugint també el cacofònic *novíssim*.

1.4. RECAPITULANT: ALGUNES CONSIDERACIONS EPISTEMOLÒGIQUES

Aquest primer capítol, ha estat un recorregut des del propi concepte de moviment social, passant per les diverses teories dels moviments socials, fins arribar a l'aportació conceptual de les *xarxes crítiques*.

Ara bé, calia tan d'enrenou conceptual i teòric? Quins elements de la teoria dels moviments socials s'utilitzaran en el model analític i en l'explotació del treball de camp? Les respostes a aquests interrogants s'aniran desvelant amb la lectura del següent capítol d'aquesta part de la tesi i de la segona part en el seu conjunt. Igualment, m'agradaria cloure aquest primer capítol amb un parell de reflexions epistemològiques, que per a mi són importants.

En primer lloc –i davant les tendències actuals a deixar de banda el concepte moviment socials substituint-lo per altres com "espai de mobilització" o "mobilitzacions socials", en aquest capítol ha quedat demostrat que el moviment social és un dels principals actors col·lectis i sense

ell no és possible entendre ni el canvi social en general, ni el canvi de polítiques públiques en específic.

En segon lloc, l'aproximació a l'estudi d'un moviment social com l'okupa, no serà distant i freda, ja que aquest tipus d'actor col·lectiu -i m'atreuria a dir que cap altre- no es pot conèixer d'aquesta manera. Així doncs, vull explicitar aquí el doble propòsit d'aquesta tesi en el coneixement del moviment per l'okupació: d'una banda la implicació en les seves activitats i d'altra l'observació a fons el seu funcionament. Al mateix temps, s'ha provat de mantenir una observació participant d'angle obert, ampliada pel propòsit afegit d'estudiar els aspectes culturals tàctics en el funcionament del moviment (patriarcat, divisió del treball, context cultural). Alhora, el fet de no ser considerat membre del moviment, m'ha servit per assegurar una experiència des de dins i des de fora d'escena, des de la doble condició de membre i estrany.

Finalment, i entroncant amb les darreres tendències de la recerca activista (Col·lectiu Investigació, 2005, Verger, Cortina i González, 2004), un altre objectiu d'aquest treball és que el mateix sigui realment útil pel propi moviment. D'aquesta manera, aquesta tesi doctoral no pretén saturar el tema d'estudi, sinó que vol ser una prospecció i un anàlisi que cal discutir amb els propis protagonistes, sobretot els i les okupes, però també les administracions locals i el teixit associatiu que conforma les xarxes de *governança* en l'habitatge i la joventut. És per aquest motiu, que caldrà fer la devolució a tots els sectors implicats en aquesta tesi, de manera que pugui ser una eina d'autoanàlisi i reflexió per a cadascun d'ells, davant problemàtiques socials, que com l'habitatge, necessiten d'una solució cada cop més urgent.

2. LA GOVERNANÇA I LES XARXES CRÍTIQUES: UN ESCENARI COMPLEX PER A L'ACCIÓ COL·LECTIVA TRANSFORMADORA

*En todo caso,
todo poder se enfrenta a un dilema
ante los movimientos de oposición
y en particular ante los movimientos revolucionarios:
si les da demasiada cancha,
es decir, si el Gobierno accede a cumplir las demandas,
puede ser que enriquezca al movimiento,
se radicalice y vaya más adelante;
pero puede pasar que,
para que no se produzca ese enriquecimiento,
esta victoria vitalizadora lo reprima;
también puede pasar que la propia represión
lo enriquezca, lo vigorice.
Ése es un dilema fundamental del poder
(Marcelino Perelló, 1998, a González S., 2003)*

El segon capítol teòric d'aquesta tesi pretén posar sobre la taula tota una sèrie d'eines conceptuals que s'han produït des de la perspectiva de les *xarxes de polítiques públiques* (*policy networks*), que puguin ser útils per tal d'explicar la incidència de les *xarxes crítiques* en les polítiques públiques.

Per tal de fer aquesta aproximació es partirà d'una perspectiva de *governança*, és a dir, de les polítiques enteses com a processos de gestió de xarxes complexes, a l'interior de les quals s'estableixen dinàmiques de negociació i pacte entre les esferes pública, social, mercantil i familiar (Gomà i Subirats, 2001). Dintre de l'esfera social trobaríem, entre d'altres actors, *xarxes crítiques*, on es presentarien formes associatives com les ONGs, però també formes, valors i ideologies més pròpiament *movimentistes*, que entrarien per diverses vies en el joc de la *governança*.

Aquest capítol de la tesi explicarà, en primer lloc, com els "governos" de les societats complexes han superat els escenaris del govern tradicional per introduir-se en emergents espais de *governança*. En segon lloc, i tenint en compte que el moviment per l'okupació s'orienta en la majoria dels casos cap al treball local, veurà com es tradueix la *governança* en l'àmbit local i com s'hi relacionen els diferents espais de participació, inclosos els moviments socials.

Finalment, es posarà en discussió l'evolució de l'acció col·lectiva des dels *nous moviments socials* vers configuracions més complexes, concretament les *xarxes crítiques*. Entendrem, com s'ha dit anteriorment, que el moviment social pot esdevenir *xarxa crítica* en relacionar-se amb la *governança* de les societats post-industrials. D'altra banda, caldrà tenir en compte que -malgrat aquesta transició d'escenaris de *govern tradicional* vers un escenari de *govern relacional*- estem abordant un moviment com el d'okupació que es caracteritza per ser antisistèmic i autogestionari. En aquest context nou, doncs, els actors interpretaran sovint rols de tipus tradicional i relacions entre el poder polític i la xarxa d'okupació com la repressió, la cooptació o la institucionalització. Per això caldrà completar el model de la *governança* amb les aportacions teòriques sobre institucionalització de moviments socials i escenaris de negociació, per poder donar pas al model d'impacte en les polítiques públiques que es desenvoluparà en el capítol 3. L'impacte de les *xarxes crítiques* en els productes de la *governança*, és a dir, en les *polítiques públiques*, podria aproximar-nos al pluralisme participatiu i a l'aprofundiment democràtic en el disseny, elaboració i implementació de les mateixes. Serà aquest el cas de la relació entre l'okupació i les polítiques públiques?

2.1. DEL GOVERN TRADICIONAL A LA GOVERNANÇA. ELS CANVIS EN EL SISTEMES DE GOVERN DE LES SOCIETATS DEL CAPITALISME AVANÇAT

Diversos autors apunten des dels anys vuitanta que, sota la crisi de governabilitat dels anys setanta, les societats complexes s'estan desplaçant d'un escenari de govern tradicional a un escenari de governació en xarxa (Rhodes, 1997; Kooiman, 1993; Pierre, 2000). En un entorn social cada cop més complex i dinàmic, la coordinació jeràrquica pròpia del govern tradicional és gairebé impossible, mentre que la solució desreguladora, deixar-ho tot en mans del mercat, és molt limitada degut als problemes de les externalitats i les falles de mercat. Així doncs, el govern o la *governança*, com anomenen els autors a aquest "nou govern", esdevé cada cop més factible a través de xarxes de polítiques públiques, en les quals els actors públics i privats, mútuament dependents en els seus recursos, s'interrelacionin de manera no jeràrquica per tal d'intercanviar recursos i coordinar interessos i accions (Bortzel, 1997). Aquesta transformació és paral·lela a les crisis dels Estats del Benestar Neokeynesianes i al triomf de les idees neoliberals, en especial a partir dels darrers anys de la dècada dels 80. Tal com apunta Bob Jessop (2002), aquest fet posarà en discussió la condició no jeràrquica de les relacions dins les xarxes de governança.

2.1.1. QUÈ ÉS LA GOVERNANÇA? FACTORS EXPLICATIUS

Complexitat connectiva, incertesa i acceleració en els canvis són les principals característiques dels nous sistemes de govern. Les causes principals d'aquest canvi en els sistemes de govern, obeeixen a tres conjunts de factors, que expliquen, doncs, la transició dels esquemes clàssics de govern vers l'escenari de la *governança*.

En primer lloc, *la capacitat de governar* ja no flueix de manera unidireccional, jeràrquica i monopolista des dels decisors públics vers els ciutadans i el teixit social (Blanco i Gomà, 2002). Els recursos necessaris pel desenvolupament de les polítiques públiques ja no són monopoli d'un únic actor, el govern, que analitza els problemes, pren les decisions i les imposa als altres actors socials. Contràriament, a partir dels anys 80 i 90 ens situem en un nou escenari per la formulació de polítiques caracteritzat per la incertesa i la complexitat (Kickert, 1997), on els ciutadans demanen espais d'implicació i compromís social de nou tipus, tant en la definició dels problemes i polítiques, com en la gestió de programes i serveis. Espais que han de configurar-se mitjançant lògiques relacionals, on els actors deixen d'operar en funció de subordinacions formals i contribueixen a articular vies alternatives de resolució de conflictes (Gomà, 2001).

Mentre que en l'escenari del govern tradicional s'establia una clara diferència entre l'allò públic i l'allò privat, en l'escenari de la *governança* la frontera entre ambdós es difumina. L'esfera

privada deixa de ser subjecte passiu de les polítiques per formar part d'un poder polític dispers entre multiplicitat d'actors i on les responsabilitats vers l'allò col·lectiu es distribueixen. En altres paraules, les necessitats i capacitats de govern es dilueixen tant en l'esfera pública com en la privada (Kooiman, 1993).

En segon lloc, les formes *d'acció col·lectiva* guanyen en pluralisme i heterogeneïtat i sorgeixen multiplicitat d'actors, que, com les *xarxes crítiques* i els moviments socials, actuen amb lògiques autònomes respecte els partits tradicionals i exerceixen pressions d'obertura temàtica de la *governança* vers camps emergents i poc articulats per les línies de conflicte tradicionals (Ibarra, Gomà i Martí, 2002).

Així, a les clivelles (*cleveages*) tradicionals, com la distribució de la renda, la distribució territorial del poder i les creences religioses, se n'afegeixen de noves, fonamentades en valors postmaterialistes (Inglehart, 1977) o en evolucions de les tradicionals (renda bàsica i habitatge, per exemple). Camps com l'antimilitarisme i el pacifisme, la cooperació al desenvolupament i la solidaritat internacional, les polítiques d'immigració, l'orientació sexual o el mateix moviment per l'okupació -que introdueix perspectives noves a temàtiques com l'habitatge o la joventut, i en genera algunes de difícilment abordables com l'experimentació personal de formes de vida i convivència alternatives, antijeràrquiques, antipatriarcals i autònomes- són clars exemples d'obertura temàtica del govern de les societats complexes.

QUADRE 2.1. LES DIMENSIONS DEL CANVI:

DE LES RELACIONS INTERGOVERNAMENTALS A LES XARXES DE GOVERN MULTINIVELL

	<i>Relacions intergovernamentals</i>		<i>Xarxes de governança. Multinivell: local-global</i>
	<i>Federalisme funcional</i>	<i>Federalisme dual</i>	<i>Federalisme en xarxa</i>
<i>Relacions de poder entre nivells de govern</i>	Jerarquia	Autonomia	Interdependència
<i>Distribució de responsabilitats entre nivells</i>	Especialitzades	Segmentades	Compartides
<i>Agendes locals</i>	Amplies	Selectives	Amplies
<i>Rols locals</i>	Operatius	Substantius	Estratègics

Font: Blanco i Gomà (2002).

Finalment, es transita d'un quasi monopoli de decisió política de l'Estat-Nació en favor d'escenaris de *govern multinivell* i cap al sorgiment d'un nou eix global-local en els processos de polítiques públiques. L'Estat-Nació es veu desbordat per un doble procés de supranacionalització i de localització (Castells, 1998). El govern multinivell, però, participa també del paradigma de la complexitat i els diferents nivells de govern interactuen amb actors públics i privats, intercanviant recursos, cooperant i negociant (Kenis, 1991). El govern multinivell implica també una forta interdependència entre les diferents escales de govern i no només l'existència de les mateixes. D'alguna forma es transita d'un marc de relacions entre governs a veritables xarxes de govern multinivell. En el quadre 2.1. hem pogut observar les diverses dimensions d'aquest canvi de les relacions intergovernamentals a la governança multinivell. En el nou context de federalisme en xarxa, el govern de proximitat expandeix la seva agenda i desplega rols estratègics, compartint àrees d'actuació i projectes de ciutat, sobre la base de múltiples interdependències amb la resta de nivells territorials (Blanco i Gomà, 2002). No es tracta només de l'aparició de nous nivells de l'administració, sinó de l'aparició d'una nova concepció del govern, multinivell i en xarxa.

Per recapitular, en el següent quadre queden resumides les diferències entre *govern tradicional* i *govern en xarxa*, en tant que models ideals.

QUADRE 2.2. DEL GOVERN TRADICIONAL AL GOVERN EN XARXA. DIFERÈNCIES BÀSIQUES

	<i>Govern tradicional</i>	<i>Govern en xarxa</i>
<i>Escenari per a la formulació de les polítiques</i>	Certes cognitives Homogeneïtat política Autoritat pública forta Previsibilitat	Coneixement inestable i dispers Pluralisme polític Autoritat difusa Incertesa
<i>Aproximació al procés de govern.</i>	Monocèntrica De dalt a baix Tecnocràtica Fragmentació de responsabilitats Especialització Divisió públic-privada clara Participació restringida	Policèntrica De baix a dalt Política Coordinació Transversalitat Divisió públic-privat confusa Participació intensiva
<i>Subjectes del procés de Govern</i>	Pocs actors Principalment agències estatals	Molts actors Públics i privats
<i>Rols públics</i>	Pressa de decisions Imposició Regulació Gestió	Influència Lideratge de xarxes Catalitzador Facilitador
<i>Instruments de govern</i>	Regulació Sancions	Cogestió Partenariats Contractes Participació ciutadana

Font: Blanco i Gomà (2002).

2.1.2. LA GOVERNANÇA EN LA GLOBALITZACIÓ NEOLIBERAL

Ara bé, tots aquests canvis en el paper de l'Estat i en les formes de govern de les societats post-industrials, es produeixen en un context històric de globalització neoliberal.

El procés de globalització pot definir-se com la internacionalització dels fluxos financers i l'expansió en profunditat dels mercats (Fernández-Durán i Etxezarreta, 2001). La globalització és, doncs, el nom que es dóna a l'etapa actual del capitalisme o la nova forma històrica que aquest adopta. La globalització actual ha de caracteritzar-se de neoliberal, doncs defensa la supremacia del mercat sobre els interessos socials. Algunes de les conseqüències del model de globalització neoliberal imperant són el creixement del mercat davant de l'allò públic i la consegüent despolitització de més i més esferes de la vida social. Es considera que el mercat és millor gestor que l'Estat, amb la qual cosa nombrosos camps de la gestió com la sanitat o l'educació, surten a poc a poc de l'esfera política tradicional per a situar-se cada vegada més en l'econòmica. Aquest fet està provocant una creixent desregulació i un procés de privatització dels serveis socials (Colom, 2001), que no és però homogènia a nivell mundial i presenta diferents ritmes regionals.

Malgrat existeixen encara alguns límits per que esdevingui una globalització total de l'economia, diversos factors apunten vers una interdependència creixent: Ronda Uruguai del GATT (Acord General de Tarifes i Comerç), l'OMC (Organització Mundial del Comerç), el procés de la Unió Europea, el Tractat de Lliure Comerç, la intensificació dels intercanvis econòmics amb Àsia, la incorporació gradual dels Països del Centre i l'Est d'Europa (inclosa l'ex-URSS), el paper creixent del comerç i la inversió estrangera i la integració quasi-total dels mercats de capital.

Aquesta nova economia, lluny d'apropar els ciutadans del món, ha generat una nova divisió internacional del treball, que accentua les desigualtats i obre les portes de l'exclusió social a milions d'éssers humans.

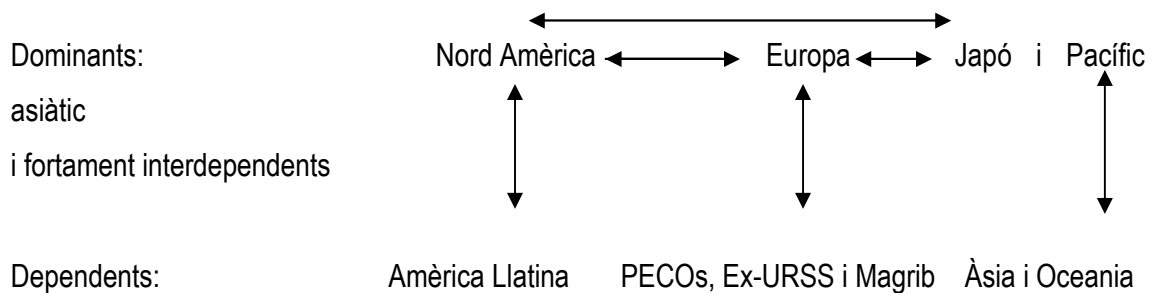
Tal i com apunta Castells (1998), l'economia global és segmentada: els seus efectes abasten tot el planeta però la seva operació i estructura reals atenyen sols a segments de les estructures econòmiques, els països i les regions, en tant per cent variable segons la posició particular del país o regió en la divisió internacional del treball.

Aquesta nova divisió internacional del treball és reflex d'una estructura amb arquitectura duradora i geometria variable de la nova economia. El món s'organitza de manera asimètricament interdependent al voltant de les tres regions dominants, la Triada (Europa, Nordamèrica i Pacífic Asiàtic), i d'una manera cada cop més polaritzada entorn quatre eixos

globalitzats, que travessen fronteres i oposen zones productives amb abundant informació i riques *versus* zones pobres, econòmicament devaluades i socialment excloses.

Així, pel que fa a l'arquitectura de la nova economia informacional global, i a nivell macro, les regions es situen de la següent manera:

FIGURA 2.1. ARQUITECTURA DE LA NOVA ECONOMIA INFORMACIONAL GLOBAL

Exclosos: Àfrica

Situació inestable: Orient Mitjà

Emergents: Xina, Índia i Brasil.

Font: Castells (1998) i elaboració pròpia.

Pel que fa a la geometria de la nova economia informacional global, aquesta és molt variable i s'articula al voltant de quatre posicions: 1) els productors d'alt valor, basats en el treball informacional, 2) els productors de gran volum, basats en el treball de baix cost, 3) els productors de matèries primeres, basats en els recursos naturals, i 4) els productors redundants, reduïts al treball devaluat.

L'emplaçament diferencial d'aquest tipus de treball també determina la prosperitat dels mercats, ja que la generació d'ingressos dependrà de la capacitat per a crear valor incorporat per cada segment de l'economia global. La qüestió essencial és que aquestes posicions diferents no coincideixen amb països. Estan organitzades en xarxes i fluxes que utilitzen la infraestructura tecnològica de l'economia informacional global. El primer segment és el segment dominant sobre tota l'estructura global, mentre que el quart seria la porta d'entrada de l'exclusió social. Els dos graus intermitjos, responen també als vestigis de la societat industrial, que són encara necessaris, però que perden pes dins la nova divisió internacional del treball en la societat postindustrial, que es domina estructuralment pel treball informacional.

Aquests canvis han estat possibles gràcies a una estructura determinada de les organitzacions internacionals, acompanyada per una ideologia neoliberal. Les institucions

internacionals de Breton Woods (Fons Monetari Internacional i Banc Mundial) han conegut grans transformacions a partir de la crisi del petroli dels anys 70 que les han convertit en les garants d'aquesta nova ideologia, plasmada als anys vuitanta amb l'aparició de la nova dreta, principalment de la mà de Thatcher i Reagan. La caiguda del mur de Berlín, el 1989, semblava fer bona l'expressió "*There is no alternative*", acunyada anys abans per aquests dos dirigents, i donava lloc a la tesi de la fi de la Història de Fukuyama (Echart, López i Orozco, 2005).

L'adjectivació de *neoliberal* per a la globalització realment existent em sembla totalment apropiada. Encara que, com és evident, es podrien donar, o es donen en alguns camps, "altres globalitzacions" (noves tecnologies, drets humans, valors) no necessàriament coherents amb la neoliberal, però si situades sota la seva dominació. En d'altres paraules, existeixen "globalitzacions positives", degudes sobretot a l'augment de fluxos de població, generador de riquesa cultural, mestissatge i de noves fonts de coneixement, i a la generalització de les noves tecnologies, que han revolucionat també la participació política i han generat una ciutadania global capaç de generar mobilitzacions tant espectaculars com les del febrer de 2003 contra la guerra de l'Irak, amb més de 10 milions de persones arreu del món. En tot cas, no falten autors que veuen en l'extensió del vocable globalització la voluntat de desfer-se del vocable capitalisme, que havia retratat de forma fidedigna la majoria de les relacions econòmiques i contava amb una imatge molt negativa per a la majoria dels habitants del planeta (Taibo, 2007). Si estem d'acord amb aquesta crítica, també podríem argumentar que les "altres globalitzacions" no són més que l'internacionalisme del segle XXI.

Igual que el sistema capitalista "d'antuvi", la globalització neoliberal contemporània implica una creixent desigualtat social. Aquest fet és indiscutible en les relacions Nord-Sud, però també és cert en l'interior de les diferents regions i països. Malgrat els estàndards de vida de les classes populars són, als països desenvolupats, molt més elevats que a principis del segle XX, la condició relacional, relativa i multidimensional de la desigualtat, així com l'accés a determinades cotes de benestar o oportunitats d'ascens social (per exemple mitjançant l'educació) d'alguns sectors d'aquestes classes, provoquen una sensació subjectiva de desigualtat i injustícia cada cop més aguda. Aquesta no sempre té sortida a través de noves formes d'organització o solidaritats de classe, sinó a vegades s'interioritza de forma individual com a fracàs personal i desemboca en depressions, conflictes familiars, alcoholisme i violència. Aquestes tendències a la individualització, es donen, segons Beck (1998a), en tots els àmbits de la vida de les persones i, paradoxalment, no generen major llibertat, sinó una creixent dependència dels individus vers les formes institucionalitzades del mercat (sobretot del de treball) o de l'Estat (per exemple en l'àmbit educatiu). La incapacitat de mercat i Estat per donar sortida a les noves demandes socials, són

manifestes, l'un per risc a autonegar-se com a forma d'organització, l'altre per trobar-se supeditat a aquest. El mateix Beck (2002) ens mostra també l'altra cara d'aquesta tendència, que és l'aparició de noves subjectivitats amb gran potencial emancipador, que transcendeixen l'individualisme i generen noves solidaritats i llaços, en el marc dels *nous moviments globals*.

En tot cas, la globalització neoliberal i les seves conseqüències, tenen efectes immediats en el model de *governança* dominant a les societats del capitalisme avançat. En primer lloc, l'increment de la desigualtat i de l'exclusió social generen noves formes de dominació heteràrquiques en el si de la governança, a causa d'una distribució desigual dels recursos (Blanco i Gomà, 2002).

D'altra banda, l'Estat-Nació -que es troba en crisi davant les exigències de desregulació del comerç internacional- es veu sotmès a fortes pressions que li impedeixen, sovint, prendre rols coherents. Un exemple d'aquestes dificultats és la paradoxa de l'exigència de desregulació i, al mateix temps, d'increment d'inversions en noves tecnologies de la informació i la comunicació (en endavant, NTIC). Les empreses -en recerca de la rendibilitat- i els Estats-Nació (per tal de garantir una major competitivitat de les seves empreses) es llancen a la innovació tecnològica i la recerca de nous mercats, produint un creixement importantíssim del comerç internacional. Per tal d'aconseguir-ho, segons Castells (1998), cal incrementar les capacitats de comunicació mitjançant la desregulació dels mercats i les noves tecnologies de la informació. D'aquesta reestructuració se'n beneficien immediatament les empreses d'alta tecnologia i les societats financeres, la qual cosa incrementa la rendibilitat del capital. Aquest fet, però, és compatible amb un lent moviment de la productivitat, degut a la persistència d'empreses obsoletes i d'activitats de serveis de poca productivitat. Aquesta doble necessitat de desregulació i noves tecnologies sumeix els Estats-Nació en una paradoxa: al mateix temps que es converteixen en un actor crucial del nou capitalisme mitjançant les privatitzacions dels bens i serveis públics i la desregulació dels mercats, es veuen empesos a invertir en els sectors estratègics de les tecnologies de la informació, l'educació i la investigació. Aquest fet genera importants interrogants en els països del mal anomenat Sud: de quina font trauran els diners per finançar el desenvolupament tecnològic si cada cop més les empreses paguen menys?

Per Bob Jessop (2001), certes lloances a la *governança* com a forma de govern -emeses per organismes com el Banc Mundial, el Fòrum de Davos o el Fons Monetari Internacional- són prou delatadores dels perills que hi ha en la fetitxització d'aquest concepte. Cal completar, doncs, i afegir certa complexitat al model de la governança, per tal de no caure en una legitimació ideològica del neoliberalisme, entenent ideologia com a interessos concrets de les classes dominants (Eagleton, 2005).

El trànsit del *govern tradicional* a la *governança* es produeix de forma paral·lela a l'ascens del neoliberalisme a nivell mundial. Aquest fet provoca canvis, no només en les formes de govern, sinó també en la naturalesa del propi Estat. Jessop (2003), a la seva obra *The Future of the Capitalist State*, explica com els Estats-Nació Keynesians del Benestar, sorgits després de la Segona Guerra Mundial, fruit d'una determinada correlació de forces en la lluita de classes i d'una determinada forma d'acumulació capitalista, entren en crisi i donen pas als Estats Post-Nacionals Schumpetrians del *Workfare*.¹⁶

Aquest nou model d'Estat és molt més coherent a la nova estratègia d'acumulació del capital, basada en la privatització, la liberalització, la desregulació, la introducció de la mercatotècnia en el sector públic, les reformes fiscals regressives i la internacionalització i la globalització de les mercaderies. L'Estat Post-Nacional Shumpeterià del *Workfare* té quatre característiques fonamentals, que des d'una perspectiva dialèctica, generen noves contradiccions i reptes per a la governança i els moviments socials.

En primer lloc, es tracta d'una promoció activa de la competència internacional i la innovació social i tecnològica. Seguint les teories del liberalisme doctrinari de Joseph Shumpeter, l'Estat abandona els objectius Keynesians de la planificació econòmica pels de la innovació, l'empresarialització i les onades llargues del canvi tecnològic. En aquest canvi han tingut una importància crucial les ciutats, que són vistes com els principals artefactes de creixement econòmic en les societats post-industrials. Són el centre clau de la innovació social, econòmica i política de les societats de la informació (Castells, 2001), els espais on l'educació al llarg de tota la vida i la competència internacional s'esdevenen, gràcies a la continua mobilització dels ciutadans (Espai en Blanc, 2004).

La segona característica implica la subordinació de la política social a la política econòmica. Els nous *Estats del Workfare* volen expulsar la població del *benestar* per portar-la al *treball*, crear individus emprenedors més que gastar en "ineficients i costoses" *polítiques de benestar* generadores d'una "cultura de la dependència". L'increment del sector dels treballadors autònoms és promogut per les administracions, al mateix temps que es redueixen, en especial en els sistemes anglosaxons del benestar, el subsidi d'atur, les prestacions per incapacitat i les pensions. La reproducció de la mà d'obra ja no recau en l'Estat, sinó que torna a les esferes familiar, comunitària o al propi mercat. En aquest context, però, les xarxes comunitàries i els

---

¹⁶ L'autor realitza un joc de paraules entre *welfare state* (Estat del Benestar) i *workfare state*, de difícil traducció. Aquest neologisme fa referència al fet que l'Estat deixa les seves obligacions socials adquirides amb el pacte social dels anys 50 i l'individu només pot trobar seguretat en el fet de tenir un lloc de treball. Malauradament, la feina és cada cop més insegura a causa de la flexibilització del mercat laboral, amb la qual cosa el "benestar" es converteix en un "malestar" permanent degut a la precarietat laboral creixent.

moviments socials guanyen un renovat protagonisme, en tant que agents inclusius, formatius, generadors d'afectes i cura i eines de participació alternatives a l'Estat.

La tercera característica correspon a la pèrdua de poder de l'esfera estatal en favor de les esferes locals, regionals i supranacionals, en combinació amb el fort pes dels *partenariats*. És en aquest sentit que Jessop (2001) anomena *Postnacional* a aquest nou tipus d'Estat, on els principis de subsidiarietat i solidaritat són aplicats al màxim. Aquest fet és, sense dubte, el més positiu per a les polítiques públiques, sempre i quan les administracions locals, que poden entendre i conèixer millor les problemàtiques, comptin amb el finançament necessari i la capacitat legislativa i operativa requerides. Aquest punt també situarà a les formes de participació que, com el moviment okupa, posen l'èmfasi en l'allò local (tot i partir de pensaments i ideologies globals) en les xarxes de governança, sense necessitat de tenir estructures de mobilització estatals o nacionals.

La quarta i última característica es relaciona amb l'abandonament progressiu de la planificació econòmica, tant de *l'Economia Mixta de Mercat*, com del corporativisme (grans pactes entre patronal, sindicats i Estats-Nació) pròpia dels estats de la segona postguerra mundial, per un èmfasi renovat en el partenariat, les xarxes, la consulta, la negociació i altres formes reflexives d'autoregulació econòmica i social.

Aquest model, però, no es pot llegir en clau mecanicista, ni determinista, ja que existeixen diverses estratègies per part dels Estats per promoure o ajustar-se a la globalització neoliberal: la pròpiament neoliberal, la neoestatista, la neocorporativa i la neocomunitària. Cadascuna d'elles presenta característiques molt diferents en els rols estratègics de l'Estat dins la governança, com es pot veure en el quadre 2.3.

En la realitat serà difícil trobar exemples purs de cadascun dels models, però el predomini d'una o altra estratègia afectarà al model de governança resultant en cada cas concret. Al seu torn, el model de governança resultant tindrà implicacions diferents per a la participació ciutadana. En principi una estratègia neocomunitarista de l'Estat afavorirà més la implicació de les *xarxes crítiques* en el govern, que una de neoliberal, que afavorirà les forces del mercat. En el cas d'aquesta tesi, i com a punt de partida normatiu, caldrà situar l'impacte del moviment per l'okupació en una forma de governança específica, que posa com a objectius estratègics la participació i la proximitat amb la ciutadania. Des d'aquest model de governança, que seria un dels possibles, m'acostaré a la creixent importància dels moviments per l'okupació en l'àmbit local. Però primer, vegem quines són les característiques d'aquesta governança i quins nous rols desenvolupen els governs locals i els moviments socials. Avanço que

l'adveniment de les *xarxes crítiques* i el seu impacte real serà la conseqüència del predomini d'aquest tipus de *xarxes de governança* en les diferents àrees de les polítiques públiques.

QUADRE 2.3. MODELS D'ESTAT I ESTRATÈGIES D'ADAPTACIÓ A LA GLOBALITZACIÓ NEOLIBERAL

Formes de l'Estat Post-Nacional Shumpeterià del Workfare	Neoliberal	Neoestatista	Neocorporativa	Neocomunitarista
Estratègies per promoure o ajustar-se a la globalització Neoliberal	Liberalització: promoure la lliure competència	Govern com a "agenda-setter" més que no pas com a planificador.	Re-equilibri entre competència i cooperació.	Des-liberalització: límitació de la lliure competència.
	Desregulació: reduir el paper de l'Estat i la llei.	Orientació de l'estratègia econòmica nacional.	"Autoregulació regulada" descentralitzada.	Apoderament: rol cada cop més important per al Tercer Sector.
	Privatització: venda del sector públic	Auditoria executiva dels sectors públic i privat.	Ampliació del terreny de les subhastes entre els sectors públic, privat i mixtes.	Socialització: creixement de l'economia social.
	Gestió amb tècniques de mercat d'un sector públic residual.	Partenariats públic-privat sota supervisió estatal.	Expansió del rol dels partenariats públic-privats.	Èmfasi en el valor d'ús social i en la cohesió social.
	Internacionalització: llibertat de circulació de fluxes interns i externs.	Proteccionisme neo-mercantilista dels aspectes centrals de l'economia.	Protecció dels sectors centrals de l'economia dins una economia oberta.	Comerç just i no comerç lliure: Pensa global, actua local.
	Baixada dels impostos directes: increment elecció del consumidor.	Rol expansiu de nous recursos col·lectius.	Increment dels impostos per finançar inversions socials.	Redireccionament dels impostos: salari ciutadà, pensions i subsidis per la cura de les persones.

Font: Jessop (2001).

2.2. GOVERNANÇA PARTICIPATIVA I DE PROXIMITAT. L'ÀMBIT LOCAL I ELS MOVIMENTS SOCIALS

La globalització neoliberal no és un fenomen que s'imposi de manera absoluta, no representa un moviment en un sol sentit, sinó que suscita ell mateix moviments contraris, que compensen o que pretenen corregir els efectes perversos que genera. El primer d'aquests moviments que cal identificar és la tendència a l'enfortiment dels poders locals, en tant que espais de construcció de projectes col·lectius i de profundització de la ciutadania. Alguns politòlegs s'han referit a aquest moviment com un procés de *polítització* de l'esfera local (Brugué i Gomà, 1998): els governs locals semblen abandonar els seus rols operatius tradicionals i la seva posició de residualitat en els processos de govern i tendeixen a ampliar les seves agendes d'actuació cap a camps emergents de política pública (sostenibilitat, immigració, joventut o solidaritat i cooperació) i cap a àmbits més tradicionals (educació, ocupació, seguretat, foment de les empreses), adquirint, en tot cas, rols més estratègics i qualitius. D'altra banda, la *governança* -que expressa una transformació general dels modes d'articular els processos de govern en el nou context de la societat postindustrial- troba un reflex clar en l'emergència de noves formes d'articular el conflicte social en l'espai local.

Els anys 80 marquen el començament d'una transició progressiva -gradual, amb molts aspectes encara sense resoldre- vers uns models alternatius de regulació del conflicte social, motivats per un escepticisme creixent respecte les formes tradicionals de govern. En la seva concepció més general, la *governança* -o govern en xarxa- reflecteix una adaptació operativa i normativa de les formes de govern per a fer front de manera més eficaç i democràtica als nous elements de complexitat social. Es pot entendre com un paradigma de regulació social alternatiu tant al govern tradicional com al mercat. Davant l'embat neoliberal dels anys 80, el govern en xarxa implicaria la preservació de l'espai públic i dels projectes col·lectius com una alternativa plausible al retorn al *laissez faire*. No obstant, la determinació col·lectiva dels processos de transformació social ja no seria, dins el marc d'aquest nou paradigma, producte de l'acció unilateral i jeràrquica dels poders públics sobre la societat sinó el resultat d'un intercanvi complex de recursos entre múltiples nivells de govern, organitzacions socials, comunitats i ciutadania en el marc de noves xarxes participatives (Blanco i Gomà, 2002). En termes de l'esquema de Jessop que acabo de reproduir, aquest model de governança estaria dins d'una estratègia neocomunitarista d'adaptació o resistència a la globalització neoliberal.

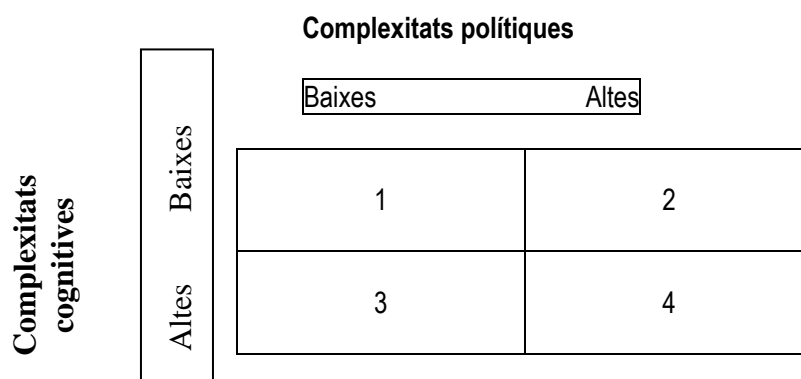
2.2.1. GOVERNANÇA PARTICIPATIVA

Blanco i Gomà (2002) exposen les idees bàsiques a partir de les quals s'articula aquest nou paradigma. Els autors ens presenten tres proposicions -interrelacionades entre sí- que constitueixen el nucli conceptual del nou paradigma de govern en xarxa participatiu:

A) La governança implica el reconeixement, l'acceptació i la integració de la complexitat com un element intrínsec al procés polític

El paradigma del govern relacional es fonamenta en el reconeixement d'un escenari caracteritzat per la complexitat, en el qual les velles formes de govern queden obsoletes. Aquesta complexitat està motivada per dos elements bàsics: en primer lloc, per la diversitat implícita en l'existència de múltiples actors que incorporen al procés polític diversos valors, objectius i preferències; en segon lloc, per la incertesa que provoca el canvi permanent, l'erosió de les certeses cognitives i la inestabilitat del coneixement. El govern relacional és un sistema de govern que s'insereix i es desenvolupa des del quadrant 4 de la següent figura.

FIGURA 2.2. NOU ESCENARI DE LA COMPLEXITAT

Font: Subirats (1997); Blanco (2004).

L'element implícit fonamental del paradigma del govern en xarxa és, per tant, acceptar i gestionar la complexitat en els processos de govern i no intentar d'eliminar-la (Brugué et al, 2001) No és tracta només d'integrar la diversitat dels actors existents, sinó també assumir la incertesa com un element intrínsec del procés polític. Governar, en aquest sentit, no pot seguir sent tasca d'uns quants experts aplicant coneixements contrastats, sinó que es tracta d'un procés d'aprenentatge social on múltiples actors aporten els seus coneixements, les seves percepcions de la realitat i miren d'arribar a definicions compartides dels problemes (EAP, 2000).

B) La governança implica un sistema de govern a través de la participació d'actors diversos dins el marc de xarxes plurals

La diversitat d'actors susceptibles de participar en el marc d'aquestes xarxes de govern respon a una triple dinàmica de fragmentació de responsabilitats i capacitats de govern.

En primer lloc, guanya terreny el govern multinivell, entenent com a tal un sistema en el qual els diferents nivells institucionals comparteixen -en lloc de monopolitzar- decisions sobre moltes àrees competencials. En segon lloc, cal tendir cap a la transversalitat, com a sistema organitzatiu del sector públic que interrelaciona diferents àrees temàtiques, departaments i organitzacions públiques en el marc de projectes compartits. Finalment, la *governança* hauria de promoure la participació social, és a dir, la incorporació de la societat civil a les tasques de govern.

Des d'aquest punt de vista són viables processos participatius en diversos camps de les polítiques públiques. Per exemple, en el camp del medi ambient, l'eficiència tècnica té cada cop menys reconeixement científic perquè ja no és apropiada per a les noves necessitats. En un medi ambient caracteritzat per la seva complexitat i incertesa i en què només tenim informació parcial i múltiples criteris en consideració (sent altrament alguns criteris tangibles i d'altres intangibles), les solucions exclusivament tecnicistes no hi tenen cabuda (González, coord, 2000). El mateix es pot dir de temàtiques com l'habitatge o la joventut, íntimament lligades a l'activitat del moviment okupa. No existeixen solucions "objectives" a qüestions com la necessitat d'espais de sociabilitat per a joves. La recent problemàtica del *botellot* a diverses ciutats de l'Estat espanyol, posa de manifest que alguns plantejaments pretesament objectius topen amb les racionalitats d'una societat composta cada vegada per una major diversitat d'agents. És evident que per solucionar el "problema" del "*botellot*" no es pot obviar la gent implicada, els seus coneixements i la recerca del consens com a eines de gestió de l'espai públic. L'aspecte transformador que pot comportar aquest canvi de concepció és que es consideri tant important la finalitat com els mitjans. No és, per tant, recomanable que per tal de solucionar un problema de convivència, se'n generin altres de més greus, com l'increment de l'exclusió social i l'assetjament policial als sectors més desfavorits que ha provocat la vigent "Ordenança de Mesures per Fomentar i Garantir la Convivència a la ciutat de Barcelona". Davant les mesures higienitzadores i bàsicament repressives, la *governança participativa* aportaria una marc per enriquir i il·luminar el diàleg públic, representant un camí a través del qual no només s'assoleixin principis democràtics més justos, sinó també que aquest procés serveixi per a educar una societat que vetlli per uns interessos comuns. Els processos participatius han d'anar lligats a possibilitats de

sensibilització i conscienciació, a banda de polítiques de canvi estructural que garanteixin la igualtat d'oportunitats davant la participació social.

C) La governança comporta una nova posició dels poders públics en els processos de govern, l'adopció de nous rols i la utilització de nous instruments de govern

En aquest model, els poder públics, en especial els locals, haurien d'incidir sobre una xarxa d'actors existent, ja sigui per activar i intensificar interaccions, o bé per a generar intermediacions que tendeixin a afavorir determinats objectius. 1) *Activar la xarxa*: estimular les interaccions necessàries perquè la xarxa es posi en moviment. 2) *Enfortir la densitat relacional*: generar les condicions minimitzadores dels riscos de la interacció. Explorar la creació d'escenaris de suma positiva i el disseny d'instruments de regulació de conflictes que redueixin les incerteses. 3) *Promoure la intermediació*. Enfortir capacitats de trobada de denominadors comuns que canalitzin les diferències cap a l'acció: processos de generació de confiança, de facilitació del diàleg i de construcció d'espais de consens (Kickert, 1997).

Així com a resum, per tal que existís una xarxa participativa de *governança* s'haurien de donar les tres condicions fonamentals que enuncien Blanco i Gomà (2002). En primer lloc, la no-existència d'un centre jeràrquic capaç de fixar processos de govern de forma monopolista, és a dir, l'existència d'una estructura multinodal de la xarxa i la determinació relacional de processos i resultats. En segon lloc, la interdependència entesa no només com a pluralisme d'actors, sinó també com a dependències heteràrquiques entre aquests a l'hora de resoldre problemes, perseguir objectius i aconseguir resultats. Finalment, s'hauria de donar una certa institucionalització (en l'apartat 2.4. aprofundiré sobre aquest terme) en el sentit de sosteniment, estabilitat i cristal·lització de les interaccions entre els actors al llarg del temps.

2.2.2 GOVERNANÇA I PROXIMITAT

Analitzar, avui dia, la complexitat institucional en el desplegament de processos de govern implica fer referència a dues dinàmiques simultànies i entreteixides: la de globalitat i la de proximitat. Les crisis ecològiques, els conflictes territorials, la subsistència d'una economia mundial d'intercanvi desigual, el tràfic d'armes, les guerres neo-imperialistes (com la d'Iraq) o l'extraordinària dimensió dels mercats financers internacionals, requereixen la progressiva construcció de capacitats de govern global; d'altra banda, la minimització de residus, els problemes d'adaptació a la nova situació de convivència multicultural generada per les noves onades migratòries, la nova informalitat i precarització en el món del treball o les agressions de

l'especulació immobiliària sobre el medi ambient local i el dret a l'habitatge, per posar alguns exemples, requereixen l'enfortiment de les esferes locals de govern.

El canvi d'escenari territorial, doncs, és substancial: l'Estat cedeix i resitua a la baixa les seves capacitats de govern, davant l'enfortiment simultani del nou eix territoris-globalitat. Fins a quin punt el pol local en surt realment enfortit? Segons Blanco i Gomà (2002), un conjunt de canvis de biaix estructural han recolzat el seu enfortiment:

- La substitució del vell fordisme productiu, poc valoritzador de la geografia i l'ecologia, per nous models de desenvolupament endogen i sostenible, molt arrelats al territori.
- El canvi vers una estructura social complexa, generadora de necessitats més heterogènies i, per tant, potenciadora dels serveis de proximitat.
- La transició vers noves relacions de gènere, que resituen l'àmbit local com a escenari on fer possible noves formes d'articulació entre la vida quotidiana i el treball remunerat.
- La redefinició dels referents d'identitat cap a lògiques de pertinença col·lectiva orientades no només al llegat cultural sinó també a la vivència comunitària compartida.

Tot això, a la fi, va conformant l'*estructura d'oportunitats* que recolza la consolidació d'uns espais locals potents i estratègics en el nou context territorial, globalitzat, de la societat post-industrial. Considerant l'esfera local com una dimensió rellevant del nou escenari polític, Blanco i Gomà (2002) caracteritzen la *governança* de proximitat a partir de dues idees. En primer lloc, els espais locals *tendeixen a la politització*, és a dir, a la superació dels clàssics rols operatius del govern municipal, tant en les seves versions burocràtiques com en les seves versions gerencials actuals. El desbordament de les funcions tradicionals es projecta en dues dimensions: *cap a* l'ampliació de les agendes locals i *cap al desenvolupament*, dins d'aquestes, de nous rols estratègics i qualitius.

En segon lloc, la forma d'articular els nous processos de govern local tendeix a superar els estils monopolistes, autosuficients i jeràrquics. El concepte de xarxa i, en concret, el de *govern relacional* apareixen com els nous referents. Les *xarxes locals* presenten dues dimensions: la seva configuració multinivell, és a dir, l'articulació d'espais temàtics de governança en els quals conflueixen -sota un possible lideratge local- diversos nivells territorials de govern i la seva configuració participativa horitzontal, amb la presència de múltiples actors socials, comunitaris i mercantils de base local.

2.3. LES XARXES CRÍTiques I ELS MOVIMENTS SOCIALS EN L'ESCENARI DE LA GOVERNANÇA. NOU ESCENARI I NOVES INTERACCIONS ENTRE ACCIÓ COL·LECTIVA I PODER POLÍTIC

En aquest nou model de *governança*, la teoria dels partits polítics ja no és suficient per analitzar l'impacte de l'acció col·lectiva en les polítiques públiques. A més, segons diversos autors, a les democràcies occidentals s'està produint un fenomen de "desafecció" democràtica, incrementant la volatilitat i l'escepticisme de l'electorat, i decreixent tant l'alineament partidari com la confiança en les institucions de la democràcia representativa (Putnam, Pharr i Dalton, 2000).

A partir del sorgiment dels moviments polítics radicals dels 60 i 70 i de la crisi del petroli dels anys 73 i 74 que va fer trontollar el sistema econòmic imperant, alguns autors (Crozier, Huntington, Watanuki, 1975) comencen a parlar de l'existència d'una crisi en les democràcies occidentals. Postulen que les transformacions socials esdevingudes revelen una percepció ciutadana de la democràcia com a una forma de govern insuficient i/o insatisfactòria per a resoldre els conflictes socials. Aquesta concepció, posteriorment, va ser àmpliament contestada i matisada pels teòrics de l'anomenada desafecció democràtica (Barnes, Kaase et al., 1979; Lipset i Sheider, 1983; Dalton, 1988, Nye, 1997; Putman, Pharr i Dalton, 2000), mitjançant l'establiment de la separació analítica entre, d'una banda, l'ideal democràtic de la democràcia com govern del poble (enfront d'altres formes de govern com la dictadura o l'oligarquia) i, per l'altra, la concreció d'aquest ideal en un sistema institucional i unes pràctiques determinades. Partint d'aquesta base, defensen que la crisi resideix no en el rebuig a la democràcia com a model, sinó més aviat en la creixent insatisfacció o distanciament respecte al seu funcionament pràctic, especialment entre les poblacions dels Estats centrals del capitalisme. La *desafecció democràtica*, per tant, ha d'entendre's com la situació de coexistència d'un suport majoritari a l'ideal democràtic com el millor sistema d'organitzar col·lectivament la societat, alhora que subsisteix l'escepticisme cap a les formes institucionals del sistema i els seus principals actors: les institucions públiques i els partits polítics.

Es fa explícita, doncs, la diferència fonamental que existeix entre governabilitat i democràcia. La baixa valoració dels dirigents polítics, les baixes taxes d'afiliació a partits polítics i sindicats o els baixos índexs de participació en les conteses electorals serien alguns dels indicadors que s'han manejat per a il·lustrar-la. En la perspectiva teòrica de la *desafecció democràtica* es poden distingir dues dimensions diferents: d'una banda, la *desafecció institucional* (definida en relació amb la confiança i valoració de les institucions) i, de l'altra, el *desarrelament polític* (desinterès i actituds crítiques respecte el procés polític i els polítics) (Torcal, 2003). A l'Estat espanyol, diverses publicacions han posat de manifest el distanciament

existent entre els ciutadans i les institucions polítiques de la democràcia representativa: mentre que als polítics se'ls atorga una valoració mitja de 3,4 en una escala de 0 a 10, el funcionament de la democràcia a l'Estat espanyol rep una nota del 5,7 (Pena i Torcal, 2005). Encara que el *desarrelament polític* no és un fenomen nou a l'Estat espanyol –s'està registrant des de la Transició-, actualment ha arribat a uns nivells molt alts: per al 78% dels espanyols la política té poc o cap interès, mentre només un 10% creuen que podrien tenir un paper actiu en alguna organització o grup que es dediqui a temes polítics (Martín, 2005).

En el context de les actuals societats globalitzades, es posa de relleu certa incapacitat de les institucions de la democràcia formal per donar solució a tota una sèrie de problemàtiques noves, pròpies d'un model econòmic postindustrial i d'una creixent bipolarització social. Els Estats del Benestar es mostren impotents davant el predomini dels interessos de les grans corporacions econòmiques i la consolidació d'una nova cosmovisió imperant, el neoliberalisme que s'infiltra en l'arrel de l'Estat i en les consciències dels ciutadans. Els sindicats majoritaris -en tant que institucions totalment integrades dins l'esquema de l'Estat del Benestar- es mostren també incapaços i només poden gestionar la capitulació de la classe treballadora als postulats de les grans corporacions econòmiques multinacionals. L'Estat està abandonant progressivament el seu rol "protector" (allà on l'havia arribat a assolir), per un de desregulador. Així, la *desafecció democràtica* podria ser una conseqüència de la creixent percepció de la població que la capacitat d'influència dels polítics i les institucions en les decisions que afecten més directament a les seves vides és molt pobre, especialment pel que fa al control d'una economia globalitzada que no entén de fronteres, regles o limitacions. La globalització en sí mateixa, per tant, crearia problemes per a la representació democràtica (Held, 1997), als quals ha d'afegir-se l'augment de l'individualisme com a resposta als problemes col·lectius i el debilitament dels llaços socials i la participació comunitària (Putnam, 1993).

D'altra banda, i de forma complementària, les democràcies representatives es veuen qüestionades també pel predomini de nous valors postmaterialistes (Inglehart, 1997), i per l'emergència d'una societat més reflexiva, on els ciutadans es mostren cada vegada menys amatents a jugar rols passius i reivindiquen un paper més actiu i protagonista en els processos polítics (Giddens, 1991; Beck, Giddens i Lash, 1997). Això es concreta en dos fenòmens oposats: en primer lloc, la creixent individualització es tradueix en escepticisme i allunyament de molts ciutadans de qualsevol espai de mobilització col·lectiva; mentre que altres ciutadans, en canvi, opten per implicar-se en espais polítics alternatius - com els moviments socials -, des dels quals s'exerceixen compromisos col·lectius renovats.

Així doncs, davant la progressiva irrellevància identitària de les formes organitzatives clàssiques del moviment obrer (partits i sindicats majoritaris), els *nous moviments socials* han guanyat protagonisme però s'articulen d'un forma més complexa per tal de respondre a aquest nou escenari del conflicte polític. En síntesi, es pot afirmar que els partits polítics institucionals i els sindicats majoritaris -a la pràctica- han abandonat tota pretensió integrativa: la seva presència social és molt limitada, segreguen molt pocs recursos d'identitat col·lectiva i amb prou feines promouen espais de socialització. Contràriament, aquests partits polítics s'aboquen a les pràctiques electorals i institucionals, a l'elaboració de discursos i continguts programàtics i a la formulació de polítiques. Llavors, com es canalitzen les inquietuds socials i polítiques de la ciutadania? A través de quins mecanismes es concreten les actituds i les cultures d'implicació personal i col·lectiva dins l'espai públic? Quines implicacions té tot això per a la democràcia i la governança? Aquestes són les preguntes que intentaré respondre en aquest apartat.

2.3.1. CARACTERÍSTIQUES PRINCIPALS DE LES XARXES CRÍTQUES

Per un costat, es desplega una constel·lació d'associacions, entitats i grups que van des de les xarxes comunitàries d'autoajuda fins a les entitats de gestió de serveis i els grups de pressió, tot passant per tot tipus d'ONGs que, d'alguna manera, incideixen en l'esfera d'elaboració de polítiques en un o un altre nivell territorial. Per un altre costat, els *nous moviments socials* clàssics (és una expressió paradoxal però expressa molt bé el ritme accelerat de canvi sociopolític de finals del segle XX) es van transformant i van deixant pas als anomenats *nous moviments globals*, que en la seva interacció amb diversos actors dins les *xarxes de la governança*, generen al seu voltant *les comunitats i les xarxes crítiques*.

Aquestes *xarxes crítiques* esdevenen al mateix temps un nou patró de participació política en el nou escenari de *governança*. Concretament, les *xarxes crítiques* s'assemblen als moviments socials en la mesura que articulen temàtiques transversals, persegueixen objectius de canvi que es basen en valors no dominants i desenvolupen pràctiques socials no convencionals. En canvi, s'han de considerar com una generació emergent de pràctiques de mobilització social de nou tipus, amb un mínim de quatre trets que les caracteritzen com a tals.

En primer lloc, cal destacar el seu potencial i, sovint, la seva *inserció efectiva en escenaris temàtics de governança*, és a dir, en xarxes principals de política pública. És particularment paradigmàtic el cas dels moviments i les xarxes crítiques de solidaritat internacional, que, no només han impactat en les polítiques, sinó que sovint han creat ells mateixos aquest nou espai de política pública. La política de cooperació al desenvolupament, malgrat les seves insuficiències, ha sorgit fonamentalment a partir de l'acció col·lectiva dels

moviments de solidaritat internacional que comencen a aflorar per tota l'Europa Occidental a l'escalf de les revolucions llatinoamericanes dels anys 70 i 80. La seva evolució i la constitució de *xarxes crítiques* on es barrejaven moviments, ONGs de cooperació al desenvolupament i altres formes organitzatives, no només expliquen bona part dels resultats de les polítiques, sinó que sovint han proporcionat la seva estructura a tot el procés, des de la formulació dels problemes fins la implementació. En l'apartat següent, des d'un punt de vista complementari, abordaré la qüestió de la institucionalització dels moviments socials.

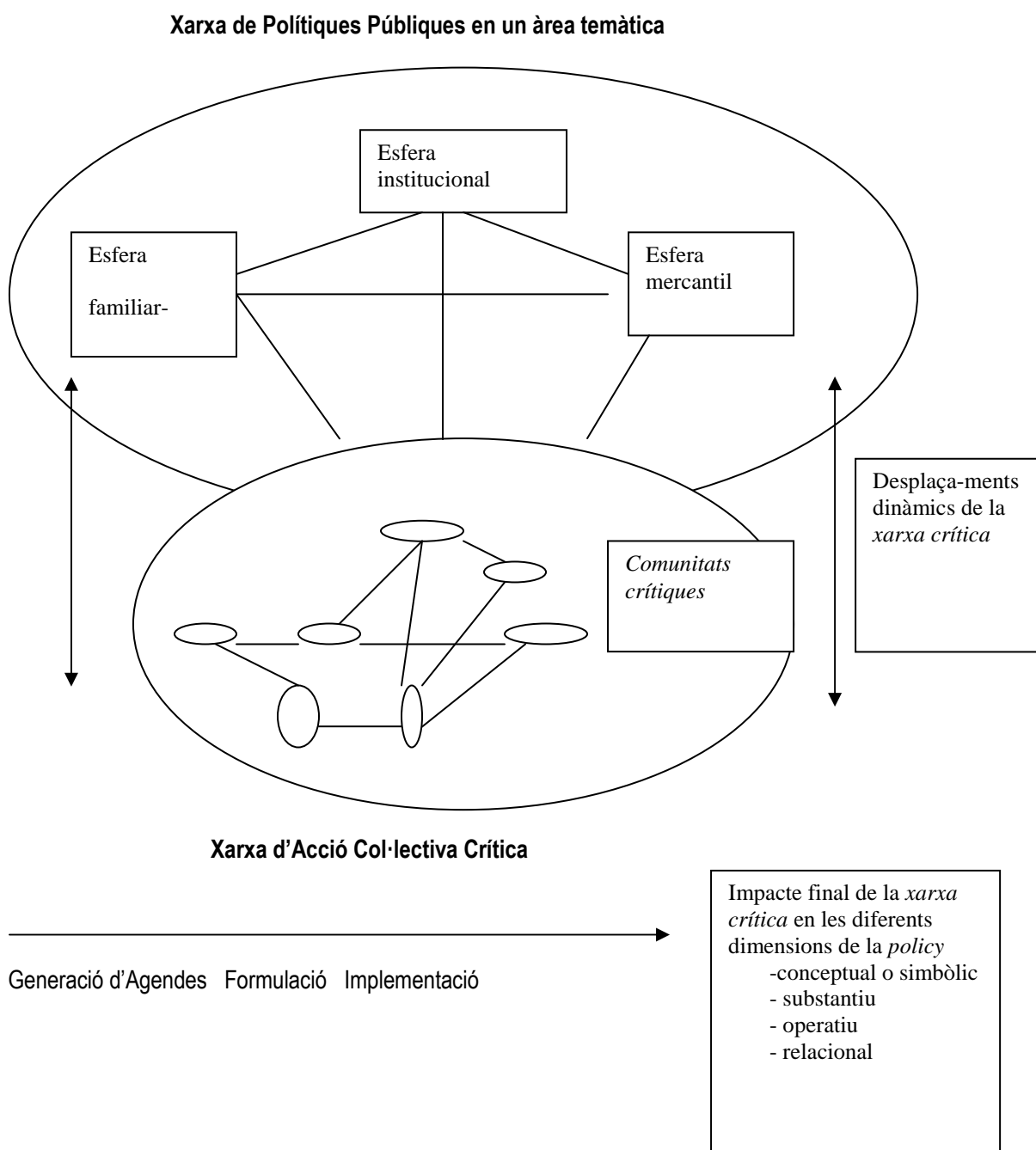
D'altra banda, s'ha de tenir en compte l'emergència d'un nou cicle de mobilització. Si els nous moviments socials van suposar la incorporació a l'agenda política de les relacions de gènere (feminisme), del medi ambient (ecologisme) o de la qüestió urbana (moviment veïnal), les *xarxes crítiques* arriben al bell mig d'un cicle de mobilització, el de les lluites contra la globalització neoliberal. Aquest nou cicle, ha implicat la politització alternativa de camps com la solidaritat internacional, l'antimilitarisme i la insubmissió, l'antiracisme, el moviment okupa i la sobirania alimentària. Pel que fa al moviment per l'okupació, es pot dir que la seva aparició té certa relació amb el que Pastor (1998) anomena "relativa renovació dels moviments urbans", caracteritzada per una reformulació del seu discurs i el seus objectius en el marc de la crisi ecològica, la lluita contra la caror de l'habitatge i per la "pacificació" del tràfic urbà en benefici del transport col·lectiu, així com l'aposta per noves formes d'oci i estil de vida quotidiana. Estudiar les implicacions que en aquest model de les *xarxes crítiques* té el projecte de l'autonomia i autoorganització socials que defensen molts d'aquests moviments urbans, i entre ells l'okupa, serà una tasca central d'aquesta tesi doctoral. Per fer-ho ens caldran altres instruments teòrics que seran desenvolupats en l'apartat següent.

A més a més, les *xarxes crítiques* tenen una nova morfologia, més complexa, de tipus multiorganitzatiu, basada tant en la proximitat com en la connectivitat i molt més aliena a les cultures de militància de l'esquerra clàssica i dels propis moviments socials. Les *xarxes crítiques* es caracteritzen per la complexitat multiorganitzativa i estan formades per nodes o *comunitats crítiques* que, en un moment determinat, s'organitzen en forma de xarxa. Les *comunitats crítiques* són els nodes d'una determinada *xarxa crítica*, és a dir, aquelles conglomeracions d'actors que presenten una major coherència i homogeneïtat, en contrast amb l'alta heterogeneïtat i contradiccions internes que poden conviure en el sí d'una *xarxa crítica*. Les *comunitats crítiques* són, en definitiva, aquells nuclis socials de micro-mobilització on s'estableixen els vincles dels que es nodriran les *xarxes crítiques*. Estem parlant de moviments associatius, parròquies, grups d'estudiants, esplais, centres socials okupats, grups autònoms i petits col·lectius sociopolítics. Aquests nuclis són els alvèols socials on la gent es compromet,

genera llaços- tant formals com informals- i decideix emprendre determinats tipus d'acció col·lectiva. En aquest sentit, la major o menor presència de *comunitats crítiques* en un espai determinat és un dels elements a partir dels quals es pot entendre l'aparició d'una xarxa crítica i la seva capacitat de mobilització. Així, depenent de la seva quantitat es pot parlar del grau de densitat de les xarxes, o en paraules de Tilly (1978) de la *netness*.

FIGURA 2.3. INTERACCIONS ENTRE LES XARXES CRÍTiques I LA XARXA DE POLÍTiques PÚBLIQUES.

IMPACTE DE LES XARXES CRÍTiques EN LES POLÍTiques DE LA GOVERNANÇA

Font: elaboració pròpia.

Allò que facilitarà, en clau “interna”, la connexió entre *comunitats crítiques* són les *estructures connectives de mobilització* (Tarrow, 1997), que vinculen el nucli dur amb l'entorn amb l'objectiu de coordinar el moviment i mantenir la seva pervivència. En aquesta tasca, un dels problemes que apareixen és la capacitat de crear formes organitzatives que siguin suficientment fermes com per resistir als seus oponents o competidors, però al mateix temps prou flexibles com per a canviar en funció de les circumstàncies i nodrir-se de l'energia de les seves bases en un context de carència de quadres permanents d'activistes de base. Aquest fet es veurà evidenciat amb les dificultats de continuïtat de les assemblees d'okupes de nivell local o regional, òrgans indispensables per garantir les aliances amb el moviment veïnal o l'estudiantil, la coordinació de les lluites anticapitalistes i la defensa dels espais okupats. Sense aquests mecanismes de coordinació es dificultarà l'aparició de xarxes crítiques entorn els moviments per l'okupació. Però això ja ho comprovaré en la part empírica d'aquesta tesi.

Finalment, hem de considerar *un predomini clar dels elements culturals de l'acció col·lectiva*; és a dir, del camp simbòlic-cognitiu, fins i tot com a recurs clau de poder que possibilita l'articulació d'agendes en camps temàtics inèdits des de l'allò polític-institucional. Nous elements introduïts per l'escenari de *governança*, com l'incertesa científica, la confusió, la debilitació de l'autoritat, la creixent aparició d'externalitats en tots els camps de la política i la complexitat i heterogeneïtat de les preferències de la societat (Mayntz, 1993), influeixen en una revaloració dels recursos simbòlics i cognitius en la lluita política. Amb això no vull dir que els recursos econòmics, polítics, legals o institucionals deixin de ser elements centrals, només que la confrontació simbòlica guanya espai en la societat de la informació. Per aquest motiu, consideraré l'anàlisi de marcs com una estratègia explicativa fonamental per mesurar l'impacte de les xarxes crítiques en les polítiques. Més enllà -i prenent un concepte provinent de l'anàlisi de polítiques públiques- les *coalicions promotores crítiques* seran l'eina simbòlica de nou tipus amb la qual les *xarxes crítiques* podran incidir amb cert èxit en les polítiques públiques. En la figura 2.3. he sintetitzat les característiques de les interaccions entre les xarxes crítiques i les polítiques públiques.

2.3.2. NOUS MODELS DE RELACIÓ ENTRE MOVIMENTS I PODER POLÍTIC: VERS UNA PROFUNDITZACIÓ DEMOCRÀTICA?

Que significa l'adveniment de les *xarxes crítiques* pels models de democràcia i de govern realment existents? El fet d'incorporar les *xarxes crítiques* a la *governança*, entesa com a escenari d'aprofundiment democràtic de les polítiques públiques, es pot abordar des de dues

perspectives, una de normativa i una altra de teòrica recolzada en estudis recents sobre capital social i innovació participativa.

Des del punt de vista *normatiu*, partiríem, com Ibarra, Gomà i Martí (2002), d'una posició a favor de la democràcia concebuda com a conjunció de *representació electoral més pluralisme participatiu en el disseny de polítiques*. L'obertura de les actuacions públiques a un ampli nombre de grups, la participació activa d'aquests en condicions d'igualtat i la rellevància d'aquesta participació en termes d'incidència real/efectiva en les polítiques, operen com a factors de millora de la qualitat democràtica. En un sistema que tendeix a la globalització i a la interconnexió, la participació pluralista esdevé necessària, ja que el tractament de la complexitat necessita d'un ampli ventall d'experiències i percepcions (Subirats, 1997).

El pluralisme participatiu radical es definiria a partir de dos elements: el pluralisme i l'aprofundiment democràtic. En primer lloc, cal entendre el *pluralisme* com l'existència de xarxes àmplies i accessibles, permeables a un elevat nombre d'actors, idees i interessos en joc, sense mecanismes d'exclusió ni impediments formals o reals per prendre part en l'entramat de les interaccions.

En segon lloc, l'*aprofundiment democràtic* és la combinació de dos característiques normativament necessàries: la igualtat i l'efectivitat. La igualtat es refereix a l'existència d'interaccions tendencialment simètriques entre els actors i d'una distribució igualitària de capacitats d'incidència en el procés de polítiques públiques, és a dir, sobre la formació de les agendes, la formulació i la implementació de polítiques.

L'efectivitat té a veure amb la rellevància de la participació. L'activitat dels grups i els moviments i xarxes crítiques, i en especial la seva inserció en l'elaboració de polítiques ha de ser, finalment, un factor explicatiu clau dels rendiments d'aquestes en les seves diferents fases. Agendes, polítiques i models de gestió han de reflectir els valors i interessos més àmplis possibles, expressats en el procés participatiu.

Algunes aportacions teòriques com les del *capital social i la innovació democràtica*, recolzen aquest punt de partida normatiu. De fet, una *governança* d'alta densitat democràtica requereix d'instruments d'aprofundiment democràtic, davant la possibilitat de tancament de l'allò polític en espais institucionals o xarxes de baixa permeabilitat (Blanco i Gomà, 2003).

Des dels estudis sobre *capital social* s'ha demostrat que la suma de comunitat vertebrada, xarxa associativa, confiança, alta densitat d'interaccions i confluència múltiple en l'espai públic, és una bona fórmula per garantir una *governança* efectiva, reconstructora d'alts rendiments de benestar (Putnam, 1993). Des d'una perspectiva complementària, *la innovació democràtica* té a veure amb un procés de redefinició de les pràctiques de participació ciutadana,

connectades a algun aspecte de les polítiques públiques. La innovació democràtica planteja anar vers una praxis participativa més flexible i creativa, permeable a un ventall més ampli d'actors, de proximitat, de caràcter més sostingut i efectiva, amb incidència directa en l'elecció de temes i opcions de política pública (Font, 2001). Es tractarà de comprovar -en els estudis de cas- sí la inserció de les xarxes crítiques en les xarxes de la *governança* afavoreix aquesta praxis en els processos de govern de les societats complexes.

Més que mai doncs, les dinàmiques democratitzadores passaran per donar un fort impuls des de la societat civil, adoptant rols propis d'autogestió i autogovern, sense descartar però la pressió per fer virar les polítiques socials de l'Estat i les formes institucionals del mercat. Aquest és el tarannà que estan prenent actualment algunes *xarxes crítiques*, implicant-se directament en la gestió i intentant recuperar per la ciutadania allò que els poders públics estan deixant per l'esfera privada del mercat. Aquest fet, s'esdevindrà amb més facilitat en el context local, si els poders locals són capaços de cedir poder, des d'un rol de lideratge públic i mitjançant l'impuls conscient de la democràcia participativa.

Al mateix temps, en les noves relacions entre poder polític i moviments socials, caldrà assolir una *repolitització* de les polítiques de benestar. La caiguda de més i més àmbits de la política social en mans de tècnics suposadament imparcials ha fet perdre en gran mesura el rol d'impulsor i dinamitzador social que hauria de tenir l'administració pública. Si aquesta repolitització, entesa com a presa de partit activa en favor de la igualtat i la prosperitat (recordem, principis bàsics de l'Estat Liberal sorgit de la revolució Francesa), no es pot dur a terme dins unes estructures burocràtiques com les dels actuals estats, caldrà inventar-ne de noves des de la societat civil i des dels poders locals. Experiències de gestió ciutadana de pressupostos públics, com les d'Estocolm o Porto Alegre responen, amb les seves limitacions, a aquesta idea. En totes elles, el rol de la societat civil -en tant que controladora dels poders públics, subjecte de les demandes i objecte passiu de les polítiques públiques- evoluciona vers una dimensió política de la participació, un rol de participant actiu en el procés de presa de decisions.

Així doncs, un rol dels governs locals com a facilitadors de les iniciatives de la societat civil, i guardians dels ideals d'igualtat i justícia -que es podrien posar en perill degut a la segmentació de la participació ciutadana- seria el més adequat per evitar la desaparició dels models de benestar o el seu funcionament pervers en les societats globalitzades. Per evitar el funcionament pervers de la participació ciutadana desigual caldria resoldre, però, la controvèrsia entre participació individual i participació comunitària.

La clau està en la societat civil i la seva capacitat de trobar nous models organitzatius que donin compte dels profunds canvis socials que s'han produït, i aportin solucions integrades i

globals, superant l'excessiva especialització i antiinstitucionalisme d'alguns moviments socials mitjançant la creació de potents xarxes crítiques, i apostant definitivament per una participació real en l'arena política. Per fer aquest pas, la societat civil haurà de comptar amb l'assumpció dels valors culturals de la participació per part de polítics i tècnics. L'assoliment d'aquests valors de la participació serà més possible a l'esfera local, ja que és aquesta la més propera a la ciutadania, i per tant la que més hauria d'incidir en la generació del benestar col·lectiu. Ens trobem amb la gran paradoxa que la globalització només es pot respondre des de l'àmbit local, és a dir, i parafrasejant un ja clàssic eslògan de l'ecologisme: "pensa globalment i actua localment".

Però en aquest procés de canvi tant complex, continuen les inèrcies de les relacions entre moviments socials i Estat del model tradicional, i és necessari fer-ne un breu repàs en aquesta tesi. Així, després d'aquest darrer apartat normatiu, sobre els característiques d'un nou paradigma, cal revisar com es transformen o continuen les clàssiques formes de relació entre moviments i Estat, doncs les trobarem en els estudis de cas i tindran implicacions directes en l'impacte del moviment per l'okupació en les polítiques públiques. Cal abordar doncs els conceptes de negociació, cooptació i institucionalització, en tant que possibles dinàmiques, que juntament amb la repressió, caracteritzin la interacció del moviment per l'okupació en les *xarxes de governança*. El que es pretén és (re)introduir les perspectives de conflicte i negociació en el paradigma de la governança, ço és afegir complexitat al model per poder explicar millor el cas que ens ateny, el d'un moviment que defuig la integració en qualsevol escenari de govern i advoca per l'autonomia i l'autogestió. A aquest empeny es dedicarà el proper apartat.

2.4. UNA PERSPECTIVA CONFLICTIVISTA DE L'ESCENARI DE LA GOVERNANÇA

L'aproximació teòrica als moviments socials adoptada en el capítol 1 posava al centre del debat un aspecte fonamental: la noció del conflicte com a aspecte indissociable de la vida social, com a condició de la democràcia i com una de les aportacions a aquesta per part dels moviments socials. Aquesta definició és molt útil per abordar un moviment de marcat caràcter antisistèmic, com és el moviment per l'okupació, i cal per tant (re)introduir-la en l'escenari del govern relacional que emergeix en les societats post-industrials.

Definir un moviment social en base al desafiament, equival a donar-li al conflicte un paper central en la funció dels moviments socials. En aquest sentit, autors com Chantal Mouffe i Ernesto Laclau conceben l'aportació fonamental dels moviments socials en garantir l'existència del conflicte polític i, en conseqüència, mantenir la vitalitat del sistema democràtic.

Des del *punt de vista conflictivista* no és imaginable ni desitjable una societat sense conflictes. No és imaginable perquè els conflictes no són l'excepció sinó la mateixa substància de la vida social, en són inherents. I no és desitjable perquè esborrar els conflictes condueix a pràctiques autoritàries. En aquesta línia, es considera que un projecte democràtic no ha de negar la naturalesa conflictiva de la societat sinó que ha de reconèixer els conflictes i reconduir-los cap a vies democràtiques per tal de garantir la pluralitat i la llibertat. Per tant, no es tracta que el conflicte sigui necessàriament negatiu sinó que es distingeix entre conflictes que poden ser inscrits en el marc democràtic o que n'han de ser exclosos perquè s'oposen als valors d'aquest sistema polític. Mouffe (1999) anomena aquests conflictes antagonics i agonals, respectivament. Per tant, aquestes posicions el que emfatitzen són les desigualtats i antagonismes que creuen la vida social, allunyant-se així de la possibilitat d'establir consensos generals lliures de relacions de poder.

Laclau i Mouffe (1987) proposen el projecte polític de la *democràcia radical*. Des del seu punt de vista, el conflicte és la saba de la política. Aquests autors conceben el projecte democràtic com un procés incert en què les lluites polítiques dels diferents moviments socials s'articulen per acabar amb els diferents antagonismes, sense que això desemboqui en una gran revolució ni en un escenari utòpic en què s'hagin vençut les relacions d'opressió, ja que sempre en sorgeixen de noves (Cruells i Coll, 2007).

L'acció col·lectiva dels moviments socials té el seu marc en un escenari d'*esfera pública* que es diferencia normativament de l'Estat, dels mercats econòmics, però també de les esferes familiar i comunitària. Les *xarxes crítiques* en canvi, es situen en l'intersici d'aquests espais, ja que es poden configurar amb *comunitats d'acció col·lectiva crítica* provinents de les diverses esferes. Aquesta separació d'àmbits pren especial rellevància per al desenvolupament d'una anàlisi sobre les relacions entre moviments socials i institucions públiques i dels processos d'institucionalització que se'n deriven.

El debat entorn a la institucionalització dels moviments socials s'emmarca en un context d'importants canvis en la relació entre les esferes estatal i comunitària. La confluència de dos grans processos que alteren el paper jugat per l'esfera estatal: la reestructuració de l'Estat del Benestar i els canvis en els processos de decisió política. Els efectes d'aquests dos processos se solapen i superposen i estan presents en dinàmiques com les del reconeixement dels moviments socials com a interlocutors, la creació d'òrgans de participació, la implementació de demandes i propostes dels moviments socials o l'aparició de models de gestió del benestar mixtes. En aquest context els moviments socials guanyen capacitat d'impacte en les polítiques públiques, elaboren estratègies per tal de mantenir el protagonisme en la *xarxa de polítiques*

públiques, gestionen la tensió entre la dependència econòmica i l'autonomia política, i canvien la seva percepció sobre el paper que ha de jugar l'esfera estatal (Cruells i Coll, 2007).

La crisi de l'Estat del benestar i la seva substitució pel *Workfare State* és un element clau per entendre la dinàmica de les relacions entre moviments socials i Estat. Aquesta reestructuració es concreta en un finançament estatal més regressiu i en l'assumpció d'un rol més assistencial, tant pel que fa a les prestacions com als serveis. Alhora, es produeix un major protagonisme de les esferes mercantil, de la comunitària (bàsicament a través d'organitzacions etiquetades com a Tercer Sector) i de la familiar en la provisió del benestar (Adelantado i Gomà, 2000) La qüestió més interessant d'aquest procés de reestructuració, pel que fa a aquesta tesi, és la posició que hi poden tenir els moviments socials i les *xarxes crítiques*. Més enllà, cal veure quines situacions s'han donat en altres països respecte un moviment de caràcter autogestionari com el de les okupacions, ja que a l'Estat espanyol encara té poca trajectòria històrica.

La continua interacció dels moviments socials amb les institucions públiques en el marc de la governança ens apropa a un dels debats actuals en el que està en joc la redistribució del poder entre l'esfera comunitària, la pública, i l'estatal. Autors com Ibarra, Martí i Gomà (2002) consideren que dintre d'aquestes noves formes de govern relacional, a part dels actors institucionals-representatius, també hi són presents altres actors, entre ells els moviments socials, en la mesura que tenen una certa capacitat d'incidir i de participar en les polítiques públiques. En aquest sentit s'apunta la tendència a governar d'una forma menys "unidireccional, jeràrquica i monopolista per part dels decisors públics", i més horitzontal i compartida a través d'un "govern en xarxa" (Rhodes, 1997). Aquest fenomen, però és encara molt precari perquè els diferents actors tenen una capacitat d'impacte molt desigual (Cruells i Coll, 2007)

Tant el llibre *Creadores de democracia radical* (Ibarra, Martí i Gomà, 2002) com *Per una nova cultura del territori? Mobilitzacions i conflictes territorials* (Alfama et al., 2007) analitzen les dimensions analítiques de les polítiques públiques per aclarir en quins espais de l'elaboració i implementació d'aquestes polítiques hi ha una major capacitat d'incidir dels moviments socials, mitjançant quines dinàmiques i espais es participa, i com aquesta participació conjunta té també uns efectes per als diferents actors. El rerefons d'aquestes anàlisis és veure com els actors de l'esfera pública poden influenciar en les decisions estatals. En aquest apartat, allò que esdevé més interessant és analitzar els efectes d'aquest procés pels moviments.

Sidney Tarrow (1997) concep un moviment social com a un desafiament col·lectiu plantejat per persones que comparteixen objectius comuns i solidaritat em una interacció mantinguda amb les elits, els seus oponents i les autoritats. La importància doncs de la interacció amb les institucions polítiques és evident, i aquesta relació, un cop superada la fase inicial del

conflicte, pot evolucionar vers escenaris de negociació. D'aquesta definició de Tarrow, destaca però el tema del *desafiament*. Però que passa amb aquest aspecte quan s'aborden processos d'institucionalització?

Sovint, quan es diu que un moviment s'està institucionalitzant se sol fer referència, de forma immediata, a que dóna molt pes a aspectes com la interlocució en les institucions públiques, en detriment de les accions amb major tendència a la confrontació. El que permet parlar de moviment social, però, és la permanència de l'acció col·lectiva per part dels actors que el conformen, i dels seus desafiaments enfront als opositors. Quan aquests desafiaments no es mantenen el que sol passar es que perduren formes de resistència però més aïllades, que no acaben de conformar la creació d'un moviment social. I quan es manté en el temps el desafiament, aquest ha de litigar entre aconseguir objectius concrets pel moviment i prendre opcions d'enfrontament. En definitiva, moure's en la tessitura entre mantenir relacions amb les institucions i entrar en processos de negociació i decisió amb els opositors amb el risc de debilitar el seu desafiament i la seva permanència, o bé no fer-ho i córrer el risc de caure en l'aïllament i el sectarisme que també els amenaça (Tarrow, 2004: 289).

Però s'estan barrejant molts termes, com negociació, institucionalització, i, fins i tot, cooptació. A més, aquestes relacions es poden veure des de la perspectiva de les administracions i des de la perspectiva dels moviments, i, evidentment, les conclusions que se'n poden treure són molt diferents. En aquest apartat 2.4. caldrà doncs distingir entre els conceptes de cooptació i institucionalització, a partir d'exemples històrics concrets del propi moviment okupa en altres latituds on fa més anys que existeix. D'altra banda, veurem com les característiques del propi moviment poden incidir en els processos de negociació i això permetrà llençar algunes hipòtesis a contrastar en els capítols empírics d'aquesta tesi.

2.4.1. COOPTACIÓ I INSTITUCIONALITZACIÓ. LES ALTERNATIVES A LA REPRESSIÓ SOBRE ELS MOVIMENTS SOCIALS PER PART DE L'ESTAT

Les relacions entre l'Estat i els moviments urbans radicals de caràcter autogestionari poden ser de repressió i d'integració en la *governança*. En el cas de les relacions d'integració podem trobar, segons Pruijt (2003), dos variants: la *institucionalització* i la *cooptació*.

La *institucionalització* es defineix com la canalització del moviment en un patró estable basat en normes i lleis formalitzades. Aquesta institucionalització implica pèrdua d'identitat (Castells, 2001) i canvi de repertori (Kriesi, Koopmans, et al. 1995).

La legalització de centres socials okupats -o d'habitatges okupats- és un tipus d'institucionalització, però en pot haver d'altres. A Londres 5.000 okupes van rebre una amnistia

que va donar dret a la majoria d'ells a ser real·lotjats prèviament a qualsevol actuació (Platt, 1980). A Berlín, entre 1981 i 1984, les autoritats van eliminar les okupacions amb una combinació de repressió i legalització (Mayer, 1993). Després de la caiguda del mur, als anys 90, les okupacions van aflorar a l'antic Berlín-Est, on al barri de Mitte existeixen en l'actualitat desenes d'immobles okupats legalitzats (Winkels, 2006).

Segons Pruijt (2003) la legalització de les okupacions és una aposta de les autoritats locals conseqüència del gran nivell de legitimitat de les mateixes. A més a més, en casos com el de Londres, que conta en l'actualitat amb uns 30.000 okupes (Winkels, 2006), els successius governs municipals han considerat la repressió com una fórmula massa cara d'acabar amb el moviment (Platt, 1980).

Un altra forma d'institucionalització és la que prové de la pròpia voluntat del moviment per l'okupació. En aquest cas, hi podem trobar tres tipus de motivacions que empenyen els okupes a la institucionalització: 1) per *necessitats econòmiques*, com va ser el cas de l'onada d'okupacions a França als anys 70. Ckerki (1973) explica que a part d'un nucli d'activistes, gran part dels okupes dels 70 prioritzaven les motivacions econòmiques (trobar un lloc on viure) que no pas les polítiques (denúncia de l'especulació i de la propietat privada), la qual cosa va facilitar la seva progressiva institucionalització a través de cooperatives d'habitatge social. 2) Per la duresa de la repressió. Un context de debilitat del moviment, els desallotjaments continus i l'increment de les mesures repressives contra els activistes, pot empènyer els propis okupes a encetar processos d'institucionalització. Aquest podria ser el cas d'un sector del moviment a Madrid, com mostraré en els estudis de cas d'aquesta tesi. Finalment, 3) per la moderació ideològica del propi moviment. Segons Lowe (1986), alguns okupes anglesos han evolucionat de l'atac a la propietat privada com a origen de les desigualtats en la societat capitalista, a una crítica al mal funcionament del sector públic, des de postures socialdemòcrates. Aquest podria ser el cas de sectors de l'okupació barcelonina com l'Espai Social Magdalenes, que ha posat l'accent en la crítica a les polítiques urbanístiques i d'habitatge i ha intentat obrir processos de negociació amb les autoritats locals.

Per Kriesi et al. (1995) la institucionalització es pot entendre, dins la teoria dels cicles de mobilització, com la fase intermitja entre la protesta i la reforma. Castells (2001), situa la institucionalització en el declivi del moviment social. Altres autors en canvi, afirmen que, normalment, en els processos d'institucionalització, sempre existeix un ala radical del moviment que segueix utilitzant la disrupció, i es complementa amb l'ala institucionalitzada (Tarrow, 1997). Aquest és el cas d'Amsterdam, on conviuen okupacions legals i il·legals, que col·laboren sense problemes. Per resumir, em sembla absolutament encertada la distinció que estableix Pruijt

(2003), entre *institucionalització terminal* (a l'estil Castells) i *institucionalització flexible* (la descrita per Tarrow).

Per altra banda, hi ha la *cooptació* que, segons Corr (1999), és l'única manera en què els okupes poden mantenir els seus guanys. Un exemple clar de *cooptació* va ser la formació de companyies de lloguer públic per part d'antics okupes, donant lloc a l'anomenada "licensed squatting". Les administracions locals farien en aquests casos una argumentació funcionalista difícilment contestable: l'okupació seria vista com a forma ràpida i barata de solucionar la caror de l'habitatge. Aquest fet explicaria, segons Pruijt (2003), el suport que les organitzacions paraestatsals d'ajuda a joves donen a l'okupació a Holanda. Serà interessant en aquest sentit, veure el comportament d'aquest tipus d'entitat en el cas espanyol. En el treball de camp, s'ha entrevistat a persones vinculades amb organismes com el Consell Nacional de la Joventut de Catalunya o el Consell de la Joventut de Barcelona. Alguns sectors del moviment obrer i de l'esquerra organitzada holandesa (Partit Socialista) van criticar aquest tipus d'actuacions titllant-les de "polítiques de l'habitatge precari" que interessin a un Estat del Benestar en crisi i són coherents a les retallades en despesa social (Draisma i van Hoogstraen, 1983).

Un altra cara de la *cooptació* és la besant dels espais artístics okupats en tant que desenvolupadors d'alguns barris deprimits de la ciutat d'Amsterdam. Des de la dècada dels 90, i sobretot en els primers 2000, als barris amb més immigració i població més pobre s'han produït legalitzacions d'okupacions artístiques als baixos d'antics edificis, quan no s'han promogut directament des de l'Ajuntament. En molts casos es tracta d'antigues botigues petites que no poden resistir la competència o magatzems i tallers de petits negocis que han tancat.

La *cooptació* té efectes ambivalents. Així, per un cantó, es produeix una certa desmobilització per dos motius: alguns dirigents del moviment es veuen atrets per noves oportunitats, mentre que els sectors més radicals són reprimits amb més duresa. Però, per altra banda, es creen noves oportunitats polítiques per a la mobilització social de determinats sectors de la població, ja que el conjunt de la ciutadania pot veure que l'Estat "resol" problemes mitjançant concessions a un moviment antagonista. Per Echart, Lòpez i Orozco (2005) la *cooptació* es tradueix, en definitiva, en la incorporació i normalització d'algunes de les demandes del moviment, al temps que en la pèrdua de la força reivindicativa inicial del mateix.

La tria de la *cooptació* o la *institucionalització*, com a mesures complementàries a la repressió que tendeixen a integrar el moviment okupa, està molt relacionada amb el règim urbà concret d'una ciutat. Així, segons Pruijt (2003), si el règim urbà està orientat de forma mercantil, existeixen múltiples factors que afavoreixen la *cooptació* del moviment okupa i noves formes de repressió, no tant violentes, que no perjudiquen l'atracció de la inversió i del turisme. D'altra

banda, la *cooptació* del moviment per l'okupació en alguns països com Holanda, es relaciona també amb la privatització de la pobresa. Segons Pruijt (2003) en les societats post-fordistes, l'Estat s'allibera de les contradiccions de mantenir les polítiques de Benestar mitjançant la promoció de les iniciatives d'autoajuda i d'autonomia personal. Al mateix temps, cada cop més, tant organitzacions empresarials com ONGs s'impliquen en la gestió dels serveis socials locals, incloent el d'habitatge. Des d'aquest punt de vista, quin actor social pot gestionar millor unes polítiques d'habitatge amb baix pressupost que el propi moviment per l'okupació? En tot cas, aquest extrem de la privatització de la pobresa, dependrà i molt de la naturalesa del règim urbà concret, si tendeix a orientar-se cap al mercat (com és el cas de Nova York) o cap a la regulació (com és el cas d'Amsterdam), o fins i tot si presenta diferenciació per àrees, com és el cas de Barcelona, on les polítiques d'habitatge s'orienten cap al mercat, però altres polítiques dels serveis socials segueixen una orientació de regulació en el marc de les *xarxes de governança* (com per exemple les polítiques contra l'exclusió social).

Així doncs, i remarcant que totes les possibilitats poden conviure amb la repressió cap als sectors que no entren en la negociació, o cap a formes més subtils de repressió, cal preveure tres escenaris diferents d'integració del moviment per l'okupació. En el següent quadre, es classifiquen els tres escenaris en funció de les possibilitats d'impacte del propi moviment en una perspectiva dinàmica, la qual inclou les conseqüències per al propi moviment i la seva continuïtat.

QUADRE 2.4. ESCENARIS D'INTEGRACIÓ DEL MOVIMENT PER L'OKUPACIÓ

<i>Escenari d'integració</i>	<i>Efectes en el moviment</i>	<i>Tipus d'impacte</i>
Institucionalització terminal	Final del moviment	Simbòlic
Institucionalització flexible	Oportunitats efectives d'okupació.	Substantiu i relacional
Cooptació	Moviment transformat en proveïdor de serveis	Operatiu

Font: elaboració pròpia, inspirat en Pruijt (2003).

En el primer escenari, el moviment okupa deixaria d'existir, per formar part del teixit institucional de forma total. En aquest escenari és de suposar un tipus d'impacte simbòlic, és a dir, que les administracions adoptessin alguns dels discursos, però no sempre això es tradueix en un canvi efectiu de polítiques. Jiménez (2005) defineix *institucionalització* com el procés

d'incorporació a les estructures d'elaboració i implementació de polítiques públiques i que, en quant als seus efectes, condueix a la moderació de les demandes

En tot cas, no s'ha donat encara aquesta situació respecte el moviment per l'okupació, però si per determinats sectors dels anomenats *nous moviments socials*, com el feminista, l'ecologista o el pacifista. Per alguns autors, la *institucionalització* suposaria un signe de debilitament, per altres, al contrari, la representació d'una major capacitat d'impacte dels moviments, i finalment, una tercera aproximació diria que es tracta d'un dels escenaris de solució a l'eterna tensió entre autonomia i dependència que afronta tot moviment social (Coll i Cruells, 2007).

El segon escenari, on un sector del moviment s'institucionalitza i un altre segueix actiu, pot implicar canvis substantius en les polítiques d'habitatge i en les relacions entre els actors institucionals i els moviments. Aquest és el cas d'Amsterdam, sobretot amb les polítiques d'integració del moviment als anys 1980-1984, que han tingut continuïtat una mica inestable al llarg de les darrers dos dècades (Pruijt 2003)¹⁷. En aquella legislatura l'Ajuntament va comprar 200 edificis okupats, i va cedir la gestió a associacions d'habitatge que oferien lloguers baixos a okupes individuals, normalment als que ja vivien a l'immoble. Aquesta política és va anomenar *slightly repressive tolerance* (tolerància repressiva subtil), i va tenir diferències en funció de la zona de la ciutat. En tots els casos, aquesta legalització de l'okupació va implicar processos de negociació, on s'acordaren fins i tot rehabilitacions d'edificis okupats amb fons públics. En alguns barris les associacions de veïns i grups parroquials van representar sovint els interessos dels okupes, en altres, en especial els de l'Est, els propis okupes es van constituir en associacions d'habitatge.

Aquesta legalització parcial de l'okupació no va produir una pèrdua d'identitat pel moviment en termes de capacitat per generar disrupció. L'onada més gran de legalitzacions es va produir en aquesta primera legislatura dels 80, però n'hi hagut d'altres. Aquest fet no ha provocat la desaparició del moviment, que encara al 2004, any on vaig fer una estada breu a Amsterdam, protagonitzava les protestes urbanes més significatives, així com els nuclis més actius dels *nous moviments globals*, contra l'exclusió social i de suport a les persones immigrades. La *cooptació* ha estat doncs a Amsterdam força limitada, i cal parlar doncs d'un escenari *d'institucionalització flexible*, on fins i tot, antics okupes dels anys 80 són regidors de l'Ajuntament amb la candidatura Amsterdam Alternatives, que representa l'esquerra radical

---

¹⁷ A finals de 2010 entrà en vigor, però, una reforma legislativa per tal d'il·legalitzar l'okupació a Holanda. El creixement de la dreta parlamentària als Països Baixos ha posat doncs fi a dècades d'afavorir el dret a l'ús i el dret a l'habitatge per sobre de la propietat privada i l'especulació. Tot i així, alcaldes de ciutats com Amsterdam o Utrech han dit que no aplicaran la nova legislació (Frei, 2010).

municipal. Això ha provocat un fort impacte *relacional*, i no es estrany que alguns regidors d'aquest partit es reunixin amb els okupes actuals en tot tipus de situacions, siguin de col·laboració, negociació o conflicte (cal recordar que malgrat tot, sempre hi ha hagut desallotjaments a Amsterdam).

La *cooptació*, que apareix al quadre 2.4. com a tercer escenari, esdevé quan el propi moviment es converteix en proveïdor de serveis, i representa per tant un fort impacte en la dimensió operativa de les polítiques públiques. Això sí, té efectes ambivalents i sol anar combinada amb una forta repressió cap als sectors del moviment que no han negociat. Aquest fou el cas del moviment okupa de Nova York, en vies de desaparició degut a la cooptació mitjançant grups d'habitatge, de l'onada d'okupacions dels anys 1970-72. A més, Nova York ha estat el cas més clar de combinació d'aquesta cooptació amb polítiques de privatització de la pobresa en l'àrea d'habitatge.

Segons Pruijt (2003) la política de *cooptació* de l'Ajuntament de Nova York començà amb els arrendaments a inquilí interí (*Tenant Interin Lease*), que incloïen cooperativisme i altres formes d'autoajuda, que anirien en la línia de privatització de la pobresa dels Estats del Workfare definits per Jessop (2001 i 2003). Aquests arrendaments a baix preu tenien com a resultat substantiu l'abaratiment a la meitat dels costos dels subsidis per habitatge existents durant els anys 80. Els arrendaments van anar en paral·lel a Programes de Reparació de Cases (*Homesteading programs*) i en definitiva donaren la possibilitat a grups organitzats de ciutadans d'obtenir la propietat d'edificis públics abandonats sense dret a la venda. Entre 1976 i 1996, més de 1000 edificis van entrar en els Programes de Reparació, i els contractes d'arrendament van anar a parar, en la seva majoria, a organitzacions socials reformistes lligades a l'Església. D'altra banda, organitzacions de la xarxa de suport a l'okupació a Nova York com *Acorn* o *Banana Kelly*, abandonaren el moviment okupa per passar a formar part d'aquest nou moviment de gestió de les polítiques d'habitatge, que es vindrà a anomenar en anglès *Homstading movement*.

2.4.2. NEGOCIACIÓ I CONFRONTACIÓ. LES ESTRATÈGIES DELS MOVIMENTS SOCIALS

En l'escenari de l'Estat espanyol la confrontació entre el moviment per l'okupació i les institucions ha predominat sobre les poques, disperses i individualitzades experiències de negociació. Al llarg de la tesi es demostrarà que el moviment per l'okupació ha trobat, en general, unes *xarxes de polítiques públiques* tancades i poc permeables. Però sovint, les estratègies dels mateixos moviments socials poden explicar el fracàs de la via negociadora i la pervivència del conflicte.

Els exemples de Nova York i Amsterdam són models per teoritzar que, a més del règim urbà, la pròpia naturalesa del moviment pot ser una variable que expliqui les diferents vies

d'integració o la possibilitat en sí mateixa que un moviment de caràcter autogestionari com l'okupa sigui integrat en la *governança*. Així en el cas de Nova York, el moviment *cooptat* és bàsicament el previ a 1983, que tenia com a tàctica principal el defensar un discurs d'accés a l'habitatge. En canvi, posteriorment a 1983, noves generacions d'okupes es resistiran a la *cooptació* al costat més baix de l'Est de Nova York almenys fins l'any 2002, on es donen els primers símptomes d'*institucionalització terminal* a través d'organismes mercantils.

Així doncs, que fa que un moviment okupa es resisteixi a la *cooptació*? Per Pruijt caldrà distingir en tot moment entre un moviment per l'habitatge que utilitza la pràctica de l'okupació com a tàctica (aquest seria el moviment de Nova York previ a 1983), d'un moviment okupa (que seria més aviat el posterior al 1983), pel qual "*squatting itself is at the centre*". Segons Katz i Mayer (1983) diverses variables estructurals del propi moviment ens poden presentar les clares diferències entre un i altre moviment, que poden però coincidir i col·laborar en moltes ocasions. En primer lloc, el predomini d'una ideologia de caire autònom, que considera que la creació d'antagonismes amb el poder establert és la clau del canvi social, serà dominant en el moviment okupa, conferint-li un caire eminentment polític. D'altra banda, l'ús de l'okupació, més enllà que per satisfer necessitats materials d'habitatge, per expressar i crear contracultura, és també un element distintiu d'aquest moviment okupa resistent a la *cooptació*. En tercer lloc, el moviment okupa s'organitza sempre de manera informal, mentre que el moviment per l'habitatge compta amb estructures més formalitzades i líders visibles. Finalment, en el clàssic debat de l'okupació, entre si l'ús d'aquesta pràctica és un mitjà o una finalitat en sí mateixa, podem observar diverses postures, però la més identificada amb moviment okupa és la que reconeix aquesta ambivalència i situa la seva pràctica com a un mitjà per dur a terme una transformació social més ampla, i com a finalitat en sí mateixa, per la crítica frontal a la propietat (pilar del capitalisme) i les possibilitats de crear illes d'autonomia social i vital en els propis centres socials i cases okupades.

Aquesta concepció de l'okupació com a moviment és la predominant a l'Estat espanyol en els darrers vint-i-cinc anys, com quedarà demostrat en la part empírica d'aquesta tesi. Ara bé, altres experiències com la Masoveria Urbana o el moviment per un Habitatge Digne en les principals capitals de l'Estat podrien obrir nous escenaris a la negociació. Veure si es resolen en *institucionalització* o *cooptació*, o si la dinàmica repressiva segueix sent la dominant, pot escapar a l'àmbit temporal d'aquesta tesi, però es tindrà en compte en tot moment.

Dos models ideals de moviment en defensa de l'habitatge i de moviment okupa, podrien servir per distingir les estratègies negociadores de les de confrontació.

QUADRE 2.5. DIFERÈNCIES ENTRE UN MOVIMENT OKUPA I UN MOVIMENT PER L'HABITATGE (TIPUS IDEALS)

	<i>Moviment okupa</i>	<i>Moviment pro-habitatge</i>
Identitat	Forta, contracultural	Difusa, integrada
Relació amb institucions	Autonomia	Interlocució
Estratègia dominant	Confrontació	Disrupció/ negociació
Objectius	Anticapitalisme	Polítiques d'habitatge
Organització	Informal	Formalitzada (associacions)
Concepció de l'okupació	Fi i mitjà	Mitjà per accedir a un habitatge

Font: elaboració pròpia, a partir de Pruijt (2003).

Evidentment, en la pràctica no trobarem cap moviment que s'ajusti a aquests tipus ideals, i de vegades trobarem situacions on un moviment pro-habitatge presenta característiques d'un moviment okupa, com sembla ser el cas de Barcelona, ciutat amb gran impacte de l'okupació on va sorgir l'any 2006 un fort moviment per un habitatge digne sense estructures formalitzades, ni canals d'interlocució amb unes administracions força tancades a les seves demandes.

Així doncs, en els capítols empírics d'aquesta tesi, veurem com es defineixen aquestes complexes relacions, quin paper hi juguen les *xarxes crítiques*, quins diferents models de relació, i quins són els efectes de la negociació dels moviments amb l'Estat, quins els perills i avantatges de processos com la cooptació o la institucionalització. En els capítols empírics es comprovarà quan, on i com s'han donat als diferents casos (Madrid i Catalunya) aquests processos.

2.5. INTERROGANT FINAL: SÓN LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES UN ESCENARI DE TRANSFORMACIÓ SOCIAL?

Al llarg d'aquest capítol, hem recorregut un camí de certa *deconstrucció* de les velles teories de la ciència política sobre les polítiques públiques. Així, hem vist l'emergència de la *governança* com a nova forma de govern en xarxa en les societats post-industrials; la revalorització dels espais locals i de proximitat davant la crisi dels Estats-Nació i, finalment, hem encabim els moviments socials en aquest nou escenari, recorrent al nou concepte de *xarxes crítiques*.

El camí però no ha sigut de roses, i l'emergència de la *governança* en els darrers 30 anys, s'ha donat en un context de retrocés generalitzat dels Estats de Benestar i d'avenç de les polítiques d'ajust estructural, privatització i desregulació pròpies del paradigma dominant en la

política, el neoliberalisme. D'aquesta manera, el somni de les bondats de l'autonomia local de gestió es pot transformar en el malson de la gestió privada de recursos públics escassos en l'entorn local. I la participació dels moviments socials o les *xarxes crítiques* en la *governança*, pot trobar dificultats d'interlocució, davant un sector públic en retrocés i una iniciativa privada en expansió, malgrat la crisi econòmica.

En acabar aquest viatge, se'ns han obert també forts interrogants des del punt de vista dels moviments antisistèmics que, com l'okupa, no pretenen una reforma de l'ordre establert, sinó que pregonen la subversió quotidiana del mateix. El fet és que en dur a terme una aproximació a un moviment antisistèmic, que no pretén exercir una política d'influència en l'arena política, sinó que irromp en la mateixa per defensar els seus espais d'autonomia, la perspectiva de la *governança participativa* ha d'esdevenir més complexa per tal d'assolir tota la gama de relacions entre el moviment i altres actors de la xarxa de polítiques.

Efectivament, la repressió i la criminalització, ha estat la primera, i sovint única, resposta que els poders públics han donat a l'okupació a l'Estat espanyol. Ara bé, també trobarem relacions de cooptació i de negociació, com en qualsevol moviment que es consolida i ja compta amb més de 25 anys de presència política. En darrer lloc, serà interessant analitzar, si com en altres moviments al llarg de la història, com l'obrer, el feminista, el de solidaritat internacional, etc., es produeixen a l'interior del món de l'okupació, dinàmiques d'institucionalització.

No defugir de l'estudi de la negociació i la institucionalització del moviment okupa, i integrar-lo en l'esquema de les *xarxes de governança* no és només necessari, sinó indispensable. Ara bé, no es pot obviar que la relació dels diferents actors de la *xarxa de governança* és una relació fortament desigual. Si ho féssim, seria d'alguna manera contribuir a legitimar aquesta desigualtat. Les perspectives de la *governança* sovint creen aquesta falsa il·lusió. En aquest capítol s'ha tractat de resoldre aquest biaix per garantir una millor aproximació a l'estudi de la presència d'un moviment autogestionari, antisistèmic i radical en les xarxes de la governança a l'Estat espanyol.

És aquest escenari de la governança, al cap i a la fi institucional i de poder, apropiat per a aquests moviments? Poden influir, volgutament o involuntària, en les polítiques públiques? A aquestes qüestions pretén respondre la tesi, i penso que el marc teòric de les polítiques públiques que ens dona el paradigma de la *governança* ens obre prou el punt de vista per a respondre-les.

3. ELS IMPACTES SOBRE LA GOVERNANÇA. CAP A UN MODEL D'IMPACTE DE LES XARXES CRÍTIQUES EN LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES

[...] todo apunta a que la realidad social no puede entenderse con independencia de las actividades tangibles y concretas de los individuos en sus quehaceres cotidianos, de la misma forma que, a su vez, estas actividades pierden su inteligibilidad si se les contempla con independencia del marco en el cual se desarrollan y del cual participan como elementos constitutivos
(Ibáñez, 1994: 148).

L' estudi de les *xarxes crítiques*, com el de qualsevol altre fenomen d'acció col·lectiva, presenta dues grans mirades. La primera es situa dins la *xarxa crítica* i observa tant la mateixa xarxa crítica, com el món exterior vist des de dins d'allà. En altres paraules, aquesta primera mirada es dirigeix vers el món exterior com a conformador de la *xarxa crítica*. És un enfocament que s'interroga sobre per què neix la xarxa crítica, de qui es nodreix, a qui convenç, què diu (i per què ho diu), què fa, (i per què ho fa), com busca aliats (i es crea enemics), i com els contextos exteriors - el cultural i el polític - influeixen, modifiquen o determinen la seva conducta .

A la segona, la mirada es situa fora de la *xarxa crítica*. S'observa des de les seves conseqüències, des dels seus resultats. Es tracta de veure com aquest context cultural o polític ha estat influït, modificat o determinat per la *xarxa crítica*. Així, a l'àrea política, el punt de vista analític es situa al sistema polític, en les seves estructures, en les seves institucions, en els seus procediments decisoris, en la seva cultura política, en els seus partits polítics. Allò que prova de respondre és en quina mesura aquest sistema -o algunes de les parts del mateix- han estat transformades o reformades o han romàs inalterables per l'acció de les *xarxes crítiques*.

Les anàlisis internes són les predominants i es pot arribar a afirmar que avui la segona perspectiva -la de les conseqüències o resultats - es descuida bastant. Això constitueix, si més no a primera vista, una sorprenent paradoxa. Perquè resulta que les *xarxes crítiques*, en tant que moviments socials dins la *governança*, són conjunts de persones que neixen i s'organitzen per aconseguir coses, per aconseguir que canviïn patrons culturals i molt especialment per tal que diversos poders i elits prenguin decisions al seu favor, facin cas a les seves reclamacions. Els estudis sobre moviments socials no ens diuen res – o quasi res - sobre si els moviments aconseguen (o no) i per què (o per què no) fer efectives aquestes reivindicacions o d'altres de semblants.

En tot cas, en la darrera dècada, la incorporació a l'agenda de la investigació en moviments socials del tema i la seva influència ha apropiat aquest camp al de les polítiques públiques (Jiménez, 2005). Aquesta tesi pretén aportar un nou anàlisi empíric que doni nous elements per entendre la naturalesa de la interacció entre els moviments socials i l'Estat, incloent l'impacte d'aquests en les polítiques públiques.

Els treballs que s'han produït fins al moment en aquesta àrea són majoritàriament propostes analítiques, és a dir, tracten sobre el fet de què és el que hauríem de tenir en compte a l'hora de considerar els resultats, més que no pas de quins han estat els resultats concrets obtinguts (Gamson 1975; Kriesi 1992; Kriesi, et al. 1995; Rucht, 1992; Sztompka 1995; Giugni, Mc Adam i Tilly 1999). D'altra banda, altres estudis més empírics, tant des de la disciplina dels moviments socials (Giugni et al., 1998 i 1999; Burstein et al., 1995) com des de l'anàlisi de polítiques públiques,

malgrat si han analitzat els resultats, s'han centrat en els principals actors institucionals, sense considerar les seves relacions més àmplies amb la societat civil. Això ha succeït -tal i com explica Manuel Jiménez (2005)- pel predomini d'enfocaments analítics centrats en l'estudi de les elits, i pel biaix en favor de factors exògens a l'arena política en l'explicació de l'evolució de les polítiques.

En el cas d'aquesta tesi, es tracta de donar eines per investigar si s'ha conformat una *xarxa crítica* al voltant d'una o més xarxes temàtiques de polítiques i quin és el grau d'impacte d'aquesta *xarxa crítica* sobre el resultat final; si s'ha limitat a incidir en la dimensió simbòlica o conceptual, o si ha arribat també a les dimensions substantiva i operativa de les polítiques públiques i, més enllà, quins impactes ha tingut en altres actors de la *xarxa de governança* i en el sistema polític en general.

Aquest capítol desplegarà doncs un model analític -ben sustentat en la teoria- que després guiarà l'anàlisi empírica de l'impacte de les *xarxes crítiques* d'okupació en les polítiques públiques a l'Estat espanyol en els darrers 25 anys. En primer lloc, es donarà compte de quines són les variables explicatives d'aquest model, quines característiques -exògenes o endògenes- dels moviments socials, les xarxes de polítiques públiques i la societat civil en general, i si totes aquestes variables tenen quelcom a veure amb la conformació de *xarxes crítiques* i el posterior impacte d'aquestes en el sistema polític. En segon lloc, i tenint en compte que ens trobem davant d'una realitat canviant, com la dels moviments i les polítiques, caldrà una aproximació a aquestes variables des d'una perspectiva dinàmica. Finalment, i per tal d'analitzar amb més precisió els impactes de les *xarxes crítiques* en les polítiques públiques, es presentaran les diferents dimensions que poden tenir aquests impactes, per acabar amb les hipòtesis sobre okupació i polítiques que orienten tot el treball teòric i empíric d'aquesta tesi.

3.1. LES VARIABLES EXPLICATIVES

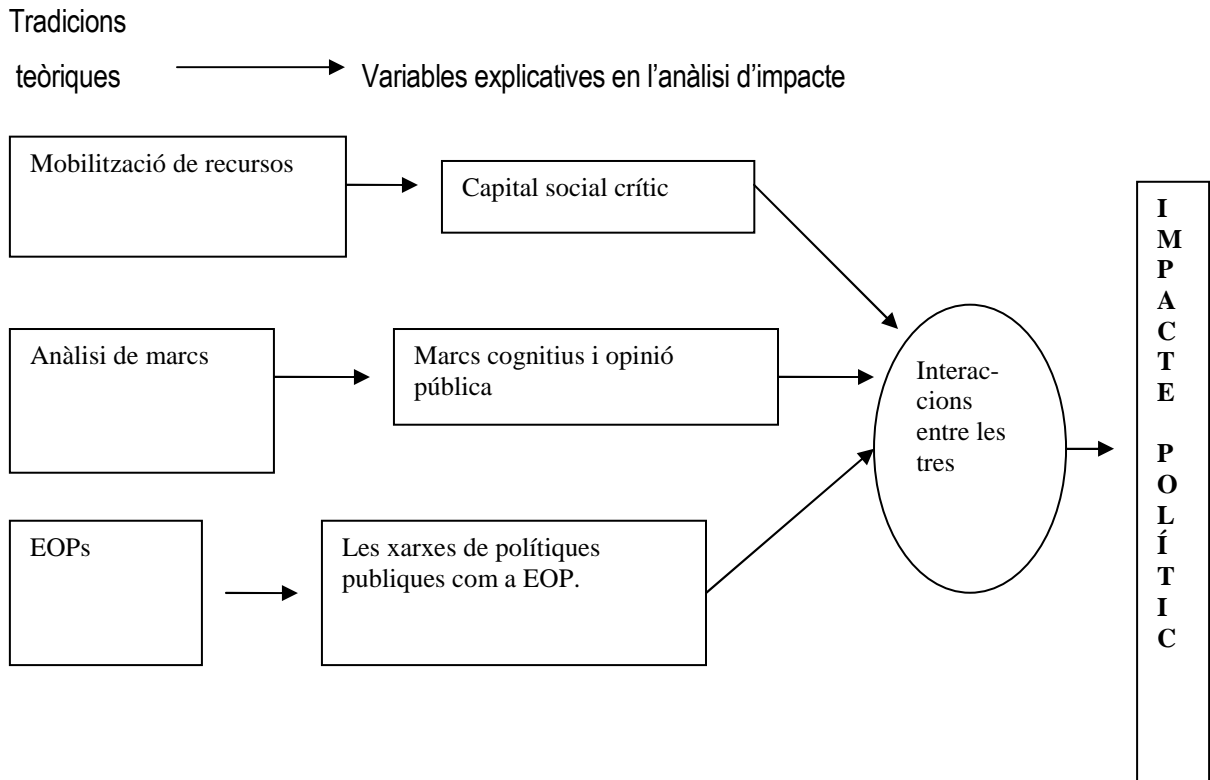
Les variables explicatives d'aquest model són un intent d'operativitzar els diferents enfocaments que han estudiat tant els moviments socials, com les polítiques públiques, i que poden ser útils per a l'anàlisi de l'impacte dels uns en els altres. Així, si en els capítols 1 i 2, he desplegat aquests elements des de la teoria, en aquest capítol creuaré aquestes aportacions per tal de desplegar un model analític de l'impacte de les *xarxes crítiques* en les polítiques públiques. Cercaré, doncs, el punt de trobada que es dona en la realitat política, entre aquests dos corpus teòrics.

Així, aquest model d'impacte es nodreix de les tres principals tradicions en l'estudi dels moviments socials: aquelles que fan èmfasi en les característiques dels propis moviments (mobilització de recursos), les que estudien més aviat els aspectes simbòlics (anàlisi de marcs) i les que es fixen, sobretot, en els elements de context (teories de les *estructures d'oportunitat política*, en

endavant EOP). Les tres tradicions teòriques, posades en relació amb les teories de polítiques i reduïdes a un model operatiu, conformaran les tres variables d'aquest model.

FIGURA 3.1. DE LES TRADICIONS TEÒRIQUES A LES VARIABLES EXPLICATIVES D'IMPACTE POLÍTIC.

Font: elaboració pròpia.

Segons aquest model, per tal que es donin les condicions favorables a la presència d'un moviment social en la xarxa de polítiques públiques cal, necessàriament, una posició favorable de la primera variable (el *capital social crític*) i, com a mínim, la posició favorable d'una de les altres dues variables (*l'opinió pública* o la *xarxa de polítiques públiques*). A continuació explicaré que significa cadascuna d'aquestes variables, quin és el seu fonament teòric, com es poden dividir en sub-variables més operatives i quins són els principals problemes que presenten.

3.1.1. EL CAPITAL SOCIAL CRÍTIC

Un moviment social que pretengui canviar o innovar unes determinades polítiques ha de tenir cert capital -o certs recursos- que li permetin interactuar amb la societat. S'enten per *capital social crític* tots aquells recursos que utilitza un moviment social per assolir els seus objectius. Però, més enllà, *capital social* també té a veure amb densitat associativa, relacions de reciprocitat i confiança entre

les diferents components del teixit associatiu i amb les tradicions de responsabilització per l'allò públic (Putnam, 1993).

En aquesta variable es troben doncs dos dels quatre "poders dels moviments" que contemplava Sidney Tarrow (1997): el repertori de confrontació i les estructures de mobilització. Per tal de fer-la més operativa, he dividit aquesta variable tant àmplia en quatre subvariables més abordables en el treball empíric sobre el moviment per l'okupació: 1) *l'allò simbòlic*: el seu discurs, la identitat i la cultura política; 2) *els membres del moviment*, és a dir, les persones que s'hi vinculen 3) *les estructures organitzatives* –incloent formes i cultures d'organització - ; i 4) *les estratègies d'acció col·lectiva* (on hi estudiaré també el repertori d'acció i mobilització). Les aniré desglossant amb la intenció de trobar indicadors qualitius i profunditzar en el que signifiquen i contenen aquestes quatre subvariables.

A) "L'allò simbòlic"

aquesta variable aprofundirà, en primer lloc, en l'estudi de la construcció simbòlica del propi moviment . Cal preguntar-se quines representacions contenen els moviments socials de les diferents formes de participar, quines cultures polítiques hi conviuen, quina és la concepció de la militància i com encaixa aquesta amb la vida quotidiana de l'activista. En l'okupació, a diferència d'altres NMS, l'àmbit de l'allò privat entra també a qüestionar-se, suposa polititzar l'espai privat i repercutir des d'allà en altres espais més amplis que es pretenen, o s'imaginem a ells mateixos, alliberats. Aquests processos individuals i col·lectius, seran els escenaris des dels que podrem parlar de noves formes de creativitat social (Llobet, 2004).

Al mateix temps -malgrat la possibilitat d'entrar en polèmiques internistes- no es pot obviar la característica del propi moviment com a camp de força, en el sentit de Bourdieu (1991), on diferents corrents del moviment entren en una lluita simbòlica. Un moviment social no és un espai neutre, sinó que està marcat per determinades fractures. Cal entendre doncs els moviments socials com un espai de negociació i "batalla" simbòlica entre diferents formes de veure la política, tant en el sentit ideològic, com en el cultural ampli o el de gènere.

Per tal d'estudiar aquests aspectes propis del *capital social crític*, caldrà aprofundir en l'anàlisi del discurs dels diferents actors del moviment, analitzar les diverses identitats i memòries i les cultures polítiques que hi conviuen.

B) Els i les membres

El *capital social crític* es fonamenta en les pròpies persones que formen part el moviment. El concepte de *comunitat d'acció col·lectiva crítica* -explicat en els capítols precedents- servirà per

referir-se a aquells espais primaris de contacte directe que creen la base activadora de la mobilització (Ibarra, Martí i Gomà, 2002). El gran abast del treball de camp d'aquesta tesi (8 anys, desenes d'entrevistes i observacions), permetrà realitzar una primera aproximació que profunditzi en alguns aspectes d'aquesta variable, com els processos de reclutament o la socialització comunitària en el sí del moviment. Tot això donarà molta més informació sobre el *capital social crític* disponible en una *xarxa crítica* com la que envolta, en determinats moments, al moviment per l'okupació. I també, sobre les diferències de classe social, gènere o edat, i sobre els processos de socialització secundària que s'esdevenen dins el mateix moviment.

C) L'estructura organitzativa

Tal com diu Manuel Jiménez (2005), els elements interns del propi moviment explicaran -moltes vegades- tant les seves possibilitats d'impacte com les ocasions d'eventuals processos de negociació, institucionalització o cooptació. A mode intuïtiu, podria semblar que aquelles organitzacions del moviment amb una estructura formal més tradicional tendiran més a la negociació que aquelles que, com les del moviment okupa, tendeixen a una organització més difusa i espontània. En tot cas, serà tasca dels estudis de cas demostrar la certesa d'aquest argument apriorístic.

Des del punt de vista de l'estructura organitzativa encara es pot precisar molt més, analitzant tota la gamma de cultures organitzatives que pot estar present en el *continuum* d'aquesta variable. Cal preguntar-se sobre les característiques del moviment en el seu conjunt -en tant que espai participatiu- i sobre la distribució del poder i del treball en el seu interior. Alguns estudis de moviments socials i gènere realitzats a França (Dunezat, 1999; Kergoat, 1992) han treballat abastament aquestes controvèrsies que en la meua tesi -malgrat no ésser l'objecte central- seran també analitzades.

D) Estratègies d'acció col·lectiva

En primer lloc, cal situar el moviment per l'okupació en el paràmetre que posa en tensió les estratègies de participació més autònomes amb les més institucionals. Pel que fa a les estratègies autònomes, predominants en el moviment per l'okupació, donaré compte del predomini de la desobediència civil i de l'acció directa no-violenta.

En quant a les estratègies més institucionals (i ja abordant el moviment en tant que creador eventual de *xarxes crítiques*) veurem en quins moments es formen o no *coalicions promotores crítiques*. Com hem vist, per tal d'inserir-se en una xarxa de polítiques i impactar-hi, fa falta la conformació de *coalicions promotores crítiques* que promoguin dins la *xarxa de governança* les

“idees” i els valors de les *xarxes crítiques*, emmarcat tot plegat en una lluita simbòlica entre els diferents interessos dels diversos actors.

El concepte de *xarxa crítica* serà, en aquest sentit, clau a l'hora de superar les visions clàssicament *movimentistes*, segons les quals els moviments socials mai poden cooperar amb instàncies (o individus) administratives o governamentals i, per definició, adopten vers aquests actors, estratègies de confrontació política directa o de marginalització i retir contracultural.

A priori, la presència d'una *coalició promotora crítica* afavorirà les pretensions del moviment, produint divisions en les elits polítiques del poder i incrementant, en conseqüència, el seu impacte en les polítiques. La qüestió serà detectar, en cada cas la conformació o no d'aquestes coalicions i el grau de trencament entre les elits del sistema polític institucional. Al mateix temps, i de manera inversa, sembla que una major divisió entre les elits afavorirà l'aparició de *coalicions promotores crítiques* que, independentment de la seva condició merament estratègica o conjuntural, tendiran a afavorir un major impacte en les polítiques.

A la pràctica, els nous processos de mobilització social contra la globalització neoliberal -en el marc de campanyes unitàries concretes- articulen *coalicions promotores crítiques*, vinculant en el procés a actors externs a la xarxa contestatària, però coincidents en determinats objectius. Per al meu cas d'estudi, la creació de *coalicions promotores crítiques* ha estat minsa -com veurem per diversos motius- però es poden apuntar aliances de sectors institucionals, com la Regidoria de Drets Civils de l'Ajuntament de Barcelona, la Secretaria General de la Joventut de la Generalitat de Catalunya, “l'equip Gallardón” (en el cas de Madrid) així com el paper que poden jugar algunes organitzacions institucionalitzades, com els consells de la joventut o les associacions de veïns.

3.1.2. ELS MARCS COGNITIU I L'OPINIÓ PÚBLICA

La creació d'aquesta variable parteix de l'aproximació de l'anàlisi de marcs (*frame analysis*) com a estratègia complementària per mesurar l'impacte de les *xarxes crítiques* en les polítiques públiques. Si és cert que els recursos simbòlics es revaloritzen en l'escenari de la *governança*, l'estudi del discurs públic i de les *xarxes crítiques* a través de la teoria de marcs, pot ser de força utilitat.

Aquesta via d'anàlisi es començà a popularitzar entre els teòrics de moviments socials a partir del concepte de “marc d'injustícia” elaborat per Gamson, Fireman i Rytina (1982), i inspirat en la complexa obra de Goffman, *Frame Analysis* (1974). Aquests autors van adoptar un enfocament cognitiu que, posteriorment, abandonarien a favor d'un altre més centrat en la mobilització de recursos. Aquest enfocament cognitiu defineix el marcs com orientacions mentals que organitzen la percepció i la interpretació (Rivas, 1998).

Lluny d'abandonar l'enfocament cognitiu, allò que es pretén és traslladar aquest a la batalla que en el camp polític lliuren les *xarxes crítiques* i els moviments socials amb la resta d'actors de la *governança*, en especial amb els poders públics. Aportacions com la del sociòleg francès Pierre Bourdieu (1999) ens adverteixen de la importància dels discursos legitimadors del poder i de la dificultat d'elaborar discursos contrahegemònics des dels moviments socials transformadors. Els marcs interpretatius dominants del neoliberalisme, el converteixen en una poderosa teoria econòmica la força de la qual estrictament simbòlica, combinada amb l'efecte de la teoria, redobla la força de les realitats que suposadament expressa (Bourdieu, 1999). El moviment per l'okupació, en un context de dominació simbòlica neoliberal, tindrà greus dificultats per emmarcar els seus discursos alternatius.

En qualsevol cas, la capacitat d'una *xarxa crítica* per incidir en els valors centrals d'una *xarxa de polítiques* anirà molt lligada a la seva habilitat estratègica i a un bon aprofitament de les oportunitats polítiques favorables, dins els marcs cognitius/interpretatius d'una determinada societat. El marc (*frame*) és una cultura col·lectiva expressada a través d'un esquema mental que classifica, interpreta i eventualment es mobilitza davant esdeveniments exteriors (Bàrcena, Ibarra, i Zubiaga, 1998).

Els marcs són com les ulleres a través de les quals es perceben les oportunitats. Són metàfores específiques, representacions simbòliques i indicacions cognitives utilitzades per a representar conductes i events de forma avaluativa i per a suggerir formes d'acció alternatives. En definitiva, els marcs cognitius poden definir-se com els discursos culturals per descriure significats compartits que impulsen les persones a l'acció col·lectiva (Benford i Snow, 1994; Eyerman i Jamison, 1991).

La importància de l'anàlisi de marcs radica també en el fet que estudia aquells elements mitjancers entre l'oportunitat, l'organització i l'acció, és a dir, l'articulació discursiva de la protesta. Per tant, per tal d'explicar la formació d'una *xarxa crítica* i el seu impacte en les polítiques no serà suficient amb l'estudi d'elements estructurals, com la permeabilitat de les institucions, sinó que caldrà també un anàlisi de les cosmovisions compartides, és a dir, dels marcs d'acció col·lectiva. El marc d'acció col·lectiva es refereix al conjunt de creences col·lectives que serveixen per generar una disposició individual favorable a les accions promogudes per un moviment social.

A partir de l'anàlisi de marcs es poden estudiar, per exemple: les tasques bàsiques en l'elaboració de marcs d'acció col·lectiva (Benford i Snow, 1994), *les estratègies discursives* (estratègies emmarcadores) del moviment respecte la resta d'actors polítics i socials o respecte l'entorn (Maiz, 1996), la política comunicativa del moviment o la *contrainformació* (Martinez, 2004; Egia y Bayon, 1997).

Així, aquesta macro-variable es concretarà en l'anàlisi de tres sub-variables: la *contra-informació*, les *estratègies discursives* generals del moviment i la *imatge del moviment* en els mitjans de comunicació.

A) La *contrainformació*

La *contrainformació* es pot entendre de diverses formes i compta amb moltes definicions. La xarxa electrònica virtual *Nodo 50* la defineix com "el treball per legitimar els discursos insurgents front el pensament únic neoliberal, destruir el mite de l'objectivitat, servir de veu als moviments socials, donar la paraula als que callen per manca d'oportunitats per parlar i combatre el soroll amb aparença de música que emana dels gegants mediàtics" (a <http://www.nodo50.org/>). Contrainformar és també fer-se amb eines que permetin la difusió horitzontal de la informació, la construcció de ponts que facin circular continguts amb valor d'ús, el trencament del monopoli de la producció dels discursos sobre el món social i desfer la il·lusió d'una "opinió pública lliure".

La *contrainformació* pretén, finalment, trencar amb els processos de banalització, segmentació i descontextualització de la informació, que protagonitzen els actuals mitjans de comunicació de masses (Bourdieu, 1997), dins d'una lògica política que lluiti contra l'atomització generada pel capitalisme global i aposti per entrelligar realitats socials, transformant l'aventura individual en una relació social comunicable i comunicada.

El moviment per l'okupació ha estat, en els darrers 25 anys, en una íntima interpenetració amb tot un moviment social de *contrainformació*, des de les ràdios lliures i els *fanzines*, fins el *hacktivisme* electrònic (Martinez, 2004b). Aquesta àmplia xarxa contrainformativa ha tingut en els CSO un dels seus punts de suport i de difusió fonamentals i ha constituït un dels nexes d'unió amb altres moviments, com el moviment global o altermundista (Herrerros, 2002; Sábada i Roig, 2004). Per tant, per a cadascun dels casos d'aquesta tesi caldrà estudiar l'existència d'experiències de *contrainformació*, el seu abast i repercussió social i la seva perdurabilitat en el temps. Un major abast territorial i social d'aquests mitjans, una llarga durada i l'obertura cap a continguts que reflecteixin la pluralitat de veus dels moviments socials alternatius, seran indicadors que influiran en un comportament positiu de la variable dels *marcs cognitius* i, per tant incrementaran les possibilitats d'impacte de les xarxes d'okupació sobre el sistema polític.

B) Les *estratègies discursives*

De la mateixa forma que les *xarxes crítiques* s'alimenten de *comunitats crítiques* preexistents, l'aparició de marcs cognitius depèn també de la recuperació i transformació d'elements arrelats a la

societat. L'emmarcament no parteix, doncs, de zero sinó que és el resultat agregat de l'experiència personal, la memòria col·lectiva i les pràctiques objectivadores que, habitualment, associem al concepte de cultura (Ibarra, Gomà i Martí, 2002).

Les *xarxes crítiques* són actors polítics col·lectius creadors de significat amb l'objectiu de desafiar els discursos socials dominants i exposar una forma alternativa de definir i interpretar la realitat. (Touraine, 1981, Melucci, 1985, Snow i Bendford, 1986). El moviment per l'okupació és un clar exemple de desafiament discursiu i pràctic.

El procés de les polítiques públiques també es pot entendre com un procés simbòlic-cognitiu (Sabatier i Jenkins, 1993). Per tant, un canvi en els valors centrals de la *xarxa de polítiques*, en la direcció d'assumir marcs cognitius /interpretatius més propers als de les *xarxes crítiques* (normativament més pròxims a valors de participació, solidaritat i igualtat), pot suposar un eixamplament del menú d'alternatives possibles (*policy paradigm*). Així, receptes que abans eren descartades com ineficients per part de les administracions, passen a ésser possibles.

Podem trobar, en els darrers vint-i-cinc anys a l'Estat espanyol, diversos exemples com l'abolició del servei militar obligatori, l'increment en les despeses en cooperació al desenvolupament o el naixement de les polítiques de joventut vinculades a la manca d'espais de sociabilitat.

El menú d'alternatives possibles es pot definir com un marc interpretatiu propi d'una determinada *xarxa de polítiques*. Aquest marc interpretatiu es tradueix en un discurs, compost de valors bàsics, normes de comportament, relacions causals, o algoritmes, i una imatge determinada (Sabatier i Jenkins, 1993).

El discurs converteix una sèrie d'alternatives en atractives -o fins i tot "eficaces"- davant d'altres que no ho són. Establir fins a quin punt els discursos que emanen de les *xarxes crítiques* poden penetrar en el discurs propi de la *xarxa de polítiques públiques*, serà el repte fonamental del meu estudi empíric. Des d'una perspectiva d'anàlisi de marcs, caldrà veure fins a quin punt la *xarxa crítica* sap emmarcar dins el seu discurs elements de diagnosi, identitat i pronòstic que puguin ésser assumits pels marcs cognitius predominants, i en conseqüència puguin fer plausibles les seves alternatives en el camp de les polítiques públiques.

Aquest procés serà molt semblant al que en la literatura de moviments socials s'ha definit com la "tasca de l'emmarcament". L'emmarcament, segons diversos autors (Snow et al., 1986) és un procés interactiu que en el cas de la incidència de les *xarxes crítiques* en les polítiques públiques, implica: 1) *bridging* o alineament, la connexió dels marcs interpretatius crítics amb els valors potencialment favorables existents en la xarxa de polítiques; 2) amplificació, explicació i desenvolupament del marc en qüestió; 3) la seva extensió en l'àmbit de la xarxa de polítiques; i 4)

transformació dels marcs, la seva capacitat d'incidència i transformació de les pautes i conductes en l'interior de la *xarxa de polítiques*.

Quan aquest procés es porta a terme de forma completa arriba a transformar el marc interpretatiu que determina el menú d'alternatives possibles en una xarxa de polítiques. Aquest marc interpretatiu és, a la xarxa de polítiques, allò que un marc interpretatiu general (o *master frame*) pot representar pel conjunt de la societat. És a dir, un marc mestre que interpreta esdeveniments i experiències i funciona com la gramàtica per un codi lingüístic, permetent entendre i parlar d'allò que passa al món "amb sentit" (Tejerina, 1998).

Les funcions del marc interpretatiu de les alternatives possibles en una xarxa de polítiques són explicar la realitat social o política a través de determinats valors, elaborar diagnòstics -que impliquen tant la identificació d'un problema com l'atribució de culpabilitat o causalitat- i, finalment, oferir les possibles solucions al problema.

Per tant, en la tasca de l'emmarcament, les *xarxes crítiques* intentaran impactar i redefinir les creences socials compartides que configuren el "sentit comú" dels actors de la xarxa de polítiques. L'èxit, doncs, d'una *xarxa crítica* determinada o d'un moviment social, estarà relacionat amb la capacitat d'introduir determinats temes i percepcions en les creences ja existents a la *xarxa de polítiques*. Caldrà analitzar fins a quin punt el moviment per l'okupació i la seva xarxa de suport han aconseguit, per exemple, inserir la problemàtica de la manca d'habitatge, de l'especulació i de l'absència d'espais de sociabilitat alternatius, en les xarxes de polítiques d'habitatge i joventut.

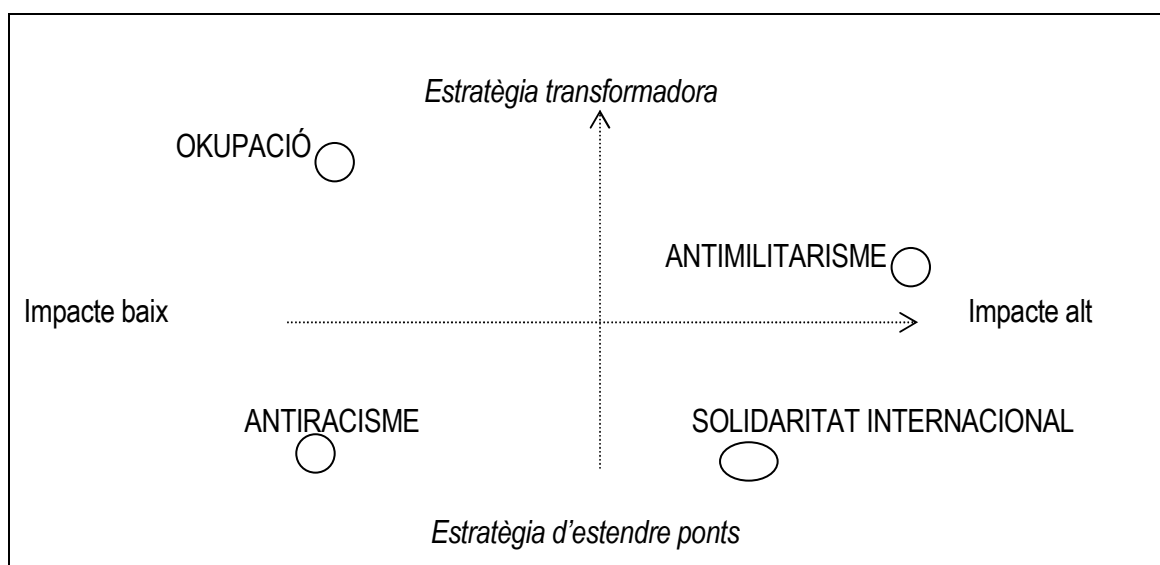
Les *diferents estratègies emmarcadores* poden ser situades en un *continuum* que va des de les més exigents i transformadores fins les més adaptatives i en sintonia amb les orientacions i preferències del potencial de mobilització disponible (Maiz, 1996). Mentre les primeres, les de transformació de marcs (*frame transformation*) -entre les que podríem incloure les del moviment per l'okupació- pretenen modificar radicalment els valors i actituds del potencial de mobilització, o de la xarxa de polítiques; les segones, les de construir ponts (*frame bridging*) -entre les que podríem incloure les de gran part de la xarxa de solidaritat internacional- adapten la seva estratègia retòrica a l'estat d'opinió vigent del potencial de mobilització, o en el llenguatge de polítiques, als valors centrals de la xarxa.

Essent totes dues estratègies totalment compatibles, fins i tot des d'estratègies d'ús ambivalent d'ambdues, és de preveure que la segona estratègia tingui més impactes polítics a curt termini, i faciliti l'activitat de crear *coalicions promotores crítiques* a l'interior d'una *xarxa de polítiques*. En canvi, un predomini de l'estratègia d'emmarcació transformadora presentarà més dificultats d'impacte a curt i mig termini, al mateix temps que reduirà l'activitat de crear coalicions en moments molt puntuals.

Les *xarxes crítiques*, que acostumaran a tenir poc pes dins la *xarxa de polítiques*, recolzaran la seva tasca d'emmarcament en l'acció col·lectiva crítica. Per això, la seva activitat clau raurà en inscriure greuges en marcs globals que identifiquin la injustícia, atribueixin responsabilitats i proposin solucions a partir d'un tipus de discurs que inciti a l'acció (Gamson, Fireman i Rytina, 1982). L'alternativa de l'okupació d'immobles com a resposta a l'especulació, la dificultat d'accés a l'habitatge d'amplis sectors socials i la manca d'espais de sociabilitat no mercantilitzats, han estat una tasca d'emmarcament, que ha identificat bé el marc d'injustícia, però ha impactat poc en les polítiques a curt i mig termini, si més no en la seva dimensió substantiva. Això ve donat, entre moltes altres coses, pel fet que aquesta *xarxa crítica* ha adoptat una estratègia de transformació de marcs (*frame transformation*) en les xarxes de polítiques d'habitatge i joventut, i en canvi ha utilitzat poc l'estratègia d'estendre ponts (*frame bridging*).¹⁸

FIGURA 3.2. HIPÒTESI D'ESTRATÈGIA DISCURSIVA DE QUATRE XARXES CRÍTiques I IMPACTE EN LA DIMENSÍO SUBSTANTIVA DE LES POLÍTiques

Font: elaboració pròpia.

Però, en la pràctica, no sempre una estratègia de transformació de marcs té poc impacte en les *xarxes de polítiques*. Per exemple, el moviment antimilitarista a l'Estat espanyol va aconseguir un impacte substantiu espectacular, la supressió del Servei Militar Obligatori i de la Prestació Social Substitòria (Pelàez, 2000; Bàrcena, Ibarra i Zubiaga, 1998). Potser el fet de fixar-se objectius a curt

¹⁸ Malgrat els resultats del treball empíric sobre l'impacte del moviment per l'okupació en les polítiques públiques d'habitatge i joventut a l'Estat espanyol no són gaire esperançadors, i queden en un segon pla davant els efectes de la repressió i la criminalització del moviment, cal contraposar-los amb els casos d'Alemanya, Holanda o Itàlia. En aquests països europeus s'ha arribat a impactes tant substantius com la publicació de censos d'immobles "okupables" per part de les administracions públiques a Holanda, la qual cosa ha integrat certs tipus d'okupació de forma total en les polítiques d'habitatge i joventut.

termini facilita el *bridging* i no nega del tot la possibilitat de continuar amb una estratègia de transformació de marcs de fons a llarg termini.

La figura 3.2. pretén mostrar que el predomini d'una estratègia d'emmarcació o altra, pot tenir diversos escenaris pel que fa als impactes substantius. Es tracta d'un esquema de doble entrada on es situa l'estratègia d'emmarcació predominant a l'eix d'ordenades i l'impacte substantiu de les xarxes en polítiques al d'abscisses. Tot plegat s'exemplifica amb quatre *xarxes crítiques* que han participat en les seves respectives *xarxes de polítiques* a l'Estat espanyol en els darrers 20 anys. Es tracta de la xarxa del moviment per l'okupació, l'antimilitarista, l'antiracista i la de solidaritat internacional. Totes quatre, van conformar el treball empíric d'una recerca col·lectiva en la que vaig participar activament entre els anys 2000 i 2002. Els resultats de la mateixa van ser publicats en un llibre coordinat per Pedro Ibarra, Salvador Martí i Ricard Gomà (2002).

Per qualificar els impactes d'alts o baixos, cal tenir en compte que la xarxa del moviment per l'okupació no ha aconseguit -independentment de si ho buscava o no- una millora substantiva de la situació de l'habitatge, que el moviment antimilitarista ha aconseguit la supressió del servei militar obligatori, que el moviment antiracista no ha aconseguit aturar la implantació d'una llei d'estrangeria profundament negativa per a les persones immigrades, i que la xarxa de solidaritat internacional ha aconseguit que es desenvolupin unes precàries polítiques de cooperació al desenvolupament.

Les rodones representen, més o menys, el punt del *continuum* on es situaria l'impacte i l'estratègia emmarcadora de cada *xarxa crítica*. Cada xarxa queda ubicada en un quadrant diferent, però òbviament es tracta d'un model, i a la realitat les situacions poden ser menys clares i fins i tot contradictòries. D'altra banda, hem de tenir en compte que la situació d'una *xarxa crítica* en un o altre extrem del continuum, vol dir que la seva estratègia predominant s'acosta a un tipus o a un altre; és a dir, en la realitat, totes les *xarxes crítiques* fan servir ambdues estratègies. El quadre mostra un moviment per l'okupació que utilitza una estratègia d'emmarcació radicalment transformadora, descuidant sovint l'estratègia de construir ponts. La xarxa antimilitarista presenta una postura ambivalent, transformadora en el seu fons discursiu, però amb un bon ús del *bridging*, la qual cosa li procura un impacte alt. En la xarxa de solidaritat internacional, on incloem les ONGs, predomina l'estratègia d'estendre ponts, mentre que l'impacte és lleugerament positiu. Finalment, la xarxa antiracista, que també utilitza predominantment l'estratègia dels ponts, no ha aconseguit impactes positius en la dimensió substantiva de les polítiques.

C) La imatge pública del moviment

En la recerca d'altres subvariables que ens ajudin a situar la variable dels *marcs cognitius*, podem trobar una anàlisi de l'opinió pública preexistent, respecte a la problemàtica replantejada per part del moviment social. Cal diferenciar allò que és opinió pública d'allò que és opinió "publicada". Els articles d'opinió a la premsa o les anàlisis d'experts sobre el tema no tenen perquè coincidir amb la percepció generalitzada del problema plantejat. En tot cas, és possible que en períodes passats la realitat política pogués existir únicament oferint als mitjans del moment la crònica final dels esdeveniments, però actualment sembla clar no ser així. Al contrari, en el període actual, la realitat política necessita uns escenaris permanents per a ser representada (Barranco, González i Martí, 2003).

Així s'esdevé que "les batalles de l'acció política consisteixen en un afany per anar escrivint i rescrivint l'acció política quotidiana en els mitjans de comunicació" (Cardús, 1995: 14). Les qüestions centrals es converteixen aleshores en sortir o no al telenotícies, ser o no convidat a un debat o aconseguir l'atenció i l'aprovació del columnista, evitant la seva desaprovació, però per damunt de tot evitant el fet dramàtic de passar inadvertit. Aquestes són les preocupacions bàsiques de la política massmediàtica, en la qual no aparèixer als mitjans és gairebé com no existir. Com afirma Salvador Cardús:

Editorials de diari, cròniques, comentaris, cartes als lectors, i sobretot les columnes d'opinió, posen al descobert una història política més carregada de tàctiques i estratègies que cap de les grans batalles clàssiques. Sembla que som davant una incessant guerra de guerrilles (Cardús, 1995: 15).

L'anàlisi doncs d'aquesta variable, on copsarem la imatge pública del moviment per l'okupació, es situarà al mig d'una batalla simbòlica, una lluita per la imposició de marcs cognitius. I, és que el combat polític no es limita a l'exercici de la violència directa sobre les coses i les persones, sinó que es tracta també d'una qüestió de violència simbòlica¹⁹, a través de la imposició d'un llenguatge que, alhora que defineix la realitat, la modela i, a més, la naturalitza. Per això, els diversos actors polítics mobilitzen els desiguals recursos de què disposen per

¹⁹ En paraules del propi Bourdieu: "La violència simbòlica és, per dir-ho del mode més simple possible, aquella forma de violència que s'exerceix sobre un agent social amb la seva complicitat [...] Per dir-ho amb més rigor, els agents socials són agents coneixedors que, fins i tot quan estan sotmesos a determinismes, contribueixen a produir l'eficàcia d'allò que els determina, en la mesura que estructuren allò que els determina [...] És el fet d'acceptar aquest conjunt de pressupòsits fonamentals, pre-reflexius, que els agents socials poden en marxa pel simple fet de prendre's el món com a donat per descomptat, és a dir, tal com és, i de trobar-lo natural perquè li apliquen les estructures cognitives que surten de les estructures mateixes d'aquest món. Pel fet que naixem en un món social, acceptem un cert nombre de postulats, d'axiomes, que funcionen sense dir-ho i que no necessiten ser inculcats. Vet aquí perquè l'anàlisi de l'acceptació d'òxica del món, per raó de l'acord immediat de les estructures objectives i les estructures cognitives, és el veritable fonament d'una teoria realista de la dominació i de la política. De totes les formes de "persuasió clandestina", la més implacable és la que s'exerceix, simplement, per l'*ordre de les coses*, perquè "les coses són així" (Bourdieu, 1994).

intentar -mitjançant tàctiques i estratègies- que els mitjans de comunicació ofereixin una interpretació del tema en qüestió i de la seva posició el més favorable possible als propis interessos. Es tracta d'una batalla política de primer nivell ja que, segons l'enfocament des del qual s'analitzi un tema o esdeveniment, comportarà que es defineixi en un sentit o en un altre. Per exemple, que l'okupació sigui definida bàsicament com un problema d'ordre públic vol dir que el problema són les persones integrants del moviment i que el sistema l'ha de resoldre sobretot mitjançant els jutjats, les forces de seguretat i els departaments d'interior o governació; per contra, per exemple, si es defineix com un conflicte "polític", perquè l'okupació respon a l'actuació d'un moviment social que reflexa mancances del sistema social en què vivim, aleshores el problema ja no seria el moviment, sinó les estructures i institucions actuals (Barranco, González i Martí, 2003).

Erwing Goffman, en les seves obres, ens ha mostrat que el poder s'expressa etiquetant els fets segons el tipus d'ordre que es pretén imposar. I Pierre Bourdieu, en la mateixa direcció, afirma que les classificacions pràctiques estan orientades a produir efectes, i que poden contribuir a produir allò que aparentment descriuen. És per això que, Bourdieu defensa la necessitat de superar l'oposició entre la representació de la realitat i la realitat mateixa, i incloure en l'anàlisi de la realitat la representació d'aquesta, i més en concret, incloure la lluita de representacions, les quals sempre es produeixen en un marc de relació de forces concret (Bourdieu, 1985).

Com és lògic, la definició que s'acaba produint d'un esdeveniment depèn de la relació de forces existent entre els actors dins el camp on es batalla, i la relació de forces que havia existit amb anterioritat i que havia comportat la definició que s'hereta i sobre la qual es comença a batallar. Així les lluites simbòliques actuals al voltant de l'okupació -i les no simbòliques també- estan condicionades pel marc simbòlic del qual es parteix i que es conseqüència de les lluites anteriors, alhora conseqüència d'un estat de forces anterior (Barranco, González i Martí, 2003).

Les dades disponibles per aquesta tesi fan referència, únicament, a la premsa. Es tracta d'un estudi sobre premsa i okupació a Catalunya en què vaig participar directament (Gomà et. alt. 2003; Barranco, González i Martí, 2003) i un altre estudi similar sobre Madrid (Alcalde, 2004). Respecte d'aquest mitjà, la premsa escrita, cal tenir en compte, tal i com afirma Cardús (1995), que possiblement és el mitjà de comunicació que millor produeix realitat política, doncs és el que millor pareix un discurs eficaç i eficient. A la televisió, la brevetat del *tempo* informatiu no permet que qualli un discurs clar i concís, construint-se la realitat política més que en el discurs per la presència o per l'absència continuades del mateix. Per això, la televisió no pot substituir la premsa a l'hora de crear discurs polític permanent. Serà a la premsa on es mantingui el debat

dialèctic més rellevant i on la informació política esdevingui acció política en ella mateixa. És per això que les informacions, siguin com siguin, sobre un esdeveniment polític en concret seran molt seguides pels actors en lluita. Així, tant els membres més actius del moviment per l'okupació, com els càrrecs institucionals implicats (alcaldes, regidors, jutges, delegats i delegades del govern, les diverses policies, etc.), estaran pendents d'allò que es diu sobre ells i el conflicte, i en intentar, mitjançant els recursos de que disposin, que aparegui reflectida la visió més favorable a ells i als seus interessos. I és que la política no és només explicada a través de la informació periodística, sinó que la política es fa en una proporció altíssima des de les pàgines dels diaris (Cardús, 1995).

Aquesta batalla simbòlica de l'okupació que tindrà lloc als mitjans de comunicació té, però, unes característiques particulars. En primer lloc, destaca l'asimetria de poder, de recursos de tot tipus (econòmics, socials i simbòlics) amb que compten, per una banda, el moviment per l'okupació, i de l'altra les administracions i les institucions judicials i policiaques. Com es podrà veure en tots els casos de Catalunya i Madrid, mentre el discurs del moviment per l'okupació apareix en contadíssimes ocasions, la presència directa dels discursos policiaques i institucionals és força més elevada. I és que els mitjans imposen una lògica de joc en la relació amb ells difícil d'assumir pel moviment per l'okupació, i molt més assumible per la seva contrapart.

Mentre les institucions i els partits polítics poden dotar-se de gabinets de premsa pensats i estructurats per a la lògica dels mitjans, i als quals aquests podran dirigir-se ràpidament i podran rebre una resposta en els termes esperats, lògicament la realitat del moviment per l'okupació és molt diferent. Ni disposa dels recursos, ni està estructurat pensant en els mitjans de comunicació. Cert és que les assemblees d'okupes s'han dotat, a vegades, de portaveus, però malgrat això, no és gens comparable a allò que els mitjans esperen. Posant un exemple per finalitzar; un periodista sap quan i on trobar el gabinet de premsa de la Generalitat o de la policia, amb la qual cosa és "font" fiable, mentre que trobar un interlocutor vàlid del moviment és més complicat. Els mitjans esperen que el moviment s'amolli als seus requeriments, i no s'amollaran ells a la lògica del moviment (tot i que amb això poguessin cobrir millor les informacions); i és que estar en situació de poder vol dir això, poder marcar les regles del joc (Barranco, González i Martí, 2003).

En funció de les combinacions dels marcs simbòlics del moviment i els de l'opinió pública, podem trobar quatre escenaris diferents, tal i com indica el quadre 3.1. En el moment concret de l'anàlisi, es podrà veure quina és la capacitat de transformació dels marcs cognitius dominants, si aquests estan molt ancorats o si hi ha possibilitats de redireccionar-los. Això té a veure amb la

novetat de la temàtica tractada i amb l'acceptació per part de la societat de les polítiques públiques que s'hi vinculen.

QUADRE 3.1. TIPOLOGIA DE RELACIONS CULTURALS ENTRE LA XARXA CRÍTICA I L'ENTORN SOCIAL

		Marcs simbòlics de l'opinió pública	
		Oberts, favorables a valors crítics	Tancats, assentats en valors dominants
Marcs simbòlics De l'entorn D'activistes	Activables, flexibles i poc radicals	ALINEACIÓ simbòlic	DESENCONTRE simbòlic
	Fàcilment activables però rígids i radicalitzats	DESAJUSTAMENT simbòlic	CONFRONTACIÓ simbòlica

Font. Gomà et al. (2003).

Allò que és realment important, l'indicador que ens donarà més pistes sobre la possibilitat del moviment per estar present en la xarxa de decisions és l'existència d'un escenari de tensió entre la concepció de l'opinió pública i la de la xarxa de polítiques, i el grau de conflicte que genera. En el cas que es doni aquesta tensió, és a dir, que hi hagi una distància molt patent entre una i altra percepció del problema, el moviment social tindrà un espai molt ampli de maniobra i unes altes possibilitats de tenir accés en els espais de decisió.

Davant la dificultat de recórrer al mètode de l'enquesta, per motius sobretot econòmics, en aquesta tesi s'ha aprofundit en l'anàlisi de contingut dels discursos del propi moviment, sobretot a través de les entrevistes realitzades a membres del moviment, però també analitzant els mitjans de comunicació alternatius i de la contrainformació. Comparant "opinió publicada" o "imatge pública del moviment" i discurs del moviment, podrem comprendre les diferents estratègies discursives i el seu impacte en els imaginaris col·lectius.

3.1.3. LES XARXES DE POLÍTIQUES PÚBLIQUES COM A EOP

El concepte d'Estructura d'Oportunitats Polítiques²⁰ (en endavant, EOP) ha estat una de les estratègies d'anàlisi més utilitzades per la literatura sobre moviments socials. Com he explicat en el

²⁰ Com he dit al capítol 1, les EOP són les dimensions consistents de l'entorn polític que dificulten o faciliten l'acció col·lectiva.

primer capítol d'aquesta tesi, mentre altres estratègies d'aproximació teòrica han intentat analitzar com actuen els moviments socials, com la de mobilització de recursos, o el perquè, com totes les teories sobre la lògica de l'acció col·lectiva, les EOP pretenen respondre a la pregunta de quan actuen els moviments socials.

Per tal d'assolir els objectius d'aquesta tesi, de mesurar, explicar i avaluar la incidència de les *xarxes crítiques* en les polítiques públiques, cal una reelaboració del concepte d'EOP, que permeti apropar aquesta conjuntura a la que fan referència les EOP a un llenguatge de xarxes de polítiques públiques, més concret. Aquest apartat abordarà el concepte d'EOP des d'un punt de vista "micro" o, en altres paraules, desenvoluparà un concepte d'EOP que serveixi per explicar la incidència de determinades *xarxes crítiques* en les diferents dimensions de les polítiques públiques. Aquest concepte d'EOP "micro" hauria de servir per explicar quan, perquè i com s'activa una *xarxa crítica* latent en un moment determinat, per entrar en relacions d'interdependència en una xarxa temàtica o en una comunitat de polítiques públiques.

Tenint en compte aquesta aproximació micro, hom pot concloure que la mateixa xarxa temàtica de polítiques públiques en la qual interactua una *xarxa crítica* es configura com la seva EOP. Així per exemple, les característiques de la xarxa de polítiques públiques de defensa, expliquen en bona mesura l'EOP que afronta la *xarxa crítica* antimilitarista, o el mateix amb les polítiques d'habitatge i joventut respecte la *xarxa crítica* de suport a l'okupació. Ara bé, com veurem en els estudis de cas, la tendència per part dels cossos repressius i, en molts casos, dels mitjans de comunicació, a criminalitzar el moviment okupa dificulta greument la interacció entre les autoritats de joventut o habitatge i el moviment, malgrat en moltes ocasions hi ha hagut dimensions de les EOP facilitadores de la negociació i subsegüent impacte de la xarxa crítica en les polítiques. Aquest fet implica incloure una tercera xarxa de *governança* temàtica, la de seguretat i ordre públic, que també caldrà analitzar com a factor determinant de les EOP de cada estudi de cas.

Atenent a la possibilitat d'interferències provinents d'altres xarxes de polítiques o a la incidència d'elements estables de les EOP generals del sistema polític (com la força de l'Estat, l'organització i distribució territorial del poder i la disposició a l'ús de la violència i la repressió) i continuant amb la tasca d'operativitzar el concepte de xarxa de polítiques com a EOP, es pot dividir aquesta variable en tres conjunts de factors: A) aquells que tenen a veure amb la configuració bàsica de la pròpia *xarxa de polítiques* (grau de descentralització, sectorialitat, densitat, complexitat i intensitat); B) els que fan referència als recursos dels diversos actors i a les relacions de poder; i, finalment, C) aquells que es relacionen amb la naturalesa de les interaccions en el sí de la *xarxa de polítiques*.

A) *La configuració bàsica*

Determinades característiques de la pròpia configuració bàsica d'una determinada xarxa de polítiques públiques poden facilitar o dificultar l'acció dels moviments socials i la conformació de *xarxes crítiques* dins una perspectiva de *governança*. Aquestes són les més importants:

A.1) *Densitat: nombre d'actors presents*

L'accessibilitat a una xarxa de polítiques públiques acostuma a ésser restringida, amb la qual cosa el nombre d'actors serà necessàriament limitat (que no vol dir petit). És evident que si la *xarxa crítica* en qüestió no és reconeguda com a actor amb capacitat d'interlocució pròpia, la seva incidència en la xarxa de polítiques corresponent serà menor. Pel que fa *xarxes de polítiques* d'aquesta tesi, trobarem més nombre d'actors en les de joventut i habitatge, que no pas en les de seguretat i ordre públic.

A.2) *Complexitat: caràcter més o menys heterogeni d'aquests actors*

La inclusió dels moviments socials directament a la xarxa de polítiques afegeix una complexitat extrema, degut a la radicalment diferent idiosincràsia del moviment respecte els actors "convencionals" (administració, grups de pressió, agència, etc). En tot cas, si partim del concepte de *xarxes crítiques*, on moviments socials de tall clàssic poden establir aliances estables amb actors més convencionals, la complexitat es redueix, o com a mínim no impossibilita el diàleg. Aquest fet és molt evident en el cas de les polítiques de joventut, amb la presència d'organitzacions de caire institucional com els Consells de la Joventut, autonòmics o locals.

A.3) *Intensitat: relacions més o menys sistemàtiques o puntuals*

Caldrà avaluar, en cada cas, quin grau d'intensitat beneficia l'accés de determinada *xarxa crítica* a la xarxa de polítiques públiques. A priori, sembla que una major intensitat de les relacions pot incrementar la incidència de la *xarxa crítica*, encara que aquest fet s'haurà de contrastar amb la naturalesa de les relacions (cooperació, conflicte) i la instrumentalització o no de les mateixes per part dels actors amb més recursos de poder polític (possibilitat de manipulació, efecte de "cremar" l'activisme dels moviments amb càrregues de treball "institucional", possibilitat de cooptació de les elits dels moviments, etc.). La negativa del moviment a participar en alguns casos, i la manca de reconeixement del mateix en d'altres, ens donarà a priori una intensitat baixa de relacions, però caldrà comprovar-ho en els capítols empírics d'aquesta tesi, i sovint podrem trobar aparents sorpreses, en especial en els processos de negociació.

A.4) *Descentralització i multisectorialitat*

Dos elements més a tenir en compte són el grau de descentralització política i la multisectorialitat d'una determinada xarxa de polítiques públiques. En principi, un major grau de descentralització i de sectorialització d'una política pública, incrementarà els punts d'accés potencials per actors i demandes inicialment excloses del procés de presa de decisions (Jimenez, 2005). En el cas del moviment per l'okupació, és esperable, per tant, un major grau d'impacte en polítiques de joventut que no pas en les d'habitatge, i encara menys en les d'ordre públic. Ara bé, com veurem en el cas de Catalunya, la progressiva descentralització i sectorialització de les polítiques d'habitatge està generant, avui en dia, alguns canvis en el comportament d'aquesta variable.

Per tant, en quant als aspectes de configuració bàsica de la xarxa, sembla que una major densitat i complexitat de la xarxa de polítiques afavorirà unes EOP més obertes. El mateix podem dir del grau de descentralització i sectorialitat. En canvi, no és tan clar quin és l'efecte d'una major o menor intensitat de les relacions, ja que si bé un grau alt d'intensitat pot obrir l'EOP a les *xarxes crítiques*, una excessiva intensitat podria produir efectes perniciosos com la cooptació o la "crema" dels activistes crítics pel treball institucional. Finalment, és habitual que les *xarxes crítiques* es trobin sovint davant xarxes de polítiques amb estructures poc adequades per impulsar certes polítiques *alternatives*. En tot cas, la seva entrada en una xarxa de *governança*, ja implica una incidència sobre la configuració bàsica de la xarxa, fent-la més permeable i potencialment més densa, plural i heterogènia.

B) *Recursos i poder*

El fet d'analitzar l'impacte dels moviments en les polítiques des d'una perspectiva de govern en xarxa, no vol dir, en cap cas, que en aquestes xarxes de *governança*, ni el poder ni els recursos estiguin distribuïts de manera igualitària; ans al contrari, caldrà comprovar el grau d'asimetria en la distribució dels recursos i la tipologia dels mateixos.

B.1) *Grau d'asimetria en la distribució dels recursos de poder*

En la pràctica, entre els diversos actors que participen en una xarxa de governança existeixen diversos tipus d'asimetria en la distribució del poder. En funció d'aquestes asimetries podem parlar de diferents tipus d'actors i de posicions relatives de poder, que en cada conjuntura i camp de joc en presentaran a uns com a privilegiats i als altres com a febles. És prou plausible que, malgrat el context de *governança* o governació en xarxa, la posició de les *xarxes crítiques* sigui més dèbil en comparació a altres actors del camp públic (els governs i institucions públiques) i

privat (grans empreses, multinacionals, banca, constructores i immobiliàries) amb acumulació de recursos legals i econòmics.

B.2) Tipus de recursos

Existeixen diversos recursos a través dels quals es dirimeixen els jocs de poder en el sí d'una xarxa de *governança*. En funció de quin és el recurs decisiu de poder en una xarxa, podem parlar de xarxes normatives, econòmiques, cognitives i simbòliques. Caldrà veure quin és el recurs més poderós en cada *xarxa de polítiques*. A priori, el moviment i les *xarxes crítiques* tindran més capacitat d'incidència com més simbòlica o cognitiva sigui la xarxa de polítiques des del punt de vista dels recursos dominants. Ara bé, existeixen xarxes de governança d'aquest tipus en la realitat?

En tot cas, aquests són dos factors fonamentals a l'hora de mesurar el grau d'influència de qualsevol actor en les decisions de polítiques públiques. El control dels recursos, més una situació de legitimitat i centralitat a l'esquema d'interdependències, genera situacions estratègiques de privilegi per a determinats actors, que poden imposar les seves "idees" de polítiques públiques (o els seus programes). En el cas de les *xarxes crítiques*, és bastant probable que només puguin competir pels recursos cognitius i simbòlics, el reconeixement de legitimitat i la coalició amb actors més centrals de la xarxa, de cara a obtenir una situació de semi-privilegi que permeti legitimar les seves alternatives com a possibles o realitzables.

C) Estructura de la xarxa, naturalesa de les interaccions i relacions amb l'entorn

Sota aquest títol s'inclou la dimensió més estratègica de l'estructura d'una xarxa de polítiques, la que te a veure amb el tipus de relacions predominants, amb el comportament general de la xarxa i les seves relacions amb l'exterior.

C.1) Eix acord/ conflicte

Des d'aquest eix, s'analitza el predomini de valors i interessos compartits, o bé d'elements de contradicció. Molt sovint, la mateixa estructura de l'àrea de polítiques generarà diversos graus d'acord o conflicte. Així, determinades àrees com les polítiques de defensa o de seguretat, provocaran una tendència a les relacions de conflicte entre la *xarxa crítica* i els actors centrals de la xarxa de polítiques (en aquest cas, el Govern i les indústries armamentístiques). El tarannà descentralitzat i els valors centrals d'altres tipus d'àrea com la de les polítiques de cooperació al desenvolupament o, fins i tot, les d'assistència social, facilitaran les possibilitats d'acords, encara que no necessàriament. En tot cas, les relacions de les *xarxes crítiques* amb el poder polític

seran, en un principi, de conflicte, ja que els valors acostumaran a ésser radicalment oposats en iniciar-se el procés de mobilització. Les evolucions cap a situacions d'acord es donaran després d'etapes originàries de clara confrontació.

C.2) *Eix reacció/anticipació*

Aquest eix dóna compte dels diferents tipus de problemes generadors de polítiques. Una estratègia anticipativa vers les problemàtiques socials per part dels poders públics minvarà, en principi, la influència de les *xarxes crítiques*, que acostumen a mobilitzar-se davant mancances de l'acció dels poders públics o davant polítiques regressives o contràries als valors de justícia, solidaritat, igualtat i democràcia. En totes les xarxes analitzades en aquesta tesi, és previsible una estratègia reactiva, si entenem que els objectius de la xarxa són el benestar públic. Ara bé, caldrà filar prim amb el paradigma, doncs unes polítiques socials d'ajust estructural i dèficit zero, poden estar darrera de la manca d'ajuts a l'habitatge i a la joventut. Al mateix temps, la repressió contra els moviments dissidents pot bé formar part d'una estratègia anticipativa per part de les xarxes de polítiques de seguretat i ordre públic. Mà dura exemplaritzant per evitar l'auto-organització dels interessos populars, és una de les característiques de l'Estat neoliberal de la globalització (Arriegui, et.al, 1999).

C.3) *Nivells de permeabilitat*

Serà molt important per les EOP de la *xarxa crítica* analitzar el grau d'obertura/tancament de la xarxa, en relació a l'accés a la mateixa. Un major grau de permeabilitat d'una determinada xarxa de polítiques, facilitarà la incidència en les polítiques de les *xarxes crítiques*. En el cas d'aquesta tesi, sembla que les xarxes de joventut seran les úniques permeables al moviment per l'okupació.

C.4) *Estratègies internes*

Imposició, pragmatisme, negociació permanent, acords puntuals, confiança, són algunes de les estratègies que poden predominar en les relacions internes d'una xarxa de polítiques. Aquelles estratègies més negociadores i de recerca del consens i la confiança mútua, poden generar solucions més properes a les demandes de les *xarxes crítiques*, però existeix el clar perill de la cooptació i l'arribada d'acords molt mínims. En canvi, quan predominen la confrontació, i la imposició, serà molt complicat arribar a acords dins la mateixa *xarxa de polítiques*, i les solucions seran molt influïdes per la correlació de forces i per aspectes externs a la xarxa, com l'opinió pública o el context internacional. També predominarà en aquests casos de confrontació l'ús de

la repressió i la criminalització per part dels poders públics vers les *xarxes crítiques*. Aquest fet té una presència central en el treball empíric d'aquesta tesi, a través de les entrevistes i l'anàlisi de la premsa.

C.5) Nivells de presència i d'impacte social sobre l'opinió pública i el debat social

Un major impacte o presència de determinada xarxa de polítiques públiques en l'opinió pública, facilitarà l'accés de la *xarxa crítica* a la mateixa, en incrementar el valor dels recursos cognitius i d'informació. Això no garantirà necessàriament una major capacitat d'influència de les *xarxes crítiques* en les polítiques públiques, encara que en traslladar-se la pugna política a l'arena pública, els moviments socials tindran també l'espai on contraposar les seves alternatives a les dels poders públics. En aquest factor, però, caldrà estar atent al tractament que els mitjans de comunicació poden donar als diferents actors de la xarxa, i als possibles alineaments de "l'opinió publicada" amb qualsevol de les *coalicions promotores* en conflicte. La criminalització dels mitjans de comunicació vers la xarxa de suport a l'okupació serà una característica constant, com podem comprovar en les dades de l'anàlisi de premsa dels capítols empírics, que no beneficiarà en absolut aquesta *xarxa crítica*, ni el seu possible impacte en les polítiques.

En síntesi, es pot dir que en aquelles xarxes temàtiques de polítiques, amb un baix nivell de permeabilitat, unes EOP tancades pel que fa a la capacitat d'atendre les demandes (inputs) i febles pel que fa a la traducció de les demandes en polítiques públiques concretes (outputs), les *xarxes crítiques* es situaran fóra, o pràcticament fóra de la xarxa de governança, i els moviments socials veuran obligats a prendre estratègies de confrontació. Aquestes estratègies es tradueixen en manifestacions públiques i actes de desobediència civil, com seria el cas de l'estratègia de la insubmissió en el cas del moviment antimilitarista, o de l'okupació d'immobles, en el cas del moviment per l'okupació. Per tant, aquesta serà una de les característiques més importants en el comportament d'aquesta variable en els estudis empírics d'aquesta tesi doctoral.

En canvi, quan una determinada xarxa temàtica de polítiques públiques, presenta una certa permeabilitat a l'hora d'atendre les demandes, i una certa capacitat de resposta en forma de polítiques, les *xarxes crítiques* incidiran des de dins (total o parcialment, i amb diferències internes) en la xarxa de *governança*, arribant fins i tot a l'últim esglaó del procés de polítiques públiques (la implementació i l'avaluació), com seria el cas de certs nodes de les *xarxes crítiques* de solidaritat i cooperació. En el cas de l'okupació, això només serà cert si considerem el propi moviment com a generador de polítiques de joventut autogestionades o quan han mediat processos de negociació.

L'estructura de les relacions dins la xarxa (respecte a la *xarxa crítica*) haurà de ser, en principi, de conflicte i de caràcter reactiu. Una *xarxa de polítiques públiques* on predominés l'acord

amb tots els actors implicats i que realitzés polítiques anticipatives, no generaria una *xarxa crítica* amb pretensions transformadores de les polítiques.

D'altra banda, una major presència o impacte públic d'una determinada xarxa de polítiques sembla obrir les oportunitats polítiques a la *xarxa crítica*, ja que incrementa el valor dels recursos cognitius i d'informació, en els quals la *xarxa crítica* està més capacitada per a competir que per exemple en els legals o els econòmics. Serà, per tant, força important en qualsevol estudi d'impacte d'una *xarxa crítica* en una determinada *xarxa de polítiques*, fer una anàlisi del nivell de presència del repertori d'acció col·lectiva de la *xarxa crítica* als mitjans de comunicació.

Tots aquests aspectes de la xarxa de polítiques, entesa com a EOP micropolítica, tindran efectes sobre les estratègies de la *xarxa crítica* i dels diversos actors que participen en la *governança*. Sembla que, a priori, aquelles estratègies més negociadores i de recerca del consens i la confiança mútua, poden generar solucions més properes a les demandes de les *xarxes crítiques*, sense descartar el perill de la cooptació i l'arribada d'acords molt mínims. En canvi, quan predominen la confrontació, i la imposició, serà molt complicat arribar a acords dins la mateixa xarxa de polítiques, i les solucions seran molt influïdes per la correlació de forces i per aspectes externs a la xarxa, com l'opinió pública o el context internacional.

En resum, la proposta consisteix en considerar les possibles configuracions d'una xarxa de política pública com les que realment determinen l'estructura d'oportunitat per l'acció col·lectiva crítica, en cada espai temàtic de la *governança*. El quadre 3.2. presenta les dotze dimensions analítiques d'una xarxa de política pública. De totes elles, es contrasten dos tipus alternatius de xarxa, que representen dos models teòrics defensats per diversos autors, el de "policy community" (comunitat de polítiques) i el de "issue network" (xarxa temàtica) (Smith, 1993., Marsh, 1998).

Un cop analitzades les diverses subvariables de la xarxa de polítiques entesa com a EOP del moviment i de la *xarxa crítica*, cal però, tenir en compte la causalitat inversa. És a dir, no només la xarxa de polítiques esdevé o crea les oportunitats polítiques per al moviment o la *xarxa crítica* que es mobilitza, sinó que la mateixa acció col·lectiva crítica pot generar noves oportunitats polítiques. L'*oportunitat* té un fort component cultural, i es pot perdre quelcom si es limita l'atenció al canvi en les institucions polítiques i les relacions entre actors (Mc Adam, 1998). Les oportunitats polítiques obren el camí a l'acció política, però els moviments també creen les oportunitats per aquesta (Gamson i Meyer, 1999). Alguns estudis d'impacte han demostrat que l'acció col·lectiva dels moviments socials, també contribueix a la reestructuració institucional i política (Button, 1989). Aquests canvis introduïts pels moviments en l'EOP poden ser buscats per un sector del moviment o, fins i tot, clarament no intencionats (Mc Adam, 1998).

QUADRE 3.2. CONFIGURACIÓ DE L'ESPAI DE GOVERNANÇA I EOP DE LA XARXA CRÍTICA

<i>Dimensions Analítiques D'una Xarxa de Política</i>	<i>Xarxa tipus "Policy Coomunity"</i>	<i>Xarxa tipus "Issue Network"</i>	<i>Configuracions favorables per a l'acció col·lectiva crítica</i>
1. <i>Descentralització</i>	Baixa	Alta	Com més densitat i complexitat millor EOP per a la xarxa crítica. Com més descentralització i multisectorialitat, millor EOP per a la xarxa crítica.
2. <i>Multisectorialitat</i>	Baixa	Alta	
3. <i>Densitat</i>	Nombre reduït	Nombre elevat	
4. <i>Complexitat</i>	Homogènia	Heterogènia	
5. <i>Intensitat relacional</i>	Sistemàtica	Puntual	
6. <i>Relacions de poder</i>	Simètriques	Asimètriques	El predomini de l'allò simbòlic millora l'EOP de la xarxa crítica
7. <i>Tipus de recursos</i>	Materials	Simbòlics	
8. <i>Eix consens/conflicte</i>	Comunitat	Contradicció	L'existència de conflictes i lògiques de confrontació, la reactivitat, la permeabilitat i la presència mediàtica juguen a favor de les EOP de la xarxa crítica. Ara bé una propensió excessiva dels poders públics a la repressió dificulta la inserció de la xarxa crítica en la Governança, sigui la xarxa comunitària o temàtica.
9. <i>Eix anticipació/reacció</i>	Anticipació	Reacció	
10. <i>Permeabilitat</i>	Baixa	Alta	
11. <i>Estratègies</i>	Negociació	Confrontació	
12. <i>Impacte mediàtic</i>	Baix	Alt	

Font: Ibarra, Gomà i Martí (2002) i elaboració pròpia.

Així doncs, no només s'haurà de tenir en compte l'impacte de les *xarxes de polítiques* (en tant que dimensió micro de les EOP) sobre el ritme, forma i conseqüències de les *xarxes crítiques*, sinó també el paper que les pròpies *xarxes crítiques* poden tenir en la reestructuració del sistema institucional i els alineaments d'un determinat ordre polític. Serà, doncs, precís concebre la relació entre xarxa de polítiques en tant que EOP i *xarxa crítica*, d'una forma molt més fluida, imprevisible i

crucial. Si bé la configuració de la *xarxa de polítiques* restringeix i facilita simultàniament l'acció col·lectiva crítica, la *xarxa crítica* actua i aprofita aquesta configuració per incidir en les institucions que serveixen per reestructurar les bases institucionals o relacionals del sistema polític. Per tant, un cop transformada, la *xarxa de polítiques* actua de nou sobre la *xarxa crítica* amb noves restriccions i possibilitats per a l'acció col·lectiva. Però això ja forma part d'una perspectiva dinàmica de les variables que expliquen l'impacte dels moviments socials i les *xarxes crítiques* en les polítiques públiques.

3.2. LA PERSPECTIVA DINÀMICA. LES CONDICIONS DE PRESENCIA I DE PROTAGONISME

Més enllà de la caracterització estàtica de les variables que expliquen l'impacte de les *xarxes crítiques* en les polítiques públiques, es fa necessari presentar un model general dinàmic que expliqui per què finalment algunes *xarxes crítiques* assoleixen l'impacte sobre la producció de les seves polítiques públiques; i unes altres, tanmateix, no ho aconsegueixen, ho fan en menor mesura o ni tan sols s'arriben a conformar. Aquest model, que es planteja en estudis en els que he participat (Gomà et. alt., 2003) es basa en les tres variables definitòries fins ara utilitzades i estableix una primera distinció:

Quines són les condicions de presència o d'accés a les *xarxes de polítiques públiques*?

Un moviment social, abans de pretendre assolir un paper protagonista en les *xarxes de polítiques*, ha d'estar present en elles, ha de ser un actor existent i tingut en compte.

Quines són les condicions de protagonisme en les *xarxes de polítiques públiques*?

La mera presència no implica automàticament el protagonisme en la xarxa. Un moviment social pot estar present en la xarxa, però no tenir una influència real sobre els processos de decisió o implementació de les polítiques.

En el primer cas (les condicions de presència), es poden tractar les variables d'una manera fixa o estàtica, una fotografia aturada en un moment concret. En el segon cas, però, cal analitzar els canvis en les variables de forma dinàmica, provant d'interpretar més els processos i les tendències que les situacions estables. Per tant, i de manera ara més breu, intentaré abordar el model d'impacte des d'una perspectiva dinàmica.

A) *El capital social crític*

La tendència al creixement, a la renovació de les persones que integren el moviment, és bàsica per tal de mantenir unes condicions de protagonisme dins la xarxa de polítiques públiques. L'enfortiment dels llaços informals, el dinamisme en les incorporacions i les desercions, l'augment en el

compromís de la gent vinculada, així com la seva presència pública són altres indicadors que donaran pistes sobre el valor que pren aquesta variable en la seva percepció dinàmica.

Pel que fa al discurs, són importants el manteniment de la radicalitat ideològica i la capacitat d'innovació constant dins els marcs simbòlics creats pel propi moviment. Allò que sembla realment important és la capacitat del moviment per crear aquests espais simbòlics i mantenir-los al centre del debat o el conflicte. Per exemple, el pas d'un discurs pel dret a l'habitatge en sí mateix, a un de més elaborat demanant lloguers proporcionals al nivell de renda, ha estat cabdal en la revifalla del moviment per l'okupació com a actor rellevant en la darrera etapa a Catalunya. En tot cas, i malgrat les bones intencions del discurs del moviment, les tendències que mostrin els mitjans de comunicació seran claus en aquesta anàlisi dinàmica del discurs.

Pel que fa al repertori de mobilització, és important la recerca constant d'estratègies no convencionals i impredecibles, així com una tendència de creixement que permeti mostrar fortalesa al sí del moviment i vulnerabilitat a la xarxa formal de polítiques. El manteniment de la incertesa respecte les capacitats de mobilització és bàsic en les seves condicions dinàmiques de protagonisme. L'exemple del *txabolejem*²¹ que es va produir a Barcelona la tardor de l'any 2005, serà tractat en aquesta perspectiva dinàmica. Contràriament, l'augment de la violència o la contundència en la mobilització acostuma a ser interpretada com la mostra de les limitacions del moviment. Caldrà filar prim, però, en les anàlisis empíriques, doncs no sempre és així. De fet, durant l'etapa daurada del moviment per l'okupació, entre 1996 i 1998, la contundència, i fins i tot l'estètica radical del mateix (amb l'ús de caputxes i mocadors palestins), van atraure molts joves i sectors polítics desenganyats de la política convencional i dels moviments socials existents en aquells moments. La variable dels marcs cognitius ens donarà més pistes sobre aquest tema.

En referència a les propietats organitzatives, podem percebre tendències a la jerarquització de relacions; aquestes constituïrien un indicador negatiu per la vulnerabilitat que suposen pel moviment. Cal veure la capacitat de consens en la presa de decisions i el dinamisme en les interaccions entre les persones i entre els diferents nuclis. Es tracta de que els membres del moviment assumeixin un grau de responsabilitat i de compromís, que facin seu el projecte de forma quasi vivencial. Autors com Manuel Jiménez (2005) defensen que un increment del grau d'organització i institucionalització dels moviments socials, augmenta la seva capacitat d'impactar en les polítiques públiques. En el cas de l'okupació, donades les característiques del propi moviment,

---

²¹ L'acció de *Txabolejem* es va produir a Barcelona en el marc de la Campanya contra el Mediterrani del Capital i de la Guerra, a novembre de 2005. Protagonitzada sobretot pels nuclis més propers al moviment per l'okupació, va tenir el seu acte central amb una acampada amb txaboles davant del Parlament de Catalunya. Posteriorment es van realitzar accions similars a diversos barris, com l'okupació del solar de l'antic Bar Montseny, a la Plaça del Diamant del barri de Gràcia el 17 de desembre de 2005.

aquesta organització haurà de ser necessàriament horitzontal, assembleària i descentralitzada. L'existència al llarg del temps d'assemblees d'okupes estables i amb capacitat d'iniciativa i mobilització, i cert abast territorial, serà un dels indicadors més importants a tenir en compte en l'anàlisi dels casos.

En qualsevol cas, aquesta segueix sent una variable que ha d'estar necessàriament positivada per tal de complir les condicions de protagonisme del moviment social en la xarxa de polítiques públiques. Si no està positivada en tots els seus components, ha d'estar-ho necessàriament en la part que es refereix a les persones i, indistintament, o bé en l'element que es refereix a la innovació en el discurs o bé en el que es refereix al manteniment d'una acció col·lectiva disruptiva.

B) Els marcs cognitius i l'opinió pública

Bàsicament, allò que realment permet que el moviment social adquireixi protagonisme en la xarxa de polítiques públiques -sempre i quan mantingui el seu capital social- és un marc de tensió o conflicte entre l'opinió pública i aquesta xarxa. La manca d'aquesta tensió genera un marc en el qual el moviment social queda fora de lloc i, en conseqüència, es desactiva. L'harmonia entre les dues variables (sigui a favor dels discursos del moviment o en contra) genera un procés de desaparició de la *xarxa crítica* o bé de cooptació d'una part de la mateixa.

Les subvariables que ens mostren la positivitat d'aquesta variable seran les mateixes que esmentades en l'apartat anterior, però en aquest cas, el més important és veure fins a quin punt el moviment social ha estat capaç de transformar els marcs cognitius predominants.

Serà important veure, doncs, l'evolució de la contrainformació, mitjançant l'anàlisi al llarg del temps de determinats mitjans de contrainformació del moviment (com el *ContraInfos* o el *Molotov*) i la seva evolució cap a mitjans amb molt més impacte, com *Directa* (A Catalunya) o *Diagonal* (a Madrid). Paral·lelament, també s'utilitzarà informació sobre altres suports de la contrainformació, gràcies a estudis sobre l'ús de les noves tecnologies per part del moviment per l'okupació (Sábada i Roig, 2004) o les cintes de vídeo autoproduïdes pel moviment (Martínez, 2004b). En tot cas, i com diu Martínez (2004b), amb l'anàlisi de la contrainformació no es troben només dades sobre aquesta variable, sinó també sobre la del *capital social crític*, en el sentit de la generació d'identitat, estètiques i imaginaris col·lectius a través de les xarxes contrainformatives del moviment. Això permetrà comprovar si les pràctiques de contrainformació poden servir com a fil conductor que doti d'un sentit social més global a l'evolució del moviment (Martínez, 2004b).

Pel que fa a les estratègies discursives, caldrà parar atenció a si es dona una evolució des de les posicions radicalment alineades amb estratègies emmarcadores transformadores cap altres

que provin d'estendre ponts amb altres discursos més integrats, o si al contrari, els marcs d'injustícia cada cop més evidents en casos com l'habitatge, generen una major incidència d'un discurs radicalment contrari a l'especulació immobiliària.

Finalment, pel que fa a la imatge pública del moviment, que sorgirà sobretot a través dels estudis de premsa escrita existents, caldrà veure si aquesta imatge té relació amb les diferents etapes en l'evolució del moviment.

C) La xarxa de polítiques públiques

Per tal d'identificar les condicions dinàmiques d'aquesta variable, tal com he comentat en l'anterior apartat, cal concebre els indicadors anteriorment citats en el seu procés o cicle. En aquest cas, no podem analitzar-la des del punt de l'EOP, ja que les condicions d'oportunitat política no es mantenen en el temps. Un cop el moviment social, aprofitant una EOP, surt a la llum, aleshores ha de ser capaç de mantenir-se a través de l'ús dels seus recursos.

Pel que fa a la xarxa de polítiques públiques, els canvis en les aliances que es donen al seu interior seran un recurs clau per tal que el moviment pugui tenir-hi un paper de centralitat. Les reaccions dels actors de la xarxa amb més poder són un factor important per entendre la posició del moviment social en aquesta. Aquestes reaccions poden mostrar vulnerabilitat, per exemple, si els marcs legislatius canvien. També és necessari observar com canvien les agendes polítiques, mediàtiques, electorals o governamentals, preguntant-nos si aquestes es donen per al·ludides i quan ho fan respecte l'acció del moviment.

No només la xarxa de polítiques públiques pot actuar en funció del moviment, sinó també a la inversa, de manera que el moviment pot patir certs processos de mimetisme o d'adversitat respecte la xarxa. Les tendències d'aproximació o distanciament dels respectius discursos són un altre indicador interessant.

Es pot donar el cas que el moviment -en un escenari de xarxa molt tancada i uns marcs cognitius molt favorables- tingui una tendència a allunyar-se dels espais formals de decisió, una tendència a radicalitzar discursos i a crear espais participatius cada cop més autònoms. Això no és necessàriament desfavorable a la seva capacitat d'incidència en les polítiques públiques, doncs pot haver-hi un moment en el qual es sobrepassi un llindar i els espais de decisió acabin claudicant davant fets consumats. El moviment per la insubmissió va aconseguir la suspensió del servei militar obligatori sense haver tingut accés directe a la xarxa, però amb unes condicions de protagonisme bastant favorables a causa de l'alineació amb els marcs cognitius predominants. En aquest cas, com en molts d'altres, els espais molt formalitzats de la xarxa de polítiques públiques (normalment els

governos) mai reconeixeran la influència d'un moviment social, ja que suposaria mostrar una vulnerabilitat excessiva.

Allò més adequat per una posició favorable d'aquesta variable és una xarxa dominada per la inestabilitat, la tensió entre els diferents actors amb simetries canviants. La més desfavorable és una xarxa estable, amb rols i jerarquies molt ben definits. Tot i així, algunes xarxes permeables i obertes, ho són per pròpia voluntat i amb obertures formalitzades. Un escenari d'aquestes característiques pot desactivar la impredictibilitat de l'acció del moviment, que es veu cooptat per la dinàmica de la mateixa xarxa.

De totes maneres, aquesta variable funciona, en el cas de les condicions dinàmiques de protagonisme o centralitat, com una variable encara menys determinant que en el cas anterior. El fet de tenir un escenari favorable en allò que es refereix a la xarxa de polítiques públiques pot condicionar el tarannà del moviment cap a la seva radicalització o cap a la seva institucionalització. Però en cas de tenir una opinió pública en conflicte (que com veurem sí és un marc necessari per a les condicions de protagonisme), la posició de la xarxa de polítiques és del tot contingent.

QUADRE 3.3. HIPÒTESI DE COMPORTAMENT GENERAL DE LES TRES VARIABLES EN EL CAS DE L'OKUPACIÓ

	<i>Okupació</i>
<i>Variable 1</i> <i>Capital Social Crític</i>	Estructura <i>movimentista</i> d'acció col·lectiva Nuclis compactes d'activisme amb entorns sensibles en expansió Conformació molt puntual de coalicions promotores
<i>Variable 2</i> <i>Marc Cognitiu i Opinió Pública</i>	Utilització d'emmarcaments transformatius. Poc ús dels marcs d'alineament, d'estesa de ponts (<i>bridging</i>) Estratègia discursiva radical i ideologitzada Forta confrontació simbòlica amb la xarxa principal
<i>Variable 3</i> <i>La Xarxa de Política Pública com a EOP</i>	Habitatge: Xarxa tancada i excloent, altament asimètrica. Joventut: xarxa permeable i inclusiva, asimetries Seguretat i ordre públic: Xarxa tancada i excloent, altament asimètrica però amb certes contradiccions.

Font: elaboració pròpia.

Per acabar amb aquest apartat, el quadre 3.3. apunta una primera hipòtesi sobre el comportament del moviment per l'okupació en aquestes tres variables. No es tracta d'un prejudici, però sí d'unes primeres guies que orientaran millor el treball empíric i, en tot cas, seran contestades o contrastades al llarg de la tesi.

3.3. LA INCIDÈNCIA DEL MOVIMENT PER L'OKUPACIÓ EN LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES

El tercer apartat d'aquest capítol presentarà les hipòtesis de treball que han guiat tot el procés de tesi. Però abans, i amb l'objectiu d'afinar més en l'anàlisi, discutiré les diferents dimensions de les polítiques públiques que han estat definides per altres autors i utilitzades en anteriors estudis d'impacte dels moviments socials en les polítiques públiques (Gomà et al., 2003; Ibarra, Martí i Gomà, 2002). El fet de dividir les polítiques públiques en dimensions analítiques, serà essencial per tal de localitzar i explicar els impactes del moviment per l'okupació en les polítiques públiques a l'Estat espanyol, però més enllà, també donarà eines que permetin explicar fins i tot impactes en el sistema polític en general, i en els actors que hi incideixen amb estratègies d'acció col·lectiva. En definitiva, eines que ens aproximïn a una dimensió *sistèmica o de normativitat democràtica* de les polítiques públiques.

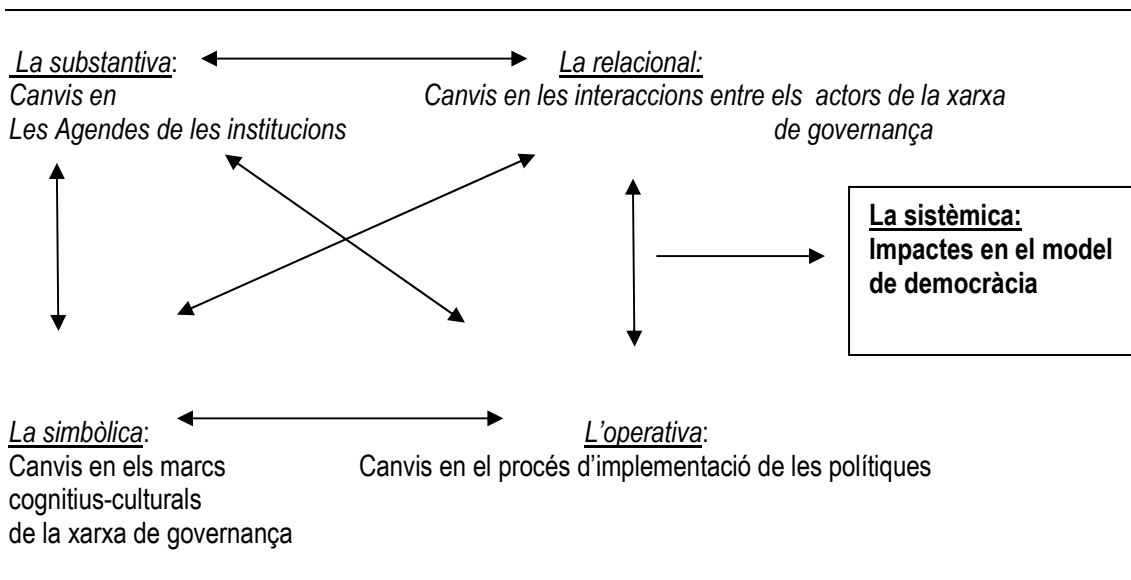
3.3.1. LES DIMENSIONS DELS IMPACTES DEL MOVIMENT OKUPA EN LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES

El procés de globalització també afecta a les diferents dimensions de l'impacte polític dels moviments o *xarxes crítiques* que s'han defensat en els models existents (Ibarra, Martí i Gomà, 2002). Per tal d'incloure les complexitats que introdueix la globalització en el marc analític de la governança, caldrà afegir una nova dimensió de l'impacte (que anomenarem relacional) a les tres ja conegudes (substantiva, operativa i simbòlica). D'altra banda, es reformularan una mica totes les dimensions per tal de no perdre detall de la influència que ha pogut tenir el moviment per l'okupació en el resultat final de les polítiques. Al mateix temps, de la combinació de les quatre dimensions en sortirà una cinquena, *la sistèmica*, que analitza l'impacte sobre el mateix model de democràcia. La s figura 3.3. resumeix les dimensions de l'impacte, adaptant les definicions dels models existents en la literatura.

Pel que fa a la *substantiva*, aquesta seria la dimensió més pròpia de les polítiques públiques. Revelaria els models i continguts de les regulacions públiques. Es correspondria al procés de formulació de polítiques i presa de decisions. És a dir, a la fase on es negocien continguts i opcions de fons i es formalitzen per mitjà de decisions amb plasmació jurídica. En el cas del moviment per l'okupació serien impactes substantius totes aquelles polítiques adreçades a un accés lliure i igualitari al dret a l'habitatge, unes polítiques juvenils que milloressin les condicions de vida

dels joves precaris, l'existència d'espais de sociabilitat no mercantilitzats i no burocratitzats o la pròpia legalització de l'okupació, que ja s'ha donat a països com Holanda.

FIGURA 3.3. LES QUATRE DIMENSIONS DE L'IMPACTE EN LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES COM A IMPACTE DEMOCRÀTIC

Font: elaboració pròpia

La dimensió *operativa* es refereix als processos d'organització i gestió de recursos, programes i serveis. Es correspon, per tant, al procés d'implementació. En aquest, es posen en marxa mecanismes de producció de serveis, programes i projectes. Lluny d'una concepció tècnica d'aquesta dimensió, dins d'ella poden obrir-se nous espais participatius, lligats tant a la gestió de recursos com a l'avaluació de certs aspectes i al conseqüent redisseny de polítiques. Les sentències judicials guanyades pels Centres Socials Okupats serien impactes en la dimensió operativa, així com els processos de negociació que s'han donat en alguns casos. La publicació de censos de cases abandonades, que es dona per exemple a Amsterdam, en seria un de més important.

D'altra banda, la dimensió *simbòlica* té un abast més enllà de les polítiques públiques. A més de deixar palesos els valors i discursos que conformen el "policy paradigm" i que acoten el menú d'alternatives possibles, de la conformació d'agendes públiques d'actuació, cal introduir-hi elements més generals d'impacte polític. Per exemple, en la dimensió simbòlica també s'analitzaran els canvis en la cultura política, en les estratègies comunicatives dels diferents actors de la xarxa, en "l'opinió pública", etc. Estem parlant de termes molt generals i difícils d'abordar metodològicament, però que inevitablement tindran un fort pes en l'anàlisi de les polítiques públiques des d'aquesta

dimensió. En aquesta dimensió trobarem impactes més alts, ja que s'atorga més importància als recursos cognitius i discursius, dels quals el moviment per l'okupació en té un bon grapat.

La dimensió *relacional* sí suposa una novetat en els models utilitzats fins ara. Es defineix com aquella que dona compte dels canvis en les pautes d'interacció entre tots els actors de la *xarxa crítica* i de les *xarxes de governança* en general. Així, i per posar només alguns exemples, en aquesta dimensió s'analitzaran els impactes de la mobilització social en les relacions entre els propis membres de la *xarxa crítica*, entre els partits i els moviments, entre els moviments i les institucions públiques, entre els mitjans de comunicació i els moviments socials, etc. Aquesta dimensió també analitzarà els impactes interns, és a dir, els canvis que es produeixen en el propi moviment producte de la seva interacció amb els altres actors de la xarxa. I, finalment, des d'aquesta dimensió veurem l'impacte del moviment per l'okupació en altres moviments, com el que lluita contra la globalització neoliberal, el feminista, el veïnal i el gai-lesbià.

Finalment, una cinquena dimensió *sistèmica* sorgeix de la suma i combinació dels diferents impactes en les quatre dimensions, llavors es produiria un impacte en el model de democràcia, en les concepcions sobre la participació política i la ciutadania. Aquesta cinquena dimensió és de molt llarg termini i abast. Per això, difícilment es podrà analitzar en aquesta tesi, que abasta 25 anys i es centra en un sol moviment social i la seva xarxa de suport.

El què si es podrà analitzar són els processos de negociació per a la legalització de centres socials okupats. La "legalització" d'un centre social okupat, sempre que suposi la continuïtat del projecte polític, social i cultural del mateix, hauria de ser considerat com un impacte en les quatre dimensions de les polítiques públiques. *Simbòlic*, en introduir el discurs del moviment (de participació directa, autogestió i justícia social) en les polítiques; *substantiu*, en incloure decisions administratives com la cessió, l'expropiació o l'usdefruit a favor dels okupants; *operatiu*, perquè garanteix -en establir- una okupació en concret- els projectes polítics, socials i culturals que estava desenvolupant o desenvoluparà el col·lectiu o col·lectius beneficiaris; i, finalment, *relacional*, perquè suposaria un canvi important en la tipologia de relacions entre el moviment i les administracions. En tot cas, poden també donar-se situacions intermèdies, com la cessió (quan l'Administració cedeix un local per a la autogestió per part dels ocupants, com veurem en el cas de la "Prospe" de Madrid) o l'expropiació (quan l'estat expropia una propietat per abandó manifest de les seves obligacions, que és el que reclamava, en un primer moment, la *Escalera Karakola* de Madrid, o el que estudiaven al 2006, els habitants de la *Bankarota* de Cornellà de Llobregat). En tots aquests casos, el resultat serà part d'un procés de negociació, entesa com a diàleg amb objectius polítics entre les okupacions, l'Administració i la societat civil.

Donat el marc legal actual -que considera l'okupació d'immobles abandonats com un delictes penal- i l'estratègia predominantment repressiva de les Administracions Públiques enfront de l'acció del moviment, són poques les okupacions que aconsegueixen consolidar-se, i en tot cas, totes tenen difícil executar projectes socials a llarg termini, sempre pendents de la seva situació legal i del possible desallotjament.

Per altra banda, la negociació i el diàleg, com a vies per a solucionar el conflicte urbà plantejat per l'okupació, se situen de ple en la concepció de la governança participativa local com a formes d'afrontar l'autogovern de les societats complexes actuals.

3.3.2. TRES HIPÒTESIS SOBRE OKUPES I POLÍTQUES PÚBLIQUES

En el següent apartat es plantegen les tres hipòtesis que han guiat l'observació i el treball de camp d'aquesta tesi i que parteixen de les teories i el marc analític desenvolupats al llarg d'aquesta primera part de la tesi.

A) Hipòtesi 1 o de l'impacte

La primera hipòtesi de treball, anomenada *hipòtesi de l'impacte*, és la següent: quan les polítiques de joventut es caracteritzin per ser afirmatives, perifèriques i explícites - i atès que la caracterització del moviment per l'okupació per part de les Administracions i l'"opinió pública" és la d'un fenomen juvenil- el moviment per l'okupació tindrà impacte en aquestes polítiques. Malgrat això, no es descarten -d'entrada- possibles impactes del moviment en algunes polítiques nuclears, com les d'habitatge, encara que aquest impacte haurà de ser molt més baix.

Aquesta primera hipòtesi planteja doncs l'impacte del moviment per l'okupació en les polítiques públiques. Inicialment, parteix de la base que les àrees de joventut han estat les úniques permeables a l'impacte del moviment, degut al fet que aquest ha estat catalogat de fenomen juvenil. Aquest, a priori, es basa també en constatacions fetes durant el treball de camp realitzat per aquesta tesi doctoral, especialment per al cas de Catalunya.

En tot cas, la vinculació que els poders públics fan de l'okupació amb la condició juvenil es pot comprovar a través de diversos indicadors. Per exemple, en un recent de premsa realitzat per l'Institut de Govern i Polítiques Públiques (Barranco, González i Martí, 2003) es comprovà que en el 60% de les 577 notícies sobre okupació analitzades a Catalunya, les paraules *okupa* i *jove* eren utilitzades pràcticament com a sinònims. D'altra banda, en les entrevistes realitzades a responsables polítics i tècnics de Catalunya, aquests relacionaven la problemàtica "okupa" amb inquietuds pròpies d'aquesta etapa de la vida (AAVV, 2002). Els informes que s'han realitzat des de diverses administracions també tipifiquen els okupes com a joves (Secretària General de

Joventut, 1998). Al Parlament de Catalunya la temàtica ha estat tractada a partir d'intervencions dels responsables de les àrees de joventut dels partits d'esquerres, com fou el cas, en el seu moment, d'Ignasi Riera, d'ICV, de Fidel Lora, d'EuiA, o d'en Joan Ridaó, d'ERC. A Madrid, de la mateixa manera, fou l'Àrea de Joventut Federal d'Esquerra Unida qui dugué propostes al Parlament espanyol o qui es solidaritzà amb els okupes davant els desallotjaments d'okupacions tan emblemàtiques com *Minuesa* o *David Castilla* i, més recentment, dels successius *Laboratorios*.

En segon lloc, com el fenomen es considera juvenil, l'administració se'l planteja en el millor dels casos des de les seves àrees de joventut i no des de les àrees d'habitatge, treball o participació ciutadana. En el cas de Madrid, on el problema acostuma a ser abordat bàsicament des de la perspectiva de la seguretat, es plantejarà sovint des de Gerència d'Urbanisme, la qual cosa tindrà, paradoxalment, efectes positius en els processos de negociació.

La tercera component per a configurar la *hipòtesi de l'impacte* parteix de la constatació del predomini de les polítiques perifèriques portades a terme per les àrees de joventut. Aquestes fan referència a aquell tipus de polítiques que no afecten a la trajectòria vital del jove, tals com punts d'informació juvenil, xarxes d'albergs o el Carnet jove.

A més, aquestes polítiques perifèriques han tendit a apostar per les polítiques afirmatives, és a dir, aquelles que positivitzen la qualitat de ser jove. Aquesta visió afavoreix l'entrada en l'agenda política del moviment per l'okupació. Les demandes i formes d'organització del moviment per l'okupació han trobat resposta en certa adaptació de l'Administració i del teixit associatiu a aquesta nova realitat emergent a través de la modificació de les línies d'actuació explicitades en els seus projectes. Per exemple, la llei d'associacions aprovada pel Parlament de Catalunya –tot i que ha estat recorreguda al Tribunal Constitucional per part del Govern central– inclou el reconeixement legal de l'associacionisme no formal (Gomà, et al., 2003). A Euskadi, per exemple, els municipis amb governs del PNB-EA, com Bilbao, han intentat neutralitzar la influència dels Gaztetxes en la joventut amb l'obertura de Gazte Lekus (locals juvenils) que intenten substituir les seves funcions (AAVV, 2002).

Finalment, en el cas de les polítiques d'habitatge, existeixen alguns elements -potser no tan contundents- per a plantejar la *hipòtesi de l'impacte*. En primer lloc, la introducció de la problemàtica de l'habitatge en l'agenda pública comparada amb l'entrada en la mateixa del moviment per l'okupació, el 1996. En segon lloc, la coincidència del sorgiment de les polítiques d'habitatge jove amb l'etapa de consolidació del moviment per l'okupació, entre 1996 i 1998 a Catalunya i Madrid. Finalment, els mateixos discursos d'alguns responsables polítics o tècnics de

les administracions locals, que presenten algunes de les seves iniciatives com resposta a les demandes del moviment per l'okupació.

B) Hipòtesi 2 o de l'autogestió.

La segona hipòtesi, o *hipòtesi de l'autogestió*, es formula de la manera següent: no només el moviment ha influït en les polítiques de joventut per les característiques d'aquestes últimes (perifèriques, afirmatives i explícites) i per la interpretació que les Administracions fan de la naturalesa del moviment (estrictament juvenil), sinó que el propi moviment, en la seva activitat quotidiana, ha generat tantes polítiques perifèriques i afirmatives que ha provocat respostes de l'administració en la mateixa línia.

La *hipòtesi de l'autogestió* parteix de la base que malgrat el propi discurs del moviment per l'okupació -radicalment alineat en la lluita per un canvi estructural- la seva major generació de polítiques també s'ha donat en l'àmbit de les polítiques de joventut perifèriques i afirmatives,²² amb la qual cosa la hipòtesi de l'autogestió reforça la de l'impacte. Els intents d'engegar Centres Cívics més o menys institucionalitzats allà on hi ha presència més activa del moviment, en barris de Barcelona com Gràcia, Sant Andreu o Sants; o en barris de Madrid com Lavapiés són una primera evidència d'aquest impacte en les polítiques.

D'altra banda, el moviment per l'okupació es caracteritza per practicar el treball de base amb una perspectiva molt local que se situa, sense voler-ho, en les últimes tendències d'enfortiment de l'esfera local de la *governança*.

La *hipòtesi de l'autogestió* passa, doncs, per considerar al propi moviment com a generador, en la seva activitat quotidiana, de polítiques de joventut. Des d'aquest punt de vista, es considera que no només les administracions són agents creadors de política pública, sinó que també el teixit associatiu, formal o informal, dissenya i implementa polítiques. Aquesta segona hipòtesi parteix d'una banda, d'una concepció de l'espai públic, la governança participativa, i de l'altre de l'enfortiment de l'esfera local com a espai emergent de govern. Des d'una concepció participativa, facilitar la generació de polítiques públiques per part del teixit associatiu reforça la democràcia i situa els objectius en l'allò públic (Blanco i Gomà, 2003).

---

²² La multiplicitat d'activitats culturals que es realitzen en els centres socials okupats poden ser un exemple bastant aclaridor del que planteja aquesta segona hipòtesi.

C) Hipòtesi 3 o relacional

Finalment, la tercera hipòtesi, anomenada també *hipòtesi relacional*, diu que el moviment per l'okupació ha tingut impacte en el comportament d'altres actors de la *governança*, siguin aquests de les esferes socio-comunitària, mercantil o institucional (veure figura 2.3).

Dit d'una altra manera, la *hipòtesi relacional* planteja la incidència del moviment en altres actors de les xarxes de *polítiques públiques*, en especial en altres moviments socials, com el veïnal o el moviment global, però també en els partits polítics amb presència a les institucions, i fins i tot en les estratègies dels oponents del moviment, com les immobiliàries, les empreses constructores o els grans propietaris.

En tot cas, en l'apartat següent, que donarà per finalitzada aquesta primera part de la tesi, es mostrarà de manera més clara i explícita, quines implicacions poden tenir aquestes hipòtesis. De moment, el següent quadre sintetitza la formulació final de les tres hipòtesis principals d'aquesta tesi.

QUADRE 3.4. HIPÒTESIS D'IMPACTE DEL MOVIMENT PER L'OKUPACIÓ EN LA GOVERNANÇA

HIPÒTESI 1 O DE L'IMPACTE	El moviment per l'okupació a l'Estat espanyol ha impactat en les polítiques de joventut, afirmatives i perifèriques. En altres àmbits més centrals de les polítiques públiques, com l'habitatge o l'urbanisme, aquest impacte ha estat menor.
HIPÒTESI 2 O DE L'AUTOGESTIÓ	El moviment per l'okupació genera polítiques públiques, en especial en la seva vessant més lligada a les activitats dels centres socials okupats.
HIPÒTESI 3 O RELACIONAL	El moviment per l'okupació ha impactat en altres actors de la xarxa de governança. L'impacte més elevat l'ha tingut en altres moviments socials contemporanis, però també ha impactat en altres actors polítics, socioeconòmics i comunitaris.

Font: elaboració pròpia.

3.4. FINALITZANT AMB UNS A PRIORI

Un cop desenvolupat tot un model analític que pretén entrellaçar les teories clàssiques d'estudi dels moviments socials amb l'anàlisi de polítiques públiques des d'una perspectiva de *governança*, després d'aterrar el model al cas concret del moviment per l'okupació i de plantejar unes hipòtesis de treball, aquest darrer apartat es proposa reblar el clau amb un final apriorístic o unes conclusions preliminars. El quadre 3.5. les presenta de forma sintètica, i la seva explicació servirà per posar punt i final al marc teòric d'aquesta tesi doctoral.

QUADRE 3.5. HIPÒTESIS SOBRE ELS IMPACTES DE LA XARXA CRÍTICA DE SUPORT A L'OKUPACIÓ
EN LES QUATRE DIMENSIONS DE LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES

	<i>Okupació</i>
<i>Dimensió Conceptual o Simbòlica</i>	<p>Impacte ALT</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sobre la percepció social dels problemes de joventut i habitatge, i sobre la configuració de l'Agenda Pública en certs moments.
<i>Dimensió Substantiva</i>	<p>Impacte DESIGUAL</p> <ul style="list-style-type: none"> - Debilitat de les polítiques d'accés a l'habitatge, creixement de la especulació immobiliària i criminalització de l'okupació mitjançant el codi penal. - Incidència en les polítiques perifèriques de joventut. - Proposicions no de llei de despenalització de l'okupació per part de partits polítics d'esquerres. Cap d'elles és aprovada.
<i>Dimensió Operativa</i>	<p>Impacte DESIGUAL:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Incidència sobre l'àmbit legal-judicial: sentències absolutòries. - Experiències locals de negociació: Torreblanca a Sant Cugat i La "Prospe", la Eskalera Karakola i el CSOA "Seco" (encara en procés) a Madrid. - Impossibilitat d'escenaris amplis de negociació.
<i>Dimensió Relacional</i>	<p>Impacte ALT:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sobre el moviment global, en tant que precursor, generador d'eines de contrainformació i de comunicació telemàtica i escrita i d'espais de relació, trobada i oci. - Sobre el moviment feminista i gay-lèsbic, en incorporar nous i radicals contingents militants. - Sobre els partits d'esquerres (IU-EUiA, ICV i ERC), en ser reconegut, puntualment, com a interlocutor en determinades temàtiques relacionades amb la joventut i l'habitatge

Font: elaboració pròpia.

Efectivament, aquest quadre és fruit d'una primera anàlisi, abans d'explotar el treball de camp a profunditat, però que ens permet tenir unes expectatives.

En primer lloc, si bé el moviment okupa ha posat sobre la taula problemàtiques socials juvenils evidents de la societat post-industrial espanyola i catalana, com la manca d'espais de sociabilitat i les dificultats d'accés a l'habitatge (*dimensió substantiva*), això no ha evitat la debilitat endèmica de les polítiques d'accés a l'habitatge, el creixement de l'especulació immobiliària i la criminalització de l'okupació mitjançant el codi penal (*dimensió substantiva*).

D'altra banda, tot i que la història del moviment per l'okupació, tant a Madrid com a Catalunya, denotarà la seva influència sobre altres moviments socials i, fins i tot ocasionalment, en altres actors col·lectius com els partits de l'esquerra amb presència a les institucions (*dimensió*

relacional), aquesta no es traduirà en escenaris de negociació ampla entre els centres socials okupats i les institucions públiques (dimensió operativa).

Tot i que segurament no són impactes volguts pel propi moviment, cal destacar-ne alguns en les dimensions de les polítiques públiques que es presenten menys permeables a la incidència del moviment. D'aquesta forma, concebrem la incidència en els estils de les polítiques de joventut o les proposicions no de llei per la despenalització de l'okupació presentades per l'esquerra parlamentària, com impactes del moviment per l'okupació en la *dimensió substantiva* de les polítiques públiques. De la mateixa forma, cal considerar com a impactes en la *dimensió operativa* de les polítiques públiques el fet que gran part de les sentències judicials per usurpació han estat absolutòries. També s'estudiaran en aquesta tesi com a exemples d'impactes operatius, els diversos processos de negociació que s'han donat tant a Catalunya com a Madrid, tot i que només han afectat a cases o centres socials específics i en cap cas han vinculat a la majoria del moviment.

Finalment, la qüestió de la negociació per la "legalització" dels centres socials okupats llança, a primer cop d'ull, resultats aparentment paradoxals en la comparança entre Barcelona i Madrid. En general ambdós casos coincideixen fins a ara en la impossibilitat d'arribar a escenaris amplis de negociació. Ara bé, els motius són, en una primera aproximació, ben diferents. Així, a Madrid, el moviment està presentant en l'actualitat, propostes imaginatives i perfectament realistes per a la legalització, i ja compta amb les primeres respostes, que podrien suposar la *institucionalització flexible* de certs sectors, mentre continua una dura repressió pels altres. A Barcelona, en canvi, els intents de l'Administració -ben intencionats o no- de negociar amb el moviment, han estat generalment refusats de pla pel propi moviment, argumentant, per la seva banda, problemes certs, com la persistència de la repressió. Es podria pensar que a Madrid, un moviment més feble aposta per la negociació com a mitjà de subsistència davant la insistent repressió, i a Barcelona, un moviment encara fort, "fa pinya" en la resistència, defuig el debat per a evitar possibles divisions i resisteix, sobretot en aquells barris i ciutats on conserva un suport social no gens menyspreable. També es podria argumentar que els perills de cooptació són més evidents a Barcelona, amb predomini de governs locals de l'esquerra amb presència a les institucions, que a Madrid, on la distància ideològica entre PP i moviment és tan gran que impedeix la cooptació o assimilació del moviment per part de les institucions.

En els capítols de la segona part i en les conclusions de la tesi, veure'm si aquets relatius a priori eren o no certs, i fins a quin punt. De moment, ens atrevim a avançar que l'impacte del moviment per l'okupació en les polítiques públiques serà alt en les dimensions simbòlica i relacional, però desigual en les dimensions substantiva i operativa. D'altra banda, també és evident que les Administracions Públiques -d'un o altre color polític- estan encara lluny,

a l'Estat espanyol, de permear-se a la influència de moviments socials de caràcter autogestionari i per aquesta part també es presenten difícils els escenaris amplis de negociació, si bé no són del tot descartables en l'àmbit local i "casa per casa".

Amb aquests tres capítols s'ha assolit un marc teòric que ens permet aproximar-nos al camp, a l'estudi dels moviments per l'okupació a l'Estat espanyol i de la seva influència en les polítiques públiques. A continuació, en una sort de política comparada estatal, analitzaré els casos de Catalunya i Madrid, en tant que diferents models d'okupació, en contextos socials i polítics, també molt diferenciats. Aquests dos capítols a l'estil estudis de cas, aniran precedits d'un marc històric, un capítol dedicat a la història del moviment okupa a l'Estat espanyol en el context de les mobilitzacions socials dels darrers 25 anys. Us convido a seguir la lectura, que ara ve el més interessant.

**PART II. L'IMPACTE POLÍTIC DEL
MOVIMENT PER L'OKUPACIÓ A
L'ESTAT ESPANYOL. ELS CASOS
DE CATALUNYA I MADRID**

La segona part de la tesi correspon al que habitualment es denomina treball empíric. En un primer capítol (el quart de la tesi) s'aborda el marc socio-històric. A part de caracteritzar el moviment per l'okupació a la llum de les teories de moviments socials i emmarcar-lo en la història dels mateixos a l'Estat espanyol, es dividirà la història del moviment per l'okupació en diferents etapes. Aquesta etapització establirà pautes de relació de l'acció col·lectiva crítica del moviment amb les respostes per part de les polítiques públiques. Per a fitar les etapes de la història de l'okupació a l'Estat espanyol, es recorrerà a la teoria de les Estructures d'Oportunitat Política (des d'ara EOP). Així, els elements per a passar d'una etapa a una altra tindran relació amb el canvi en el comportament de les diverses dimensions de les EOP que ha destacat la literatura de Moviments Socials (Tarrow, 1997; Mc Adam, et al. 1998; Kitchlet, 1986). A més de les EOP externes o estructurals, també es van operar canvis d'oportunitat generats pel propi moviment, derivats de la seva confluència amb tres fenòmens: l'aparició en escena del moviment antiglobalització, el sorgiment d'un incipient moviment d'ateneus "legals" i la confluència amb altres espais de mobilització com, per exemple, el veïnal, l'estudiantil, el feminista o les respostes a la precarietat laboral creixent.

En el capítols cinqué i sisé es tracten els dos estudis de cas, Catalunya i Madrid. Tots dos capítols tenen una estructura similiar. En primer lloc, consten d'una introducció a la història local dels moviments okupes d'ambdós territoris. Seguidament, s'analitza el comportament de les tres variables explicatives en els dos casos, és a dir, del *capital social crític*, els *marcs cognitius i l'opinió pública* i, finalment, de les *xarxes de polítiques com a EOP*. Els dos capítols inclouen un apartat de conclusions on es fa la primera aproximació a les característiques i la profunditat dels impactes polítics que han tingut vint-i-cinc anys de mobilització okupa en els respectius entorns locals.

La base empírica de la segona part han estat les entrevistes a activistes del moviment i l'anàlisi de premsa, per la qual cosa es recurrirà sovint a cites literals, tant de les entrevistes com de les notícies sobre okupació aparegudes en diferents diaris en un període determinat. En cada cas s'explicitaran els criteris i les metodologies d'anàlisi que s'han emprat. D'ara endavant, el lector es pot endinsar en la realitat de vint-i-cinc anys d'històries, aventures, conflictes, encontres i desencontres en la relació entre okupació i polítiques públiques a l'Estat espanyol.

4. CONTEXTUALITZACIÓ. ELS MOVIMENTS PER L'OKUPACIÓ A L'ESTAT ESPANYOL, 25 ANYS D'HISTÒRIA

*No és cap camí de roses. No obstant
la nostra lluita és absolutament justa.
No demanem cap benefici per nosaltres.
Volem acabar amb els beneficis de
quatre que porten a la ruïna a la majoria.
A més, i malgrat el que fins ara hem dit, un dels
plaers més gratificants es resistir-se al poder
(Assemblea d'Okupes de Terrassa, 1999).*

Els moviments per l'okupació segueixen sent, sobretot a Barcelona, però també a Madrid, Bilbao, Vitòria-Gasteiz, Màlaga, Terrassa i altres grans ciutats de l'Estat espanyol, una de les principals veus crítiques envers l'emergent urbanisme capitalista. Des del seu sorgiment a principis dels vuitanta -amb bastant retard respecte als seus homòlegs europeus-, les pràctiques okupes han teixit unes consistentes xarxes socials de contracultura que aglutinen les seves forces entorn de l'accés directe a l'habitatge i als espais de sociabilitat fora de la lògica mercantilista.

En aquest capítol, que introdueix la part més empírica d'aquesta tesi, explicaré el context socio-històric del fenomen estudiat. Per això, cal, en primer lloc, explicar l'evolució dels propis moviments socials a l'Estat espanyol en els darrers 30 anys, per comprendre en quin context mobilitzador naix i es desenvolupa el fenomen okupa.

En segon lloc, apuntaré els elements teòrics i pràctics indispensables per a l'anàlisi del moviment per l'okupació des d'una perspectiva de moviments socials i xarxes crítiques. En aquest mateix apartat, procediré a explicar en quins contextos sociopolítics apareix i es desenvolupa la pràctica de l'okupació a Europa i a l'Estat espanyol, així com les diferents "tipologies" d'okupació que podem trobar.

A continuació, i partint de les teories de les *estructures d'oportunitat política* i dels *cicles de protesta*, presentaré una periodització del moviment, explicant les principals dinàmiques de canvi i continuïtat que han operat en el seu interior en els darrers 25 anys, així com els canvis en les relacions amb les institucions i amb altres actors polítics i socials. En resum, una petita història del moviment per l'okupació a l'Estat espanyol, centrant-me especialment en els territoris on he desenvolupat el meu treball de camp: Catalunya i Madrid.

4.1. INTRODUCCIÓ. DELS NOUS MOVIMENTS SOCIALS AL NOUS MOVIMENTS GLOBALS

Des de les mobilitzacions contra el franquisme, a finals dels anys 70, a les manifestacions del 15 de febrer de 2003 -on més de quatre milions de persones protestaven contra la imminent ocupació d'Iraq a centenars de localitats de tot l'Estat- havien passat vint-i-sis anys. Més d'una generació i també moltíssimes experiències de moviments socials, amb les seves històries d'èxits i fracassos, personals i col·lectius, milers de vides plenes d'il·lusió i d'empenta per canviar el món. En aquest petit apartat només parlaré d'aquells moviments que considero centrals en la evolució històrica de l'Estat espanyol i de la genealogia dels actuals moviments per l'okupació. Faré especial èmfasi en la qüestió nacional, molt important pel cas català. Me'n deixaré molts, de ben segur, tant o més importants, sobretot per les persones que els han viscut. Vagin per endavant, les meves disculpes per les omissions.

Com he resumit en l'apartat 1.2. d'aquesta tesi, la majoria dels autors (Tilly, 1993; Tarrow, 1997; Calle, 2004; Herreros, 2004) coincideixen a destacar tres grans cicles de protesta en la història contemporània de les societats occidentals: un primer des de 1848 fins a la segona guerra mundial, amb el protagonisme del moviment obrer, un segon amb l'epicentre en el maig francès i un tercer, emergent des de finals dels 90, en el que ens trobem immersos en l'actualitat i el qual és protagonitzat pel que s'ha popularitzat com a "moviment antiglobalització".¹ Ara bé, els cicles de protesta i les característiques dels propis moviments socials, variaran en funció del territori, la cultura i el marc institucional en el que es desenvolupen. En cas de l'Estat espanyol hauríem de tenir en compte una sèrie de peculiaritats abans d'entrar en una periodització.

En primer lloc, la qüestió que a l'Estat espanyol predominin les funcions coercitives en front de les integradores (Pastor, 2003) es tradueix en la persistència d'un règim dictatorial feixista als anys 70, que retardarà l'aparició i desenvolupament dels nous moviments socials. A més a més, l'Estat espanyol desenvolupà un model de transició democràtica no rupturista, amb continuïtats importants dels aparells estatals i un predomini del neocorporativisme -per una banda- i la ràpida professionalització dels partits polítics i els sindicats -per l'altra- (Pastor, 1998). A això cal sumar-hi el llast d'heretar una cultura política poc participativa de la majoria social, producte de 40 anys de repressió. Tots aquests són trets diferencials del caràcter de l'Estat espanyol en el context europeu.

En segon lloc, i en concret per a territoris com Catalunya o Euskadi, el fet de trobar-se en nacions sense estat, donarà també molt pes a moviments que en altres països es consideren clàssics, com el nacionalisme, però al mateix temps actuarà de factor d'integració i d'interrelació entre moviments, dotant-los de més força que a la resta de l'Estat (Johnston, 1994; Calle, 2005). Com veurem més endavant, és difícil explicar les tendències unitàries que es produeixen, per exemple, en els moviments socials catalans, tant als anys 70 amb l'Assemblea de Catalunya, com als inicis del nou mil·lenni, amb campanyes contra la globalització i la guerra, sense tenir en compte aquest factor de cohesió.

Finalment, el fort pes històric, especialment a Catalunya -però en menor mesura a Madrid- de les ideologies llibertàries, producte tant de les característiques del propi Estat (poc consolidat com a projecte d'Estat-Nació i també com a Estat del Benestar) com de la seva estratègia fonamentalment repressiva front els moviments socials, perdurarà malgrat l'aniquilació física d'aquesta tradició política el 1939 amb la victòria final de l'aixecament feixista. Així doncs, a diferència d'altres països europeus, en la cultura política dels moviments socials de l'Estat

---

¹ Ho poso entre cometes, perquè posteriorment, polemitzaré sobre aquest concepte.

espanyol resta subjacent una certa tendència antiestat i gairebé “antipolítica”, que podem veure clarament en el moviment per l'okupació.

A continuació i tenint doncs en compte totes aquestes consideracions teòriques, en un primer apartat, intentaré sintetitzar la història dels moviments socials des de la lluita antifranquista, fins les actuals resistències i alternatives a la globalització neoliberal. És evident que a causa de les restriccions d'espai, es tractarà d'una mirada molt panoràmica, limitant-se a una cronologia on intentaré explicar les principals dinàmiques de canvi en la història recent dels moviments socials. En segon lloc, em centraré en descriure -també sintèticament- els nous moviments globals, fent èmfasi en les principals mobilitzacions que han protagonitzat en els darrers anys. L'objectiu serà veure en quins contextos de mobilització social s'ha desenvolupat el moviment per l'okupació a l'Estat espanyol.

He decidit agrupar la història dels moviments socials en tres grans períodes, marcats per canvis en *l'estructura d'oportunitats polítiques* i per l'aparició i consolidació de noves experiències de moviments socials i cicles de protesta. En concret, en els darrers 30 anys, els moviments socials de l'estat han participat, a la seva manera, dels cicles de protesta internacionals dels anys 60-70 i del nou cicle de lluites contra la globalització neoliberal, encetat a la segona meitat dels 90 -però en especial amb el canvi de mil·lenni-. Per fer aquest apartat m'he basat en la periodització que estableix Pastor (2003). L'actual etapa de les lluites contra el neoliberalisme tindrà un apartat diferenciat, tenint en compte la seva centralitat per entendre el context del moviment per l'okupació.

4.1.1. DE L'ANTIFRANQUISME A LA DERROTA EN EL REFERÈNDUM DE L'OTAN (1975-1986)

El primer gran període comprendria des dels darrers anys de la lluita antifranquista fins la derrota dels moviments socials en el referèndum sobre l'entrada de l'Estat espanyol a l'OTAN el 1986. Aquest període es caracteritzaria per la gran importància de moviments “clàssics”, com l'obrer i el veïnal, la seva progressiva institucionalització, i el naixement, desenvolupament i crisi dels anomenats nous moviments socials (feminisme, ecologisme i pacifisme). Dins aquest període, podríem distingir tres moments de canvi en les *oportunitats polítiques*: els Pactes de la Moncloa de 1977; la victòria del Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE) en les eleccions estatals de 1982 i la progressiva consolidació del seu referent català, el Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC), com a força municipalista a Catalunya; i, finalment, el referèndum de l'OTAN el 1986.

La presència dels moviments obrer i veïnal en les lluites per la recuperació de la democràcia és un element que cap analista s'atreveria a negar. De fet, el règim no va caure amb la mort del dictador -que havia deixat la seva successió ben lligada- sinó com a conseqüència de

la pressió combinada dels moviments socials i l'oposició política, que en el període 1974-77 van elevar al màxim la conflictivitat laboral i urbana amb l'ús de la vaga general política i la manifestació com a principals repertoris d'acció (R. Martínez, 2004; Pastor, 2002). Només assumint les alternatives principals (democràcia, drets laborals, infraestructures pels barris, etcètera) expressades per la mobilització al carrers de les ciutats i pobles d'arreu de l'Estat, es podia garantir la supervivència política i econòmica de les principals elits del país, encara que això significués la transformació absoluta del règim polític (Domenech, 2004).

Ara bé, ben aviat les centrals sindicals majoritàries, les Comissions Obreres (CCOO) i la Unió General de Treballadors (UGT), van apostar per la concertació social amb la patronal i la constitucionalització de la seva idiosincràsia neocorporativa (Constitució de 1978). D'aquesta manera s'homologaven amb la resta de grans sindicats dels estats del benestar europeus. Per la seva banda, i en especial a partir de 1983 amb el PSOE en el Govern, el moviment veïnal va anar perdent autonomia i s'integrà en no poques ocasions en els partits polítics i governs municipals, essent substituïdes les seves funcions per professionals de la gestió i de l'animació cultural (Fernandez Buey, 2004).

Per la seva banda, els nous moviments socials, al voltant del moviment estudiantil i universitari, van tenir un paper cabdal en la necessària renovació cultural del país després de 40 anys de nacionalcatolicisme. Fonamentats en la contracultura nord-americana de la dècada dels 60 que envoltava les mobilitzacions contra la guerra del Vietnam² -i emmirallats en el maig francès i la possibilitat de generar transformacions profundes al marge dels aparells partidistes i de les organitzacions sindicals-, van aportar joventut i entusiasme a les mobilitzacions antifranquistes. Aquests moviments van protagonitzar les lluites pels drets de les dones, per la llibertat d'orientació sexual, pel respecte del medi ambient i per la pau.

En aquest context i fruit de la força d'aquests moviments i de la seva incidència en el pensament de la població, a algunes comunitats autònomes -com per exemple a Catalunya i al País Basc- el No a l'OTAN va guanyar en el referèndum convocat per Felipe González. La derrota però en el conjunt de l'Estat, així com la progressiva institucionalització d'amplis sectors dels moviments ecologista, feminista, gay-lesbià i per la pau, va anar apagant l'embranchida mobilitzadora i va posar fi al tardà cicle de lluita dels nous moviments socials al nostre país.

---

²Alguns elements d'aquesta contracultura els recullen perfectament Riechman i Fernández Buey (1994): reconsideració radical de les relacions entre sexes, respecte a les diferències, retorn a la naturalesa i a la vida comunitària, defensa dels drets civils i desobediència civil com a forma principal de protesta.

4.1.2. EL RELLEU GENERACIONAL: DE LA CRISI DELS NOUS MOVIMENTS SOCIALS A L'EMERGÈNCIA DEL MOVIMENT GLOBAL (1987-1999)

Aquest segon període es caracteritza per la progressiva institucionalització d'amplis sectors dels nous moviments socials i el seu trànsit cap a organitzacions no governamentals (ONGs), una sensació de derrota generalitzada en els moviments -molt explícita en el cas de l'esquerra radical i del moviment d'alliberament nacional- i l'aparició dels primers moviments "matiners" del cicle contra la globalització capitalista, com és el cas del *moviment okupa*, el moviment antimilitarista o el moviment de solidaritat internacional, sense oblidar però les reconfiguracions de l'esquerra radical.

Aquest període té dos punts d'inflexió. El primer el trobaríem l'any 1992, coincidint amb la celebració dels Jocs Olímpics a Barcelona, l'Expo a Sevilla i la capitalitat cultural de Madrid. Davant aquests grans events s'assistia a la primera posada en escena de nous moviments socials urbans contra l'especulació, en especial a Madrid i Barcelona. El segon va ser l'any 1996, amb la pujada al govern estatal dels hereus polítics del franquisme (el Partit Popular, antiga Aliança Popular) i l'entrada en l'Agenda Pública i mediàtica del *moviment okupa* arran del desallotjament del Cinema Princesa a Barcelona, com a punta de llança de la protesta social en un panorama gairebé desert de mobilització.

A la crisi prematura dels nous moviments socials, cal afegir una situació internacional de retrocés generalitzat de les lluites socials i d'hegemonia del discurs conservador i neoliberal. La caiguda del mur de Berlín el 1989 augurava que només el capitalisme era possible. Un capitalisme a més que retornava als seus orígens, amb la presència de governs neoliberals i reaccionaris com el de Ronald Reagan als EEUU i Margaret Thatcher a la Gran Bretanya. L'estat mínim, la desregulació progressiva del mercat laboral i els processos de privatització s'estenien i es convertien en dogma, amb el beneplàcit de l'esquerra socialdemòcrata i davant la feblesa dels moviments socials realment existents.

Malgrat tot això, cal reconèixer l'èxit de convocatòria de les vagues generals de 1988 i 1994 contra reformes laborals, que finalment s'acabarien aplicant; el panorama de desmoralització fou generalitzat. Els sectors no institucionalitzats dels moviments socials experimentaren dos tipus de processos. Per una banda, alguns apostaren per la creació de partits polítics de nou tipus. Per l'altra, sorgiren noves generacions de moviments que ja apuntaven al naixement del nou cicle de lluites. Òbviament, ambdós processos no eren excloents, i alguns militants compaginaven la militància en els moviments socials amb la creació de noves organitzacions polítiques.

Els primer tipus d'apostes es realitzaren ja fos entroncant amb els comunistes clàssics, com fou el cas de la fundació d'IC o d'IU³, reagrupaments de l'esquerra radical (Revolta, Liberación i Zutik amb l'unificació de LCR i MC als diferents territoris⁴) i la mai aconseguida instauració d'un partit verd a l'estil alemany (Els Verds, Alternativa Verda, etcètera).

El segon tipus de processos tenia a veure amb el sorgiment de noves generacions de moviments socials, que avançaven que no tot estava perdut i que un nou cicle estava a punt d'aparèixer. En citarem dos, que sense ànim de desmerèixer altres, portaven en les seves formes de lluita, la morfologia en xarxa i uns objectius que desbordaven sovint els àmbits temàtics i territorials, les llavors del que després anomenarem moviment global. Aquests moviments, a més, es relacionaven en les seves ales més radicals amb un incipient moviment per l'okupació.

La primera excepció significativa a la desmobilització dels anys vuitanta la donà el moviment antimilitarista que, malgrat comptar amb antecedents als anys 70, fou a partir de 1989, amb el llançament de la campanya d'Insubmissió per part del MOC (Moviment per l'Objecció de Consciència), quan saltà definitivament a l'Agenda, desafiant els poders públics en forma de desobediència civil davant la llei obligatòria. Avui en dia poca gent és capaç de negar la profunda incidència que l'activisme i el sacrifici dels més de 40.000 insubmisos que hi va haver a l'Estat espanyol en l'abolició del servei militar obligatori el 2001 (la majoria d'ells a Catalunya, Euskadi i Madrid). En tot cas, el mèrit més gran d'aquest moviment fou la propagació d'un discurs a favor de la cultura de la pau i contra la guerra. Les mobilitzacions contra la guerra de d'Iraq els anys 2003 i 2004, malgrat comptaren amb molts més factors explicatius, foren també hereves de la lluita dels insubmisos.⁵

També a la dècada dels vuitanta -i a l'escalfor dels processos revolucionaris de l'Amèrica Central- sorgí el moviment de solidaritat internacional, en forma de comitès de solidaritat amb les revolucions de Nicaragua, Guatemala o el Salvador. Al mateix temps, organitzacions de caràcter confessional començaren les seves primeres campanyes de sensibilització amb la crua realitat del Tercer Món. La campanya pel 0,7%, que el 1994 va envair de tendes de campanya els carrers de moltes ciutats del país (com la Diagonal de Barcelona), fou un dels moments més importants. Posteriorment, el moviment de solidaritat s'ha debatut entre la creixent institucionalització, professionalització i pèrdua del sentit fundacional de moltes ONGs, i la creació de noves oportunitats polítiques -com la Consulta per l'Abolició del Deute Extern l'any

³ Iniciativa per Catalunya i Esquerra Unida.

⁴ La Lliga Comunista Revolucionaria i el Moviment Comunista, s'unifiquen el 1991, però les tensions internes portaran a l'autodissolució dos anys més tard.

⁵ Per una explicació en detall de la incidència política del moviment antimilitarista, veure Pelàez, 2000 i Prat, 2006.

2000- i la radicalització de les seus sectors més movimentistes, que formen un dels principals pals de paller del moviment per la justícia global. Així doncs, solidaritat internacional i antimilitarisme, havien fet de fil conductor entre dos cicles de protesta, el dels nous moviments socials i el dels nous moviments globals.

4.1.3. ELS NOUS MOVIMENTS GLOBALS (2000-2009)

L'alçament zapatista de gener de 1994 s'ha considerat com l'inici simbòlic del cicle del moviment global a escala internacional. Després dels esdeveniments de Seattle i de Praga, les successives contracimeres de Barcelona, Sevilla i Gènova, entre d'altres, configuren l'etapa d'eclosió i salt a l'arena política i mediàtica d'aquests moviments (1999-2001).

La prioritització de la temàtica de la guerra, com a resposta a la doctrina de guerra preventiva contra el terrorisme de l'administració de George W. Bush arran dels atemptats del 11-S i que es va traduir en les invasions militars d'Afganistan i l'Iraq, d'una banda, i la celebració dels diversos Fòrums Socials mundials, europeus i temàtics, per l'altra, situen al moviment en una tercera etapa, més propositiva (2001-2006). L'aparició de forts moviments estudiantils arreu del món contra els processos de mercantilització de l'educació⁶, la crisi econòmica mundial de 2008 -que torna a situar l'eix capital-treball en el centre del conflicte social- i la prioritització de la qüestió ambiental davant les dramàtiques conseqüències del canvi climàtic, poden estar marcant les característiques d'una nova etapa per aquest cicle que encara no s'esgota.

A l'Estat espanyol, com és lògic, aquestes quatre etapes es presenten de manera diferent, per motius de conjuntura política que fan variar *l'estructura d'oportunitats* del moviment- Tot i així, els períodes segueixen la pauta de gènesi, eclosió, transformació i revitalització.

1ª etapa. Gestació, 1994-2000

Sense ànim de ser exhaustius, en el període que va des de l'aixecament zapatista a Seattle, cal destacar, la campanya "50 años bastan", en ocasió de l'assemblea general de l'FMI i del BM el 1994; la celebració els anys 1996 i 1998 de les Trobades Intercontinentals per la Humanitat i Contra el Neoliberalisme dintre de l'àmbit del zapatisme i les protestes a Colònia el juny de 1999, contra la cimera de caps d'estat de la UE en primer lloc, i contra el G-7, després.

En aquest període de gènesi, s'observen dues expressions organitzatives que constitueixen l'embrió del moviment global a l'Estat espanyol: les del Moviment AintiMaastrich

---

⁶ Per aprofundir en el sorgiment d'aquest nou cicle de protesta estudiantil, es recomanable la lectura de Sevilla (2010); Sevilla i Urban (2008), Carreras, Sevilla i Urban (2006) i González (2010). En aquests llibres i articles, a més de descriure el context d'aparició d'aquests moviments coneguts popularment com antibolonya, es pot copsar la seva dimensió internacional i la seva estreta relació amb el cicle de lluites contra la globalització neoliberal.

(MAM), de caràcter més simbòlic; i les Euromarxes, de caràcter socio-laboral i més massiu. Les Euromarxes protagonitzarien en bona mida les mobilitzacions contra l'Europa del capital en aquest període, fins a arribar al seu punt culminant el 29 de maig de 1999 a Colònia (Antentas, 2001).

2ª etapa. Eclosió, 2000-2002

L'any 2000 pot considerar-se, a nivell estatal, com el moment d'eclosió del moviment i de la incorporació d'una nova i jove generació d'activistes al moviment global. Tres mobilitzacions, de caire diferent, coincidiren a destacar durant el 2000 alguns dels elements més definidors del moviment global: la Consulta per l'Abolició del Deute Extern, la Campanya contra la Desfilada Militar a Catalunya i la presència de persones d'arreu de l'Estat (però, en especial, de Catalunya, Euskadi i Madrid) en les mobilitzacions de Praga contra el BM i el FMI.

En els anys 2001 i 2002, es produïren les dues campanyes més importants en les quals el pes del tema "antiglobalització" fou més notori: la Campanya contra el Banc Mundial al juny del 2001 i Campanya contra l'Europa del capital i la Guerra amb motiu de la Presidència espanyola de la UE. La fita fonamental d'aquesta etapa és la manifestació del 16 de març de 2002 a Barcelona, considerada com la manifestació antineoliberal més gran dels darrers 30 anys. Finalment, l'embranchada del moviment global va conduir els sindicats majoritaris a la convocatòria d'una vaga general contra un decret laboral del govern del PP.

3ª etapa. Moviment anti-guerra i fòrums socials, 2003-2004

Durant aquests dos anys, les contracimeres deixaren de ser l'acció central del moviment per a donar pas al protagonisme dels Fòrums Socials i a les mobilitzacions contra la guerra d'Iraq. Catalunya participà amb gran nombre de persones en tres de les quatre edicions del Fòrum Social Europeu, convertint-se en una de les més grans delegacions internacionals a Florència, 2002 (1.000 persones); París, 2003 (2.300) i Londres, 2004 (750). La delegació madrilenya va ser especialment important a París (2.000 persones) i menor en els altres casos.

Quant a la campanya contra la guerra de l'Iraq, cal destacar importants diferències en funció del territori. Així, a Catalunya l'espectre polític d'Aturem la Guerra, abraçava totes les tendències excepte el Partit Popular, i en una assemblea es podien trobar un okupa de Can Masdeu i un representant de la dreta catalana de CIU. En canvi a Madrid, existien fins a tres espais diferents, i sovint enfrontats, que abordaven el tema de guerra i, d'altra banda, hi havia un major impacte dels partits institucionals, en especial del PSOE.

4ª etapa. Transformacions, reflux conjuntural i revitalització, 2005-2009

En els anys 2005 i 2006, malgrat que existia la sensació d'una certa baixada de la tensió mobilitzadora, com a conseqüència de les expectatives de canvi que el govern de Zapatero (PSOE) va poder aixecar en alguns sectors socials, el moviment global va estar present en molts fronts, com la Campanya contra la Constitució Europea o les incipients lluites contra la precarietat. A més, en el mes de juny de 2005, es va celebrar a Barcelona el Primer Fòrum Social de la Mediterrània (FSMed), i el gener de 2007 el Primer Fòrum Social Català, ambdós amb bastant èxit d'assistència. A partir de 2008, amb l'entrada de ple de la crisi econòmica internacional a l'Estat espanyol, es produí una radicalització i revitalització d'alguns moviments, com per exemple el dels treballadors dels autobusos metropolitans de Barcelona (TMB) pels dos dies de descans setmanal; les treballadores de la neteja del metro de Madrid, el de mestres i professors contra la Llei d'Educació de Catalunya (LEC) i contra la privatització de l'ensenyament a Madrid, i, en especial, el moviment estudiantil contra Bolonya (contra la mercantilització de l'ensenyament en l'Espai Europeu d'Educació Superior).

4.2. LES PRÀCTIQUES D'OKUPACIÓ COM A MOVIMENT SOCIAL. ENTRE ELS NOUS MOVIMENTS SOCIALS I EL MOVIMENT GLOBAL

L'okupació d'immobles abandonats és un fenomen antic, però la seva constitució com a moviment social a Europa es remunta a la dècada dels setanta. És durant aquesta dècada, a la calor de l'onada dels nous moviments socials (des d'ara, NMS), quan es popularitzen les okupacions a països com Alemanya, Holanda, Itàlia o Gran Bretanya.

En els diversos països s'han desenvolupat diferents models d'okupació. L'Estat espanyol ha estat dels últims en incorporar-s'hi -com veurem en l'apartat cronològic- i beu de tots ells. En aquest apartat, justificaré, en primer lloc, perquè es considera la pràctica de l'okupació com un moviment social en tota regla. En segon lloc situaré -en relació a les teories dels *cicles de protesta*- les pràctiques d'okupació com a moviment matiner o precursor del cicle de lluites contra la globalització neoliberal.

L'okupació ha estat -i m'atreviria a dir que és encara- un fenomen freqüentment desconegut, imprès i reprimat, tot i que si donem un cop d'ull a les fonts teòriques i metodològiques que s'adopten habitualment per analitzar els moviments socials, veurem que són perfectament aplicables al moviment per l'okupació. Atenent a les teories de la protesta política

moderna que sorgeixen als anys 60 i 70, bé el podríem caracteritzar de NMS. Polemitzaré doncs amb aquestes teories, per defensar després la tesi que ens trobem davant d'un moviment precursor del moviment global o del moviment de moviments.⁷

Efectivament, les pràctiques d'okupació encaixen en totes les definicions de moviment social des d'un punt de vista teòric, ja que són portades a terme per col·lectivitats de persones numèricament significatives, les quals actuen amb certa continuïtat; sorgeixen en condicions de conflicte, per a convertir-se en un desafiament a les autoritats o poders (en un primer nivell locals, però també nacionals i estatals) mitjançant una acció col·lectiva no institucionalitzada, amb la intenció de promoure canvis (siguin aquests explícits o no pel propi moviment). Per tant, el moviment s'adapta perfectament a les idees que Pastor (2002) considera fonamentals per a definir un moviment social: conflicte, desafiament, canvi i acció col·lectiva. A més a més, les pràctiques d'okupació han transcendit sobradament el camp de la protesta, per acabar desembocant en una sèrie de discursos, repertoris d'acció i formes organitzatives, que els doten d'una identitat cultural compartida.

Pel que fa a la identitat del moviment per l'okupació, cal dir que es troba fortament emparentada amb el sorgiment de bona part dels NMS a Europa (feminisme, pacifisme, ecologisme, autonomia obrera, etc.). Comparteix amb aquests moviments l'èmfasi per la singularitat: l'acció local o temàtica, la llibertat individual, la cooperació no forçada de subjectivitats sota l'autogestió i l'assemblearisme, entre d'altres (Calle, 2005).

Dins els NMS -si així l'haguéssim de classificar- el moviment per l'okupació respondria a una estratègia general ambivalent, que combina estratègies orientades a la identitat -com a repte-retir contracultural- amb estratègies orientades al poder, concretament de confrontació. Les primeres es canalitzarien fonamentalment a través de l'oci alternatiu, la formació alternativa, la pràctica de rols no convencionals, la presa de consciència, les provocacions, les *performances*,

---

⁷ En la literatura de moviments socials s'han utilitzat diversos mots per anomenar aquest moviment que, com he explicat als capítols teòrics, sorgí als anys 90 a nivell internacional, tenint com a principals fites l'aixecament zapatista de 1994 i les mobilitzacions contra la Organització Mundial del Comerç el 1999 a Seattle. El terme que crec més desencertat és el de "moviment antiglobalització", que és en canvi el que ha triomfat mediàticament. Moviment contra la globalització capitalista o neoliberal, moviment per la justícia global o moviment global podrien ésser més apropiats. Malgrat tot, des d'un punt de vista analític, el terme moviment de moviments és l'aproximació més fidel als significats i a la complexitat del fenomen. Una de les principals característiques definidores del "moviment global" és que configura un espai de confluència per a diferents agents que participen o havien participat en moviments anteriors. El moviment de moviments, com a xarxa ampla i difusa, cristal·litza en determinats moments i espais de més o menys duració en el temps, com són les campanyes o les plataformes; de les articulacions que es produeixen en el marc del moviment; es creen també noves organitzacions i es tiren endavant iniciatives, moltes de les quals es tradueixen en experiències orientades al treball local (Verger i González, 2004) Així doncs, queda superada la distinció anterior entre vells i nous moviments socials, ja que hi concorren " [...] sindicats i partits polítics d'esquerra, organitzacions ecologistes, pacifistes i feministes, associacions indigenistes, antiracistes i grups ciutadans que posen l'èmfasi en la defensa dels drets humans, dels drets socials i dels drets civils" (Fernández-Buey, 2004)

l'autogestió comunitària, els projectes de vida i de treball alternatius als dominants, etcètera. Les segones -les de confrontació amb el poder- recorrerien a la pràctica de la desobediència civil, les manifestacions, les concentracions, les rodes de premsa, les denúncies judicials, les pintades, els sabotatges, el boicot o, fins i tot, la violència.⁸

Seguint Dieter Rucht (1994) en les seves teories sobre estratègies i formes d'acció dels NMS, els col·lectius okupes es debatrien entre la participació expressiva i la participació instrumental. Segons Rucht, les pràctiques culturals dissidents estan molt exposades als atacs i a l'aplicació de mesures obstaculitzadores per part del poder vigent. És per això que els grups i moviments orientats a la identitat es veuen avesats a intervenir en lluites polítiques per a defensar-la. En el cas de l'Estat espanyol, és evident -com veurem en els estudis de cas- que el moviment per l'okupació intensifica la participació instrumental arrel de la criminalització de les pràctiques d'okupació reflectides en el Nou Codi Penal.⁹ Es veurà com el moviment adquireix un major grau d'organització, es relaciona més amb els mitjans de comunicació de masses i intensifica la seva presència al carrer, al temps que amplia les seves aliances polítiques fins a esdevenir, en determinats moments i espais, una veritable *xarxa crítica de suport a l'okupació*.

Malgrat -com estem veient- la definició de moviment social i fins i tot les seves estratègies, es poden explicar des de les teories dels NMS; això no ha impedit que a l'Estat espanyol s'hagi accentuat una autodefinició pròpia postmoderna del moviment per l'okupació. Això vol dir que, a voltes, els protagonistes de les okupacions no volen considerar-se ells mateixos com un moviment social (Adell i Martínez, 2004). Segons els propis okupes, ells i elles no plantegen (com sí fan els NMS) la reforma de l'ordre polític en les democràcies occidentals des de diversos sectors (pacifisme, ecologisme, antimilitarisme...), sinó que més aviat són partidaris de la ruptura directa amb les estructures del sistema. Per tant, defugen la lluita sectorial -tot i que les temàtiques d'habitatge o joventut estaran implícites en la seva praxis- i aposten per la lluita contra el tot. Tampoc el moviment per l'okupació té uns objectius concrets que sí es poden trobar, en canvi, a la majoria dels NMS. La voluntat de pluralitat ha dificultat l'adopció d'uns objectius generals alhora que explícits que el dotessin d'un cos d'afinitats (encara

⁸ Més endavant, problematitzaré sobre el concepte de violència en analitzar els casos empírics. Vull aclarir que no parteixo d'una concepció simple de la violència. El concepte de violència que s'acostuma a usar gairebé sempre de forma única i exclusiva en relació als okupes, és la violència referent a trencadisses, enfrontaments amb la policia, baralles, etcètera. Es deixen de banda, doncs, concepcions més riques i complexes de la violència que tinguin en compte els diferents tipus de violència estructural (les referents a totes aquelles estructures socials generadores de desigualtat, que impedeixen els joves accedir a un habitatge digne o a una feina no precaritzada) o la simbòlica (exercida aquesta darrera des de la comunicació, el llenguatge i el coneixement (Bourdieu, 2000); aquesta violència és invisible sovint per la societat i fins i tot per les víctimes, però s'acarnissa amb col·lectius com els joves) (Barranco, González i Martí, 2003). En tot cas, he utilitzat ara aquest terme, per definir cert tipus d'accions que el moviment ha practicat en ocasions excepcionals.

⁹ En la part cronològica explicaré els canvis que per les pràctiques okupes suposa l'entrada en vigor el 1996 de l'anomenat "Codi Penal de la Democràcia".

que només fos la dels “antis”), encara que en totes les accions i les pautes de comportament del moviment existeixin criteris implícits (radicalitat ideològica, lluita contra el sistema i autonomia).

D'altra banda, en centrar la seva acció sobre l'accés directe a bens materials com l'habitatge, podríem dir que es desmarca una mica del predomini del postmaterialisme que es dona -segons alguns autors (Inglehart, 1977)- en els NMS. Tot i així, com afirma Calle (2004), l'okupació d'immobles és una pràctica en la qual fins netament materialistes (reclamació del dret a un habitatge) han estat absorbits o reformulats d'acord a uns fins de caire més postmaterialista (cerca d'espais d'expressió cultural i política).

Cal afegir que els mateixos okupes (o molts d'ells) també es desmarquen dels moviments revolucionaris de tall clàssic i emparentats amb el moviment obrer. En primer lloc i seguint en aquesta autodefinició postmoderna, el moviment per l'okupació no pretendria destruir un tot per instaurar-ne un altre, sinó més aviat lluitaria contra la mateixa idea del tot (Castillo i González, 1997). En segon lloc, des del món de les okupacions s'ataca també el materialisme convencional, segons el qual el treball dignifica, i és la clau de volta de la revolució social. Consignes com “¡Abajo el trabajo!” i l'apologia de pràctiques com l'absentisme laboral, no impedeixen que els okupes continuïn posant l'accent en conceptes propis de la lluita de classes, com podem observar a través d'eslògans com “40 horas: uf, qué fatiga”, “Si el trabajo fuera bueno, se lo quedarían los ricos” o “Kómete a los ricos”. A més, des de les okupacions s'han impulsat les lluites contra la precarietat laboral creixent, en especial en el sector juvenil.

Ara bé, noves teories que he explicat en el capítol 1 d'aquesta tesi, apunten a l'inici d'un nou cicle de mobilització contra la globalització neoliberal, diferenciat del cicle dels anys 1968-1977 (Tarrow, 1998; Tilly, 1991). El moviment per l'okupació, que es consolida a Europa a la dècada dels 80 i a l'Estat espanyol als anys 90, compleix moltes de les característiques d'aquests moviments globals, és més, el podem considerar un avantpassat immediat, o un moviment matiner d'aquest propi cicle, especialment a països com Itàlia, la costa atlàntica dels EEUU, Holanda, Gran Bretanya, Suïssa o el mateix Estat espanyol (Herreros, 2004a). En el cas de l'Estat espanyol i en concret de Catalunya, alguns autors situen el moviment per l'okupació com a peça bàsica pel sorgiment del nou cicle mobilització. Encara més, Herreros (2004c) afirma que el principal impacte del moviment per l'okupació no s'ha produït en les polítiques públiques sinó sobre les pròpies característiques dels altres moviments socials, que conjuntades conformen les dels moviments globals. Respecte el meu model analític, aquests tipus d'impactes quedaran recollits a la *dimensió relacional*, tal i com l'he definida en l'apartat 3.3. d'aquesta tesi.

A continuació, repassaré les principals característiques dels moviments globals -apuntades al capítol 1- i veuré com casarien també amb les del moviment per l'okupació. En

primer lloc, la multidimensionalitat de les lluites presents en el moviment per l'okupació ens recorda a la primera característica dels moviments globals. Les lluites que es duen a terme des dels centres socials okupats abasten -com hem vist- un bon ventall de temàtiques dels nous moviments socials (ecologisme, feminisme, etcètera) però també, a la seva manera, les del moviment obrer (lluites contra la precarietat), senyalen així el capitalisme realment existent com a causant de les principals xacres socials, tan a les ciutats com al camp (pobresa, pèrdua de sobirania alimentària, depredació del medi ambient, explotació laboral, increment de les desigualtats, especulació immobiliària, etc.) (Calle, 2003; Martí, 2004).

En segon lloc, el moviment per l'okupació també es caracteritza, com els moviments globals, pel funcionament horitzontal i en forma de xarxa, amb l'ús de les noves tecnologies com a estri mobilitzador i de coordinació. No en va, ha estat des de les xarxes del moviment per l'okupació d'on han sorgit les experiències telemàtiques més interessants per als moviments alternatius de l'Estat espanyol. Aquest és el cas d'Indymedia o de Nodo50, que s'han convertit en instruments de comunicació, coordinació i debat, indispensables pels moviments socials arreu de l'Estat. D'altra banda, fenòmens com els *hackmeetings* s'han esdevingut en diversos centres socials okupats.¹⁰

En tercer lloc, la preferència per un repertori de protesta disruptiu i molt variat, que té en l'acció directa i la desobediència civil no-violenta les seves eines principals. El mateix fet d'okupar es pot considerar una mena d'insubmissió quotidiana. Finalment, la multimilitància dels seus activistes i la seva radicalitat ideològica, caracteritzen, de igual forma, els nuclis més centrals del moviment de moviments i del moviment per l'okupació. Efectivament, en el moviment per l'okupació es troben activistes dels moviments antifeixista, gai-lèsbic i feminista, independentista revolucionari, anticapitalista, ecologista i un llarg etcètera.

Caracteritzaré els moviments per l'okupació, doncs, com a precursors del cicle de lluites contra la globalització neoliberal des de la perspectiva dels cicles de mobilització (Tarrow, 1997; Tilly, 19991). Les okupacions -juntament amb altres moviments dels anys 90 com la insubmissió- serien les protagonistes de la conflictivitat social després de la prematura crisi dels NMS provocada per la pèrdua del referèndum de l'OTAN el 1986.

Així, els moviments per l'okupació presentaran característiques tant dels NMS dels anys 70 i 80, com dels moviments globals de l'inici del nou mil·lenni, teixint-hi fins i tot un fil de continuïtat. En tot cas, en la part cronològica i en concret en explicar la tercera etapa del moviment per l'okupació, profunditzaré en les aportacions del moviment al nou cicle de lluites.

---

¹⁰ Per una explicació exhaustiva de les relacions entre el moviment per l'okupació i les noves tecnologies, veure Sábada i Roig (2004).

4.3. L'OKUPACIÓ A EUROPA. MODELS I TIPOLOGIES

En aquest apartat, presentaré una sèrie de models d'okupació prenent com a base una mena de política comparada de moviments per l'okupació a Europa. Finalment, caracteritzaré el model (o models) de les okupacions a l'Estat espanyol i explicaré els contextos socials i urbans en els quals apareixen.

Les pràctiques d'okupació que sorgeixen a Europa als anys 70 poden considerar-se, com hem vist, un moviment social. Ara bé, què és okupar? Pel sociòleg i ex-membre actiu del moviment okupa holandès Hans Pruijt (2003 i 2004) la resposta és ben senzilla: okupar és viure en (o usar d'una altra manera) immobles sense el consentiment del seu propietari. Podríem afegir -tal com apunta Miguel Martínez López (2004a)- que es tracta d'un moviment que se centra en l'accés directe a un bé urbà escàs (l'habitatge i els espais de sociabilitat) i la seva defensa legítima.

De tota manera, existeixen i conviuen diverses pràctiques d'okupació. Per sentit comú, podríem distingir, en primer lloc, aquelles que es dediquen a satisfer una necessitat d'habitatge de les que es converteixen en Centres Socials Okupats (des d'ara CSO) on realitzar tot tipus d'activitats contraculturals en un espai públic no estatal -fora de les lògiques *burocratitzades* (de l'estat) o *mercantilitzades* (del sector privat).

Per a il·lustrar aquests dos tipus ideals, presentaré una breu ressenya històrica de l'okupació a Alemanya i a Itàlia. En el país germà es produïren les primeres okupacions amb el moviment estudiantil del 68, i la segona onada, més significativa, es donà entre 1978 i 1980. Els primers objectius foren cases afectades per plans de sanejament de barris antics. El desembre de 1980, violents enfrontaments durant un desallotjament van provocar el salt del moviment als mitjans de comunicació i una extensió que el dugué al seu punt àlgid el 1984 (amb 170 okupacions). Després d'una etapa de dura repressió, el canvi d'estratègia cap a la negociació per part de l'administració (l'anomenada línia berlinesa) va provocar la divisió del moviment. Els que van negociar, van accedir a lloguers baixos i a la inclusió dels seus edificis en el programa de renovació d'habitatges. Les cases que no van negociar van ser desallotjades i derrocades per a construir edificis de luxe (Schäfer, 1997).

La línia berlinesa suposà doncs una legalització que portà a la institucionalització terminal del moviment, en els termes que he plantejat a la primera part de la tesi. Aquesta legalització consistí en la transformació dels immobles okupats en lloguers públics. Alguns activistes es van "institucionalitzar", constituïren empreses de rehabilitació treballant tant per l'Ajuntament com pel mercat. La legalització obrí, a més, una forta divisió entre sectors d'activistes autònoms (Martínez, 2010b).

El 1990, després de la caiguda del Mur de Berlín, hi van haver okupacions a Berlín Est i hi tornaren a haver negociacions entre okupes, municipi i propietaris per aconseguir contractes de lloguer assequibles (Sabaté a Martínez, 2010b). Podríem afirmar que després de cada onada d'okupacions, les autoritats alemanyes han acabat deliberadament amb el fenomen de l'okupació a través d'una combinació de repressió i legalització (Pruijt, 2004).

Per la seva banda, l'okupació a Itàlia durant la dècada dels setanta, va sorgir emparada en el procés insurreccional del 1977, moviment que representa el punt de trobada de la lluita de classes, d'una banda, i la lluita estudiantil procedent del 1968, de l'altra. El model d'okupació no era el d'habitatge, sinó el de centre social autogestionat. No existia la voluntat de pressionar a l'administració pel canvi d'una política concreta, sinó la de l'agitació contínua i la lluita contra el sistema capitalista. La majoria de les okupacions eren utilitzades per la joventut crítica i allotjaven ràdios lliures, grups artístics i col·lectius polítics vinculats a l'extrema esquerra i a l'àrea de l'autonomia (Herreros, 1999). La suposada vinculació del moviment amb les Brigades Rojes va servir a l'Estat per a reprimir-lo, mitjançant l'aplicació de la llei antiterrorista i la "guerra bruta". Els principals líders van ser empresonats o assassinats, i es va mantenir la voluntat de silenciar la memòria del moviment (Balestrini, 1988).

Malgrat això, encara existeix un vigorós moviment de centres socials autogestionats a Itàlia.¹¹ Alguns d'ells, com el milanès *Leoncavallo*, han esdevingut emblemàtics. En aquest centre social històric (fou okupat el 1975) s'ha produït, a més a més, un dels exemples més avançats d'*institucionalització flexible* en els termes en què la definia a la primera part de la tesi. Com a proves de la mateixa, cal destacar: la creació d'una fundació que persegueix la cessió legal de l'espai; la formalització organitzativa del centre social; la seva promoció d'empreses socials; l'hegemonia interna d'un partit polític comunista i el seu fort vincle amb les institucions estatals (Mambretti 2003 i 2007 a Martínez, 2010b).

Es pot considerar *institucionalització flexible* ja que aquests processos no condueixen a la mort del moviment, sinó que conviuen amb un ressorgiment de les okupacions als anys 90 i 2000, al caliu de les lluites contra la globalització capitalista. Nogensmenys, de l'entorn dels centres socials, han nascut iniciatives tant significatives pels moviments globals, com els *Tutte Bianchi*, posteriorment anomenats *Ya Basta*, i actualment *Disobedienti*. Precisament aquests, els *Disobbedienti*, han estat la única ala del moviment, a part del cas comentat del *Leoncavallo*, que s'ha mostrat disposada a negociar i, fins i tot, ha participat amb representants polítics en les institucions municipals, aconseguint-ho a Roma, Milà i Venècia (Mudu a Martínez, 2010b).

¹¹ Segons Maggio (1998), l'any 1998 existien 150 centres socials a Itàlia. Podrien ser molt més si es pogués estendre proporcionalment per tot el país, el número que la xarxa Transform (2004) adjudica a la zona metropolitana de Roma, on sobre un mapa en situa 36 de CSOAs.

Alemanya i Itàlia (on també hi ha hagut diversitat interna) han servit com a models per a l'okupació a l'Estat espanyol. Però l'okupació ha estat important i continua vigent a molts d'altres països de l'Europa Occidental. A la Gran Bretanya, per exemple, al llarg dels 70 i 80 es presentaren diverses onades d'okupacions, associades algunes a l'estètica i ideologia *punk*, però també a la caror de l'habitatge deguda al de l'Estat del Benestar iniciat amb els governs de Margaret Thatcher. Avui dia, singularment a Londres, podem trobar un heterogeni moviment per l'okupació, on conviuen CSO històrics -com el 56a, okupat des de 1988- amb okupacions *punks*, caravanes en terrenys okupats a la vora del Tàmesi i immigrants, en especial de països de l'Est com Polònia o ex-colònies com Nova Zelanda. Cal dir que, a diferència de l'Estat espanyol, l'okupació a la Gran Bretanya no és un delictes, sinó que està emparada en la secció 6 de la Llei Judicial. D'aquesta manera, l'Estat no pot actuar d'ofici contra l'okupació d'immobles abandonats, sinó que són els propietaris qui han de portar a judici els okupes per a que es produeixi el desallotjament. El procés civil és prou ràpid i la duració mitjana de les okupacions oscil·la entre els tres mesos (Anning, Wates i Wolmar, 1980) i els quatre mesos (Wallach, 2005). Les cases desallotjades, però, són sovint reokupades, a causa de la forta caror de l'habitatge en ciutats com Londres, que compten amb més de 100.000 habitatges buits. L'enduriment de les lleis repressives i la retallada de llibertats en marxa arran dels atemptats terroristes de juliol de 2005, apunta cap a una penalització de l'okupació a l'estil espanyol. No obstant, la revifalla dels moviments socials a partir de Seattle (1999), ha afavorit també els CSO, que al Regne Unit han esdevingut eixos socials i culturals en una xarxa que dona suport la mobilització en contra de la globalització capitalista (Klein, 2001).

En tot cas, Holanda és el país on més impacte ha tingut l'okupació. I, sens dubte, el que compta amb millors i detallats estudis sobre el moviment. Així, Hans Pruijt (2004) distingeix fins a cinc *configuracions*¹² de l'okupació, que analitzaré a continuació, explicant-les però també posant-les en discussió. Perquè el cas de l'Estat espanyol és una mica diferent i cal relativitzar les categories senyalades per Pruijt, molt influenciat -sense cap mena de dubte- per les característiques de l'okupació a un país com Holanda, amb molts més anys d'experiències okupes i una legislació que, al contrari de l'espanyola, dóna prioritat al dret a l'habitatge respecte el dret a la propietat.

Aquest fet, i la pròpia idiosincràsia del moviment okupa holandès -què majoritàriament considera un èxit del moviment aconseguir la legalització de les okupacions o la seva conversió

---

¹² Les configuracions són una mena de models o combinacions de característiques que juntes encaixen bé (Mintzberg, 1983, citat a Pruijt, 2004). En el cas de l'okupació, les configuracions difereixen en les característiques de les persones implicades, el tipus d'immobles, els marcs cognitius, les seves demandes i els patrons d'organització i mobilització que desenvolupen.

en habitatge social (Martínez, 2010b)- han portat a un procés d'institucionalització flexible "ideal". Així doncs, a ciutats com Amsterdam, es produeixen desallotjaments i legalitzacions de forma alterna, en funció de diferents combinacions de factors, però sense soscavar de forma substancial el mode de vida autònom dels que continuen okupant ni la seva capacitat disruptiva (Owens a Martínez, 2010b).

De fet, en la meua estada de tesi a Amsterdam l'any 2004 vaig assistir al procés de desallotjament del centre social okupat Binnekant 12 (molt vinculat als moviments antiglobalització i d'immigrants), al temps que es produïa una intensa negociació per la legalització d'un altre centre social, aquest molt més gran, a Overtoon 301. Els okupes d'aquest centre social, de grans dimensions i també lligat a sectors dels moviments globals, acabaren comprant l'immoble. La mateixa solució adoptaren els okupes d'un dels centres socials més antics i emblemàtics de la ciutat, el Vrankrijk (Martínez, 2010b). Però tornem a les configuracions de Pruijt i deixem les reflexions sobre les legalitzacions i l'impacte polític per les conclusions de la tesi.

A) L'okupació basada en la pobresa

Això implica la participació de persones sense recursos econòmics que realitzen okupacions degut a una situació extrema de privació d'habitatge. Normalment, aquests okupes son ajudats per activistes (que, a cops, són també okupes), tot i que s'han donat casos d'autoorganització en aquests col·lectius. Exemples d'autoorganització en trobem a Itàlia a finals dels 70 -quan alguns sense sostre okuparen apartaments de forma espontània (Welschen a Pruijt, 2004)- o a Jun (província de Granada), on al novembre de 2005 desenes de persones provinents de barris marginals okuparen tres blocs d'habitatges.¹³

El tipus d'edifici que és okupat en aquests casos sol ser aquell que roman buit per raons inexplicables, que acostuma a pertànyer a institucions que tenen obligacions "morals" amb les persones necessitades (Església o Estat) o que estan sotmesos a un llarg procés especulatiu (edificis d'habitatges que romanen buits després de més de tres ventes o que són buidats per enderrocar i construir hotels). El procés d'emmarcament en aquest tipus d'okupació és directe, ja que usualment el protagonitzen famílies que pateixen la carestia de l'habitatge i que reclamen respectabilitat. Sovint, aquestes famílies son desallotjades violentament i de manera irregular per quadrilles de matons, contractades per immobiliàries (el cas de la Plaça del Nord al barri de Gràcia de Barcelona, l'any 2004) o per les pròpies institucions, com fou el cas de l'Ajuntament de

¹³ També s'han donat casos a Catalunya, com el de les famílies gitanes de l'Avinguda Tarradellas a Lleida als anys 80 i 90 o les okupacions de les zones de Ciutat Vella (Barcelona) afectades per un PERI (Pla Especial de Reforma Interior), entre d'altres.

Londres als anys 70 (Bailey, 1973). Aquest tipus d'okupacions no demanen res que impliqui canvis estructurals, i acostumen a negociar, si se'ls hi dóna la possibilitat, lloguers baixos o real·lotjaments.

B) L'okupació com a estratègia alternativa d'habitatge

Aquesta configuració inclou una varietat de situacions personals i tipus diferents d'okupes. Pruijt en detecta fins a set. Els reproduiré amb petites adaptacions per contextualitzar-los a la realitat de l'okupació a l'Estat espanyol. D'altra banda, i per simplificar, reduiré a sis aquest rang de possibles okupes en aquesta configuració:

- Persones que no entren en les categories convencionals d'exclusió social amb forta privació d'habitatge perquè no estan casats o no tenen fills, o perquè són joves o posseeixen educació. Algunes okupacions que es produïren al Sant Andreu (barri de Barcelona) els anys 2004 i 2005 tenen aquest perfil.
- Okupes que no eren abans indigents, sinó que vivien en un habitació llogada o en un pis compartit "d'estudiants" i que volien mudar-se a un apartament. He posat estudiants entre cometes, ja que els alts preus del lloguer i la precarietat laboral empenyen a nombrosos grups de joves i no tan joves (entre 30 i 35 anys) a allargar la permanència en els pisos que compartien amb els companys d'estudis (Trilla, 2004).
- Grups de persones que volen viure en comunitat i que no troben en l'ordenament legal vigent, ni en el mercat immobiliari mínimament accessible, un tipus d'habitatge que ho faci possible.
- Entusiastes radicals de la cultura "*do it yourself*", que prefereixen crear els seus propis habitatges en lloc d'haver de treballar llargues jornades laborals en feines convencionals per a poder pagar un lloguer. L'okupació d'Esperanza 8 al barri de Lavapiés de Madrid il·lustra molt bé aquesta configuració, sense descartar-ne tampoc d'altres, donada la implicació política d'aquests okupes en les *xarxes crítiques locals*.
- Persones de classe mitja en el seu origen que han decidit dedicar-se a activitats que suposen escassos ingressos econòmics com, per exemple, artistes, músics, artesans, petits agricultors ecologistes, etcètera. Al barri del Raval de Barcelona en podem trobar algun cas, tot i que Holanda és sense dubte el país on més es dóna aquest tipus d'okupació.
- Grups que no aconsegueixen els estàndards de respectabilitat de l'okupació basada en la pobresa, per exemple perquè són grups vulnerables (toxicòmans, alcohòlics, etcètera) o pel seu estil de vida (com per exemple alguns *punks*). A Barcelona trobem moltes okupacions d'habitatge d'aquest tipus, a diferents barris, com Gràcia, Guinardó o Ciutat Vella.

Per aquest tipus de configuració, la pobresa no és un aspecte rellevant, però sí la precarietat laboral i les dificultats d'accedir a un habitatge. Per això mateix, els okupes que responen a aquesta configuració no només no s'estigmatitzen com a perdedors, sinó que s'enorgulleixen d'haver autocreat una solució al problema de l'habitatge. El seu desig màxim no és aconseguir ajuts públics, sinó que “no els molestin”, “que els deixin en pau”. A l'Estat espanyol, com veurem en aquesta tesi, encara no s'han produït impactes importants d'aquest tipus d'okupació en les polítiques d'habitatge, però sí s'han donat a altres països europeus. L'Ajuntament d'Amsterdam va comprar el 1982, 200 edificis per legalitzar les okupacions i pactà arrendaments de forma individualitzada (Duivenvoorden a Pruijt, 2004 i Draaisma i Hoogstraaten, 1983).

Aquesta configuració de les okupacions desenvolupa formes contraculturals i polítiques, que encaixen perfectament amb les definicions de moviment social a l'ús. En primer lloc, ofereix oportunitats per a l'expressió subcultural, com per exemple en el cas dels *punks*. En segon lloc, podem parlar d'un increment de l'empoderament.¹⁴ En okupar un immoble i fer-lo habitable, els okupes satisfan les seves necessitats d'habitatge per sí mateixos. D'aquesta forma, trenquen el poder exercit sobre ells mitjançant la planificació de les ciutats i les llistes d'espera i per les normes dels drets de propietat privada que requereixen. Posen solució, a la pregunta que llencen en una de les seves consignes, “gent sense casa i cases sense gent: com s'entén?”.

Finalment, els okupes d'aquesta configuració, o una part d'ells, configuren l'escenari okupa, formen part de les estructures del moviment, sigui a través de l'assistència mútua, xarxes estructurades sense divisió del treball (com les cadenes telefòniques per mobilitzar en cas de desallotjament) o integrats directament en altres moviments del cicle de protesta, normalment dins la família de “l'esquerra llibertaria” (Della Porta, 1995).

C) L'okupació emprenedora

Per Pruijt, aquesta configuració seria l'equivalent a allò que a l'Estat espanyol es coneix amb el nom de Centres Socials -i dels que parlaré més extensament en el següent apartat, doncs ha estat l'expressió més coneguda de l'okupació en els casos que s'analitzen en aquesta tesi-. En síntesi, sota aquesta configuració, l'okupació esdevé una bona oportunitat per crear espais

---

¹⁴ Traducció de la paraula anglesa *empowerment*, utilitzada per la teoria feminista per a referir-se a subjectes que han estat tradicionalment marginades, és a dir les dones -i que, evidentment, pot ser aplicat a altres subjectes marginats-. Segons aquestes teories de l'empoderament, existeix una forma de poder, que apareix quan la dona s'afirma, satisfà necessitats pròpies i transcendeix els altres (Araiza, 2004). Per tant, l'empoderament es pot aplicar a l'okupació per les implicacions que suposa el fet de prendre decisions directament (en aquest cas respecte l'accés a l'habitatge). Però també perquè l'okupació comporta una acció socialment interactiva com a mitjà d'expressió i actuació, en tant que capacita els individus en les relacions socials i els mobilitza en la defensa dels seus drets, els empodera.

socials, sense necessitat de posseir grans recursos ni d'arriscar-se a perdre's en interminables tràmits burocràtics. D'altra banda, la gestió dels centres socials capacita els i les pròpies okupes, permet a persones en situació d'atur implicar-se en tasques productives, suposant aquest fet un curiós mig camí entre la "mentalitat de gueto" i la possible normalització com a empresa social. Aquest darrer fet, s'ha donat en alguns casos a l'Estat espanyol, quan persones provinents del moviment okupa han regularitzat bars, restaurants, distribuïdores de llibres i música, tallers de serigrafia, etc. -com podem veure en la cronologia d'aquest capítol introductori i en l'anàlisi dels casos-. El tema de la negociació i la legalització dels centres socials okupats, mereixerà també un anàlisi en profunditat.

D) L'okupació conservacionista

En aquesta configuració okupar esdevé una tàctica usada en la preservació del paisatge rural i urbà. En els veïnats que estan sota amenaça de canvi de funció, existeixen oportunitats per a que apareguin coalicions entre els okupes i els "legals", que serien els habitants tradicionals. Un clar exemple d'aquest tipus de coalició el trobaríem al Forat de la Vergonya, al barri de la Ribera (Districte de Ciutat Vella) de Barcelona. En altres casos, més propis de l'okupació rural, com l'okupació de Masies també a Catalunya, o de pobles abandonats de tot l'Estat (Navalquejigo a Madrid, Sasé a Hosca i molts d'altres al Pirineu basc-navarrés), l'okupació sol també actuar com a entrebanc a la construcció d'infraestructures com carreteres, embassaments o túnels. Les primeres okupacions d'aquest tipus, daten de finals dels anys 70, a una zona situada en els límits del Vallès Occidental i el Vallès Occidental coneguda com Els Gallecs, quant tres-centes persones, moltes d'elles vinculades a organitzacions ecologistes, okuparen trenta masies integrades en un projecte urbanístic abandonat (Calle, 2005). Avui en dia, el Parc Natural de Els Gallecs, encara és objecte de lluites ecologistes per a la seva conservació, i algunes de les famílies dels 70 segueixen defensant els seus habitatges.

E) L'okupació política

En aquesta configuració, que segons Pruijt és aquella en la qual s'identifiquen els activistes antisistema (ja siguin revolucionaris o autònoms) okupar és interessant ja que suposa un elevat potencial de confrontació amb l'Estat. Per Pruijt, si bé aquesta configuració pot aconseguir millors escenaris pels okupes en tant que dota d'una major organització que fa que se'ls prenguin més seriosament les institucions, també inclou manipulació, avantguardisme i facilitat per a la criminalització. Basant-se en la seva pròpia experiència, la de l'entorn okupa holandès dels 80, amb enfrontaments forts entre les diverses configuracions de l'okupació, Pruijt dóna un visió un

tant esbiaixada. En el cas espanyol, és cert que diferents corrents polítiques treballen en el món de l'okupació (autònoms, anarquistes, esquerra independentista revolucionaria a Catalunya i a Euskadi, etc.), però sense estar tan allunyades de les diverses configuracions. Per exemple, molts centres socials okupats, a més d'espais socials són també espais d'articulació política de col·lectius, campanyes i fins i tot d'organitzacions. D'altra banda, alguns "okupes polítics" són també okupes de la segona configuració, la de l'estratègia alternativa per aconseguir un habitatge. Per tant, la configuració dels "okupes polítics" pot servir per filar més prim en les motivacions principals d'algunes okupacions, però mai per separar-les artificialment de les altres.

A continuació, en l'explicació de l'okupació a l'Estat espanyol, profunditzaré en aquesta reflexió, des de la perspectiva que aquestes configuracions són tipus ideals que rarament es donen de forma pura en la realitat, on sovint darrera de cada casa okupada es poden entreveure característiques de més d'una d'elles.

4.4. L'OKUPACIÓ A L'ESTAT ESPANYOL. PRÀCTIQUES I CONTEXTOS SOCIALS

El context social concret de l'okupació a l'Estat espanyol ens ajudarà a entendre quin tipus de pràctiques d'okupació hi predominen. En primer lloc, definiré aquest context social com a producte dels processos de desestructuració de xarxes socials que genera la globalització neoliberal, en forma d'una precarietat vital i d'uns riscos d'exclusió social creixent entre la població. Faré especial èmfasi en els joves, doncs són el fragment d'edat predominant en el món de les okupacions i confereixen a aquest moviment diverses peculiaritats. A continuació analitzaré les okupacions a l'Estat espanyol en funció de dos elements més: el primer, de caire polític-ideològic, farà referència a la influència de l'esquerra radical; el segon abordarà el punt de vista urbanístic, és a dir, on es desenvolupen "físicament" amb més facilitats les okupacions. Finalment, caracteritzaré el moviment a l'Estat espanyol segons les configuracions o models d'okupació explicats en l'apartat anterior.

Segons un estudi publicat per l'Observatori de la Joventut, l'any 2004 el 58,2% dels joves catalans de 20 a 34 anys residien a la llar familiar a principis de la primera dècada dels 2000, la qual cosa significa que no estava emancipat. Per altra banda, el 41,8% restant, els suposadament emancipats, eren com a mitja "joves adults" de 29,8 anys i destinaven com a mitja el 82,4% dels seus ingressos a l'habitatge si es compraven un pis a l'àrea metropolitana de Barcelona i del 114% si se l'intentaven comprar a la mateixa capital (DEP Consultoria Estratègica i Carme Trilla, 2004). La crisi econòmica i financera, iniciada el 2008, ha pogut accentuar aquestes tendències, ja que ha incrementat l'atur juvenil i, tot i que la construcció ha

estat un dels sectors més afectats, no ha provocat un descens significatiu del preu de l'habitatge, en especial del de lloguer.

D'altra banda, les condicions d'accés i les cues per obtenir habitatge públic de compra o de lloguer dificulten molt la solució a aquest problema. Les experiències en habitatge públic municipal a l'estat espanyol, han estat decebedores en aquest sentit, amb límits salarials massa alts per baix i per dalt (moltes vegades, s'exigeix cobrar entre 1,5 i 3,5 vegades el Salari Mínim Interprofessional) que combinats amb el mètode del sorteig, perjudiquen els joves de classe popular i beneficien la classe mitja; o requisits de ciutadania, que impossibiliten l'accés als nous nadius (per exemple la promoció d'habitatge públic de Sant Cugat del Vallès exigia 10 anys previs d'empadronament).

En els primers anys del segle XXI, no només van escassejar els ajuts socials, sinó que a més no han existit polítiques que frenin la tendència a l'alça d'un mercat altament especulatiu sobre un bé bàsic com és l'habitatge. No existeix un parc significatiu d'habitatges de lloguer a un preu raonable; des dels anys 80, però sobretot als 90, es va produir un boom de segones residències i habitatges buits, al temps que es van incrementar les intervencions urbanístiques destinades a incentivar el creixement econòmic, molts cops de caràcter especulatiu i immobiliari, emparant-se en reconversions industrials, grans events o rehabilitacions de centres urbans (Calle, 2005).

L'habitatge s'ha convertit en un bé "de luxe", sobretot en els darrers anys de la dècada dels 90 i els primers del segle XXI; si l'any 1997 el preu mig d'un pis a l'Estat espanyol suposava 4,14 rentes anuals d'una família, l'any 2001 passava a ser l'equivalent a 5,72 rentes. Mentre l'accés a l'habitatge es convertia en un *via crucis* per a la majoria dels joves. Segons les dades de l'Institut Nacional d'Estadística sobre el Cens de Població i Habitatge de 2001 existien a Catalunya 450.000 habitatges sense utilitzar (entre 70.000 i 100.000 dels quals, a la ciutat de Barcelona) i 306.556 a Madrid. En el conjunt de l'Estat espanyol la xifra s'elevava als 3,1 milions d'habitatges buits (INE, 2001 i *Avui*, 27/10/2005).¹⁵

D'altra banda, la precarietat laboral i l'atur afectaven, a principis del segle XXI, a un 50% de la població activa de l'Estat espanyol. En el cas dels joves, el percentatge de gent allunyada de perspectives de treball estable era del 65 %. Aquests contractes laborals de segona classe, rebien l'any 2000 una retribució mitjana de 6 euros, sensiblement inferior als 10 euros de la resta dels contractes (*Boletín de Estadísticas Laborales*, 2000). L'any 2005, l'Estat espanyol fou el que

---

¹⁵ Paral·lelament, a la ciutat de Barcelona s'executaven 30 desnonaments diaris l'any 2009, segons la Plataforma per un Habitatge Digne (El Debat.cat, 11 de febrer de 2009). En el total de l'Estat espanyol 500 persones perdien la casa diàriament des de 2008 segons les dades de La Plataforma d'Afectats per les Hipoteques (El País, 3 de juny de 2010).

registrarà la tasa més alta de temporalitat en el treball, amb un 33,3% dels treballadors d'entre 15 i 64 anys, més del doble de la mitjana de la Unió Europea (Euroscat, 2006). La precarietat es converteix en extrema en el cas dels "sense sostre", que segons un estudi de la fundació Arrels, arribaven a la xifra de 8.000 a Catalunya l'any 2005 (*Avui*, 25/11/2005). Amb la crisi de 2008 totes aquestes dades han empitjorat i l'atur, per exemple, es situava a nivell estatal en una taxa del 18,83% i un total de 4.326.500 persones sense feina a finals de 2009 (INE, 2010).

El tercer element de context social que crec essencial per explicar l'aparició del fenomen de l'okupació a l'Estat espanyol és la manca d'espais de sociabilitat per a la joventut. Les primeres okupacions dels anys 80, com veurem en el relat cronològic, apareixien molt lligades a les realitats dels grups musicals juvenils, que no tenien locals per assajar. Però, evidentment, no és aquesta la única funció d'un CSO (Centre Social Okupat). En aquests espais, s'hi poden dur a terme activitats formatives, xerrades, projecció de pel·lícules, festes i un llarg etcètera. Algunes veus crítiques podran dir que aquestes funcions ja les fan els Centres Cívics de les administracions locals, però, en tot cas, no són pocs els joves que els perceben com a espais aliens als seus interessos, governats pel partit de torn o sotmesos a les lògiques de la burocràcia.

D'altra banda, l'oferta de cultura i oci del món privat, es torna, en paraules dels propis okupes entrevistats, cada cop més alienant, amb la profusió de grans superfícies, macro-discoteques i multicinemes, que fomenten el consum a discreció. A més de les "prestacions" logístiques, els CSO compleixen una tasca de re-articulació de les xarxes socials locals, destrossades pel procés de globalització neoliberal, i de generació d'identitats antagonistes a la uniformitat del consum de masses. Les xarxes informals que s'estableixen en les okupacions i els desallotjaments, en la generació d'aquests espais autònoms d'expressió que són els CSO, són percebudes pels i les okupes com una recuperació positiva de sobirania sociovital (Calle, 2005).

En paraules de Miguel Martínez-López (2010a), en okupar, no només es sostrauen immobles abandonats de les lògiques especulatives-capitalistes, sinó que es genera el principal recurs per portar a terme l'autogestió col·lectiva i per reprendre les relacions socials i les formes de vida que reptin directament les imposicions del mercat i de la legalitat i les institucions al seu servei.

La precarietat laboral creixent, les dificultats per a accedir a un habitatge i l'escassetat d'espais de sociabilitat no mercantilitzada en les societats del capitalisme avançat, són, doncs, les condicions socials que propicien l'okupació. Però cal tenir en compte com a mínim dos elements més per explicar perquè, en alguns llocs, apareixen okupacions i en d'altres no. El

primer element, que fa referència a la pròpia història dels moviments socials urbans, serà la presència significativa o no, actual o en el passat, de tradicions polítiques de l'extrema esquerra, sigui llibertaria, autònoma o marxista revolucionària. El segon, seran les característiques físiques del territori, i concretament tractant-se d'una pràctica social que en bona part es produeix en els entorns urbans.

Tal com afirma Marina Marinas (2004), la reapropiació d'espais sempre ha estat considerada per l'esquerra radical com un recurs mobilitzador de primer ordre, no només per allò que suposa en tant que lluita contra l'especulació, sinó també perquè constitueix un reclam de legitimitat creixent en l'interior d'una base social expansiva molt sensibilitzada per la segregació social que pateixen els joves.

Segons Tomás Herreros (2004b), la crisi dels partits d'extrema esquerra com l'LCR o l'MC¹⁶, i les seves respectives fusions a principis dels 90 (Revolta als Països Catalans, Zutik a Euskal Herria i Liberación a la resta de l'Estat) fou al mateix temps causa i conseqüència de l'aparició de nuclis significatius dels moviments per l'okupació en alguns barris. Així, molts dels col·lectius antimilitaristes, gai-lèsbics i estudiantils, creats per l'esquerra radical a finals dels anys 80 -o, a cops, les seves pròpies joventuts- entraren en crisi amb les seves organitzacions partidàries de referència. D'altra banda, aquestes organitzacions desapareixeren i alguns d'aquests col·lectius evolucionaren cap a un renovat interès per l'anarquisme, la forma d'organització assembleària i el tractament de problemàtiques més locals i quotidianes. Aquest fet portà, en algunes ocasions, a la síntesi de col·lectius que procedien de l'esquerra radical amb altres de tradició anarquista. Aquest fou el cas de Lucha Autónoma a Madrid o del Kasal Popular de València (Herreros, 2004a).

D'altra banda, les entrevistes realitzades a okupes que a finals de la primera dècada del segle XXI tenien més de 35 anys, confirmen la hipòtesi d'Herreros, en ser molts d'ells i elles ex-militants de l'LCR o l'MC, o d'algun dels col·lectius de moviments socials impulsats per aquests dos partits. Finalment, en el cas de Catalunya, com veurem en el capítol 5 d'aquesta tesi, trobarem, en alguns casos, sinergies entre l'okupació i l'independentisme revolucionari. D'alguna manera, es podria afirmar que en aquells barris on l'esquerra radical ha tingut o té presència, és més fàcil que sorgeixin moviments per l'okupació.

Des del punt de vista urbanístic, Miguel Martínez López (2002 y 2004a) apunta que, com a tendència general, les okupacions a l'Estat espanyol es solen localitzar als centres històrics i urbans (Lavapiés i Tetuán a Madrid; Raval, Ciutat Vella, Gràcia o Sants a Barcelona; Albereda de San Luís a Sevilla; el Carme i Russafa a València, etc.); en àrees de reconversió industrial i

¹⁶ Lliga Comunista Revolucionària, de matriu trotsquista, i Moviment Comunista, d'inspiració maoista.

fàbriques o instal·lacions deslocalitzades (Baix Llobregat i Vallès Occidental a Barcelona o el marge esquerra a Biscaia); i, finalment, en zones de renovació urbana amb “grans projectes” terciaris o residencials (Poble Nou a Barcelona o El Cabanyal a València). A aquestes tres ubicacions preferencials, cal afegir l'okupació en zones periurbanes (com Collserola a Barcelona o Leioa a Biscaia), naus industrials aïllades o perifèriques, propietats abandonades per l'estat (el tercer Miles de Viviendas a la Barceloneta i la Kasa de la Muntanya a Gràcia, ambdós situats a antigues casernes de la Guàrdia Civil a dos populars barris de Barcelona) o l'església (com L'Escola de la Prosperitat a Madrid o el Gaztetxe de Santutxu a Bilbao) i edificis d'habitatges sense llicències (Miles de Viviendas 1 i 2, primer a la Trinitat i després a l'Eixample Dret de Barcelona, El Puntal o Esperanza 8, al barri de Lavapiés de Madrid).

Un cop definits els contextos que faciliten l'aparició de l'okupació a l'Estat espanyol, cal reconèixer, però, que l'okupació no ha esdevingut encara una resposta massiva per part de la població, tot i que en algunes zones, com Catalunya, les xifres són prou significatives. Igualment, no arriben a la densitat d'okupacions que tingueren els moviments a d'altres contrades, com Holanda o Gran Bretanya. L'any 2005, la Generalitat de Catalunya xifrava en 400 les okupacions d'habitatges (*Radio 4*, novembre de 2005), mentre que per exemple a Amsterdam, el 1981 -moment àlgid del fenomen en aquesta ciutat- un estudi xifrava en 9.000 els okupes allotjats a la ciutat (Van Der Raad a Pruijt, 2004).

Però, quina és la *configuració* de l'okupació predominant a l'Estat espanyol? Quines són les motivacions principals per okupar? Quin és el perfil social de “l'okupa”, si es que n'hi ha algun de definit? Sense oblidar algunes experiències del primer model de Pruijt (2004) -el de l'okupació basada en la pobresa- com les okupacions veïnals dels 70 a Madrid, Barcelona, Sevilla, Màlaga o Terrassa (Gutiérrez, 2004), o les més recents de les Casernes de Sant Andreu¹⁷; podríem dir que l'okupació a l'Estat espanyol en els darrers 20 anys s'ha trobat a cavall entre l'estratègia alternativa per a accedir a un habitatge i l'okupació política, combinada amb experiències empenedores d'autogestió a través dels CSOA (Centres Socials Okupats Autogestionats).

Ens els darrers anys i com veurem en explicar la darrera etapa de la història del moviment, estan reapareixent amb força les okupacions degudes a la pobresa, motivades per la incipient pujada dels preus dels lloguers i la gran quantitat d'habitatges buits. Aquest mateix fet, també ha incrementat la presència de la segona configuració, que a més, a ciutats amb gran atractiu turístic com Barcelona, és protagonitzada cada cop més per okupes estrangers de països desenvolupats (Itàlia, Holanda, Alemanya o Gran Bretanya), la qual cosa dificulta

---

¹⁷ En aquest barri de Barcelona, unes antigues casernes de la Guàrdia Civil foren okupades durant 2003 per més de 700 immigrants il·legalitzats

l'articulació amb la configuració dels i les *okupes polítics* i dels *centres socials*, en tractar-se de persones amb cultures polítiques diferents i poc arrelament local.

En tot cas, en la majoria del període estudiat, i a diferència d'altres països com Holanda, les diverses configuracions de l'okupació, en especial -com dèiem- l'estratègia alternativa per obtenir un habitatge i l'okupació política, s'han combinat sense dificultats aparents. Probablement, la cultura política de l'esquerra radical holandesa és molt diferent a la de l'Estat espanyol, on les arrels llibertàries travessen totes les corrents.

Segons els discursos dels i les okupes entrevistades en aquesta tesi, l'okupació a l'Estat espanyol tindria una condició ambivalent. És a dir, d'una banda, l'okupació es pot entendre com una arma de combat per a portar a terme un projecte transformador que respon a una ideologia concreta i prèviament definida. Un altra visió correspondria a l'okupació com a mitjà per a engegar projectes d'experimentació personal i col·lectiva, seguint pautes de comportament alternatives, sota una lògica d'insubmissió quotidiana entre els integrants del col·lectiu. Evidentment, aquestes dues categories teòriques no són taxatives sinó que responen als dos extrems del continu on se situarien les diverses experiències d'okupació a l'Estat espanyol. En qualsevol dels casos, l'opció vital dels i les okupes té clares connotacions polítiques. Fenòmens com el reciclatge com a mètode per a obtenir els productes bàsics per a la subsistència (aliments, mobles, roba), la pràctica del vegetarianisme com a opció alimentària, els mitjans de transport no contaminants com la bicicleta o la mateixa convivència dintre d'estructures no familiars, amb predomini de relacions antisexistes, no jeràrquiques i no autoritàries, tenen una clara voluntat transformadora de la societat actual (Castillo i González, 1997).

Per altra banda, moltes de les okupacions a l'Estat espanyol manifesten el fet exprés de practicar l'okupació com a mitjà per a portar a terme altres lluites paral·leles de clara voluntat transformadora. Es considera que les okupacions conjuguen en si mateixes objectius ambivalents: són, d'una banda, fi en si mateixes, espais recuperats a un sistema de propietat basat en l'especulació i en el predomini del valor de canvi sobre el valor d'ús; però, al mateix temps, són un mitjà per a portar a terme una lluita global contra el sistema. Aquesta última finalitat s'aprecia de manera més evident en les okupacions que porten a terme projectes de CSOA, Casal Popular, Ateneu o *Gaztetxe*, és a dir, les que Pruijt (2004) situava en la quarta configuració, la de *l'okupació emprenedora*, però que en el cas de l'Estat espanyol es separarien poc o gens de *l'okupació política*.

4.5. BREU HISTÒRIA DE L'OKUPACIÓ A L'ESTAT ESPANYOL

Per tal de fixar les etapes de la història de l'okupació a l'Estat espanyol, he recorregut a la teoria de les *estructures d'oportunitat política* (EOP), considerant que se subsumeixen a les *teories de cicles*. Com hem vist al marc teòric, les EOP són les dimensions consistents de l'entorn polític que fomenten o desincentiven l'acció col·lectiva.

Així, els elements per a passar d'una etapa a una altra tindran relació amb el canvi en el comportament de les diverses dimensions de les EOP que ha destacat la literatura de moviments socials (Tarrow, 1997; McAdam, 1998; Kitchlet, 1996). Aquestes són principalment les següents: l'obertura o tancament relatiu del sistema polític institucionalitzat, l'estabilitat o inestabilitat de l'alineament de les elits, la presència o no d'elits aliades, la capacitat o propensió de l'estat a la repressió, la capacitat de resposta del sistema polític i els cicles de protesta. També es tindran en compte les *estructures d'oportunitat cultural*, considerades dintre de la faceta de creació d'oportunitats per a l'acció per part del propi moviment (McAdam, 1998; Jiménez, 2005).

En el següent apartat, comentaré l'evolució dels moviments per l'okupació a l'Estat espanyol en un període de 25 anys (1984-2009), distingint tres etapes, dues molt clares, que prenen com a punt d'inflexió principal l'any 1996, i una tercera, a partir de l'aterratge a l'Estat espanyol del nou cicle de lluites contra la globalització neoliberal. Perioditzar la història d'un moviment és sempre un exercici subjecte a imprecisions, i en el cas d'un moviment tan recent i viu com el d'okupació potser més. Per això, cal destacar la coincidència amb altres investigadors a considerar l'any 1996 com a punt d'inflexió en la història del moviment (Herreros, 2004a; Asens, 1999; Martínez, 2002; AAVV, 2002; Adell, 2004).

L'any 1996 suposa el salt a l'*agenda pública* de la temàtica de l'okupació a partir de tres factors principals d'oportunitat política i de mobilització. En primer lloc, l'entrada en vigor del Nou Codi Penal, que suposa la criminalització legal del moviment. En segon lloc, el desallotjament del Cinema Princesa a Barcelona, que per la importància i popularitat d'aquest CSO, així com per l'espectacularitat i violència del desallotjament, suposa l'accés del moviment a l'opinió "pública". I, finalment, l'entrada de noves sensibilitats dins el moviment en aquesta mateixa època, provinents, especialment, de l'antimilitarisme i del moviment estudiantil, que el doten d'una creixent capacitat de mobilització i incidència pública (González, Blas i Pelàez, 2002).

El segon moment de canvi es dona a partir de 2001, amb la combinació de la pèrdua de protagonisme del moviment per l'okupació i la seva integració en les xarxes de mobilització dels nous moviments globals i la utilització de l'eina de l'okupació per una gran diversitat de col·lectius que superen l'estricta camp de l'okupació dels anys 80 i 90.

4.5.1. NAIXEMENT I CONSOLIDACIÓ (1984-1995)

Malgrat que he decidit agrupar en una sola etapa tot el període previ a l'entrada en vigor del Nou Codi Penal, destaquen en aquests primers anys d'okupació alguns elements de canvi. Per exemple, a partir de 1992 es va produir una obertura del moviment, amb l'entrada en l'escenari okupa de plantejaments més globals i oberts que en les primeres okupacions, derivats aquests de la incidència del moviment estudiantil, antimilitarista i feminista, entre d'altres (González, Blas i Pelàez, 2002; Herreros, 2004a). L'any 1992 semblava articular-se en diversos territoris de l'Estat espanyol, la primera (encara que una mica tímida) resposta al context de reestructuració capitalista de les grans ciutats, expressada a través de tres esdeveniments: a) els Jocs Olímpics de Barcelona, b) l'Exposició Universal de Sevilla i c) la Capitalitat Cultural de Madrid (Martínez, 2004a).

A Catalunya, les primeres okupacions van ser al barri de Gràcia, l'any 1984, on la pràctica de l'okupació anava lligada a la necessitat d'habitatge (tot i que també s'hi iniciessin les primeres experiències com a centre social i els primers actes reivindicatius).¹⁸ L'okupació de *Cross*, al barri de Sants i, especialment, la de l'Ateneu de Cornellà de Llobregat, el 1986¹⁹, van permetre l'obtenció de locals de reunió de col·lectius. Més endavant, l'Ateneu Llibertari de Gràcia, del carrer Perill, es va sensibilitzar amb la temàtica okupa i va acabar convertint-se en la seu del moviment a principis dels 90. Va ser el moment àlgid de les okupacions a Gràcia, on va destacar l'okupació de la Kasa de la Muntanya el 1989, antiga caserna militar que encara l'any 2010 resisteix la pressió dels desallotjaments i a la criminalització.

En aquest context, va sorgir el primer embrió de l'Assemblea d'Okupes de Barcelona, que serviria per a coordinar especialment a les cases dels barris de Gràcia i Guinardó, i que tindria certa continuïtat entre 1989 i 1992. En aquest darrer any, el 1992, es va produir -com s'ha assenyalat anteriorment- el primer element de canvi en la història del moviment català per l'okupació: les lluites antijocs-olímpics, que van desembocar en una contundent denúncia de l'especulació immobiliària mitjançant les okupacions de Murtra, Poble Nou i el Casal Popular del Guinardó. Seria a través d'aquests projectes que es portaria a terme una obertura i un treball amb la gent dels barris de manera més palpable.

La vinculació del moviment universitari d'esquerra radical amb l'okupació es va iniciar amb La Garnatxa, antiga cooperativa vinícola, okupada per gent procedent de la Universitat de

¹⁸ Les primeres okupacions al barri de Gràcia son protagonitzades per un grup anomenat *Colectivo Squat* de Barcelona i es produïren al carrer Torrent de l'Olla el 7 de desembre de 1984 (desallotjada el dia següent) i al carrer Bolívar entre febrer i març de 1985 (de Paula, 2010).

¹⁹ L'Ateneu de Cornellà, que va ser l'okupació més longeva de Catalunya fins la seva desaparició després de 17 anys d'història, serà un dels protagonistes del capítol 6 d'aquesta tesi.

Barcelona (UB) i que desembocaria en el CSO Hamsa al barri de Sants.²⁰ Altres punts de contacte amb l'entorn universitari van ser el Col·lectiu de Solidaritat amb la Rebel·lió Zapatista i les campanyes contra el Fons Monetari Internacional (FMI) i l'Europa del Capital. Durant els anys 1994 i 1995 es van consolidar els llaços entre el moviment per l'okupació i el moviment estudiantil radical. Paral·lelament, es va produir una “sortida de les cases” amb voluntat de treballar en altres camps fora de l'estricta okupació i el seu entorn més tancat. El moviment per l'okupació treballava conjuntament amb assemblees d'insubmisos i persones concretes del Mili KK²¹, realitzant-se accions, plantejaments i comunicats conjunts (Castillo i González, 1997).

Pel que fa a Euskadi, un altre dels indrets amb més presència d'aquest moviment a l'Estat espanyol, el naixement del moviment per l'okupació va ocórrer, sobretot, al voltant dels moviments juvenils dels anys vuitanta, amb estètiques *punk* i de *rock* radical, així com ideologies contestatàries. Van començar a aparèixer *Gaztetxes* per tota Euskal Herria: Guipuzkoa (Andoain, Antzuola, Azkoitia, Oñati, etcètera.), Araba (Llodio) i Iparralde (Baiona). En aquests indrets es van donar les primeres okupacions al llarg dels anys 1983 i 1984 (VVAA, 2001). A mitjans de la dècada dels vuitanta, en una segona onada d'okupacions, trobem el naixement d'algunes de les més emblemàtiques: la de l'antiga seu de la Borsa de Bilbao i la del *Gaztetxe de Gazteiz* (Vitòria), així com l'*Euskal Jai* de Pamplona-Iruñea i altres okupacions en pràcticament tots els municipis importants d'Euskal Herria.²²

A Madrid, una incipient Assemblea d'Okupes, que en aquells dies es reunia en el Kasal Popular de Arregui, va protagonitzar la històrica okupació de Minuesa el 1987. Entre 1990 i 1992, es va impulsar el primer intent d'agrupar el moviment autònom entorn la coordinadora de col·lectius Lucha Autónoma. Les mobilitzacions contra la capitalitat cultural de Madrid el 1992, i la trobada contra el neoliberalisme “Les Altres Veus del Planeta” de 1994, representaren l'obertura del moviment okupa madrileny a altres aspectes de la mobilització social. Finalment, el 1994, la fusió dels dos principals projectes contrainformatius del moviment autònom, l'agència de notícies UPA i el butlletí *Molotov*, suposà un salt endavant de la comunicació alternativa (Casanova, 2002).²³

En resum -en aquesta primera etapa- l'estratègia sembla més dirigida a la identitat que al poder, és a dir, a la creació d'una contracultura amb cert suport social. La primera obertura del

²⁰ Per veure la història d'aquest emblemàtic centre social es pot consultar el capítol 6 de la tesi.

²¹ Col·lectiu antimilitarista que donava suport a la campanya d'insubmissió i que aglutinava insubmisos de l'esquerra radical, en especial de les joventuts de l'LCR i l'MC.

²² Les singularitats del moviment per l'okupació al País Basc i les característiques finals del projecte de tesi, han desaconsellat la introducció d'un estudi de cas sobre el mateix. Tot i així, en aquest apartat introductori, no podem deixar de donar alguns pinzellades sobre l'okupació al País Basc. Queda pendent, doncs, per a properes investigacions profunditzar en l'anàlisi de l'impacte polític del moviment okupa basc.

²³ Aquests processos són analitzats de forma més detallada en el capítol 7 d'aquesta tesi.

moviment a partir de les okupacions de 1992, l'assumpció d'un discurs més global -encara que només fos el dels "antis" (anticapitalisme, antimilitarisme, antifeixisme, antihomofobia o antipatriarcal)- així com el treball de base als barris, van començar a conformar l'embrió d'una xarxa crítica amb potencial mobilitzador i transformador.

4.5.2. L'ETAPA DAURADA (1996-2000)

El mes de gener de 1996, després dels treballs realitzats a finals de l'any anterior per la Coordinadora Contra en Nou Codi Penal, en la qual havien participat col·lectius diversos de tot l'Estat espanyol, es va convocar una assemblea al Casal Popular del Guinardó (Barcelona) per a debatre com afrontarien els i les okupes la criminalització de l'okupació. La resposta dels poders públics a un problema social real, com és la carestia de l'habitatge i la falta d'espais de sociabilitat per als joves, va ser la repressió cap a un moviment que posava en evidència aquests problemes de forma clara i contundent.

L'article 245.2 del Capítol V del Nou Codi Penal tipificava com a nova conducta delictiva el fet d'"ocupar sense l'autorització deguda un immoble, un habitatge o un edifici aliens que no constitueixin llar, o mantenir-s'hi en contra de la voluntat del seu titular" (Baucells, 1999). L'okupació pacífica de bens immobles, doncs, deixava de ser un conflicte civil entre les dues parts, els okupants i el propietari legal de l'edifici, per formar part del dret penal. En concret, el Nou Codi Penal tipificava, com a delictes d'usurpació, l'okupació sense autorització d'un immoble, habitatge o edifici aliè, castigant amb condemnes que van des de la multa de tres a sis mesos per les okupacions sense violència, a les de 6 a 18 mesos en el cas de les okupacions amb violència o intimidació a les persones. D'aquesta manera un fet que amb anterioritat corresponia a la jurisprudència civil, com acte il·legal, correspondria ara a la penal com a delictes. El sistema judicial i policial no necessitarà esperar la denuncia d'un propietari sinó que podrà actuar d'ofici, ordenant i executant desallotjaments (Herrerros, 1999). Segons molts juristes, però, la criminalització de l'okupació pacífica d'immobles abandonats violaria el principi d'"intervenció penal mínima" (en defensar en excés el dret a la propietat privada per sobre del dret a l'habitatge) i el principi d'"última ratio" (en aplicar un instrument massa greu, el Codi Penal, per un conflicte que s'hauria de resoldre amb millors polítiques de joventut i habitatge o, en el seu cas, amb els instruments del Dret Civil) (Baucells, 1999)

En tot cas, la criminalització de l'okupació en el Nou Codi Penal, que va entrar en vigor l'any 1996, va marcar l'inici d'una expansió considerable del moviment. L'estratègia de repressió radical del moviment per part de les institucions suposà paradoxalment la revitalització i rotund creixement d'aquest i de la *xarxa crítica* de suport a l'okupació. Un informe de la Policia Nacional

de març de 1998, titulat “Estudio sobre okupas de la ciudad de Barcelona”, pretenia resoldre “l'enigma” amb aquestes consideracions:

En un ampli estudi sociològic sobre les tribus urbanes de Barcelona, realitzat el 1993 i actualitzat el 1995, es parlava dels okupes com un grup de tendència estable encara que en lleugera regressió. Com s'explica, llavors, la seva eclosió espectacular el 1996?. Es van equivocar els sociòlegs en els seus estudis sobre les tretze subcultures juvenils detectades a Barcelona; eren els okupes una tribu dormida que ha decidit passar a la hiperactivitat reivindicativa després d'incloure la penalització de la usurpació de l'habitatge en el Codi Penal? o són un grup instrumentalitzat i utilitzat per organitzacions antisistema més estructurades que han trobat en ells el filó que els dóna una causa que pot contar amb certa comprensió social i mediàtica? (Policia Nacional, 1998)²⁴.

La resta de “l'estudi” -de molt poca qualitat i rigurositat- criminalitzava el moviment, amb l'habitual procediment de vincular-lo a l'organització juvenil basca *Jarrai* (posteriorment *Haika* i *Segi*) i a accions de protesta social contra entitats financeres, immobiliàries i empreses de treball temporal (ETT's). En tot cas, he cregut adient incloure aquesta cita, que mostra com la mateixa Policia Nacional apuntava al Nou Codi Penal com a estratègia contraproductiva, si considerem que debilitar la posició del moviment i protegir la propietat privada era l'objectiu dels Poders Públics en elaborar i aplicar la nova norma.

Malgrat és fa molt difícil quantificar el fenomen de l'okupació a l'Estat espanyol, contem amb algunes dades numèriques que fan referència a aquesta etapa i als inicis de la següent. Segons la Comissió d'estudi sobre el “moviment okupa” de la Secretària General de la Joventut de la Generalitat de Catalunya, entre 1996 i 1998, les cases okupades al Principat de Catalunya passaven de 40 a 150 (Comissió, 1998), concentrades majoritàriament a Barcelona ciutat.²⁵ Tot i les intenses campanyes de desallotjaments de 1998 -50 amb 500 detencions (*Contra-Infos*, 2000)-, de 2001 -32 desallotjaments amb 27 noves okupacions com a resposta (*El Periódico*, 15

²⁴ Traduït de l'original: “En un amplio estudio sociológico sobre las tribus urbanas de Barcelona, realizado en 1993 y actualizado en 1995, se hablaba de los okupas como un grupo de tendencia estable aunque en ligera regresión. ¿Cómo se explica, entonces, su eclosión espectacular en 1996?. Se equivocaron los sociólogos en sus estudios sobre las trece subculturas juveniles detectadas en Barcelona; ¿eran los okupas una tribu dormida que ha decidido pasar a la hiperactividad reivindicativa tras incluirse la penalización de la usurpación de vivienda en el Código Penal? o ¿son un grupo instrumentalizado y utilizado por organizaciones antisistema mas estructuradas que han encontrado en ellos el filón que les da una causa que puede contar con cierta comprensión social y mediática?” (Policia Nacional, 1998)

²⁵ En aquesta mateixa ciutat, segons l'Institut Nacional d'Estadística (INE), existien 70.000 immobles abandonats o no utilitzats el 1997 (Herrerros,1999). Xifres del mateix INE elevaven a 400.000 el nombre d'immobles buits a Catalunya l'any 2001 (INE, 2001).

de desembre de 2001)- el 2003 es comptabilitzaven al voltant d'un centenar d'okupacions a l'àrea metropolitana de Barcelona, essent almenys 28 d'elles *centres socials* (González, 2004).²⁶

A Madrid, sense arribar ni de bon tros a la densitat d'okupacions de Catalunya, també es disparà la solidaritat amb el moviment okupa a partir de l'entrada en vigor del Nou Codi Penal. Aquest fet es pot comprovar amb l'augment de convocatòries i manifestants a favor de l'okupació durant el bienni 1996-1998 (de 8 a 20, i de 4.000 a 12.000, respectivament) segons dades facilitades per Ramon Adell (2004).²⁷ Al conjunt de l'Estat espanyol, només en el període que va de 1996 a 1999 es comptabilitzaren 117 desallotjaments i 128 noves okupacions (Calle, 2005).

Aquesta etapa dibuixava unes *estructures d'oportunitat política* tancades per a rebre les demandes del moviment, i una resposta bàsicament repressiva, com es veuria en el desallotjament del Cinema Princesa a Barcelona. A pesar de la successió d'actes i manifestacions en solidaritat, el dia 28 d'octubre de 1996, un impressionant dispositiu policial va assaltar el cinema okupat a les sis del matí i va aconseguir desallotjar-lo després de dues hores i mitja d'enfrontaments amb els i les okupes que intentaven resistir²⁸. L'actuació policial va ser criticada per les associacions veïnals i per tots els partits polítics excepte el Partit Popular (PP). A les vuit del vespre es va produir una manifestació de protesta d'unes dues mil persones per a reclamar la llibertat dels detinguts i contra l'actuació policial. En passar per la Prefectura Superior de Policia de Via Laietana, es produïren violents enfrontaments entre manifestants i forces de l'ordre, que es perllongaren fins a altes hores de la matinada per carrers adjacents.²⁹

En aquest context, cal entendre els fets del 15 de març de 1997, quan es va celebrar un concert multitudinari al Passeig del Born de Barcelona en suport al moviment. La xifra d'assistents va superar les deu mil persones i la col·laboració de la FAVB (Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona) va ser decisiva. La dinàmica iniciada pel desallotjament del Cinema Princesa va suposar el començament de la millor etapa del moviment a Catalunya. Durant els anys 1996, 1997 i 1998, l'Assemblea d'Okupes de Barcelona es va reunir regularment, convertint-se en un mecanisme de coordinació important per als moviments alternatius de la ciutat.

²⁶De fet, segons dades de l'Assemblea d'Okupes de Barcelona existien 155 okupacions en l'àrea metropolitana de Barcelona l'any 2004 (El Punt, 12/10/2004), de les quals un trentena s'utilitzaven com a centre social de manera habitual.

²⁷Això també es fa evident a les set entrevistes a activistes del moviment realitzades entre novembre i desembre de 2002, i que podem veure analitzades en el capítol 7 d'aquesta mateixa tesi.

²⁸Hi van haver 48 persones detingudes i quinze de ferides. Al voltant del cinema, situat a la Via Laietana de Barcelona, es concentraren 200 persones, entre les quals alguns polítics, com Ignasi Riera, d'ICV, que va demanar la dimissió de la Delegada del Govern a Catalunya, Julia Garcia-Valdecasas.

²⁹L'11 de gener de 1997, sis dels detinguts arrel de la manifestació contra el desallotjament del Cinema, van ser condemnats a penes de vuit anys de presó i cinquanta retencions de cap de setmana. Tres anys després, el govern espanyol absoldria als condemnats, atenent a una proposició no de Llei del Parlament de Catalunya, en la qual tots els partits catalans, excepte el Partit Popular, demanaven l'absolució immediata dels okupes (AAVV, 2002)

Durant aquesta “època daurada” del moviment a Catalunya, es van produir diverses accions espectaculars i significatives. La manifestació més massiva de suport a l'okupació es va produir el 28 de febrer de 1997: a la nit, cinc mil persones recorrien el centre de Barcelona per acabar al barri de Sants, davant el CSO Hamsa, que tenia ordre de desallotjament per a l'endemà. Una concentració de més de 300 persones, que passaren la nit davant la Hamsa esperant el desallotjament, feia tirar enrere (un cop més) els propietaris de la fàbrica okupada. Cal destacar també, pel seu simbolisme, l'acció del 19 de març de 1998, quan es penjà una bandera okupa al Parlament de Catalunya, tot substituint l'espanyola. L'acció reivindicava la despenalització de l'okupació i es saldà amb tres detinguts, que un any després serien jutjats per “alteració greu de l'ordre en un edifici públic”.

A Madrid, les manifestacions antifeixistes del 20 de novembre dels anys 96, 97 i 98, organitzades per la coordinadora de col·lectius Lucha Autònoma, van ser també una mostra d'aquesta “etapa daurada” del moviment de les okupacions. Encara que la cúspide de mobilització, entorn de la temàtica okupa, es donà a les protestes pel desallotjament del CSO La Guindalera, el 10 de març de 1997, que es van saldar amb 165 persones detingudes. D'altra banda, també en aquesta etapa es van consolidar els principals canals de contrainformació, que van conquerir nous espais comunicatius, si bé de consum excessivament intern, però que permetien a les persones que iniciaven la seva vinculació al moviment trobar “la seva” informació. *Contrainfos* a Catalunya o *Molotov* a Madrid són els exemples més significatius en aquest camp.

En els anys següents (entre 1998 i 2000), encara que el moviment okupa ja no va ser portada dels diaris, es van produir manifestacions interessants. Per exemple, la Manifestació contra l'Especulació Immobiliària del 15 d'abril de 2000 va mobilitzar a 4.000 persones a Barcelona, les quals van realitzar murals, performances i accions diverses a les seus de les principals entitats especuladores de Barcelona. També destacà l'èxit de les mobilitzacions antifeixistes del 12 d'octubre de 2000 a Barcelona, convocades per la Plataforma Cívica per un 12 d'Octubre en Llibertat, la qual va posar de manifest la capacitat de coordinació del moviment amb altres col·lectius, incloses les associacions veïnals. A Madrid, les manifestacions contra els desallotjaments dels CSO El Laboratorio 2 i Amparo 24 reunien un total de set mil manifestants (Adell, 2004).

En tot cas, en aquests anys, el moviment començava a reflectir certs símptomes de canvi. D'una banda, els espais de coordinació i organització interna es van anar perdent per a afirmar les identitats particulars de cada casa okupada. D'altra banda, l'estratègia repressiva de l'estat i dels actors formals de l'arena política, va provocar un estat de conflicte permanent amb la

policia que va arribar al seu punt àlgid el 2001. Ja no es tractava de l'habitual criminalització dels mitjans de comunicació (Barranco, González i Martí, 2003) sinó que l'Estat passà a l'acció amb àmplies operacions antiterroristes contra algunes persones relacionades amb la protesta okupa, acusades de pertànyer a ETA a Barcelona o als GRAPO a Madrid (Asens, 2004).

4.5.3. PERSPECTIVES DEL MOVIMENT OKUPA CONTEMPORANI (2001-2009)

Són diverses les aportacions que apunten cap a l'inici d'un nou cicle en el moviment de les okupacions a partir de l'any 2001 (Martínez, 2007; Herreros, 2004a; González, Blas i Peláez, 2002; Miró, 2001). Els canvis operats en les *estructures d'oportunitat política* del moviment han estat evidents, com a mínim en dues de les seves dimensions. La primera, el fet de trobar-nos des de 1999 (Seattle) en un nou cicle de protesta a escala internacional. Aquest cicle s'ha manifestat amb força a l'Estat espanyol, a partir de l'any 2000, amb la Consulta per l'Abolició del Deute Extern al març, la campanya contra la Desfilada Militar a Barcelona al maig i la participació d'un bon contingent de moviments estatals (sobretot, i no per casualitat, catalans, madrilenys i bascos) a les mobilitzacions de Praga contra el BM i el FMI al setembre. L'any següent, les mobilitzacions de la Campanya Barcelona 2001, contra el Banc Mundial van consolidar la temàtica del moviment de moviments a Catalunya. Per la seva banda, les mobilitzacions de 2002 contra l'Europa del Capital i de la Guerra -durant el semestre de presidència espanyola de la UE- es van estendre per tot l'estat, culminant amb una gran manifestació a Sevilla el juny de 2002. Al 2003 i 2004, les àmplies mobilitzacions contra la Guerra del l'Iraq, i les seves immediates conseqüències electorals, van evidenciar més (si cap) el fort canvi en les EOP.

Una altra de les dimensions és la propensió de l'estat a la repressió, la qual va arribar al seu clímax -com vèiem anteriorment- el 2001. Però, a partir d'aquest moment els i les okupes ja no estarien aïllats davant les onades repressives. La creixent legitimitat social del moviment global, i la participació a l'interior de les seves xarxes del moviment per les okupacions generaria nombroses sinergies en aquest camp. En primer lloc, els fets esdevinguts el 24 de juny de 2001, amb la brutal càrrega policial contra els manifestants a Barcelona, i les imatges de policies disfressats de manifestants provocant disturbis i posteriorment efectuant detencions, van començar a posar en dubte l'estratègia criminalitzadora dels mitjans de comunicació i l'Estat. D'altra banda, la convocatòria conjunta de la manifestació a Barcelona el 28 de juliol de 2001 contra l'intent il·legal de desallotjament de la Casa de la Muntanya i contra la repressió soferta a Gènova, van mostrar -encara més- aquesta complicitat entre el moviment okupa i el moviment global, així com les seves implicacions en l'extensió de la lluita antirepressiva.

A més de les EOP externes o estructurals, també es van operar canvis d'oportunitat generats pel propi moviment. En destacaré tres. El primer, molt lligat al nou cicle de mobilitzacions, és la confluència amb el moviment global, tant en les campanyes puntuals com en alguns centres socials okupats, i finalment, amb el sorgiment d'un incipient moviment d'ateneus "legals". El segon és la confluència amb sectors del moviment veïnal en el que hem convingut anomenar "la crítica pràctica a l'urbanisme capitalista". I la tercera: el sorgiment els anys 2004 i 2005 de nous espais de lluita sobre la temàtica capital-treball, a l'entorn de les deslocalitzacions d'empreses i la precarietat laboral creixent³⁰.

Així, una part del moviment d'okupació protagonitzà, en diverses zones de l'Estat, alguns dels nodes més actius i imaginatius del moviment contra la globalització capitalista, recuperant la desobediència civil i l'acció directa no-violenta per al repertori d'acció col·lectiva del moviment global. En aquest sentit, destacaven els Centres Socials Okupats de Can Masdeu a Barcelona i El Laboratorio 3 a Madrid. Tots dos propugnaven una identitat difusa, defugint l'estereotipització de l'"okupa", sedimentada pels mitjans de comunicació durant l'etapa d'auge del moviment i que es considerava contraproduent per a avançar en les lluites.

A aquest fet cal afegir -com deia abans- el ressorgir dels ateneus (en especial a Catalunya) motivat per la iniciativa d'activistes del moviment de les okupacions. El Centre Social Arran, al barri de Sants (Barcelona), fou el més matiner i l'Ateneu Candela de Terrassa, potser el més clarament alineat amb la resistència global.³¹ A aquests, cal sumar-hi, la Maixanta a Lleida, Julia Romera a Santa Coloma, la Màquia a Girona, la Rosa de Foc i la Quimera (aquest darrer amb antics membres del CSO Les Naus) al barri de Gràcia (Barcelona), el Kasumay al barri de la Ribera (avui desaparegut), El Brot al barri de Sant Andreu (amb antics membres del CSO El Palomar). D'altra banda i al mateix temps, sectors molt pròxims a l'okupació també han consolidat els seus ateneus en l'àmbit de l'esquerra independentista: La Torna al barri de Gràcia, Can Capablanca a Sabadell, l'Ateneu X a Vilafranca del Penedès, la Falcata a Lleida i algunes desenes més en pobles i ciutats de tot el territori català.

L'altra transformació generada pel propi moviment és la que s'arrela en la seva vessant més veïnal, en tant que alguns centres socials es converteixen en els principals portaveus d'una crítica radical al nou urbanisme capitalista. A Barcelona, per exemple, les resistències al Fòrum 2004, entès com a gran event on el sector públic volca esforços per afavorir els interessos de les

---

³⁰ Aquest factor s'accentuarà a partir de la crisi econòmica de 2008 i, especialment, després de les mesures d'ajust estructural i desregulació del mercat laboral, que van prendre els diferents governs (municipals, autonòmics i estatal) l'any 2010. La creació de diverses campanyes locals i nacionals, en contra de la crisi i de les retallades socials, suposaran un nou espai de confluència de diversos moviments socials alternatius.

³¹ Sobre les evolucions d'aquests centres socials, veure capítol 5.

empreses especuladores, van provocar una àmplia aliança entre sectors del moviment de les okupacions i sectors del moviment veïnal, incloent la pròpia FAVB³². No es tractà d'un fet puntual, a causa de la resposta que des dels moviments socials es donava a l'esdeveniment institucional, sinó que es tractava d'un exemple més d'un incipient nou moviment de defensa del territori urbà. Per nou moviment veïnal entenem aquells sectors del moviment veïnal que han sabut superar la crisi que va suposar la cooptació dels seus líders en els anys 80 cap a les institucions governades per partits progressistes, mitjançant l'entrada de noves generacions de veïns, a vegades pertanyents o provinents del moviment per l'okupació. La composició de la vocalia de Joves i Moviments Socials de la FRAVM (Federació Regional d'Associacions de Veïns de Madrid), amb una significativa presència de membres de l'extinta Lucha Autónoma, i noves associacions barrials com el Forat de la Vergonya al barri de la Ribera (Districte de Ciutat Vella) a Barcelona, o la Red de Lavapiés a Madrid, són clars exemples d'aquesta nova onada de moviment veïnal. Aquest nou moviment veïnal centra els seus esforços en la lluita contra l'especulació, la caror de l'habitatge i els processos de *gentrificació social*³³.

Finalment, em vull referir a les mobilitzacions contra les deslocalitzacions i la precarietat, i darrerament contra la sortida neoliberal a la crisi econòmica, que s'estan produint arreu de l'Estat espanyol. En aquestes conflueixen una gran part dels actors del *moviment de moviments*, incloent persones dels Centres Socials Okupats, de col·lectius i organitzacions anticapitalsites i de l'esquerra sindical. En aquest espai de mobilització hi podríem també incloure la *May Day*, la manifestació anticapitalista del primer de maig. L'any 2004 es va celebrar per primer cop a Barcelona, però el 2005 es va estendre a altres capitals de l'Estat com Madrid o Sevilla. L'afluència a aquestes manifestacions superava, en alguns casos com Barcelona, a la de les manifestacions del matí, organitzades pels sindicats majoritaris.

També en la línia de les lluites contra la precarietat -però amb una configuració diferencial destacar la presència d'alguns sectors del món de les okupacions dins el moviment per l'Habitatge Digne. Aquest moviment tingué gran incidència els anys 2006 i 2007, organitzant joves d'arreu de l'Estat espanyol. Els anys posteriors, va continuar -amb menys afluència de públic- amb la consolidació de centenars de col·lectius locals per l'habitatge.

Aquest nou espai de politització i conflictivització de les relacions capital-treball, orientat vers la precarietat i, en especial, dirigit cap als joves precaris, situa als activistes okupes al centre d'aquests nous moviments urbans de finals de la primera dècada del 2000.

³² Federació d'Associacions de Veïns i Veïnes de Barcelona.

³³ Substitució de la població autòctona i de classe popular existent en un barri per un altra de més poder adquisitiu. L'exemple de determinades zones del Raval, al centre de Barcelona, on antics veïns foren expulsats per construir pisos nous destinats a professionals liberals i classes mitjanes, és un exemple d'aquests processos de gentrificació.

4.6. A MODE DE PONT: DEL CONTEXT SOCIO-HISTÒRIC ALS ESTUDIS DE CAS

En aquest capítol he volgut contextualitzar el tema del moviment per l'okupació en els àmbits teòric, històric i social. En primer lloc i a través de la literatura de moviments socials que fa referència al fenomen de l'okupació, hem pogut caracteritzar aquest moviment com a tal i situarlo com a pont entre els nous moviments socials de la dècada dels 70 i 80, i els nous moviments globals dels 90 i 2000.

D'altra banda, pel que fa al seu desenvolupament a l'Estat espanyol, hem vist com el moviment per l'okupació omplia el buit de mobilització deixat per la crisi dels *nous moviments socials* arran de la derrota en el referèndum de l'OTAN. També hem vist com protagonitzava la protesta juvenil de la meitat dels anys 90, juntament amb companys de batalla com el moviment antimilitarista i els inicis d'un moviment estudiantil contra la mercantilització de l'educació. També en el cas espanyol hem observat la progressiva pèrdua de protagonisme de l'okupació en sí mateixa, per donar pas a una nova etapa on paral·lelament els activistes okupes participen del nou cicle de lluites, i altres moviments socials recorren a l'okupació com eina de lluita.

Finalment, hem pogut veure els contextos socials i urbans que han facilitat l'aparició, creixement i continuïtat del moviment per l'okupació a l'Estat espanyol. L'abandonament de milions d'immobles conviu amb uns preus prohibitius de l'habitatge de compra o de lloguer, a causa de l'orientació especulativa d'una economia espanyola encapçalada pels sectors immobiliari i turístic. D'altra banda, la precarietat laboral creixent dels sectors juvenils, per un cantó, i la manca d'espais de socialització fóra de les lògiques mercantils o estatals, per l'altre, acaben convertint l'eina de l'okupació en una alternativa de mobilització i de vida per a milers de joves arreu de l'Estat.

No obstant això, la pregunta (o conjunt de preguntes) de la tesi és molt més concreta. Quin impacte ha tingut aquest persistent moviment per l'okupació? Han estat escoltades les seves reivindicacions? Han incidit d'alguna manera en les polítiques d'habitatge, joventut o d'altres? Quina influència ha tingut l'okupació en altres moviments socials i actors col·lectius? En els dos següents capítols, mitjançant la tècnica de l'estudi de cas, intentaré aplicar els conceptes, teories i models analítics desenvolupats en la primera part de la tesi, a la pregunta de quin ha estat l'impacte de les okupacions en la política i en les polítiques.

La tria dels casos no ha estat casual, tot i que alguns elements d'aquest tipus sempre juguen en una producció humana com és la ciència social. Catalunya i Madrid són dos realitats polítiques i socials tant diferents i tant semblants al mateix temps que resulten perfectament comparables i poden garantir la bondat o no del model analític, de les preguntes i de les hipòtesis que he llençat en aquesta tesi. Hom trobarà a faltar altres casos interessants, com els

d'Euskadi, Navarra, el País Valencià, Galícia o Andalusia. En aquest punt he de reconèixer que durant uns quants anys del meu procés de tesi, la meua intenció era incloure el cas del País Basc, que darrerament he descartat a causa de la seva especificitat i complexitat. Tot i així tinc força treball de camp sobre el mateix, que espero poder explotar en properes produccions acadèmiques de caire post-doctoral.

Nogensmenys, Catalunya i Madrid esdevenen dos casos ideals per a comparar -com deia anteriorment- ja que presenten una sèrie de característiques similars, però són també prou diferents per a presentar a priori diversitat en les configuracions de les variables explicatives del nostre model analític. Així, tant Madrid com Catalunya tenen una metròpoli dominant (extrem òbviament molt més accentuat en el cas de Madrid) i comparteixen el fet de ser els territoris amb més espais urbans abandonats i amb uns preus més alts de l'habitatge (en especial a les seves capitals). Ambdós són també espais de forta tradició de mobilització social i prou densos per a trobar massa crítica en l'expressió de qualsevol contradicció política.

Ara bé, pel que fa a les variables explicatives del model analític, pressuposarem diferències, que per tant hauràn de donar resultats també diferents en la variable dependent: l'impacte polític. Pel que fa a la primera variable explicativa, que hem anomenat *capital social alternatiu*, tindrà expressions ben diferents a Madrid i Catalunya. En els darrers anys Madrid ha patit més el procés de desmobilització propi de les societats post-industrials, i la xarxa associativa, tot i que continua essent densa, no genera tantes i tant diverses mobilitzacions com la catalana. En quant a la variable dels marcs cognitius i l'opinió pública, Madrid i Catalunya presentaran contextos diferenciats especialment per les particularitats nacionals. Així, Madrid serà l'espai per excel·lència de la batalla mediàtica entre els grans grups comunicatius de l'Estat espanyol i la política dels grans partits deixarà poc espai per a altres opcions i debats. A Catalunya veure'm un ecosistema comunicatiu propi i generalment amb més presència d'esclètxes per als moviments socials alternatius. Finalment, en relació a *la xarxa de polítiques com a EOP* -la tercera variable explicativa- haurem de valorar les diferències en estils i continguts de governs locals de signe contrari.³⁴ Així, a Madrid -després d'una dècada dels vuitanta amb governs del PSOE- des de la dècada dels 90 la dreta del PP hegemonitzarà les principals instàncies de poder local. En canvi a Catalunya, haurem de valorar dos etapes diferents: la llarga etapa de convivència entre el pujolisme (governos autonòmics del centre-dreta nacionalista de CIU) i el domini de l'esquerra als Ajuntaments (PSC i PSUC/ICV); i una segona etapa, encetada el 2003, on els tres partits de l'esquerra institucional (PSC, ERC i ICV)

---

³⁴ Tot i que cap dels dos territoris es lliuren de les tendències internacionals a la mercantilització dels serveis públics i el retrocés dels Estats del Benestar.

assoleixen el poder a nivell nacional i conserven els governs municipals de les principals ciutats del país.³⁵

Aquest enfocament orientat a només dos casos, m'hauria de permetre capturar millor la complexitat d'un fenomen com el que em dispo a estudiar, caracteritzat pels efectes interactius entre variables estructurals i d'agència, trajectòries dependents, causalitat bidireccional i múltiples actors estratègics perseguint metes desconegudes. En suma, només estudiant dos casos, podré analitzar amb prou complexitat les variables i les relacions entre elles i l'efecte, tal i com defensen els partidaris de l'enfocament orientat per casos en política comparada (Bennet i Elman, 2006; Mahoney, 2007).

Vull acabar aquesta introducció als estudis de cas amb una parell més d'apunts metodològics. Els dos estudis són totalment qualitius i es basen, fonamentalment, en 20 entrevistes a activistes okupes de Catalunya i Madrid, realitzades entre els anys 2001 i 2005. L'observació participant, mai feta amb l'intrussisme de la no revelació, en les activitats del moviment m'ha permès realitzar una selecció prou representativa dels i les entrevistades. Així, en la mostra de 20 okupes que finalment he entrevistat, he tingut en compte que hi hagués pluralitat de perfils. He provat que hi hagi okupes dels diferents territoris amb forta implantació del moviment, entrevistant en el cas de Catalunya, okupes dels barris de Gràcia, Sants, Sant Andreu i Ciutat Vella de Barcelona, de Terrassa, Sabadell i el Baix Llobregat. Per al cas de Madrid els okupes son dels barris de Lavapiés, la Latina y la Prosperidad, pertanyents a la mateixa capital.

Les 20 entrevistes a okupes realitzades han comtat amb el mateix model d'entrevista semi-estructurada, tot i que al llarg dels anys que ha durat el treball de camp, ha tingut algunes variacions, sobretot per actualitzar-lo i per incloure noves inquietuds investigadores que m'han sorgit durant el procés de tesi. D'altra banda, he entrevistat també a vuit tècnics i polítics de les administracions locals, amb un model d'entrevista diferent que pretén recollir els discursos de l'administració respecte l'okupació, al mateix temps que recaptar informació de primera mà sobre les polítiques d'habitatge, joventut i "ordre públic". (Als annexos metodològics podeu trobar els dos guions d'entrevistes utilitzats).

Aquesta perspectiva qualitativa de la investigació ens situa en la necessitat de tractar els discursos dels okupes no sempre com a representatius, sinó com a exemples que ens aproximem a la comprensió del fenomen de l'okupació i ens donen dades per a l'anàlisi del seu impacte en les polítiques públiques. Per tal de solucionar de manera amena -però rigorosa- el tema de

---

³⁵ Aquesta fórmula de govern s'ha popularitzat amb el nom de Tripartit, tot i que la nomenclatura oficial és la de Govern d'Entesa.

l'anonimat, s'ha optat per utilitzar el nom de pila de les persones entrevistades, sense cap més referència a la seva identitat. Com podrà observar el lector, les cites literals de les entrevistes són llargues, ja que des del meu punt de vista formen part de l'anàlisi, doncs els propis okupes són els millors coneixedors i analistes del seu propi moviment, la seva història i el seu context. Pel que fa a les entrevistes de Madrid, que van estar fetes en castellà, he optat per traduir-les per no trencar el fil lingüístic de la tesi. Tot i així, en les notes al peu, es conserva l'original en castellà, que sempre donarà més sensació de realitat a qui ho llegeixi.

5. CATALUNYA: DIVERSITAT D'EXPERIÈNCIES

*La lluita ens dóna el que el poder ens pren,
digues a la gent que ens veiem pel carrer.
La lluita ens dóna el que el poder ens pren
i l'HAMSA clama venjança al carrer.
La lluita ens dóna el que el poder ens pren,
ja n'estem ben fartes que ens prenguin el pèl
La lluita ens dóna el que el poder ens pren
Sortim al carrer!
(Pirats Sound Sistema, 2005).*

La Comunitat Autònoma de Catalunya ha estat un dels territoris de l'Estat Espanyol amb més quantitat d'okupacions en els darrers 25 anys. També es tracta -he de confessar- del territori que conec millor, en ser l'espai geogràfic on visc i on també he militat políticament els darrers 16 anys. D'altra banda, aquest territori va suposar l'estudi de cas de la meua tesina i de diverses recerques i articles que he publicat. Per això el següent capítol tindrà una major extensió que els altres i una estructura una mica diferent. He decidit no agrupar tot el cas de Catalunya en un de sol, sinó presentar la diversitat tant territorial com política que conforma el moviment okupa català en tres sub-estudis de cas que es corresponen a les zones amb presència de l'okupació. Així, analitzaré el comportament de les tres variables a tres territoris: la ciutat de Barcelona i les comarques del Vallès Occidental i del Baix Llobregat.

Després d'un primer apartat de caire històric, les característiques del *capital social alternatiu* seran tractades en forma d'estudis de cas. Pel que fa a la variable dels *marcs cognitius i l'opinió pública*, faré ús, en primer lloc, d'un estudi en el que vaig participar sobre el tractament mediàtic del moviment per l'okupació a Catalunya. En analitzar però les experiències de contrainformació, faré un cop més especial émfasi en l'entorn local, tot i que clouré el sub-apartat amb l'anàlisi d'una experiència de caire nacional, el *Setmanari La Directa*. Finalment, *la xarxa de polítiques públiques* serà analitzada, com en el cas de Madrid, des de l'estudi de les experiències de negociació que s'han produït a Catalunya entre el moviment i les institucions públiques. Finalitzaré el capítol amb un apartat de conclusions on tractaré de sumaritzar els impactes del moviment okupa català en les polítiques públiques i la comprovació de les hipòtesis d'aquesta tesi en el cas català.

5.1. BREUS APUNTS CRONOLÒGICS DE L'OKUPACIÓ A CATALUNYA

L'evolució de l'okupació des de 1984 fins a l'actualitat a Catalunya és molt similar a la que ja he explicat en l'apartat dedicat al conjunt de l'Estat, per la qual cosa aquí només aprofitaré l'espai per introduir algunes dades i esdeveniments que abans he passat per alt. La primera okupació es produí al barri de Gràcia, el 1984, i tenia com a referent el *moviment squatter*, amb una estètica i ideologia punk. Fou en aquest barri on es generalitzaren les okupacions com a forma d'accedir a un habitatge i on es reunia el primer embrió de l'Assemblea d'Okupes de Barcelona entre 1989 i 1992. En el primer període, previ a l'entrada en vigor del Nou Codi Penal, podem trobar alguns elements de canvi o punts d'inflexió, com la major obertura del moviment a partir de 1992, amb l'entrada en l'escenari okupa de plantejaments més globals i oberts que en les primeres okupacions, derivats de la incidència del moviment estudiantil, de l'antimilitarista i de les primeres campanyes de l'antiglobalització.

El 28 d'octubre de 1996 es produí l'esdeveniment que segons tots els entrevistats desencadenà l'entrada definitiva de la temàtica okupa en l'Agenda Pública. Un impressionant dispositiu policial assaltà el Cinema Princesa i aconseguí desallotjar-lo després de dues hores i mitja d'enfrontaments (González, 2001). L'11 de gener de 1997, sis dels detinguts arran de la manifestació contra el desallotjament del cinema foren condemnats a penes de vuit anys de presó i 56 retencions de cap de setmana. Posteriorment, el Parlament de Catalunya en demanà l'absolució al Govern espanyol (Proposició no de llei del 29/06/98, a Diari de sessions de Parlament de Catalunya, 29 de maig de 1998) i aquest la concedí el desembre de 2000.

La dinàmica encetada pel desallotjament del Cinema Princesa generà un període de fort protagonisme del moviment okupa a Catalunya, i durant els anys 1996, 1997 i 1998, *l'Assemblea d'okupes de Barcelona* es reuní regularment, esdevenia així un mecanisme de coordinació important pels moviments alternatius de la ciutat. Els anys 1999 i 2000, *l'Assemblea d'Okupes de Barcelona* deixà de reunir-se de manera sistemàtica, a causa de la forta repressió (450 detinguts i 50 desallotjaments entre 1998 i 2000), així com a un cert relleu generacional que plantejava estratègies més localistes. En tot cas i arrel de l'estratègia criminalitzadora del Govern i els mitjans de comunicació vers el moviment, *l'Assemblea d'Okupes de Barcelona* tornà a reunir-se, en especial per la defensa dels espais okupats, a partir de 2001.

Ens trobem ja en la tercera etapa, quan el moviment s'incorporà a xarxes més àmplies en relacionar-se de forma més oberta i intensa amb altres moviments com el moviment veïnal o el moviment antiglobalització. Dos manifestacions dels anys 2001 i 2002, començaven a donar pistes sobre aquest canvi d'etapa.

En primer lloc, les mobilitzacions del juliol de 2001 -arran de la intervenció policial a la *Kasa de la Muntanya*- van desembocar, en combinació amb les mobilitzacions contra el Banc Mundial a Barcelona i contra el G-8 a Gènova, en una ampliació important de la lluita antirepressiva. Així cal entendre la manifestació del 28 de juliol a Barcelona que, sota el lema "Contra la brutalitat i la impunitat policial", va reunir més de 5.000 persones al centre de Barcelona. En segon lloc i amb el telò de fons del gran èxit de les mobilitzacions contra l'Europa del Capital i de la Guerra el març de 2002, la resistència activa no violenta davant el desallotjament de Can Masdeu entre els dies 30 d'abril i 2 de maig suposà una gran victòria mediàtica i social del moviment .

Entre els anys 2003 i 2009, el moviment per l'okupació a Catalunya no ha tingut la centralitat d'altres èpoques, pero segueix jugant un paper cabdal en la xarxa dels moviments alternatius, en especial com a infraestructura a través dels seus centres socials. Tot i que l'estratègia repressiva de l'Estat s'ha incrementat, provocant la gairebé desaparició de centres

socials de gran format a la ciutat de Barcelona i la prohibició i agressions policials en les manifestacions okupes, la pràctica de l'okupació ha permeat altres moviments. Els exemples de les okupacions veïnals d'horts urbans³⁶, l'okupació d'un edifici per fer una universitat lliure per part del moviment estudiantil (La Rimaia, al carrer Casanovas de Barcelona)³⁷ o l'okupació per part del moviment de solidaritat amb Amèrica Llatina del *Centre Social Barril·lonia* -a la Rambla del Raval de Barcelona- totes elles en els anys 2008 i 2009 donen compte del gran impacte que l'okupació d'inmobles abandonats ha generat en els altres moviments socials catalans. D'altra banda, la pràctica de l'okupació continua gaudint del suport social d'una part de la població catalana, com demostra el contingut d'aquesta carta de suport apareguda l'any 2007 i que l'agència de notícies *Europa Press* explicava de la següent manera:

Una setentena d'entitats de Barcelona reivindiquen la legitimitat de l'okupació en una carta oberta a Hereu.

Barcelona. (EUROPAPRESS).- Una setentena d'entitats de Barcelona signen una carta oberta dirigida a l'alcalde de la ciutat, Jordi Hereu, en la qual reivindiquen que com l'administració "mai exercirà una política redistributiva de la riquesa immobiliària", l'okupació "seguirà sent una pràctica totalment legítima".

La carta acusa al govern municipal d'utilitzar els 'okupes' com a "boc expiatori" per a "desviar l'atenció dels veritables problemes que sofrim en la ciutat i amagar els que són els seus responsables reals".

Els signants destaquen entre aquests problemes el de l'habitatge i descriuen la realitat de Barcelona com la d'una ciutat "de postguerra", amb "veïns expulsats per a construir pisos de luxe, apartaments per a turistes, oficines o grans centres comercials".

Diverses assemblees d'okupes' signen la carta, que també subscriuen la Comissió de Defensa dels Drets de la Persona del Col·legi d'Advocats de Barcelona, la Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona i l'Observatori DESC. (EuropaPress, 17 de maig de 2007).³⁸

³⁶ El setembre de 2009 existien vuit horts okupats i/o autogestionats reivindicats a la ciutat de Barcelona i rodalies. A més del de Gràcia, del qual parlaré a l'apartat següent, hi havia els següents: els horts de la masia okupada de Can Masdeu al barri de Nou Barris, el del Forat de la Vergonya al barri de la Ribera, l'Hortet de la UAB al campus de la UAB, l'hort del La Teixidora al barri del Poble Nou, la Torre dels Frares al municipi de Montcada i Reichac, l'hort de la UB Raval i l'hort del CSO La Farga a Sabadell.

³⁷ Desallotjada a inicis de 2010, tornava a okupar un edifici de grans proporcions a la Gran Via 550, en el mateix barri de Sant Antoni. Posteriorment, entre els dies 14 i 16 de juliol de 2010 es succeïren un desallotjament, una manifestació de suport amb més de mil assistents, una nova okupació i un nou desallotjament.

³⁸ "Una setentena de entidades de Barcelona reivindican la legitimidad de la 'okupación' en una carta abierta a Hereu. Barcelona. (EUROPA PRESS).- Una setentena de entidades de Barcelona firman una a carta abierta dirigida al alcalde de la ciudad, Jordi Hereu, en la que reivindican que como la administración "nunca ejercerá una política redistributiva de la riqueza inmobiliaria", la 'okupación' "seguirá siendo una práctica totalmente legítima". La carta acusa al gobierno municipal de utilizar a los 'okupas' como "chivo expiatorio" para "desviar la atención de los

5.2. LA DIVERSITAT DELS CENTRES SOCIALS OKUPATS CATALANS. ESTUDIS DE CAS TERRITORIALS

Estudiar la variable del capital social crític del moviment per l'okupació a Catalunya és una tasca ingent, que per si sola donaria elements suficients per realitzar una tesi doctoral. La quantitat i la diversitat de les okupacions que s'han produït a Catalunya en els darrers 25 anys, ens ofereixen un mosaic de situacions per a totes les sub-variables de la variable capital social crític: diversitat en els discursos, en les característiques socioeconòmiques dels okupes, en les estructures de mobilització i en les estratègies d'acció. Per això i donat que el moviment okupa català és caracteritzat per ser un moviment amb fort arrelament local, l'estratègia d'aproximació a aquesta variable a Catalunya serà a través de múltiples estudis de cas territorials. Davant la impossibilitat d'estudiar tots els territoris catalans, he elegit els barris, ciutats o comarques amb major presència del moviment en el conjunt del període estudiat (1984-2009). Cal admetre, doncs, un fort centralisme, ja que parlaré més que de Catalunya, de l'àrea metropolitana de Barcelona. En concret observarem el comportament de la variable capital social crític a través dels casos de tres barris de Barcelona ciutat (Sants, Gràcia i Sant Andreu) i de les comarques del Vallès Occidental i el Baix Llobregat.³⁹

5.2.1. BARCELONA: EL CAPITAL SOCIAL CRÍTIC DEL MOVIMENT EN TRES BARRIS

Parlar d'okupació a Barcelona ens obliga a fer una aproximació localista, donades les característiques de proximitat d'aquest moviment, i la forta identitat, que al seu cop, presenten els barris de la ciutat de Barcelona. És molt difícil però contemplar totes les okupacions de la ciutat, i sent conscient que deixo de banda altres barris o Districtes amb okupacions emblemàtiques com Ciutat Vella, Poble Nou, l'Eixample o Nou Barris, he centrat el meu treball de camp en tres barris que presenten diferents models d'okupació: Sants, Gràcia i Sant Andreu.

A) *L'Autonomia okupa a Sants*

---

verdaderos problemas que sufrimos en la ciudad y esconder a los que son sus responsables reales". Los firmantes destacan entre esos problemas el de la vivienda y describen la realidad de Barcelona como la de una ciudad "de posguerra", con "vecinos expulsados para construir pisos de lujo, apartamentos para turistas, oficinas o grandes centros comerciales". Varias asambleas de 'okupas' firman la carta, que también suscriben la Comisión de Defensa de los Derechos de la Persona del Colegio de Abogados de Barcelona, la Federación de Asociaciones de Vecinos de Barcelona y el Observatorio DESC" (Europa Press, 17 de maig de 2007).

³⁹ En la tercera etapa del moviment (2001-2009) han proliferat okupacions emblemàtiques als barris de Ciutat Vella i de l'Eixample de Barcelona. Estic parlant d'okupacions com Miles de Viviendas, l'Espai Social Magdalenes, Barrilonia, la Riamia i l'Ateneu de l'Eixample. Aquestes okupacions queden fóra dels estudis de cas sistemàtics, doncs l'aproximació al camp i les entrevistes es van produir prèviament a la seva existència. D'altra banda, el moviment per l'okupació barceloní no tornarà a tenir la densitat d'okupacions que hi hagué als barris estudiats (Gràcia, Sants i Sant Andreu) durant els cinc anys de l'anomenada etapa daurada (1996-2000).

El moviment per l'okupació al barri de Sants de Barcelona s'inicià a finals dels 80 amb l'okupació de l'antic edifici de la fàbrica *Cross*. No es tractava encara d'un projecte gaire obert, i el primer element de canvi no apareixerà fins el 1992 amb *La Garnatxa*, on l'okupació inicia la seva vinculació amb el moviment universitari d'esquerra radical. *La Garnatxa*, era una antiga cooperativa vinícola que fou okupada per gent procedent de la Universitat de Barcelona i es convertí en el camp de proves que desembocarà en el Centre Social Autogestionat Hamsa.

A partir de l'okupació de l'Hamsa al 1996, el creixement de l'okupació al barri es produí d'una forma sostinguda i amb un projecte polític de fons força compartit, malgrat la diversitat ideològica (independentistes, llibertaris, comunistes, etc.). El barri de Sants té una tradició obrera i associativa molt intensa. L'okupació de l'Hamsa -antiga fàbrica abandonada situada al carrer Miquel Bleach- va beure d'aquest referent obrer a l'hora de configurar el projecte, on era present una clara consciència social. L'okupació sorgí de la fusió de diversos grups i tendències: els joves del barri de l'associació de veïns del carrer Olzinelles (el Centre Social de Sants), gent propera als CJC (joventuts del PCC)⁴⁰ i estudiants universitaris d'esquerra radical.

El 1996 fou també un moment decisiu pel moviment al barri, en termes d'extensió del seu discurs, suport social i entrada definitiva de la temàtica okupa en l'agenda, tant la política com la mediàtica. El fet que el desallotjament del Cinema Princesa coincidís amb la forta empenta de l'Hamsa, va fer que Sants esdevingués un element central en el moviment a Barcelona, Catalunya i l'Estat. Però la consolidació definitiva del CSA Hamsa com a referent d'un moviment més ampli es produí a la manifestació contra el seu desallotjament del 28 de febrer de 1997. Per la nit, una manifestació d'unes cinc mil persones (probablement la més gran que havia organitzat el moviment per l'okupació fins aleshores) recorregué el centre de Barcelona per acabar al barri de Sants en una concentració davant el Centre Social Autogestionat Hamsa que tenia ordre de desallotjament pel dia següent. Una concentració de més de 300 persones impediren el desallotjament. L'Hamsa resistí i set dies després la comissió de govern de l'Ajuntament de Barcelona declarà que intentaria obrir vies de negociació amb el moviment okupa. Semblava que l'estratègia del govern local seria assimilativa, amb "ofertes de cessió de locals municipals com a llocs de reunió i convivència" (entrevista a Francesc Pozo, a Gomà et al. 2003).

Les negociacions però es trencaren aviat i el 1999 marcà una nova tendència en les relacions entre el moviment i les institucions, més conflictiva si cal i amb escasses portes obertes al diàleg. Per la seva part el propietari de la fàbrica abandonada Hamsa, començà, amb l'autorització del Districte, l'enderroc de la part no okupada de l'Hamsa. Aquest fet deteriorà

⁴⁰ CJC: Col·lectiu de Joves Comunistes. PCC: Partit dels Comunistes de Catalunya

físicament el centre social i l'Ajuntament aprofità per pressionar els okupes amb l'excusa de la manca de seguretat per tal que marxessin.

L'Hamsa continuà la seva activitat cinc anys més, durant els quals els referents ideològics es van obrir a les noves tendències dels moviments antiglobalització. Al llarg dels seus 8 anys d'okupació, va esdevenir l'espai okupat més gran de Barcelona i centre neuràlgic de l'oci alternatiu, alhora que seu d'importants esdeveniments locals i estatals. No obstant, a principis d'agost de 2004, l'emblemàtic CSO Hamsa va ser desallotjat, provocant diversos actes de protesta. El més espectacular fou l'okupació durant sis hores de l'edifici modernista de La Pedrera de Gaudí, per sorpresa dels centenars de turistes que aquell dia no el van poder visitar.

El segon centre social okupat important del barri de Sants ha estat -i és encara quan es redacten aquestes línies (agost de 2010)- el CSA Can Vies, situat al carrer Jocs Florals i propietat de Transports Metropolitans de Barcelona, que es va okupar el 1997.

Es va okupar ara fa 4 anys i ha estat un model mestís ideològicament, amb convivència de llibertaris, autònoms, independentistes i comunistes. D'aquest mestissatge han sorgit experiències interessants, com la Coordinadora d'Estudiants de Sants, de gent de secundària. Experiències contrainformatives com La Burxa, Jornades sobre la Transició, amb gent més gran del moviment obrer i del veïnal, s'han fet jornades d'Economia Crítica [...] ara ho porten tot ells, els xavalins. Quan vam marxar nosaltres hi va haver una mica de baixada però ara torna a haver-hi força activitat (entrevista a Ivan M., 2001).

El relleu generacional es va produir els anys 2000 i 2001, amb la marxa dels primers okupants que apostaren per models més estables dins el mateix projecte polític amb el Centre Social Arran, un local de lloguer al carrer Premià on hi havia llibreria, cafè i distribuïdora de llibres. Posteriorment, el CS Arran es dividí en dos projectes d'autogestió i cooperatives de treball, el bar-restaurant Terra d'Escudella, que es quedà al mateix local i la distribuïdora, serigrafia i centre de documentació La Ciutat Invisible que funciona des de llavors uns metres més amunt, al carrer Riego. Dins aquest sector de les cooperatives de treball amb origen en el moviment okupa de Sants, i al mateix carrer, podem trobar la Teteria Malea.⁴¹

---

⁴¹ No per casualitat, el barri de Sants fou la seu del Dia Internacional del Cooperativisme el 4 de juliol de 2009. Durant tota la jornada hi hagué activitats pensades per a tots els públics a càrrec de diverses cooperatives del barri amb l'objectiu de donar a conèixer el seu impacte i, alhora, afavorir la interrelació entre les cooperatives. El Dia Internacional del Cooperativisme fou organitzat per Sants Cooperatiu, un projecte de promoció cooperativa al barri de Sants impulsat conjuntament per la llibreria autogestionada La Ciutat Invisible i la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya. Iniciat el gener de 2009, el projecte Sants Cooperatiu busca visibilitzar una fórmula empresarial moderna que ha fet història al barri i que actualment és l'estructura triada per 80 empreses de sectors ben diferents a Sants (a <http://www.barrisants.org>).

Ara bé, l'arribada de joves de 16 a 20 anys a *Can Vies* donà lloc a un període de reflexió, però l'activitat i el tarannà heterogeni del centre social continuà. De *Can Vies* sorgí, per exemple, la revista *La Burxa*, l'experiència conformativa més consolidada al barri. Malgrat en un inici es realitzava com a butlletí del CSA *Can Vies*, posteriorment passà a ésser elaborat pel conjunt de col·lectius i persones organitzades a l'*Assemblea de Barri*. A més des de *Can Vies* es van distribuir -durant uns anys- els dos mitjans de conformatió de la xarxa crítica de suport a l'okupació més importants a Catalunya, com són el *Contra-Infos*, de caràcter general, i l'*InfoUsurpa*, de consum més intern. Posteriorment la distribució es feu des de l'*Espai Obert*, centre social situat també en el barri de Sants però en règim de lloguer.

Els anys 1999 i 2000, l'antifeixisme protagonitzà moltes de les dinàmiques organitzatives del moviment per l'okupació i la seva xarxa de suport. El 12 d'octubre de 1999 una manifestació al barri de Sants, que intentava impedir la celebració d'un acte feixista a la Plaça dels Països Catalans, va acabar amb desenes de detinguts. A partir de la iniciativa de les associacions de veïns de Sants, La Bordeta i Hostafrancs, i l'*Associació de Mares i Pares Alarmats pels fets de Sants* (MAPAFS), es creà una ampla plataforma per tal d'organitzar els actes de rebuig de l'any 2000 a l'acte feixista que el 12 d'octubre celebraria a Sants l'*AUN* (Alianza por la Unidad Nacional)⁴².

Així, la *Plataforma Cívica per un 12 d'Octubre en Llibertat* comptà també amb la participació, més o menys intermitent, de la *Plataforma Antifeixista*, on participaven la majoria de centres socials i cases okupades del barri. A la *Plataforma Cívica* hi participaven també sindicats (CGT i CNT) i partits d'esquerra (EUiA i ERC), així com col·lectius de solidaritat, antiracistes, altres organitzacions d'extrema esquerra i anarquistes, així com una heterogènia amalgama de fins a setanta entitats socials de Sants i de la resta de Barcelona. La *Plataforma Cívica* pretenia demostrar que el rebuig al feixisme no era un fet aïllat al barri, sinó que comptava amb un suport majoritari.

La *Plataforma Cívica* va impactar de forma molt exitosa en el 12 d'octubre del dos mil, on aconseguí que l'acte feixista es traslladés a Montjuïc "per raons de seguretat" i comptés amb molt poc suport, al mateix temps que els actes antifeixistes que es produïren l'11 i 12 d'octubre, a l'entorn de la *Trobada per la Justícia Social i el Respecte a les Cultures*, comptaren amb la participació de més de 6.000 persones. La *Plataforma Cívica* va destacar també en la solidaritat amb els immigrants sense papers, tant en l'acampada dels immigrants de l'Europa de l'Est al Parc de l'Espanya Industrial, com en la posterior tancada a l'Església de Sant Medir, durant les mobilitzacions que generà l'entrada en vigor de la "Nova" Llei d'estrangeria el gener de 2001.

⁴² Organització d'ultradreta, liderada per Ynestrillas

El barri barceloní de Sants presenta -com hem vist- un model d'okupació interessat en la cohesió i coherència pròpia i la generació d'espais sociopolítics alternatius. La quantitat d'okupacions no acostuma a ésser massa elevada, però la xarxa de relacions i experiències de coordinació amb altres moviments i col·lectius del barri es força gran i intensa. En una entrevista realitzada a un membre del moviment de Sants, observava el relleu generacional que es produï els anys 2000-2001 dins del CSA *Can Vies* i comparava el model d'okupació de Sants amb el d'altres barris barcelonins amb força presència okupa.

Aquí la gent jove que està entrant en el moviment són gent xapó, i tenen poca formació política com n'hem tingut tots quan érem més joves, de fet en saben més que jo quan tenia la seva edat. [...] Aquí el creixement ha sigut més sostingut, i no tant un boom com a Gràcia o Sant Andreu. A Sants hi ha un parell de CSO i 6 vivendes" (entrevista a Ivan M., 2001).

Pels i les okupes de Sants, l'okupació te dues vessants. La primera és la de la lluita contra l'especulació, entesa com a creació d'habitatges fora de l'àmbit mercantilitzat. La segona és la construcció d'espais públics no mercantilitzats: Centres Socials Autogestionats (CSA), com a punt de referència d'un moviment més ampli, assembleari, autònom i anticapitalista.

Aquesta segona concepció de l'okupació segueix un model català, que entronca d'alguna manera amb els ateneus llibertaris de principis de segle i les cooperatives de consum i de treball. Potser té alguna similitud amb el model d'autonomia italià en el sentit que, com aquest, prové d'una extrema esquerra desencantada amb el model partit i aposta per una via autònoma de transformar la societat.

En la concepció subjacent del moviment a Sants, es parteix d'una crítica radical a l'economia i a la política, i intenta construir a la pràctica una societat alternativa. Per aquests okupes, que són coneguts dins els moviments alternatius de Barcelona com "els autònoms de Sants", la il·lusió de la revolta global genera costos personals greus, desil·lusions i una repressió duríssima; per la qual cosa aposten per anar creant contrapoders i societats paral·leles. En un text de formació, definició política i debat, publicat per Edicions Arran, sota el títol, *Cap a la creació de contrapoders col·lectius*, els contrapoders són definits com "...dinàmiques organitzatives i materials que giren del revés els valors dominants i apliquen a la quotidianitat els valors igualitaris" (Anònim, 2001: 4).

Per tal de dur a terme aquest projecte de contrapoders, a iniciativa del propi moviment okupa es configurà l'Assemblea de Barri, que agrupava (i agrupa encara avui) bàsicament el moviment juvenil radical del barri, un sector important del moviment veïnal i altres entitats

antisexistes, ecologistes i cooperatives de treballadors. Aquesta estratègia és un intent de solucionar el relatiu tancament dels centres socials. Tal com afirmava l'Ivan:

Tant estèticament, com per edat, són tancats. Llavors tu per molt que vulguis ser un centre social obert, ets un centre social tancat. [...] Valorant això, que els veïns no venien al centre social i tal, vam optar per ser nosaltres els oberts més que el centre social. Hem anat a buscar a la gent organitzada del barri i s'han fet comissions conjuntes, fora dels espais okupats, i així s'ha normalitzat l'okupació a nivell veïnal (entrevista a Ivan M., 2001)

La sintonia amb el moviment veïnal s'ha produït, en especial, a través del *Centre Social de Sants*⁴³, que com podem veure en aquesta cita, defensava l'any 2001 tesis semblants a les del moviment okupa. El seu president, en un discurs que es podria qualificar de zapatista, afirmava el següent sobre el nou moviment veïnal del barri de Sants:

La nostra aspiració no es posar-nos en política, sinó controlar la política des dels barris. [...] No arribar al poder, sinó controlar-lo des de la base. [...] Si tu intentes entrar en el poder, competint amb ells, al final t'acabes convertint com ells, la única manera és tenir molt clar que tu no vols el poder [...] sinó simplement des del barri estirar de la política (entrevista a Jordi Soler, 2001).

L'Assemblea de barri de Sants s'ha consolidat com a espai coherent on portar a la pràctica la teoria de l'autorganització de la societat civil i la generació de contrapoders. En els seus ja gairebé deu anys d'existència s'han salvat algunes dificultats inicials, com les diferències generacionals entre el moviment veïnal i els moviments juvenils del barri. Tant des del moviment per l'okupació com des del *Centre Social de Sants*, ha existit una clara voluntat política de coordinar les seves lluites, demandes i reivindicacions a nivell de barri. De fet, pel seu president, el moviment per l'okupació és el relleu natural del moviment veïnal al barri.

Jo penso que és el futur [...] el nom és lo de menys [...] Jo penso que el moviment okupa agafa una franja d'edat determinada i després la gent, amb alguna excepció, es va desvinculant, i jo crec que el moviment veïnal del futur a Sants seran els joves okupes d'ara (entrevista a Jordi Soler, 2001).

Cal tenir en compte que el barri de Sants des de sempre ha tingut un ampli teixit associatiu. Els okupes de Sants se senten hereus de la tradició de moviment veïnal assembleari del barri, que va tenir una forta implantació. Al barri de Sants encara es pot trobar alguna resta del que fou un ampli moviment d'ateneus obrers a principis de segle, com l'ateneu *Sempre*

---

⁴³ El Centre Social de Sants és l'associació de veïns majoritària del barri. Funcionava l'any 2001 com a Associació de Veïns i com a espai de trobada de col·lectius del barri. Per exemple hi havia tres grups de dones, un grup de jocs de rol i una associació de música.

Avant. Després del llarg parèntesi de la dictadura, als setanta es recuperà una mica aquesta tradició amb l'*Ateneu Llibertari de Sants*. Amb aquesta idea, el moviment per l'okupació de Sants ha potenciat la creació de xarxes crítiques estructurades més enllà dels centres socials autogestionats, a través de l'*Assemblea de barri* o la lluita antifeixista. Això ha permès mantenir contactes tant estables com puntals amb els diferents col·lectius crítics del barri. En l'actualitat, el mapa de la xarxa de suport a l'okupació a Sants va més enllà dels centres socials okupats que com el CSA Can Vies o el CS Bahía sobreveuen als continus desallotjaments, i s'exten en un ampli moviment d'ateneus, cooperatives de treball i de consum, associacions de veïns, entre d'altres.

B) Gràcia, diversitat de pràctiques d'okupació

El barri de Gràcia de Barcelona ha estat durant la major part del període estudiat el barri amb més quantitat d'okupacions a tot Catalunya. L'any 1999 es calculava que eren 17 les cases i centres socials okupats (*Contra-Infos*, 1999) i superaven la vintena cap al 2001 (González, 2001). L'any 2009, malgrat la forta pressió dels desallotjaments i els canvis urbanístics i socio-demogràfics produïts al barri, podíem trobar uns deu centres socials okupats en tot el districte (*Info-Usurpa*, juliol de 2009 i observació), la major part d'ells però fora de la Vila de Gràcia (centre històric del barri).

Durant la segona meitat dels 90, si es sumaven les cases okupades del barri de Gràcia i del barri de Vallcarca, se'n podien comptabilitzar unes quaranta al total del districte (Gomà et al., 2003). Per alguns d'aquests centenars d'okupes del barri de Gràcia, l'okupació era una fi en si mateixa, una forma de vida diferent a la de la gent "normal", en contraposició a la visió pragmàtica dels independentistes, pel quals l'okupació era un mitjà més en la lluita per la independència i el socialisme, i també diferent de les concepcions integrades (okupació com a fi i com a mitjà) de les cases "històriques" i d'altres amb força presència als moviments socials anticapitalistes. Aquest fet va provocar una forta heterogeneïtat en el moviment a Gràcia i que la coordinació només funcionés en temes antirepressius i legals o de protecció de les cases. La pròpia diversitat dins el moviment, així com les característiques del teixit associatiu de Gràcia, fort però poc renovat en les seves formes, van fer que la *xarxa crítica* de suport a l'okupació es centrés en les pròpies cases i alguns actors polítics de l'esquerra juvenil radical present al barri. Es per això que m'ha semblat adequat presentar l'okupació al barri de Gràcia com a estudi de cas que reflexa la diversitat dins el moviment.

Gràcia "s'està okupant" des del 1984, i en 25 anys hi ha hagut diverses etapes i canvis substancials. El 1993, quan un dels okupes entrevistats va arribar a Gràcia, aquest barri

concentrava pràcticament totes les cases okupades de Barcelona (entrevista a Ube i Sònia, 2001). El 6 de juliol de 1998, davant la primera gran ofensiva policial contra el moviment per l'okupació del barri, l'Assemblea d'okupes de Gràcia demanà al Ple del Districte que defensés, davant les autoritats competents, la derogació de l'article 245 del codi penal i l'aturada dels processos contra cases okupades del barri. Els partits polítics locals afirmaren que calia diàleg, però no votaren cap dels punts proposats per l'*Assemblea d'okupes*.

Entre 1998 i 2006⁴⁴ la dinàmica desallotjaments, disturbis i noves okupacions, es consolidà. L'any 2001 i 2002 i excusant-se en les campanyes de protesta contra les visites del Banc Mundial o dels Caps d'Estat i de Govern de la Unió Europea a Barcelona, l'estratègia repressiva i l'abandó de les "negociacions" fou la tònica predominant per part dels poders públics. L'episodi més greu es produí amb els intents per part del poder polític i mediàtic de vincular els i les okupes de la *Kasa de la Muntanya* amb ETA. L'efecte més immediat d'aquesta espiral de criminalització, fou una forta onada de desallotjaments que es traduí amb la pèrdua per part del moviment de tres centres socials al barri entre els dies 15 i 17 d'octubre de 2001. Foren desallotjats el Casal Popular de Gràcia Ovidi Montllor, el CSO Puig Antich i Kan Titella, amb un impressionant dispositiu policial que ocupà el barri durant tota la setmana. El darrer desallotjament amb incidents fou el del COLP⁴⁵ La Fera el 29 de juny de 2006. Altres desallotjaments de centres socials del barri posteriors com el de La Muerte, el 12 de febrer de 2008, ja no provocaren enfrontaments de caràcter violent, però deixaren el centre de la Vila de Gràcia amb menys centres socials okupats que mai.

La gran riquesa del moviment al barri, així com la de la *xarxa crítica* que es teixeix al seu voltant o que el recolza, és poc abastable en un estudi de cas, però per entendre la densitat del *capital social crític* del barri, val la pena comentar les okupacions més destacades, algunes d'elles ja històriques i desallotjades.

La referència més antiga de centre social lligat al moviment per l'okupació la trobem a l'*Ateneu Llibertari de Gràcia*. El primer que cal assenyalar és que l'*Ateneu* no era una "casa okupa" en principi, sinó que era un espai de trobada dels moviments socials del barri -de tendències llibertàries o anarquistes-. Aquest ateneu es sensibilitzà en la temàtica "okupa" a finals dels 80, coincidint amb la primera onada d'okupacions al barri i esdevingué la seu del moviment. En aquella primera etapa, de sorgiment i consolidació del moviment, l'*Ateneu* va tenir

⁴⁴ Com a exemple de la clara estratègia de desallotjaments per part dels poders públics, l'any 2006 se'n van comptabilitzar 46 a tot Barcelona (Contra-Infos, 2007). Pel que fa al barri de Gràcia, només entre els anys 1997 i 2001 es van produir 25 desallotjaments de cases i centres socials del moviment. A més, la majoria d'espais desallotjats eren enderrocats i restaven durant anys abandonats com a solars (Palà, 2001).

⁴⁵ Acrònim de Casal Okupat Lúdic Polític.

un paper cabdal pel que fa al treball d'elaboració teòrica i de reestructuració del teixit associatiu del barri des d'una perspectiva de transformació social. A l'*Ateneu* es reunien l'*Asemblea d'Okupes de Barcelona* i el *CAMP*⁴⁶. Però les tendències cap a un canvi de rumb en la seva orientació ja es començaren a manifestar el 1993 quan després de la campanya repressiva dels Jocs Olímpics, es produeix un forta divisió en el sí de l'*Ateneu*, que acabà amb la marxa dels "històrics", i el predomini de la fracció "punk" que, fins el seu desallotjament el febrer de 2002, predominarà a l'*Ateneu*, impulsant activitats contraculturals dirigides a un públic d'estètica *punk*.

D'altra banda, la *Kasa de la Muntanya*, situada al carrer Sant Josep de la Muntanya, al barri de La Salut (Districte de Gràcia), és una antiga caserna militar, okupada des de 1989, i on hi viuen unes 18 persones. Malgrat no té vocació de centre social, per les característiques de la gent que hi viu (la mitjana d'edat és superior als trenta anys i és gent amb una llarga trajectòria militant) i per la mateixa infraestructura de la *Kasa*, ha esdevingut punt de trobada del moviment i de diversos col·lectius. Des la *Kasa* s'han pres històricament iniciatives importants per al moviment, com per exemple en el camp de la producció de materials i contrainformació. Pel que fa a les activitats contraculturals, la *Kasa de la Muntanya* ha engegat projectes com el menjador popular dels divendres. En el camp de la participació democràtica, a part que els seus habitants formen part dels moviments anticapitalistes de Barcelona, cal destacar l'intent de fer política des de l'*Associació de Veïns del barri de la Salut*. Els okupes van arribar a assolir càrrecs en l'associació i això va provocar la reacció dels sectors més conservadors del barri. La proposta de treball que va presentar la gent de la *Kasa de la Muntanya*, només va interessar a dos o tres veïns i al final es va considerar que no valia la pena treballar amb l'Associació. En aquest cas la realitat social d'un barri, poblat bàsicament per gent gran i de classe mitja i mitja alta, va impossibilitar aquest projecte. En tot cas, tal com demostra aquesta cita, la concepció de l'okupació pels okupes de la *Kasa de la Muntanya* és la d'un espai de lluita social:

L'okupació com a lluita en sí, tindria que ser la lluita contra l'especulació, lo que passa es que nosaltres sempre li hem donat més contingut. [...] El fet d'haver okupat i tenir un espai alliberat, et permet portar a terme altres lluites. L'okupació en aquest sentit és un aglutinador de lluites transformadores diverses (entrevista a Ube i Sònia, 2001)

La solidesa d'aquesta okupació (20 anys d'existència el 2009) i el fort suport que té la mateixa en tant que referent històric del moviment i de la *xarxa crítica* que l'envolta, així com el tarannà emprenedor dels seus habitants en tasques de fons, fan pensar que un intent de

---

⁴⁶ Col·lectiu Antimilitarista i per la Insubmissió.

desallotjament de la *Kasa de la Muntanya* es trobaria amb una forta oposició. De fet, el “desallotjament” il·legal del 24 de juliol de 2001, va aixecar fortes protestes, tant des del moviment com des del propi veïnat. Tanmateix, molta de la gent de la *Kasa de La Muntanya* continua treballant en l'activació de tots aquells moviments socials amb fort component anticapitalista, al mateix temps que constitueix, amb els seus fons documentals i material audiovisual, una de les millors bases informatives i de producció teòrica del moviment per l'okupació a Catalunya. La seva cerca de la coordinació de les lluites i la reflexió, recullia la millor herència de les primeres èpoques de *l'Ateneu del carrer Perill*, al temps que incorporà la generació sorgida al voltant del Cinema Princesa a mitjans dels 90. El mes de setembre de 2001 la detenció de dos dels seus habitants i l'ordre de recerca i captura contra dos més, representaren l'episodi de repressió més fort sobre aquests okupes “històrics”. De fet, Juan Ramón Rodríguez fou condemnat a presó per suposada col·laboració amb ETA i no en surtí fins el 2008. Aquests fets no van causar una debilitació del suport social, en especial dins els nuclis centrals del moviment, pels quals la *Kasa de la Muntanya* simbolitza la coherència i el treball continuat en les lluites impulsades des de l'okupació. En l'actualitat (2010) la *Kasa de la Muntanya* participa en *l'Observatori de l'Habitatge de Gràcia* i en *La Coordinadora de Festes Populars*, espais en les quals treballa conjuntament amb diversos col·lectius del barri.

Pel que fa al CSO Les Naus fou concebut com a local d'assaig de disciplines diverses: dansa, trapezi, acrobàcia, interpretació, suitso, taichí.. fet que el convertí en la seu de la cultura alternativa amb rerafons polític del barri de Gràcia. La seva presència resultà interessant per obrir estètica i simbòlicament els referents okupes, deixant entrar sensibilitats artístiques que suposaren l'acceptació de la creativitat i la pluralitat d'ofertes. Les Naus van ser okupades el 1994, abans de l'entrada en vigor del Nou Codi Penal. A més, una sentència del Jutjat d'instrucció número 29 de Barcelona obligà els propietaris a acudir a la via civil i arxivà la demanda penal que aquests havien interposat.

Aquest fet permeté una certa estabilitat al projecte i consolidà *Les Naus* com un dels centres socials cabdals de Gràcia. En la celebració -l'any 2001- del seu setè aniversari es van recaptar mig milió de pessetes que es van destinar a la mobilització dels immigrants tancats a les esglésies durant el mes de gener. El març de 2002, una sentència judicial dóna la raó als okupes en el seu recurs contra la demanda de desallotjament presentada pels propietaris de l'immoble i el cas tornà a la jurisdicció civil (Gomà et al., 2003). Malgrat això i el fort suport social i veïnal, les Naus van ser dessallotjades el desembre de 2003. Alguns dels seus integrants continuaren en la recerca d'espais grans per dur a terme activitats artístiques i recalaren en centres socials de fora

del barri, com la *Makabra*⁴⁷. D'altres, juntament amb gent de diversa procedència, endegaren el projecte de *la Quimera*, al carrer Verdi 28, centre social autogestionat amb el beneplàcit dels veïns de la finca que patien *mobbing immobiliari*. *La Quimera* realitzà tot tipus d'activitats al barri, des de cinefòrums fins a cursos de *software lliure*, així com presentacions de llibres. A més, allotjà la cooperativa de consum *Verduretes*. El setembre de 2009 *La Quimera* tancà en no arribar a cap acord amb la propietat, però aconseguí que un dels veïns assetjats que hi vivia feia més de 30 anys, pogués renovar el seu contracte de lloguer per 10 anys més (Comunicat de tancament de *La Quimera*, 2009).

Un altra experiència important a Gràcia fou la del CSO Puig Antich. Es tractà de l'okupació d'un edifici sencer al carrer Girona que feia la funció de centre social als baixos i d'habitatges als pisos superiors. El projecte del centre social, el qual s'inaugurà el 5 de novembre de 1999, pretenia realitzar un centre de política anticapitalista al barri, que en aquest cas, donada la situació limítrof de la casa, inclouria tant l'Eixample com Gràcia. Els seus okupants corresponien al perfil de la nova generació okupa i tenien en aquell moment entre 16 i 21 anys. En un inici l'okupació va mostrar un tarannà molt obert, amb forta voluntat de coordinació tant amb la resta del moviment com amb els diversos col·lectius dels barris, fossin juvenils o veïnals. Per exemple, van participar junt amb l'Associació de Veïns de l'Esquerra de l'Eixample en la campanya per la recuperació d'equipaments com la Model o l'edifici de l'Enher per a ús social, al mateix temps que van organitzar un cicle de xerrades sobre diversos temes lligats a la transformació política i social. No obstant, les dificultats de combinar centre social i habitatge i la manca d'acord entre dos sectors de l'assemblea de la casa respecte la concepció de l'okupació⁴⁸, propiciaren una certa crisi fins el seu dessalotjament l'octubre de 2001 -davant la protesta pacífica de desenes de veïns i estudiants d'una facultat de la UB propera.

Una menció a part mereix l'okupació protagonitzada pel sector de l'independentisme revolucionari a través dels successius *Casals Populars de Gràcia*. Tot va començar amb l'okupació de *Can Caca* el 1997. Es tractava del projecte polític de l'*Assemblea de Joves de Gràcia* (AJG)⁴⁹. Es desalotjà als 4 mesos. Després, el 2 d'agost de 1998 s'okupà un local al

⁴⁷ La Makabra era un projecte d'okupació artística que es traslladà -a causa dels successius desalotjaments- de Sant Martí a Poble Nou i de Poble Nou al barri de Fort Pienc (a la Dreta de l'Eixample). En un dels edificis on es va allotjar el projecte, Can Ricart, els okupes reberen molt suport veïnal i associatiu en trobar-se en un edifici històric que l'Ajuntament pretenia enderrocar. Tot i així, foren desalotjats per la força el 13 de desembre de 2006.

⁴⁸ Un sector la concebia com un mitjà per dur a terme un projecte més ampli de (re)estructuració del teixit associatiu del barri des d'un perspectiva de transformació social, mentre que l'altre prioritava una concepció de l'okupació com a fi en si mateix, apostant sobretot per la besant de l'habitatge, de forma de vida alternativa al sistema amb baixos nivells de consum i nous models de relacions personals.

⁴⁹ El Casal Popular de Gràcia sol ser utilitzat per fer reunions de l'Assemblea de Joves de Gràcia, xerrades, actuacions i festes musicals per autogestionar diversos col·lectius del barri i de la ciutat. A més, l'Assemblea de Joves de Gràcia està integrada en la CAJEI (Coordinadora d'Assemblees de Joves de l'Esquerra Independentista).

carrer Verdi, en principi per les Festes de Gràcia, però el local perdurà. El Casal de Verdi va ser desallotjat el 9 de maig de 2001, la qual cosa desembocà en una manifestació de protesta que acabà amb disturbis el dia 11 del mateix mes. L'agost de 2001 l'AJG tornà a okupar al carrer Maria i batejà el Casal amb el nom del cantant d'Alcoi Ovidi Montllor. Malgrat la forta activitat desplegada i l'èxit de públic durant la Festa Major de Gràcia de 2001, el Casal fou desallotjat el 15 d'octubre del mateix any. La reacció de l'AJG fou ràpida, i dos mesos després okuparen un nou immoble al carrer Ros d'Olano. La necessitat d'espais de sociabilitat alternativa per als joves del barri, continuava essent més forta que la repressió que patia el moviment, i un desallotjament és responia amb una altra okupació. Aquesta darrera seu del *Casal Popular de Gràcia* ja porta gairebé nou anys funcionant (a l'estiu de 2010), malgrat que des del gener de 2010 té pendent l'execució d'una ordre de desallotjament. Tots quatre centres socials de l'AJG, han tractat de promoure activitats culturals amb contingut polític al barri. Pertanyen a l'àmbit de l'esquerra independentista i socialista. Els seus objectius són l'alliberament nacional, social i personal. L'okupació l'entenen com un mitjà vàlid per dur a terme el seu projecte en el barri. Quan foren entrevistats el març de 2001, aquests joves tenien entre 15 i 18 anys, i amb els anys s'han anat consolidant com un dels col·lectius de referència en el barri, tant per la seva capacitat de feina com per la seva progressiva obertura a d'altres sectors i al treball unitari en espais com l'Observatori de l'Habitatge de Gràcia. Ja en aquells temps veien molt difícil la negociació amb les institucions.

[...] en el cas de Barcelona és molt difícil que arribin negociacions com a Alemanya, Holanda o d'altres països, ja que aquí als okupes ens veuen com a punta de llança de la lluita antisistema i moltes vegades com a delinqüents. (entrevista grupal als okupes del *Casal Popular de Gràcia*, 2001).

Malauradament aquesta cita tingué quelcom de premonitori, doncs l'abril de 2002, un jove barceloní va ser detingut, acusat de cremar un caixer automàtic. Aprofitant aquesta detenció, la policia va arrestar 7 joves més acusant-los de formar un suposat grup per atacar caixers. El primer detingut va passar un mes a la presó de joves de la Trinitat. Després de diverses mobilitzacions al carrer, va ser posat en llibertat. Dels altres detinguts, 4 eren menors d'edat i van sortir en llibertat sense càrrecs. Els altres tres detinguts eren de l'Assemblea de

---

Els militants de l'AJG-CAJEI són molt joves, i el seu grup polític de referència és Endavant-OSAN, (Organització Socialista d'Alliberament Nacional) organització política de l'esquerra independentista i socialista que sorgí l'any 2000 com a superació de la PUA (Plataforma per la Unitat d'Acció). L'assemblea d'Endavant de Gràcia també compta amb un centre social al barri, aquest però de lloguer. Es tracta de La Barraqueta, actualment (agost de 2010) ubicada al carrer Tordera i que alberga també la llibreria La Sirga.

Joves de Gràcia (i dos d'ells també de l'assemblea d'Endavant al barri). Aquests tres joves no tenien cap relació amb els altres detinguts i, malgrat que no hi havia cap prova inculpatòria, van sortir en llibertat amb càrrecs. Mentre es trobaven detinguts a la comissaria de Via Laietana, la policia va aprofitar per escorcollar (de manera il·legal, ja que no van permetre que cap testimoni presenciés l'escorcoll) el Casal Popular de Gràcia d'on es van emportar material propagandístic i informatiu. Tots aquests fets mostrarien una clara voluntat de la brigada policial d'informació d'aprofitar la detenció dels joves per criminalitzar la feina que estaven fent des de ja feia set anys a l'Assemblea de Joves de Gràcia. Finalment, després d'un llarg procés ple d'irregularitats i del suport de 3000 mil veïns que s'auntoinculpaven, l'Audiència Nacional arxivà el cas el 25 d'abril de 2006 (Fernández, 2006).

Seguint en l'àmbit de l'independentisme d'esquerres cal fer referència a La Torna. Tot i no tractar-se d'un espai okupat, la seva contribució esdevé central per explicar les dinàmiques dels moviments socials alternatius del barri de Gràcia. La Torna, l'Ateneu Independentista i Popular de la Vila de Gràcia va nèixer a la calor del cicle de lluites iniciat el 1996 i protagonitzat pel moviment okupa i l'autonomia juvenil. El seu origen està en un grup de joves del barri de diverses corrents polítiques (comunisme, independentisme revolucionari i autonomia) que apostaven per una mena de zapatisme urbà. El seu primer local s'ubicà al carrer Vallfogona i l'any 2002 es traslladaren al carrer Sant Pere Màrtir, on semblen haver arrelat definitivament. Però per conèixer *La Torna*, millor donar la veu a un dels seus membres més coneguts.

Doncs sí, ens ubiquem dins un espai polític que és l'esquerra independentista, però amb unes pràctiques, com són la democràcia directa, l'autonomia, l'anticapitalisme, l'autoorganització, i des d'aleshores fins ara. Ara estem en canvi de local, doncs això se'ns ha quedat petit, perquè hi ha el grup de dones, la coordinadora de festes, un grup que fa una revista al barri [...] És un espai d'un origen força juvenil, que naix d'inquietuds d'estudiants del barri, però clar, ja ens anem fent grans, nosaltres (les de *la Torna*) ens coneixem de fa molts anys i potser ha quedat com si fos una quadrilla d'amics i això està molt bé, perquè és una xarxa de confiança, de gent que jugàvem a les places quan érem petits i ens vam muntar un local, però clar -en negatiu- si el que volem és fer política, això queda a vegades com un espai molt tancat [...] Però bé, estem molt integrats al barri, a vegades ens desbordem de feina, tenim l'estigma aquest que som un càtering del moviment, que és una broma però [...] lo dels pals de cec continua essent veritat [...] finalment l'objectiu és ser un espai alliberat per tota l'esquerra alternativa del barri, un espai obert per tot tipus d'assemblea, etc. Espais de referència com *l'Arran* han estat la millor notícia pel nostre espai polític, ja que demostren que són necessaris socialment i viables.

Amb el moviment okupa hi ha molta sintonia, per una banda per la reivindicació de la lluita contra l'especulació, la defensa de les cases okupades i contra els desallotjaments [...] El moviment okupa de Gràcia és molt plural, té diverses

fesomies, però és el que manté més esperit de contestació i de protesta [...] Hi ha sintonia, no només en moments àlgids, després d'un desallotjament, quan es convoca mani i estem totes i tots, sinó a altres nivells [...] però sempre amb aquesta part més conscienciada del moviment (entrevista a David, 2002).

Pel que fa a l'estructura organitzativa del moviment per l'okupació al barri de Gràcia, cal parlar de l'*Assemblea d'Okupes de Gràcia* que ha funcionat, però, de manera intermitent. La coordinació a la pràctica s'ha dut a terme per afinitats entre cases o persones concretes. Quan l'Ateneu del carrer Perill funcionava si hi havia una coordinació que responia (bàsicament) a unes arrels *punks* i llibertàries. Des de 2001 s'ha intentat que l'*Assemblea d'Okupes de Gràcia* coordini lluites de barri concretes, encara que a la pràctica ha servit més per la defensa dels espais okupats front els desallotjaments o per propostes molt concretes i puntuals. Malgrat tot membres de l'*Assemblea d'Okupes de Gràcia* impulsaren diverses okupacions de centre social, com el Mosntru de Banyoles i El COLP La Fera, ambdues desallotjades successivament, però que suposaren grans espais de trobada per al jovent alternatiu del barri entre els anys 2001 i 2006.

Respecte a les relacions del moviment per l'okupació amb el teixit associatiu del barri, cal dir que es dirigeixen, sobretot, a col·lectius juvenils i de nou moviment veïnal, com La Torna, l'Observatori de l'Habitatge, La Quimera o Salvem la Violeta, així com a altres col·lectius locals de moviments ecologistes, antiglobalització i per un consum responsable com l'Ateneu Rosa de Foc, l'Aixada⁵⁰ o l'Infoespai⁵¹.

D'altra banda, l'Observatori de l'Habitatge fou en el seu origen una comissió del primer intent d'*Assemblea de Barri*. Actualment (setembre de 2010), es dedica, com indica el seu nom, a treballar conjuntament entre diversos col·lectius la lluita contra l'especulació i el *mobbing* immobiliari. A l'Observatori hi participen persones provinents de l'Associació de Veïns de Gràcia del carrer Topazi, la Kasa de la Muntanya, l'*Assemblea de Joves de Gràcia*, La Quimera,

⁵⁰ Rosa de Foc és un Ateneu que sorgí l'any 2001 d'un grup d'activistes de la Campanya de Gràcia contra el Banc Mundial. A l'ateneu hi havia un col·lectiu polític de tendència zapatista-anarquista (el Grup d'Acció Local) i una cooperativa de consum autogestionada (primer anomenada la Gleva i després La Tòfona). De la llista d'espera d'aquesta cooperativa aparegué l'any 2004 l'Aixada, un altra cooperativa de consum crític que aglutina a quaranta famílies més. El 2009, de l'Aixada ha sorgit encara un altra més, el Rusc. D'aquests sectors han estat iniciatives com el Mercat de l'Intercanvi al barri. D'altra banda, les cooperatives també actuen de nodes locals de campanyes del camp ecologista com la Iniciativa Legislativa Popular per una Catalunya Lliure de Transgènics.

⁵¹ L'Infoespai arrenca el 2003 com a espai per la comunicació, la formació, la reflexió i l'impuls d'eines basades en les noves tecnologies de la informació i de la comunicació per als moviments socials. Ha estat també un lloc de reunió de diversos col·lectius com Sostre Cívic o Entesa pel Decreixement. Compta també amb una distribuïdora de llibres, dvds i samarretes i ha albergat diversos projectes de radio i televisió -com Okupem Les Ones i COM és possible-, recerca activista -com el col·lectiu Investigació- i una cooperativa de consum. Actualment, centra la seva activitat en la campanya "Podem viure sense capitalisme" que arran de l'acció de l'activista Enric Durán contra els bancs, el 2009, es dedica a la defensa alternatives al capitalisme aprofitant l'estructura d'oportunitats de la crisi econòmica mundial.

l'Infoespai, La Torna i el grup de Gràcia de Revolta Global-Esquerra Anticapitalista, entre d'altres organitzacions i persones a títol individual. D'una de les seves iniciatives va sorgir un dels projectes d'okupació més innovadors i que compta a Barcelona amb diversos exemples: l'okupació d'un hort urbà. La idea va sorgir com a conseqüència de l'ànalisi del mapa de l'especulació del barri, el·laborat pel propi observatori i en el que apareixien diversos solars abandonats. Precissament en el solar deixat per l'enderrocament del CSO El Monstru de Banyoles el maig de 2004, i després d'una cercavila amb més de 150 persones, un grup d'adults, joves i nens okupaven el solar el dia 25 d'octubre de 2008. Des de llavors el solar abandonat del carrer Banyoles ha esdevingut un hort comunitari on han participat jubilats del Casal d'Avis del carrer Siracussa, grups d'esplai, dues cooperatives de pares i joves (i no tant joves) dels moviments alternatius del barri. L'agost de 2009, davant les amenaces de desallotjament s'engegà una campanya demanant l'expropiació del solar a l'Ajuntament. La iniciativa va rebre el suport d'una extensa xarxa d'entitats del barri: Altercoms SCCL, l'Associació Cultural Recreativa Germanor de Jubilats i Pensionistes, Assemblea de Joves de Gràcia, Associació de Veïns Vila de Gràcia, Associació Gastronòmica la Tòfona, Associació La PEPA (Plataforma per a l'Expressió i la Promoció d'Alternatives), Ateneu Rosa de Foc, Cooperativa l'Aixada, Cooperativa el Rusc, Cooperativa Trementinares, Infoespai, La Quimera, Sostre Cívic i Revolta Global (*Nota de premsa de l'Hort Comunitari de Gràcia, 2009*). Malgrat tot aquest suport, l'hort fou desallotjat el 12 de juliol de 2010.

Com podem observar, la variable de *capital social crític* es comporta clarament de forma positiva a Gràcia des del punt de vista de presència. Ara bé, pel que fa a la concepció dinàmica del protagonisme -i com ja s'ha apuntat- el moviment per la okupació sembla haver perdut centralitzat a favor d'una heterogènia i densa xarxa de col·lectius. La Torna, l'Assemblea de Joves de Gràcia i els col·lectius sorgits en el darrer cicle de lluites contra la globalització (com l'Infoespai, les cooperatives de consum o els noves agrupacions de l'esquerra radical), acompanyen i s'interrelacionen amb les cases okupades del barri, en la configuració d'un pol alternatiu sovint poc coordinat però amb molts recursos de mobilització. Podríem dir que ens els anys 2000 el moviment per l'okupació gracienc no té la centralitat de que gaudí als anys 80 i 90. En canvi, nous col·lectius alternatius de caràcter juvenil, cooperatives de consum crític i responsable i espais de nou moviment veïnal guanyen protagonisme.

C) Sant Andreu: l'okupació oberta al barri

Sant Andreu és un barri de la Barcelona obrera, el qual conserva certa identitat pròpia del poble que havia estat fins 1897. A diferència de barris com Gràcia, el moviment per l'okupació de Sant

Andreu està format bàsicament per joves autòctons del propi barri, gent molt arrelada socialment i provenint de la lluita antimilitarista de principis dels 90. L'eclosió de les okupacions arriba, al igual que a la resta de Barcelona i de l'àrea metropolitana, el 1996, amb l'entrada en vigor del Nou Codi Penal i el gir cap a l'autonomia de sectors provinents de l'extrema esquerra. En el cas de St. Andreu, un important nucli de militants del moviment per l'okupació prové dels antimilitaristes de Mili-KK-La Mandràgora, expressió local de l'antimilitarisme provinent de l'extrema esquerra. Precisament una de les okupacions més emblemàtiques del barri, El Palomar, provenia de les necessitats d'espai del Mili-KK-La Mandràgora que decidiren okupar la vella fàbrica propietat de l'Ajuntament (González i Pelàez, 2002).

El Mili-KK obria cada cop més el seu camp d'activitats i treballava ja altres temes socials i polítics més enllà del servei militar i l'antimilitarisme. Després de ser expulsat de l'hotel d'entitats juvenils de l'Ajuntament i un cop desateses tres peticions de local al districte, es produí l'okupació del Palomar. Fou el 7 d'abril de 1997 i a l'okupació s'hi afegiren entitats de veïns i veïnes del barri.

Per a explicar l'okupació es va fer una assemblea de més de 150 persones entre veïns, veïnes, entitats del barri, policies secretes... i va tenir molt bona acollida. Ja d'un principi molts col·lectius van començar a treballar al Palomar. Havia un grup de trenta i escaig persones actives que estaven sempre. Decidim donar-li funció de centre social i d'habitatge, per seguretat i pels problemes d'habitatge que teníem la gent que okuparem.

Des del Palomar es realitzen activitats regularment. Hi ha tallers artístics de diferents tipus, gratuïts i oberts. S'usa com centre de reunió, assemblees, actes lúdics i reivindicatius. Per exemple, va ser seu de les jornades de la II Trobada per la Humanitat i contra el Neoliberalisme, o de les jornades d'okupació rural i urbana que es van coordinar amb Can Pasqual (entrevista a Ivan A., 2001).

Els okupes del Palomar entenien que l'okupació no és un objectiu, sinó un mitjà per denunciar l'especulació i aconseguir un espai on organitzar-se fóra del control administratiu. Autonomia, autoorganització i autogestió, són les paraules que millor defineixen la teoria i la praxis de l'okupació a Sant Andreu. Així ho explica un dels seus protagonistes:

L'okupació és una cosa polièdrica que depèn de qui l'exerceix. Per a mi no és un objectiu, sinó un pas cap a on cadascun vulgui donar-lo. S'okupa com a denúncia de l'especulació i per la necessitat d'un espai on un es pugui organitzar sense un control administratiu. A partir d'aquí cadascun li pot donar el seu gir. Bàsicament hi ha tres paraules que poden definir-la: autonomia, autoorganització i autogestió. És el que més s'acosta a una justícia (entrevista a Iván A., 2001)

Continuant amb el relat, cal dir que el 1998 -en el moment més àlgid del moviment al barri- se n'arriben a comptabilitzar 25 d'okupacions, de les quals tres eren centres socials i la resta habitatges, mentre que en l'actualitat (2010), l'onada de desallotjaments ha deixat el barri amb un sol centre social, La Gordíssima al carrer Pons i Gallarza, així com una dotzena d'habitatges.

La creació de l'assemblea d'okupes de Sant Andreu fou una mica posterior a l'eclosió de les okupacions. En tot cas, la capacitat de coordinació va ser força elevada i fins i tot es realitzaren okupacions populars, com la que després d'un passa-carrers finalitzà amb l'okupació del CSO La Gàlia el 26 d'agost de 1998. De l'assemblea d'okupes sorgí també el butlletí mensual contrainformatiu, El Xivarri.

La Gàlia, el Palomar i Can Mireia (els tres centres socials del barri durant la segona meitat dels 90 i principis dels 2000) es convertiren en l'eix del moviment per l'okupació i del moviment juvenil en general al barri, i decidiren fusionar les seves respectives assemblees per garantir una major coordinació. El desallotjament de La Gàlia el 27 de novembre de 2000, amb un desplegament de més de 100 policies nacionals, posà fi definitivament a les negociacions entre okupes i Ajuntament, i avançà la radicalització de l'ofensiva contra el CSO El Palomar. El fet que els resultats de les eleccions de 1999 desplaressin ICV del govern del districte en favor del PSC va poder incidir en l'estratègia de l'ajuntament, molt més contundent contra l'okupació per part dels socialistes que no pas dels ecosocialistes.

Després del desallotjament de la Gàlia, la dinàmica de conflicte s'accentuà. Accions directes pacífiques del moviment per aturar les obres del vial que ha de passar pel Palomar o okupacions de la seu del districte, són respostes amb contundents càrregues policials, detencions i obertura de processos judicials contra els okupes. El moviment per l'okupació de Sant Andreu resistí i amplià solidaritats, però el seu desallotjament a principis d'abril de 2002, encetà una etapa de cert retrocés. Després del desallotjament, alguns okupes del Palomar s'embarcaren en el projecte del CSA El Brot, centre social de lloguer de caràcter autogestionat. L'ajuntament, com va fer amb altres centres socials semblants com el Kasumay al barri de la Ribera, el va fer tancar el febrer de 2006 amb una estricta aplicació de la reglamentació de bars i restaurants. El Brot segueix existint com a associació. En substitució, com a centre d'oci i alimentació s'obrí el bar Patapalo. Pel que fa als centres socials okupats, són els joves de l'esquerra independentista els que han pres el relleu. L'Assemblea de Joves de la Sagrera i Sant Andreu (integrada en la CAJEI) van okupar, juntament amb altra gent del barri de diferents sensibilitats, el CSO La Gordíssima, el desembre de 2008.

Partint de l'okupació del Palomar com a nucli que aglutinà les més de 25 okupacions que es produïren Sant Andreu entre 1996 i 2002, el model d'okupació està fet des del barri i obert al barri. El "nucli dur" del moviment estava format a mitjans de 1990 pel col·lectiu antimilitarista Mili-Kk-La Mandràgora i per l'esplai Sant Passià, del qual molts dels okupes n'eren monitors. Després de l'okupació del Palomar, l'abril de 1997, el moviment experimentà un creixement molt ràpid, amb joves provinents bàsicament dels instituts de la zona. Okupacions com Rantxo Grande, Casas Viejas, Kan Kartoffel, La Brusca o Kan Macarra, nucleades pels tres centres socials del Palomar, La Gàlia i Kan Miereia, convertien Sant Andreu en el tercer barri en nombre d'okupacions (comparable a Horta-Guinardó o Gràcia) i amb una capacitat organitzativa molt forta, similar, en el seu moment, a la de Sants, si bé amb components polítics i socials diferents

El perfil de la gent que s'acostava al CSO El Palomar va anar variant, i malgrat partir d'una base fortament juvenil, que encara conservà fins el seu desallotjament, es va anar obrint a altres sectors. En aquest context sorgiren iniciatives de coordinació més àmplies, com l'Assemblea Popular de Barri, la qual es fundà la tardor de 2000. L'assemblea de Sant Andreu no era una coordinadora d'entitats, sinó un esapi amb participació a títol individual que aprofitava les infraestructures, el capital relacional i els recursos de mobilització de les entitats. Aquesta assemblea va permetre l'acostament entre l'entorn dels okupes amb d'altres: sindicalistes del centre comercial La Maquinista, gent provinent de l'Ateneu Llibertari de Sant Andreu dels anys 70, col·lectius feministes, antifeixistes i universitaris.

En un principi la postura dels veïns i veïnes davant l'estratègia de l'okupació va ser molt positiva. Cal tenir en compte que els i les okupes eren joves del barri i formaven part del seu teixit associatiu des de principis dels 90. Gairebé tothom a Sant Andreu coneixia El Palomar, la qual cosa no vol dir que, en un context d'enfrontament molt fort entre els okupes i l'ajuntament, els veïns donessin suport de manera clara al projecte dels i les okupes. D'altra banda, els anys 2000 i 2001, la campanya de criminalització llençada des de la delegació del govern contra el moviment per l'okupació en general, va tenir els seus efectes també a Sant Andreu.

Al barri hi havia tres associacions de veïns l'any 2001: Zona Sud, Zona Nord i Sant Andreu. Aquesta darrera va donar suport a l'okupació del Palomar el 1997 i en altres moments puntuals. En general però, els dirigents veïnals solien ser reacis a recolzar els i les okupes, ja que acostumaven a ser militants o simpatitzants dels partits del govern de l'ajuntament. Malgrat això, el moviment per l'okupació fou capaç de relleugar lluites típicament locals.

Les reivindicacions veïnals impulsades des del moviment per l'okupació de Sant Andreu verifiquen el comportament positiu de la variable *capital social crític*, ja que apunten -d'alguna manera- a la substitució d'un vell moviment veïnal domesticat, per un *nou moviment veïnal*

combatiu. A continuació, explicaré breument alguns exemples d'aquestes reivindicacions veïnals impulsades des del moviment per l'okupació.

En primer lloc, la campanya contra La Maquinista (enorme centre comercial i d'oci al barri) que fou recolzada tímidament per les associacions de veïns. En segon lloc, el moviment recollí també la reivindicació històrica del Centre de les Arts per a ús social. Malauradament no es va poder evitar la decisió de l'Ajuntament de llogar-lo a la multinacional Lauren Films per 50 anys. Aquesta va construir un multicinema de 10 sales, mentre s'enderrocava el darrer cine de barri. Finalment, des del moviment per l'okupació es va aixecar l'única veu crítica organitzada al mega-complex lúdic comercial d'Heron City, la construcció del qual implicà a més l'enderrocament d'una de les poques masies que hi havia al barri.

Les noves i gegantines instal·lacions comercials i lúdiques -acompanyades d'un increment de la construcció d'habitatge a preus molt elevats- es troben en clara relació amb la construcció de l'estació del Tren d'Alta Velocitat a La Sagrera. Segons els i les okupes, l'impacte ambiental i social d'aquest procés de renovació urbana pot tenir conseqüències nefastes per la sostenibilitat de l'estructura social del barri (entrevista a Ivan A., 2001). De fet, el primer impacte ha afectat al mateix moviment per l'okupació. Així doncs, la construcció de nous edificis i l'endorrecament dels vells, ha provocat una notable disminució de les okupacions i dels centres socials de caràcter autogestionat a Sant Andreu. Malgrat aquesta minva, l'okupació del CSO la Gordíssima evidencia el relleu generacional dins el moviment i manté la presència d'aquest actor social al barri.

5.2.2. EL VALLÈS OCCIDENTAL: TERRASSA I SABADELL, DOS EXEMPLES DE CONSTRUCCIÓ DEL MOVIMENT

La comarca del Vallès Occidental ha comptat amb desenes d'okupacions difuminades per tot el seu territori, a municipis com Rubí, Cerdanyola del Vallès o Sant Cugat. Però sense dubte, les seves dos capitals, Sabadell i Terrassa són els espais que han concentrat un nombre més gran d'okupacions i de moviments socials al seu voltant. Per aquest motiu, analitzarem el compartament de la variable *capital social alternatiu* en aquestes dos ciutats, relatant al mateix temps, una breu i incompleta història local de les okupacions en les mateixes.

A) Terrassa

El moviment per l'okupació actual neix a Terrassa al setembre de 1996 a partir de la confluència de tres sectors polítics i socials de la ciutat, formats gairebé exclusivament per joves. En primer lloc, un grup de persones que provenien d'organitzacions de l'esquerra radical i de l'extrema

esquerra, com *JCR*⁵² o *Rauxa*, així com grups de l'esquerra radical independentista, que van fer una evolució cap a l'autonomia. Una autonomia difusa, que plantejava la lluita no tant en termes polítics sinó socials. Aquest grup de gent es relacionava al voltant del col·lectiu de solidaritat amb la rebel·lió zapatista de Xiapas (Mèxic). També comptava amb sectors radicalitzats del moviment estudiantil, i fou el mateix grup -en el sentit polític- que va reimpulsar el moviment per les okupacions a Barcelona. L'entrada que es feia des de l'extrema esquerra cap a plantejaments de l'àmbit de l'autonomia i que permetia l'entesa entre els vells anarquistes i els nous plantejaments autònoms, va ser el mateix fenomen que a Barcelona fructificà en diversos indrets, dels quals Sants en podria ser el paradigma. Un segon sector, corresponia a militants d'organitzacions polítiques que seguien plantejant-se les estratègies en termes d'esquerra leninista, com la *PUA*⁵³ o els *CJC* (joventuts del PCC)⁵⁴. En aquest grup també participava gent de *l'Assemblea d'Insubmisos de Terrassa*. El tercer grup estava format per joves amb menys socialització política, gent de la ciutat sensibilitzada en temes com la solidaritat o l'ecologisme, però que sempre havia trobat qualsevol projecte polític molt llunyà i que per primer cop sentia que es podia construir una cosa real i amb certa força (entrevista a Tomi, 2002).

La manca de continuïtat entre el moviment per l'okupació dels 80 i el que emergí el 1996 fou un fet diferencial de Terrassa respecte a Barcelona. Es tractava probablement del moviment per l'okupació més polititzat de l'àrea metropolitana, i en ell hi confluien persones i col·lectius de totes les famílies de l'esquerra radical: comunistes, independentistes, extrema esquerra, autònoms i llibertaris. Però també, molt de jovent sensibilitzat en temes ecològics, de solidaritat, d'antimilitarisme, formant una *xarxa crítica d'okupació* de fort potencial mobilitzador.

La unió d'aquests tres sectors polítics de la joventut terrassenca es va fer amb certes dificultats, ja que el primer i el tercer grup reclamaven un centre social més obert, mentre que els grups que podem encabir en el segon sector el reclamaven més definit políticament. En tot cas, quan es va okupar el primer centre social, el projecte s'obrí molt i aconseguí agrupar entre 100 i 200 joves al seu voltant. Fins llavors els col·lectius a Terrassa no superaven les 6-7 persones, i en canvi, la primera assemblea del centre social convocà a unes 70 o 80 persones. Va ser l'última setmana de setembre de 1996, amb mobilitzacions diàries, que van sorprendre a l'opinió pública de Terrassa. De sobte, després d'un època de desert en l'àmbit de l'acció col·lectiva

⁵² Joventuts Comunistes Revolucionàries

⁵³ La Plataforma per la Unitat d'Acció es fundà a mitjans el 1996 amb l'objectiu de refer l'independentisme revolucionari, com ja s'ha explicat en el capítol 5. De resultes d'un procés assembleari al seu interior es disolgué per a formar l'organització Endavant -OSAN (Organització Socialista d'Alliberament Nacional) l'any 2000.

⁵⁴ Els Col·lectius de Joves Comunistes- Joventut Comunista son una organització juvenil marxista-leninista. Van ser fundats el 1982 com a joventuts del Partit dels Comunistes de Catalunya (PCC), escisió pro-soviètica del PSUC i contrària al eurocomunisme.

crítica, 700 persones sortiren al carrer, amb la demanda de defensar aquest centre social. Es tractava del CSO El Bruc.

Aquesta primera okupació ja marcà la tendència del moviment a Terrassa. Finalitzà al cap de dos setmanes amb un desallotjament molt violent i 18 persones detingudes. Era el primer d'aquestes característiques abans del Cinema Princesa de Barcelona i la desproporcionada repressió va fer que el moviment copsés bona part de les simpaties de la gent de Terrassa. Més de 1500 persones recolzaren la manifestació contra el desallotjament, en la manifestació reivindicativa de l'okupació més gran fins al moment.

A l'octubre, l'Assemblea d'okupes de Terrassa, àmbit des d'on es coordinava a través de la democràcia directa tot el moviment, va tornar a okupar. El CSO St Gaietà era de nou una fàbrica abandonada i coincidia en el moment que l'okupació ja havia sorgit a l'opinió pública en l'època del Cinema Princesa. Des dels mitjans de comunicació i la delegació del govern, començà una campanya per deslegitimar el moviment mitjançant articles que el pretenien vincular amb l'organització juvenil basca Jarrai i amb fets de violència aïllada.⁵⁵ En la manifestació posterior al desallotjament hi van haver greus enfrontaments entre la policia i els manifestants (Assemblea d'Okupes de Terrassa, 1996-1997).

La resta de l'any 96 i tot el 97 foren una continua espiral d'okupacions i desallotjaments, sense que el moviment pogués sostenir cap centre social obert a la ciutat. L'excepció van ser els mesos de març i abril de 1997 amb el CSO el Vapor-Ventalló on es van poder fer algunes activitats, com una fira d'ONGs o La Segona Trobada Intergalàctica contra el Neoliberalisme, impulsada pel col·lectiu de solidaritat amb la rebel·lió zapatista (entrevista a Tomi, 2002).

Després del desallotjament del Vapor-Ventalló el moviment caigué en un cert desànim, mentre els desallotjaments constants, les detencions i les peticions de presó es succeïen. A principis de 1998 començaren a sortir les dates dels primers judicis que afectaven a entre 70 i 80 joves -amb peticions de presó- i produïren una notable pèrdua del coixí social que donava suport al moviment.

A finals de 1997 s'okupà el CSO Vallparadís, que sí durarà molt de temps. L'any 98 es va ven fer campanyes contra la repressió. La tasca antirepressiva va aconseguir recuperar una mica l'ambient del 96, amb manifestacions, jornades de debat sobre el moviment i xerrades als instituts. Aquest procés de debat va culminar amb el celebrat llibre *Okupació, repressió i moviments socials*, editat per la *Kasa de La Muntanya- Diatriba*.

Vallparadís tornava a fer activitats i podríem dir que el 98 fou un bon any del moviment. Hi hagué dues manifestacions contra la repressió a Terrassa amb 1500 persones cadascuna i el

⁵⁵ En veurem alguns exemples al següent apartat d'aquest capítol de la tesi.

moviment guanyà el primer judici per usurpació. Les assemblees tornaven a ser de 60 o 70 persones. Però com diu un dels okupes entrevistats “la repressió no ha construït mai moviment” (entrevista a Tomi, 2002), i les diferències en el sí de l'assemblea d'okupes es reproduïrien aviat amb la combinació de tres factors. Per una banda el desallotjament del CSO Vallparadís, per l'altra els intents de negociació i –finalment- el gir estratègic d'un sector important del moviment vers els nous moviments globals. Analitzarem aquests tres factors per tal d'entendre les posteriors evolucions del moviment per l'okupació egarenc.

En un primer moment, l'arribada de l'ordre de desallotjament de Vallparadís va permetre el moviment eixamplar la *xarxa crítica d'okupació* i generar una plataforma molt àmplia. El moviment ja no apareixia només com assemblea d'okupes, sinó amb moltes més entitats de Terrassa, fins a 100 en alguns moments, i sota el nom de Plataforma Salvem Vallparadís. Però, les resistències d'un sector dels okupes al “plantejament ciutadà” i les falses propostes de negociació de l'Ajuntament anaren dividint la pròpia assemblea. Quan arribà el desallotjament de Vallparadís, el gener de 2000, aquest es produí en un clima de tensió i divisió (entrevista a Tomi, 2002).

Per les mateixes dates, alguna gent de Terrassa veia que les coses a nivell internacional estaven canviant, que s'estava reprenent la crítica al capitalisme per part de diversos sectors socials, alguns dels quals no provenien del moviment per l'okupació i per tant calia obrir-se per confluïr.⁵⁶ Després del desallotjament de Vallparadís -el gener de 2000- l'assemblea d'okupes va fer un procés de debat intern, de tres o quatre mesos. Les postures dels que pretenien obrir-se, diluir-se, confluïr i dinamitzar en el nou moviment de moviments incipient i les dels que pretenien continuar coaligats amb els sectors més clàssics del moviment per l'okupació eren tant antagòniques que el mateix debat acabà enfonsant l'Assemblea d'Okupes de Terrassa.

El moviment per l'okupació a Terrassa es dividí a partir de llavors en dos grups. Una part apostà per la creació de col·lectius de l'òrbita de l'MRG (Moviment de Resistència Global) i optà per construir un centre social en un espai de lloguer, l'Ateneu Candela. L'altre sector continuà amb l'estratègia de l'okupació de centres socials. L'okupació del CSO els Fanalets ja no es reivindicà des de l'assemblea d'okupes, sinó des d'una coordinadora de col·lectius (Acció Autònoma), l'independentisme revolucionari i els anarcosindicalistes de CGT i CNT.

Les detencions -l'any 2001- i posteriors condemnes de dos persones del moviment, Zigor Larredonda i Laura Riera, per presumpta vinculació amb ETA, malgrat serviren d'aglutinador momentani per tots els sectors del moviment en la lluita per la presumpció d'innocència, van

---

⁵⁶ Aquest sector, del qual sorgiren col·lectius com CRITS o centres socials com l'Ateneu Candela, el maig de 2000, esdevingué una de les peces clau en aquesta nova configuració del moviment anticapitalista.

suposar un cop molt dur per a la imatge pública del moviment a Terrasa. Des de llavors les campanyes antirepressives -com les del procés contra els 32 detinguts en el desallotjament del Kork III- i el treball de solidaritat amb aquestes dues persones preses han protagonitzat la vida del moviment per l'okupació terrassenc.

Tot i així, encara existeixen centres socials okupats a Terrasa amb activitats obertes. Un exemple és El Kasalet, impulsat també pel col·lectiu Acció Autònoma⁵⁷. D'altra banda, d'aquest sector que continua en l'estratègia de l'okupació sorgí el maig de 2009 la iniciativa de l'Assemblea Popular Anticapitalista de Terrasa que agrupà 15 col·lectius de la ciutat.⁵⁸ Els col·lectius i persones a títol individual que formen aquesta assemblea pretenen augmentar el nombre de persones i associacions en l'Assemblea Popular Anticapitalista per unificar la lluita contra el sistema i les seves disfuncions socials. En el seu document fundacional afirmen el següent:

Creiem que hem de crear un punt de trobada per a diferents persones i col·lectius de base (polítics, socials, culturals o sindicals) de la nostra ciutat, un espai obert on cada col·lectiu conservi la seva autonomia per a actuar i debatre, però on també sumen forces per a mobilitzar-nos, lluitar i discutir propostes (a <http://www.kaosenlared.net/noticia/neix-terrassa-lassemblea-popular-anticapitalista>).

Podem concloure que el comportament de la variable del *capital social crític* en el cas de Terrasa ha estat evidentment positiu des d'una perspectiva estàtica de protagonisme. La irrupció del moviment el 1996 a partir de la confluència dels tres sectors juvenils esmentats fou la prova d'un bon aprofitament de la *xarxa crítica* latent en el context d'un obertura de *l'estructura d'oportunitats polítiques* per al moviment. A més, el moviment fou capaç de superar el nucli dels militants de tots tres sectors i arribà a incidir en uns 200 o 300 joves de la ciutat que es socialitzaren políticament en l'horitzontalitat organitzava, la frescor militant i el treball polític diari. La seva força també fou capaç de teixir, en moments puntuals, xarxes més amples amb sectors

⁵⁷ Acció Autònoma es concep com un col·lectiu anticapitalista, autònom i assembleari, format per joves que no es defineixen sota cap ideologia concreta que no sigui l'autogestió i l'autoorganització. El col·lectiu va néixer l'estiu de l'any 1997, al Centre Social Okupat Vallparadís i estava format per gent de diversos col·lectius com l'Assemblea d'Insubmisos o l'Assemblea d'Okupes i per diversos joves que participaven en els centres socials. El seu discurs és clarament autònom i no precisament difús, com podem comprovar en la seva pàgina web: "Acció Autònoma lluitem per l'abolició de l'estat i el sistema capitalista perquè són els responsables dels problemes que patim la societat i sobretot el jovent: precarietat laboral- atur, habitatges impagables, feixisme, repressió, societat patriarcal -sexisme, falta d'espais per crear, aprendre i organitzar-se, ... Creiem en l'acció directa com a mitjà per denunciar totes aquestes injustícies i agressions que rebem del capital. Ja sigui okupant, manifestant-nos al carrer, fent accions..., encartellant, fent xerrades o informant, o fent el que creguem necessari" (Acció Autònoma, a http://kasalet.org/index.php?option=com_content&task=view&id=42).

⁵⁸ Entre ells cal destacar l'organització La III República de Terrasa, el sindicat CGT, l'organització política Endavant (OSAN) Terrasa, el PSUC-VIU, els mitjans de contrainformació Kaosenlared i Setmanari La Directa de Terrasa, l'organització Antipatriarcal Biterna, l'Assemblea d'Okupes de Terrasa, i diferents col·lectius d'immigrants.

minoritaris del moviment sindical i veïnal. L'okupació ha estat una forma d'associacionisme juvenil i, probablement, la més gran i participativa que hi hagut a Terrassa des de la transició (entrevista a Ermengol, 2002). Les diferències entre dos sectors del moviment han caracteritzat també les *estructures de mobilització* del moviment per l'okupació a Terrassa, els diferents *discursos i perfils dels seus membres* i dos línies pel que fa a les *estratègies* de participació. Així definia un dels okupes terrasencs entrevistats, l'any 2002, les característiques d'ambdós sectors:

Nosaltres som un sector reduït de la joventut terrassenca, la gent que obrim espais per crear coses. Entre la gent militant trobem diversos sectors, per exemple la gent del barri d'Egara o Les Arenes, d'abstracció obrera, amb espais menys polititzats però amb ganes de generar espais i amb components polítics. Dins l'àmbit anticapitalista, dos o tres fronts, un seria el de l'esquerra independentista, amb poca base social de gent com Endavant, però amb un Casal força gran; el segon seria el sector de l'MRG, fonamentalment universitari, en el qual la gent provinent de l'Assemblea d'Okupes és un nombre molt reduït i que s'ha unit amb grups afins com l'XCADE i la Federació d'ONGs [...] i l'altre sector som la majoria de l'Assemblea d'Okupes, on hi ha universitaris, treballadors, CGT, gent propera a CNT i gent molt ampla de sensibilitat independentista. La diferència entre uns i altres en discurs és mínima, però si en dues qüestions: aquest darrer sector no critica la violència com a forma de lluita i és més conflictivista. Simplificant molt uns montem la nostra xarxa i generem espai social i els altres generem espai social amb la destrucció del capital; però també la divisió té molt de personalismes i això és greu. Hi ha una mena de competència que perjudica la mobilització en general i les convocatòries per separat no sumen, sinó que resten (entrevista a Ermengol, 2002).

B) Sabadell

L'altra capital del Vallés Occidental no ha comptat amb un moviment per l'okupació tan gran ni tan ric com el de Terrassa, però sí ha teixit una xarxa de moviments alternatius prou sòlida, de la qual l'okupació n'és un element important.

El 1994 hi va haver un primer intent a Sabadell amb l'okupació de La Obrera tot i que ben aviat va ser enderrocada per l'Ajuntament. La Filària fou la primera okupació que es va consolidar. Fou okupada el 15 de maig de 1999 al carrer Arimon 24. Es tractava d'un edifici d'estil modernista que feia anys havia estat abandonat pels seus propietaris -la família Garcia-Planas- tot i que estava inclòs en el Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic de Sabadell (PEPPAS). La Casa Arimon, com s'anomenava aquest edifici modernista, fou fruit de la reforma substancial d'un casal del segle XIX, realitzada l'any 1911 a mans de l'arquitecte Josep Renom (Gomà et al., 2003).

El 1999 era un moment àlgid del moviment per l'okupació en diferents indrets de l'àrea metropolitana (Barcelona, Terrassa, Cornellà...) i a Sabadell es constituí l'Assemblea d'Okupes de Sabadell, impulsada fonamentalment per membres de l'Ateneu Popular Insurrecte i altres col·lectius propers com la Coordinadora Antirepressiva, la revista Pitufo Negre i col·lectius contra l'atur. L'objectiu de l'Assemblea fou denunciar l'especulació urbanística capitalista i establir un centre social okupat que també s'utilitzaria com a vivenda. Segons un dels okupes sabadellencs entrevistats, la intenció anava més enllà de l'okupació en sí mateixa.

[...] més que okupar, era aprofitar, culturitzar, sensibilitzar. Volíem fer veure a la gent que per iniciativa pròpia es poden fer moltes coses, organitzant-se a través de l'autogestió, la cooperativitat i la assembleisme. I llavors s'inicià el treball de neteja i transformació de la casa cap a un centre social lliure i obert. Sobre tot obert als veïns i a la ciutat (entrevista a Albert, 2002).

El projecte començà amb un ampli suport de diferents entitats i col·lectius de Sabadell com la Plataforma d'Insubmissos, la Sèpia Verda, el grup feminista Heura Roja i d'altres. L'espai es va inaugurar amb una jornada de portes obertes a la ciutat amb l'assistència dels veïns de la zona. Diferents col·lectius traslladaren allà la realització de reunions. La Filaria "es va convertir també, en aquells primers moments, en lloc de trobada de tothom" (entrevista a Albert, 2002).

Poc després de l'okupació, grups d'ideologia feixista iniciaren atacs violents contra la casa amb llançaments de còctels molotov i agressions a persones del moviment. L'incident més greu va ser un incendi provocat per un d'aquests grups a l'interior de la casa quan la majoria dels okupants hi estaven dormint. Així el narrà un dels entrevistats:

I vam tenir molts atacs fatxes. Hi havia dos *grupillos* uns que són els que anaven més suaus i ens tiraven còctels i ens tiraven coses, que els teníem localitzats. Llavors un dia a les vuit del matí, jo m'aixecava per anar a treballar i vaig començar a sentir molt soroll i veig que criden "Hi Hitler" i obro una mica la porta i em trobo tres nazis aixecant el braç i se'n van corrent. Total que surto, aviso el meu company de l'habitació del costat i ens trobem tota l'escala principal plena de foc, que les flames feien dotze metres (entrevista a Albert, 2002).

Aquests fets van cohesionar els habitants de la Filaria i es va constituir el Comitè Antifeixista per donar resposta als atacs. Paral·lelament i gràcies a l'impuls de l'Assemblea d'Okupes es constituí la Plataforma Antifeixista de Sabadell (PAS) que arribà a agrupar 30 entitats sindicals, socials, culturals i polítiques amb l'objectiu de lluitar contra el feixisme a través de la denúncia d'aquest tipus d'atacs i de la mobilització ciutadana.

Però el projecte polític i cultural del CSO La Filaria no s'arribà a consolidar. Persones alienes al moviment s'instal·laren a viure a la casa, alhora que la implicació amb La Filaria de la resta de col·lectius de la ciutat va anar perdent força, tot i la implicació d'alguns dels okupes en el teixit associatiu de Sabadell. Aquesta manca de centralitat i de coordinació va quedar palesa en el poc suport que hi va haver en el moment del desallotjament, malgrat que determinats partits polítics i sindicats (Entesa per Sabadell, EUiA, CUP i CGT) es van posicionar a favor de les reivindicacions antiespeculatives del moviment.

Cinc dies després del desallotjament de la casa Arimon, un sector de l'Assemblea d'Okupes provinent de La Filaria va ocupar La Deskàrrega (el 20 de febrer del 2000) que consistia en dos habitatges dels treballadors d'una antiga subestació elèctrica propietat d'Enher i d'estil postmodernista. Encara que en un inici hi va haver un cert suport de l'Associació de Veïns del Barri de Torre Guitart, aviat la casa es va anar tancant sense tenir un projecte col·lectiu per la ciutat com La Filaria, mantenint-se com espai de vivenda i d'autoconsum d'alguns membres del moviment. Cinc mesos més tard, a mitjans de juliol de 2000, després de la denúncia d'Enher i l'ordre de desallotjament, els últims okupes van ser desallotjats pacíficament. Dos dies després s'enderrocaven els edificis i s'acabava així la segona experiència d'okupació a Sabadell.

No fou fins el període 2003-2004 que el moviment per l'okupació de Sabadell no intentà de nou diverses okupacions. La primera fou el CSO Els Maquis, okupat el 20 de desembre de 2003 (*Contra-Infos*, 2003) i desallotjat l'11 de febrer de 2004. Tres dies després el moviment okupà un edifici de propietat municipal: el CSA Can Barba. Aquest fou inaugurat l'1 d'abril de 2004 i es convertí en okupació de referència a la ciutat. Aquest nou centre social va acollir tota mena d'activitats encaminades a la formació, la socialització i l'oci de la joventut de la ciutat i comptava amb una *cafeta*, una biblioteca popular i un espai polivalent on es feien tallers, xerrades i actes polítics. Finalment, l'1 de maig de 2005 l'edifici va ser desallotjat voluntàriament per l'assemblea popular que el gestionava, a canvi del compromís de l'Ajuntament de Sabadell de cedir-los un local per continuar les seves activitats i de donar un ús públic immediat a l'espai (a http://www.vilaweb.cat/www/noticia?p_idcmp=3586833). L'Ajuntament incomplí les seves promeses i Can Barba va romandre quatre anys tancat fins que es començaren actuacions per convertir-lo en un annex del CEIP Sabadell Centre -una escola pública- el setembre de 2009.

L'Assemblea d'Okupes de Sabadell, malgrat l'acord, va continuar okupant des del dia següent a la sortida de Can Barba espais abandonats per tal de denunciar l'especulació i generar habitatges i centres socials per a joves. El protagonisme però el compartiria amb altres col·lectius que apostaven per l'okupació com la CAJEI -Coordinadora d'Assemblees de Joves de l'Esquerra Independentista- o el Moviment Popular de Sabadell -coordinadora de col·lectius diversos, entre

ells la pròpia assemblea d'okupes i CAJEI-. Aquest entramat de col·lectius okupà el desembre de 2007 l'Ateneu Popular Insurrecte, que fou però desallotjat ràpidament. La resposta vingué només per part del sector de l'esquerra independentista el qual okupà el gener de 2008 l'Ateneu Popular l'Escletxa. Durant més d'un any i mig, l'ateneu resistí fins a dos atacs feixistes i un enderroc del seu sostre per part de l'Ajuntament, sense previ avís i amb el resultat d'un okupa ferit. Actualment (setembre de 2010) l'ateneu està gestionat fonamentalment per l'Assemblea de Joves de Sabadell (grup local de la CAJEI, i per tant dins el sector de l'independentisme revolucionari) i continua oferint múltiples activitats de formació, oci i agitació.

El moviment per l'okupació de Sabadell ha aportat al llarg d'aquets 16 anys noves formes de lluita que han estat assumides per altres moviments, com l'esquerra independentista revolucionaria. I aquest, per si sol, ja és un impacte important.

La comarca del Vallès ha tingut i té una presència significativa del moviment per l'okupació. Ara bé, alguns elements han afeblit el seu protagonisme. Un d'ells ha estat la incapacitat per a enfortir la seva dimensió organitzativa. Encara que en un moment determinat s'intentaren coordinar les okupacions de Sabadell, Terrassa i Sant Cugat, la iniciativa d'una Assemblea d'Okupes del Vallès no acabà de reeixir. Però deixem la resta de reflexions per a les conclusions i continuem amb la descripció del capital social crític del moviment en un altra comarca: el Baix Llobregat.

5.2.3. TEIXINT CONTRAPODERS AL BAIX LLOBREGAT

L'evolució del moviment per l'okupació al Baix Llobregat és paral·lela a la de la resta de l'Àrea metropolitana de Barcelona, però amb característiques pròpies.⁵⁹ Si el primer intent d'okupació a Barcelona es donà el 1984, l'any següent es produí el primer intent a Gavà. En aquesta primera etapa es produïren nou okupacions al Baix Llobregat.⁶⁰

La primera okupació consolidada a la comarca fou el 1987. Es tractà de l'Ateneu de Korneyà. Aquesta okupació fou fruit de la negativa de l'Ajuntament de Cornellà de cedir locals per a activitats dels joves, en especial del barri Riera. Després d'un encadenament a la porta de

⁵⁹ Cal tenir en compte que el moviment per l'okupació té una forta orientació cap als aspectes locals i de la vida quotidiana, la qual cosa fa que cada població mantingui peculiaritats respecte les altres: amb les seves pròpies dinàmiques organitzatives, tractament de temàtiques específiques o que no es tracten en totes les okupacions de la comarca, aliances a nivell local amb altres entitats i col·lectius, la convivència de diferents ideologies polítiques en les okupacions per localitat, etc. Una altre element de diferenciació és l'existència de problemàtiques immediates en l'àmbit local i comarcal tals com plans urbanístics, tancament d'empreses, agressions al territori o l'existència d'altres col·lectius (immigrants, sindicats, ecologistes, veïnals, etc.) que determinen l'agenda de les okupacions a nivell local (González i Garcia, 2009).

⁶⁰ La majoria de les okupacions es produïren a la ciutat de Cornellà, la qual compta a més amb dos intents frustrats (la Chimenea i el Callejón). Les altres okupacions a la comarca foren las Margaritas a Viladecans i les Cases d'en Puig al Prat de Llobregat. També es va donar un intent d'okupació a a Gavà, el Matadero.

l'ajuntament, els joves van decidir prendre la iniciativa i okupar una antiga fàbrica d'electrodomèstics situada al carrer Barcelona. La llarga història d'aquesta okupació, 17 anys, passà per diferents etapes. En un primer moment rebé el nom de Local Social. En aquest període s'inicià un projecte d'autoocupació a través de la venda de productes de segona mà per un col·lectiu anomenat Recicla, es feien concerts, s'obria la *K-feta* regularment i hi havia una distribuïdora de material. En un primer moment les persones que gestionaven el Local Social estaven vinculades al Moviment Comunista de Catalunya (MCC) i a organitzacions de cristians de base.⁶¹ Durant aquest període el Local Social era l'únic CSO a Catalunya, la qual cosa feia que es convertís en un punt de trobada de les persones que duïen a terme la pràctica de l'okupació a Barcelona i rodalies. Posteriorment, el Local Social es va tancar i fins un temps després no va reprendre la seva activitat sota el nom d'Ateneu Llibertari de Korneyà. En aquest període hi hagué un canvi d'orientació política de tall llibertari.⁶² En aquest segon període es reunien a l'ateneu col·lectius de dones com Sofalda i Donacanya, el col·lectiu antifeixista (CAF) i el col·lectiu antimilitarista. D'altra banda, continuava en funcionament el projecte d'autoocupació Recicla, al qual se li va sumar -més endavant- un menjador popular (González i Garcia, 2009).

Després de 1992, l'okupació de nous centres socials a la ciutat de Barcelona va diluir el paper de referent que tenia l'Ateneu de Korneyà. Precisament, a partir de 1994 es van estenent també les okupacions al Baix Llobregat cap a altres municipis com el Prat de Llobregat o Viladecans. De la mateixa manera que passà a la resta del moviment per l'okupació a l'Estat espanyol (González, 2004; Herreros, 1999; Martínez, 2002), les okupacions viuen al Baix Llobregat un fort creixement en el període 1996-2000.⁶³ Les dinàmiques del moviment al Baix en aquest període basculaven al voltant de l'Assemblea d'Okupes de Barcelona. Paral·lelament, s'incorporaven generacions de joves que permetien explorar noves pràctiques. Es consolidaren activitats com les festes alternatives, les protestes contra les empreses de treball temporal (Etts) i el mitjans de contrainformació. Es donen també experiències com l'Assemblea de Poble de Korneyà que pretenia agrupar sectors diversos dels moviments socials de la ciutat. Així mateix, en algunes poblacions el moviment per l'okupació participà en la Mesa pels Drets Socials. Durant aquesta etapa de creixement, el moviment per l'okupació del Baix també es va veure envoltat pel desprestigi a través dels mitjans de comunicació. Aquesta situació començà a fer-se patent a Cornellà de Llobregat on els mitjans de comunicació

⁶¹ Políticament, cal destacar d'aquest període el treball que un grup de dones del MCC feia en el local, la campanya a favor de la candidatura d'Herri Batasuna a les eleccions europees, la fundació de la Coordinadora contra la Marginació i el col·lectiu més fort, que era el col·lectiu antimilitarista (González i Garcia, 2009).

⁶² Aquest canvi d'orientació política també es traslladà al col·lectiu antimilitarista -fins llavors vinculat a Mili-KK -que fou substituït per l'Assemblea d'insubmisos (vinculada al Campi).

⁶³ Durant aquests anys es portaren a terme les okupacions de nou centres socials i vuit habitatges.

vinculaven als col·lectius de la ciutat per la seva campanya contra les Etts amb els GRAPO, que paral·lelament també empenien accions contra aquestes empreses el juliol de 2000 (González i Garcia, 2009).

En el darrer període analitzat en aquesta tesi (2001-2009), la repressió i criminalització contra el moviment han continuat. En primer lloc es van produir detencions sota la llei antiterrorista de persones de Viladecans (febrer de 2003) acusades d'actes de sabotatge; d'altra banda tres joves (dos de L'Hospitalet de Llobregat i una de Cornellà de Llobregat) foren acusats de participar en el llançament de còctels *molotov* a la comissaria de la Policia Nacional de Sants⁶⁴. Finalment es van produir desallotjaments de centres socials importants pel moviment, com Ateneu de Korneyà (17 anys d'okupació), l'Ateneu de Viladecans (8 anys), i el Pati Blau (6 anys). Tot i l'augment dels desallotjaments (fins a setze entre 2002 i 2006), es constatà un creixement en el nombre d'okupacions (40), especialment en poblacions com el Prat i Esplugues (González i Garcia, 2009).

El juny de 2006 hi havia centres socials okupats a set poblacions del Baix Llobregat. Les okupacions es concentraven en els municipis més poblats de la comarca i en aquells més propers a Barcelona.

QUADRE 5.1. OKUPACIONS AL BAIX LLOBREGAT PER POBLACIÓ (JUNY DE 2006)

<i>Municipi</i>	<i>Espais okupats</i>
Castelldefels	CSO el Rabart
Cornellà de Llobregat	CSOA La Krispa, CSO Tòxics ⁶⁵ , CSO La Bankarota ⁶⁶ i onze habitatges.
El Prat de Llobregat	El KOP Alta tensió i cinc habitatges.
Esplugues de Llobregat	Kan Kadena, Cal Suís i sis habitatges
Molins de Rei	Ca La banya, El Racó i cinc habitatges
Sant Boi de Llobregat	Ateneu Santboià i un habitatge.
Viladecans	CSO Els timbres i l'Ateneu de Viladecans

Font: González i Garcia (2009).

Finalment, voldria fer una sèrie de consideracions que fan referència al comportament de la variable del *capital social alternatiu* a la comarca del Baix Llobregat. Primer de tot, cal dir que el moviment per l'okupació és un moviment social i com a tal no respon a una ideologia

⁶⁴ Després de un mes i mig en presó preventiva les tres persones foren absoltes.

⁶⁵ Un cop desallotjat, alguns dels membres d'aquest centre social n'okupaven un altre -el CSO La Forsa- a les abandonades instal·lacions de la històrica fàbrica del mateix nom.

⁶⁶ Desallotjada l'any 2010.

determinada. La pluralitat de tendències ideològiques i, en molts casos, la inexistència d'una clara identificació político-ideològica és una de les seves característiques principals. Tanmateix, en la pràctica de l'okupació, que esdevé el principal element identificador del moviment -en tant que desobediència activa a la legislació i les normes implícites de la societat capitalista- trobem un terreny que s'acomoda a totes aquelles corrents ideològiques anticapitalistes orientades cap a una oposició activa a aquest model social.

En aquest sentit, l'emergència del moviment per l'okupació durant els anys 90 a la comarca suposa un canvi respecte a la tradició dels anys 70 i 80. En les dècades anteriors, que comprenen el final de la dictadura i el començament del règim de monarquia parlamentària, l'hegemonia en l'expressió pública dels moviments socials a nivell local era del moviment obrer, sobretot de les seves corrents comunistes. A diferència d'altres comarques -com el Vallès Occidental- la incidència de l'esquerra revolucionària era escassa.⁶⁷

L'emergència de l'okupació, doncs, esdevé un indicatiu de l'expansió d'aquestes ideologies en la seva expressió pública. Això es produeix, per altra banda, per la integració en l'entramat institucional de persones provinents d'alguns moviments socials vinculats a certes organitzacions comunistes (PSUC i PCC) durant els anys setanta i vuitanta.

Així mateix, cal destacar, que en la seva majoria, les persones actives en el moviment per les okupacions no se senten identificades sota les ideologies clàssiques de marxisme, comunisme o anarquisme. La seva confluència es construeix sobre unes pràctiques i uns valors ideològics compartits: autogestió, assemblearisme o horitzontalitat organitzativa, democràcia directa, autonomia, acció directa, solidaritat activa, antipatriarcalisme, anticapitalisme, anticonsumisme i rebuig a la democràcia de partits, entre d'altres.

La confluència dels col·lectius del moviment per l'okupació a la comarca amb altres moviments és molt puntual. En la seva majoria solen participar amb altres col·lectius de caràcter anticapitalista o amb una confrontació més directa contra l'Estat i el capital. Aquest seria el cas dels moviments dels sense papers o la xarxa contra la precarietat i els tancaments d'empreses.

Tot i així, també es donen situacions de confluència amb altres col·lectius com associacions de veïns, grups ecologistes, sindicats i partits polítics. Aquest és el cas de les campanyes contra el Pla Caufec (Esplugues de Llobregat), contra el vial de cornisa (Molins de Rei), contra el Pla Delta (el Prat de Llobregat), contra la urbanització d'Oliveretes (Viladecans) o contra la crema de residus a la cimetery de Pallejà.

---

⁶⁷ La implantació de l'esquerra revolucionària al Baix Llobregat no era molt gran. Malgrat això, cal destacar les cèl·lules de l'MCC a Esplugues i a Cornellà, i les de la LCR a Sant Boi i a la planta de la fàbrica SEAT a Martorell. També cal destacar la important incidència de la CNT en la vaga de la Roca (Viladecans) i de persones de l'MCC a les vagues de Clausor i Montesa (els anys 1977 i 1980).

L'autonomia d'acció dels col·lectius que participen de la gestió dels centres socials, fa que cada un segueixi la seva pròpia estratègia a l'hora de traçar aliances amb altres col·lectius i organitzacions, i en el tractament d'altres fronts de lluita. N'hi ha que treballen més la qüestió ecològica, d'altres el treball, l'autogestió, l'antirepressió, la crítica general al capitalisme, l'alliberament nacional i, sobretot, l'especulació.

El Baix Llobregat ha estat durant dècades una comarca eminentment industrial. Tot i que aquest caràcter encara no ha desaparegut del tot i continua essent la seu d'importants indústries, en els últims vint anys s'ha consolidat un procés de terciarització, paral·lel al de la resta del Principat.⁶⁸

Per la seva proximitat a Barcelona, el Baix Llobregat s'ha vist sotmès a les dinàmiques econòmiques de la capital. Per una banda, és la sortida cap al sud i l'oest de la metròpoli, la qual cosa ha tingut com a conseqüència la ubicació de diverses infraestructures, necessàries per a l'expansió econòmica segons les pautes actuals del desenvolupament econòmic, com la construcció de l'A-2, el Tren d'Alta Velocitat i les rondes de circumval·lació a Barcelona. A aquestes s'hi ha de sumar les vinculades a l'ampliació de l'Aeroport del Prat i del Port de Barcelona, la qual cosa suposa una expansió de les instal·lacions logístiques.

Per altra banda, l'encariment de l'habitatge a Barcelona ha desplaçat la població cap al Baix Llobregat. Això ha tingut com a conseqüència l'ampliació del continuum urbà que, si fins a començaments dels 90 arribava a Sant Joan Despí, actualment s'ha ampliat fins a Molins de Rei i el Papiol en la ribera nord, mentre que a la ribera sud moltes de les poblacions s'han unit, essent difícil diferenciar-les les unes de les altres. Aquesta urbanització de la comarca ha tingut com a resultat l'expansió de més infraestructures per donar servei a l'augment de població (trambaix, línia 10 i 12 del metro, ampliació de rodalies RENFE i dels Ferrocarrils de la Generalitat).

Finalment, una anàlisi dels membres del moviment, evidencia que les okupacions al Baix Llobregat segueixen el perfil de col·lectius de gent jove. L'edat dels activistes oscil·la entre els 16 i els 40 anys, especialment concentrats entre els 20 i els 30 anys. El fet que l'okupació a la comarca compti amb més de vint anys d'història i que alguns dels seus militants continuïn actius des del començament, permet trencar el tòpic del jove okupa, assegura la transmissió d'informació intergeneracional i el manteniment de la memòria del moviment.⁶⁹ La major part dels

⁶⁸ La població activa en el sector serveis al Baix Llobregat passà del 46,4% al 59,3%, entre 1991 i 2001. En el cas de les dones, el sector serveis ocupava el 76,4 % l'any 2001. (Consell Comarcal del Baix Llobregat, 2004).

⁶⁹ Un cas a part és Cal Suís. Aquesta és una okupació que podríem considerar veïnal. Cal Suís és una casa de propietat municipal, situada al barri de Finestrelles (Esplugues de Llobregat) llargament reivindicada com a equipament pel veïnat. Davant la passivitat de l'Ajuntament, el 29 de novembre de 2003 els veïns i veïnes van passar a l'acció okupant l'edifici. Tot i que el gruix de les persones que l'utilitzen són joves, el marge d'edat de les

i les activistes del moviment al Baix Llobregat són d'origen i condició treballadora. Donades les pràctiques del moviment, però, aquesta característica no és la més explicativa. L'element de la presa de consciència no ha de ser menystingut, especialment, quan la major part dels joves de classe treballadora (o de classe mitja) no prenen l'okupació com a alternativa (González i Garcia, 2009). Es fa difícil de dir quines són les tendències i perspectives de futur, però hi ha elements nous que fan pensar en una nova situació: entrada d'una nova fornada de militants que han suposat un rejuveniment del moviment, el manteniment d'aquells que porten més temps en el moviment -els quals permeten mantenir una experiència militant de més de vint anys a la comarca-, la plena entrada en una nova situació de l'okupació en la que costa més mantenir les okupacions durant els mateixos períodes que s'havien donat fins el moment, la fi d'un període de forta repressió política amb vinculacions amb la lluita armada, el recent desplegament dels mossos d'esquadra a la comarca que marcarà el moviment amb noves estratègies repressives⁷⁰ i la major dificultat d'aconseguir espais buits, fruit de la recollida de beneficis de l'especulació. Malgrat això, és molt probable que el moviment per l'okupació al Baix Llobregat segueixi tenint protagonisme en l'escena dels moviments socials de la comarca en els propers anys.

5.3. MITJANS DE COMUNICACIÓ I ESTRATÈGIES DE CONTRAINFORMACIÓ

En aquest apartat tracto d'abordar la variable que en el capítol 3 de la tesi he anomenat *marcs cognitius i l'opinió pública*. Partint de les teories de l'anàlisi de marcs, realitzaré l'aproximació a aquesta variable mitjançant tres estratègies. En primer lloc, i basant-me en un estudi previ sobre la imatge del moviment per l'okupació en la premsa escrita a Catalunya, em situaré al mig d'una batalla simbòlica, una lluita per la imposició de marcs cognitius. En segon lloc, i a través de l'anàlisi de la contrainformació generada des del moviment per l'okupació català, intentaré mesurar l'impacte i les transformacions que ha tingut aquesta eina de comunicació i discurs

---

persones implicades és molt més gran: des de famílies amb fills, fins a persones de gairebé 70 anys. Les diferències amb altres centres socials de la comarca estarien més en el caràcter de la identitat okupa i de l'expressió del lleure, que no pas en les activitats i tallers que s'hi realitzen (semblants a les que es fan en altres CSOs), o en l'acció política (la seva participació en la Plataforma contra el Pla Caufec i d'altres anitespeculatives que existeixen a Catalunya, és homologable a la d'altres CSOs).

⁷⁰ El desplegament de la policia autonòmica el novembre de 2006, suposà multiplicar per dos els efectius de la policia nacional i la guàrdia civil desplegats fins llavors. Uns mil agents es desplegaren en 10 comissaries situades a Martorell, Sant Andreu, Sant Feliu, Sant Vicenç, Esplugues, Cornellà, Sant Boi, El Prat de Llobregat, Viladecans, Gavà i Castelldefels. Poblacions com Esplugues o Gavà, on no hi havia policia nacional, ni guàrdia civil, tenen de forma permanent entre 80 i 100 Mossos d'Esquadra, respectivament. Malgrat aquest increment, responsables polítics reconeixen que el nombre de delictes estava baixant, però no així la percepció ciutadana (declaracions de Joaquim Balsera, alcalde de Gavà a El Far, 17 de març 2006). D'altra banda, municipis com Cornellà i Sant Boi aprovaren contundents mesures contra la llibertat d'expressió sota el camuflatge del discurs del civisme. Per exemple multes de 300 a 1.500 euros per realitzar pintades o graffities. Antonio Balmón, alcalde de Cornellà, subratllà a més que la normativa anava contra grups i individus, i que l'Ajuntament, a part de la multa, denunciaria als jutjats a les persones i col·lectius implicades (El Far, 27 de gener de 2006).

sobre la realitat. Com deia en el capítol 3, a més gran àmbit territorial i social d'aquests mitjans, a major durada i obertura cap als moviments socials alternatius, més importants serán els impactes de les xarxes d'okupació sobre el sistema polític. I, finalment, de l'anàlisi de contingut de les notícies sobre okupació a la premsa escrita, i de l'estudi dels mitjans de comunicació i contrainformació del propi moviment, tractaré d'extreure conclusions sobre la tercera part d'aquesta variable, és a dir, sobre quines han estat les estratègies discursives del moviment per l'okupació català i quin ha estat el seu abast patint de l'anàlisi de marcs.

5.3.1. LA CONSTRUCCIÓ MEDIÀTICA DE L'OKUPA CATALÀ

Aquest apartat es basa en una recerca prèvia en la que vaig participar els anys 2001 i 2002, i que com explicaré en l'apèndix metodològic, analitzava 577 peces informatives en la premsa escrita sobre el moviment per l'okupació català en tres períodes significatius entre els anys 1996 i 2001. Es tracta, doncs, de la segona etapa del moviment per l'okupació, aquella en la que va tenir major protagonisme i presència mediàtica.

Com posteriorment han corroborat altres estudis (Alcalde, 2004), l'anàlisi sistemàtica de la cobertura que la premsa diària realitzava a tot allò referent al moviment per l'okupació en aquell període, mostrava com es centrava, majoritàriament, en aquelles activitats que poden ser considerades com a extraordinàries del moviment: desallotjaments, manifestacions, accions directes, etc. Per altra banda, la majoria de notícies feien referència a tota l'amalgama de temes legals i judicials en què es veien envoltats els membres del moviment (judicis per les okupacions, per les accions reivindicatives, etc.), o bé en el debat i discussió política i judicial sobre quin era el tractament polític i jurídic que havia de rebre l'okupació d'immobles deshabitats (Barranco, González i Martí, 2003).

Així, l'estudi de 577 notícies de diferents períodes entre 1996 i 2001 mostrà com les activitats extraordinàries ocupaven el 60% de peces com a temàtiques principals; que els desallotjaments, per si sols, representaven un 15% dels temes principals i assolien un 26% si teníem en compte indistintament que apareguessin com a temes principals o secundaris. Pel que respecta als temes legals i judicials, vèiem com el 50% dels impactes estaven relacionats amb aquests (Barranco, González i Martí, 2003).

Per contra, la cobertura del que podrien ser considerades com activitats ordinàries del moviment -a saber: tot allò referent a la gestió quotidiana i a les activitats dels CSOs (xerrades, debats, concerts, tallers, etc.) eren només considerades dignes de cobertura excepcionalment. En aquesta direcció d'anàlisi, l'estudi també demostrava que després del discurs periodístic, el més difós pels mitjans era el policial (17% dels casos); seguit del que feien les diferents

administracions i institucions públiques (en un 14%). Pel contrari, el discurs del propi moviment per l'okupació només hi era present en un 5,5% dels impactes (Barranco, González i Martí, 2003).

Si mirem de discernir quina era la imatge que cada actor ofería del moviment, vèiem com el discurs negatiu partia bàsicament dels periodistes, de les institucions públiques i de les policies⁷¹. Aquells que majoritàriament sí oferien una bona imatge del moviment eren, evidentment, els discursos del propi moviment per l'okupació (en un 72%) i els dels moviments socials en general (gairebé un 80%). El problema era que aquests discursos tenien molt poca presència comparativa, com podem veure en el quadre següent.

QUADRE 5.2. DISCURS PREDOMINANT I PERCEPCIÓ DE L'IMPACTE

DISCURS PREDOMINANT								
PERCEPCIÓ IMPACTE		Institucional	Moviment okupa	Moviments socials	Periodístic	Personal	Policia	Total
	Negativa	39,2	5,9	0,0	25,0	22,8	83,8	35,0
	Neutra	45,6	20,6	21,4	59,2	22,8	15,2	41,6
	Positiva	15,2	73,5	78,6	15,8	54,4	1,0	23,4
	Total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Font: Barranco, González i Martí (2003).

Per altra banda, la representació majoritària sobre la temàtica de l'okupació que oferien els diaris era la de tractar-se d'una qüestió d'ordre públic. Les ocasions en les quals era tractada com una temàtica de joventut o d'habitatge eren veritablement mínimes, mentre que gairebé mai era tractada com una temàtica política. Així, la imatge del moviment oferta per la cobertura dels diaris estava associada amb la violència i amb una temàtica concernent al món judicial i a la policia. La nostra anàlisi mostrava que en un 28% dels casos la temàtica principal estava relacionada amb temes legals, judicials o policials, valor que adquiria un 42% si teníem en compte també les temàtiques secundàries. A més, la meitat de les vegades en què apareixia el moviment als diaris quedava relacionat amb temàtiques judicials, alhora que la policia apareixia en un 62% dels impactes referents a la okupació. A més, gairebé en la meitat d'impactes (44%) el moviment apareixia d'alguna forma o altra connectat amb la violència -sigui en la notícia, en la fotografia, o en alguna notícia secundària afegida- i en un 17% de les vegades la violència podia

⁷¹ Destacava el cas del discurs policia en el què gairebé en un 85% dels casos ofería una imatge negativa, l'institucional ho feia en un 40%, mentre que el periodístic ho feia en un 25% dels casos. D'aquests dos últims, destacava també que només al voltant del 15% de les vegades s'oferien discursos positius respecte del moviment (Barranco, González i Martí, 2003).

ser considerada la temàtica principal -quan no gairebé la notícia en ella mateixa (Barranco, González i Martí, 2003). En aquest quadre podem observar les dades a les que faig referència.

QUADRE 5.3. PERCENTATGE DE PECES RELACIONADES AMB LA VIOLÈNCIA, LA POLÍCIA O L'ÀMBIT JUDICIAL

	Violència	Polícia	Àmbit judicial
No classificada	0,5	0,2	0,2
No	55,5	37,8	50,3
Si	43,8	62,0	49,6
Total	100,0	100	100

Font: Barranco, González i Martí (2003).

Per altra banda i ara parlant en termes qualitius, era (i és) freqüent que sovint, en notícies que podríem considerar que donen una imatge neutra del moviment, s'hi afegissin informacions descontextualitzades que el relacionaven amb actes violents, disturbis i enfrontaments amb la policia. També era pràctica habitual que, quan la notícia s'aproximava a algun esdeveniment de forma més o menys neutra, els titulars destaquessin per damunt de tot alguns incidents que poguessin ser considerats violents. Els exemples següents en són indicatius:

La càrrega policial contra els 'okupes' sacseja Barcelona; La FAVB, el Col·legi d'Advocats i un regidor del PI denuncien l'actuació.

La Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona (FAVB), l'Ajuntament i la comissió del Col·legi d'Advocats van criticar ahir amb duresa la càrrega policial de divendres passat contra el okupes que es van concentrar davant dels jutjats de Barcelona.

D'altra banda, els cinc okupes detinguts el divendres a la nit després d'una manifestació davant de l'Ajuntament de Cornellà van passar ahir disposició judicial. Els joves van ser acusats per la policia de llançar còctels molotov contra la façana del consistori. A l'Hospitalet, un centenar d'okupes encara estan acampats davant la seu de l'Ajuntament en protesta pel desallotjament de la Vakeria (*El Periódico*, 8 de febrer de 1998).

El jutge rectifica i anul·la la presó per a nou "okupas".

El titular del Jutjat d'Instrucció nombre 23 de Barcelona, José Alfonso Tello Abadia, rectificà ahir una decisió seva de fa uns dies i va revocar l'ordre de cerca i captura i ingrés a la presó de nou dels 40 okupes del Cinema Princesa que van ser desallotjats a l'octubre de 1996.

A Terrassa es van produir uns incidents el dijous a la nit durant una manifestació de protesta pel desallotjament d'un habitatge del carrer de Sant Jaume. Fonts municipals van assegurar ahir que les destrosses en béns públics superen les

400.000 pessetes, al marge dels danys a comerços i habitatges privats (*El País*, 7 de juny de 1998).⁷²

Una pràctica habitual, a més, quan es produïa la connexió del moviment amb la violència, era l'exageració i la dramatització. La tendència dels mitjans a buscar l'espectacularitat i l'extraordinarietat, fa que es dramatitzin alguns incidents de tal forma que, fins i tot, s'acabi adoptant vocabulari bèl·lic de l'estil: "batalla campal", "ràtzia okupa", "guerrilla urbana", etc. Ho podem constatar en els següents titulars i subratllats de diferents diaris del 29 d'octubre de 1996, dia posterior al desallotjament del Cinema Princesa.

Batalla de carrer pel desallotjament dels okupes; Atac a la Prefectura Superior de Policia (*El Periódico*, 29 d'octubre de 1996).⁷³

Batalla a Via Laietana; Contracop nocturn dels 'okupes' per a demanar la llibertat dels detinguts (*El País*, 29 d'octubre de 1996).⁷⁴

Batalla campal després del desallotjament del Princesa; La violenta manifestació de la nit supera la batalla campal del matí; Assalt a la fortalesa okupa (*La Vanguardia*, 29 d'octubre de 1996).⁷⁵

El desallotjament dels 'okupes' acaba en una batalla campal (*L'Avui*, 29 d'octubre de 1996)

En contraposició, les vegades en què apareixen temàtiques lligades a les reivindicacions del moviment, representaven tan sols un 12,5% en el cas de l'habitatge i un 14% en el de joventut (Barranco, González i Martí, 2003).

Aquests resultats, on el tema de les notícies sobre okupació apareixia més relacionat amb problemes d'ordre públic que amb temàtiques com l'habitatge o la joventut, parteixen de tres pressupòsits que, per desgràcia, la premsa comparteix sovint amb la majoria de les autoritats públiques. El primer, és la visió de la "okupació" com un "problema" que cal resoldre. Una vegada

---

⁷² "El juez rectifica y anula la prisión para nueve 'okupas'.

El titular del Juzgado de Instrucción número 23 de Barcelona, José Alfonso Tello Abadía, rectifico ayer una decisión suya de hace unos días y revocó la orden de busca y captura e ingreso en prisión de nueve de los 40 okupas del cine Princesa que fueron desalojados en octubre de 1996.

En Terrassa se produjeron unos incidentes el jueves por la noche durante una manifestación de protesta por el desalojo de una vivienda de la calle de Sant Jaume. Fuentes municipales aseguraron ayer que los destrozos en bienes públicos superan las 400.000 pesetas, al margen de los daños a comercios y viviendas privadas" (*El País* 7 de juny de 1998).

⁷³ "Batalla callejera por el desalojo de los okupas; Ataque a la Jefatura Superior de Policía" (*El Periódico*, 29 d'octubre de 1996)

⁷⁴ "Batalla en Via Laietana; Contraataque nocturno de los 'okupas' para pedir la libertad de los detenidos" (*El País*, 29 d'octubre de 1996)

⁷⁵ "Batalla campal tras el desalojo del Princesa; La violenta manifestación de la noche supera la batalla campal de la mañana; Asalto a la fortalesa okupa" (*La Vanguardia*, 29 d'octubre de 1996).

aquí, existirien dues postures majoritàries: per una banda, aquella que no troba cap legitimitat al moviment i defensa vies penals per solucionar-lo; per l'altra, aquella que mostra certa comprensió, alhora que reconeix certa legitimitat a algunes de les seves demandes, tot defensant aleshores una via de negociació institucional per "solucionar-ho". En canvi, són molt minoritàries en el discurs públic, aquelles visions que no veuen l'okupació com un problema i que apunten, en canvi, a l'especulació urbanística o la manca d'espais juvenils (Barranco, González i Martí, 2003).

El segon que s'accepta majoritàriament és la concepció del moviment per l'okupació com un "conflicte" des d'un punt de vista negatiu i des d'un paradigma "no conflictivista" de la realitat social. Es parla del "conflicte okupa" entenent que el conflicte és dolent, des de la concepció que allò que permet "avançar" és el pacte i el consens. Una versió minoritària d'aquest paradigma seria la que interpreta d'una forma comprensiva el conflicte en el sentit que no fa sinó expressar una problemàtica social latent.

Finalment, el tercer marc que s'accepta és el d'una concepció simple de violència. El concepte de violència que s'acostuma a usar gairebé sempre de forma única i exclusiva, és la violència referent a trencadisses, enfrontaments amb la policia, baralles, etc. Es deixen de banda, doncs, concepcions més riques i complexes de violència que tinguin en compte els diferents tipus de *violència estructural* (les referents a totes aquelles estructures socials generadores de desigualtat, que impedeixen els joves accedir a un habitatge digne o a una feina no precaritzada) o *la simbòlica* (aquella que s'exerceix sobre els joves amb la seva complicitat; la més implacable, la que s'exerceix, simplement, per l'*ordre de les coses*, perquè "les coses són així").

En el mateix estudi sobre el tractament mediàtic de la temàtica okupa (que podem trobar publicat a Gomà et al., 2003) va quedar palès que l'estatus que els diaris analitzats atorgaven a les notícies del moviment era un estatus "no polític". No es trobaren notícies sobre el moviment a la secció de Política, reservada gairebé en exclusiva per polítics dels partits més votats. I quan el moviment aconseguia acaparar portades (al voltant del 5% de peces en portades de secció, i un altre 5% en portades generals) fou per l'espectacularitat del succeït (sovint associat amb disturbis, incidents, fets susceptibles de ser considerats violents), però no per que fos considerat d'importància política.

L'estatus "no polític" que la premsa analitzada donava (i dóna encara avui) al moviment per l'okupació comportava que fos cobert per part de periodistes no especialitzats en la

temàtica.⁷⁶ Es tractava de periodistes als quals s'encomanava la cobertura del moviment per l'okupació, sense que sovint el coneguessin el més mínim i sense que hi poguessin dedicar el temps i els recursos per entendre'l. Així, quan el moviment era d'actualitat, calia omplir planes, es conegués o no la realitat sobre la que s'estava escrivint. I si se n'havia de parlar sense disposar de discurs propi s'adquirien discursos de les fonts "fiables" que -com ja he apuntat- solien ser les policies i les institucions públiques. Tot això, unit a la lògica general de tria i selecció del que és un esdeveniment mediàtic, ens ajuda a entendre el tipus de representació que es donava del moviment en les notícies analitzades i que tot seguit mostraré.

Es tractava d'una visió simple i homogeïtzadora i, per tant, molt llunyana a la complexitat i heterogeneïtat interna del moviment que he pogut desgranar en l'apartat anterior. Es parla dels "okupes" i del "moviment okupa" sovint gairebé com un subjecte col·lectiu, com si es tractés d'un moviment organitzat en un projecte comú únic.⁷⁷ Fins a tal punt era així, que molt sovint en un mateixa notícia es parlava sobre el moviment de Barcelona i de Madrid sota la mateixa etiqueta: "Els Okupes...". Aquest tractament comportava que una acció a Terrassa o a Madrid afectés a la imatge del col·lectiu a Barcelona, per exemple. I això també facilitava que en un moment determinat tot el moviment es pogués criminalitzar només pel que deia o feia una part del mateix. Com a exemple, trobem les següents notícies de *La Vanguardia*:

"Una manifestació d'okupes reuneix a 1500 persones a Barcelona"

Gairebé res a veure amb els violents incidents que es van registrar la nit del divendres a Madrid. Els okupes van fer ahir una demostració de força, en congregar en una manifestació a Barcelona a unes 1500 persones, segons la Guàrdia Urbana. Bastants més, segons els participants, però en qualsevol cas suficients per a protagonitzar la marxa més nombrosa registrada fins a ara en la ciutat per aquest moviment, que va contar amb el suport de la Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona (FAVB). L'acte culminà amb "l'okupació" d'un edifici, propietat de l'Ajuntament.

"Passen a disposició judicial 31 dels 57 detinguts"

⁷⁶ En no ser considerat un assumpte prou important, no s'hi esmercen massa recursos, de forma que sovint es cobreix mitjançant periodistes de les seccions de successos, dels especialitzats en qüestions judicials, etc. Totalment diferent del que succeeix en la cobertura de les informacions considerades amb l'estatus de "polítiques", que sí que disposen de periodistes especialitzats. Aquell que cobreix les informacions referents a CiU o del PSC, per exemple, ha de ser mínimament coneixedor de la seva realitat, cosa que no succeeix en el cas que estem tractant.

⁷⁷ Es parla d'allò que el "moviment" pretén o pensa, com si existís un organisme centralitzat que pogués representar la voluntat del moviment en general.

La policia ha posat a disposició judicial a 31 okupes dels 57 detinguts després dels enfrontaments registrats amb les forces de seguretat en el barri madrileny de Malasaña la nit del divendres (*La Vanguardia*, 22 de març de 1998).⁷⁸

De la mateixa manera que -com hem vist- no s'atorgava l'estatus de tema "polític" a tot allò referent al moviment, tampoc el moviment era presentat com a polític. A vegades era presentat com un moviment format per joves inconformistes que defensaven altres formes de viure, com un fenomen contracultural. En d'altres simplement com una banda de delinqüents comuns, o com un dels fenòmens de les "tribus urbanes". En qualsevol cas, no com un moviment social en el qual molts del CSOs són projectes amb pensament estratègic i tàctic en funció d'uns objectius polítics, com hem vist en l'apartat anterior. Aquesta visió, a més, comporta que les manifestacions de "violència" acostumessin a ser interpretades en termes de patologia social, de "violència gratuïta", de vàndals, sense que s'intentés entendre el significat que els agents li donen a aquests actes, ni les seves causes profundes. Per exemple, vegem en el següent subtítol: Els "okupas" anuncien més accions i demanen que no els hi "criminalitzi": Terrassa espera que la fàbrica es desallotgi sense "violència gratuïta" (*El Mundo*, 1 de novembre de 1996).⁷⁹

Sigui pel desconeixement, per l'adopció de discursos prestats o per una mica de cada, el cert és que en moltes ocasions en què s'intentava explicar el funcionament del moviment es donaven explicacions estereotipades i confuses, que lluny d'aclarir dificulten la comprensió. Eren freqüents les que es basaven en visions anteriors d'altres periodistes, de la policia o de les institucions públiques. Així, la incomprensió i l'ús de categories no adequades, comportava que sovint s'acabessin donant explicacions i interpretacions confuses, sense sentit o amb contradiccions internes. En molts casos es parlava dels okupes com juxtaposant-los a categories de definició ideològica com "independentistes", "anarquistes", "comunistes", etc., talment com si estar sota la categoria "okupa" fos exclouent d'identificar-se amb les anteriors. El desconeixement

⁷⁸ "Una manifestación de okupas reúne a 1500 personas en Barcelona"

Casi nada que ver con los violentos incidentes que se registraron la noche del viernes en Madrid. Los okupas lograron ayer una demostración de fuerza, al congregarse en una manifestación en Barcelona a unas 1500 personas, según la Guardia Urbana. Bastantes más, según los participantes, pero en cualquier caso suficientes para protagonizar la marcha más numerosa registrada hasta ahora en la ciudad por este movimiento, que contó con el apoyo de la Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona (FAVB). El acto culminó con la "okupación" de un edificio, propiedad del Ayuntamiento.

"Pasan a disposición judicial 31 de los 57 detenidos"

La policía a puesto a disposición judicial a 31 okupas de los 57 detenidos tras los enfrentamientos registrados con las fuerzas de seguridad en el barrio madrileño de Malasaña la noche del viernes (*La Vanguardia*, 22 de març de 1998).

⁷⁹ "Los "okupas" anuncian más acciones y piden que no se los "criminalice": Terrassa espera que la fábrica se desaloje sin "violencia gratuita" (*El Mundo*, 1 de novembre de 1996).

i la falta d'interès per endinsar-se a comprendre el moviment⁸⁰ es mostrava també quan s'obviava l'existència de diferents models d'okupació o el predomini en el moviment de la corrent i projecte coneguts com a "autonomia". Aquesta forma d'usar la categoria "okupa" quedava clarament reflectida en articles sobre els fets de 12 d'octubre de Sants de 1999, com els següents:

La Delegació del Govern sosté que les destrosses de Sants estaven planificades al detall.

La Delegació del Govern i la policia mantenen la teoria que les greus destrosses causades per uns 600 joves extremistes a Sants estaven planificades al detall i responien a una tàctica d'escamot urbà similar a les que utilitzen les joventuts independentistes de Jarrai al País Basc. La Plataforma Antifeixista, que engloba a joves anarquistes, comunistes, okupas i independentistes radicals, convocant de la manifestació del passat dimarts, va negar que els seus actes estiguessin planificats. Segons els convocants, la violència a Sants tenia com a origen "la crispació i el cabreig" que es viu en el barri, on els skinheads, asseguren, "ataquen gairebé diàriament" a membres del seu col·lectiu (*El País*, 14 d'octubre de 1999).

Joves contra el sistema.

A tota Catalunya, els tècnics policials xifren en uns 600 els joves fortament radicalitzats que es mouen entorn de la Plataforma Antifeixista, organització que agrupa a un conglomerat extremista format per anarquistes, okupes, marxistes internacionalistes i independentistes que coincideixen, almenys, en un punt: un fort sentiment antisistema que els duu a declarar-se profundament anticapitalistes (*El País*, 17 d'octubre de 1999).⁸¹

La confusió es mostrava també en notícies que parlaven de la infiltració de diversos grups dins del moviment. El 1998 s'afirmava que en el moviment s'havien infiltrat independentistes i grups violents que l'instrumentalitzaven. Es posava com a exemple del CSO

⁸⁰ No em refereixo a l'interès o falta d'interès del periodista en concret que cobreix, sinó de les estructures mediàtiques en global. Interès s'hauria de reflectir en dedicar els recursos de temps, diners, personal, etc., que permetés oferir una seriosa i bona cobertura.

⁸¹ "La Delegación del Gobierno sostiene que los destrozos de Sants estaban planificados al detalle. La Delegación del Gobierno y la policía mantienen la teoría de que los graves destrozos causados por unos 600 jóvenes extremistas en Sants estaban planificados al detalle y respondían a una táctica de guerrilla urbana similar a las que utilizan las juventudes independentistas de Jarrai en el País Vasco. La Plataforma Antifascista, que engloba a jóvenes anarquistas, comunistas, okupas e independentistas radicales, convocante de la manifestación del pasado martes, negó que sus actos estuvieran planificados. Según los convocantes, la violencia en Sants tenía como origen "la crispación y el cabreo" que se vive en el barrio, donde los skinheads, aseguran, "atacan casi a diario" a miembros de su colectivo (*El País*, 14 de Octubre de 1999).

Jóvenes contra el sistema. En toda Cataluña, los técnicos policiales cifran en unos 600 jóvenes fuertemente radicalizados los que se mueven en trono de la Plataforma Antifascista, organización que agrupa a un conglomerado extremista formado por anarquistas, okupas, marxistas internacionalistas e independentistas que coinciden, al menos, en un punto: un fuerte sentimiento antisistema que les lleva a declararse profundamente anticapitalistas" (*El País*, 17 d'octubre de 1999).

Can Vies. Segons els diaris aquest centre social demostrava la infiltració d'independentistes dins els okupes. Semblava que no era possible l'existència de membres del moviment que fossin independentistes, o que hi haguessin col·lectius independentistes dintre del moviment, com efectivament succeeix. Aquest cas ens mostra com la policia va poder fer circular un discurs criminalitzador que permetia legitimar algunes de les seves actuacions més polèmiques. També ens mostra la facilitat amb què el discurs policial al voltant d'aquesta temàtica va poder circular per la premsa. Llegint els següents titulars queda exemplificat el tema de les "infiltracions":

La policia estudia com eludir la violència en els pròxims desallotjaments de "cases ocupades": Un informe dels Mossos reflecteix l'arribada de la PUA al moviment "okupa" (*El Mundo*, 6 de febrer de 1998).⁸²

Grups radicals utilitzen els "okupes", segons la policia (*Avui*, 6 març de 1998).

La policia pensa que altres grups instrumentalitzen els okupes (*El País*, 6 març de 1998).⁸³

La policia vincula el moviment "okupa" a grups independentistes i antisistema violents (*El Mundo*, 6 març de 1998).⁸⁴

El desconeixement podria ser un dels motius que expliquessin el fet que es representés al moviment sota una lògica de funcionament i una forma d'estructuració que no li eren (ni li són) pròpies. Molt sovint els periodistes parlaven sobre el moviment pensant en les categories de les estructures dels partits polítics institucionals i del sistema de democràcia representativa, i no pas seguint les pròpies del moviment. Es parlava de "representants" en comptes de "portaveus", de "l'Assemblea d'Okupes" com si fos una direcció central i centralitzada i del moviment com si actués sota unes consignes, unes tàctiques i unes estratègies úniques. Un exemple el tenim en la següent notícia:

Els okupes acusen els partits polítics de defensar la despenalització de "cara a la galeria". Los okupas acusan a los partidos políticos de defender la despenalización de "cara a la galeria"

El col·lectiu afirma que els polítics aproven al mateix temps la via judicial de repressió. El colectivo afirma que los políticos aprueban al mismo tiempo la vía judicial de represión.

Els okupes diuen que no hi ha diàleg amb l'administració. Albert Martínez, representant de l'Assemblea d'Okupes de Barcelona, i Miguel Luna, de

---

⁸² "La policía estudia cómo eludir la violencia en los próximos desalojos de casa ocupadas": Un informe de los Mossos refleja la llegada de la PUA al movimiento "okupa" (*El Mundo*, 6 de febrer de 1998).

⁸³ "La policía piensa que otros grupos instrumentalizan a los okupas" (*El País*, 6 març de 1998).

⁸⁴ "La policía vincula el movimiento "okupa" a grupos independentistas y antisistema violentos" (*El Mundo*, 6 març de 1998).

l'Assemblea d'Okupes de Gràcia, manifestaren ahir que veuen que el discurs deñs polítics sobre la despenalització de l'okupació “es fa de cara a la galeria, a la premsa , i de cara el poder judicial fan un altre discurs” (*El Mundo* 5, de juny de 1998).⁸⁵

Es van trobar alguns casos divertits on el periodista havia sentit quelcom de com s'estructurava el moviment, però sense entendre que significava en realitat. En la següent notícia sembla que el periodista ha sentit que el moviment és assembleari, però no entén gens ni mica el que vol dir:

Les pors que es desfermaren a Sants

Però allò que no van preveure fou la forma en què es desenvoluparen els esdeveniments. Els manifestants intentaren varies vegades que la policia no s'interposés entre ells i el mitin ultra, i per això van utilitzar tàctiques pròpies de la “kale borroka”, com estendre trampes per a que els contingents policials es desperdiguessin. A més a més, els grups de manifestants obeïen consignes preestablertes i es comunicaven mitjançant telèfons mòbils i enllaços en moto, circumstància que contrasta amb l'essència del moviment okupa que és de tall purament assembleari (*La Vanguardia*, 14 d'octubre de 1999).⁸⁶

En l'estudi es va demostrar també el paper criminalitzador que s'ha realitzat de vegades des de la premsa. Un primer exemple il·lustratiu es trobava el 1998 amb la difusió d'un famós informe policial sobre el moviment⁸⁷. L'informe donà peu a titulars que alertaven sobre la possible vinculació entre el moviment i “grups violents” o “grups polítics antisistema”. També s'afirmava que era un moviment on s'intentava reclutar per a la lluita armada i *La Vanguardia* alertava -seguint el citat informe- sobre la possible connexió del moviment amb Jarrai. Un segon exemple el tenim arrel dels fets dels 12 d'octubre de 1999 a Sants, moment en el qual es va connectar el moviment amb la guerrilla urbana. També se'l connectà -artificialment i sense proves- amb el llançament de còctels molotov o amb destrosses a ETTs i a caixers automàtics, amb l'argumentació que els fets succeïen allà on el moviment tenia forta implantació. El tercer exemple, i amb el qual es va anar un pas més enllà, fou la vinculació que es va fer del moviment

⁸⁵ “Los miedos que se desataron en Sants. Los okupas dicen que no hay diálogo con la administración. Albert Martínez, representante de la Asamblea d'Okupes de Barcelona, y Miguel Luna, de la Asamblea d'Okupes de Gràcia, manifestaron ayer que ven que el discurso de los políticos sobre la despenalización de la okupación “se hace de cara a la galería, a la prensa, y de cara al poder judicial hacen otro discurso”

⁸⁶ “Pero lo que no previeron fue la forma en que se desarrollaron los acontecimientos. Los manifestantes intentaron varias veces que la policía no se interpusiera entre ellos y el mitin ultra, y para ello emplearon tácticas propias de la “Kale Borroka”, como tender trampas para que los contingentes policiales se desperdigaran. Además, los grupos de manifestantes obedecían consignas preestablecidas y se comunicaban mediante teléfonos móviles y enlaces en moto, circunstancia que contrasta con la esencia del movimiento okupa que es de corte puramente asambleario”

⁸⁷ Es tracta de “Estudio sobre okupas de la ciudad de Barcelona” (Policia Nacional, 1997).

amb ETA arran de les detencions d'alguns okupes acusats de col·laboradors. Si fins el moment s'acusava al moviment de violent, de vegades adoptar tàctiques de guerrilla urbana o de tenir relacions amb Jarrai, al 2001 se'l relacionava directament amb ETA. La forma fou acceptar com a bones les versions policials i judicials sense respectar la presumpció d'innocència. Cal pensar que, malgrat quantitativament es tractés de poques peces les que vinculaven el moviment amb Jarrai o ETA, són temes que tenen un gran impacte. Aquest parell d'exemples en són prou il·lustratius: "La Delegació equipara okupes i terrorisme" (*El Periódico*, 19 de setembre de 2001) i "Rajoy estableix un nexa entre okupes y ETA" (*La Vanguardia*, 30 de novembre de 2001).⁸⁸

D'altra banda, la imatge pública del militant del moviment per l'okupació -segons demostrava el nostre estudi per al període 1996-2001- era estereotipada, i sovint estigmatitzada amb l'ús d'etiquetes que, al marge del seu significat etimològic, per la majoria de la població tenen una càrrega pejorativa. El perfil que s'acostumava a presentar era el d'un "jove anormal", usant etiquetes com "radical", "antisistema", "alternatiu" que forma part d'una "tribu urbana", o d'un d'aquells grups "problemàtics i sovint violents", com els "skinheads", els "ultres" del futbol, o d'un nucli de "violents". En canvi, destacaven per la seva absència el conceptes de caire neutre o positiu com "activistes" o "militants": el primer només representava l'irrisori percentatge del 0,7% dels casos analitzats, mentre que el segon no arribava al 0,5% (Barranco, González i Martí, 2003) . Aquests reportatges de 1999 són un bon exemple d'aquesta visió dels okupes com una tribu urbana:

Fills de la Ira

És difícil definir-los amb precisió. Són els joves anti. Els que es revelen contra les empreses de treball temporal, els que okupen habitatges abandonats. Però el que desperta inquietud és el to cada vegada més violent de les seves protestes. L'últim esclat del passat 12 d'Octubre a Barcelona ha posat al descobert un moviment de milers de joves amb idees diverses, anarquistes, comunistes o genèricament antifeixistes. En l'altre bàndol, els joves d'estètica skin, d'ideologia ultra desafien les ciutats amb la seva actitud violenta (*El País*, 24 d'octubre del 1999).⁸⁹

La violència de les tribus urbanes ha portat a 200 detencions aquest any

La violència urbana protagonitzada per tribus urbanes no dona treva als cossos policials, que aquest any han detingut a 130 "skinheads". Els experts adverteixen que el futur augment de la immigració pot disparar la xenofòbia si no s'apliquen mesures preventives adequades. Així mateix, des de gener s'han arrestat a 40

⁸⁸ "Rajoy establece un nexo entre okupas y ETA"

⁸⁹ "Hijos de la Ira. Es difícil definirlos con precisión. Son los jóvenes anti. Los que se revelan contra las empresas de trabajo temporal, los que okupan viviendas abandonadas. Pero lo que despierta inquietud es el tono cada vez más violento de sus protestas. El último estallido del pasado 12 de Octubre en Barcelona ha puesto al descubierto un movimiento de miles de jóvenes con ideas diversas, anarquistas, comunistas o genéricamente antifascistas. En la otra orilla, los jóvenes de estética skin, de ideología ultra desafían las ciudades con su actitud violenta"

“okupes” als quals s’atribueix la col·locació de 46 artefactes explosius (*ABC*, 2 de novembre de 1999).⁹⁰

A més a més, l’estudi mostrà que l’associació de l’okupa com a jove anava més enllà del fet empíric per a convertir-se en part del perfil periodístic del que és un “okupa”.⁹¹ Així, l’ús que se’n feia era superior al fet empíric, usant-se sovint gairebé com a sinònim: “un okupa és un jove que...” Per això, sovint s’usaven ambdues paraules indistintament en la mateixa redacció, i ja al marge de l’edat de les persones de qui es parlava. També altres etiquetes eren usades de forma indistinta per fer referència als activistes i als militants del moviment: “els radicals”, “els antisistema”, etc. Aquest és un exemple de la identificació total del terme “okupa” amb el terme “jove”.

Uns 400 “okupas” estan pendents de judici a Barcelona. Uns 400 joves estan pendents de judici, acusats d’okupació d’habitatges a Barcelona (*El País*, 21 de setembre de 1998).⁹²

En termes quantitius la nostra anàlisi revelà com gairebé en un 60% de les peces sobre el moviment per l’okupació analitzades es feia una associació explícita entre “okupa” i “jove” (Barranco, González i Martí, 2003). En tot cas, a l’hora de parlar d’okupes i joves s’ha de tenir present que la imatge que del “jove” generalitza la premsa és negativa. Almenys aquesta és la conclusió que es desprèn de l’article de Xavier Giró (2003) sobre la imatge dels joves a la premsa escrita. Aquesta imatge negativa sobre la joventut no prové tant de les generalitzacions gratuïtes sobre la joventut com de la multiplicació de textos informatius negatius sobre joves a les seves planes. És a dir, es naturalitza que els joves semblin “violents”, “alcohòlics” o “consumistes” perquè la majoria de notícies sobre la joventut només fan referència a aquests aspectes (Giró, 2003).

5.3.2. EXPERIÈNCIES DE CONTRAINFORMACIÓ LOCALS I GLOBALS

El moviment per l’okupació a Catalunya ha estat un dels pioners en la generació de mitjans de contrainformació, tal com l’he definida en el capítol 3 d’aquesta tesi. Ho ha fet recurrent a tot

---

⁹⁰ “La violencia de las tribus urbanas ha dado lugar a 200 detenciones este año. La violencia urbana protagonizada por tribus urbanas no da tregua a los cuerpos policiales, que este año han detenido a 130 “skinheads”. Los expertos advierten de que el futuro aumento de la inmigración puede disparar la xenofobia si no se aplican medidas preventivas adecuadas. Asimismo, desde enero se han arrestado a 40 “okupas” a los que se atribuye la colocación de 46 artefactos explosivos”

⁹¹ Aquest és un fet d’especial relevància per a la meva hipòtesi de l’impacte del moviment per l’okupació en les polítiques juvenils.

⁹² “Unos 400 “okupas” están pendientes de juicio en Barcelona. Unos 400 jóvenes están pendientes de juicio, acusados de ‘okupación’ de viviendas en Barcelona”.

tipus de canal i format, però en especial a través d'emissores de ràdio i de butlletins periodics, normalment d'àmbit local. Els butlletins de contrainformació prenen la forma de butlletí mural o revista (Din-A4 o quartilla). Els mitjans de contrainformació, malgrat tenir una extensió i influència limitada, són una mostra de la creixent capacitat del moviment d'accedir a altres sectors de la societat. L'element més destacat de la pràctica de la contrainformació és el fet de mostrar la voluntat per part del moviment de dirigir-se al conjunt dels veïns, estenent el seu discurs cap a àmbits més diversos que la pròpia okupació o l'especulació. La condició efímera dels espais alliberats dificulta sovint la seva continuïtat, tot i que tenen gran utilitat per a contrarestar l'ofensiva simbòlica de premsa i del poder polític.

En aquest subapartat, analitzaré l'abast, els continguts i les funcions de les principals eines de comunicació escrita del moviment per l'okupació a Catalunya en els darrers 25 anys, fent especial èmfasi en les experiències de caràcter local que es corresponen amb els casos estudiats a l'apartat 5.2. També faré un esment als dos mitjans d'àmbit "nacional" del moviment, com són el *Contra-Infos* i l'*Info-Usurpa*⁹³. Finalment, explicaré l'evolució del format butlletí o *fanzine* local al de setmanari en paper de diari i de més gran abast territorial, temàtic i ideològic que ha suposat l'aparició del setmanari de comunicació *Directa*. Aquest nou mitjà de comunicació "pensat, dirigit i sostingut des dels moviments socials i per als moviments socials" (*La Directa* a <http://setmanaridirecta.info>) té el seu origen, com veure'm, en els entorns dels mitjans de contrainformació afins al moviment per l'okupació. Però ara, començaré analitzant les experiències locals prèvies que van permetre als moviments socials catalans donar aquest salt l'any 2006. Em centraré -com he dit- ens els barris de Sants, Gràcia i Sant Andreu, de la ciutat de Barcelona, les co-capitals del Vallès Occidental -Sabadell i Terrassa- i els diversos municipis amb presència del moviment per l'okupació al Baix Llobregat.

Al barri de Sants la contrainformació ha tingut una presència important a través de *La Burxa*, amb una tirada de 5.000 exemplars, i una continuïtat encomiable (el 2009 complí el seu desè aniversari). *La Burxa* es defineix com un periòdic de comunicació popular de Sants i dels barris veïns. El seu funcionament assembleari i la implicació de diversos col·lectius a través de l'Assemblea de Barri, el converteixen en un referent dins els moviments alternatius de Sants i de Barcelona, on es pot trobar mensualment de forma gratuïta en més de 200 punts de distribució (<http://www.barrisants.org/laburxa>).

El *Borinot* fou la revista mensual dels barris de Gràcia, la Salut i Vallcarca. Recullia tant temàtiques de barri, com temes més propis de les lluites dels moviments socials. A més, arribava

---

⁹³ L'*Info-Usurpa* és l'agenda setmanal del moviment per l'okupació ja que recull tots els actes que es fan als centres socials okupats i als diversos ateneus que conformen la xarxa de suport a l'okupació a Catalunya.

fóra del moviment: “el pots posar en un quiosc, en una pastisseria, en llocs on la gent del barri l'agafa i el llegeix” (entrevista a Ube i Sonia, 2001). Malgrat tot, per problemes de manca de gent disposada a tirar-la endavant, el *Borinot* desaparegué a finals de 2001. També a Gràcia, caldria destacar la tasca del col·lectiu Xigra, graner informatiu pels moviments alternatius de la ciutat i que compta amb abundant material gràfic. Finalment, Edicions Kasa de la Muntanya-Diatriba, que ha editat llibres com *Okupació, repressió i moviments socials*.

Els i les okupes de Sant Andreu van publicar el butlletí *El Xibarrí* durant 10 anys, en diverses etapes i de forma discontinua, fins la seva desaparició definitiva el 2006. També hi ha hagut ràdios lliures i sobretot el contacte directe amb els i les veïnes com a forma de contrarestar la mala imatge que donen els mitjans de comunicació de masses.

A Terrassa, el butlletí *ANTA*, semblant al *Contra-Infos* de Barcelona, aconseguí una certa continuïtat, però no transcendí fora del propi moviment o de la seva xarxa de suport. A partir de 2001 l'Ateneu Candela edità el *Candela Directe*, més pensat per arribar a sectors crítics amplis i amb periodicitat.

QUADRE 5.4. BUTLLETINS DE CONTRAINFORMACIÓ PER BARRIS I CIUTATS

<i>Barri o municipi</i>	<i>Butlletí de contrainformació</i>
Sants	<i>La Burxa</i>
Gràcia	<i>El Borinot</i>
Sant Andreu	<i>El Xibarrí</i>
Terrassa	<i>Anta</i>
Esplugues de Llobregat	<i>Entrebastidors</i>
Viladecans	<i>La comuna</i>
Sant Boi de Llobregat	<i>La revista</i>
Baix Llobregat	<i>Infobaix</i>

Font: González i Garcia (2009) i elaboració pròpia.

Al Baix Llobregat els butlletins de contrainformació han proliferat en totes les poblacions amb presència més o menys estable del moviment per l'okupació. La seva reproducció és sempre fotocòpia, ja que és més barat. Sovint han estat irregulars i de curta durada per la dificultat de mantenir l'estabilitat d'un projecte que requereix un treball constant, amb diferents tipus de tasques (finançament, recerca d'informació, escriptura, maquetació i distribució) que absorbeixen molt temps d'activisme en persones que ja participen en altres col·lectius o mantenen un CSO. La seva distribució ha estat bàsicament local, amb l'excepció de l'*Infobaix*,

d'abast comarcal. La informació que apareix és estrictament local, sobretot predomina la informació sobre especulació, però també laboral, veïnal, de reflexió, així com les convocatòries d'activitats dels centres socials i col·lectius locals. Sovint, aquestes publicacions tenen un paper de denúncia de l'activitat dels governs locals, qüestió important, ja que en moltes poblacions no hi ha mitjans de comunicació diferents als institucionals. En tot el període estudiat han existit diverses experiències de comunicació alternativa que ja han desaparegut com el *Korneinfoya*, *La destraleta* i *entreblokes* (González i Garcia, 2009).

El discurs amb el que es presenta el moviment a través dels seus mitjans de contrainformació és fàcilment emmarcable en els marcs cognitius de la joventut en un context de problemes d'accés a l'habitatge i de manca d'espais de sociabilitat alternativa. Ara bé, la forta ofensiva simbòlica que els mitjans de comunicació de masses i el poder polític llençaren contra el moviment per tal de criminalitzar-lo i aïllar-lo socialment, els convertí en estris insuficients. D'altra banda, el públic al que arribaven, sempre molt proper al moviment -quan no membre- era massa limitat. Aquestes i altres motivacions enpenyeren un grup d'activistes compromesos amb la contrainformació a l'aventura de llençar un setmanari amb notícies generalistes però fet des de i per als moviments socials: el setmanari de comunicació *Directa*. Donada la seva importància, dedicaré unes línies a l'explicació del seu surgiment i evolució.

L'origen de *La Directa* cal trobar-lo en diferents experiències de contrainformació prèvies. En primer lloc, el *Contra-Infos*, butlletí mural setmanal del moviment per l'okupació català, el qual es quedava petit, tant pel seu format (un Din-A3), com per la seva difusió (bàsicament la xarxa de centres socials i ateneus més propera al moviment per l'okupació) i temàtica (sovint molt centrada en el moviment per l'okupació i el seu entorn). Malgrat no plantejar mai la seva desaparició (de fet, avui en dia continua existint), la gent que feia el *Contra-Infos*, començà a plantejar-se un projecte més ambiciós, en especial després de l'èxit de les publicacions en format diari de les campanyes antiglobalització de 2001 i 2002 (*Estatofatal i Altaveu*) i contra la invasió d'Iraq el 2003 (*Diari de la Pau*).

D'altra banda, molts activistes ja havien pogut comprovar l'èxit d'altres publicacions contrainformatives en format de periòdic d'impremta, com la *Massala* al barri de Ciutat Vella de Barcelona o la *Burxa* al barri de Sants de la mateixa ciutat. Finalment, el sorgiment de periòdics des dels moviments socials al País Valencià (*L'Avanç*) i a Madrid (*Diagonal*), acabaven de convèncer els i les més escèptiques de la seva necessitat i viabilitat.

Així, l'octubre de 2005 sorgí el número 0, el febrer de 2006 aparegué el número 00 i, quan estaven garantides un número suficient de subscripcions, l'abril de 2006 començà la publicació setmanal del *Setmanari de Comunicació Directa*. Un dels principals objectius de *La*

Directa seria visualitzar les pràctiques quotidianes dels moviments socials, socialitzar el seu discurs i posar fre a les campanyes de criminalització mediàtica, entesa com a forma més comú de repressió. A nivell més intern, *La Directa* pretén millorar la intercomunicació entre col·lectius geogràficament o ideològicament diferents, aclarir malentesos i facilitar el diàleg. També és una aposta per reforçar la creació de discursos propis dels moviments, amb espais de reflexió que ajudin a consolidar aquests discursos, tant en els aspectes de solidesa ideològica com d'extensió social del missatge. Segons els impulsors de *La Directa*, cal un referent propi als mitjans de comunicació, que estigui a l'alçada de la força i pujança dels moviments transformadors catalans i que serveixi per amplificar aquesta força i transmetre-la a tot arreu. Després de tres anys d'història, *La Directa* compta amb més de mil subscriptors i s'ha convertit en un referent comunicatiu per molts militants dels moviments socials, superant les fronteres del camp de l'okupació en sentit estricte.

En resum, a Catalunya, malgrat continuen expressions clàssiques de la contrainformació okupa, també s'esdevenen processos relacionats amb les estratègies comunicatives dels moviments socials que són molt propers al moviment per l'okupació, tot i que transcendeixen les seves fronteres tradicionals i, els darrers anys, se situen en el camp dels nous moviments globals.

5.4. OASI CATALÀ?: MOVIMENT OKUPA I XARXES DE POLÍTQUES

En aquest apartat analitzaré la variable de les *xarxes de polítiques públiques com a EOP*, partint dels estris teòrics de la primera part de la tesi. En aquest explicava que el moviment okupa, en trobar-se allunyat de les *xarxes de governança*, es relacionava amb l'administració d'una manera més clàssica, mitjançant la confrontació o la negociació. Com la confrontació -que és la relació més habitual- ja ha estat analitzada en altres apartats, em centraré en descriure els pocs processos de negociació que hi hagut a Catalunya entre l'administració i les cases okupades.

En aquest punt, és necessari justificar aquesta tria metodològica, ja que en capítol 3 -en concret en l'apartat 3.1.3.- he desplegat tota una altra estratègia d'anàlisi, que, finalment, durant el procés de tesi he acabat descartant. Segons he explicat, la variable *xarxes de polítiques públiques com a EOP* ens serviria per a respondre a la pregunta de quan actua el moviment per l'okupació, o més en concret, quines són les oportunitats d'acció que les xarxes de polítiques públiques catalanes donen al moviment. Per tal d'operativitzar aquesta variable, la dividia en tres conjunts de factors: els que atenen a la configuració bàsica de la xarxa (densitat, complexitat, intensitat i descentralització); els que donen compte de la distribució dels recursos i les relacions de poder (grau d'asimetria en la distribució del poder i tipus de recursos) i, finalment, aquelles

que fan referència a l'estructura de la xarxa i a la naturalesa de les interaccions entre actors (eixos acrod/conflicte i reacció/anticipació, nivells de permeabilitat, estratègies internes i impacte i presència de la xarxa a nivell mediàtic i social).

Ara bé, quan parlem d'un moviment que -com he caracteritzat en el capítol anterior- no és temàtic sinó global, no pretén la incidència sinó el canvi radical i directe, no cerca la intermediació i refussa la interlocució amb les institucions (preferint l'estricta àmbit del social) té sentit aplicar aquest esquema d'anàlisi per mesurar quan el moviment té oportunitats per actuar?

En primer lloc, el gran nombre de variables a tenir en compte (fins a 12, com mostrava el quadre 3.2.), s'hauria de multiplicar pel nombre de xarxes de polítiques amb les que el moviment té relació. En les meves hipotesis en vaig plantejar tres: les d'habitatge, joventut i seguretat i ordre públic, però en podríem afegir moltes més: urbanisme, cultura, educació, etc. Tendríem a un nombre de variables causals tan elevat (un mínim de 36 si volem analitzar les tres xarxes dites) que el model, malgrat mostrar una sana complexitat, seria també molt poc explicatiu, i es faria molt difícil de valorar quina de les variables té més pes i perquè.

En tot cas, sí podem caracteritzar, de forma superficial i partint del quadre 3.2., les tres xarxes de polítiques en qüestió i llençar hipotesis sobre com afecta aquesta qüestió a les oportunitats polítiques del moviment i, a posteriori, al seu impacte polític. Em reservo l'apartat següent, el de les conclusions d'aquest capítol, per a fer aquest exercici pel cas català, i em centro ara -com he dit- en l'anàlisi empíric d'experiències de negociació, enteses com moments en què la *xarxa de polítiques* i el propi moviment han tingut interaccions significatives, les quals han obert *oportunitats polítiques* des del punt de vista de les polítiques públiques i potencialment generadores d'impacte polític. Aquestes experiències, sí que mostren una relació directa de causa-efecte entre procés negociador i política pública, i per tant gaudeixen d'un fort potencial analític, mentre que la caracterització de les xarxes de polítiques ens aporta fonamentalment noves hipotesis i descripció.

La densa xarxa d'okupacions que existeix a Catalunya, especialment en l'àrea metropolitana de Barcelona, ha facilitat que el debat de la negociació es plantegés abans que en altres territoris de l'Estat i que sorgís en moltes ocasions des de les pròpies Administracions Públiques. La casuística dels processos de negociació és interminable, en especial si entenem la negociació des d'un punt de vista ampli, de processos de diàleg directe o intervingut entre governs locals i okupacions. En aquest text, resumiré breument dos processos tancats que poden il·lustrar d'alguna manera la realitat de la negociació a Catalunya i que dista molt del camí cap a la legalització dels centres socials okupats, però genera impactes en les polítiques

públiques. També faré un parell de notes sobre un procés encara obert, el de l'Espai Social Magdalenes, que escapa al meu treball de camp en trobar-se en un barri no analitzat, Ciutat Vella, però que ha generat gran controvèrsia a l'interior del moviment per l'okupació. En definitiva, i com veure'm a continuació, la negociació a Catalunya es converteix sovint en un diàleg de sords entre una Administració que vol mostrar-se dialogant de cara a l'opinió pública però que no comparteix en absolut les propostes d'autogestió del moviment, i un moviment que majoritàriament rebutja la intermediació institucional des d'una concepció de l'autonomia social.

El primer cas del que parlaré, el CSOA Torreblanca de Sant Cugat, il·lustra al sector del moviment que pretén afrontar els processos de negociació amb les institucions i també el desengany dels seus resultats. El segon, on explicaré la breu història de la Comissió de Diàleg amb el Moviment per l'Okupació, creada a proposta del Parlament de Catalunya, representaria el diàleg de sords i la impossibilitat d'arribar a acords globals entre okupació i Administracions Públiques a Catalunya. En els darrers anys s'han produït altres iniciatives que plantegen la negociació, des de sectors del propi moviment, de forma més o menys explícita. És el cas, per exemple, de l'okupació del carrer Magdalenes al centre històric de la ciutat, o Can Ricart, al Poble Nou. En tot cas, s'han tractat també d'iniciatives aïllades que no han comptat ni amb el suport de la majoria del moviment, ni amb el més mínim interès de negociació real per part de les administracions. Totes elles poden veure's per tant reflectides en aquests dos casos que explicaré més a fons, els quals poden actuar com a model (o anti-model) de com es produeix aquesta relació entre administracions i okupes a Catalunya.

El març de 1999 un grup de joves del municipi barceloní de Sant Cugat del Vallès (53.000 habitants) okupà una masia propietat de l'Ajuntament i molt propera al centre d'aquesta ciutat de la comarca del Vallès Occidental. La masia de Torreblanca duia abandonada 20 anys. A pesar d'haver estat declarada patrimoni històric per part del mateix Ajuntament, diversos projectes municipals s'havien anat alentint per falta de pressupost o interès. La masia de seguida es convertí en Centre Social i habitatge. Torreblanca es convertí en el nucli central del moviment alternatiu de Sant Cugat i centenars de joves participaren en les seves activitats polítiques, socials i culturals. Entre elles destacà l'organització de la Consulta Social per l'Abolició del Deute Extern (març de 2000) o la mobilització contra el Banc Mundial (juny de 2001).

A causa del fort i ampli suport social d'aquesta okupació, l'Ajuntament, governat en aquells temps per una coalició de centre-dreta entre CIU i PP, es va veure impossibilitat per a realitzar un desallotjament ràpid i inicià contactes amb les okupes. La proposta de l'Ajuntament era establir un conveni segons el qual la masia de Torreblanca es convertiria en un equipament municipal on realitzar activitats per part de grups i associacions del municipi. La proposta de

l'Ajuntament, però, pretenia guardar per a sí mateix un paper preponderant en la gestió, sense reconèixer el projecte social de l'Assemblea d'Okupes de Torreblanca i a més pretenia desallotjar la casa per a realitzar les obres de restauració de la mateixa. L'assemblea del CSOA Torreblanca mai es va tancar a les negociacions, fins i tot va crear una associació legalitzada (Les Masoveres i Missifú) per a facilitar-les. El CSOA Torreblanca va estar obert a tot el teixit associatiu del municipi al llarg de tot el període d'okupació i va protagonitzar la generació des de la base, al costat de diverses entitats juvenils, d'un Consell Local de Joves. Però els okupes apostaven per un model de gestió obert, no dirigit per l'Ajuntament i que reconegués, mitjançant la "legalització" de l'okupació, la tasca realitzada per la mateixa. Per altra banda, l'Assemblea de Torreblanca es negava a abandonar la casa durant el transcurs de les obres de rehabilitació, al·legant que aquestes es podien fer mantenint oberta la part de la casa en bones condicions.

A l'estiu de 2000, encara que les negociacions continuaven formalment, es produí un intent de desallotjament, resistit de forma no violenta pels okupes que donaren un cop d'efecte important i es guanyaven la simpatia de l'opinió pública catalana (les imatges dels i les okupes nus enfront dels antidisturbis donen la volta al país). Durant els primers mesos de 2001 la casa patí diversos atacs de grups feixistes que posaren en perill la integritat dels seus habitants. No només no es va perseguir als atacants sinó que seguiren el seu curs les denúncies per usurpació sobre les persones de la casa identificades durant el primer intent de desallotjament.

El mes de juliol, davant una nova amenaça de desallotjament, i enmig d'un ambient de descoratjament dintre de l'Assemblea de Torreblanca, els i les okupes de la casa presentaren, a través d'una roda de premsa i el suport del Consell Local de Joves i un important grup de veïns, una proposta de pacte a l'Ajuntament. Elles i ells marxarien voluntàriament de la masia a canvi de la retirada de les denúncies que l'Ajuntament mantenia contra algunes persones de la casa i, sobretot, a canvi de que la casa passés a ser gestionada pel Consell Local de Joves. Dos dies abans de la data prevista pel desallotjament, l'Ajuntament reprengué les negociacions que desembocaren en el conveni d'agost de 2001. El conveni acceptà ambdues demandes dels okupes i habilità al Consell Local de Joves per a elaborar un Pla d'Ús i Gestió de la Masia de Torreblanca que passava a ser un equipament municipal per a joves autogestionat per aquests. El Conveni incloïa també que la masia seria rehabilitada per una Escola Taller on 24 joves escollits pel dispositiu de Transició de l'Ajuntament, aprendrien diversos oficis. Mentre durés la rehabilitació, la casa tindria un ús restringit. L'Ajuntament, que "recuperà" la titularitat de l'edifici alliberat pels okupes, ho cedia en règim d'autogestió al Consell Local de Joves, però es reservava el dret a instal·lar algun servei directament municipal.

L'acord podria semblar aparentment positiu i generà impactes indubtables en les tres dimensions de les polítiques públiques, en el model de democràcia i en les polítiques juvenils, però provocà desil·lusió entre els propis habitants de Torreblanca i fortes crítiques del moviment per l'okupació català. L'*InfoUsurpa*, agenda del moviment, declarà que deixava de donar notícies de Torreblanca i ho argumentà de la següent manera:

Torreblanca ha deixat de ser un espai alliberat i no volem participar en la difusió d'activitats institucionalitzades. Prenem Torreblanca com exemple a no seguir per les conseqüències del fet de pactar, seguint el joc al poder no se'l destruirà, sinó que, contràriament, se'l perpetuarà (*InfoUsurpa*, setembre de 2001).

Independentment de l'encert polític de les crítiques que rep l'acord de Torreblanca, és evident que aquest es produí en unes condicions de forta pressió al col·lectiu que no va saber gestionar-lo. Els seus membres més actius, partidaris de l'okupació com a generació de contracultura i estratègia de les lluites anticapitalistes, abandonaren el projecte després de la negociació. Alguns d'ells impulsaren l'okupació d'un altra masia abandonada, aquesta vegada a Barcelona.

Així, el 22 de desembre de 2001 es va okupar Can Masdeu, una masia del barri de Nou Barris, abandonada des de fa 47 anys, propietat de la Fundació de l'Hospital de Sant Pau i gestionada per la MIA (Molt Il·lustre Administració) de la qual formen part l'Ajuntament de Barcelona i la Generalitat de Catalunya -entre d'altres. Can Masdeu es convertí de seguida en referent de l'okupació *rururbana*, tant pel seu paper de dinamitzador de les lluites veïnals i contra la globalització capitalista, com per la seva pràctica de recuperació d'antics pous i mines d'aigua, l'ús d'energies renovables, el reciclatge i la reutilització de tot tipus de materials, i rehabilitació de la masia amb obres avalades pel Col·legi d'Arquitectes. L'èxit sense precedents en la resistència activa no violenta al desallotjament de maig de 2002, que va ser suspès després de tres dies de cèrcol policial a la casa, obrí un incert procés de negociació que aturà durant anys els requeriments judicials contra l'okupació d'aquesta masia. Enfront de la proposta de la MIA d'utilitzar la masia en benefici d'un col·lectiu privat (realitzar residències per al Col·legi de Metges), Can Masdeu ha suposat la recuperació d'un espai públic, dinàmic i obert, per als veïns de Nou Barris i els moviments socials de Barcelona. Can Masdeu segueix oberta a la negociació amb la propietat (en aquest cas pública), però els seus membres, influenciats per l'experiència de Torreblanca, no estan disposats a rebaixar ni un grau l'autogestió i el reconeixement al projecte realment existent. D'altra banda, l'espai està pendent encara d'un desallotjament dictat després d'un judici civil l'any 2005 (*Contra-Infos* a Martínez, 2010b).

Com a segon exemple de negociació, explicaré la frustrada experiència de la Comissió de Seguiment i Diàleg sobre el Moviment Okupa del Parlament de Catalunya. A l'octubre de 1998, el diputat autonòmic Fidel Lora (primer d'ICV i després d'EUiA) presentà una proposició no de llei per a la creació d'una comissió que cerqués ponts de diàleg amb el moviment per l'okupació, el Parlament l'aprovà i se li encarregà a la Secretaria General de la Joventut de la Generalitat de Catalunya la tasca de coordinar les activitats d'aquesta comissió. A la comissió es convidà a persones vinculades al conflicte creat al voltant de les okupacions: representants dels partits polítics, representants dels departaments de la Generalitat (joventut, habitatge i cultura), la Càmera de la Propietat Urbana, el Col·legi d'Advocats de Barcelona, la Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona (FAVB), el Consell Nacional de la Joventut de Catalunya (CJNC), les dues associacions de municipis (Associació Catalana de Municipis i Federació Catalana de Municipis) i l'Associació Dret a Sostre de Mataró. També es convidà a persones d'altres moviments (moviment de resistència global, moviment antimilitarista, etc.), les quals "simpatitzaven" amb el moviment per l'okupació i podien ajudar a trobar punts de contacte. Evidentment, també es convidà a dues persones del moviment per l'okupació, que acudiren a la primera reunió amb una carta en la qual es negaven a participar. Entre altres consideracions, la carta, producte de la reflexió conjunta de l'Assemblea de Okupes de Barcelona, sostenia que no es podia negociar ni dialogar absolutament res mentre continuava la repressió sobre el moviment per l'okupació.

Malgrat la negativa dels portaveus del moviment de treballar a la Comissió, aquesta decidí seguir endavant, però de seguida es demostrà que els partits polítics no tenien tampoc cap interès en el funcionament de la mateixa. Els quatre àmbits de treball que pretenia generar la comissió (despenalització, masoveria urbana, política municipal i ponts de diàleg amb el moviment okupa) quedaren "buits de continent" en menys de dues reunions. Alguns membres de la Comissió, els més vinculats al teixit social, van intentar canviar el sentit de la proposta obrint l'espai de contacte amb l'Administració per a denunciar i parar les dinàmiques repressives sofertes per tots els moviments socials catalans des de l'entrada en el govern central del PP. Tampoc va funcionar aquesta estratègia i els partits polítics, d'una banda, i els i les okupes, per l'altra, van seguir sense mostrar interès, així que la comissió va morir lentament sense ni tan sols presentar un document de conclusions al Parlament. Segurament, feia falta una mica més que una comissió per a crear ponts de diàleg amb el moviment okupa. En les conclusions intentaré abordar succintament aquesta qüestió.

Finalment, un breu apunt sobre l'Espai Social Magdalenes. Aquest espai es defineix com "un projecte ubicat a Ciutat Vella que té per objectiu fomentar l'autogestió, així com promoure i

allotjar iniciatives que garanteixin l'exercici i la defensa d'aquells drets que no es troben actualment garantits en les polítiques vigents: dret a l'habitatge, dret a la ciutat, dret a la llibertat de moviments de les persones migrants, dret a la participació política i dret al lliure accés i producció de cultura” (a <http://magdalenes.net/?q=ca/taxonomy/term/48>).

Situat al carrer Magdalenes 13-15, es tractava d'un edifici senzer, amb habitatges i centre social, que fou okupat el maig de 2005. Des del principi, comptà amb el suport dels veïns “legals”, víctimes de l'assetjament immobiliari i de les intencions de contruir un hotel en aquell local. El seu bon ús d'estratègies d'emmarcament positives davant els mitjans de comunicació i la seva disposició explícita a la negociació, l'enfrontaren a part del moviment, però al mateix temps facilitaren la seva continuïtat malgrat trobar-se en ple centre de Barcelona. El primer intent de desallotjament, el 15 de febrer de 2010, fou frustrat gràcies a la concentració de centenars de veïns i al suport explícit d'associacions, partits d'esquerra radical i moviments socials del barri. L'1 d'abril de 2010, però, s'acabà executant el desallotjament passant fi a un procés de diàleg on els okupes presentaren múltiples propostes, la qual cosa els convertí en blanc de les crítiques del gruix del moviment per l'okupació barceloní.

En tot cas, l'Espai Social de Magdalenes esdevingué, des de la seva creació, un projecte públic obert als moviments socials i al teixit associatiu del barri. Aquest espai ha generat xarxes i iniciatives culturals i polítiques des de les quals s'han articulat i s'articulen respostes i solucions a les problemàtiques i reptes socials que experimenta actualment el centre històric de Barcelona: la creixent gentrificació, l'assetjament immobiliari, la pressió turisticadora, l'èxode poblacional i d'activitats, i el debilitament de les xarxes socials existents i d'acollida de població nouvinguda.

Durant cinc anys l'ES Magdalenes ha estat un espai de trobada d'associacions veïnals, moviments en defensa del dret a l'habitatge (VdeVivienda, Taller contra la Violència Immobiliària i Urbanística), moviments en defensa dels drets de les persones migrants (Espai de Desobediència a les Fronteres), així com d'iniciatives que promouen l'ús del programari lliure i aposten per un accés no restrictiu a la producció i distribució cultural (a <http://magdalenes.net/?q=ca/taxonomy/term/48>).

En definitiva, els processos de negociació entre moviment per l'okupació i administracions a Catalunya han estat, bàsicament, una història de desencontre. En algunes ocasions per manca d'interès del propi moviment per l'okupació i en d'altres per la poca obertura dels governs locals catalans vers moviments socials de caràcter autogestionari. En tots els casos, però, els forts interessos del capital especulatiu també poden ser darrera dels fracassos de la negociació a Catalunya.

5.5. UN IMPACTE REAL PERÒ LIMITAT. UNA NEGOCIACIÓ IMPOSSIBLE?

En aquest apartat em dedicaré, en primer lloc, a fer unes conclusions dels diversos casos de l'okupació a Catalunya plantejats. Presentaré, doncs, els principals impactes que ha tingut el moviment per l'okupació en els diversos territoris analitzats. En cada cas s'emfatitzaran aquells impactes més rellevants.

Posteriorment, elaboraré unes conclusions de síntesi pel conjunt de Catalunya. En aquest sentit, comentaré breument el comportament de les tres variables explicatives del model d'impacte, tant des del punt de vista estàtic com dinàmic. Després, inclouré un quadre-resum amb els principals impactes del moviment en les quatre dimensions de les polítiques públiques. Finalment, provaré de respondre les tres hipòtesis d'aquesta tesi per al cas català.

5.5.1. ELS IMPACTES DEL MOVIMENT EN ELS DIFERENTS TERRITORIS

La ciutat de Barcelona ha estat i és l'epicentre de les okupacions a Catalunya. Ara bé, després de 25 anys d'okupacions, quin ha estat l'impacte real del moviment?. A la llum dels casos estudiats, podem llençar una primera bateria de respostes pels barris de Sants, Gràcia i Sant Andreu.⁹⁴

Pel que fa al barri de Sants de Barcelona, la voluntat de construir contrapoders des de la societat civil, i el fet de ser un moviment sòlid i amb ampli suport social, és una característica important de la variable *capital social alternatiu* (en especial en el període 1996-2001 de més protagonisme del moviment). Així, a la pràctica, malgrat no s'ha encetat cap política seriosa d'habitatge social o d'espais autogestionaris als barris, els centres socials més emblemàtics continuen desenvolupant la seva activitat, al marge de les administracions, però amb una forta incidència en el teixit associatiu dels barris, que sovint s'ha radicalitzat, i sí que pressiona directament a l'administració en altres àmbits de les polítiques. Aquest és el cas del moviment veïnal de Sants, el qual ha aconseguit impactes substantius notables, com el soterrament de les vies del tren, fent canviar de plans les diferents administracions implicades mitjançant un treball de lluita al carrer i de negociació política.

D'altra banda, es pot afirmar que des del moviment per l'okupació de Sants s'han generat polítiques de joventut en habitatge, formació, lleure i participació política. En habitatge, a través de l'okupació per trobar un lloc propi per viure, reivindicant un ús als habitatges buits i

⁹⁴ Aquests van ser els barris referents de l'okupació dels 80 i 90. Amb posterioritat al temps del meu treball de camp i en especial a partir de 2005, el districte de Ciutat Vella i el mateix Eixample han acollit o acullen les okupacions més importants, si més no pel que fa al suport social. Estic parlant de l'ES Magadalenes, la universitat lliure la Rimaia o Barrilonia. És una limitació d'aquesta tesi no poder-les incorporar en aquestes conclusions específiques, però seran tingudes en compte en el capítol final.

protestant contra l'especulació immobiliària. En formació, a partir d'una quantitat enorme de tallers, tertúlies o conferències, però també amb la implicació activa en l'organització dels centres socials amb tot el que això comporta per l'aprenentatge vital. En lleure, per la creació i la utilització d'espais de trobada alternatius, així com per la realització de concerts, *k-fetes* i la realització de les festes majors alternatives. En la participació política, amb la conscienciació de problemes socials i la recerca de les solucions a través de l'autorganització assembleària als barris (Gomà et al., 2003)

Pel que fa a la variable dels *marcs cognitius*, des de l'àmbit d'*allò simbòlic* s'han pogut llançar a l'opinió pública debats sobre si es necessari taxar els edificis abandonats, sobre la necessitat d'espais d'ús social i cultural, una forta crítica a l'especulació immobiliària o un important nivell de conscienciació en altres àmbits com l'antifeixisme i l'antiracisme, així com un fort discurs deslegitimador dels poders públics i una aposta teòrica i pràctica per l'autoorganització de la societat civil.

El moviment veïnal dels 70 a Sants va canalitzar la lluita política de tot tipus. Quan va arribar la democràcia i la legalització dels partits polítics, molts líders veïnals van ser cooptats per partits i institucions. El mateix Centre Social de Sants, entitat majoritària, va estar a punt de desaparèixer. Des de finals de la dècada dels 90, està ressorgint al barri un moviment veïnal diferent. L'aspiració d'aquest moviment ja no és la política de partits, i tampoc no es troba en un "moment fundacional" com va ser la transició. Aquesta recuperació en noves claus del moviment veïnal s'ha produït en un sentit d'autoorganització per problemes concrets i molt profunds del barri. L'autorganització pot fer que les mobilitzacions siguin mot més virulentes i potents que si fossin dirigides per una associació de veïns "convencional".

Al barri de Gràcia, la resposta predominant de la *xarxa de governança* ha estat repressiva i de tancament, tot i que hi han hagut petites negociacions, com per ubicar les festes alternatives o pe crear un casal de joves al barri. Però, el conjunt del moviment s'ha vist afectat per discursos criminalitzadors provinents bàsicament de l'Administració Central (Ministeri de l'Interior, Policia Nacional) i per la pròpia dinàmica violenta d'alguns desallotjaments. En tot cas, el principal impacte substantiu no és tant un canvi de les polítiques d'habitatge o de joventut al barri, sinó, més aviat, la impossibilitat dels poders públics de portar a terme la legislació vigent, sobretot en aquelles okupacions que compten amb més suport, com la Kasa de la Muntanya i el Casal Popular de Gràcia.

Pel que fa a l'habitatge, és difícil comptabilitzar la quantitat de persones que han accedit a un habitatge gratuït mitjançant la pràctica de l'okupació a Gràcia, però durant alguns anys va superar l'oferta d'habitatge jove. A més, alguns dels habitatges joves com els de la de la zona

nord del Districte de Gràcia, a prop de les Rondes, no compleixen les condicions d'integralitat mínimes. Per una banda estan adreçats bàsicament a joves de nivell adquisitiu mitjà, i exclouen els més desfavorits. Per l'altra, no es fa un seguiment del jove que gaudeix de l'habitatge, sinó que en pot gaudir fins determinada edat (menys de 31 per poder accedir o renovar).

A nivell de polítiques de joventut, l'impacte més gran del moviment per l'okupació a Gràcia és indirecte i s'ha produït recentment. A iniciativa del conseller de joventut al Districte, l'any 2001 es van iniciar negociacions amb les entitats juvenils del barri, per tal de decidir un Pla d'Ús i Gestió per a un nou equipament per a joves que s'habilità, finalment, el 2009 al carrer Gran de Gràcia. Les converses del Districte amb les entitats incloïen implícitament els grups no formals ja que tota una sèrie d'entitats i grups juvenils s'estaven coordinant per negociar amb més força la possibilitat que aquest equipament fos autogestionat pels propis joves. Les reunions es celebraren quinzenalment al local de La Torna o a l'Associació de Veïns de Gràcia del carrer Topazi, i contaren amb la participació d'ateneus, associacions culturals, entitats veïnals, organitzacions polítiques i centres socials okupats, que compartien afinitats polítiques d'esquerra radical o alternativa. Cap a l'any 2003, però, tots els grups alternatius abandonaren el procés en no garantir-se l'autogestió i també pel fet que no s'aturaven els processos de desallotjament contra les cases okupades. Un impacte sí es va produir en aquesta experiència: el reconeixement dels grups no formals i entre ells del moviment okupa com a interlocutors socials. En l'actualitat, l'Espai jove La Fontana, situat al carrer Gran de Gràcia, és utilitzat per diversos col·lectius juvenils del barri, inclosos els propers al moviment per l'okupació. Tot i així, i a través de la Plataforma d'Entitats Juvenils, creada el 2008, encara se'n reivindica un canvi en el model de gestió que giri de l'actual gestió municipal a l'autogestió juvenil. Si aquest objectiu de la Plataforma s'assolís, sí que podríem parlar d'un fort impacte en les polítiques afirmatives de joventut, ja que aquestes entitats, moltes d'elles pertanyents a la *xarxa crítica* que envolta el moviment per l'okupació, passarien a gestionar de manera autònoma recursos públics.

Els impactes del moviment per l'okupació a Sant Andreu en les polítiques afirmatives de joventut també han existit. Sant Andreu és un dels barris que més ha experimentat amb fórmules de cogestió i autogestió dels equipaments de joves. I amb això evidentment té molt a veure el bon comportament dels centres socials okupats en tant que generadors de polítiques de joventut. Així, un *capital social alternatiu* fort i arrelat al barri, amb una combinació contradictòria de les variables de la *xarxa de governance* i de l'*opinió pública*, han donat presència al moviment, si bé el protagonisme en les polítiques finals no és tant evident.

Un exemple clar de la confirmació de la nostra hipòtesi del moviment com a generador de polítiques, és el de la Festa Major alternativa. Des del col·lectiu Mili-KK-La Mandrágora

s'organitzaven les Festes Majors Alternatives de Sant Andreu des de finals del 80, amb coordinació amb el programa oficial i amb un gran èxit de participació. El moviment per okupació, nucleat al voltant del Palomar, prenia el relleu a partir de mitjans dels 90, i les seves activitats eren tan populars que el 1998, les entitats del barri oferiren al Palomar gran part de les subvencions que l'Ajuntament destinava a la Festa Major. El Palomar es va negar a rebre aquests diners en coherència amb els criteris d'autogestió i autonomia. Aquest exemple anecdòtic, si es vol, és un bon resum de la incidència del moviment per l'okupació en les polítiques de joventut a Sant Andreu.

En general a la ciutat de Barcelona, la capacitat amb què el moviment okupa ha fet evidenciar les mancances que els joves pateixen en la societat actual i l'originalitat amb la qual ha aconseguit entrar en l'arena política ha estat un seriós avís als partits de l'esquerra que no han sabut canalitzar aquest potencial de protesta. Com a partits d'esquerra, les reivindicacions del moviment okupa són acceptades i recollides en els seus programes i propostes, però alhora, el fort contingut deslegitimador del discurs formal democràtic que el moviment okupa porta implícit, els situa en una posició incòmoda.

A la ciutat de Barcelona, davant les mobilitzacions del moviment per l'okupació, el moviment veïnal s'ha posicionat de forma ambigua. Per una banda ha donat un suport genèric- no exempt de paternalisme- al moviment, però, per l'altra, ha recolzat sovint la línia política de les administracions, amb totes les conseqüències que comporta, com l'acceptació de l'especulació o les dificultats per accedir a la vivenda de la majoria dels joves. En tot cas, la FAVB ha realitzat un paper de pont entre l'Assemblea d'Okupes i les institucions. La FAVB ha estat un dels primers actors socials en reconèixer la legitimitat de la protesta okupa, i a l'Assemblea d'Okupes com a actor i interlocutor, i el primer que s'ha preocupat per obrir vies de solució. La FAVB ha recolzat la lluita okupa, traduint-la en una lluita més formal, orientada a influir a l'Administració demanant vivendes públiques, lloguers més baixos i la penalització de les finques desocupades.

Un altre actor que cal tenir en compte en el context barceloní és el del món de la justícia. Advocats, fiscals i jutges, igual que en el cas de la insubmissió, han jugat i juguen un paper important en la relació entre el moviment okupa i les polítiques públiques. La tasca que s'ha fet, tant des de determinats despatxos com des del mateix Col·legi d'Advocats de Barcelona, en favor de la despenalització de l'okupació pacífica d'immobles, així com el fet que molts cops, siguin els mateixos advocats els que assumeixen la interlocució entre el moviment i els poders públics, sembla prou rellevant. No només el Col·legi d'Advocats s'ha posicionat reiteradament en

favor de la despenalització, sinó que els mateixos jutges i fiscals progressistes, s'han manifestat en aquest sentit.

Al Vallès Occidental, pel que fa al model d'incidència del moviment en les polítiques s'ha vist que malgrat presentar el moviment un fort *capital social alternatiu* i donar-se les suficients tensions amb les altres dos variables, el comportament predominantment negatiu d'aquestes, ha mitigat la possibilitat d'impacte del moviment en les polítiques de joventut. Però el que és curiós es que la forta presència de l'okupació a Terrassa, que fou viscuda per l'Ajuntament com un conflicte des d'una lògica no conflictivista i per tant amb connotacions negatives, reforçà les postures socialdemòcrates i de model biografista de la regidoria de joventut, que ha pogut tirar endavant una política d'habitatge jove molt més eficient i equitativa que la dels altres casos d'estudi.

Pel que fa a la segona hipòtesi, la del moviment com a generador de polítiques públiques i malgrat els continus desallotjaments, el moviment ha estat capaç d'aglutinar al seu voltant un bon nombre de joves, que han rebut formació política, social i cultural als centres socials, han accedit eventualment a un habitatge gratuït i han desenvolupat fortes capacitats organitzatives. Segons el mateix ajuntament de Terrassa, i ara més en un model de polítiques afirmatives, l'oferta d'activitats i d'oci alternatiu als centres socials, cobria les necessitats d'un sector de població que mai participaria de les dissenyades des de les administracions públiques (Gomà et al., 2003).

El fet que els joves puguin autorganitzar lectures de poemes, exposicions artístiques, xerrades, festes, concerts, etc., dóna un valor afegit a la vessant lúdica, ja que implica responsabilització i participació de tots ells, i no un consum passiu d'usuaris. Assemblees, concerts i altre eren activitats que competien amb l'Ajuntament. La gent jove generava les seves pròpies activitats i la seva lluita política, en un moment que les joventuts de partits estaven de baixa com a forma d'articular respostes polítiques a problemàtiques socials i quotidianes.

El moviment per l'okupació terrassenc no només aprofità els elements més radicals de la *xarxa crítica latent*, sinó que generà xarxa, i apareixen en els cinc anys d'història estudiats més de 20 entitats juvenils de tots els àmbits de la lluita social: antimilitarisme, feminisme, ecologisme, solidaritat internacional, antiracisme, etc. Col·lectius, coordinadores, plataformes, es succeïren al llarg dels anys, ampliant les temàtiques i creant en moltes ocasions coalicions àmplies. Dones del Sac (feminista), Suport Antirepressiu, Acció Autònoma, Plataforma de Terrassa Antifeixista (PATAF), CRITS i molts d'altres, en són bons exemples. Ara bé, la visió dinàmica del protagonisme no ens dóna uns resultats tant positius, i per això l'impacte substantiu directe és fa difícil d'atribuir a l'acció col·lectiva del moviment. Les tensions internes i la repressió

són els factors que expliquen un cert debilitament del *capital social alternatiu* un cop passat el període de sorgiment 1996-98.

La resta del moviment, que es concentra en els col·lectius i persones que endeguen l'Ateneu Candela situen el seu referent -ara de manera explícita- en el moviment d'ateneus de principis de segle, independentment que es recolzin les okupacions o es continuï la lluita antirepressiva. L'ateneu és l'espai que pretén dinamitzar i fer un confluïr tot un teixit associatiu, anticapitalista i alternatiu, a Terrassa. Aquesta és una evolució que han fet altres assemblees d'okupes, com la de Madrid, i que aquí connecta amb tots aquells ateneus, que, a l'abric de l'MRG i d'alguns sectors del moviment per l'okupació, estan creixent a moltes poblacions de Catalunya. En aquesta línia, i salvant les diferències de matis ideològic, es trobarien el CS Arran al barri de Sants i el CS Kasumay al barri de la Ribera (ambdós a Barcelona) o els Ateneus Populars de Santa Coloma de Gramenet o de Lleida. El moviment d'ateneus pretén cercar el mínim comú denominador de les lluites socials i acumular forces per crear i sostenir una lluita global i local contra el capitalisme amb pretensions de durabilitat en el temps.

Pel que fa a la comarca del Baix Llobregat, donaré compte dels principals resultats o impactes que el moviment per l'okupació ha produït en el teixit social, que sembla l'aspecte més destacat. Faré especial èmfasi en una de les activitats per les quals destaca aquest moviment: la contrainformació. A continuació veurem com el moviment es troba en el centre de les lluites contra l'especulació, en una mena de nova generació de moviments en defensa del territori urbà. Finalment, veurem diferents exemples de la participació del moviment per l'okupació en altres moviments ("antiglobalització", solidaritat amb els immigrants, veïnal, etc), com a mostra de la tendència a confluïr pròpia del cicle de mobilitzacions contra la globalització neoliberal.

La qüestió de l'especulació és el contacte principal del moviment okupa amb altres moviments socials. En una comarca com el Baix Llobregat, en un procés constant d'urbanització, l'especulació és un tema candent, especialment pel que fa a l'ecologia. Molts discursos contra l'especulació i les noves infraestructures que es construeixen en al comarca freguen directament amb el discurs ecologista. Aquest és el cas del treball que fa al Kasal del Prat contra les infraestructures del Delta (ampliació del port i l'aeroport), Ca la Banya de Molins de Rei (vial de cornisa a Collserola), Cal Suís (Pla Caufec, que en part, afecta Collserola) o, en el seu moment, El Pati Blau de Cornellà (Pla Ribera-Serrallo). Totes aquestes mobilitzacions foren clars exemples de la nova onada de moviments en defensa del territori que creixen per tot el país en els darrers anys, des de les que van paraitzar el transvasament del riu Ebre, fins les que s'oposen a les autopistes elèctriques als Pirineus (González i Garcia, 2009).

El moviment per l'okupació és considerat, com hem vist en la part teòrica de la tesi, un avantpassat immediat, o un moviment matiner del cicle de lluites contra la globalització neoliberal, especialment a països com Itàlia, la costa atlàntica dels EEUU, Holanda, Gran Bretanya, Suïssa o el mateix Estat espanyol (Herreros, 2004b). En el cas del Baix Llobregat, el cert és que des dels CSO i des de les persones del moviment, s'ha participat destacadament en algunes de les mobilitzacions més emblemàtiques dels darrers anys, com la Consulta per l'Abolició del Deute Extern el març de 2000 o la vaga general de juny de 2002.

D'altra banda, un altre dels moviments que integra aquesta nova onada de protesta global, el dels immigrants sense papers, ha comptat amb el suport decidit del moviment okupa de la comarca. Les tancades d'immigrants de 2001 i 2005, contaren amb la solidaritat activa de Centres Socials com l'Òpera, de l'Hospitalet, i el Tòxics de Cornellà. Precisament en aquest municipi, trobem una de les associacions d'immigrants més combatives del país, *Cornellà Sense Fronteres*, integrada majoritàriament per persones amazigues.

En tercer lloc, el moviment per l'okupació ha confluït amb els sectors anticapitalistes del moviment obrer (com els sindicats CGT i CNT, o els comitès d'empresa de les empreses afectades per les deslocalitzacions) en les lluites contra els tancaments d'empreses, l'organització d'1 de maig alternatiu o *may day* i les campanyes contra les Etts.

Això no ha impedit que el moviment okupa del Baix hagi treballat en altres fronts de lluita més "tradicionals" de l'okupació, como el moviment antirepressiu⁹⁵ o el foment d'una cultura alternativa (amb la potenciació d'un circuit de música no comercial, de la pràctica del graffiti, de grups de teatre, castellers, diables i carnestoltes). En tot cas, es pot concloure que el moviment per l'okupació del Baix Llobregat -sense perdre la seva identitat- no ha estat aliè al nou cicle de mobilitzacions. De fet hi ha contribuït de forma decisiva: el moviment ha posat els seus centres socials com a infraestructura de les corrents més anticapitalistes i molts dels seus militants han participat directament en diverses mobilitzacions convocades pels nous moviments globals.

5.5.2. SÍNTESI DELS CASOS CATALANS

En aquest segon subapartat de conclusions del cas català, intentaré sumaritzar el comportament de les variables explicatives, els impactes en les diferents dimensions de les polítiques públiques i la falsació de les tres hipòtesis de la meua tesi per a Catalunya.

Pel que fa al *capital social crític*, cal recordar que estava dividida en quatre subvariables: a) *allò simbòlic*, b) *els i les membres*, c) *l'estructura organitzativa* i d) *les estratègies d'acció*

⁹⁵ Exemples com la jornada contra els abusos de poder, mobilitzacions contra atacs repressius concrets tan a la comarca com a fora, el suport a Pedro Alvarez i a Toni Cordero (assassinats per la policia) i actes de suport als presos i preses polítiques, en són una bona mostra.

col·lectiva. En el comportament de la subvariable que he anomenat *allò simbòlic* i que fa referència als discursos, identitats i, fins i tot, corrents polítiques del moviment okupa, cal assenyalar el predomini d'unes identitats i formes de fer política més clàssiques, pròpies de l'anarquisme, de l'autonomia i de l'esquerra independentista revolucionària. Malgrat això, en els darrers anys han emergit noves subjectivitats, que sense entar sempre en contradicció amb les anteriors, les podem trobar més lligades a altres moviments com el moviment contra la globalització neoliberal, el moviment per un habitatge digne, el moviment de les cooperatives de consum, el moviment estudiantil i el moviment de suport als immigrants.

La segona subvariable, que fa referència als *membres del moviment*, posa en evidència l'existència d'un moviment molt gran i amb una forta diversitat territorial i ideològica. A més, la llarga persistència del moviment (més de 25 anys), demostra l'existència de relleu generacional.

L'*estructura organitzativa* del moviment ha estat l'única a nivell estatal amb certa continuïtat i reconeixible en les identitats primeres del moviment. Així, l'Assemblea d'Okupes de Barcelona, el *Contra-Infos* o l'*Info-Usurpa*, han actuat d'òrgans aglutinadors i, fins i tot, han marcat sovint la línia política del moviment. Ara bé, fora d'aquestes estructures, i en especial en els nivells locals i de cada centre social, s'han produït obertures i treball en xarxa amb moviments socials molt diversos: ecologistes, estudiantils, antiracistes, antiglobalització, veïnals i feministes, entre d'altres.

Finalment, pel que fa a les *estratègies d'acció col·lectiva*, cal constatar una gran diversitat dins el moviment per l'okupació català. No obstant això, es pot afirmar el predomini d'estratègies purament autònomes de desobediència civil i d'acció directa (normalment no violenta). En canvi, només en algunes okupacions puntuals, aquelles més obertes a la negociació o d'altres de molt emblemàtiques, han optat -de forma complementària- per la cerca de *coalicions promotores crítiques*, especialment en situacions prèvies a desallotjaments.

La segona variable del model d'anàlisi, *els marcs cognitius i l'opinió pública*, ha estat analitzada en l'apartat 5.3. En ell, he donat compte de múltiples experiències de contrainformació que malgrat la seva vàlua per construir la identitat del moviment, no arriben a estendre el discurs del moviment a sectors socials més amplis. El setmanari de comunicació *Directa* és un clar exemple d'un primer intent de superar les limitacions dels *fanzines*, però encara no ha arribat a tot el públic potencial de la xarxa crítica alternativa catalana, potser per mantenir encara un cert grau d'autoreferencialitat.

D'altra banda, la subvariable *d'imatge pública del moviment* ha presentat predominantment un comportament negatiu, a conseqüència del predomini de la dimensió criminalitzadora dels mitjans de comunicació vers el moviment social. Tot i així, el moviment per

l'okupació català ha aconseguit, en determinats moments, transmetre les seves demandes sobre habitatge i manca d'espais de sociabilitat i, a la vegada, aquestes demandes han estat identificades pels mitjans de comunicació com a demandes legítimes i representatives del jovent català.

Pel que fa a la tercera variable del model, *les xarxes de polítiques públiques com a estructura d'oportunitats polítiques (EOP)*, cal dir que les característiques de les xarxes de polítiques d'habitatge, joventut i seguretat i ordre públic, així com les del propi moviment, ens han situat més en un paradigma clàssic de relacions entre moviments i Estat, que no pas en un escenari de *governança*. Es per això que en l'apartat 5.4. he decidit centrar-me en l'anàlisi dels processos de negociació. Dit d'un altra manera, tant l'acciócol·lectiva del moviment -més orientada a impactar en el llarg termini en processos d'autonomia i autoorganització socials- per una banda, com la propensió de l'Estat espanyol i de les autoritats catalanes a la repressió vers el moviment, per l'altra, ens han situat -la major part del relat sobre el moviment per l'okupació- en el terreny descrit en la primera part de la tesi. Estat i moviment, per tant, han limitat les seves interaccions a la confrontació o a uns processos de negociació sovint inviables.

En tot cas, aprofito aquest apartat conclusiu per fer un petit balanç de les *xarxes de polítiques públiques* on hem situat el moviment. Per a fer-ho, em baso tant en la pròpia percepció del moviment que he copsat a través de les entrevistes, com en l'anàlisi de polítiques públiques, perspectiva que he desenvolupat en els apartats teòrics de la tesi. Les entrevistes amb tècnics i polítics, m'han servit per veure també el discurs invers: de les institucions vers el moviment. D'aquesta anàlisi centrada en els actors, n'he extret algunes conclusions que confirmen les que vaig desenvolupar en la tesina i que es poden fer extensibles a altres territoris de l'Estat.

La *xarxa de polítiques d'habitatge* a Catalunya presenta, respecte el moviment okupa, un aspecte de *comunitat de polítiques (policy community)*. La *comunitat de polítiques* és un tipus de xarxa que es caracteritza per la poca densitat d'actors, una forta homogeneïtat dels mateixos, un predomini de les relacions de conflicte i exclusió dels actors més "externs", una distribució molt asimètrica dels recursos de poder en favor dels actors centrals (autoritats públiques, poder econòmic i mitjans de comunicació), amb una permeabilitat molt baixa i, per tant, generadora d'estratègies de confrontació amb els actors "nous" com les *xarxes crítiques* o els moviments socials. Aquest és el pitjor escenari de la *governança* per un moviment o xarxa crítica emergent, tal i com els he definit en els capítols 2 i 3 d'aquesta tesi. L'existència d'una *xarxa de governança* d'aquest tipus genera unes *oportunitats polítiques* tancades, amb poca capacitat d'inserir els actors crítics i les seves demandes (*inputs*) i amb poca generació de polítiques influïdes per l'acciócol·lectiva d'aquests actors (*outputs*).

La *configuració bàsica* de la *xarxa de polítiques d'habitatge* és particularment tancada, amb predomini dels interessos de l'esfera mercantil -en concret de les empreses immobiliàries i constructores i del capital financer i especulatiu- una esfera institucional més interessada en reprimir el moviment que no pas en escoltar les seves reivindicacions, i una esfera familiar-comunitària amb baixa densitat de capital social (amb l'excepció puntual d'alguns sectors del moviment veïnal). El procés d'elaboració d'una ambiciosa Llei del Dret a l'Habitatge a nivell autonòmic fou, a finals de la primera dècada dels 2000, un espai de desencontre entre les administracions i moviments socials que -com l'okupa o el de l'habitatge digne- mostraren el seu desacord amb el redactat final i titllaren la llei d'assistencialista i de no enfrontar-se als interessos especulatius, dominants en la *xarxa de polítiques d'habitatge*.

Pel que fa a les *polítiques de joventut* sembla que la xarxa, en tant que *estructura d'oportunitats*, sí que es presenta més permeable a l'entrada de la *xarxa crítica* d'okupació. Malgrat les dinàmiques repressives, aquesta és l'única xarxa per on el moviment ha pogut penetrar en moments molt puntuals en la *governance*. Es tracta, però, d'una xarxa secundària, amb poca presència social i amb poca capacitat de generar polítiques per sí sola. Des d'aquesta xarxa s'ha convidat a membres del moviment a participar en debats públics, malgrat aquests han refusat sovint aquesta interlocució en no trobar-la adequada en un context de confrontació general amb els poders públics i l'utilització de la criminalització i la repressió com a estratègies predominants vers el moviment. Des d'aquesta *xarxa de polítiques* però s'han recolzat iniciatives de negociació com la Comissió de Diàleg amb el Moviment per l'Okupació, al mateix temps que s'ha intercedit en el conflicte de Torreblanca a Sant Cugat. En tot cas, el moviment sempre ha contemplat les oportunitats de diàleg amb recel, pel que suposa de perillós per a la cohesió interna acceptar dinàmiques parcials de negociació en un context de repressió generalitzada contra el moviment. Finalment, el principal impacte substantiu que trobem en els estudis de cas respon també a una lògica de polítiques de joventut. L'acord al que van arribar els okupes de Torreblanca i l'Ajuntament de Sant Cugat es pot qualificar d'impacte en joventut, però no pas en habitatge. La casa passà a ésser un Centre Social i Cultural (el projecte inicial era enderrocar-la i edificar) gestionat per una mena de Consell de Joves Municipal, amb participació de sectors pròxims al moviment. Els i les okupes que hi vivien, però, buscaran un altre espai per okupar, per la qual cosa no hi ha hagut impacte per que fa a l'habitatge.⁹⁶

Si podem afirmar l'existència d'una *xarxa de polítiques de seguretat i ordre públic*, ens trobem que essent també una *xarxa de tipus comunitat de polítiques* (jeràrquica i tancada per

---

⁹⁶ Un impacte similar el trobem en el cas de l'Espai Jove de Gràcia "La Fontana" que ha estat explicat en el subapartat anterior.

definició) hem pogut observar al llarg del relat i els casos força impactes positius, malgrat, evidentment predominen el negatius (desallotjaments, detencions i criminalització). El moviment ha estat capaç de crear una extensa xarxa antirepressiva, que en moments puntuals ha generat *coalicions promotores crítiques* dintre de les institucions, amb el suport d'advocats, jutges, fiscals i polítics. Sembla que en aquest cas sí que s'ha utilitzat amb habilitat el marc d'injustícia que implica la desproporció amb la que el codi penal tracta la problemàtica de l'okupació i han funcionat les estructures de connectivitat que tendeixen ponts i creen una sòlida *xarxa crítica* en aquesta "àrea de les polítiques", activable, fins i tot, en contextos de repressió forta.

El fet que el moviment per l'okupació català es trobi pràcticament fora de qualsevol de les tres xarxes de polítiques descrites té conseqüències directes sobre la seva estratègia d'acció col·lectiva. Per tal d'observar la seva presència o influència en la *governance*, el moviment ha utilitzat un repertori participatiu no convencional, de manifestacions públiques i accions de desobediència civil, sovint acompanyades d'un cert grau d'espectacularitat i l'ús d'elements de guerrilla de la comunicació.⁹⁷

Un altre aspecte a destacar pel que fa a aquesta variable de la *xarxa de polítiques com a EOP*, des d'una perspectiva que podríem anomenar de govern multinivell, és la diferent configuració de la xarxa de polítiques que podem trobar en cada barri o municipi de Catalunya, i que, tot i que presenta similituds amb la xarxa autonòmica o estatal, ens pot explicar perquè en alguns barris o municipis l'impacte de okupació en les polítiques pot ser més gran que en d'altres.

En tot cas i per acabar amb aquesta variable, cal destacar que a Catalunya -tot i comptar en molts moments amb governs de les esquerres institucionals a una o totes les institucions- no s'han donat processos de negociació rellevants, com sí s'han donat, com veure'm després a Madrid, en un context polític-institucional radicalment oposat. Les paradoxes que planteja aquest fet seran abordades a la tercera part de la tesi.

Així doncs, el moviment per l'okupació català ha complert les condicions de presència a les xarxes de polítiques públiques, sobretot durant l'etapa 1996-2001, però en general en tot el període estudiat. Ara bé, la seva presència no sempre li ha donat gaire protagonisme, a conseqüència de les asimetries de poder en les *xarxes de polítiques* i a la *imatge pública del moviment* -sovint adversa- que han generat els mitjans de comunicació. Aquest protagonisme sí que ha existit en el nivell local (de barri o municipi) on el moviment per l'okupació ha estat reconegut com a interlocutor legítim d'una sèrie de demandes socials i ha aconseguit certs

---

⁹⁷ Sobre el concepte d'espectacularització veure Debord (1999) i sobre guerrilla de la comunicació, grupo autónomo a.f.r.i.k.a., Blisset i Brünzels (2000).

impactes, en especial en polítiques més perifèriques, dins l'àmbit de la cultura i la joventut, i també en el desenvolupament d'altres moviments socials afins. Al quadre 5.5. presento els principals impactes del moviment per l'okupació català en les quatre dimensions de les polítiques públiques.

QUADRE 5.5. ELS IMPACTES DE LA XARXA CRÍTICA DE SUPORT A L'OKUPACIÓ EN LES QUATRE DIMENSIONS DE LES POLÍTiques PÚBLIQUES A CATALUNYA . ELABORACIÓ PRÒPIA

	<i>Okupació a Catalunya</i>
<i>Dimensió Conceptual o Simbòlica</i>	<p>Impacte MITJÀ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sobre la percepció social dels problemes de joventut i habitatge en certs moments.
<i>Dimensió Substantiva</i>	<p>Impacte MITJÀ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Insuficiència de les polítiques d'accés a l'habitatge, malgrat l'aprovació d'una ambiciosa llei de l'habitatge que no ataca, però el problema de l'especulació immobiliària. - Criminalització de l'okupació mitjançant el codi penal. - Impossibilitat d'arribar a pactes o negociacions globals. - Proposicions no de llei de despenalització de l'okupació per part de certs partits d'esquerres. Cap d'elles és aprovada. - Impacte alt en les polítiques afirmatives de joventut.
<i>Dimensió Operativa</i>	<p>Impacte MITJÀ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Incidència sobre l'àmbit legal-judicial: sentències absolutòries. - Experiències locals de negociació: puntuals i indirectes als barris de Barcelona i reeixida a Sant Cugat (Torreblanca). - Impossibilitat d'escenaris amplis de negociació.
<i>Dimensió Relacional</i>	<p>Impacte ALT:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sobre el moviment global, en tant que precursor d'eines de comunicació escrita i d'espais de relació, trobada i oci. - Sobre el moviment feminista i gai-lèsbic, en incorporar contingents de militants nous i radicals. - Sobre el moviment veïnal, a través de la participació o col·laboració en barris de Barcelona com Sants, l'Eixample, Gràcia o Ciutat Vella. - Sobre els partits d'esquerra institucional quan governava la dreta autonòmica, en ser reconegut com a interlocutor en determinades temàtiques relacionades amb la joventut i l'habitatge. Posteriorment, la relació és força negativa.

Font: elaboració pròpia (veure capítol 3).

En referència a les *hipòtesis*, cal fer una primera aproximació que es completarà amb un apartat propi en el capítol 7 de la tesi. La *hipòtesi 1 o la de l'impacte* es confirma ja que el major impacte del moviment no és sobre les *polítiques d'habitatge*, sinó en altres polítiques més perifèriques, com les de *de joventut i oci*. En aquestes darreres, però, l'existència de processos de negociació entre l'administració i alguns centres socials okupats han generat controvèrsia a l'interior del moviment i han aparegut de manera aïllada.

Pel que fa a la segona hipòtesi o *hipòtesi alternativa*, els estudis de cas demostren que el moviment per l'okupació català ha generat *polítiques públiques alternatives*, sobretot en els camps de la cultura, la comunicació, la joventut i l'oci, en aquells centres socials que més han perdurat. En tot cas, malgrat la gran inversió i els esforços del moviment, la política predominantment repressiva en forma de desallotjaments ha dificultat la continuïtat d'aquests projectes socials més massius.

Finalment, la *hipòtesi relacional* podria donar peu a posteriors investigacions ja que planteja la incidència mútua entre diversos moviments socials. Efectivament el moviment per l'okupació català ha influït força i ha participat en altres moviments socials, tant locals (moviment veïnal) com globals (moviments contra la globalització i contra la guerra). D'altra banda, en la direcció inversa, noves subjectivitats han penetrat en el moviment per l'okupació, com l'estudiantil (La Rimaia), l'immigrant (Barrilonia) o la permacultura i el consum responsable (horts okupats i cooperatives de consum), canviant la fessomia del propi moviment per l'okupació en la darrera etapa estudiada (2001-2009). Sobre aquestes qüestions aprofundiré en els capítols 7 i 8 ja que -com es comprovarà en el cas de Madrid- l'impacte més gran del moviment per l'okupació és el que ha tingut sobre altres moviments de caràcter emancipatori.

6. MADRID: CONTRAPODERS I

NEGOCIACIÓ

Entendemos la okupación como una herramienta compleja, es decir como un elemento que conjuga a la vez teoría y práctica, que es a la vez fin y medio, herramienta con capacidad superadora de estos planteamientos dicotómicos. Pero una herramienta ¿para qué? en principio la okupación puede ser vista única y exclusivamente como un arma de lucha contra la especulación, pero creemos que no es la única forma de lucha contra este mal que asola nuestras ciudades. Vemos la okupación principalmente como un elemento para aglutinar, catalizar, como espacio en el que poder encontrarnos, en el que poder intervenir y transformar el mundo que nos rodea, aquí y ahora. Pero somos conscientes de que la okupación también supone un ataque frontal a uno de los sacrosantos principios de este sistema, la propiedad privada, entendemos que la desobediencia a este principio conlleva un enorme potencial a la vez que supone un gran lastre, ésta es una de las paradojas ante las que nos sitúa la okupación. La okupación en Madrid supone un desafío, un reto... Los poderes políticos no pueden permitir que en en la capital del estado exista un alto nivel de disidencia... (Eje de Okupación de Rompamos el Silencio, 2006).

En tant que realitat urbana, Madrid és -probablement- l'única metròpoli amb municipalitat pròpia a l'Estat espanyol i, per tant, aparentment, és un espai idoni per al desenvolupament de moviments socials com el d'okupació. Però, a part d'una ciutat amb gairebé quatre milions d'habitants, Madrid també és la capital de l'Estat, del capitalisme financer i la seu de les oficines centrals de les grans transnacionals que operen a la Península. D'altra banda, la capital és l'escenari de la batalla política diària, de la crispació i de la tensió entre les forces polítiques majoritàries. Aquesta crispació és produïda i reproduïda als mitjans de comunicació que, a través dels grans grups mediàtics, competeixen per les respectives audiències.

Aquestes característiques de l'entorn madrileny generen un escenari paradoxal per als moviments socials alternatius. Així, per una banda, es dona una gran separació entre la política institucional i la política dels moviments, abismal fins i tot en el terreny municipal. D'altra banda, aquests moviments solen comptar amb menys base popular que a Catalunya i amb una xarxa de suport més feble i inestable. Així doncs, aquests moviments sovint apareixen aïllats i són presa fàcil d'una repressió dura per part dels aparells de l'Estat. Les dures condicions de resistència dels moviments contraculturals madrilenys han generat, en contrapartida, un perfil de militants amb un grau de formació teòrica i pràctica alt i una gran imaginació per generar noves oportunitats polítiques en un context social advers. Finalment, el tancament de la paradoxa es produeix en l'impacte dels processos de negociació entre les administracions madrilenyes i el moviment okupa, que -precisament a causa d'aquesta forta llunyania ideològica, política i cultural, per una banda, i de la capacitat imaginativa del moviment, per l'altra- és més alt que a d'altres llocs de l'Estat.

Els 25 anys d'història del moviment per l'okupació madrileny que em proposo analitzar en aquest capítol de la tesi han coincidit amb un escenari polític institucional canviant, que es podria sintetitzar a escala local en dues grans etapes. La primera, la dels anys vuitanta de la *movida madrileña* i d'hegemonia de governs *progressistes* del PSOE i la segona, a partir dels anys 90, sota el domini de la dreta del PP que, ja al segle XXI, governa a totes les institucions amb seu a Madrid.

Per la meua part, vaig viure a Madrid entre els mesos d'octubre i desembre de 2002. Durant aquest període vaig fer la majoria de les entrevistes que m'han servit per elaborar aquest capítol, tot i que les darreres van ser l'estiu de 2005. També he participat a les activitats dels centres socials okupats madrilenys en nombroses ocasions, entre els anys 2000 i 2009. Les deu persones del moviment okupa madrileny entrevistades representen diverses generacions i

corrents polítics del moviment per l'okupació madrileny i seran citades amb els seus noms de pila, sense més detalls.⁹⁸

6.1. INTRODUCCIÓ. PETITA HISTÒRIA DE L'OKUPACIÓ A MADRID

El marc històric d'aquesta tesi comença el 1984, i d'alguna manera es correspon amb l'inici de l'okupació, tal com avui la coneixem, als tres territoris estudiats en aquesta tesi. En el cas de Madrid, però, la supervivència d'una okupació dels anys 70 en l'entorn dels moviments radicals urbans, m'ha fet pensar que era rellevant començar una mica abans. Als anys 70, a la calor dels moviments veïnals de l'antifranquisme i la transició, va néixer un projecte singular: l'Escola Popular de la Prosperidad, o *la Prospe*.

L'any 73, van sorgir tots els moviments que podien sorgir durant la dictadura a l'escalf de certa església dissident. Després, amb la mort del dictador, l'any 77 ja es passa a gestionar el que abans eren escoles de comandament de l'antic moviment, que havien estat abandonades i es van okupar. No en el sentit que té ara l'okupació, però realment va ser entrar als antics locals que tenien els quadres del moviment i començar a utilitzar-los [...]

Eren dels comandaments de la Falange. I, a partir d'aquí, es fa un centre cultural on trobem quaranta mil activitats. Per exemple, un grup de teatre que encara existeix, La Tartana. Alaska y Los Pegamoides van passar per allà, Almodóvar hi va rodar la seva primera pel·lícula [...]. Era un local enorme. Hi havia l'ateneu llibertari del barri, l'associació de veïns... (entrevista a Pepe i Jorge, 2002).⁹⁹

L'experiència de *la Prospe*, l'hauríem de situar, probablement, a la prehistòria dels moviments per l'okupació madrilenys, ja que no estem parlant de l'okupació amb *k* tal com la coneixem avui i com he provat de definir-la al capítol quart d'aquesta tesi. De fet, aquest tipus d'okupació cal vincular-lo amb els processos de reestructuració urbana que van viure ciutats com Madrid o Barcelona amb l'arribada de la immigració dels anys 60 i 70 i el creixement de barris dormitori, com aquest de la Prosperitat.

⁹⁸ Per motius aliens a la meua voluntat (un robatori), no apareixeran citacions literals de les entrevistes amb Ana, Silvia i Pablo (2002), tot i que les notes que vaig prendre en aquelles ocasions m'han servit –i molt– per construir el relat.

⁹⁹ En el 73 surgen todos los movimientos que pudieran surgir en la dictadura al calor de cierta iglesia disidente. Luego ya con la muerte del dictador, en el 77 se pasa a gestionar lo que eran escuelas de mando del antiguo movimiento que son abandonadas y se okuparon. No en el sentido que tiene ahora la okupación, pero realmente fue entrar en los antiguos locales que tenían los cuadros del movimiento y empezar a utilizarlos [...] Eran de los mandos de la Falange. Y a través de ahí se hace un centro cultural, donde hay cuarenta mil actividades. Por ejemplo, está un grupo de teatro que todavía existe, La Tartana. Alaska y Los Pegamoides estuvieron allí, Almodóvar la primera película la rodó allí [...] Era un local enorme. Estaba el ateneo libertario del barrio, la asociación de vecinos...(entrevista a Pepe i Jorge, 2002).

Durant aquests anys, hi trobem totes les reivindicacions de barris obrers que es produïen com a eixamplament. Llavors hi havia poques escoles, poca llum, l'aigua... i, al barri, comencen a ajuntar-se per exigir aquestes coses. Era una època en què hi havia una consciència de barri obrer i en què la *penya* que es veia pel barri estava *currant* a les mateixes fàbriques a Madrid. Després, a finals dels 70 i principis dels 80, el barri va començar a canviar una mica. Comença la *movida madrileña* i ja no hi ha tanta gent amb una consciència obrera, sinó que comença a ser gent d'una determinada edat, fins als trenta o quaranta anys... i la gent més gran es trobava més a l'associació de veïns (entrevista a Pepe i Jorge, 2002).¹⁰⁰

Les escoles de comandaments es van abandonar, les van deixar lliures, i es va produir un procés d'okupació. Però era una okupació una mica diferent... era recuperar un espai que estava obert, però sense aquesta consciència d'okupar. Només hi havia un aflorament de llibertats per entrar als llocs [...] No era el concepte d'okupació com una cosa il·legal. Llavors es va prendre l'escola de comandaments i hi van entrar molts col·lectius del que anomenem els moviments socials madrilenys dels 70. Gent de la *movida*, l'ateneu del barri, l'ateneu de Mantuán... Era un dels centres de la *movida madrileña* en aquells temps (entrevista a Raúl, 2002).¹⁰¹

L'arribada de la democràcia als ajuntaments -la mà del carismàtic alcalde socialista Tierno Galván- millorarà, però, la situació d'aquests pioners de l'okupació madrilenya.

L'escola comença a treballar allà. Quan el PSOE guanya les eleccions, un tal Ferreras -que era el regidor del districte pel PSOE- ens diu que volen el local per ells, per fer-hi una escola [...]. Sobretot a partir que el PSOE guanya les eleccions municipals, decideix que tot el que era l'educació popular ho regiran ells. Llavors comença a sorgir tot el tema de les universitats populars -totalment controlades pel PSOE-, els centres culturals dependents de l'ajuntament... Deien que la cultura popular eren ells, que dependria d'ells i que, a nosaltres, ens havien de desallotjar d'aquest paper (entrevista a Pepe i Jorge, 2002).¹⁰²

¹⁰⁰ "Durante esos años están todas las reivindicaciones de barrios obreros que se producían como ensanche. Entonces era pocos colegios, poca luz, agua; entonces sí que se empiezan a juntar el barrio para exigir esas cosas. Eran épocas donde había una conciencia de barrio obrero, donde toda la peña que se veía en el barrio estaba currando en las mismas fábricas en Madrid. Luego a finales de los 70, principios de los 80, el barrio empieza a cambiar un poco, empieza la *movida madrileña*, ya no es tanta gente con una conciencia obrera sino que empieza a ser gente con una determinada edad, hasta los treinta, cuarenta... y la gente más mayor estaba más en la asociación de vecinos" (entrevista a Pepe i Jorge, 2002).

¹⁰¹ "Las escuelas de mandos se abandonan, las dejan libres y se produce un proceso de okupación. Pero una okupación un poco más diferente, era recuperar un espacio que estaba abierto pero sin esa conciencia de ocupar. Solamente había un florecimiento de libertades de entrar en sitios [...] No era el concepto de okupación como una cosa ilegal. Entonces se toma la escuela de mandos y entran muchísimos colectivos de lo llamamos los movimientos sociales madrileños de los 70's; gente de la *movida*, el ateneo del barrio, ateneo de Mantuán, era una de los centros de la *movida madrileña* en aquellos tiempos"(entrevista a Raúl, 2002).

¹⁰² "La escuela empieza a trabajar allí. Cuando gana el PSOE las elecciones, un tal Ferreras, que era el concejal del PSOE del distrito, nos dice que ese local lo quieren para ellos, para hacer un colegio. [...] Sobre todo cuando gana el PSOE las elecciones municipales, todo lo que era la educación popular decide que la van a regir ellos. Entonces, es

L'hostilitat del PSOE vers aquesta experiència primerenca d'okupació madrilenya i les expectatives que podia aixecar l'alcaldia de Tierno Galván o el mateix govern González pels sectors més moderats dels moviments socials posen en crisi el projecte de *la Prospe* i, al mateix temps, el circumscriuen -per defecte i de forma definitiva- com a part de la contracultura més alternativa.

El local s'acaba perdent perquè els grups amb menys consciència política... en general, el sector d'artistes és el primer que, davant la pressió, comença a desallotjar. I quedaran l'ateneu llibertari, l'associació de veïns, l'escola popular i la llar d'infants (entrevista a Pepe i Jorge, 2002).¹⁰³

En aquest procés dels anys 80 trobem un primer exemple de cooptació i institucionalització dels moviments socials de l'esquerra madrilenya, tal com afirmen els okupes entrevistats. Tot i així, les tendències llibertàries que resistiran en el si de *la Prospe* no tancaran mai les opcions de negociació i aquest fet serà la garantia de la seva continuïtat històrica, sense precedents en l'okupació a l'Estat espanyol.

[...] llavors comença un procés molt curiós. En un principi, era un centre pel barri -jo recordo que, de petit, anava a la llar d'infants, als titelles i tot això-, era una llar d'infants gratis i portada per gent molt trempada. Però, primer, comença un fenomen de repressió molt fort i, de sobte, arriba Tierno Galván, fet que produeix un efecte una mica estrany. Comencen a donar moltes subvencions perquè els col·lectius que estaven duent a terme projectes d'una manera autònoma i autogestionada els abandonin i comencin a participar als projectes de l'Ajuntament. Comencen a institucionalitzar tots els moviments autònoms que hi havia en aquest ateneu. Llavors, molts dels col·lectius sí que abandonen, tot i que n'hi ha d'altres que no (entrevista a Raul, 2002).¹⁰⁴

---

cuando empiezan a surgir todo el tema de las universidades populares, que estaban controladas totalmente por el PSOE, centros culturales dependientes del ayuntamiento. Decían que la cultura popular son ellos, que iba a depender de ellos y que hay que desalojarnos a nosotros de ese papel"(entrevista a Pepe i Jorge, 2002).

103 "El local se termina perdiendo porque los grupos con menos conciencia política... en general el sector de artistas son los primeros que, ante la presión, empiezan a desalojar. Se van quedando el Ateneo libertario, la asociación de vecinos, la escuela popular y la guardería" (entrevista a Pepe i Jorge, 2002).

104 "[...] entonces empieza un proceso muy curioso. O sea, al principio era un centro para el barrio, yo me acuerdo de canijo de ir a la guardería, a los títeres y eso. Era una guardería gratis, llevada por gente muy majeta. Empieza primero un fenómeno de represión muy fuerte y de repente entra el Tierno Galván, que produce un efecto un poco raro. Empiezan a dar muchas subvenciones para que los colectivos que estaban de una manera autónoma y autogestionada llevando un proyecto se salgan de ese proyecto y empiecen a ir a proyectos del ayuntamiento. Empiezan a institucionalizar todos los movimientos autónomos que había en ese ateneo. Entonces muchos colectivos sí que abandonan y hay otros colectivos que no" (entrevista a Raul, 2002).

Durant els anys vuitanta, l'escola de la Prosperidad conviu amb el col·legi. Finalment, el col·legi es trasllada al que era l'Ateneu de Mantuán i l'escola es queda en aquest edifici a temps complet. Eren els anys de l'anomenada *movida madrileña* i l'escola es va convertir en un punt de trobada dels seus sectors més *underground*. Un cop més, però, la disputa per aquest terreny entre els moviments i la institució es va resoldre a favor dels segons i, de fet, quan el PP va arribar al govern l'any 1991, els governs socialistes ja havien minat gran part del potencial autònom dels moviments madrilenys.

La famosa *movida* dels anys vuitanta a Madrid és veritat, eh! Va ser una explosió de tot: de cultura, de música... una obertura total. Però ells van gastar molts diners per controlar aquesta explosió. Van començar a controlar-la a través dels moviments veïnals -perquè totes les associacions de veïns eren reivindicatives- i van començar a tallar els serveis i els diners. Les festes d'aquest barri, per exemple, les organitzaven l'associació de veïns, la junta municipal, l'escola popular i dues associacions més i el PSOE va començar a tallar per aquí. Quan va arribar el PP, ja et presentava el programa a la junta municipal (entrevista a Pepe i Jorge, 2002).¹⁰⁵

Malgrat els entrebancs continus, l'escola de la Prosperidad va continuar funcionant fins l'any 1991, quan l'ala dreta del PP va pujar al govern municipal i, sota el comandament d'Alvárez del Manzano, va llançar una ofensiva contra l'escola. El procés judicial per desallotjar l'escola s'allargà fins el 1999, ja sota el govern Gallardón (ala moderada del PP). Els anys 90, doncs, van marcar un canvi d'escenari per al moviment, amb un govern municipal molt més hostil, però també amb l'arribada –igual que a la resta de l'Estat– d'una nova generació militant i, en aquest cas, amb l'eclosió de les okupacions a partir de 1996. Els veterans activistes de *la Prospe* ho van notar al mateix barri, que s'havia gentrificat i havia deixat de ser el barri popular de l'extraradi dels anys 70 per convertir-se en un barri de classe mitjana proper al centre de la ciutat.

Hi va haver un moment d'explosió de l'okupació molt fort, el que passa és que van *anar per ell* molt durament. De cop, van sorgir una banda de xavals molt joves, de setze anys... Van començar a okupar l'any 97 i van utilitzar l'escola com a plataforma, per reunir-se... Cada vegada que els desallotjaven venien aquí, ens portaven les seves coses...érem la rereguarda. Ho sabien perquè, quan els *maderos* anaven per ells, després sempre teníem una altra furgoneta esperant-los aquí. Si bé els semblava lògic que hi hagués més okupació en d'altres barris -com Lavapiés- per les condicions socials, van arribar a la

¹⁰⁵ "La famosa movida de los años ochenta en Madrid es verdad, eh! Fue una explosión de todo: de cultura, de música... una apertura total. Pero ellos se gastaron mucho dinero en controlar esa explosión, porque empezaron a controlarla por los movimientos vecinales, por las asociaciones de vecinos porque todas eran reivindicativas y empezaron a cortar el servicio y el dinero. Las fiestas de este barrio, por ejemplo, las organizaban la asociación de vecinos, la junta municipal, la escuela popular y dos asociaciones más, y el PSOE empezó a cortar ahí. Cuando llegó el PP ya te presentaba el programa en la junta municipal" (entrevista a Pepe i Jorge, 2002).

conclusió que era intolerable que en un barri de classe mitjana com aquest hi hagués tanta okupació. Llavors van anar per ells i van patir una repressió molt forta (entrevista a Pepe i Jorge, 2002).¹⁰⁶

La Prospe, símbol de l'okupació madrilenya, es va veure acompanyada per desenes d'okupacions, especialment al popular barri de Lavapiés. Però aquests okupes amb *k*-com a la resta de l'Estat- ja havien començat a teixir les seves xarxes de resistència a mitjans dels 80.

[...] ja es va començar a okupar a finals dels vuitanta, em sembla que la primera va ser Amparo o Aregui, el 86-87 més o menys. Bé, una mica abans, hi havia el col·lectiu COZ i coses que venien una mica de l'autonomia, però amb un imaginari molt alemany... les okupes d'Holanda i, sobretot, d'Alemanya i tot el que havia estat la lluita armada a Alemanya. Un altre referent important d'aquest període era Euskadi i el moviment d'alliberament nacional basc (MLNV) (entrevista a Cristina, 2005).¹⁰⁷

Efectivament, l'onada del moviment estudiantil del 86-87 contra la LRU¹⁰⁸ i les mobilitzacions contra l'entrada de l'Estat espanyol a l'OTAN marquen la fi tardana dels anomenats nous moviments socials. Així doncs, en el continu esdevenir de la lluita social, començaven a despuntar altres apostes d'acció col·lectiva, enmig d'una forta crisi dels moviments, que començarà a remuntar amb l'adveniment del nou cicle de lluites globals de mitjans dels 90.

Però vull detenir-me una mica més en aquest període de naixement i consolidació del moviment per l'okupació, que coincidia en el temps amb una retirada generalitzada de l'acció col·lectiva.

Va arribar un moment en què ni al partit ni a la feina ni a la universitat... i jo crec que l'okupació va ser una territorialització, és a dir, portar tota aquesta energia política que d'alguna manera estava intentant reorganitzar la quotidianitat de la gent a un espai físic. Era dir: bé, com volem viure? Aquí tenim dues alternatives: o ens integrem d'una manera precària i tal o

---

¹⁰⁶ "Hubo un momento de explosión muy fuerte de la okupación, lo que pasa es que vinieron muy duramente a por él. De repente, surgieron una banda de chavalitos muy jóvenes, de 16... Empezaron a okupar en el 97, y utilizan la escuela como plataforma, para reunirse,... cada vez que son desalojados vienen aquí, nos traen sus cosas,... éramos la retaguardia. Lo sabían porque cuando los maderos iban a por ellos siempre teníamos luego otra furgoneta esperándoles aquí. Igual que en otros barrios les parecía más lógico por las condiciones sociales que hubiera más okupación, como en Lavapiés, aquí llegaron a la conclusión de que era intolerable que en un barrio como éste de clase media, cómo puñetas había tanta okupación. Entonces, fueron a por ellos y han tenido una represión muy fuerte"(entrevista a Pepe i Jorge, 2002) .

¹⁰⁷ "[...] ya se empezó a okupar a finales de los ochenta, me parece que la primera fue Amparo o Arregui, en el 86-87 o así. Bueno, un poco antes estaba el colectivo COZ, había cosas que venían un poco de la autonomía, pero con un imaginario muy alemán.... las okupas en Holanda y, sobre todo en Alemania, y todo lo que había sido la lucha armada en Alemania. Otro referente importante de ese periodo era Euskadi y el MLNV" (entrevista a Cristina, 2005).

¹⁰⁸ Llei de Reforma Universitària.

comencem a moure coses enmig d'aquest desert, perquè durant aquells anys... És a dir, es va tancar el cicle de lluites de l'OTAN en què jo vaig néixer. Un cop tancat, va venir la reconversió industrial, les lluites estudiantils i una mena de cicle neoliberal... Allò ja era l'heroïna... en fi, de sobte, un desert social molt fort, no? I jo crec que l'okupació va fer aterrar aquella energia que, d'alguna manera, es trobava dispersa (entrevista a Cristina, 2005).¹⁰⁹

Estic parlant del període que, en el cas de Madrid, aniria des de les primeres okupacions -als anys 1984 i 85- fins al desallotjament del Centro Social Minuesa, a mitjans dels noranta.

Aquí a Madrid, la gent que porta més temps dins el moviment... Aquí hi va haver una eclosió l'any 85... Va ser la primera okupació, en aquest mateix carrer, molt vinculada a les lluites que hi havia aleshores a Alemanya, a les lluites dels grups autònoms, l'okupació de cases... Es va generar una identificació molt forta. A partir de l'any 91 -en què es va fer una trobada a Venècia a la qual van assistir dos companys de Minuesa- es comença a parlar dels centres socials italians. Es comença a parlar de la perspectiva del centre social com un punt d'agregació a diferents barris. Coincidint amb el desallotjament de Minuesa -el 94-, a Madrid es produeix una eclosió: multitud de centres socials a molts barris diferents, petits espais de resistència i construcció de nous teixits al voltant de l'antic associacionisme existent (entrevista a Jacobo, 2002).¹¹⁰

[...] hi va haver un període de desterritorialització de la política molt fort durant aquells anys... A la meva generació, ja va cristal·litzar quan ens vam adonar que la universitat no ens duia enlloc... i jo crec que aquesta generació es va adonar que la universitat era un lloc on anar a *liar-la*... perquè la gent que es va polititzar durant aquells anys no pensava fer carrera ni convertir-se en alguna cosa a la vida ni res d'això. I això es va constatar en una herència durant els anys següents. Un munt de gent okupava, feia això, feia allò altre, el moviment d'insubmissió... Moviments que, d'alguna manera, s'escampaven per tot l'espai metropolità i que no tenien un lloc d'identificació. Com que els nous moviments

¹⁰⁹ "Llegó un momento que ni el partido ni el lugar de trabajo ni la universidad, y yo creo que la okupación fue territorialización, es decir, bajar a un espacio físico toda esta energía política que de alguna manera estaba cómo intentando reorganizar el cotidiano de la gente. Era decir: bueno, como queremos vivir? Aquí tenemos dos alternativas: o integrarnos de una manera precaria y tal o empezar a mover cosas en un desierto total, porque aquellos años... O sea, ya se cerró el ciclo de luchas de la OTAN, que era en el que yo nací... Una vez se cerró aquello, fue la reconversión industrial, las luchas estudiantiles y ya como una especie de ciclo neoliberal, ya aquello era la heroína... en fin, de repente, un desierto social muy fuerte, ¿no? Y yo creo que la okupación vino a hacer aterrizar aquella energía que estaba, de alguna manera, dispersa" (entrevista a Cristina, 2005).

¹¹⁰ "Aquí en Madrid, la gente que más tiempo lleva en el movimiento... Aquí hubo una eclosión en el año 85... Fue la primera okupación, en esta misma calle, muy vinculada a lo que era entonces las luchas en Alemania, las luchas de los grupos autónomos, okupaciones de casas,... se generó una identificación muy fuerte. A partir del 91, que hay un encuentro en Venecia, que van dos compañeros de Minuesa, se empieza a hablar de los centros sociales italianos. Se empieza a hablar de la perspectiva del centro social como punto de agregación en diferentes barrios. Coincidiendo con el desalojo de Minuesa, en el 94, hay una eclosión en Madrid: multitud de centros sociales en muchos barrios diferentes, pequeños espacios de resistencia y construcción de nuevos tejidos alrededor del antiguo asociacionismo que existía" (entrevista a Jacobo, 2002).

socials d'aquells anys no aterraven en un lloc, ni tan sols a la universitat - perquè a la universitat, després de l'any 87... (entrevista a Cristina, 2005).¹¹¹

Com deia anteriorment, cal destacar l'okupació del CSO Minuesa, el 1988, que constituirà un espai emblemàtic de l'okupació madrilenya dels anys 80. El seu desallotjament -el 17 de maig de 1994- incidirà de forma decisiva en l'evolució del moviment, en forma d'obertura i creixement. Les okupacions de Lavapiés 15, David Castilla o la Guindalera són representatives d'aquesta entrada de sensibilitats diverses dins el moviment per l'okupació. Així, com a la resta de l'Estat, davant la criminalització de l'okupació a través del Nou Codi Penal de 1995, la resposta va ser el creixement dels centres socials i l'entrada de noves generacions militants al món de l'okupació.

D'altra banda, com analitzaré amb més detall a l'apartat següent, la dècada dels 90 va comptar amb una experiència organitzativa singular, l'intent d'organitzar l'autonomia madrilenya a través d'una xarxa de col·lectius anomenada Lucha Autónoma; una iniciativa que, precisament, va sorgir molt vinculada a l'okupació de Minuesa. La coordinadora de col·lectius Lucha Autónoma i els debats que es generaven al seu voltant, amb diversos períodes de crisi i auge, protagonitzen el trànsit del moviment dels 80 cap al moviment okupa del nou mil·lenni.

A tota la zona oest, hi havia força presència de grups de caire llibertari. El que es vivia al barri en aquell moment era un moviment bastant proper a l'estil dels anys vuitanta, és a dir, un estil molt de tribu urbana -sobretot *anarcopunk*-, amb molts grups musicals que es van movent, que són força coneguts i que fins i tot editen un segell propi...

[...] Llavors, com que era el centre social que hi havia al meu barri i jo tenia contactes amb ells a través de Lucha Autónoma, fins i tot alguna gent del CRA pertanyia a Lucha Autónoma-estudiantes. [...] Aquest grup es va conformant amb dues identitats fonamentals: una és la identitat anarcopunk i, l'altra, la identitat llibertària anarquista, en el seu sentit més clàssic (entrevista a Panzer, 2002).¹¹²

¹¹¹ “[...] hubo un periodo de desterritorialización muy fuerte de la política en aquellos años... Porque, en mi generación, ya cristalizó el darse cuenta que la universidad no nos llevaba a ningún sitio, ...y yo creo que esa generación se dio cuenta que la universidad era un sitio donde ir a montarla. ...Cómo que la gente que se politizó en aquellos años no pensaba hacer carrera, ni convertirse en nada en la vida, ni nada de esto. Y eso se constató en una herencia durante los años siguientes. Un montón de gente okupaba, hacia esto, hacia lo otro, el movimiento de insumisión. Movimientos que, de alguna manera, estaban por todo el espacio metropolitano, y que no tenían un lugar de identificación. Como los Nuevos Moviminetos Sociales de aquellos años no aterrizaban en un lugar, ni siquiera en la universidad, porque en la universidad después del año 87...” (entrevista a Cristina, 2005).

¹¹² “En toda la zona oeste había grupos de talante libertario con bastante presencia. Lo que se vivía en el barrio entonces era un movimiento bastante apegado al estilo de los años ochenta, o sea, muy estilo tribu urbana –sobre todo anarco-punk–, con bastantes grupos musicales que se mueven, que son bastante conocidos y que en un momento determinado incluso editan un sello propio... [...] Entonces, como era el centro social que había en mi barrio y yo tenía contactos con ellos a través de Lucha Autónoma, incluso varia gente del CRA también pertenecía a Lucha Autónoma-estudiantes. [...] Entonces, ese grupo se va componiendo con dos identidades fundamentales. Una

El 1996 s'arribà de ple al segon període de l'okupació a Madrid, amb el creixement de les okupacions, l'èxit de les convocatòries antifeixistes i el moment de major protagonisme de la coordinadora Lucha Autónoma, acusada per part dels mitjans de comunicació de ser una veritable i potent guerrilla urbana (Casanova, 2002). El 10 de març de 1997, Madrid va viure el desallotjament del CSO La Guindalera, que provocà la detenció més nombrosa efectuada en un sol dia des de la transició: 165 okupes i persones solidàries van passar més de 60 hores a diverses comissaries de Madrid (Casanova, 2002). La manifestació de protesta pel desallotjament, cinc dies després, amb la presència de 5.000 persones, va indicar un dels punts àlgids de l'okupació a Madrid. L'etapa que va de 1996 a 2001 es caracteritzarà, doncs, per la centralitat del moviment okupa dins el panorama dels moviments juvenils i alternatius madrilenys.

Hi va haver uns anys en què es va okupar *mogollón*. Jo recordo okupar un lloc i -d'un dia per l'altre- decidir okupar-ne un altre i així... Quan vam okupar Lavapiés 15, vam decidir okupar Fray Ceferino. I, per mi, Lavapiés 15 va ser la més important perquè s'hi va agrupar moltíssima gent i aquest va ser el motor de les okupacions següents (entrevista a Cristina, 2005).¹¹³

Les persones provinents de les okupacions més emblemàtiques de 1996 i 1997 (Lavapiés 15, David Castilla i La Guindalera) van impulsar l'okupació del CSO El Laboratorio, al qual es van afegir activistes dels moviments incipients del cicle de lluites contra la globalització neoliberal. Cal dir que l'okupació del Laboratorio va coincidir amb les marxes europees contra l'atur i la precarietat que convergiren a Amsterdam el juny de 1997 i que, a Madrid, eren impulsades -sobretot- pel Moviment AntiMaastrich (MAM) i el sindicat CGT.

Passa que desallotgen el Centre Social La Guindalera i hi ha 150 detinguts. Llavors es torna a reprendre aquesta idea que havia quedat una mica apartada. És en aquest context que se celebra una manifestació de 7.000 persones a Madrid, on es fa un Centre Social al carrer -al centre de Madrid- durant tres dies i torna a sorgir amb força la idea d'okupar un espai gran... Llavors arribem a les primeres marxes europees contra l'atur i l'exclusió -que venien d'Andalusia i passaven per Madrid, camí d'Amsterdam- i es pensa que seria interessant fer l'okupació aquest mateix dia. L'okupació, teòricament, es basava en la idea d'okupar el buit des del buit, intentar començar des de zero i

---

es la identidad anarco-punk, y la otra es la identidad libertaria, anarquista, en su sentido más clásico" (entrevista a Panzer, 2002).

¹¹³ "Entonces, hubo unos años en los que se okupó *mogollón*. Yo me acuerdo de okupar un sitio y decidir, de un día para otro, okupar otro, y así... Cuando okupamos Lavapiés 15, decidimos okupar Fray Ceferino. Y Lavapiés 15 para mi fue la más importante, porque se agrupó muchísima gente y ese fue el motor de las okupaciones siguientes" (entrevista a Cristina, 2005).

generar un nou tipus de centre social diferent, per dir-ho d'alguna manera (entrevista a Jacobo, 2002).¹¹⁴

Un cert esgotament de la via organitzada (Lucha Autónoma), l'increment de la repressió i la criminalització i, sobretot, l'entrada progressiva dins el nou cicle de lluites contra la globalització capitalista seran les causes d'un canvi d'etapa en l'okupació madrilenya, representat especialment per l'evolució de dues okupacions emblemàtiques de finals dels anys 90: El Laboratorio¹¹⁵ i La Eskalera Karakola.

[...] l'estratègia repressiva canvia, comencen els desallotjaments cautelars, la tàctica del desgast... I, per altra banda -i això és molt positiu-, es comença a entreveure un espai que ja no és estrictament el de l'okupació, sinó que és un espai molt més híbrid. Per una banda, vinculat als moviments globals i, per l'altra, als moviments locals, a tot el tema de la rehabilitació que venia de l'any 97 amb la Xarxa de Lavapiés, que és un altre element fonamental al barri. I les intervencions de caràcter més veïnal, o sigui, de sobte, el moviment okupa es reinventa com a moviment veïnal. Això ja venia del Laboratorio i de la Karakola. Al Labo i la Karakola, es va desmuntar el populisme (entrevista a Cristina, 2005).¹¹⁶

Com diu la Cristina, activista de La Eskalera Karakola, el moviment okupa madrileny de finals dels 90 i principis del segle XXI aterra als barris i constitueix l'embrió d'un nou moviment veïnal contra l'especulació immobiliària i la manca d'habitatge i d'espais socials. Aquest procés el fan tant els sectors que provenien de Lucha Autónoma com els que ja l'havien abandonada amb anterioritat. Un exemple d'aquesta nova estratègia és la vocalia de joves de la Federació

¹¹⁴ "Ocurre que desalojan el Centro Social La Guindalera y hay 150 detenidos, entonces se vuelve a retomar esta idea que había quedado un poco apartada. Es en este contexto en el que se celebra una manifestación en Madrid que vienen 7.000 personas, se realiza un Centro Social en la calle -en el centro de Madrid- durante tres días y vuelve a surgir con fuerza la idea de okupar un sitio grande...Entonces llegamos a las primeras marchas europeas contra el paro y la exclusión -que venían de Andalucía, pasaban por Madrid, camino de Amsterdam- y se piensa que sería interesante realizar esta okupación para esa fecha. La okupación, en lo teórico, se basaba en una idea que era okupar el vacío desde el vacío, intentar empezar desde cero, y generar un nuevo tipo de centro social diferente, por decirlo de alguna forma" (entrevista a Jacobo, 2002).

¹¹⁵ El Laboratorio reunia tot un sector del moviment okupa madrileny, que era definit per Fernández Durán (2002) com a autonomia de caràcter difús. El fet de representar un espai polític i la gran quantitat de persones que hi estaven vinculades van fer que cada desallotjament es respongués amb una nova okupació en una altra ubicació diferent. Per això, entre 1997 i 2003, podem parlar de fins a quatre Laboratorios diferents: El Laboratorio 1 (1997-1998), El Laboratorio 2 (1999-2001), El Laboratorio 3 (2001-2003) i El Laboratorio 4 (dos setmanes de 2003). A l'apartat següent, analitzarem aquesta dinàmica organitzativa de l'autonomia difusa i la història d'aquesta okupació tan important pel cas madrileny (entrevista a Cristina, 2005).

¹¹⁶ "[...] la estrategia represiva cambia, empiezan los desalojos cautelares, la táctica del desgaste... Y, por otro lado - y eso es muy positivo-, se empieza a vislumbrar un espacio que ya no es estrictamente el de okupación, sino que es un espacio mucho más híbrido. Por un lado, vinculado a los movimientos globales y por otro, a los movimientos locales, a todo el tema de la rehabilitación que ya venía del año 97 con la Red de Lavapiés, que es otro elemento fundamental en el barrio. Y las intervenciones más de carácter vecinal, o sea, de repente, el movimiento okupa se reinventa como movimiento vecinal. Esto ya venía del Laboratorio, y de La Karakola. En el Labo y La Karakola se desmontó el populismo" (entrevista a Cristina, 2005).

Regional d'Associacions de Veïns de Madrid (FRAVM), ocupada la primera dècada dels 2000 per persones provinents del Centre Social Seco. De fet, el 27 de maig de 2007, Nacho Murgui, membre de Seco i de l'Associació de Veïns Los Pinos de Retiro Sur, va ser elegit president de la FRAVM (Chalmeta i Rivero a *Diagonal*, 21/07/2007).

En aquesta darrera etapa, també es produeixen dos fenòmens interessants. Per una banda, malgrat la presència cada cop més gran de la dreta fins i tot al carrer¹¹⁷ i la debilitat organitzativa del moviment per l'okupació, s'han dut a terme processos de negociació exitosos entre governs del PP i algunes cases okupades. Per altra banda -i de la mateixa manera que passa en altres territoris-, de l'entorn del moviment per l'okupació, en sorgeixen bona part de les iniciatives del nou cicle de lluites contra la globalització neoliberal (Martínez, 2007).

L'explicació de les vinculacions entre okupació i alterglobalització a Madrid forma part del següent apartat, però cal avançar alguns esdeveniments centrals per acabar amb el relat cronològic. A les ja citades euomarxes, cal afegir-hi la celebració a Madrid, el 1997, del II Encontre Intergalàctic per la Humanitat i Contra el Neoliberalisme, l'organització de l'expedició madrilenya la contra cimera del Banc Mundial i l'FMI a Praga el setembre de 2000 i el sorgiment del Moviment de Resistència Global (MRG).

Bé, jo arribo a les experiències relacionades amb l'okupació a través d'altres històries. En primer lloc, per una afinitat de tota la vida. Un sempre s'ha mogut per aquest tipus d'àmbits, pels centres socials okupats. D'alguna manera, l'oferta cultural que consumia sempre havia estat molt relacionada amb aquest tipus de relació. I és –sobretot- a través de la feina d'altres espais que es relacionen amb les okupacions, des del 97 amb el II Encontre Intercontinental contra el Neoliberalisme fins a la preparació de les mobilitzacions de Praga. És sobretot a partir d'aquí que una pila de gent que vam confluïr al voltant de l'MRG de Madrid -que estàvem treballant el tema de la lluita contra la globalització capitalista a Madrid- ens vam relacionar d'una manera molt estreta, com una mena de procés de simbiosi, amb el centre social El Laboratorio -en aquells moments a la seva segona etapa- situat a la plaça de Cabestreros. Aleshores es va iniciar un procés d'enriquiment i de derivacions mútues que va fer que ara molta gent de l'MRG formi part molt activa del que és el projecte del Laboratorio (entrevista a Nano, 2002).¹¹⁸

¹¹⁷Manifestacions -els anys 2005, 2006 i 2007- de la dreta populista contra el matrimoni homosexual, contra el procés de pau al País Basc i a favor de l'obligatorietat de la religió en l'ensenyament públic (Adell, 2007).

¹¹⁸“Bueno, yo recalco en experiencias relacionadas con la okupación a través de otras historias. En primer lugar, por una afinidad de toda la vida. Uno siempre se ha movido en este tipo de ámbitos, en centros sociales okupados. De alguna manera, la oferta cultural que uno consume siempre había sido muy relacionada con este tipo de relación. Y es sobre todo a través del trabajo de otros espacios que se relacionan con las okupaciones, desde en el 97 con el II Encuentro Intercontinental contra el Neoliberalismo, hasta después con la preparación de las movilizaciones de Praga. Es sobre todo a partir de ahí que un montón de gente que confluimos entorno al MRG de Madrid, que estamos trabajando el tema de la lucha contra la globalización capitalista en Madrid nos relacionamos de una manera muy estrecha, como una especie de proceso de simbiosis, con el Centro Social Laboratorio -en aquel momento en su segunda etapa- en la plaza de Cabestreros. Entonces ahí se da un proceso de mútuo

I, finalment, un altre aspecte de *l'oportunitat política* ens mostra un canvi de cicle l'any 2001. Es tracta de la propensió de l'Estat a la repressió contra els moviments socials, que a Madrid -igual que a Barcelona- s'accentua en forma d'una persecució de les activistes del moviment per l'okupació.

Des del mes d'octubre de 2001 fins a la primavera de 2002, va ser una època de molt control. De fet, es va arribar a posar en marxa una iniciativa que va consistir a fer una denúncia pública. Vam posar prop de 35 denúncies d'episodis repressius als jutjats de la plaça Castilla: segrestos, interrogatoris il·legals, etc... El cas més sagnant va ser el d'un company que va romandre quatre hores segrestat i donant voltes dins un cotxe per l'extraradi de Madrid (entrevista a Nano, 2002).¹¹⁹

En resum, el moviment per l'okupació madrileny presenta una periodització molt similar al català, el basc i el del conjunt de l'Estat, amb una primera etapa de naixement i consolidació, una segona d'eclosió i centralitat política i una tercera -'actual- en què el moviment s'integra, amb les seves pròpies formes i de maneres diferents en cada cas, al nou cicle de lluites. Un activista okupa madrileny resumia aquestes etapes i les línies polítiques i estètiques que les van acompanyar de la següent manera:

Des dels inicis del procés del Laboratorio, per nosaltres, ens vam trobar com en una nova etapa. O sigui, és una etapa en la qual es recull tota l'experiència anterior: la primera etapa molt circumscrita a l'experiència alemanya, a la creació d'una identitat okupa -d'una identitat de banda, en certa manera (es parlava de "formar bandes, prendre cases")-, l'entrada de discursos més feministes i antimilitaristes -tots ells lligats a la quotidianitat-, que per nosaltres són molt importants i dels quals no ens volem desprendre per res. Després, també hi ha el procés dels italians, de construcció de discursos, de fer política. No només parlar d'allò que és polític, sinó de la possibilitat de fer política, és a dir, intervenir en la societat i els problemes que hi ha i generar una força de dissidència. Podem dir que, a Madrid, això funciona. A partir de l'okupació del Laboratorio és difícil avaluar com es troba el moviment perquè és molt difícil, ara mateix, parlar fins i tot del fet que existís un moviment d'okupacions a Madrid. Hi ha unes cases okupades i uns centres socials que estan treballant en una línia molt concreta i, en certa manera, difusa. És molt difícil restringir i dir on són els límits d'aquest grup de cases i centres socials, però sí que és

---

enriquecimiento y de mutuas derivas que hace que mucha gente del ahora forme parte muy activa de lo que es el proyecto del Laboratorio" (entrevista a Nano, 2002).

¹¹⁹ "Desde octubre de 2001 hasta la primavera de 2002, fue una época de mucho control. De hecho, se llegó a poner en marcha una iniciativa que consistió en hacer una denuncia pública. Hicimos unas 35 denuncias de episodios represivos en los juzgados de la Plaza de Castilla: secuestros, interrogatorios ilegales,... El caso más sangrante fue un compañero que estuvo 4 horas secuestrado dando vueltas en un coche por el extrarradio de Madrid" (entrevista a Nano, 2002).

una línia de lluita contra una administració despòtica i que s'albira com un mur (entrevista a Jacobo, 2002).¹²⁰

6.2. DE L'AUTONOMIA ORGANITZADA A L'AUTONOMIA DIFUSA

El moviment per l'okupació madrileny assenta la seva influència en la política i les polítiques en un *capital social crític* variable i en evolució contínua. Al llarg d'aquests 25 anys (1984-2009), els canvis en la composició i la naturalesa de les bases socials del moviment es poden simplificar en una tendència que he anomenat *De l'autonomia organitzada (anys 90) a l'autonomia difusa* (primera dècada del mil·lenni). Com he explicat al tercer capítol de la tesi, en aquest apartat de l'anàlisi abordaré aquells elements que tenen més relació amb les *estructures de mobilització* i que abasten des del fins a les *estratègies de mobilització*, passant pel *perfil dels membres* i les *formes organitzatives del moviment*. Es tracta de la variable que, en el model analític, he anomenat *capital social crític*.

En primer lloc, quan parlem d'okupació a Madrid, de quantes experiències estem parlant? Quin nombre de gent es mou dins les *xarxes crítiques* d'okupació? Quants habitatges i centres socials conformen l'entorn social del moviment? Com sempre, com que es tracta d'un moviment que s'aglutina al voltant d'una pràctica -l'okupació- durament reprimida i d'una base social fonamentalment jove i variable, es fa difícil de quantificar. Així, en una de les aproximacions al camp, el novembre de 2002, un dels entrevistats em donava aquestes dades:

De centres socials, hi ha El Laboratorio, La Biblio, Seco, La Casika a Móstoles, el Centro de Cultura Popular El Barrio al passeig d'Extremadura, el Centro de Cultura Popular de Prosperidad... ara mateix, crec que poc més. Sempre hem considerat que La Escuela Popular de Prosperidad participava de les iniciatives dels centres socials, ja que ve d'un espai okupat i és un projecte autogestionat. Igual que l'Ateneo Libertario de Villaverde. Després, de cases okupades, a Estrecho, un barri on hi van arribar a haver catorze cases i un centre social, ara mateix en queden cinc. El que passa és que són cases okupades que no fan militància del fet de ser okupades. A Vallecas també n'hi ha tres al voltant de

¹²⁰Desde el inicio del proceso del Laboratorio, para nosotros nos encontramos como en una nueva etapa. O sea, es una etapa en la que se recoge todo lo anterior: la primera etapa muy circunscrita a la experiencia alemana, a la creación de una identidad okupa -de una identidad de banda, en cierto sentido (se hablaba de "formar bandas, tomar casas")-, la entrada de discursos más feministas i antimilitaristas -todos ellos ligados a lo cotidiano-, que para nosotros son muy importantes y de los que no nos queremos desprender para nada. Luego está el proceso de los italianos, de construcción de discursos, de hacer política, no hablar sólo de lo político, sino también la posibilidad de hacer política, es decir, intervenir en la sociedad y en los problemas que hay y generar una fuerza de disidencia. Digamos que en Madrid eso funciona. A partir de la okupación del Laboratorio es difícil evaluar cómo se encuentra el movimiento, porque es muy difícil ahora hablar incluso que exista un movimiento de okupaciones en Madrid. Existen unas casas okupadas y unos centros sociales que están trabajando en una línea muy concreta y, en cierta medida, difusa. Es muy difícil restringir y decir dónde están los límites de ese grupo de casas y centros sociales, pero sí que es una línea de lucha contra una administración despótica y que se vislumbra como un muro" (entrevista a Jacobo, 2002).

Seco... és a dir, de cases ocupades, n'hi ha milers a Madrid, però em refereixo a les són habitades per gent que participa del moviment. A Lavapiés, El Puntal; al carrer Ave Maria una altra; a Móstoles també hi ha un habitatge. La Casika és un centre social molt interessant perquè sí que manté una identitat molt dels noranta, potser molt més semblant al que són els centres socials a Barcelona, un espai molt més polititzat (a nivell d'identitat)... La veritat és que no ens trobem en el millor moment perquè, a Madrid, hi van arribar a haver onze centres socials i cinquanta cases okupades del moviment, entre els anys 94 i 98 (entrevista a Panzer, 2002).¹²¹

Així doncs, l'etapa d'auge del moviment -a mitjans dels 90- va agrupar uns onze centres socials okupats i cinquanta habitatges. Després d'una marcada crisi els primers anys 2000 i ja fora de l'espai temporal tractat a fons en aquesta tesi, el moviment okupa madrileny ha recuperat aquests guarismes entre 2007 i 2009. Segons Jacobo Rivero (2008), el juliol de 2008 existien tretze centres socials okupats a la comunitat de Madrid: La Gatonera al barri Carabanchel, El Antídoto al barri d'Estrecho, el Palacio Social Okupado al carrer Atocha, La Gotera a Leganés, La Bota a Ciempozuelos, La Ironía al barri de Vallecas, La Fábrica de Sueños a Villalba, El Cierre a Getafe, La Traba al barri de Legazpi, l'Espacio Polivalente Okupado Patio Maravillas al barri de Malasaña, La Casika a Móstoles, la Escuela Taller a Alcorcón i El Solar a Lavapiés. A aquests tretze centres socials, cal afegir-hi el poble okupat de Navalquejigo, situat a la serra nord i, per tant, fora de la Comunitat de Madrid, però amb estretes relacions amb aquestes okupacions, el CS El Nido de Guadalajara. Amb alguna petita variació -a causa dels desallotjaments i les noves okupacions-, aquesta és la mateixa dada que ofereix l'Asamblea de Centres Socials de Madrid i Guadalajara a la seva pàgina web, l'agost de 2009 (<http://www.okupatutambien.net/>). Si als centres socials okupats hi sumem aquells que s'han legalitzat (com La Prospe, Seco o La Eskalera Karakola) o d'altres d'afins (com el CSA La Tabacalera de Lavapiés), podem parlar d'una vintena de centres socials que aboguen per l'autogestió a Madrid (*El País*, 2 d'agost de 2010).

---

¹²¹ "Centros sociales está El Laboratorio, La Biblio, Seco, La Casika en Móstoles, el Centro de Cultura Popular El Barrio en el paseo de Extremadura, el Centro de Cultura Popular de Prosperidad, ahora mismo creo que poco más. En esa onda siempre hemos creído que La Escuela Popular de Prosperidad participaba de las iniciativas de los centros sociales, en cuánto que viene de un espacio okupado y que es un proyecto autogestionado. Igual que el Ateneo Libertario de Villaverde. Luego, casas okupadas, en Estrecho, que fue un barrio donde llegó a haber catorce y un centro social, ahora mismo quedan cinco. Lo que pasa que son casas okupadas que no hacen militancia del hecho de ser okupadas. En Vallecas, también existen tres alrededor de Seco,... (O sea, casas ocupadas hay miles en Madrid, pero me refiero a las que habita gente que participa del movimiento). En Lavapiés, El Puntal, en la calle Ave María hay otra, en Móstoles también hay una vivienda. La Casika es un centro social muy interesante porque sí que mantiene una identidad muy de los noventa, quizá mucho más parecido a lo que son los centros sociales en Barcelona, un espacio mucho más politizado (a un nivel de identidad)...La verdad es que no estamos en el mejor momento. Porque llegó a haber once centros sociales y cincuenta casas okupadas en Madrid del movimiento, entre el 94 y el 98" (entrevista a Panzer, 2002).

Ara bé, com s'ha organitzat aquest *capital social crític*? Quines estructures hi ha hagut? Quines han estat les *identitats* presents dins el moviment okupa? Intentaré donar resposta a aquestes preguntes durant els dos subapartats següents, que fan referència a dos maneres d'organitzar-se, de generar identitat pròpia i de fer front a les lluites presents en el moviment okupa de Madrid.

6.2.1. LUCHA AUTÓNOMA: UNA EXPERIÈNCIA ORGANITZATIVA SINGULAR

Si existeix una diferència fonamental pel que fa al capital social crític del moviment okupa madrileny respecte al català i el basc, aquesta és l'experiència de la coordinadora de col·lectius Lucha Autónoma. No es tracta d'una estructura organitzativa estrictament okupa -com podríem definir, d'alguna manera, l'Assemblea d'Okupes de Barcelona¹²²- però sí que està formada sobretot per okupes. Al següent apartat explicaré, breument, els onze anys d'història intermitent d'aquesta organització (1990-2001) que, amb la seva dissolució definitiva el març de 2001, marca particularment el canvi de cicle en el moviment okupa madrileny, també pel que fa a aquesta variable de l'anàlisi: *de l'autonomia organitzada a l'autonomia difusa*.

El 1990, la Casa de Campo de Madrid va acollir les jornades fundacionals de Lucha Autónoma, que es constituïa com una coordinadora de quatre petits col·lectius de prop de vuit persones. Els principis fundacionals de la nova organització eren:

[...] l'autoorganització i l'assemblea com a òrgan decisor, l'antiautoritarisme, el rebutjament de tota jerarquia o avantguarda i el plantejament d'alternatives de lluita i d'organització que ens uneixin dins una línia anticapitalista i antipatriarcal (Document fundacional, a Wilhelmi, 1998).¹²³

Tres d'aquests col·lectius es dedicaven al treball de barri i es reunien a centres socials ocupats, mentre que el quart, *Molotov*, era un butlletí de contrainformació. També s'hi ha de sumar la presència, a títol individual, de nombroses persones del Centre Social Minuesa, emblema de l'okupació madrilenya del moment. Es tractava, en definitiva, d'un sector del moviment autònom (i també del moviment okupa) que apostava per l'organització formal en estructures que perduressin en el temps i que desenvolupessin un treball polític constant (Casanova, 2002).

¹²² Encara que, com hem vist en el cas català, les assemblees d'okupes de vegades s'obrien a la participació d'altres col·lectius. L'Assemblea d'okupes de Madrid, fundada el 1986 (després del desallotjament d'Amparo), es dissoldrà el 1988 (Boyer i Goitre, 2003).

¹²³ “[...] la autorganización y la asamblea como órgano decisorio, el antiautoritarismo, el rechazo de toda jerarquía o vanguardia y el planteamiento de alternativas de lucha y de organización que nos unan dentro de una línea anticapitalista y antipatriarcal” (Document fundacional, a Wilhelmi, 1998).

A la coordinadora, s'hi van afegir alguns col·lectius de forma esporàdica durant els anys 91 i 92. Però el més destacable d'aquesta primera etapa va ser la creació de Lucha Autónoma-Estudiantes, a l'escalf de les mobilitzacions antitaxes de 1993. D'altra banda, aquesta primera Lucha Autónoma va impulsar alguns dels primers nuclis del que després coneixeríem com a moviment antiglobalització, com per exemple les marxes contra l'atur o la campanya *50 Años Bastan*, contra el FMI i el BM. Ho va fer comptant amb pocs aliats (el sindicat llibertari Solidaridad Obrera i l'Asociación de Madres contra la Droga) i amb un fort sectarisme contra altres organitzacions d'esqueres (el sindicat CGT, els partits IU, LCR o MC).

El 1994 va ser un any d'inflexió dins la coordinadora de col·lectius. Per una banda -com comentaré en l'apartat següent-, la contrainformació es reforçà a l'estiu amb la fusió de l'agència de notícies UPA i el butlletí *Molotov* (Casanovas, 2002). Per altra banda, al Centre Social Seco -dinamitzat per un col·lectiu pertanyent a Lucha Autónoma- es van organitzar unes jornades estatals de l'àrea de l'autonomia, que van mostrar les grans dificultats d'estructurar aquest sector polític. Però, precisament aquell mateix any -uns mesos abans i després del desallotjament de Minuesa-, es van visualitzar clarament les diferències entre els dos sectors de l'autonomia madrilenya: el que s'organitzava al voltant de Lucha Autónoma i, per tant, partidari de formes estables d'organització i el que podríem anomenar autonomia difusa, partidari d'un treball organitzatiu en xarxa i no formalitzat en estructures permanents.

Segons Casanovas (2002), una altra diferència important entre aquests dos sectors és cap a qui dirigeixen el seu treball als centres socials. Sempre segons aquest autor, els partidaris de l'autonomia organitzada prioritzarien el treball local dels centres socials vers els joves "no militants" dels barris; mentre que els partidaris de l'autonomia difusa dirigirien les activitats dels centres socials cap als joves militants i simpatitzants de l'autonomia de tot Madrid. Aquesta diferència pot ser rellevant en relació a la conformació del *capital social crític* del moviment okupa i a les tàctiques per aconseguir coalicions promotores capaces d'incidir en les polítiques públiques. Els casos de Seco i La Eskalera Karakola que analitzaré a l'apartat quatre podran il·lustrar les evolucions de tots dos sectors i les diferents formes d'afrontar processos de negociació.

Després del desallotjament de Minuesa -el 1994- i fins l'okupació del CSO El Laboratorio el 1998, el sector del moviment que apostava per les estructures difuses es quedà sense un referent fort. D'aquesta manera, Lucha Autónoma quedava com a referent organitzatiu del moviment per l'okupació madrileny, si més no pel que fa a la construcció i defensa dels centres socials (Wilhelmi, 1998).

Aquells anys, Lucha Autónoma organitzava les manifestacions més emblemàtiques de l'àrea de l'autonomia madrilenya: les antifeixistes de cada 20 de novembre i les antipresons del 31 de desembre. Entre el 1995 i el 1997, paral·lelament, es va produir un creixement de la coordinadora i un increment de la repressió i la criminalització sobre aquesta per part de l'Estat i dels mitjans de comunicació.

A partir del 97, quan va arribar el PP, es va notar. No sé si per això, perquè realment va ser una estratègia que venia de la brigada d'informació. Potser perquè aquesta part de la brigada d'informació ja estava més madura i ens coneixia millor. És quan comencen a aparèixer organigrames de Lucha Autónoma a la premsa que parlen de 200 grups que depenen de Lucha Autónoma. Deien que érem 2.500 militants, que teníem Madrid pres i que era el moment de *fotre'ns el gran pal* perquè ens estàvem ensenyorint dels carrers, que érem uns grups radicalíssims amb contactes amb *Jarrai*... Lamentable, vaja (entrevista a Panzer, 2002).¹²⁴

Un informe de la brigada d'informació de la Policia Nacional espanyola filtrat al diari *El País* (27 de març de 1998) afirmava que Lucha Autónoma utilitzava tècniques de guerrilla urbana, que tenia *Jarrai* com a exemple i que algun dels seus membres pertanyia als GRAPO. L'Informe també sostenia que Lucha Autónoma "s'infiltra als instituts, on duen a terme una marcada labor de proselitisme" (*El País*, 27/03/1998). El mateix article del diari esmentat contenia l'organigrama a què feia referència l'okupa entrevistat, al més pur estil de les notícies sobre entramats terroristes.

Malgrat l'alarmisme de la premsa, la veritat és que la coordinadora de col·lectius Lucha Autónoma cada cop organitzava menys col·lectius en relació al creixement de centres socials okupats i grups de l'àrea de l'autonomia al Madrid de finals dels 90. De fet, l'estiu de 1998, en una carta enviada a més de trenta col·lectius i centres socials okupats, els set col·lectius que en aquells moments integraven Lucha Autónoma van llançar una proposta per superar aquest marc organitzatiu (Wilheimi, 1998). D'alguna manera, Lucha Autónoma s'autodissolia i plantejava a la resta del moviment la necessitat d'agrupar-se en una organització horitzontal més àmplia. Sis mesos més tard, el febrer de 1999, més de vint grups es van reunir al Centre Social Seco per abordar aquestes qüestions:

---

¹²⁴ "A partir del 97, cuando llega el PP, se notó. No sé si por eso porque realmente fue una estrategia que venía de la brigada de información. Quizá porque ya esa parte de la brigada de información está más madura, ya nos conoce mejor. Es cuando en la prensa empiezan a aparecer organigramas de Lucha Autónoma con 200 grupos que dependen de Lucha Autónoma, decían que éramos 2.500 militantes, que teníamos Madrid tomado y que era el momento de darnos el gran palo porque nos estábamos haciendo con las calles, que éramos unos grupos radicalísimos, con contactos con Jarrai... Lamentable, vamos" (entrevista a Panzer, 2002).

Lucha Autónoma era un referent únic per l'autonomia a Madrid, però l'autonomia madrilenya a finals dels 90 havia crescut, s'havia diversificat i era molt més complexa. I veiem com Lucha Autónoma perd el paper que complia. Llavors, veiem la necessitat de dissoldre Lucha Autónoma i obrir un procés constituent, que són aquestes jornades que es fan a Seco i on, a la primera sessió, jo recordo que quasi hi havia cent persones i pico amb la idea d'intentar posar en comú les discussions de com organitzar l'autonomia madrilenya (entrevista a Panzer, 2002).¹²⁵

El procés de debat es perllongà durant tres assemblees i de seguida van cristal·litzar dos postures clarament diferenciades: per una banda, els que volien crear una estructura de coordinació permanent i, per l'altra, els que volien impulsar una xarxa basada en iniciatives polítiques concretes. Entre aquests darrers, destaquen dos centres socials molt importants: El Laboratorio i La Eskalera Karakola.

La impossibilitat d'arribar a un acord va acabar amb la separació definitiva del moviment entre els sectors de l'autonomia organitzada i l'autonomia difusa. Els primers, el juliol de 1999, van refundar la coordinadora Lucha Autónoma, dins la qual van aconseguir aglutinar tretze grups. Els altres van deixar de reunir-se per manca de quòrum dos assemblees més tard. La nova Lucha Autónoma estava formada per més grups, però menys forts. El treball comú va ser més laboriós de consensuar i el que es potencià més van ser els debats i el treball local als barris (Casanova, 2002).

Aquesta nova Lucha Autónoma va anar perdent protagonisme davant l'altre sector del moviment, molt més ben situat en el marc de l'emergència del nou moviment global. D'altra banda i de forma molt ràpida, la coordinadora perdrà força amb la desaparició d'alguns dels seus col·lectius i continuarà amb problemes interns que, finalment, provocaran la seva dissolució definitiva el març de 2001 (Morán, 2002).

6.2.2. XARXES OKUPES I NOVES IDENTITATS: LES OKUPACIONS COM A ESPAI D'AGREGACIÓ DE LA PROTESTA SOCIAL

En l'estructuració del *capital social crític* del moviment okupa madrileny, l'experiència de Lucha Autónoma havia conviscut sempre amb altres identitats i formes d'entendre el moviment. Aquestes altres tendències es van començar a consolidar amb l'okupació -el 1998- del CSO El Laboratorio i, en aquell moment, se les anomenà "autonomia difusa".

¹²⁵ "Lucha Autónoma era como un referente único para la autonomía dentro de Madrid, pero la autonomía madrileña a finales de los 90's había crecido, se había diversificado y era mucho más compleja. Y vemos que Lucha Autónoma pierde el papel que cumplía. Entonces, vemos la necesidad de disolver Lucha Autónoma y abrir un proceso constituyente, que son estas jornadas que se hacen en Seco i donde, en la primera sesión, yo recuerdo que casi se rondaron las ciento y pico personas con la idea de ver cómo poner en común las discusiones de cómo organizar la autonomía madrileña" (entrevista a Panzer, 2002).

En aquest procés, hi ha gent que prové de diferents centres socials autònoms i hi ha gent que ve de Lucha Autónoma. Gent que ha deixat Lucha Autónoma i gent que encara forma part de Lucha Autónoma. Però, diguem que, al cap de pocs mesos, hi ha una mena de ruptura entre el que llavors es deia “autonomia difusa” -que era la gent que vivia a les cases okupades, participava a diferents centres socials o grups d’afinitat- i el que era l’“autonomia organitzada”, representada per Lucha Autónoma, que tenia una idea molt concreta de centre social i, en certa manera, molt estricta ideològicament [...] Poc a poc, El Laboratorio va generant una identitat política pròpia a partir d’una autonomia molt difusa i d’un qüestionament bastant fort de tots els grans dogmes de l’okupació, de l’autonomia, de tot (entrevista a Jacobo, 2002).¹²⁶

Aquest nou estil de fer okupació a Madrid es caracteritza per un grau d’obertura més gran cap a altres moviments socials o corrents polítics i una disposició oberta a la negociació (qüestió que tractaré al capítol següent). Al mateix temps, la seva estètica i el seu *repertori participatiu* és més semblant al dels nous moviments globals. No només El Laboratorio, sinó altres centres socials com Seco o La Eskalera Karakola, es poden incloure en aquest model de l’autonomia difusa.

El to i l’estil que té el moviment antiglobalització és un estil bo, horitzontal, descentralitzat, en xarxa, federal. Però jo crec que aquest nou to de moviment autònom va ser essencial perquè el barri deixés de tenir aquest vincle que tenia amb el moviment més tradicional, de tribu urbana i tal. Va quedar estancat i no va fer el pas polític, el pas que van fer El Labo i Seco [...] O sigui, coses com el que passa al Laboratorio o la Xarxa de Lavapiés, coses com el que està passant a la Federació d’Associacions de Veïns: les noves aliances informals que s’estan donant, la relació que tenim amb coordinadores de barris o amb la vella tradició de lluita contra la marginació, el tema de les presons... Fins i tot aliances tant amb la CGT [...] com amb la CNT o les aliances històriques que hi ha amb el sindicat Solidaritat Obrera (que són la segona força sindical al metro, per exemple). També el fet de saber llegir de manera oportuna les diferents radicalitzacions que hi ha dins de Comissions Obreres, saber entendre espais -amb totes les diferències i distàncies que hi ha-, les aliances que poden haver-hi amb Espacio Alternativo, amb gent de grups de la universitat. I tot aquest entramat que hi ha a Madrid, jo crec que, si es va combinant, pot recordar els vells moviments (obrer, estudiantil, de barri...) però amb un to que creui totes aquestes temàtiques de manera seriosa: ecologisme, feminisme, autonomia, desobediència, el tema del

¹²⁶ “En este proceso hay gente que viene de diferentes centros sociales autónomos y hay alguna gente que viene de Lucha Autónoma. Gente que ha dejado Lucha Autónoma y gente que está en Lucha Autónoma en ese momento. Pero digamos que a los pocos meses hay una especie de ruptura entre lo que entonces se llamaba la “autonomía difusa”, que era la gente que vivía en las casas okupadas, participaba en diferentes centros sociales o grupos de afinidad, y lo que era la “autonomía organizada” representada por Lucha Autónoma, que tenían una idea como muy concreta de centro social, y en cierto sentido como muy estricta ideológicamente. [...] Poco a poco El Laboratorio va generándose una propia identidad política en base a una autonomía muy difusa y a un cuestionamiento bastante fuerte de todos los grandes dogmas de la okupación, de la autonomía, de todo” (entrevista a Jacobo, 2002).

software lliure... com una barreja de temàtiques amb els vells moviments i, a la vegada, formant part d'ells (entrevista a Panzer, 2002).¹²⁷

L'aposta per participar en el nou cicle de lluites -no com a element separat o marginal, sinó en confluència amb tota la pluralitat de les *xarxes globals*- comporta canvis en la mateixa identitat de l'okupa, tant des del punt de vista estètic com fins i tot vital o filosòfic.

En algunes iniciatives -com poden ser les que jo conec, com El Laboratorio- sí que hi ha una certa... suavització, d'alguna manera, d'elements potser més estètics o més visibles dels que és la identitat okupa. I, sobretot, una renúncia més o menys conscient de ser encasellats únicament com a okupes-okupes. Sí, som okupes, però -a més- som uns okupes que som veïns d'aquest barri, que vivim al barri, que habitem amb dificultats, que ens relacionem amb altres persones, amb altres iniciatives, amb altres processos vius que tenen lloc en aquest barri i que treballem en aquesta realitat i en aquest territori (entrevista a Nano, 2002).¹²⁸

Ara bé, com en tot procés, aquestes noves identitats okupes ja es van començar a manifestar al llarg dels anys 90 -en trencament, potser, amb l'estètica dels 80- i, després, es van consolidar a través d'experiències com El Laboratorio o La Eskalera Karakola.

Total, que es trencava amb tota una estètica del que havien estat els finals dels vuitanta, que era una estètica i una forma de fer política que provenia de l'imaginari autònom alemany, de tot el que havien estat les okupes a Holanda i, sobretot, a Alemanya i tot el que havia estat la lluita armada a Alemanya. Un altre referent important d'aquest període era Euskadi i el moviment d'alliberament nacional basc (MLNV). I llavors, jo crec que, el que va passar a

---

¹²⁷ "El tono o el estilo que tiene el movimiento antiglobalización es un estilo bueno, horizontal, descentralizado, en red, federal. Pero yo creo que ese nuevo tono de movimiento autónomo fue esencial para que el barrio dejase de tener ese enganche que tenía con el movimiento más tradicional, de tribu urbana y tal. Se quedó estancado y no dio el paso político, el paso que dieron El Labo o Seco. [...] O sea, cosas como lo que pasa en El Laboratorio o la Red de Lavapiés, cosas como lo que está pasando en la Federación de Asociaciones de Vecinos: nuevas alianzas informales que se están dando, la relación que tenemos con coordinadoras de barrios o con la vieja tradición de lucha contra la marginación, el tema de las cárceles... Incluso alianzas tanto con CGT, [...] como con CNT, o las alianzas históricas que hay con el sindicato Solidaridad Obrera (que son segunda fuerza sindical dentro del metro, por ejemplo). También el saber leer de una manera oportuna las distintas radicalizaciones que hay dentro de Comisiones Obreras, saber comprender espacios -con todas las diferencias y distancias que hay- alianzas que pueda haber con Espacio Alternativo, con gente de grupos de universidad. Y todo ese entramado dentro de Madrid yo creo que si se va combinando puede recordar los viejos movimientos (obrero, estudiantil, barrial...) pero con el tono cruzando todas esas temáticas de forma seria: ecologismo, feminismo, autonomía, desobediencia, el tema del software libre,... como una mezcla de temáticas con los viejos movimientos y a la vez constituyendo parte de ellos" (entrevista a Panzer, 2002).

¹²⁸ "En algunas iniciativas -como pueden ser al menos las que yo conozco como El Laboratorio- sí que hay una cierta... suavización, de alguna manera, de elementos quizá más estéticos o más visibles de lo que es la identidad okupa. Y sobre todo una renuncia más o menos consciente a ser únicamente encasillados como okupas-okupas. Sí, somos okupas pero además somos unos okupas que somos vecinos de este barrio, que vivimos en este barrio, que habitamos en dificultad, nos relacionamos con otras personas, con otras iniciativas, con otros procesos vivos que se dan en este barrio, y que trabajamos sobre esta realidad y sobre este territorio" (entrevista a Nano, 2002).

Lavapiés després del desallotjament de Minuesa va ser que, de sobte, un altre corrent que havia estat en contacte amb les okupacions, però que tenia una formació molt més diversa, amb incidència de les lluites estudiantils del 87 [...] gent que provenia d'altres moviments socials o gent que tenia una vena més artística, d'alguna manera, gent amb altres plantejaments, va començar a okupar en aquell moment. I llavors ja no tenien els mateixos lemes o consignes que havia tingut el moviment. El moviment d'okupació havia dit: "okupa i resisteix", una lògica així... molt de sacrifici, i llavors va entrar una lògica més aviat de desig, de plaer, com un discurs més deleuzià (de Deleuze), gent que venia de Filosofia, d'estar al moviment estudiantil, de tenir una composició molt més feminista. Perquè la gent que va començar a okupar a Lavapiés després del desallotjament de Minuesa era gent que escrivia a les parets: "*Amor mío, no hay palabras*", gent que escrivia uns eslògans totalment poètics [...]

I moltes eren coses que després s'han desenvolupat a La Karakola o El Laboratorio i era una estètica totalment diferent, ja no tant basada en la lluita, en el sacrifici i en allò heroic... sinó una lògica molt més de joc i de reordenació de l'imaginari de la vida quotidiana. Autogestió sí, però també intervenció a nivell d'imaginari de la vida quotidiana. I això va funcionar a Lavapiés a mitjans dels 90 i va desplaçar una mica, tot i que sempre ha estat en tensió, els discursos tradicionals de l'okupació (entrevista a Cristina, 2005).¹²⁹

Atès que l'experiència del Laboratorio ha tingut una gran centralitat en el moviment okupa madrileny i un gran interès per la conformació del *capital social crític*, val la pena dedicar-li unes pàgines. La manca d'*estructures estables* teoritzada per aquest sector del moviment convivia, però, amb la percepció que calia un espai aglutinador. Després dels desallotjaments de Minuesa o La Guindalera, no existien espais d'aquestes característiques, és a dir, de grans dimensions i situats el centre de Madrid. Per això un nombrós grup de persones provinents del món de l'okupació, però també dels nous moviments emergents contra la globalització capitalista, van decidir okupar El Laboratorio l'any 1998.

---

¹²⁹ "Total, que se rompía con toda una estética de lo que había sido finales del los ochenta, que era una estética y una forma de hacer política que venía del imaginario autónomo alemán. De todo lo que habían sido las okupas en Holanda y, sobre todo en Alemania, y todo lo que había sido la lucha armada en Alemania. Otro referente importante de ese período era Euskadi y el MLNV. Y entonces, yo creo que, lo que ocurrió en Lavapiés después del desalojo de Minuesa fue que, de repente, otra corriente que había estado en contacto con las okupaciones, pero que tenía una formación mucho más diversa, con incidencia de las luchas estudiantiles del 87 [...] gente que provenía de otros movimientos sociales, o gente que tenía una vena más artística, de alguna manera gente que tenía otros planteamientos, empezó a okupar en aquel momento. Y entonces ya no tenían los mismos lemas, o las mismas consignas que había tenido el movimiento de okupación. El movimiento de okupación había dicho "okupa y resiste", una lógica así... muy sacrificial, y allí entró una lógica más de deseo, de placer, como un discurso más deleuziano (de Deleuze), gente que venía de filosofía, de estar en el movimiento estudiantil, de tener una composición mucho más feminista. Porque la gente que empezó a okupar en Lavapiés después de Minuesa era gente que escribía en las paredes: "Amor mío, no hay palabras", gente que escribía unos eslogans totalmente poéticos [...] Y muchas eran cosas que se han desarrollado después en La Karakola o en El Laboratorio y que era una estética totalmente distinta, no basada tanto en la lucha, en el sacrificio y en lo heroico y tal, sino una lógica mucho más de juego y de reordenación del imaginario de la vida cotidiana. Autogestión, si, pero también intervención a nivel de imaginario de la vida cotidiana. Y eso funcionó en Lavapiés a mediados de los 90 y desplazó un poco, aunque siempre ha estado en tensión, los discursos tradicionales de la okupación" (entrevista a Cristina, 2005).

[...] la necessitat de mantenir sempre un referent al centre de Madrid, un centre social fort, amb una vocació metropolitana, que servís una mica d'agregació de totes les iniciatives que estaven sorgint al voltant de l'okupació, però no només aquestes, sinó també de les polítiques més relacionades amb les reivindicacions metropolitanes [...] I així és com sorgeix el primer Laboratorio. Sorgeix d'una okupació pública massiva (també era una manera nova de respondre davant el Codi Penal, que havia transformat l'okupació en delictes). Es fa públicament, de dia, amb cent i pico persones que hi entren alhora i amb més de tres-centes persones que s'autoinculpen d'haver okupat aquest centre social. D'unes primeres assemblees on hi ha un dinamisme brutal i a les quals ve molta gent de tots els barris, de totes les sensibilitats polítiques, de totes les cultures... comença a formar-se una mica el que va ser el projecte del Laboratorio. Adquireix aquest nom com a espai d'experimentació. Bé, era un nom que al·ludia a l'ús de l'edifici que es va okupar en aquell moment (Embajadores 78 havien estat uns antics laboratoris), però també una mica al caire polític d'aquest nou centre social: una iniciativa nova que volia experimentar i investigar sobre el mateix moviment -ja que vèiem coses una mica anquilosades-, però també una mica fer apostes per sortir de la dinàmica okupació-desallotjament-okupació. Aquestes eren -a grans trets- les línies bàsiques: transformar cap endins i també trencar la dinàmica infernal que hi havia a Madrid okupació-desallotjament (entrevista a Jacobo, 2002).¹³⁰

El Laboratorio 1¹³¹ era un espai molt gran, obert i situat en un barri popular. Aquests elements el van convertir en un pol d'atracció de les realitats de l'exclusió social a les quals el moviment d'okupació no estava acostumat; des de mares solteres amb problemes econòmics molt greus fins a gent enganxada a l'heroïna. D'altra banda, per primera vegada, moltes persones immigrades -amb i sense papers- es van acostar al moviment. Aquests factors començaven a incidir en la identitat i les formes de l'okupació, ja que van introduir problemàtiques socials molt fortes al centre social i, al mateix temps, conceptes de sociabilitat molt diferents dels que tenia la gent provinent del moviment de les okupacions fins aleshores.

¹³⁰ “[...] la necesidad de mantener siempre un referente en el centro de Madrid, un centro social fuerte, con una vocación metropolitana que sirviera un poco de agregación de todas las iniciativas que estaban surgiendo alrededor de la okupación, pero no sólo estas, sino también de las políticas más relacionadas con las reivindicaciones metropolitanas [...] Y así es como surge el primer Laboratorio. Surge de una okupación pública masiva (también era una nueva forma de responder al Código Penal, que había transformado la okupación en delito). Se hace de forma pública, durante el día, con ciento y pico personas que entran a la vez, con más de 300 personas que se autoinculpan de haber okupado este centro social. De unas primeras asambleas en las que hay un dinamismo brutal, que viene muchísima gente de todos los barrios, de todas las sensibilidades políticas, de todas las culturas, empieza a formarse un poco lo que fue el proyecto del Laboratorio. Adquiere ese nombre como un espacio de experimentación. Bueno, era un nombre que aludía al uso del edificio que se okupó en ese momento (Embajadores 78 habían sido unos antiguos laboratorios), pero también un poco al cariz político de este nuevo centro social: una iniciativa nueva que trataba de experimentar i investigar sobre el movimiento mismo -ya que veíamos cosas un poco anquilosadas-, pero también un poco de hacer apuestas para salir de la dinámica de okupación-desalojo-okupación. Esas eran un poco, a grandes rasgos, las líneas básicas: transformar para adentro y también romper la dinámica infernal que en Madrid había de okupación-desalojo” (entrevista a Jacobo, 2002).

¹³¹ L'anomeno Laboratorio 1 perquè, posteriorment, a causa dels successius desallotjaments, es van okupar el 2, el 3 i el 4, com ja he explicat en una nota al peu anterior. No obstant això, moltes vegades utilitzaré el nom El Laboratorio o el diminutiu El Labo, sense especificar el número, ja que aquests són els noms que utilitzava la gent del moviment per referir-se a l'emblemàtic centre social.

D'altra banda, El Laboratorio 1 va viure tot el procés de ruptura amb Lucha Autónoma, que en aquells moments estava formada gairebé en la seva totalitat pel component universitari, allunyat de les problemàtiques de les persones que s'apropaven al centre social.

D'entre les activitats que es van desenvolupar en aquest primer Laboratorio, sens dubte, destaca el fet que aquest centre social albergués els II Encuentros Intergalàctics Contra el Neoliberalisme i per la Humanitat, que van desbordar la capacitat de l'espai, arran de l'assistència de prop de 5.000 persones en un sol dia.

El 22 de desembre de 1999, El Laboratorio 1 va ser desallotjat, però només dos setmanes més tard, un grup de 27 persones va okupar El Laboratorio 2, al mateix barri de Lavapiés. Es tracta d'un espai força diferent, ja que és un edifici abandonat a mitja construcció. S'okupen els baixos com a centre social, que, si bé són molt grans, donen sensació d'espai tancat. Tot i així, aquest fet no va impedir que es generessin processos de confluència interessants en el seu si. Uns processos que van ser decisius per l'èxit posterior del Laboratorio 3, sens dubte, la més reeixida d'aquest seguit d'okupacions.

Llavors, es genera com una mena de socialització nova que, curiosament, amb un espai més tancat que no pas al Labo 1, produeix processos més oberts de construcció d'aliances, tant al barri com més enllà. i jo crec que així és com s'ha d'entendre El Laboratorio 3 (entrevista a Jacobo, 2002).¹³²

El Laboratorio 2 va ser desallotjat l'estiu de 2001, ja en plena efervescència dels moviments contra la globalització capitalista. Just després que es produís aquest desallotjament, va començar la formulació del Laboratorio 3, amb noves incorporacions de militants procedents de les lluites del barri i del moviment de resistència global.

Al Laboratorio 3, el grup inicial del Laboratorio 1 i 2 desapareix totalment, està totalment dinamitat, només quedem cinc persones, que creiem que continua essent interessant la *identitat difusa* que plantejava El Laboratorio. Ens semblava intel·ligent mantenir un nom que representava una iniciativa política i que, a més, generava un reconeixement públic, mediàtic, incòmode per l'administració, etc. [...]

Llavors s'inicia tot un procés de reunions per discutir abans d'okupar. Es fa una enquesta i es forma un nou grup, integrat per aquesta poca gent que veníem dels dos Labos, gent de l'MRG i gent que havia participat als centres socials abans de l'okupació del CS Laboratorio 1, alguna gent que havia estat a Minuesa, gent que vivia al barri de Lavapiés i gent de la Xarxa de Lavapiés.

¹³² "Entonces, se genera como una especie de socialización nueva que, curiosamente, con un espacio más cerrado que en el Labo 1, produce procesos más abiertos de construcción de alianzas, tanto en el barrio como fuera de él. Y yo creo que así es como hay que entender El Laboratorio 3".

Llavors es reprèn una mica la idea inicial del Laboratorio 1, però sense la ingenuïtat d'aleshores (entrevista a Jacobo, 2002).¹³³

El senyal d'identitat més fort d'aquest nou centre social okupat eren les lluites socials que s'estaven desenvolupant al barri de Lavapiés, en què es barrejava el veïnat tradicional, persones immigrades i joves més identificables amb el perfil de l'okupa. Un exemple del que també podríem incloure en la definició de *nou moviment veïnal* que he exposat als capítols teòrics és la Xarxa de Lavapiés. Es tracta d'un grup de veïns i veïnes que s'organitzen per donar resposta col·lectiva a les diverses problemàtiques que viu el barri: preus abusius del lloguer, especulació urbanística, assetjament immobiliari, infrahabitatge, desnonaments, etc. Mentre existia aquesta okupació, la Xarxa es reunia al Laboratorio 3 i li va donar suport en tot moment.

El segon component polític del Laboratorio 3 era la gent del Moviment de Resistència Global (MRG), que en aquell moment aglutinava les experiències més capdavanteres de les mobilitzacions contra la globalització neoliberal.¹³⁴ I en tercer lloc, però no menys important, un component de lluita creativa i cultural, on es podien incloure fins a onze grups de teatre, de dansa, capoeira, etc. Cal tenir en compte que, durant tot el procés d'okupació del Laboratorio 3, aquest espai va rebre, també, el suport de nombrosos cantants, actors i intel·lectuals, que completaven la panoràmica d'un dens *capital social crític*.¹³⁵

El Laboratorio 3 era un espai industrial, una antiga impremta de grans dimensions, molt apropiada per fer activitats socioculturals i polítiques de tot tipus. De fet, la defensa dels espais alliberats que feia el moviment okupa passava una mica per la defensa d'aquest tipus d'edificacions. La nau presentava una sala molt gran, on antigament hi havia els treballadors; també hi havia un espai d'oficines on s'allotjava l'antiga directiva de l'editorial i, després, hi havia un espai de sales diàfanes. La combinació d'aquests tres models d'espai va afavorir el projecte i els centenars d'activitats que s'hi van organitzar.

Les característiques de l'edifici també mereixen un petit comentari. Segons el col·lectiu que el va okupar, aquest edifici era molt útil, precisament, per un barri on hi havia molt poca

¹³³ "En El Laboratorio 3 el grupo inicial del Laboratorio 1 y 2 desaparece totalmente, está totalmente dinamitado, sólo quedamos cinco personas y que creen que sigue siendo interesante la identidad difusa que planteaba el Laboratorio. Nos parecía inteligente seguir manteniendo un nombre que representaba una iniciativa política y que además generaba un reconocimiento público, mediático, incómodo para la administración, etc [...] Entonces se hace un proceso de reuniones para discutir antes de okupar. Se hace una encuesta y se forma un nuevo grupo, compuesto por esta pequeña gente que veníamos de los dos laboratorios, por gente del MRG, y por gente que había participado en centros sociales antes de la okupación del CS Laboratorio 1, alguna gente que había estado en Minuesa, gente que vivía en el barrio de Lavapiés, y gente de la Red de Lavapiés. Entonces, se retoma un poco la idea inicial del Laboratorio 1, pero sin la ingenuidad que tuvimos entonces" (entrevista a Jacobo, 2002).

¹³⁴ Per més informació sobre l'MRG madrileny, cf. Iglesias, 2007.

¹³⁵ El cantant basc Fermin Muguruza o els actors de cinema espanyol Alberto San Juan i Guillermo Toledo són algunes de les persones que van aparèixer, en diversos moments, per donar suport al CSO El Laboratorio (Proyecto Colectivo, 2006).

oferta cultural i, la poca que hi havia, no responia a les necessitats ni a la composició actual del barri -diversa. El cert és que El Laboratorio 3, un immoble que portava vint anys en desús i dos totalment abandonat, va convertir en un centre neuràlgic per la joventut alternativa de tota la ciutat de Madrid entre els anys 2001 i 2003. *Reiki*, circ, cinema, cafeteria, concerts (de jazz, flamenc i altres estils, més enllà dels típics hardcore, reggae o ska), teatre, dansa o un centre de mitjans lliures durant la campanya contra la guerra a l'Iraq (ràdio i Internet) van ser només algunes d'aquestes activitats (Proyecto colectivo, Kinowo Media, 2006).

L'espai es rehabilità gràcies a la feina ingent de desenes de persones que, de seguida, el van omplir de projectes i activitats que comptaven amb molta més participació que la dels centres cívics, donada l'obertura i l'horitzontalitat de la seva gestió quotidiana.

Aquesta obertura també es donava en la pròpia identitat. Els okupes del Laboratorio defugien la identitat construïda de l'okupa a nivell mediàtic, per una banda, i autoreferencial per part de sectors del mateix moviment. De fet, en moltes ocasions defensaven la necessitat de construir un espai "el menys okupa possible" (Proyecto colectivo, Kinowo Media, 2006). Precisament, aquesta nova identitat de l'okupa és la que aconseguix un apropament amb el moviment veïnal, que segons deia Jacobo a l'entrevista, "era impensable el 1997" (entrevista a Jacobo, 2002).

Totes aquestes característiques feien que la xarxa de suport que es movia al voltant del Laboratorio tingués un aspecte molt comunitari. A finals de 2002, un dels okupes ho explicava de la següent manera i en comparació amb Barcelona:

No volem renunciar a la possibilitat de viure en comunitat, des d'un pla més privat d'okupació d'habitatge, de construir una quotidianitat diferent a partir d'això. Sobretot aquí, a Lavapiés i al voltant del Laboratorio (però no només), portem tants anys barallant-nos que tenim un concepte de família molt fort. Com que som una minoria i no som un moviment tan ampli com a Barcelona, hi ha un seguit d'afectes molt forts. No sabia parlar d'un moviment d'okupacions a Madrid, però sí del moviment d'okupacions a Lavapiés; li veig molta potència. Ara mateix, s'està parlant de fer projectes de cooperatives d'habitatge que siguin cooperatives de lluita i de resistència i de reclamar aliances amb veïns que estan essent expulsats de casa seva. O sigui, que es poden generar coses que, en el futur, poden tenir molt d'interès (entrevista a Jacobo, 2002).¹³⁶

¹³⁶"No queremos renunciar a la posibilidad de vivir en comunidad, desde un plano ya más privado de okupación de vivienda, de construir en eso una cotidianidad diferente. Sobre todo aquí, en Lavapiés y alrededor del Laboratorio (pero no sólo) llevamos tantos años peleándonos que tenemos un concepto de familia muy fuerte. Al ser una minoría, y no ser un movimiento tan amplio como en Barcelona, hay una especie de afectos muy fuertes. No sabía hablar de un movimiento de okupaciones en Madrid, pero sí del movimiento de okupaciones en Lavapiés; le veo mucha potencia. Ahora mismo, se está hablando de hacer proyectos de cooperativas de vivienda que sean cooperativas de lucha, de resistencia y reclamar alianzas con vecinos que están siendo expulsados de sus casas. O sea, que se pueden generar cosas que, en el futuro, pueden tener mucho interés" (entrevista a Jacobo, 2002).

D'altra banda, els divuit mesos d'okupació del Laboratorio 3 van coincidir amb un període àlgid del cicle de protesta contra la globalització capitalista i aquest centre social en va ser un dels epicentres. Al Laboratorio, s'hi van reunir grups, col·lectius i plataformes de les mobilitzacions contra el *Prestige*, del moviment antiglobalització, de les tancades d'immigrants, dels piquets de barri de la vaga general de 2002 i del moviment contra la guerra a l'Iraq.

El suport social al CSOA El Laboratorio és tal, que el primer intent de desallotjament per part de la propietat va ser avortat per una sentència judicial. El 21 de juny de 2002, la jutgessa del jutjat d'instrucció número 11 de Madrid va revocar l'ordre de desallotjament immediat del Laboratorio 3 perquè va considerar que el tancament d'aquest "centre social autogestionat" era "motiu d'alarma social" (Proyecto colectivo Kinowo Media, 2006).

El procés, però, va tirar endavant i, el març de 2003, davant la imminència del desallotjament, es van produir divisions dins la pròpia assemblea del centre social sobre si calia intentar vies de negociació amb l'oposició de l'Ajuntament de Madrid (PSOE i IU) o no fer-ho, davant les successives negatives del govern municipal. En tot cas, la nova victòria del PP de Gallardón a les municipals del maig de 2003 va acabar amb qualsevol esperança i El Laboratorio 3 va ser desallotjat el dia 10 de juny, davant la resistència no violenta d'algunes desenes d'okupes. Deu hores més tard, una manifestació de mil persones al mateix barri de Lavapiés va ocupar El Laboratorio 4, que només va durar dos setmanes, ja que el desallotjament va ser molt ràpid.

Després d'uns mesos d'assajar El Laboratorio a l'exili, que pretenia donar continuïtat al col·lectiu okupa de forma itinerant, aquesta experiència va deixar d'existir, però va marcar -com han marcat poques experiències- la història de l'okupació madrilenya. A l'apartat de conclusions d'aquest capítol, abordaré novament el cas del Laboratorio, per la multitud d'impactes en les polítiques públiques que va presentar -fins i tot després de la seva desaparició- amb fets tant rellevants com el contingut de la sentència absolutòria del jutjat penal número 5 de Madrid, el 15 de juliol de 2005 (sentència: 00310/2005).

Sembla que la desaparició del Laboratorio coincideix amb una baixada de la conflictivitat okupa a Madrid i amb la mancança d'estructures d'organització o d'espais d'agregació del *capital social crític* de l'okupació madrilenya (Martínez, 2007). Però aquesta situació es comença a revertir clarament entre els anys 2007 i 2009, amb l'arribada de noves okupacions, un cert relleu generacional i el sorgiment de dos experiències que em limitaré a descriure breument.

La primera és el sorgiment de l'Assemblea de Centres Socials de Madrid i Guadalajara durant la campanya *Okupa Madrid*, l'octubre de 2008. Es tracta d'una xarxa dels centres socials okupats madrilenys que, per sobre de les diferències entre l'autonomia organitzada i l'autonomia

difusa o entre les diverses concepcions de l'okupació, es reconeix com a espai comú des d'on treballar l'okupació de centres socials i la seva legítima defensa. Sota els lemes *Si nos tocan a uno nos tocan a tod@s* i *Diez, cien, mil okupaciones*, l'Assemblea mostra la seva voluntat d'estendre l'okupació i la solidaritat mútua entre la diversitat de col·lectius i persones que exerceixen aquesta pràctica (Rivero, 2008).

La segona experiència que vull comentar -tot i que cronològicament hauria d'anar abans- és la d'una nova okupació que, d'alguna manera i malgrat no trobar-se al mateix barri ni estar integrada per la mateixa gent, pren el relleu del Laboratorio com a espai d'agregació de lluites des de l'okupació. Estic parlant de l'Espacio Polivalente Autogestionado Patio Maravillas, okupat el 2007 al barri de Malasaña i encara actiu fins el moment que escric aquestes línies (estiu de 2010). Des de la seva presentació, l'octubre de 2007, El Patio Maravillas s'ha convertit en un espai central dels moviments socials madrilenys, gràcies la seva identitat oberta i al fet que sigui un espai gran i ben condicionat. De fet, es tractava d'un col·legi abandonat des de fa més de set anys amb un gran pati al mig. La filosofia del Patio Maravillas és, clarament, la de defugir l'estereotip de l'okupa i presentar-se com un espai de participació social i cultural obert a tots els moviments socials, col·lectius i individus que vulguin fer activitats fora de les lògiques burocràtiques de l'administració o mercantils de la iniciativa privada. La seva estratègia, davant l'inici del seu procés de desallotjament, fou reunir el màxim de suports socials i dialogar amb l'Ajuntament de Madrid la possibilitat d'expropiació del local. En aquest projecte, que em servirà per enllaçar amb les experiències de negociació ja acabades i de les quals parlaré a l'apartat 6.4, El Patio Maravillas comptà amb el suport de la Federació Regional d'Associacions de Veïns de Madrid (FRAVM) i d'Ecologistes en Acció, entre d'altres organitzacions socials. Malgrat aquest suport, el Patio fou desallotjat d'aquest edifici del carrer Acuerdo a inicis de 2010. La mateixa nit del desallotjament, com a punt culminant a la manifestació de rebuig, s'okupà un altre espai al mateix barri -al carrer Pez- on continuen les activitats d'aquest centre social (*El País*, 2 d'agost de 2010).

6.3. PREMSA I CONTRAINFORMACIÓ: LA BATALLA SIMBÒLICA A MADRID

"Cuando todo se puede decir, el consenso es la censura" (pintada al Laboratorio 3). La variable que en el marc teòric he anomenat *marcs cognitius i opinió pública* es pot estudiar, sovint, com una batalla entre la percepció del moviment okupa que generen els mitjans de comunicació de masses i les respostes que aquest dona en forma de contrainformació o de mitjans de comunicació alternatius. Així és com he enfocat el cas de Madrid, on es donen els dos extrems: una premsa oficial que criminalitza el moviment de forma decidida i el sorgiment de

mitjans de comunicació potents amb el punt de vista dels moviments socials i molt influïts pel moviment per l'okupació o els seus activistes.

Com ja he explicat al capítol 3 d'aquesta tesi, en gran mesura, la sort dels moviments socials es decideix en el procés de construcció de les definicions de la realitat, en què els mitjans constitueixen no només un camp de batalla, sinó un actor crucial (Alcalde, 2004). Així doncs, l'anàlisi del tractament mediàtic que ha rebut el moviment okupa madrileny per part dels mitjans de comunicació serà una part essencial d'aquest capítol. Per fer-ho, em basaré en l'anàlisi feta a tal efecte per Javier Alcalde (2004) de 326 notícies sobre el moviment d'okupació aparegudes al diari *El País* entre 1985 i 2002. Més en concret, l'anàlisi sobre les 155 notícies que corresponen a la secció madrilenya d'*El País*. També compto amb un dossier de premsa del propi moviment titulat *Un desalojo...otra okupación*, que consta de 27 notícies aparegudes a cinc diaris diferents durant un període crucial pel moviment okupa madrileny: octubre-novembre de 1996, quan els desallotjaments de David Castilla i Lavapiés 15 donen inici a l'etapa més protagonista del moviment okupa d'aquesta ciutat.

La primera conclusió de l'estudi d'Alcalde (2004) és que es confirma el salt a l'arena mediàtica del moviment okupa -tant a nivell estatal com madrileny- a finals de 1996. Així, el primer semestre de l'any 96, l'edició d'*El País* de Madrid no havia fet referència als okupes en cap notícia, mentre que durant el segon semestre ho havia fet en vint ocasions. Però la cobertura informativa va augmentar exponencialment el 1997 (desallotjament de La Guindalera el 10 de març) i va arribar a nivells particularment elevats els anys 1998 i 1999, en coincidència amb l'activitat del CSO el Laboratorio, els habitants del qual van saber jugar hàbilment amb els mitjans (Alcalde, 2004: 233-234). La baixada del nivell -de 40 notícies al semestre a *El País* estatal i 20 al madrileny els anys 1999 i 2000, a 5 i 4, respectivament, el 2001- també denota la pèrdua de centralitat del moviment i la seva entrada en una tercera etapa, on tindrà més presència mediàtica que abans de 1996, però menys que a finals dels 90.

Un altre aspecte que deriva de l'anàlisi del contingut de les notícies és el parla dels temes als quals apareix associat el moviment okupa madrileny a la premsa. A l'estudi d'Alcalde (2004), igual que passa a Catalunya -com ja he comentat al capítol 5-, les accions repressives (com els desallotjaments) i els processos judicials són els temes més destacats¹³⁷, amb un 47,1% i un 33,6% respectivament. Si hi sumem els temes vinculats a la delinqüència i el terrorisme (13,5%), violència okupa (10,3%) i violència de la ultradreta (5,2%), es pot observar que la imatge de l'okupa madrileny apareix força negativitzada, sempre en relació a les activitats

¹³⁷ En realitat, ocupen el segon i tercer lloc, ja que tal com Alcalde ha comptabilitzat els temes, el propi moviment okupa i altres moviments socials apareixen com a tema principal.

extraordinàries del moviment i no a la seva pràctica quotidiana i propera a l'àrea de les polítiques públiques, que en alguna ocasió he anomenat de *seguretat i ordre públic* (González, 2004). En canvi, *les polítiques de joventut i habitatge*, que -com jo mateix teoritzo en aquesta tesi- són el camp del poder més semblant al tema de les principals demandes del moviment, només obtenen un percentatge del 22,6% a l'edició madrilenya d'*El País*. Tal com afirma Alcalde (2004) i afegint també les notícies on apareix el tema de l'urbanisme, amb un 12,3%:

Aquests resultats suggereixen que la presència mediàtica del moviment okupa, si més no a *El País*, només inclou en part el conflicte social concret més relacionat amb les demandes centrals del moviment: la problemàtica de l'habitatge, l'especulació immobiliària i, en definitiva, les polítiques de reestructuració urbana -a la taula, polítiques de joventut, d'habitatge i, fins a cert punt, d'urbanisme (Alcalde, 2004: 236).¹³⁸

Però hi ha altres conclusions d'Alcalde (2004) sobre les temàtiques amb què apareix relacionat el moviment okupa madrileny que resulten interessants. Per una banda, el fet que -sovint- el moviment okupa aparegui associat a la delinqüència o el terrorisme suggereix una dimensió de criminalització. Per altra banda, l'aparició de notícies amb la paraula okupa descontextualitzada (12,9% a l'edició estatal i 3,2% a la de Madrid), encara que en la majoria de casos és utilitzada de forma pejorativa, denota que el terme ha entrat a l'agenda mediàtica i en el vocabulari comú de gran part de la població.

Altres conclusions d'Alcalde -sobre les fonts, la secció del diari on apareixen les notícies, l'aparició de discursos institucionals o movimentistes, etc.- són molt semblants a les que presento al capítol 5 pel cas de Catalunya i no val la pena repetir-les, tot i que demostren l'encert d'ambdós estudis sobre la configuració mediàtica de la imatge pública del moviment okupa.¹³⁹

Ara bé, hi ha d'altres conclusions que paga la pena tornar a destacar. Per exemple, tot i que les organitzacions socials identificades amb el moviment okupa només apareixen esmentades en un 9% dels casos, a gairebé totes les notícies apareixen altres organitzacions. Això va permetre a Alcalde analitzar els aliats potencials del moviment okupa en la construcció de la seva identitat. Els col·lectius veïnals són els que apareixen relacionats amb el moviment

¹³⁸ "Estos resultados sugieren que la presencia mediática del movimiento okupa, al menos en *El País*, incluye sólo en parte el conflicto social concreto más relacionado con las demandas centrales del movimiento: la problemática de la vivienda, la especulación inmobiliaria y, en definitiva, las políticas de reestructuración urbana -en la tabla, políticas de juventud, vivienda y, hasta cierto punto, urbanismo" (Alcalde, 2004: 236).

¹³⁹ Com a l'estudi de Barranco, González i Martí (2003) per al cas de Catalunya, Alcalde (2004) conclou que, a Madrid, l'anàlisi de les fonts d'informació constata l'accés privilegiat dels actors institucionalitzats per davant dels vinculats al sector dels moviments socials, potencials aliats del moviment okupa. És a dir, existeix un fort biaix mediàtic a favor de les fonts oficials (moltes vegades sinònim de policials) davant de les fonts lligades als moviments socials o les elits polítiques simpatitzants (Alcalde, 2004).

okupa madrileny més vegades, tot i que aquesta relació no sempre és el reflex d'una aliança sòlida i sense fissures (Alcalde, 2004). D'altra banda i com he explicat pel cas de Catalunya, la majoria de vegades que apareix citada un altra organització relacionada amb el moviment okupa es tracta d'un altre moviment social. Pel cas madrileny, els moviments que més apareixen (entre 1985 i 2002) són els objectors i insubmisos, el moviment ecologista i les associacions de suport a les persones immigrades. Finalment, Alcalde també destaca com a potencials aliats els partits d'esquerres, sempre que siguin oposició i -sobretot- a nivell local. En aquest sentit, el que apareix més és IU i, en menor mesura -molt menor-, el PSOE. Pel que fa als sindicats, el resultat de la recerca és lògic: la CGT i la CNT hi tenen una presència rellevant. També resulta apreciable la presència de sectors progressistes de l'advocacia i la judicatura. Finalment, sota un epígraf que Alcalde anomena *Otras organizaciones*, apareixen possibles aliats que semblen tenir més relació amb l'estratègia de la criminalització que amb la pretesa objectivitat periodística. Les organitzacions vinculades a l'esquerra *abertzale*, els GRAPO i Terra Lliure apareixen en el 21,5% de les notícies analitzades per Alcalde, molt més que totes les altres organitzacions. Si hi afegim l'aparició bastant important d'organitzacions d'extrema dreta vinculades a agressions a okupes (10%) i la sovintejada presència de tribus urbanes com els *punkies*, tot aquest enrenou contribueix a incrementar la confusió sobre qui conforma el moviment okupa de cara a l'opinió pública (Alcalde, 2004).

No obstant això, en l'estudi d'aquests gairebé vint anys de notícies de la secció local d'*El País*, Alcalde detecta una sèrie de factors que ell qualifica com a positius per la imatge pública de l'okupa madrileny. Especialment després de la pèrdua del poder per part del PSOE, sembla que el diari deixa emergir alguns discursos positius al voltant de la representativitat del moviment i la legitimitat de les seves demandes. En el primer aspecte, Alcalde (2004) arriba a la mateixa conclusió que nosaltres vam veure pel cas de Catalunya (Barranco, González i Martí, 2003) i és que, segons els discursos que emergeixen a la premsa, una característica gairebé inherent al moviment okupa és el fet d'estar format per joves. Sobretot quan els emissors són els propis periodistes i redactors d'*El País*, s'utilitza en nombroses ocasions l'expressió "jove okupa" o, fins i tot, la de "jove" com a sinònim d'okupa (Alcalde, 2004). També ho podem trobar en d'altres diaris, tal com podem veure en algunes notícies del dossier de premsa *Un desalojo...otra okupación* d'octubre-novembre de 1996:

Lavapiés. El desallotjament dels *okupes* va ser aplaçat fins el dimarts. Un centenar de persones es va concentrar per donar suport als joves tancats" (Capçalera, titular i destacat d'una notícia d'*El Mundo*, 03 d'octubre 96).

“El Centre Social David Castilla, nom amb què els joves *okupes* van batejar l'immoble de Villaamil 46, no era utilitzat com a habitatge. S'hi duïen a terme diversitat d'activitats, cursos i iniciatives (*El Mundo*, 6 de gener de 1996).¹⁴⁰

Aquest fet, però, tot i que és molt rellevant per la meua *hipòtesi principal* de la tesi (el moviment okupa té impacte en les polítiques de joventut), no considero que sigui essencialment positiu ja que, com he explicat al capítol tercer¹⁴¹, *la imatge del jove* s'associa sovint a la irresponsabilitat, les conductes disruptives i la manca de compromís. La segona part, és a dir, el rol destacat d'*El País* a l'hora de comentar les activitats del moviment per l'okupació, legitimar la seva representativitat i difondre les seves demandes, se circumscriu a la intenció d'aquest diari de fer oposició al govern del PP, que durant el període analitzat amb més quantitat de notícies (1996-2002) governa totes les institucions amb seu a Madrid (Ajuntament, Comunitat Autònoma i Govern de l'Estat). De fet, el mateix Alcalde (2004), tot i haver analitzat només el diari *El País*, conclou que la presència mediàtica del moviment okupa inclou només en part el conflicte social concret més relacionat amb les seves demandes centrals: la problemàtica de l'habitatge i l'especulació immobiliària, en definitiva, les polítiques de reestructuració urbana. Contràriament, es troba estretament lligat a la dimensió de la violència i la criminalització. Aquest fet encara es faria més palès si l'estudi inclogués altres diaris, molt llegits a Madrid, com l'*ABC*, que a l'edició de Madrid del 9 de novembre de 1996 i en portada obria amb el text següent:

Aznar, fascista, estás en nuestra lista, Queremos pan, queremos vino, queremos a los jueces colgados de un pino. Aquestes i altres consignes semblants van corejar els *okupes* madrilenys durant la seva manifestació des de la Puerta del Sol a Lavapiés. Amb els rostres amagats (cosa que només acostumen a fer els grups nazis o els marxistes d'Herri Batasuna) i amb tota mena d'amenaques als qui no combreguen amb l'assalt amb patada a la porta, van recórrer, aquesta vegada en pau, tot i que fortament vigilats per la Policia, el trajecte de la seva manifestació. Diuen que són pacifistes, però a Barcelona van provocar un aldarull greu durant el qual es van haver de lamentar quinze ferits. A Copenhaguen, els ciutadans encara tremolen a la nit pel terror i la violència organitzada pel *squatters* [...] Mentrestant, aquí, Izquierda Unida pretén reclutar-los a les seves files, juntament amb els *porretes, viciosos i trotskistes*, a més d'altres grups marginals (*ABC*, 09 de novembre de 1996 al dossier *Un desalojo...otra okupación*).¹⁴²

¹⁴⁰ “Lavapiés. El desalojo de los okupas fue aplazado hasta el martes. Un centenar de personas se concentró en apoyo de los jóvenes encerrados” (*El Mundo*, 3 d'octubre de 1996). “El Centro Social David Castilla, nombre con el que bautizaron los jóvenes okupas al inmueble de Villaamil 46, no era utilizado como vivienda. Allí se desarrollaban múltiples actividades, cursos e iniciativas” (*El Mundo*, 6 de gener de 1996).

¹⁴¹ En concret quan descriu la subvariable de la imatge pública del moviment, dins la variable dels marcs cognitius i l'opinió pública.

¹⁴² “Aznar, fascista, estás en nuestra lista, Queremos pan, queremos vino, queremos a los jueces colgados de un pino. Estas y otras consignas parecidas corearon los okupasmadrileños en su manifestación desde la Puerta del Sol a Lavapiés. Con rostros embozados (cosa que sólo acostumbran los grupos nazis o los marxistas de Herri

Un altre aspecte de la variable dels *marcs cognitius i l'opinió pública*, tal com l'he definida al capítol 3 de la tesi, és la *contrainformació*. Ocuparia moltes pàgines l'explicació dels centenars d'experiències de contrainformació que ha generat el moviment okupa madrileny en forma de *fanzines*, fulls volants o cartells, però em vull fixar en els dos elements més innovadors. Per una banda, el salt d'una contrainformació minoritària a una publicació quinzenal amb certa audiència i força qualitat (*Diagonal*) i, per l'altra, l'ús d'Internet com a eina de contrainformació i comunicació.

Per explicar els orígens del periòdic *Diagonal* tornaré durant uns breus paràgrafs a la història del moviment per l'okupació madrileny dels anys 80 i 90, ja que és principalment d'aquest moviment d'on sorgirà la idea de fer el periòdic. En concret, l'any 1986, a la Facultat de Sociologia i Ciències Polítiques de la Complutense de Madrid va néixer el *fanzine* o butlletí de contrainformació *Molotov*. Després d'una breu desaparició, el 1988 es va tornar a editar, aquest cop ja molt vinculat a l'Assemblea d'okupes de Madrid. La desaparició d'aquesta assemblea -el mateix 1988- no va provocar la desaparició del butlletí, ja que el seu grup editor es va constituir com a col·lectiu autònom (Casanova, 2002).

En paral·lel, aquell mateix any, va sorgir a Madrid l'Agència de Notícies UPA, amb la voluntat de dur a terme “una labor d'informació i de difusió de totes les notícies i activitats que els mitjans de desinformació oficials silencien o distorsionen” (*Agencia de Noticias UPA* a Wilhelmi, 1998: 31).

L'estiu de 1994, després de diverses temptatives frustrades, els dos principals projectes contrainformatius vinculats a l'autonomia madrilenya i al moviment per l'okupació es van fusionar. D'aquesta manera, es van consolidar tres iniciatives: la publicació d'un butlletí (*Molotov*), una agència de notícies del moviment (UPA) i un col·lectiu autònom (UPA-Molotov), que participava als debats polítics de l'autonomia madrilenya (dins la coordinadora Lucha Autónoma). El 1998, es va deixar de publicar el butlletí *Molotov* en el format *fanzine* i, dos anys més tard, va aparèixer com a periòdic mensual en paper. El salt no va ser només de forma, sinó també de fons, producte dels debats i l'evolució del propi col·lectiu editor.

Hem considerat que realment existeix una demanda, sobretot dins els moviments socials antagonistes, tant a Madrid com a la resta de l'Estat, d'un instrument comunicatiu eficaç, seriós, de qualitat i que perduri en el temps. Un

---

Batasuna), y con toda clase de amenazas a quienes no cumplan con el asalto con patada en la puerta, recorrieron, por esta vez en paz, aunque fuertemente vigilados por la Policía, el trayecto de su manifestación. Dicen ser pacifistas, pero en Barcelona provocaron un grave altercado en el que hubo que lamentar quince heridos. En Copenhague aún tiemblan los ciudadanos por la noche de terror y violencia organizada por los squatters [...] Mientras tanto, aquí, Izquierda Unida pretende reclutarles para sus filas, junto a los porreros, viciosos y trotskistas, además de otros grupos marginales” (ABC, 09 de noviembre de 1996 al dossier Un desalojo...otra okupación.

instrument prou obert perquè molta gent s'hi senti reflectida i se'l senti seu. Un mitjà que, a més, aconsegueixi transcendir poc a poc l'àmbit de l'anomenada militància. Tot això no és més que el reflex d'un procés de maduració política que pensem que s'està produint en aquesta àrea de l'antagonisme.

Al *Molotov*, vivim el procés paradoxal de passar de ser una publicació amb una estètica força agressiva, carregada de signes autoreferencials i en certa manera excloents, amb un llenguatge directe, informal i fins i tot demagògic, a ser un butlletí escrit en l'anomenat llenguatge *informatiu* (seriós, *objectiu*, neutre), el llenguatge propi dels mitjans de masses i del periodisme yanqui. Aquest canvi s'ha produït progressivament i sempre de manera més o menys conscient, a conseqüència de la voluntat d'arribar a lector@s situad@s més enllà del nostre *gueto* polític (Col·lectiu UPA-Molotov, 1999 a <http://www.nodo50.org/upa-molotov/textos/presentacion0.htm>).¹⁴³

El desembre de 2003, aquest nou *Molotov* va editar el seu darrer número i s'obrí un procés col·lectiu amb l'objectiu de posar en marxa un mitjà de comunicació molt més potent i obert. Les reflexions que van portar *Molotov* a aquesta decisió són molt importants per veure com evoluciona la variable *contrainformació* dins la xarxa de suport a l'okupació. Així doncs, malgrat la millora notable en qualitat, fiabilitat i abast de les notícies del nou *Molotov*, aquest havia tocat sostre i només arribava al nucli més militant. Per anar més enllà, calia implicar més gent, donar cabuda a tots els moviments socials transformadors i canviar una mica l'estratègia discursiva, entre d'altres coses. El mateix col·lectiu editor del *Molotov*, al seu darrer número ho explicava amb aquest exemple clar:

Ara bé, pensem que de cara a fer comprensibles determinades qüestions a un públic no familiaritzat caldrà abandonar certs pressupòsits i llocs comuns dels ambients militants. Per exemple, si realment volem fer efectiva la nostra denúncia contra les presons, no podem partir de la idea que els nostres possibles lectors són conscients de la violació permanent i sistemàtica de drets i llibertats que suposa el sistema penal ni de la seva aplicació desigual en funció de la classe social, etc. Per tant, haurem de contextualitzar la informació sobre presons al·ludint qüestions com la pobresa i la marginació, així com

---

¹⁴³ "Hemos considerado que existe realmente una demanda, sobre todo al interno de los movimientos sociales antagonistas, tanto en Madrid como en el resto del Estado de un instrumento comunicativo eficaz, serio, de calidad y que perdure en el tiempo. Un instrumento lo suficientemente abierto para que mucha gente se sienta reflejada en él y lo sienta como algo suyo. Un medio que consiga además trascender poco a poco el ámbito de la llamada militancia. Todo esto no es más que el reflejo de un proceso de maduración política que pensamos se está dando en esa área de lo antagonista. En el *Molotov* vivimos el proceso paradójico de pasar de ser una publicación con una estética bastante agresiva, cargada de signos autoreferenciales y en cierta medida excluyentes, con un lenguaje directo, informal e incluso demagógico a ser un boletín escrito en el llamado lenguaje informativo (serio, objetivo, neutro) el lenguaje propio de los medios de masas y del periodismo yanqui. Este cambio se ha producido progresivamente y siempre de manera más o menos consciente, como consecuencia de la búsqueda de llegar a lectores i lectoras situadas más allá de nuestro *gueto* político" Col·lectiu UPA-Molotov, 1999 a <http://www.nodo50.org/upa-molotov/textos/presentacion0.htm>.

tractar d'evidenciar el fet que l'Estat se salta les seves pròpies lleis, etc. (*Molotov*, núm. 41, desembre de 2003:1-2).¹⁴⁴

Amb aquest tipus de plantejaments, el col·lectiu de l'antic *Molotov* de seguida va aconseguir sumar professionals i activistes de la comunicació i formar un bon equip promotor. Després de dos números pilot, el març de 2005, va néixer *Diagonal*, un periòdic quinzenal d'informació d'actualitat, debat, investigació i anàlisi. Aquest nou periòdic es considera arrelat a la realitat dels moviments socials que lluiten per transformar l'ordre actual de les coses i es presenta com una alternativa comunicativa seriosa i de qualitat. La seva viabilitat econòmica es basa en les subscripcions (prop de 4.000 l'agost de 2009) i, per tant, no té cap gran grup econòmic o polític al darrere. Tot i ser de tirada estatal i comptar amb redaccions a diverses parts de l'Estat (Aragó, Navarra i Astúries) i amb una edició local a Cantàbria, no es pot entendre la seva existència sense els moviments socials madrilenys i, entre ells, cal destacar un paper important del moviment per l'okupació local.

Pel que fa a l'ús de les noves tecnologies com a mitjà de contrainformació dins el moviment per l'okupació madrileny, cal dir, en primer lloc, que Internet irromp al moviment per l'okupació en la mateixa mesura i en el mateix moment en què s'instal·la a la resta de la societat com a fenomen de consum de masses, cap a l'any 1998 (Sádaba i Roig, 2004). Ara bé, algunes de les principals eines de la contrainformació dels nous moviments socials han estat participades i/o creades per persones molt properes (o pertanyents) al moviment per l'okupació i la seva xarxa de suport. Per exemple, els servidors d'Internet sindominio.net i, en menor mesura, nodo50.org¹⁴⁵ que, tot i ser projectes més amplis i dirigits a tots els moviments socials alternatius,

¹⁴⁴ "Ahora bien, pensamos que de cara a hacer comprensibles ciertas cuestiones a un público no familiarizado habrá que abandonar ciertos presupuestos y lugares comunes de los ambientes militantes. Por ejemplo, si queremos realmente hacer efectiva nuestra denuncia contra las cárceles, no podemos partir de la idea de que nuestros posibles lectores son conscientes de la permanente y sistemática violación de derechos y libertades que el sistema penal supone, ni de su desigual aplicación según la clase social, etc. Tendremos, por tanto, que contextualizar la información sobre cárceles aludiendo a cuestiones como la pobreza y la marginación, así como tratar de evidenciar el hecho de que el estado se salta sus propias leyes, etc." (*Molotov*, núm. 41, desembre de 2003:1-2).

¹⁴⁵ Nodo50 és un projecte autònom de contrainformació telemàtica orientat als moviments socials. Un servidor d'Internet que proporciona serveis informàtics i comunicatius a persones, grups i organitzacions anticapitalistes i de l'esquerra alternativa. El projecte és gestionat a través de l'Associació Nodo50: Altaveu per la Llibertat d'Expressió i la Comunicació. Va començar com un instrument de comunicació del Foro 50 años Basta, una trobada contra la celebració que van fer les institucions de Bretton Woods (FMI i Banc Mundial) a Madrid el 1994. En aquells temps, era una simple BBS (Bulletin Board System), que proporcionava petites ajudes telemàtiques a les organitzacions que intentaven denunciar la lògica d'aquestes institucions poderoses. L'any 1996, es va fer el salt a Internet i es va convertir en un proveïdor d'accés. Des de llavors, ha treballat en diverses campanyes, accions, projectes i congressos al costat de diversos moviments socials i organitzacions polítiques. A Nodo50 hi ha un ampli espectre de l'esquerra radical i de moviments socials com l'ecologisme, el feminisme, el sindicalisme, les ràdios lliures, la teologia de l'alliberament, els centres socials, la defensa dels serveis públics i del benestar social i, en general, dels nous moviments globals.

compten amb persones del moviment per l'okupació madrileny entre els seus col·laboradors i allotgen pàgines web de diversos i importants centres socials okupats.

Aquest no és l'espai per dur a terme una anàlisi detallada de les pàgines web del moviment per l'okupació madrileny ni d'altres fenòmens -com el *hackactivisme*- que s'han produït en la intersecció entre okupes, noves tecnologies i contrainformació, però sí que puc apuntar algunes dades i algunes hipòtesis. Des del sorgiment de la primera pàgina web del moviment okupa madrileny -la de Lavapiés 15, el 1996-1997- fins a l'actualitat, l'ús de la contrainformació a Internet per part del moviment s'ha diversificat. Així, si les primers web eren espais de propaganda, entesa com a forma d'expressar demandes, idees i propostes on es clarifiquessin i s'exposessin les raons dels centres socials okupats, amb el temps i gràcies a les weblogs (com Indymedia, Rebelión o Kaosenlared), als fòrums virtuals i les llistes de distribució, cal afegir-hi altres funcions contrainformatives que, sens dubte, estan modificant els repertoris d'acció i, en menor mesura, la presa de decisions i la deliberació del propi moviment.

Així, el moviment okupa madrileny, com el de la resta de l'Estat, té espais dedicats a la discussió i l'intercanvi, en una mena d'*assemblearisme virtual*. El principal seria Indymedia-Madrid, però caldria incloure tot un seguit de xats, wikies i llistes de correu. D'altra banda i com és obvi, Internet ha estat utilitzat, sobretot, per convocar les diverses accions del moviment i per respondre amb rapidesa els desallotjaments i les dinàmiques repressives (Sábada i Roig, 2004).

Però -com ens indiquen Sábada i Roig- en parlar d'okupació i noves tecnologies a Madrid, és impossible no fer referència -un cop més- al Centre Social El Laboratorio. Des de la seva okupació, el 1997, El Laboratorio va comptar amb un àrea telemàtica, d'on sorgiren iniciatives com la creació de *sindominio.net*, un projecte d'autogestió telemàtica vinculada als centres socials i a la nova cultura *hacker* (Sábada i Roig, 2004). Com ja he comentat en parlar de la història d'aquest centre social, l'any 2003, durant la campanya contra la invasió de l'Iraq, es va crear un centre de mitjans independent al Laboratorio.¹⁴⁶ En aquest centre es va posar en marxa una radio per Internet que va cobrir la contrainformació de les jornades de mobilització contra la guerra a Madrid.

En resum, a Madrid s'han esdevingut -i s'esdevenen- processos relacionats amb la contrainformació i les estratègies comunicatives dels moviments socials que són molt propers al moviment okupa, tot i que transcendeixen les seves fronteres tradicionals i, els darrers anys, se situen en el camp dels nous moviments globals.

---

¹⁴⁶ Un centre de mitjans independent és un espai multimèdia orientat principalment a tasques de contrainformació, des del qual es coordinen l'elaboració de continguts i l'edició de vídeo, àudio, notes de premsa i cobertura telefònica en directe de les accions del moviment al carrer (López, Roig i Sábada, 2003).

6.4. PROCESSOS DE NEGOCIACIÓ A MADRID

Si bé és cert que en l'anàlisi d'impacte basada en les tres variables (*capital social crític*, marcs cognitius i *opinió pública i xarxa de polítiques com a EOP*) el moviment per l'okupació de Madrid presentaria molt poques possibilitats d'impacte en les polítiques públiques, també és veritat que els processos de negociació més interessants s'han iniciat a la capital de l'Estat. I no pas per la voluntat dels governs locals d'aquest territori que durant l'última dècada i mitja han estat dominats pel PP i, *a priori*, s'han mostrat més tancats que els governs locals catalans o bascos. Tampoc per l'existència d'una *opinió pública* especialment favorable al moviment (com hem vist en l'apartat anterior). La densitat del *capital social crític* del moviment per l'okupació ni tan sols és especialment alta a Madrid; sens dubte, és menor que a Catalunya o Euskadi.

Nogensmenys, els plantejaments imaginatius sorgits del propi moviment i l'existència d'alguns projectes socials d'okupació amb gran calat en diverses àrees de les polítiques públiques ja han generat tres processos de negociació finalitzats, que intentaré resumir breument en aquest apartat. El de l'Escola Popular de la Prosperidad, el CSOA de dones La Eskalera Karakola al barri de Lavapiés i el CSOA Seco al barri d'Adelfas (districte del Retiro). Amb aquesta anàlisi, m'aproximaré de forma directa a la variable de les *xarxes de polítiques públiques com a estructura d'oportunitats polítiques*, al mateix temps que avançaré alguns dels impactes més importants del moviment okupa madrileny, amb els quals tancaré aquest capítol. Així doncs, he decidit enfrontar-me a aquesta variable amb l'utilatge de la primera part de la tesi, què és el que considero més adequat per abordar processos de negociació com aquests.

La primera de les experiències es podria lligar a l'àrea de les *polítiques educatives*, la segona a les *polítiques de la dona* i la tercera a les *polítiques de joventut, urbanisme i participació veïnal*.¹⁴⁷

El cas de l'Escola Popular d'adults de la Prosperidad s'escapa, com he apuntat anteriorment, de l'estricta camp de l'okupació. La majoria dels aspectes d'aquest cas ja els he explicat a la breu història de l'okupació madrilenya de l'apartat 1, però ara cal recapitular des de la perspectiva dels processos de negociació. La història d'aquest projecte es remunta a l'època de la transició. L'any 1977, alguns sectors del moviment llibertari relacionats amb la pedagogia revolucionària de Paolo Freire van okupar una escola de comandaments de l'Exèrcit situada al carrer Mantuano del popular barri de la Prosperidad. El 1980, amb govern local del PSOE, el local va ser desallotjat i els membres del col·lectiu de *La Prospe*, la labor educativa i social del

---

¹⁴⁷ Tot i que totes elles es podrien considerar transversals, dins d'una concepció àmplia de la política social i contra l'exclusió.

quals era àmpliament reconeguda al barri, van traslladar les seves activitats a una escola pública situada al carrer General Zabala del mateix barri.

L'escola pública va deixar de funcionar com a tal, però les activitats del col·lectiu de La Prospe van continuar durant els 25 anys següents. El 1982, l'arquebisbat va reclamar la propietat del local per primera vegada i va plantejar el seu desallotjament innegociable, que es va evitar gràcies la mobilització popular i a la intermediació del llavors alcalde Tierno Galván. Es va arribar a un acord mitjançant el qual l'arquebisbat mantenia l'usdefruit del local a favor de l'Ajuntament. Aquest va cedir el local al col·lectiu de La Prospe de paraula, però, el 1991, l'arquebisbat va tornar a reclamar-ne la propietat i, el 1999, els jutjats li van donar la raó. Durant aquest temps, La Prospe havia perdut la *simpatia* del govern municipal, en mans del sector més reaccionari del PP. En tot cas, l'impressionant suport popular de què gaudia l'Escola va impedir l'execució del desallotjament. L'octubre de l'any 2000, es va donar la solució definitiva al conflicte, gràcies la decisió política de la Comunitat de Madrid (en aquell moment, presidida per Gallardón), que va oferir al col·lectiu de La Prospe la cessió formal per 50 anys d'un local al mateix barri, amb les condicions necessàries per continuar desenvolupant les activitats de l'Escola Popular.

A més, la cessió en ús de què gaudeix La Prospe eximeix aquest col·lectiu de qualsevol rendició de comptes a les autoritats de la Comunitat de Madrid que, al seu torn, han quedat eximides de qualsevol forma de mantenció del local (Eskalera Karakola, 2003). Aquest procés de negociació, ja finalitzat, demostrava la viabilitat legal de la cessió d'immobles abandonats als seus okupants, sempre que existís la voluntat política per fer-ho. No obstant això, també és cert que el col·lectiu de La Prospe, per la seva història, composició i tipus d'activitat que desenvolupava, no formava part del que els poders públics i l'opinió pública consideren *moviment per l'okupació*.

Els altres dos casos, però, sí que provenen del camp de l'okupació pròpiament dita. Es tracta dels processos que s'han donat a La Eskalera Karakola -al barri de Lavapiés- i al Centre Social Seco, a Adelfas. Al barri de Lavapiés és on trobem la major densitat d'okupacions de la ciutat de Madrid durant les dècades dels 80 i els 90. Es tracta d'un barri de classe popular, situat al centre històric i afectat per les problemàtiques urbanes actuals d'aquest tipus de barris: preu elevat de l'habitatge, immigració, especulació, pujada dels preus acompanyada de processos de substitució de la població autòctona per una altra amb més poder adquisitiu i, finalment, absència d'espais no mercantilitzats de sociabilitat.

L'any 1997, en aquest context sociopolític i cultural, va sorgir la Xarxa de Lavapiés, fruit -entre d'altres processos- de la dinamització i l'evolució del moviment per l'okupació al barri. La Xarxa de Lavapiés és una xarxa de col·lectius i associacions veïnals àmplia, que podríem

qualificar com a representativa del que abans he anomenat *nou moviment veïnal*. D'entre dels molts projectes socials, polítics i culturals de la Xarxa als anys 90 i principis de 2000, hi havia el de la recuperació d'una sèrie d'edificis sensibles -la major part dels quals estaven okupats- on es duïen a terme la majoria de les activitats públiques del barri. Entre ells, destacaven el CSOA El Laboratorio 3, el CSOA La Eskalera Karakola i El Puntal. Els tres casos són molt interessants, però em centraré en el CSOA La Eskalera Karakola perquè es tracta de l'únic cas reeixit com a procés de negociació.

Aquest centre social okupat estava ubicat en un edifici de dues plantes del carrer Embajadores número 40 i datava del segle XV, cosa que el convertia en un edifici protegit pel Pla General d'Ordenació Urbanística de Madrid. El novembre de 1996, quan l'edifici duïa més de vint anys en estat d'evident abandó, un grup de dones joves el va okupar amb la idea de desenvolupar un projecte de centre social feminista, autònom i autogestionat. Però aprofundiré una mica en la intrahistòria d'aquesta okupació, per intentar entendre la seva transformació posterior en un centre social *legalitzat* de caràcter obert, participatiu i participat, i referent del moviment feminista madrileny i estatal.

Com gairebé totes les okupacions, La Karakola tenia els seus orígens en una okupació anterior anomenada Lavapiés 15, on les dones van generar noves dinàmiques dins del moviment okupa des d'una perspectiva feminista. Aquestes noves dinàmiques feien referència a les maneres de fer, l'estètica i el contingut de la pròpia okupació. A Lavapiés 15, fins i tot es va crear un espai només de dones on es van produir les primeres activitats i reunions de les okupes feministes. El treball feminista de les dones de Lavapiés 15 dins el propi moviment okupa va provocar l'apropament de més persones interessades en aquest espai.

En el si de les subcultures o molt propera a elles, hi havia una estetització de la violència sexual i nosaltres vam endegar moltes iniciatives contra la violència de gènere, com per exemple davant uns còmics, en el que després ha estat el Festimad. I en aquest moment, a la nostra okupa, hi van arribar transsexuals i això va desplaçar molt els imaginaris. I va arribar un grup de dones anarcofeministes -les Suecas- i van tenir un impacte molt fort, tot i que eren unes pesades perquè tota l'estona volien que diguéssim si érem anarquistes o no. El cert és que eren molt, molt feministes (entrevista a Cristina, 2005).¹⁴⁸

---

¹⁴⁸“Dentro de las subculturas o muy próxima, había una estetización de la violencia sexual, y nosotras hicimos muchas iniciativas contra la violencia de género, cómo por ejemplo ante unos cómics en lo que después ha sido el Festimad. Y en ese momento, a nuestra okupa, llegaron transexuales, que eso desplazó mucho los imaginarios. Y llegaron un grupo de mujeres anarcofeministas, las Suecas, y tuvieron un impacto muy fuerte, porque aunque eran unas pesadas porque todo el rato querían que dijéramos si éramos anarquistas o no, lo cierto es que eran muy, muy feministas” (entrevista a Cristina, 2005).

El fet de pertànyer a espais okupats i teòricament alliberats no impedia que, en el seu si, es donessin dinàmiques patriarcals o masclistes, o que determinades circumstàncies no es visquessin d'una forma molt marcada pel gènere. El cas que em narrava l'okupa entrevistada va influir molt en la decisió final de construir un centre social només per dones.

El que va passar és que vam patir una agressió per culpa de diversos companys perquè fèiem dies de dones a l'okupa, només de dones. I llavors, un d'aquests dies, una de les companyes transsexuals va baixar a un bar del carrer. Aleshores, uns companys de l'okupa es van deixar la porta d'entrada oberta, sense dir-nos res, i van entrar uns païos que ens van agredir amb ampolles [...] Va ser una agressió bestial, a cops d'ampolla. Algunes van resultar ferides i això també va ser un dels motius... perquè a moltes dones els va enervar la idea que hi hagués gent que no visqués allò que havia passat com ho estàvem vivint nosaltres [...] Nosaltres estem aquí d'una manera diferent perquè tenim un sentit de la vulnerabilitat i una concepció determinada de la violència. Vam plantejar això de manera molt ferma i molts païos no ho van viure bé. Van dir: "Aquestes ties..." i tot això. I nosaltres, en aquest moment, vam començar a forjar la idea que volíem un espai només de dones. I aquest va ser un dels motors (entrevista a Cristina, 2005).¹⁴⁹

Al mateix temps, s'acostaven a Lavapiés 15 algunes feministes no okupes, la major part d'elles pertanyents a grups activistes de dones lesbianes. I també altres feministes provinents del moviment antimilitarista, com les *Calzaslargas*. Aquesta forta presència femenina, sens dubte, va influir en fet que Lavapiés 15 mostrés el seu tarannà diferent i innovador en el panorama de l'okupació madrilenya, fins i tot en el seu desallotjament.

A Lavapiés 15, es va blindar la casa i vam sortir pel teulat. Llavors es va anar contactant amb els veïns i vam anar entrant. Va ser el titular "Els okupes s'escapen per la teulada". La gent no volia un enfrontament amb la policia o, si més no, no en els mateixos termes, sinó que hi havia una idea més romàntica, no?, de generar el conflicte d'una altra manera, d'esquivar-lo, de ser més mòbils, de no fer el mirall a la policia, de tenir eines molt més flexibles que permetessin crear coses. Sense regenerar l'enfrontament i aquesta estètica bipolar de la policia: nosaltres som en la mesura que hi ha la policia perquè, si no hi és, és com si no fóssim, no? I això era una cosa que travessava el

¹⁴⁹ "Y lo que ocurrió también es que sufrimos una agresión por culpa de varios compañeros. Porque hacíamos días de mujeres en la okupa, sólo de mujeres. Y entonces, en uno de estos días, una de las compañeras transexuales bajó a la calle a un bar. Entonces, unos compañeros de la okupa se dejaron la puerta de entrada abierta, sin decirnos nada, y entraron unos tíos agrediéndonos con botellas. [...] Fue una agresión bestial, a botellazos, algunas acabaron heridas y eso fue también una de las razones, como que a muchas mujeres les enervó la idea de que hubiera gente que aquello no lo viviera como lo estábamos viviendo nosotras [...] Nosotras estamos aquí de una manera diferente, porque tenemos un sentido de la vulnerabilidad y una concepción determinada de la violencia. Y eso lo planteamos muy fuertemente y hubo muchos tíos que no lo vivieron bien. Dijeron estas tías y tal. Y nosotras ahí, empezamos a fraguar que queríamos un espacio sólo de mujeres. Y ese fue uno de los motores" (entrevista a Cristina, 2005).

moviment okupa: la pròpia identitat a través de l'enfrontament amb la policia, no del que tu volies fer, sinó del fet que n'hi ha uns altres que t'impedeixen fer qualsevol cosa, encara que tu realment no volguessis fer res [...] I jo crec que l'estètica del desallotjament de Lavapiés 15 trencava amb això, la gent es va posar *rulos* i bata. Alguna gent es va vestir com una *maruja* i altra gent va sortir pel teulat, com els gats, els gats a la teulada de Lavapiés (entrevista a Cristina, 2005).¹⁵⁰

Després d'aquest desallotjament i tenint en compte tota la feina i les reflexions fetes, el novembre de 1996, un grup de dones va okupar una antiga fleca de 500 metres quadrats i hi va establir una *casa de les dones*. Les característiques de l'espai s'avenien amb els objectius de les okupes: no es tractava d'una nau industrial, sinó que era una casa gran amb habitacions i espais petits i això implicava una altra manera de relacionar-se amb l'espai.

A La Eskalera Karakola, no hi podien entrar homes, excepte durant un temps, quan les *Calzaslargas* van obrir la cafeta mixta, que jo mateix vaig tenir l'oportunitat de visitar. Sempre s'hi feien activitats que posaven en primer pla la qüestió del feminisme.

El primer any d'existència de La Karakola va esdevenir un èxit sense precedents i va aconseguir aglutinar dones d'altres cases okupes i de fora del moviment.

Durant el primer període, La Karakola va ser una explosió absoluta, va arrasar. S'hi van aplegar moltíssimes dones i es van fer milers de tallers. Aquesta primera fase va tenir el seu moment més àlgid durant els segons Encuentres zapatistes. Ja s'havia okupat El Laboratorio, l'estiu del 97, i nosaltres vam organitzar una taula de gènere, que va ser una cosa molt maca perquè ens vam reunir amb dones que provenien de Minuesa... Hi va haver una certa confluència entre La Karakola i dones de grups feministes amb un altre rotllo totalment diferent. Elles encara cridaven molt a les assemblees, nosaltres apostàvem per un altre tipus de funcionament tàctic i, bé, teníem una altra idea. Però bé, allà ens vam ajuntar amb elles i amb altres dones i es va fer una taula de gènere que va ser un èxit absolut. Van venir moltes dones i La Karakola es va convertir en un formiguer (entrevista a Cristina, 2005)¹⁵¹

¹⁵⁰ "En Lavapiés 15 se barricó la casa y se salió por el tejado. Entonces se fue contactando con vecinos y se fue entrando. Fue el titular de "Los okupas se escapan por el tejado". La gente no quería un enfrentamiento con la policía o al menos no en los mismos términos, sino que había una idea mas romántica, ¿no?, de generar el conflicto de otra forma, de esquivarlo, de ser más móviles, de no estar haciendo el espejo a la policía, de tener herramientas mucho mas flexibles que permitieran crear cosas. Sin regenerar el enfrentamiento y la estética bipolar esta de la policía: nosotros somos en la medida en que está la policía, porque si no está la policía como que casi no somos, ¿no? Y esto era una cosa que atravesaba el movimineto okupa: la propia identidad a través del enfrentamiento con la policía, no de lo que tu querías hacer sino, de que hay otros que te impedían hacer cualquier cosa, aunque tu realmente no quisieras hacer nada [...] Y yo creo que la estética del desalojo de Lavapiés 15 rompía con eso, la gente se puso rulos y se puso bata. La gente se puso en plan maruja y otra gente salió por el tejado, como los gatos, los gatos en el tejado de Lavapiés" (entrevista a Cristina, 2005).

Qualsevol semblança amb la pel·lícula *La estrategia del caracol* (1993) del cineasta colombià Sergio Cabrera és mera coincidència.

¹⁵¹ "En el primer periodo, La Karakola fue una explosión absoluta, arrasó. Se juntaron muchísimas mujeres i se hicieron miles de talleres. Esa primera fase tuvo su momento más álgido en los segundos encuentros zapatistas. Ya se había okupado El Laboratorio, en verano del 97, y nosotras organizamos una mesa de género, que ahí fue una

Precisament, la relació de *les karakoles* amb El Laboratorio posà de manifest que les problemàtiques que abordava el moviment feminista no es trobaven només fora dels moviments socials, sinó que també s'expressaven en el seu interior. El contrast entre un espai enorme i mixt com El Laboratorio amb un espai més petit i només per dones, que s'havia de treballar, va provocar l'etern debat sobre si era necessari o no un espai autònom de dones i si aquest havia de ser prioritari per les dones okupes. Cal tenir en compte que algunes de les membres de La Eskalera Karakola vivien al Laboratorio i aquest fet plantejava la qüestió de la doble militància.

La radicalitat que fos un espai apropiat per les dones i visible externament, això va ser un xoc molt fort per moltes dones. I el que va passar és que el primer debat va ser sobre si homes sí o no? Aquest va ser un debat... jo crec que es va saldar molt bé... I va ser determinant l'experiència de les dones lesbianes, que totes volien un espai només de dones... I moltes dones heterosexuales també, és a dir, hem okupat una casa de dones, per què volem que es converteixi en un altre espai? Per altres espais, ja hi ha altres espais, però aquest -precisament- és un altre tipus de cosa i permet un altre tipus d'experiència (entrevista a Cristina, 2005).¹⁵²

L'any 1999, el mal estat de l'edifici i algunes problemàtiques internes, pròpies de les dificultats de defensar un espai feminista dins un altre moviment, van generar un cert replegament de La Karakola. Així doncs, les obres de rehabilitació, enmig d'una petita crisi, es van veure com una *oportunitat* de creixement i d'establiment de ponts i noves aliances dins el moviment okupa, feminista i lèsbic.

Llavors vam començar a treballar amb arquitectes, les *Mujeres Urbanistas*, per aturar l'estat ruïnós de la casa. I aquesta va ser una experiència molt bona -molt, molt bona- perquè mai no s'havia fet un camp de treball internacional dins el moviment okupa... Es va organitzar amb el Servei Civil Internacional (SCI) i va ser el seu primer camp de treball amb una casa okupada. Llavors, el SCI va posar la gent, nosaltres vam posar els materials i l'organització. Va ser una experiència molt bona perquè, és clar, venien dones d'arreu del món que volien que nosaltres els diguéssim què havien de fer. Llavors, aquí és on es va

---

cosa bonita porque nos juntamos con mujeres que provenían de Minuesa... Allí hubo una cierta confluencia entre La Karakola y mujeres de grupos feministas con otro rollo totalmente distinto. Ellas todavía gritaban mucho en las asambleas, nosotras estábamos por otro tipo de funcionamiento táctico y bueno, teníamos otra idea. Pero bueno, allí nos juntamos con ellas y con otras mujeres y se hizo una mesa de género que fue un éxito absoluto. Llegaron muchísimas mujeres y La Karakola se convirtió en un hervidero”.

¹⁵² “La radicalidad de que fuera un espacio apropiado por las mujeres y visible externamente, esto fue un choque muy fuerte para muchas mujeres. Y lo que ocurrió fue que el primer debate fue que si chicos ¿sí o no? Este fue un debate... yo creo que se saldó muy bien... Y fue determinante la experiencia de las mujeres lesbianas, que todas querían un espacio sólo de mujeres...Y muchas mujeres heterosexuales también, es decir, hemos okupado una casa de mujeres, para qué queremos que se convierta en otro espacio? Para otros espacios ya hay otros espacios, pero éste -precisamente- es otro tipo de cosa y permite otro tipo de experiencia”

produir la trobada entre la tradició d'autogestió i les tradicions llibertàries, no? A nosaltres ens va servir molt per entendre perquè això de l'autogestió no triomfava i a moltes dones els va servir com a autoaprenentatge d'autoorganització. I també va ser una experiència increïble veure com un grup de dones es posaven a descalçar una teulada i fer tot tipus d'obres. Clar, va ser una cosa molt significativa (entrevista a Cristina, 2005).¹⁵³

Els anys 99, 2000 i 2001 van ser uns anys plens d'experiències sorgides o produïdes a La Karakola, des del taller d'eines contra el racisme fins al suport a les immigrants sense papers, passant per la lluita contra les agressions masclistes i homofòbiques o els tallers d'alliberament sexual. Durant aquells anys, La Karakola també va participar en dos experiències importants del moviment feminista: les Jornades Feministes de Còrdova de l'any 2000 -de caràcter més general- i la fundació de *Mujeres preokupando*, el 1998 a Barcelona, dins l'àmbit del feminisme *okupa*.

Mujeres preokupando va connectar les feministes del moviment okupa [...] A Barcelona, les dones es van ajuntar i van sorgir moltes iniciatives i [...] el primer número es va fer a Barcelona, el segon a Madrid (La Karakola), el tercer a València, el quart a Euskadi i cada any es fa en un lloc diferent. De fet, ara no sé en quina fase ens trobem, però la iniciativa continua [...] És un fil de connexió per les dones del moviment okupa (entrevista a Cristina, 2005).¹⁵⁴

Cap a l'any 2001, en coincidència amb el canvi de cicle dins el conjunt del moviment, es va plantejar la ruïna de l'edifici i una crisi de creixement a La Karakola. Però van sorgir nous projectes d'aquest nucli d'activistes. Amb la vaga general de 2002, es va formar el grup Precarias a la Deriva, un col·lectiu de dones feministes que treballa el tema de la precarietat laboral i vital de les dones en el context neoliberal a Madrid. També es van plantejar noves aproximacions al tema de l'habitatge i de la manca d'espais, que van generar una certa polèmica en molts sectors de l'okupació.

---

¹⁵³ "Entonces empezamos a trabajar con arquitectas, las Mujeres Urbanistas, en detener el estado de ruina que tenía la casa. Y esa fue una experiencia muy buena -muy, muy buena- porque nunca se había hecho en el movimiento okupa un campo de trabajo internacional...y se organizó con el Servicio Civil Internacional (SCI), que era su primer campo de trabajo con una casa okupada. Entonces, el SCI puso la gente, nosotras pusimos los materiales y la organización. Y entonces fue una experiencia muy buena porque, claro, venían mujeres de todo el mundo que querían que nosotras les dijéramos qué tenían que hacer. Y, entonces, ahí fue el encuentro entre la tradición de autogestión y las tradiciones libertarias, ¿no? A nosotras nos sirvió mucho para entender por qué eso de la autogestión no triunfaba y a muchas mujeres les sirvió cómo autoaprendizaje de autoorganización. Y, luego, fue una experiencia increíble ver cómo un grupo de mujeres se pusieron a descalzar un tejado y a hacer todo tipo de obras. Claro, fue una cosa muy significativa" (entrevista a Cristina, 2005).

¹⁵⁴ "Mujeres preokupando puso en conexión a las feministas del movimiento okupa [...] En Barcelona, las mujeres se juntaron y allí surgió mucha iniciativa y [...] el primer número se hizo en Barcelona, el segundo en Madrid (La Karakola), el tercero en Valencia, el cuarto en Euskadi, y cada año se hace en un lugar distinto... De hecho ahora no sé en qué fase estamos, pero sigue la iniciativa [...] Es un hilo de conexión para las mujeres del movimiento okupa" (entrevista a Cristina, 2005).

Llavors, ara s'obren altres perspectives i possibilitats si les unim bé a la qüestió de l'espai públic, de la propietat i dels lloguers, cosa que el moviment okupa encara no ha treballat bé, com els drets dels llogaters i tots aquests temes. El moviment okupa estava massa ocupat amb la seva autoreferencialitat per poder inventar drets i intervenir-hi amb força. I això és un problema del moviment okupa (entrevista a Cristina, 2005).¹⁵⁵

El març de 2003, des del CSOA Feminista La Eskalera Karakola, es va plantejar de forma totalment oberta i explícita un procés de negociació amb l'administració local. Se la va emplaçar a expropiar el local als seus propietaris per cedir-lo en ús a les okupants. El procés de negociació es va proposar com un procés obert a la participació social dels col·lectius del barri - com la Red de Lavapiés- i de la ciutat -com Mujeres Urbanistas- i el seu objectiu era la rehabilitació de l'espai (molt deteriorat a pesar de les evidents millores que hi va haver des de la seva okupació) per poder desenvolupar un projecte social, polític i cultural des de la perspectiva de gènere.

En contraposició amb la política merament assistencial, paternalista i dirigista de les administracions públiques, que es veia reflectida en el funcionament tancat i burocratitzat del Centre Comunitari Casino de la Reina¹⁵⁶, La Eskalera Karakola va proposar un projecte integral de política social feminista, que incloïa tant polítiques de capacitació i aprenentatge conjunt com oci o informació. A més, es tractava d'un projecte obert, que sorgia d'un procés participatiu de base i que apostava per fomentar la ciutadania activa i la recuperació d'espais de sociabilitat davant el desús privat amb objectius especulatius.

L'Ajuntament de Madrid, a través dels tècnics de Gerència d'Urbanisme, va entrar d'alguna manera en el procés quan, el juny de 2002, després d'una reunió amb *les karakoles* i d'un informe dels Bombers de Madrid a instància de les pròpies okupants, va decidir fer-se càrrec d'algunes intervencions urgents a l'edifici, tot garantint que no hi hauria desallotjament. Aquestes obres encara s'estaven duent a terme el març de 2003, moment que La Eskalera Karakola va presentar formalment la seva oferta a l'Ajuntament i a la Comunitat de Madrid.

¹⁵⁵ "Entonces, ahora se abren otras perspectivas y posibilidades si las unimos bien a la cuestión del espacio público, de la propiedad y de los alquileres, cosa que el movimiento okupa no ha trabajado bien todavía, como os derechos de los inquilinos y todos esos temas. El movimiento okupa estaba demasiado ocupado con su autoreferencialidad como para inventarse derechos e intervenir allí con fuerza. Y esto es un problema del movimiento okupa" (entrevista a Cristina, 2005).

¹⁵⁶ Vaig visitar aquest centre durant una de les meves aproximacions al camp, l'octubre de 2002. El Centre Comunitari Casino de la Reina és un espai municipal on, des de l'any 2001, es desenvolupen projectes socials relacionats amb la immigració, l'educació i la reinserció laboral. Tot i que presenta aspectes interessants, com el fet de romandre obert cada dia de la setmana, el fet que estigui dirigit pels serveis socials municipals li dona un caràcter tancat i el relaciona de forma asimètrica amb el teixit associatiu del barri. No sé si és molt significatiu, però el dia que hi vaig anar només hi havia el bidell.

El primer esdeveniment (del procés de negociació) va ser que es va desprendre la façana. Llavors, vam cridar els bombers -vam fer que vinguessin els bons i no els dolents- i van apuntalar la façana per dins [...] Però això va implicar que es fes un informe tècnic, que va arribar a Gerència d'Urbanisme. I Gerència va enviar els tècnics d'urbanisme, que havien de fer un informe i podien decretar ruïna total. En aquest punt, l'estratègia -juntament amb les Mujeres Urbanistas i els arquitectes- va ser intentar convèncer els tècnics de Gerència per declarar una ruïna parcial i enderrocar una part de l'edifici. Bé, no sé com ho vam aconseguir perquè hi ha coses que... a La Karakola sempre semblava que tot s'estava acabant i llavors passaven coses increïbles i, en aquest moment, vam salvar la casa amb una ruïna parcial i una acció substitutòria de Gerència. Gerència va venir, va enderrocar la part de la casa que li vam dir, la va tancar amb una mena d'arranjament metàl·lic i, al final, vam recuperar una part de la casa que no teníem, la nau, un espai que es va convertir en un pati que van pintar els veïns i on es va fer un cinema d'estiu que va ser molt bo. I la part que vam donar a *La Biblio*, que després no va funcionar, amb tot el tema del desallotjament (entrevista a Cristina, 2005).¹⁵⁷

La proposta de negociació de La Karakola va ser fruit d'un seguit de reflexions dins el propi col·lectiu que es podien estendre a altres sectors del moviment per l'okupació madrileny. Per una banda, el fracàs dels projectes d'autogestió, per l'altra, el desgast continuu dels desallotjaments i, finalment -però no menys important- el fet d'abordar les qüestions com la manca d'espais de sociabilitat o el problema de l'habitatge des de plantejaments més pragmàtics, propis d'un *nou moviment veïnal*.

La dinàmica de 'okupa i resisteix', 'desallotjament-okupació' fins el dia del judici final o fins que s'acabin les cases perquè a l'administració li és ben igual. Clar, ha de mantenir els seus mecanismes repressius, però és una qüestió de desgast. Jo, quan ens van desallotjar d'Estrecho, una casa que es deia Navarra... quan ens van desallotjar de Navarra ho vaig veure clarament perquè la gent estava cansada. No és com a Barcelona, on la gent continua okupant. A Madrid la gent es va esgotar! El desallotjament de Navarra em va impressionar perquè vam arribar allà, vam blindar la casa, ens vam quedar allà, dins una habitació, fins que arribés la policia. Allà hi va haver un punt d'inflexió en el moviment okupa de Madrid perquè, fins aquell moment, la policia arribava quan li tocava i et desallotjava, però és que, a Navarra, no hi

¹⁵⁷ "El primer acontecimiento (del proceso de negociación) es que se desprendió la fachada. Entonces, llamamos a los bomberos -apañamos que vinieran los buenos y no los malos- y apuntalaron la fachada por dentro [...] Pero eso significó que se hizo un informe técnico que pasó a Gerencia de Urbanismo. Y Gerencia mandó a los técnicos de urbanismo que tenían que hacer un informe y podían decretar la ruina total. Entonces ahí, la estrategia, junto con Mujeres Urbanistas y los arquitectos, fue intentar convencer a los técnicos de Gerencia para declarar una ruina parcial y demoler una parte del edificio. Bueno, no sé cómo lo conseguimos, porque hay cosas que... en La Karakola siempre parecía que iba todo a terminar y pasaban cosas increíbles, y entonces salvamos la casa en ese momento, con una ruina parcial y una acción substitutoria de Gerencia. Gerencia vino, demolió la parte que nosotras dijimos de la casa, la cerró, con una especie de apaño metálico, y al final recuperamos una parte de la casa que no teníamos, la nave, un espacio que se convirtió en un patio, que pintaron los vecinos y se hizo un Cine de Verano que fue muy bueno. Y la parte que dimos a La Biblio, que luego no funcionó, con todo el tema del desalojo" (entrevista a Cristina, 2005).

van arribar. No van venir aquell dia ni el següent ni l'altre ni l'altre... i la casa estava blindada, ja no es podia fer res, la casa estava destruïda. En aquest moment, la policia va començar a actuar d'aquesta manera i ens vam adonar que ja no tenia la potència del moment el desallotjament, sinó que el desallotjament era una mena de dessagnament... això va ser una estratègia de canvi en la repressió que ho va determinar tot. A Navarra, ens havíem autodesallotjat [...]

Per altra banda, fracàs absolut des projectes d'autogestió [...] si més no a Madrid. Els projectes d'autogestió, les *kafetes*, els no sé què; primer, eren d'una pobresa declarada i, després, no generaven ni recursos per viure [...] Llavors, per un costat, s'ajunten una sèrie de circumstàncies que contribueixen a l'esgotament del moviment okupa i, per l'altre, l'estratègia repressiva canvia i comencen els desallotjaments cautelars, la tàctica del desgast. Per altra banda -i això és molt positiu- es comença a entreveure un espai que ja no és estrictament el de l'okupació, sinó que és un espai molt més híbrid, vinculat, per una banda, als moviments globals i, per l'altra, als moviments locals, a tot el tema de la rehabilitació, que venia de l'any 97 amb la Red de Lavapiés [...] i a les intervencions més de caràcter veïnal. És a dir, de sobte, el moviment okupa es reinventa com a moviment veïnal (entrevista a Cristina, 2005).¹⁵⁸

Aquest nou plantejament s'acompanyava de la creació d'una *coalició promotora crítica* que defensava aquesta línia i que desbordava els marcs tradicionals de l'okupació, cercant suports en altres moviments i, fins i tot, en sectors de l'àmbit institucional. El que es demanava era l'expropiació del local abandonat, la seva rehabilitació i el realotjament, és a dir, la cessió de l'espai a La Eskalera Karakola per construir un centre social feminista ampli.

Un centre de dones molt més obert, amb altres projectes, que ens tragués del gueto on ens havia ficat: aquest imaginari de l'okupació i la qüestió de la ruïna i

¹⁵⁸ "La dinámica del 'okupa y resiste', 'desalojo-okupación' hasta el día del juicio final o hasta que se acaben las casas, porque a la administración le da igual. Claro, tiene que mantener sus mecanismos represivos, pero es una cuestión de desgaste. Yo, cuando nos desalojaron de Estrecho, una casa que se llamaba Navarra, cuando nos desalojaron de Navarra, yo ahí lo vi claramente, porque la gente estaba cansada. No es como en Barcelona, donde la gente sigue okupando. En Madrid la gente se agotó! El desalojo de Navarra me impresionó, porque llegamos allí, barricamos toda la casa, nos quedamos allí, en una habitación, hasta que llegara la policía. Y allí hubo un punto de inflexión en el movimiento okupa en Madrid, porque hasta ese momento la policía llegaba cuando debía y te desalojaba, pero es que a Navarra no llegaron. No llegaron ese día, ni al siguiente, ni al otro, ni al otro,...y la casa estaba barricada, ya no se podía hacer nada, la casa estaba destruida. Y ahí, la policía empezó a actuar de esa manera y nos dimos cuenta que ya no tenía la potencia del momento del desalojo, sino que el desalojo era una especie de desangrado...eso fue una estrategia de cambio en la represión que determinó todo. En Navarra nos habíamos autodesalojado. [...] Por otro lado, fracaso absoluto de los proyectos de autogestión [...] por lo menos en Madrid. Los proyectos de autogestión, las kafetas, los no sé qué; primero, eran de una pobreza declarada y luego, no generaban ni recursos para vivir. [...] Entonces, por un lado, se juntan una serie de circunstancias que contribuyen al agotamiento del movimiento okupa y, por otro lado, la estrategia represiva cambia y empiezan los desalojos cautelares, la táctica del desgaste. Por otro lado, -y eso es muy positivo- se empieza a vislumbrar un espacio que ya no es estrictamente el de okupación, sino que es un espacio mucho más híbrido, vinculado, por un lado, a los movimientos globales y por otro, a los movimientos locales, a todo el tema de la rehabilitación, que ya venía del año 97 con la Red de Lavapiés [...] y a las intervenciones más de carácter vecinal. O sea, de repente, el movimiento okupa se reinventa como a movimiento vecinal" (entrevista a Cristina, 2005).

tot això. Vam fer el projecte i vam començar a agrupar forces de diferents sectors feministes per moure-ho. I les forces van ser el Consell de la Dona, per una banda, la pròpia Xarxa de Lavapiés, els grups del moviment feminista- des dels de caràcter més institucional com el Consell fins a grups com l'Assemblea Feminista, les Mujeres Urbanistas i diferents grups del moviment feminista- i els sectors del PSOE i IU que, d'alguna manera, eren més pròxims. Hi havia sectors d'IU que ja estaven en contacte amb el moviment okupa i, d'una forma instrumental, els havíem fet servir aquí i allà i llavors els vam dir: "Mira, tenim aquest projecte i ens heu de donar suport" (entrevista a Cristina, 2005).¹⁵⁹

D'altra banda, alguns components de *l'estructura d'oportunitats* es van modificar amb l'arribada, el 2003, del primer govern Gallardón, que semblava tenir una predisposició més gran al diàleg. Aquest nou alcalde del PP pretenia donar una imatge més moderna de Madrid, amb un discurs més ciutadanista que repressiu, per situar la marca Madrid dins el mercat de les ciutats europees.

Nosaltres vam utilitzar aquesta conjuntura i vam començar a presentar aquest projecte als sectors del PP que tenien aquesta idea, que són Pilar Martínez-braç dret de Gallardón- i Alicia no sé què, la de les Arts i tot això. Vam fer diverses reunions amb Participació, que no ens va obrir canals perquè Participació no pinta res de res [...] Participació va tenir varies iniciatives en aquest moment, com el diagnòstic participatiu de Lavapiés, la votació electrònica... Però, des del moviment, es va dir no, no i no. Llavors, nosaltres ho vam moure des d'Urbanisme, que és qui talla el bacallà, i ens van rebre i tal. La regidora va dir: "Mira, jo no us donaré La Karakola perquè seria com legalitzar l'okupació. Heu okupat durant vuit anys i, vinga, el premi és La Karakola. No em demaneu això perquè no puc" (entrevista a Cristina, 2005).¹⁶⁰

Els límits de la negociació, per les okupes, eren no renunciar a l'autogestió, ser real·lotjades en un altre local si es produïa el desallotjament del local en ruïna i plantejar escenaris de negociació més amplis amb altres sectors del moviment. Així doncs, obtenir el

¹⁵⁹ "Un centro de mujeres mucho más abierto, con otros proyectos, que nos sacara del gueto en que nos había metido: ese imaginario de la okupación y la cuestión de la ruina, y todo eso. Hicimos el proyecto y empezamos a agrupar fuerzas de distintos sectores feministas para moverlo. Y las fuerzas fueron: el Consejo de la Mujer, por un lado, la propia Red de Lavapiés, los grupos del movimiento feminista -desde los de carácter más institucional como el Consejo hasta los grupos como la Asamblea Feminista, las Mujeres Urbanistas y distintos grupos del movimiento feminista- y sectores del PSOE y de IU, de alguna manera más próximos. Había sectores de IU que ya estaban en contacto con el movimiento okupa y de una forma instrumental los habíamos utilizado aquí y allá, y ahí se produjo el decirles, "mira, tenemos este proyecto, nos tenéis que apoyar" (entrevista a Cristina, 2005).

¹⁶⁰ "Nosotras utilizamos esa coyuntura, y empezamos a presentar ese proyecto a los sectores del PP que tenían esta idea, que son Pilar Martínez, brazo derecho de Gallardón, y Alicia no sé qué, la de las Artes y eso. Tuvimos varias reuniones con Participación, que no nos abrieron canales, porque Participación no pinta nada [...] Participación tuvo varias iniciativas en ese momento, como el diagnóstico participativo de Lavapiés, la votación electrónica... Pero, desde el movimiento, se dijo no, no y no. Entonces, nosotras lo movimos por Urbanismo, que es quien corta el bacalao y nos recibieron y tal. La concejala dijo: "Mira, yo no os voy a dar La Karakola porque sería como legalizar la okupación. Habéis okupado ocho años y venga, el premio es La Karakola. No me pidáis eso porque no puedo" (entrevista a Cristina, 2005).

reconeixement del projecte per part de l'administració seria interpretat com una victòria de més de vuit anys de lluita per construir un espai autogestionat de dones.

Els anys 2003 i 2004, es produí un estira i arronsa entre l'Ajuntament i les okupes. En primer lloc, arribà l'ordre definitiva de desallotjament, cosa que empenyia encara més les *karakoles* cap a la negociació. L'Ajuntament els va oferir dos locals petits al mateix barri, amb un lloguer de 3 euros el metre quadrat i la possibilitat de rebre subvencions. La por davant una dependència excessiva de les subvencions per fer front al lloguer va fer que les okupes plantegessin l'alternativa del lloguer en precari.

L'11 de desembre de 2004, quan encara no s'havia definit l'acord, es va convocar una gran manifestació de suport a La Eskalera Karakola. El treball de tants anys dins els moviments socials madrilenys i en l'àmbit del feminisme en particular donava els seus fruits.

Perquè l'11 de desembre vam fer una manifestació per defensar la necessitat d'un espai com La Karakola i va ser un èxit increïble, amb gent de molts països, d'Euskadi... En aquest moment vam veure que La Karakola tenia sentit perquè tot el que havíem teixit a nivell de discursos i a nivell d'aliances estava al carrer. Va ser una mani feminista i no estrictament okupa. Vam aconseguir la dosi adequada de cada component perquè fos una mani feminista okupa, però que el protagonisme no fos ni tan sols de La Karakola, sinó dels grups feministes i de totes les consignes que nosaltres havíem contribuït a generar al llarg de vuit anys. I ho vam aconseguir. Va ser una mani d'homenatge a La Karakola, a la feina que havíem estat duent a terme, i no autoreferencial [...] Va ser com un vuit de març, però amb tots els sectors que ens havien donat suport (entrevista a Cristina, 2005).¹⁶¹

El procés culminà quan l'Ajuntament va cedir un local de 130 metres quadrats al carrer Embajadores (barri de Lavapiés), per un preu de 130 euros al mes (molt per sota del preu del mercat i, fins i tot, del de promoció pública), més una subvenció de 20.000 euros per les obres de rehabilitació. El nou local es troba només a uns metres de l'antiga casa okupada i el triomf dels plantejaments de *les karakoles* és força evident. Des del mes de març de 2005, diversos col·lectius feministes, lèsbics i *queer* desenvolupen activitats i es reuneixen a la nova Eskalera Karakola, un exemple de legalització d'un centre social okupat que demostra les complicacions

¹⁶¹“Porque hicimos una manifestación, el 11 de diciembre, para defender la necesidad de un espacio como La Karakola y fue un éxito increíble, con gente de muchos países, de Euskadi... ahí vimos que La Karakola tenía sentido, porque todo lo que habíamos tejido a nivel de discursos y a nivel de alianzas estaba en la calle. Fue una mani feminista, y no estrictamente okupa. Conseguimos la dosis adecuada de cada componente para que fuera una mani feminista okupa, pero que el protagonismo no fuera ni siquiera de La Karakola, sino de los grupos feministas y de todas las consignas que nosotras habíamos contribuido a generar a lo largo de ocho años. Y lo conseguimos. Fue una mani de homenaje a La Karakola, al trabajo que veníamos haciendo, y no auto referencial [...] Fue como un ocho de marzo, pero con todos los sectores que nos habían apoyado” (entrevista a Cristina, 2005).

que presenten aquest tipus de processos a l'Estat Espanyol, però que també indica la seva viabilitat.

Finalment, faré un petit comentari sobre un procés similar, el del CSOA Seco, sobretot perquè entronca perfectament amb la perspectiva de l'impacte del moviment per l'okupació en les polítiques juvenils.

El CSOA Seco va ser okupat el 1991 per un grup de joves de l'antic barri obrer Las Adelfas. Per la seva proximitat a l'estació d'Atocha o al parc del Retiro, aquest barri ha estat sotmés a un fort procés de renovació i d'elitització residencial. Tot i així, el barri també està al costat d'un barri obrer tradicional, Vallecas, on es va produir un fort moviment veïnal durant la Transició (1977-1982) del que encara es poden trobar les petjades (Martínez, 2010b).

Precissament amb la col·laboració de l'associació de veïns del barri, els okupes van presentar l'any 2002 un projecte a l'Ajuntament per obtenir un centre social i una cooperativa d'habitatge jove en règim de lloguer. Amb aquestes demandes començà un llarg procés de negociació en el que els okupes foren capaços de fer una bona campanya de legitimació pública amb una estètica allunyada de les okupacions tradicionals. Es conformaren *coalicions promotores crítiques*, acompanyades també de l'ús d'accions disruptives. L'any 2007 les negociacions donaren com a fruit la reubicació del centre social en uns locals propietat de l'Empresa Municipal de l'Habitatge. Es tractava de dos pisos que feien una extensió total de 412 m² i pels quals l'assemblea del centre social pagaria un lloguer de 1700 euros. Aquest gran esforç econòmic va obligar a multiplicar les activitats recaptatòries, tot i que encara persisteix un model d'autogestió i participació de tots els col·lectius del centre social i uns preus per les entrades i consumicions similars als dels centres socials okupats (Martínez, 2010b).

L'experiència de Seco demostra que determinades pràctiques d'okupació arriben a constituir dispositius de finançament del llaç social i de dotació de serveis. D'altra banda ha estat un impacte innegable en les polítiques de joventut producte de la incitativa del moviment per l'okupació. Per aconseguir-ho, el CS Seco ha passat per un procés d'institucionalització flexible. Per una banda, alguns dels seus membres s'han incorporat a les associacions de veïns tradicionals. Per l'altra, l'estructura organitzativa de Seco s'ha formalitzat, arribant fins i tot a crear-se una nova associació, *La Bengala*, per tal d'optar a finançament públic per al conjunt del centre social. Aquest fet, però, s'ha combinat amb la continuïtat de l'activisme de molts dels seus membres en moviments veïnals i ecologistes. Finalment, l'experiència de Seco ha gaudit d'un gran reconeixement social, tant dels veïns com de la societat en general, amb l'obtenció de premis com el de drets humans 2009 concedit per la Universitat Complutense de Madrid (Martínez, 2010b).

6.5. LES DIMENSIONS DE L'IMPACTE. PRIMERES CONCLUSIONS PER AL CAS MADRILENY

En aquest apartat, em dedicaré a fer unes conclusions del cas de Madrid, que seran rediscutides al capítol final de la tesi, on es compararan amb els casos de Catalunya. Seguiré l'esquema de capítols anteriors. En primer lloc, comentaré breument el comportament de les tres variables del model, tant des del punt de vista estàtic com dinàmic. Posteriorment, inclouré un quadre-resum amb els principals impactes del moviment en les quatre dimensions de les polítiques públiques. Finalment, provaré de respondre les tres hipòtesis d'aquesta tesi per al cas madrileny.

Pel que fa al *capital social crític*, cal recordar que per fer-lo operatiu, l'he dividit en quatre subvariables: a) *allò simbòlic*, b) *els i les membres*, c) *l'estructura organitzativa* i d) *les estratègies d'acció col·lectiva*. En el comportament de la subvariable que he anomenat *allò simbòlic* i que fa referència als discursos, identitats i, fins i tot, corrents polítics del moviment okupa, cal assenyalar un desplaçament del predomini d'unes identitats i formes de fer política més clàssiques als anys vuitanta -i molt semblants a les de l'autonomia alemanya- cap a una progressiva obertura vers identitats més plurals i difuses, pròpies del cicle de protestes contra la globalització neoliberal.

La segona subvariable, que fa referència als *membres del moviment*, m'ha portat a fer una reflexió paradoxal. Si bé és cert que, segons tots els entrevistats i la meua pròpia observació, el moviment per l'okupació madrileny és més petit que el català, també és cert que conserva una xarxa prou densa que permet la socialització comunitària en el si del moviment i que garanteix la seva pervivència, malgrat l'hostilitat de l'entorn. Projectes com La Biblio, un centre de documentació i biblioteca itinerant del propi moviment, han resistit els desallotjaments i la repressió gràcies a la capacitat de coordinació i a la solidaritat entre les pròpies comunitats okupes madrilenyes. Aquesta citació de l'entrevista a una activista de La Biblio, feta a finals de 2002, ens resumeix molts aspectes d'aquesta variable, tals com els processos de reclutament o la capacitat de reproducció del moviment:

El projecte de La Biblio comença abans, però no com a Biblio, comença a Seco. Seco és un espai okupat a Vallecas i es va okupar el 89 o el 90. Entre altres coses, hi va haver un parell o tres de persones que van dir: "Vinga, fem una recollida de llibres per muntar una biblioteca". La gent del barri va anar donant els seus llibres i van començar a muntar-la. Jo vivia prop d'allà perquè vivia a casa dels meus pares i vaig treure llibres d'aquella biblioteca i, després, em vaig assabentar que era la mateixa. Va estar allà, a Seco. Després la van canviar, cap al 95 o així, a un altre CSO situat a Estrecho i es van endur els llibres cap allà. I ja es va enfortir molt perquè van començar a comprar. Ja no només eren donacions i hi havia gent que es passava força temps gestionant permanentment la biblioteca i van començar un petit arxiu. Després es va

okupar El Laboratorio -perquè també havien desallotjat David Castilla- (crec que és el 97 quan s'okupa) i els llibres es porten cap allà. El Laboratorio era gran per tot i la instal·lació estava quasi perfecte, eren unes oficines... Eren grans les sales d'estudi, les sales per buscar els llibres i, a més, allà -perquè els del Labo s'ho munten molt bé i hi va molta gent- hi havia gent que estudiava tot l'estona. Era increïble [...] Allà és on jo vaig començar. Em vaig assabentar que okupaven prop d'allà i, com que me n'havia anat de casa i vivia prop d'allà, m'hi vaig acostar. M'ho va dir un noi que vaig conèixer en un bar, em va dir: "Acosta't a La Biblio". I tothom em va semblar maquíssim, em va semblar un projecte molt *xulo* i m'hi vaig quedar. Llavors, des d'allà, vam estar al Labo, després vam pujar al carrer Fray Ceferino González, quan ja hi havia amenaça de desallotjament del Labo. Com que ens feia una mica de por que els llibres *pillessin* l'últim dia i es perdessin, ens els vam endur uns mesos abans que desallotgessin. l'anterior casa okupada era força gran; també ens van desallotjar. Vam passar sis mesos sense caseta i fins aquí (Amparo 21), on portem dos anys. És a dir que fa dotze anys que existeix un grup de llibres que volen ser gestionats d'alguna manera (entrevista a Raquel, 2002).¹⁶²

L'estructura organitzativa del moviment -tot i que segueix la pauta d'inestabilitat, pluralitat i dinamisme de la resta de l'Estat- ha estat font de debats i experiències sense comparació dins els moviments per l'okupació ibèrics. Així, la presència d'un sector proorganitzatiu fort -tot i que dins dels criteris d'horitzontalitat, democràcia directa i autonomia- davant d'un altre partidari de la xarxa i la coordinació puntual ha estat una constant durant la major part del període estudiat. Finalment, a l'actualitat, la forma organitzativa triada pel moviment bé pot representar un punt mig entre ambdues postures. Tot i que no tinc elements temporals suficients per garantir-ho a causa del seu recent naixement, l'Assemblea de Centres Socials de Madrid i Guadalajara presentaria un format de xarxa, però al mateix temps tindria vocació de permanència.

---

¹⁶² "El proyecto de La Biblio empieza antes, pero no como Biblio, empieza en Seco. Seco es un sitio okupado que está en Vallecas y se okupó en el 89 o 90. Y entre otras cosas hubo dos o tres personas que dijeron "venga, vamos a hacer una recogida de libros para montar una biblioteca". La gente del barrio iba donando sus libros y empezaron a montarla. Yo vivía cerca de allí, porque vivía en casa de mis padres y saqué libros de aquella biblioteca, y luego más tarde me enteré que era la misma. Ahí estuvo en Seco, luego cambiaron en el 95 o algo así, otro CSO que estaba en Estrecho, pues se llevaron ahí los libros. Y ya se fortaleció bastante porque empezaron a comprar, ya no era sólo donaciones, y ya había gente que estaba bastante tiempo permanentemente gestionando la biblioteca y empezaron un pequeño archivo. Después se ocupa El Laboratorio, como también desalojan el David Castilla (creo que es en el 97 cuando se okupa) pues los libros se traen para allá. El Laboratorio era grande para todo y la instalación estaba casi perfecta (es que eran unas oficinas)... Eran grandes la salas de estudio, las salas para buscar los libros y además allí -porque los de El Labo se lo montan muy bien y va mucha gente- había gente que estudiaba todo el rato. Era increíble. [...] Allí es donde yo empecé. Yo me enteré que ocupaban por allí y, como me había ido de casa y estaba viviendo por allí cerca, entonces me acerqué. Me lo dijo un chico que conocí en un bar, me dijo: "Acércate por La Biblio" y me pareció todo el mundo majísimo, me pareció un proyecto muy chulo y me quedé. Entonces, desde allí hemos estado en El Labo, luego nos subimos a la calle Fray Ceferino González, cuando El Labo ya amenazaba de desalojo. Como nos daba un poco de miedo que los libros pillaran el último día y se perdieran, nos los llevamos unos meses antes de que desalojaran El Laboratorio. Esta anterior casa ocupada era bastante grande, también nos desalojaron, estuvimos seis meses sin casita y hasta aquí (Amparo, 21), donde llevamos dos años. O sea, en total lleva dotze años existiendo un grupo de libros queriendo ser gestionados de alguna manera" (entrevista a Raúl, 2002).

Finalment, pel que fa a les *estratègies d'acció col·lectiva*, cal constatar, com en els casos de Catalunya, una enorme diversitat dins el moviment per l'okupació madrileny. No obstant això, en molts casos es pot constatar una evolució d'estratègies purament autònomes de desobediència civil i d'acció directa (normalment no violenta), cap a una combinació d'aquestes amb la cerca de *coalicions promotores crítiques*, sobretot en moments de negociació, com en els casos que hem vist a l'apartat 6.4.

La segona variable del model d'anàlisi, *els marcs cognitius i l'opinió pública*, que ha estat analitzada pel cas madrileny a l'apartat 6.3., presenta algunes diferències respecte els casos catalans. En primer lloc, del moviment okupa madrileny -o de certs sectors presents al seu interior-, n'han sorgit estris de *contrainformació* potents que, a més, han presentat evolucions interessants en el temps en relació a les *estratègies discursives*. Així, en processos com el del naixement i la consolidació del periòdic *Diagonal*, determinats sectors de l'okupació madrilenya han canviat les estratègies de comunicació més confrontatives (transformatives, segons Maiz, 1996) per estratègies d'estesa de ponts i de recerca de més repercussió en sectors socials potencialment afins als moviments socials de caràcter transformador.

Ara bé, igual que en els casos català i basc, la subvariable *d'imatge pública del moviment* ha presentat predominantment un comportament negatiu, a conseqüència del predomini de la dimensió criminalitzadora dels mitjans de comunicació vers el moviment social. Tot i així, com en el cas de Catalunya o d'Euskadi, el moviment per l'okupació madrileny ha aconseguit, en determinats moments, transmetre les seves demandes sobre habitatge i manca d'espais de sociabilitat i, a la vegada, aquestes demandes han estat identificades pels mitjans com demandes legítimes i representatives de les cohorts joves de la societat.

Pel que fa a la tercera variable del model, *les xarxes de polítiques públiques com a estructura d'oportunitats polítiques*, cal dir que les característiques de les xarxes de polítiques d'habitatge, joventut i seguretat i ordre públic no són gaire diferents de les dels altres casos i, per tant, no en repetiré l'anàlisi. Potser cal destacar que, durant la segona meitat dels 90 i la primera dels 2000, l'avinentsa de tenir el PSOE i IU a l'oposició en totes les institucions va servir al moviment per gaudir, en algunes ocasions (desallotjament del Labo, processos de negociació de La Karakola o de Seco), de la presència d'elits polítiques aliades. Sembla confirmar-se, doncs, que els partits de l'esquerra institucional es recolzen en els moviments socials quan estan a l'oposició com a estratègia per desgastar el govern.

En tot cas, el més destacable és que, a Madrid, s'han donat processos de negociació parcial entre les institucions i el moviment. Aquests processos, si bé no han suposat -ni molt menys- la legalització de l'okupació d'immobles, sí que han significat el reconeixement d'alguns

centres socials com a interlocutors i la legitimació de les seves activitats culturals, educatives o formatives. La comparació amb Catalunya, com analitzaré amb detall al capítol de conclusions, és paradoxal. Mentre que a Catalunya -amb governs de les esquerres institucionals a una o totes les institucions- no s'han donat processos de negociació rellevants, a Madrid -sota governs de la dreta conservadora- hi hagut un mínim de tres processos reeixits amb força impacte. El perquè d'aquesta paradoxa s'abordarà al capítol 7 de la tesi, on també discutiré amb els conceptes de cooptació i institucionalització terminal i flexible, presentats a la primera part.

Així doncs, el moviment per l'okupació madrileny ha complert les condicions de presència a les xarxes de polítiques públiques, sobretot durant l'etapa 1996-2001 i també entre 2002-2003 (aquest darrer període molt vinculat al desallotjament del Labo). Ara bé, la seva presència no sempre li ha donat molt protagonisme, a conseqüència de les asimetries de poder en les *xarxes de polítiques* i a la *imatge pública del moviment*, sovint adversa, que han generat els mitjans de comunicació. Aquest protagonisme sí que ha existit en determinats processos de negociació locals, on el moviment per l'okupació ha estat reconegut com a interlocutor legítim d'una sèrie de demandes socials i ha aconseguit certs impactes, en especial en polítiques més perifèriques, dins l'àmbit de la cultura i la joventut. Al quadre 6.1., presento els principals impactes del moviment per l'okupació madrileny en les quatre dimensions de les polítiques públiques.

Com s'observa al quadre, l'impacte en la dimensió conceptual o simbòlica de les polítiques públiques és només mitjà. Si bé en determinats moments -especialment durant el període 1996-2001- el discurs i les demandes dels okupes arriben a l'opinió pública com a caixa de ressonància de les problemàtiques de la joventut (específicament les relacionades amb l'habitatge), sovint predomina una imatge distorsionada per la dimensió criminalitzadora dels mitjans de comunicació (Alcalde, 2004), la qual cosa esmorteix aquest possible impacte.

En la dimensió substantiva, hi trobem un impacte desigual. Les polítiques d'habitatge no semblen experimentar una millora rellevant i la característica predominant del mercat de l'habitatge en tot el període estudiat és més aviat el creixement de l'especulació immobiliària a Madrid (veure capítol 4 de la tesi). D'altra banda, l'okupació rep els efectes negatius de la criminalització legal a partir del Codi Penal de 1995. En canvi, processos com l'obertura de centres socials municipals a barris com Lavapiés, amb una presència forta del moviment per l'okupació madrileny, sí que els podem vincular amb un cert impacte en les polítiques perifèriques de joventut, cultura, educació i oci.

QUADRE 6.1. ELS IMPACTES DE LA XARXA CRÍTICA DE SUPORT A L'OKUPACIÓ EN LES
QUATRE DIMENSIONS DE LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES A MADRID

<i>Okupació a Madrid</i>	
<i>Dimensió Conceptual o Simbòlica</i>	<p>Impacte MITJÀ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sobre la percepció social dels problemes de joventut i habitatge en certs moments.
<i>Dimensió Substantiva</i>	<p>Impacte DESIGUAL</p> <ul style="list-style-type: none"> - Debilitat de les polítiques d'accés a l'habitatge, creixement de l'especulació immobiliària i criminalització de l'okupació mitjançant el Codi Penal i els mitjans de comunicació. - Incidència en les polítiques perifèriques de joventut, cultura i educació en el temps lliure.
<i>Dimensió Operativa</i>	<p>Impacte MITJÀ:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Incidència sobre l'àmbit legal-judicial: sentència absolutòria al CSOA El Laboratorio 3 (2005). El contingut de la sentència legitima a posteriori la bondat del projecte dels okupes. - Experiències de negociació reeixides: Escola d'Educació Popular de la Prosperidad, CSOA Feminista La Escalera Karakola i CSOA Seco (encara en procés). - Impossibilitat d'escenaris amplis de negociació.
<i>Dimensió Relacional</i>	<p>Impacte ALT:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Sobre el moviment global, en tant que precursor i generador d'eines de contrainformació i de comunicació telemàtica i escrita i d'espais de relació, trobada i oci. - Sobre el moviment feminista i gai-lèsbic, en incorporar contingents de militants nous i radicals. - Sobre el moviment veïnal, a través de la participació en processos com la Xarxa de Lavapiés o la dinamització de la Vocalia de Joves de la FRAVM. - Sobre els partits d'esquerres (IU i en menor mesura el PSOE, quan està a l'oposició), en ser reconegut com a interlocutor en determinades temàtiques relacionades amb la joventut i l'habitatge.

Font: elaboració pròpia (veure capítol 3).

En la dimensió operativa també trobem un impacte mitjà. En primer lloc, en l'àmbit legal-judicial, el suport social de determinats centres socials, com el CSO El Laboratorio, ha portat la majoria de jutges a no aplicar les penes previstes al Codi Penal pel delictes d'usurpació i, fins i tot, a emetre sentències absolutòries on es reconeix i es legitima la tasca desenvolupada per aquests espais. Aquest va ser el cas de la sentència del judici als membres del CSO El

Laboratorio (sentència: 00310/2005), que van veure reconeguda legalment la seva tasca, tot i que fos *a posteriori*, amb el centre social desallotjat i enderrocat.

D'altra banda i encara en aquesta dimensió operativa de les polítiques públiques, en el cas madrileny hem vist les experiències de negociació reeixides de tres centres socials okupats, que si bé no han suposat una legalització de l'okupació, sí que han consolidat els seus projectes socials autònoms dins els àmbits educatiu (La Prospe), feminista (La Eskalera Karakola) o de joventut (Seco). Ara bé, com també indica el quadre i igual que en els casos català i basc, no s'han donat escenaris de negociació amplis per manca de voluntat de l'administració local i de la majoria del propi moviment okupa (entrevista a Cristina, 2005).

Pel que fa a la dimensió relacional, sí que considero que el moviment per l'okupació madrileny ha tingut un impacte molt elevat. Efectivament, l'okupació madrilenya ha repercutit en les percepcions, els discursos i fins i tot la morfologia d'altres actors de les xarxes de governança, en especial dels moviments socials i, en menor mesura i només de forma puntual, en els partits polítics de l'esquerra institucional. Aquest impacte és compartit amb els altres casos i prou important per dedicar-li un apartat sencer al darrer capítol de la tesi. A ell em remeto per continuar aquesta anàlisi.

En referència a les *hipòtesis*, veiem que totes elles es confirmen. Així, el major impacte del moviment no és sobre les *polítiques d'habitatge*, que serien les que podrien recollir -encara que de forma no volguda pel moviment- les demandes que formula, sinó en altres polítiques més perifèriques, que podríem situar en l'àmbit de les *polítiques de joventut i de cultura*. En aquestes darreres, l'existència de processos de negociació entre l'administració i alguns centres socials okupats han acabat amb la legitimació d'aquests espais i han garantit la pervivència de les seves activitats autònomes.

D'altra banda, el moviment per l'okupació madrileny ha generat *polítiques públiques alternatives*, sobretot en els camps de la cultura, la comunicació, la joventut i l'oci, en aquells centres socials que més han perdurat. En tot cas, malgrat la gran inversió i els esforços del moviment, la política predominantment repressiva en forma de desallotjaments ha dificultat la continuïtat d'aquests projectes socials més massius. En l'actualitat, però, l'existència d'experiències com l'Espacio Polivalente Patio Maravillas demostren la gran vitalitat i eficiència del moviment okupa madrileny en aquest terreny.

A més a més, el moviment per l'okupació madrileny ha influït força i ha participat en altres moviments socials, tant locals (moviment veïnal) com globals (moviments contra la globalització i contra la guerra), sobretot els centres socials que han fet d'infraestructura i de nodes dins una xarxa de moviments socials madrilenys més extensa.

Finalment, el cas de Madrid ens demostra que, en un entorn hostil pels moviments socials antisistèmics com és el Madrid contemporani, dos conceptes aparentment oposats són compatibles en la relació entre *xarxes crítiques* i *polítiques públiques*. Estic parlant de les dos paraules que donen contingut al títol d'aquest capítol: *contrapoders i negociació*. El caràcter totalment autònom i antiinstitucional del moviment per l'okupació madrileny no ha impedit l'existència de processos de negociació -els quals han arribat a bon port- entre centres socials okupats i administracions. En el capítol següent, tractaré de donar llum a aquesta aparent paradoxa de la negociació i el contrapoder utilitzant a fons els elements teòrics desenvolupats a la primera part.

El marc socio-històric en el que s'ha desenvolupat el moviment per l'okupació a l'Estat espanyol els darrers 25 anys ha introduït aquesta segona part de la tesi. El seu nucli han estat els estudis de cas de Catalunya i Madrid, en els quals he abocat les dades recollides en el meu treball de camp i les he passades pel tamís de les teories i models analítics desenvolupades en la primera part de la tesi. Ara només falten les conclusions, que seran abordades en la tercera part de la tesi amb una doble estratègia: una anàlisi comparativa dels casos de Catalunya i Madrid i una recapitulació general sobre les aportacions i reptes que planteja aquesta tesi doctoral.

PART III. VERS UN CONJUNT DE CONCLUSIONS

Tot el que comença té un final. Aquesta és la darrera part d'un llarg procés de tesi. Podríem dir que aquesta tesi es va començar a cuinar a mitjans dels anys 90 quan em vaig acostar, en qualitat de simpatitzant, al moviment per l'okupació. Eren els inicis de l'època que en aquesta tesi s'ha anomenat *l'etapa daurada*, i que tingué en l'okupació i posterior desallotjament del Cinema Princesa, les seves fites fundacionals. En aquells temps, com a estudiant de darrer any de llicenciatura, vaig realitzar el meu primer treball acadèmic sobre l'okupació (Castillo i González, 1997), com a treball final per l'assignatura de Comportament Polític amb el professor Joan Font. Ja dins del doctorat, el professor Ricard Gomà em va engrescar a treballar en el camp de l'impacte dels moviments socials en les polítiques públiques. La meua tesina (González, 2001) va ser una primera aproximació a l'impacte del moviment per l'okupació en les polítiques públiques a Catalunya. Posteriorment, he participat en diverses publicacions sobre moviment okupa, i m'he aproximat al fenomen des de diversos punts de vista, sense perdre mai aquesta doble condició d'analista i participant. Finalment, aquesta tesi ha pretès filar més prim en els aspectes teòrics i metodològics, ha afegit un nou cas d'estudi, el madrileny, i ha actualitzat el cas català.

Aquesta tercera part de la tesi consta de dos capítols. El primer, més breu, recull les principals conclusions a nivell teòric, epistemològic i conceptual. Del creuament de les teories de moviments socials i de les de polítiques públiques, en un context d'aparició simultània de noves formes de mobilització i nous escenaris de govern, s'han trobat tres conjunts de debats que val la pena ressaltar: un primer al voltant del concepte de moviment social, un segon sobre aquest nou escenari de la *governança* i, finalment, un tercer sobre les relacions entre moviments socials i poder polític. D'alguna manera, aquestes tres conclusions que conformen el capítol set, responen als reptes que ens plantejàvem a la introducció: 1) la revisió de la literatura de moviments socials a la llum de noves formes d'acció col·lectiva crítica; 2) el fet de revisar, des d'una perspectiva crítica, el pas del govern tradicional al govern en xarxa, tenint en compte també el context polític-econòmic de la globalització neoliberal; i 3) l'anàlisi de les implicacions que tots aquests canvis tenen pel model de democràcia de les societats del capitalisme post-industrial: caminem cap a una democràcia participativa? o al contrari, noves formes d'autoritarisme amenacen aquestes democràcies formals?

Per acabar, el capítol vuit -força més llarg- posa el punt i final a la tesi a través de sis apartats. Els quatre primers suposen una anàlisi comparativa dels estudis de cas de Catalunya i Madrid estudiats en la segona part, a través del model analític desenvolupat en la primera. En aquests quatre capítols s'analitza per tant el comportament de les diferents variables explicatives en els dos casos, dels diferents impactes en les polítiques públiques produïts pel moviment

d'okupació a ambdós territoris i, finalment, es falsen o validen les hipòtesis de treball que han orientat aquesta tesi. El capítol acaba amb dos apartats que posen fi a la tesi, un primer que fa els sumari dels vint-i-cinc anys d'okupació i polítiques públiques i un darrer que actua com a baixada del teló d'aquesta dissertació.

7. MOVIMENTS SOCIALS I GOVERNANÇA LOCAL: EL CAS DE L'OKUPACIÓ

*Anem a poc a poc perquè anem lluny,
no tenim cap voluntat de fer un congrés
fundacional de res demà amb aquesta xarxa,
sinó d'anar treballant, de que creixin les lluites locals
i només així canviaran les coses.*

*Anem a començar pels barris,
que cada barri tingui capacitat de resposta,
de protesta, de generar alternatives [...]
doncs la lluita és cada dia, i és anar fent
(entrevista a David, 2002).*

Aquest capítol introdueix la part de conclusions i està format per tres apartats, que responen -en especial- a les principals aportacions de la primera part de la tesi. El primer està dedicat al concepte de moviment social, dins el debat que sobre el mateix es planteja avui en dia en les ciències socials. El segon apartat reflexiona sobre la *governança* com a nou escenari de govern relacional en les societats complexes contemporànies. El tercer es basa en l'anàlisi del nou concepte de *xarxes crítiques*, per tal de discutir l'apropiació del mateix per definir les relacions entre moviments socials i poder polític en l'escenari de la *governança*.

7.1. SOBRE EL CONCEPTE DE MOVIMENT SOCIAL

Tant des del propi moviment per l'okupació com des de determinats sectors acadèmics, s'ha posat en dubte que el concepte moviment social fos adequat per a parlar d'una pràctica com l'okupació. A favor d'aquestes postures estan l'heterogeneïtat i la poca estructura que caracteritzen el món de l'okupació. També certes autopercepcions postmodernes, que refusen des del propi moviment qualsevol tipus d'autoindetificació, hi han col·laborat.

D'altra banda, des de la ciència política s'han estès nombroses crítiques al concepte moviment social per considerar-lo massa general, poc explicatiu o anacrònic. Ara bé, penso que en aquesta tesi ha quedat demostrat tant la vigència del concepte moviment social com l'adequació del seu ús per parlar d'okupació.

Tal i com apunta Tilly (2002) el concepte moviment social sorgí a finals del segle XVII i principis del XIX per a definir el desafiament sostingut i organitzat a les autoritats en nom d'una població desposseïda, exclosa o tractada amb injustícia. Si bé les circumstàncies històriques, socials i econòmiques del segle XXI tenen poc a veure amb aquella societat del *capitalisme liberal*, l'avenç del neoliberalisme i el retrocés dels Estats del Benestar des de els anys 80 del segle XX, posen de nou sobre la taula la qüestió de l'exclusió social creixent de sectors socials com els joves, els immigrants o el treballadors precaris. El moviment per l'okupació seria una de les expressions de descontentament d'una joventut amb un entorn de precarietat laboral i dificultats d'accés a l'habitatge, i actuaria en paraules de Calle (2005) de factor d'inclusió social. Els centres socials okupats complirien, sota aquesta perspectiva, una funció de re-articulació de les xarxes socials locals, destrossades pel procés de globalització neoliberal.

Si atenem a les definicions de moviment social que he explicat en el capítol 1, veure'm com totes les característiques del moviment per l'okupació encaixen perfectament en aquesta categoria analítica. Com hem vist, diversos autors destacaven que un moviment social és una xarxa informal d'interaccions entre grups i individus que comparteixen una identitat col·lectiva

(Jiménez, 2005). Per altra banda, Pastor (2002) emfatitzava les idees de canvi, conflicte i acció col·lectiva no institucionalitzada en referir-se a les característiques d'un moviment social. Finalment Ibarra, Gomà i Martí (2002) afegien que aquestes accions no convencionals havien de tenir certa continuïtat en el temps per considerar-les dins la categoria de moviment social. Al llarg de la tesi ha quedat demostrat que els 25 anys d'okupació a l'Estat espanyol encaixen perfectament amb el concepte de moviment social.

Efectivament, el moviment per l'okupació està conformat per una extensa xarxa d'afinitats entre centres socials i cases okupades que comparteixen un mateix estil d'acció col·lectiva no convencional i amb evident continuïtat al llarg del temps.

D'altra banda, la identitat del moviment per l'okupació, tot i que diversa i subjecta -com s'ha vist en aquesta tesi- a canvis i mutacions, és prou reconeixible a través de símbols, consignes, llenguatges i implícits compartits. El marc d'identitat, el nosaltres del moviment per l'okupació, s'ha basat en una identitat antisistema molt marcada als anys 80 i més difusa a partir de finals dels 90. Els altres, respecte el quals es construeix aquesta identitat, han estat i són prou genèrics per acostar a centenars de simpatitzants: l'Estat, el sistema, el capitalisme. També són evidentment unes identitats al marge de l'hegemonia cultural, econòmica i social i sotmeses per tant a la criminalització per part de l'opinió pública. En tot cas, l'existència d'un marc d'injustícia com la desproporció de la penalització de l'okupació pacífica d'immobles abandonats, fou ben aprofitada en els discursos del moviment l'any 1996 i garantí el creixement del mateix.

Per altra banda, en aquesta tesi s'ha adoptat una perspectiva poc comuna en els estudis sobre moviments socials. La perspectiva de l'impacte en l'anàlisi dels moviments socials pretén reconèixer els punts d'intersecció entre les teories dels moviments socials i les de l'anàlisi de polítiques públiques. S'ha adoptat aquesta perspectiva per analitzar la natura, la forma i la profunditat dels impactes del moviment per l'okupació en el camp de les polítiques públiques. Aquest exercici compta, però, amb diversos precedents com Jiménez (2005) en el camp de l'ecologisme i Ibarra, Gomà i Martí (2002) per l'antimilitarisme, l'antiracisme, la solidaritat internacional i la pròpia okupació. Les dificultats que planteja aquest esquema en referir-se a un moviment amb vocació d'autonomia i moltes reserves davant la integració en les xarxes de polítiques han quedat prou paleses, però en tot cas s'ha posat de relleu la incidència que els 25 anys d'okupació han tingut en les polítiques públiques a Catalunya i Madrid.

Des de la perspectiva de l'anàlisi de marcs, l'existència i el creixement del moviment per l'okupació als anys 80 i 90 posà sobre la taula un marc de diagnòstic sobre problemàtiques com l'accés a l'habitatge o la manca d'espais de sociabilitat per a joves. És a dir, el moviment per l'okupació fou fonamental per introduir aquestes temàtiques en l'agenda pública. Les primeres

okupacions en demanda de locals d'assaig per a grups musicals responien a una necessitat social que, posteriorment, ha estat parcial i insuficientment coberta per l'aparició de les polítiques públiques de joventut i amb elles de multiplicitat d'experiències de centres cívics o casals de joves. En aquests casos, s'ha fet rellevant també el debat sobre la institucionalització, la negociació o la cooptació, en parlar de les relacions entre l'Estat i el moviment per l'okupació. Pel que fa a la temàtica de l'habitatge, la incidència ha estat molt més baixa. En tot cas, tal i com apuntava Melucci (1985) és molt difícil mesurar en termes d'èxit o fracàs, moviments socials que, com el de les okupacions, tenen un important dimensió simbòlica.

En tot moment, he tractat d'analitzar el moviment per l'okupació des d'una perspectiva de síntesi entre les teories de moviments socials i les de polítiques públiques. En aquesta tasca de síntesi, una de les descobertes més importants a nivell conceptual ha estat la de *xarxa crítica*. Però en realitat més que un concepte que fa referència a un significant nou, en trobem davant d'una mirada sobre el mateix concepte de moviment social, que posa més incidència en el seu impacte en les polítiques públiques que no pas en altres aspectes tradicionalment més abordats per la literatura de moviments socials. Efectivament, si apliquem els elements que distingeixen una *xarxa crítica* d'un moviment social, veiem que d'alguna manera es donen en el cas del moviment per l'okupació: 1) el seu potencial per incidir en l'arena de les polítiques públiques, 2) capacitat per obrir temàtiques noves, 3) morfologia més complexa i 4) recurs a l'espai simbòlic com un element clau. Però, probablement aquestes característiques no diferencien exactament un moviment social d'una *xarxa crítica*, doncs tots dos conceptes podrien encaixar-hi. La qüestió rellevant en aquest debat conceptual és el fet d'assenyalar que un moviment social esdevé *xarxa crítica* quan interactua amb els altres elements de la *governança* en un procés de política pública.

En definitiva, penso que val la pena recuperar el concepte de moviment social també per l'anàlisi de polítiques públiques. El moviment social és un dels principals actors col·lectius i sense ell és impossible entendre el canvi social, en general, i el canvi de polítiques públiques, en específic.

Ara bé, m'agradaria acabar aquesta primera conclusió aportant alguns arguments epistemològics en favor de la investigació activista, doncs és una qüestió que –d'alguna manera– també té a veure amb els moviments socials. Des de diverses disciplines i aproximacions epistemològiques als moviments socials s'ha denunciat la pretesa objectivitat i neutralitat científiques i s'ha reconegut que els resultats obtinguts no depenen només de l'objecte investigat sinó també de l'instrumental d'investigació emprat (Col·lectiu Investigació, 2005). D'altra banda, des de perspectives situades com la de Donna Haraway (1995) es renuncia explícitament a un

coneixement universal de la realitat social i es denuncia a aquelles opcions que emparant-se en una pretesa neutralitat científica serveixen per recolzar l'ordre de coses establert. En canvi, s'aposta per un coneixement localitzable, parcial i crític, que cerca solidaritat en l'allò polític i converses compartides en l'allò epistemològic. Finalment, perspectives com la de la Investigació Acció Participativa (IAP), desenvolupades per autors com Villasante (1998) o Jiménez-Domínguez (1994), defensen que la ciència social ha de comprometre's amb la transformació social, econòmica, política i cultural del seu entorn, formant part d'un moviment social que no estigui dominat per cap escola en particular. En aquest sentit, la ciència social s'aproximaria a una praxis emancipadora.

Per altra banda, no és possible -ni desitjable- aproximar-se a una realitat com la de l'okupació amb fredor i distància. En primer lloc, les dificultats per arribar al propi subjecte d'estudi en una realitat semi clandestina com la de l'okupació serien evidents. D'altra banda, la temptació de caure en els estereotips deformats que la premsa i el "sentit comú" de la gent tenen sobre els col·lectius contraculturals s'incrementaria amb la distància de l'investigador respecte els mateixos. L'aproximació a la realitat del moviment per l'okupació ha de ser comprensiva i propera, per tal d'entendre millor les seves característiques i poder filar prim en la qüestió del seu impacte polític. En el cas d'aquesta tesi, la proximitat política i personal al moviment per l'okupació ha facilitat la recollida d'informació i la capacitat analítica. En futures investigacions, seria interessant que també la metodologia i l'aproximació teòrica fossin més congruents amb aquesta opció epistemològica. En acabar la lectura d'aquesta tesi serà important -per a satisfer aquests propòsits- la tasca de devolució dels resultats d'aquesta recerca a les persones i centres socials que hi han participat.

7.2.. SOBRE EL NOU ESCENARI DE GOVERNANÇA

Tal i com ha quedat plantejat en el capítol 2, la *governança* és un escenari d'incertesa, complexitat i pluralisme. Per tant, també és plausible que en aquest escenari es produeixin situacions aparentment contradictòries que es podrien resumir en uns quants parells d'oposats: govern en xarxa vs govern jeràrquic, participació vs repressió, negociació vs confrontació.

L'aparició de nous escenaris de govern que podem comprendre dins el paradigma de la *governança*, coincideix amb el temps amb la puixança del neoliberalisme i la crisi dels Estats del Benestar. El neoliberalisme afecta necessàriament al model de *governança*, i ho fa en múltiples direccions. En primer lloc, l'increment de la desigualtat i de l'exclusió social generen noves formes de dominació heteràrquiques en el sí de la *governança*, a causa d'una distribució desigual dels recursos. En segon lloc, la doble necessitat de desregulació dels mercats laborals,

financers i comercials i de fortes i noves inversions en tecnologies sumeix els Estats-Nació en una paradoxa: al mateix temps que es converteixen en un actor crucial del nou capitalisme mitjançant les privatitzacions dels bens i serveis públics i la desregulació dels mercats, es veuen empesos a invertir en els sectors estratègics de les tecnologies de la informació, educació i investigació. Es demana a l'Estat més esforç econòmic per invertir en l'economia però al mateix temps se li demana que es desproveeixi d'instruments de control i de recaptació.

En un altre ordre de coses, les lloances a la *governança* per part dels agents de la globalització neoliberal, com el Banc Mundial o l'OMC, fan pensar en el perill que el model de la *governança* es converteixi en una legitimació del neoliberalisme en el camp de les polítiques públiques. Més enllà de les formes de govern, segons autors com Bob Jessop (2001), la pressió del neoliberalisme ha produït canvis que s'endinsen en la naturalesa del propi Estat. Si el canvi de models de govern tradicional a models de *governança* ha estat un efecte del pas del capitalisme industrial al postindustrial, el pas dels Estats del Benestar als Estats del Workfare és l'efecte en la naturalesa de l'Estat de la globalització neoliberal. És a dir, amb el neoliberalisme els propis Estats es converteixen en agents de la desregulació i de l'adopció de polítiques contràries al benestar de la població.

El concepte d'Estats del *Workfare* (Jessop, 2001), en substitució dels antics Estats del *Welfare* és suggerent i revelador. L'autor realitza un joc de paraules entre *Welfare State* (Estat del Benestar) i la paraula *work* (treball). Aquest neologisme fa referència al fet que l'Estat deixa les seves obligacions socials adquirides amb el pacte social dels anys 50, i l'individu només pot trobar seguretat en el fet de tenir un lloc de treball. Malauradament, la feina és cada cop més insegura a causa de la flexibilització del mercat laboral, amb la qual cosa el "benestar" es converteix en un "malestar" permanent a causa de la precarietat laboral creixent.

Ara bé, pel nostre objecte d'estudi (els moviments socials) es produeix la paradoxa que aquest retrocés dels Estats del Benestar n'emfatitza el seu paper com a agents cohesionadors, creadors de comunitat i d'inclusió social. Aquest fet és encara més cert en el cas de l'okupació, que per les seves característiques es dirigeix sovint als sectors més precaritzats en l'actual sistema: joves, gent amb problemes d'habitatge i minories contraculturals.

La globalització neoliberal, però, no és un model acabat de domini absolutista dels mercats i té les seves contradiccions internes que obren escletxes a la participació i a la democràcia. Per exemple, l'altra cara del globalisme és un reforçament de l'allò local, la qual cosa incrementa la capacitat d'incidència i el protagonisme de moviments socials de caire local, com els moviments urbans i entre ells el de les okupacions. La necessitat de noves formes d'articulació del conflicte social en l'espai local i el procés de repolitització de l'esfera local

(Brugué i Gomà, 1998) situen també aquests moviments urbans dins l'escenari de la *governança*.

Una *governança* participativa podria ser una bona adaptació de les formes de govern a la diversificació social de les societats postindustrials, en el sentit de fer-les més operatives i democràtiques. D'alguna manera i seguint les categoritzacions de Bob Jessop (2001), aquest tipus de *governança* donaria una sortida neocomunitarista a la crisi dels Estats del Benestar provocada pel predomini de la globalització neoliberal.

Aquesta *governança* o govern relacional implica assumir la complexitat i la incertesa, però no pas eliminar-les. Per tant, la repressió sobre el moviment per l'okupació no és un bon exemple d'assumpció de la complexitat per part de l'Estat. Recordem que *governança* és sinònim de xarxes plurals, és a dir, de govern multinivell, transversalitat i participació social. Els processos de negociació amb final feliç estudiats en aquesta tesi, recollirien aquestes característiques, però són molt poc significatius respecte a la norma que és la manca d'entesa entre okupacions i poders locals. La *governança* participativa vol el desenvolupament de nous rols i nous instruments de govern per tal d'abordar temàtiques com l'okupació. El fet que molt poques vegades hagin aparegut aquestes novetats, m'han portat a incloure en la meua perspectiva analítica la persistència de rols i instruments tradicionals en la relació entre poder polític i moviments socials, tals com la cooptació, la institucionalització i la negociació.

Finalment, la pèrdua de sobirania dels Estats en mans d'ens supranacionals, per un banda, i la descentralització, per l'altra, han situat l'allò global i l'allò local en el centre de la *governança*, fet que planteja noves necessitats al seu torn. En la tesi s'ha abordat la necessitat d'una *governança* de proximitat, que implicaria dos conjunts de circumstàncies. En primer lloc, la politització dels espais locals que deixarien de ser mers espais de descentralització administrativa per ampliar les seves agendes i incorporar nous rols estratègics i qualitatius. En segon lloc, una *governança* local es caracteritzaria per una configuració multinivell amb lideratge local i per una participació horitzontal de múltiples actors. Aquest fet -com hem pogut veure en la tesi- no s'ha donat gaire en el cas dels moviments socials de caràcter autogestionari que, com el d'okupació, han refusat sovint la participació i/o han estat violentament reprimits pels poders públics. Caldria continuar -potser en futures investigacions- en l'estudi de més moviments socials d'aquestes característiques per concloure si la no integració dels mateixos en la *governança* de les societats complexes és una norma o només un cas excepcional.

7.3. SOBRE LES VELLES I NOVES FORMES D'INTERACCIÓ ENTRE PODER POLÍTIC I MOVIMENTS SOCIALS

La crisi de les democràcies occidentals, que a partir dels anys 70 es tradueix en el fenomen de la desafecció democràtica, planteja nous reptes als moviments socials i incrementa la seva capacitat d'incidència. Aquesta crisi no resideix en el rebuig a la democràcia com a model, sinó més aviat en la creixent insatisfacció o distanciament respecte al seu funcionament pràctic, especialment entre les poblacions dels Estats centrals del capitalisme. La *desafecció democràtica*, per tant, ha d'entendre's com la situació de coexistència d'un suport majoritari a l'ideal democràtic com el millor sistema d'organitzar col·lectivament la societat, alhora que subsisteix l'escepticisme cap a les formes institucionals del sistema i els seus principals actors: les institucions públiques i els partits polítics.

A aquesta *desafecció democràtica* -que es pot comprovar en la baixa valoració dels dirigents polítics, les baixes taxes d'afiliació a partits polítics i sindicats o els baixos índexs de participació en les conteses electorals- cal afegir-hi els efectes de la penetració del neoliberalisme en la consciència de les poblacions després de més de vint anys d'hegemonia ideològica. Així doncs el canvi de rol de l'Estat, que ha passat del seu rol protector a un de desregulador, es veu reforçat pel retrocés de la consciència política i de la capacitat de resposta de la població, sumida en una deriva consumista i individualista. Aquest panorama presenta, però, contradiccions i línies de fuga. Al mateix temps que avança l'individualisme, el desencant i la manca d'interès per la *cosa pública*, un sector minoritari però significatiu de la societat, dotat sovint de valors postmaterialistes, demana més participació social en la presa de decisions: són els moviments socials una sortida a l'atzucac de la política neoliberal? La resposta la trobem en dos fenòmens oposats i paral·lels: en primer lloc, la creixent individualització es tradueix en escepticisme i allunyament per part de molts ciutadans de qualsevol espai de mobilització col·lectiva; mentre que altres ciutadans, en canvi, opten per implicar-se en espais polítics alternatius - com els moviments socials - des dels quals s'exerceixen compromisos col·lectius renovats (Giddens, Beck i Lash, 1997).

És en aquest escenari que és plausible el ja mencionat nou tipus de relació entre moviments i Estat, el qual està protagonitzat per les *xarxes crítiques*. Les *xarxes crítiques* estarien compostes pel teixit associatiu que sí es preocupa per la *cosa pública* i els nous moviments globals que s'estenen arreu del món des de mitjans dels anys 90, en interacció -sovint conflictiva- amb les institucions polítiques. Les *xarxes crítiques* mostren una fort potencial d'inserció i incidència en les xarxes de polítiques. L'exemple més clar que hem vist a la tesi seria

el de l'aparició d'un nou moviment veïnal sorgit de la xarxa associativa preexistent als barris i la seva barreja amb joves activistes veïnals que provenen dels nous moviments globals en general i del mateix moviment de les okupacions. Aquestes *xarxes crítiques*, en definitiva, polititzen nous camps de la política pública, al temps que mostren una morfologia complexa de tipus multiorganitzatiu. De tota manera, no sempre ni en tots els casos, el moviment per l'okupació ha format part de *xarxes crítiques*. De fet, sovint, algunes rigideses identitàries -o la pròpia feblesa organitzativa- li han impedit actuar com a *comunitat crítica* pertanyent a una xarxa més ampla.

D'altra banda, la darrera característica pròpia de les *xarxes crítiques*, és a dir, el predomini de *l'allò simbòlic*, s'ha pogut tornar també en contra d'un moviment com el de l'okupació sotmès a intenses i recurrents campanyes de criminalització per part dels mitjans de comunicació de masses, com hem vist en els capítols 5 i 6, dedicats als estudis de cas.

Com ja apuntava en l'apartat anterior, el paradigma de la *governança* -i la incorporació al mateix de les *xarxes crítiques*- implica un pluralisme participatiu radical en el qual caldria valorar l'entrada o no del món de les okupacions. En primer lloc, l'autoexclusió del propi moviment de les *xarxes de polítiques*, des de la seva perspectiva autogestionària, planteja molts problemes a la perspectiva pluralista. D'altra banda, tampoc es pot parlar d'aprofundiment democràtic en xarxes de polítiques com les de seguretat i ordre públic o -fins i tot- en les d'habitatge, doncs les asimetries entre els actors continuen essent molt elevades i la capacitat d'incidència en els processos de polítiques públiques no és, per tant, igualitària.

En quant a la rellevància de la participació dels okupes en les polítiques públiques, la podem situar en el procés d'elaboració de l'agenda (L'Espai Jove al barri de Gràcia de Barcelona) i en la fase d'implementació en aquells casos on s'ha arribat a la legalització de determinats centres socials okupats (La Eskalera Karakola i Seco a Madrid). Ara bé, aquests casos han estat minoritaris, ja que ha predominat la repressió i la criminalització vers el moviment sobre la voluntat negociadora de les institucions.

De fet, en relació al món de les okupacions, han estat molt poques les ocasions en que s'han donat dinàmiques democratitzadores en la gestió de l'espai públic. Només en aquells casos, en què s'han donat processos de negociació i s'ha legitimat l'autogestió dels espais okupats per part del propi moviment, es pot parlar d'experiències d'aprofundiment democràtic des de la *governança* local. Si la repolitització de les polítiques de benestar implica una major participació de la societat civil en la gestió, el fet de donar reconeixement a la tasca contra l'exclusió social que realitzen moltes okupacions, seria coherent amb un escenari de *governança* participativa i local. En canvi, la repressió i la criminalització, per una banda, o la desconfiança per part del moviment en les dinàmiques d'institucionalització pròpies dels processos de

negociació, per l'altra, han estat les dinàmiques dominants. En conclusió, l'escenari de conflicte continu i la pressió policial i legal sobre les okupacions han estat el principal obstacle per aconseguir noves formes d'interacció entre el poder polític i el moviment que ens acostin a una governança participativa i de proximitat.

Fins aquí les conclusions a les que ha arribat aquesta tesi en un plànol teòric, conceptual i, fins i tot, epistemològic. A partir d'ara es donarà resposta a la pregunta d'investigació i es falsaran les hipòtesis plantejades. En definitiva, ha tingut o no incidència el moviment per l'okupació en les polítiques públiques a l'Estat espanyol en els darrers 25 anys? O, tant de rebombori, per a què? Si el lector ha quedat intrigat, es recomana seguir llegint.

8. ANÀLISI COMPARATIVA

DELS ESTUDIS DE CAS:

TANCANT LA TESI

*La creativitat social és construïda al carrer
i des de les pràctiques quotidianes a
partir d'activitats reals
que es van plantejant de forma col·lectiva
com a estratègies per desbordar
i poder cercar solucions a les situacions i/o
problemes concrets.
[...].*

*La creativitat i la innovació sovint
es tradueixen en anar a contracorrent.
Suposa aprendre a navegar en
aigües agitades i tèrboles,
i aquesta experimentació ha de permetre
-cosa no sempre fàcil d'aconseguir-
la construcció d'un cert mètode.
Aprendre des de l'experimentació,
des de les pràctiques
relacionals i convivencials,
com és el cas de l'okupació,
esdevé la clau de volta
per intentar sortir de les paradoxes.
Facilita el poder prendre decisions
davant de situacions complexes
i fins i tot caòtiques
a partir de l'experimentació,
per la verificació de la pràctica
(Llobet, 2005: 48 i 49).*

El següent capítol tractarà de sintetitzar les principals conclusions que s'extreuen d'una anàlisi comparativa dels dos casos estudiats i que permeten tancar la tesi amb un balanç de l'impacte del moviment per les okupacions en les polítiques públiques a l'Estat espanyol en els darrers 25 anys. Els resultats es presentaran d'una manera diferent i més directa que als capítols 5 i 6. Les dades no seran analitzades cas a cas, com a la segona part, sinó a partir de les variables del model analític exposat al capítol 3 de la tesi. Així, el primer apartat d'aquest capítol es dedicarà a comparar el comportament de les variables explicatives als dos casos estudiats: Catalunya i Madrid.

A continuació, els processos de negociació -que han estat introduïts a nivell teòric a la primera part- també tindran el seu propi apartat comparatiu. Després, l'apartat 8.3. abordarà els diferents impactes que ha produït el moviment per l'okupació a Catalunya i a Madrid en les quatre dimensions de les polítiques públiques. Posteriorment, l'apartat 8.4. tractarà de respondre les tres hipòtesis formulades en la primera part, sempre des d'una perspectiva comparada. Finalment i com a clausura d'aquesta tesi, realitzaré un petit balanç dels 25 anys d'okupació a l'Estat espanyol i de les perspectives d'aquest moviment en l'actualitat i en el futur.

8.1. LES VARIABLES EXPLICATIVES

Per començar, recordem -un cop més- les tres variables explicatives del model analític desenvolupat al capítol 3 d'aquesta tesi: a) *capital social crític o alternatiu*, b) *marcs cognitius i opinió pública* i c) *xarxa de polítiques com a estructura d'oportunitats polítiques*. Recordem, també, que aquestes variables es poden analitzar des d'una perspectiva estàtica (condicions de presència) i des d'una perspectiva dinàmica (condicions de protagonisme). Finalment, d'una determinada combinació de les tres variables explicatives, en sorgeix *l'impacte polític*, que pot ser analitzat a la seva vegada a través de quatre dimensions: *la simbòlica, l'operativa, la substantiva i la relacional*.

A) *Capital social crític*

Comencem, doncs, pel comportament de la variable anomenada *capital social crític* per als dos casos. Cal recordar, de nou, que aquesta variable estava dividida en quatre subvariables: 1) *allò simbòlic*, 2) *membres*, 3) *estructura organitzativa* i 4) *estratègies d'acció col·lectiva*.

A.1) *Allò simbòlic*

En el comportament de la subvariable que he anomenat *allò simbòlic* (que fa referència als discursos, identitats i, fins i tot, corrents polítics del moviment per l'okupació), cal assenyalar una

primera diferència en els casos català i madrileny. Així, en el cas català, es constata el predomini d'unes identitats i formes de fer política més clàssiques, pròpies de l'anarquisme, de l'autonomia i de l'esquerra independentista revolucionària. En el cas madrileny, en canvi, s'observa un desplaçament del predomini d'unes identitats i formes de fer política més clàssiques als anys vuitanta -i molt semblants a les de l'autonomia alemanya- cap a una progressiva obertura vers identitats més plurals i difuses, pròpies del cicle de protestes contra la globalització neoliberal. En tot cas, hi ha noves experiències okupes a Catalunya en la darrera etapa del moviment (2001-2009), que també apunten l'emergència d'unes noves subjectivitats que, sense entrar sempre en contradicció amb les anteriors, estan més lligades als moviments contra la globalització neoliberal, per un habitatge digne, de les cooperatives de consum, estudiantil i d'immigrants. Així doncs, les diferències entre Madrid i Catalunya en aquesta primera variable han quedat prou matisades durant els darrers anys.

A.2) *Membres*

La segona subvariable, que fa referència a les persones *membres del moviment*, es pot abordar des d'un punt de vista quantitatiu (quanta gent l'integra?) o qualitatiu (quin perfil mostren?, existeix relleu generacional?, etc.). Aquesta subvariable permetria fer un estudi sociològic del moviment per l'okupació, però no és la meua intenció ni ha estat l'enfocament d'aquesta tesi. Per tant, només abordaré dos aspectes rellevants per respondre les preguntes d'aquest treball. El primer, molt general, sobre la dimensió i la garantia de continuïtat del moviment. En segon lloc, introduiré una reflexió sobre la condició juvenil del moviment per l'okupació a Catalunya i Madrid, ja que és fonamental per respondre les hipòtesis de treball. En aquest cas, m'estendré una mica més i inclouré algunes pinzellades teòriques.

Respecte al primer punt de vista, la primera reflexió -a partir de les opinions de totes les persones entrevistades i de la meua pròpia observació- és evident: el moviment per l'okupació madrileny és més petit que el català. Ara bé, des d'un punt de vista qualitatiu, la diferència no és tan gran. Així, pel cas català, el treball d'aquesta tesi posa en evidència l'existència d'un moviment gran i divers territorialment i ideològicament. A més, la llarga persistència del moviment per l'okupació català (més de 25 anys) demostra l'existència d'un relleu generacional. En el cas madrileny, el moviment conserva una xarxa prou densa que permet la socialització comunitària en el seu si i que garanteix la seva pervivència, malgrat l'hostilitat de l'entorn. A més -i potser precisament a causa d'aquesta hostilitat- a Madrid existeixen més casos de conformació de *xarxes crítiques* i de *coalicions promotores* en suport del moviment, especialment dins els

processos de negociació. Però això ja formaria part d'una dimensió més organitzativa i estratègica, que analitzaré en les següents subvariables.

Pel que fa al tema de l'edat, un dels tòpics més estesos quan es parla d'okupació i espais autogestionats és el d'associar aquestes pràctiques a la condició juvenil. La precarietat i la poca estabilitat de les okupacions, la radicalitat ideològica i la forta implicació militant que plantegen podrien ser una primera explicació intuïtiva de la conformació d'aquest tòpic. Ara bé, com hem vist en les anàlisis de premsa dels capítols 5 i 6, l'associació de qualsevol fenomen social a la condició juvenil també pot servir per deslegitimar-lo i restar-li seriositat (Giró, 2003). D'altra banda, també hem vist, sobretot en el cas català, que l'administració ha caracteritzat el moviment per l'okupació com un fenomen juvenil. Tornaré a incidir en aquest aspecte a l'apartat dedicat a les hipòtesis. Ara, el que m'interessa és respondre, a través de l'experiència del treball de camp, la qüestió de la condició juvenil dels okupes madrilenys i catalans.

Fins ara hem vist que, pels mitjans de comunicació i per les institucions públiques, l'okupació és un fenomen juvenil. Ara bé, què és la joventut? La joventut és una categoria construïda socialment i mutable històricament que defineix un grup social que, com a tal, ostenta una posició dins l'espai social. Aquest grup social s'estableix a partir de diversos paràmetres, el més significatiu dels quals -tot i que no l'únic- és l'edat. Actualment, entenem que són joves aquelles persones que tenen entre 16 i 29 anys. Tot i així, algunes polítiques públiques, com les d'habitatge jove a Catalunya, eleven la condició de jove fins als 35 anys (Clavell i Fernández, 2008).

Com hem vist a la segona part d'aquesta tesi, si donem un cop ull a la història recent de l'okupació a Catalunya i a Madrid, podem parlar com a mínim de tres generacions d'okupes. La primera va començar la seva activitat a mitjans dels vuitanta i va consolidar les seves xarxes amb okupacions emblemàtiques com l'Ateneu de Korneyà, en el cas català, o Minuesa, en el madrileny. Aquesta primera generació es va caracteritzar, també, per obrir espais de contracultura al jovent de barris com Gràcia (a Barcelona) o Lavapiés (a Madrid). Una segona generació, la de mitjans dels 90, va protagonitzar el salt del moviment als mitjans de comunicació de masses amb l'okupació i posterior desallotjament del Cinema Princesa. A Madrid, aquesta generació es va nodrir amb la diversitat sorgida després del desallotjament de Minuesa i també va tenir el seu "Princesa" particular amb el desallotjament de la Guindalera. Aquesta generació va protagonitzar el creixement i el moment de més importància política del moviment, amb okupacions com l'Hamsa, Can Vies, Kan Pasqual, El Laboratorio, La Eskalera Karakola i tantes d'altres. I, finalment, trobem les noves generacions d'okupes que, a partir de l'any 2001, s'han incorporat a aquesta pràctica enmig d'un nou cicle de mobilització internacional protagonitzat

pels nous moviments globals i que ha propiciat la incorporació a la pràctica de l'okupació de noves subjectivitats activistes. Estic parlant d'okupacions com El Patio Maravillas, la Rimaia o Barrilonia, entre d'altres. Els i les activistes de les dos primeres generacions superen amb escreix els 30 anys i moltes d'elles continuen vinculades als espais d'autogestió. Encara podem considerar que són joves?

En la mesura que la joventut és una condició social (una condició que ens atorga una posició respecte l'estructura social), podríem pensar que l'edat no és determinant per definir-la (Brunet, 2001). Partint d'aquesta base i deixant de banda, doncs, l'edat com a tret definitori de la joventut, ens trobem amb un altre entrebanc a l'hora de definir els i les okupes com a joves que fa que molts d'ells -a les entrevistes dutes a terme- defugin aquesta etiqueta. I és el fet que els paradigmes dominants sobre la joventut han considerat aquesta etapa com una transició cap a l'edat adulta i la persona jove com una adulta incompleta, ja sigui per la seva immaduresa, per la seva precarietat laboral o vital o perquè encara no ha conformat una família. A més, com hem vist als capítols 5 i 6, la premsa utilitza l'etiqueta jove per estigmatitzar el moviment.

Des d'aquesta perspectiva adultocràtica i paternalista, es defineix la gent jove com allò que no és però que ha d'arribar a ser: una persona adulta. Des d'aquesta visió, un o una jove deixarà de ser-ho en la mesura que acompleixi amb èxit els processos de transició al món adult. Aquests processos han estat identificats com aquells que comporten l'assumpció de les responsabilitats pròpies del món adult. Segons Gil Calvo (2001), aquestes responsabilitats són les següents: productiva (assignació d'un estatus ocupacional), conjugal (assignació d'una parella sexual estable), domèstica (assignació d'un domicili propi) i parental (assignació d'una prole dependent).

Però també podríem analitzar la joventut des d'una perspectiva no adultocràtica. Des d'aquesta perspectiva, alguns autors com Brunet (2001) entenen que cal passar del concepte de transició al concepte d'emancipació. Entendríem com a emancipació el guany de la capacitat d'autodeterminació o decisió sobre l'evolució de la pròpia vida. És a dir, emancipar-se voldria dir decidir plenament amb autonomia, independència i responsabilitat la pròpia trajectòria vital. És en aquest sentit que la joventut és una etapa d'emancipació durant la qual es produeix una subjectivació respecte de la infantesa. La joventut com a categoria sociològica és una transició, però no una transició cap a un model concret d'adultesa socialment determinat, sinó cap a una capacitat de decidir sobre els diferents aspectes de la vida de l'individu en la societat on es troba immers. Per tant, la joventut no es definiria en negatiu, com allò que no és, sinó en positiu, com allò que és: el procés a través del qual una persona s'afirma com a tal en el seu context social.

Per la seva banda, les institucions socials busquen la seva reproducció fixant uns patrons més o menys clars de transició i limitant la capacitat d'emancipació dels individus. La joventut és un moment clau de socialització on es posen a prova els mecanismes de control social. Aquesta etapa, com a període d'incertesa o indefinició, és un moment crític, font de possibles mutacions de l'estructura social d'una societat. Si considerem que el moviment per l'okupació i les pràctiques d'autogestió -tan a Catalunya com a Madrid- pretenen efectivament canviar aquest sistema, aprofundir en les seves crisis, viure als marges i transformar la societat, podem considerar que els i les okupes es troben en una situació d'eterna joventut.

Els i les okupes, per tant, són joves independentment de l'edat que tinguin. Però no ho són pel fet de ser persones adultes incompletes, sinó perquè volen construir la llibertat i, per tant, defugir la reproducció social d'un sistema social injust, insolidari i individualista. De fet, les comunitats okupes no són només l'aixopluc de joves rebels -que, amb el temps, arribaran a l'edat adulta i potser oblidaran aquesta experiència- sinó que, juntament amb els espais autogestionats més estables, formen part d'una xarxa de resistència davant l'imaginari conservador i poruc del pensament únic neoliberal (González, 2008). A més, alguns autors com Ángel Calle (2004) sostenen que, en un context de retrocés de l'estat del benestar, l'autogestió genera mecanismes efectius de lluita contra l'exclusió social. Per concloure aquest subapartat, cal subratllar que les comunitats autogestionades madrilenyes i catalanes -siguin espais okupats, de propietat o de lloguer-, actuen com a element de cohesió, cosa que ens permet evitar les connotacions pejoratives que imposa el paradigma adultocràtic sobre el concepte de joventut i afirmar que l'okupació és un moviment juvenil des d'una perspectiva emancipadora.

A.3) *Estructura organitzativa*

La tercera subvariable del *capital social crític* presenta algunes diferències entre els dos casos estudiats. Així, Catalunya és l'únic lloc de l'Estat espanyol on trobem una certa continuïtat en aquest aspecte i un fort respecte per les primeres identitats del moviment. D'aquesta forma, l'Assemblea d'Okupes de Barcelona, el *Contra-Infos* o l'*Info-Usurpa* han actuat com a òrgans aglutinadors. En canvi, a Madrid, l'*estructura organitzativa* del moviment -tot i que segueix la pauta d'inestabilitat, pluralitat i dinamisme de la resta de l'Estat- ha estat font de debats i experiències diverses. D'alguna manera, la presència d'un sector proorganitzatiu fort -tot i que d'acord amb els criteris d'horitzontalitat, democràcia directa i autonomia- davant d'un altre partidari de la xarxa i la coordinació puntual ha estat una constant durant la major part del període estudiat. En tot cas, durant els darrers anys, un major accent organitzatiu a Madrid i una

forta obertura a nivell local en algunes okupacions de Barcelona fan pensar en un procés de confluència entre els dos casos pel que fa al comportament d'aquesta subvariable.

Per una banda, a Madrid, el naixement de l'Assemblea de Centres Socials de Madrid i Guadalajara presentaria un format de xarxa, però al mateix temps tindria vocació de permanència. Mentrestant, a Catalunya, des de principis de la dècada dels 2000, però més encara aquests darrers anys amb la incorporació de nous contingents militants a la pràctica de l'okupació -provinents del moviment estudiantil contra Bolonya, del moviment d'immigrants i del moviment per un habitatge digne- s'estan produint més obertures i més treball en xarxa amb moviments socials, associacions, entitats i col·lectius molt diversos. En tot cas, la continuïtat de l'Assemblea d'Okupes de Barcelona ha afavorit una major presència del moviment en qualsevol moment històric a Catalunya. Aquesta solidesa organitzativa, però, també ha pogut ser font -en determinats moments- de rigidesa i tancament. No obstant això, l'obertura i la permeabilitat constants del món de les okupacions cap a altres moviments socials a Barcelona i la cerca explícita d'aquesta xarxa de suport a Madrid han generat, a ambdós territoris, estructures en xarxa que connecten el moviment per l'okupació amb altres moviments contestataris, alternatius i, fins i tot, tradicionals (com el veïnal) dels dos territoris. Aquest fet es veurà corroborat quan s'analitzin els impactes del moviment en la dimensió *relacional*.

A.4) *Estratègies d'acció col·lectiva*

Finalment, pel que fa a la quarta subvariable, la de les *estratègies d'acció col·lectiva*, cal constatar algunes petites diferències. A Catalunya, es pot afirmar el predomini d'estratègies purament autònomes de desobediència civil i d'acció directa (normalment no violenta). En canvi, només algunes okupacions puntuals -aquelles més obertes a la negociació o d'altres molt emblemàtiques- han optat de forma complementària per la cerca de *coalicions promotores crítiques*, especialment en situacions prèvies als desallotjaments. A Madrid, sí que es pot veure -si més no en un sector important de les okupacions- una evolució d'estratègies purament autònomes cap a una combinació d'aquestes amb la cerca de *coalicions promotores crítiques*, sobretot en moments de negociació.

B) *Marc cognitiu i opinió pública*

La segona variable, sobre *marcs cognitiu i opinió pública* ha estat analitzada amb dos estratègies fonamentals: a) *la imatge pública* que el moviment presenta als mitjans de comunicació de masses, en concret a la premsa i b) l'anàlisi dels mitjans de contrainformació generats pel propi moviment. Però, si recordem la caracterització d'aquesta variable feta al

capítol 3 d'aquesta tesi, caldria afegir una tercera anàlisi: c) l'estudi de les *estratègies discursives del moviment*. El discurs del moviment s'ha analitzat a través de les entrevistes, però també amb l'observació participant a manifestacions o a través de la lectura de pamflets i comunicats del moviment o de la mateixa contrainformació. D'altra banda, també s'han tingut en compte estudis específics sobre el tema dels discursos i les identitats a l'interior del moviment per l'okupació a l'Estat espanyol (Martínez, 2007 i 2010b).

B.1). *La imatge pública del moviment*

La subvariable d'*imatge pública del moviment* ha presentat un comportament negatiu en els dos casos, a conseqüència del predomini de la dimensió criminalitzadora dels mitjans de comunicació vers el moviment social. Tot i així, en determinats moments, el moviment per l'okupació -tan a Catalunya com a Madrid- ha aconseguit transmetre les seves demandes sobre habitatge i manca d'espais de sociabilitat i, a la vegada, aquestes demandes han estat identificades pels mitjans com a demandes legítimes i representatives del jovent.

B.2. i B.3) *Contrainformació i estratègies comunicatives*

Pel que fa a la *contrainformació* i a les *estratègies comunicatives*, també observem diferències molt petites.

Així, en el cas de Catalunya, hem observat múltiples experiències de *contrainformació* que, malgrat la seva vàlua per construir la identitat del moviment, no han arribat a estendre el seu discurs a sectors socials més amplis. En aquest sentit, es pot afirmar que, a Catalunya, han predominat unes estratègies discursives de confrontació (tot i que no sempre ha estat així, ja que la diversitat interna és molt gran en el cas català).

Pel que fa a Madrid, la qüestió presenta algunes diferències respecte els casos catalans. En primer lloc, del moviment per l'okupació madrileny -o de certs sectors presents al seu interior-, n'han sorgit estris de *contrainformació* potents que, a més, han presentat evolucions interessants en el temps en relació a les *estratègies discursives*. Així, en processos com el del naixement i la consolidació del quinzenari *Diagonal*, determinats sectors de l'okupació madrilenya han canviat les estratègies de comunicació més *confrontatives* (*transformatives*, segons Maiz, 1996) per estratègies d'estesa de ponts i de recerca de més repercussió en sectors socials potencialment afins als moviments socials de caràcter transformador.

En tot cas, com en altres variables, durant la darrera etapa s'observen més similituds que no pas diferències entre Catalunya i Madrid. L'experiència del setmanari de comunicació

Directa a Catalunya és un exemple clar d'un primer intent de superar les limitacions dels *fanzines* i d'arribar a més sectors de la *xarxa crítica* alternativa catalana.

C) Les xarxes de polítiques públiques com a EOP

A continuació, compararé el comportament de la tercera variable explicativa, *les xarxes de polítiques públiques com a EOP*. Ara bé, com he explicat al 3, l'enorme complexitat d'aquesta variable m'ha convidat a simplificar-la en funció dels models ideals de *xarxa de polítiques* amb què es pot trobar un moviment social en la seva interacció amb la governança: la *comunitat de polítiques* (*community policy*) i la *xarxa temàtica* (*issue network*) (veure quadre 3.2.).

Així doncs -i partint també d'una altra simplificació, que és el fet de reduir a tres les possibles xarxes de polítiques amb les quals interacciona el moviment (habitatge, joventut i seguretat i ordre públic)-, més que analitzar de manera exhaustiva cada *xarxa de polítiques*, les caracteritzaré de forma esquemàtica per si s'assimilen més a un dels dos tipus ideals, la *comunitat de polítiques* o la *xarxa temàtica*. En funció d'això, veurem si el comportament d'aquesta variable afavoreix o dificulta l'acció col·lectiva del moviment (tal com està formulat al quadre 3.2.).

En general, el model de *xarxa temàtica*, globalment, presenta una configuració més propícia a la inserció de processos de mobilització social. Tot i això, no es produeix de forma sistemàtica. Algunes característiques de la *xarxa temàtica* es mostren més problemàtiques i, fins i tot, molt poc facilitadores per la *xarxa crítica* (Ibarra, Gomà i Martí, 2002). Tal com deia al capítol 3, en general, com més densitat i complexitat hi hagi, millor EOP per la *xarxa crítica*; característiques, ambdues, de la *xarxa temàtica*, que al mateix temps té una intensitat relacional només puntual. En segon lloc el predomini d'allò simbòlic sobre allò material també afavoriria l'EOP de la *xarxa crítica*, com passa a les xarxes temàtiques, tot i que presenten relacions de poder asimètriques. Finalment, l'existència de conflictes i lògiques de confrontació, la reactivitat, la permeabilitat i la presència mediàtica, característiques totes elles d'una *xarxa temàtica*, afavoririen l'aparició de processos de mobilització.

Així doncs, caracteritzaré les xarxes de polítiques d'habitatge, joventut i seguretat i ordre públic a ambdós territoris, ja que, segons les meves hipòtesis de treball, són les que es relacionen més amb l'activitat del moviment.

C.1). Habitatge

Durant gran part del període estudiat (1984-2009), tan a Madrid com a Catalunya, les *xarxes de polítiques públiques d'habitatge* han presentat un aspecte de comunitat de polítiques (*poliy*

community) i, per tant, inhibidor de l'acció col·lectiva crítica en aquesta matèria. El tipus ideal *comunitat de polítiques* -com s'explicava al capítol 3 (veure quadre 3.2.)- es caracteritza per la poca densitat d'actors, per una forta homogeneïtat dels mateixos, pel predomini de les relacions de conflicte i exclusió dels actors més "externs" i per una distribució molt asimètrica dels recursos de poder a favor dels actors centrals (autoritats públiques, poder econòmic i mitjans de comunicació), amb una permeabilitat molt baixa, generadora d'estratègies de confrontació amb els actors "nous" com les xarxes crítiques.

Com hem vist als estudis de cas, tot i que aquesta podria semblar la xarxa principal del moviment per l'okupació, aquest no ha aconseguit entrar a la *governança* per aquest camí. Això és fruit d'una doble circumstància: per una banda, el tancament de la pròpia *xarxa de polítiques*, però, per l'altra, el fet que el moviment per l'okupació, a l'Estat espanyol, no és principalment un moviment per l'habitatge. A continuació justificaré un mica més aquestes dues asseveracions.

La configuració bàsica de la *xarxa de polítiques d'habitatge* és particularment tancada i presenta un predomini dels interessos de l'esfera mercantil -en concret de les empreses immobiliàries i el capital financer i especulatiu-, una esfera institucional més interessada a reprimir el moviment que no pas a escoltar les seves reivindicacions i una esfera familiar-comunitària amb una densitat baixa de capital social, amb l'excepció puntual d'alguns sectors del moviment veïnal. Aquest darrer extrem presenta una petita variació entre Catalunya i Madrid, ja que l'entrada del govern tripartit català, el Pacte Nacional per l'Habitatge i la posterior Llei de l'Habitatge sembla que obren una mica la xarxa a partir de 2003 i 2006. Tot i això, finalment, els resultats també són decebedors i no s'escolten les principals demandes d'un moviment proper en aquest camp, el moviment per un habitatge digne: despenalització de l'okupació d'immobles abandonats, preus màxims pel lloguer i la compra o increment significatiu de la càrrega impositiva i la pressió fiscal als immobles buits, refugi de l'especulació immobiliària.

No seria just, però, no explicitar els canvis significatius que hi ha hagut en política d'habitatge -especialment en el sector juvenil-, impulsats a partir de 2003 arran del canvi de govern a Catalunya. Les principals iniciatives han estat els ajuts al lloguer implantats l'any 2004 mitjançant el Pla pel dret de l'habitatge -dels quals es van beneficiar 4.444 joves menors de 25 anys l'any 2007- i la mobilització d'habitatges desocupats a través de la Xarxa de Mediació per al lloguer social i de les borses d'habitatge jove, de les quals es van beneficiar 6.588 unitats familiars els anys 2006 i 2007 (Clavell i Fernández, 2007). En tot cas, l'extensió indiscriminada dels ajuts a l'habitatge juvenil va provocar que els ajuts fossin absorbits pels preus del mercat. Així, a Catalunya, el preu del lloguer mitjà va passar de 796,64 euros mensuals l'any 2004 a 908,52 euros el 2008, mentre que a la ciutat de Barcelona es disparava de 723,18 euros al mes

a 1.081,32 durant el mateix període (Departament de Medi Ambient. Secretaria d'Habitatge, 2008). Aquests augments implicaven un increment -entre l'any 2004 i el 2008- de la despesa anual en lloguer de 4.297,68 euros a Barcelona i de 1.342,56 euros per la mitjana de Catalunya. Si tenim en compte que els ajuts a l'habitatge jove podien arribar a un màxim de 2.880 euros anuals (Clavell i Fernández, 2008), podem comprovar que, al jovent barceloní, aquest ajut només li servia per reduir una part de l'augment de la despesa anual i, per la joventut catalana mitjana, l'ajut quedava rebaixat a la meitat.

A principis de l'any 2008, el Ministeri d'Habitatge del govern espanyol va estendre uns ajuts similars al conjunt de l'Estat, amb una reducció de l'edat per percebre'ls a la franja entre els 22 i els 30 anys i, al mateix temps, relaxant els seus requisits econòmics de manera que l'ajut es va generalitzar entre la gent d'aquestes edats. Aquest fet, combinat amb una rebaixa dels preus del lloguer a causa de la crisi econòmica i financera que va esclatar la tardor de 2008, va afavorir l'accés a l'habitatge a milers de joves momentàniament. Ara bé, les retallades socials impulsades pels governs central i autonòmic l'any 2010 es van traduir en la reclamació del retorn dels ajuts per al lloguer a més de 8.000 joves d'arreu de l'Estat espanyol (*El País*, 20 d'agost de 2010).

En tot cas, les oportunitats polítiques que podria obrir el Pacte Nacional de l'Habitatge a Catalunya o els ajuts al lloguer juvenil arreu de l'Estat coincideixen temporalment amb el sorgiment -a Catalunya i a Madrid- d'un moviment per un habitatge digne, diferent del moviment per l'okupació, tot i que participat per alguns sectors d'aquest. Aquest fet -que desenvoluparé a les conclusions finals d'aquesta tesi (al capítol 8)- demostra que el moviment per l'okupació no és *només* un moviment per l'habitatge i, sobretot, que no representa la totalitat del moviment per l'habitatge. Així doncs, tant el tancament de la pròpia xarxa com les característiques del moviment per l'okupació acaben configurant un comportament negatiu d'aquesta variable en relació a la possible incidència del moviment per l'okupació en les polítiques d'habitatge. D'altra banda, hem vist que es tractava d'unes polítiques d'habitatge dirigides especialment als sectors juvenils. Per això donem pas a la següent *xarxa de polítiques*, les de joventut.

C.2) Joventut

Per les *polítiques de joventut*, sembla que la xarxa, com a estructura d'oportunitats, sí que es presenta més permeable a l'entrada de la *xarxa crítica* d'okupació. Fins i tot la podem caracteritzar com a més propera al model de *xarxa temàtica* que no pas al de comunitat de polítiques. Malgrat les dinàmiques repressives, en moments molt puntuals el moviment ha pogut penetrar en la governança a través d'aquesta xarxa, en especial a Catalunya. Es tracta, però, d'una xarxa secundària, amb poca presència social i amb poca capacitat de generar polítiques

per si sola. Des d'aquesta xarxa, s'han convidat membres del moviment a participar en debats públics, tot i que sovint la interlocució ha estat refusada perquè no l'han trobada adequada en un context de confrontació general amb els poders públics i d'utilització de la criminalització i la repressió com a estratègies predominants vers el moviment.

Probablement, la caracterització de l'okupació com un fenomen juvenil per part dels mitjans de comunicació de masses i de les pròpies administracions públiques ha influït força en la bona predisposició de la *xarxa de polítiques de joventut* cap al moviment per l'okupació. Aquest fet ha quedat prou demostrat a les anàlisis de premsa, tan en el cas de Madrid com en el de Catalunya. A les entrevistes fetes a tècnics i polítics de l'administració local també s'ha pogut copsar aquest fet.

A més, des d'aquesta *xarxa de polítiques*, a Catalunya, s'ha donat suport a processos de negociació (com la Comissió de diàleg amb el moviment per l'okupació, explicada al capítol 5), al mateix temps que s'ha intercedit en conflictes com el de Torreblanca (a Sant Cugat) o s'han intentat diàlegs a barris de Barcelona com Sant Andreu o Gràcia per l'establiment de centres cívics de caràcter juvenil amb fórmules de cogestió o gestió participativa. A Madrid, en canvi -com veurem a l'apartat següent, dedicat als processos de negociació- l'administració no ha pres gaire iniciatives des de l'àrea de joventut de cara al moviment i els okupes tampoc no l'han considerada una xarxa especialment atractiva. Per contra, ha estat a través de xarxes de polítiques més centrals -com les d'urbanisme, educació o cultura- que el moviment okupa madrileny ha accedit a espais de governança. Així doncs, es pot concloure que, a Catalunya, la *xarxa de polítiques de joventut* es presenta com una comunitat de polítiques i, per tant, és més susceptible de rebre un impacte del moviment per l'okupació. En canvi, a Madrid, apareix com una xarxa pràcticament irrellevant -o, si més no, secundària- davant d'altres com les d'urbanisme, educació o cultura.

C.3). *Seguretat i ordre públic*

Finalment, la *xarxa de polítiques de seguretat i ordre públic*, que tendeix -per definició- a assemblar-se a un model de comunitat de polítiques i, per tant, a definir un escenari inhibitor en línies generals de l'acció col·lectiva crítica, presenta un parell de característiques que -paradoxalment- obren les oportunitats d'acció col·lectiva al moviment per l'okupació, tan a Catalunya com a Madrid.

Efectivament, com deia al capítol 3, el predomini d'estratègies de confrontació i la presència mediàtica actuen com a facilitadores de les oportunitats d'acció d'un moviment social o d'una *xarxa crítica*. I aquestes són dos característiques de les xarxes de seguretat i ordre públic

en relació a la temàtica de l'okupació, que han quedat prou demostrades als capítols 5 i 6 d'aquesta tesi, per ambdós casos (veure, especialment, els apartats 5.3 i 6.3., dedicats a l'estudi de la premsa escrita).

A més, s'han pogut observar -tan a Catalunya com a Madrid- impactes positius del moviment (sentències absolutòries), tot i que, evidentment, han predominat el negatius (desallotjaments, detencions i criminalització). En tot cas, el moviment ha estat capaç de crear -en determinats moments- una extensa xarxa antirepressiva que fins i tot ha generat *coalicions promotores crítiques* dins les institucions, amb el suport d'advocats, jutges, fiscals i polítics. En aquest cas, sembla que sí que s'ha utilitzat amb habilitat el marc d'injustícia que implica la desproporció amb què el codi penal tracta la problemàtica de l'okupació pacífica d'immobles abandonats i que les estructures de connectivitat que tendeixen ponts i creen una *xarxa crítica* prou sòlida en aquesta àrea de les polítiques han funcionat. Aquesta xarxa s'ha activat en contextos de repressió forta o de desallotjaments de centres socials okupats emblemàtics (Princesa, Laboratorio, Hamsa, Patio Maravillas o Rimaia).

Finalment, pel que fa a la perspectiva dinàmica d'aquestes variables, l'anàlisi de les etapes del moviment per l'okupació ens pot donar una resposta compartida pels dos casos. Al capítol 4, ja descrivia el període comprès entre l'any 1996 i el 2000 com a època daurada de les okupacions. Als capítols 5 i 6, dedicats a Catalunya i Madrid, hem pogut constatar que, efectivament, aquests són els anys de més protagonisme del moviment per l'okupació. L'entrada en vigor del nou Codi Penal -que criminalitzava l'okupació- i alguns desallotjaments emblemàtics com el del Princesa a Barcelona o la Guindalera a Madrid van encetar un cicle de conflictivitat juvenil protagonitzat pel moviment per l'okupació. A partir de 2001, les noves situacions de l'estructura d'oportunitats polítiques i les pròpies evolucions del moviment van cedir aquest protagonisme als moviments contra la globalització neoliberal. Aquest fet, però, no fa disminuir la presència del moviment per l'okupació, ja que forma part de les xarxes de resistència global i continua suposant una forta veu crítica contra les tendències dominants de l'urbanisme capitalista a les ciutats dels dos territoris estudiats.

El quadre següent intenta mostrar una síntesi dels resultats de la comparació de les tres variables explicatives pels casos català i madrileny, amb els problemes de simplificació que pot comportar.

QUADRE 8.1. RESUM DEL COMPORTAMENT DE LES VARIABLES EXPLICATIVES

Var.	Subvar.	Catalunya	MADRID
1. CAPITAL	CRÍTIC	1.1. Allò simbòlic	Progressiva obertura vers identitats més plurals i difuses, pròpies del cicle de protestes contra la globalització neoliberal.
		1.2. Els i les membres	Més petit, però permet la socialització comunitària en el si del moviment i garanteix la seva pervivència.
	SOCIAL	1.3. L'estructura organitzativa	Debats anys 80 i 90 entre sectors autònoms: proorganitzatius i difusos. Síntesi anys 2000: coordinació en xarxa.
	1.4. Les estratègies d'acció col·lectiva	Predomini d'estratègies autònomes: desobediència civil i acció directa. En algunes ocasions, xarxes crítiques.	Combinació de generació de contrapoders amb conformació de xarxes i coalicions promotores crítiques.
2. MARCS	COGNITIUS	2.1. Contrainformació	Del <i>Molotov</i> al <i>Diagonal</i> , o de la contrainformació a la comunicació crítica o alternativa.
		2.2. Estratègies discursives	Evolució, no generalitzada, de les <i>estratègies confrontatives</i> a les <i>d'estesa de ponts</i> .
	2.3. La imatge pública del moviment	Criminalització per part dels mitjans, però, en determinats moments, el moviment transmet la legitimitat de les seves demandes.	Criminalització per part dels mitjans, però, en determinats moments, el moviment transmet la legitimitat de les seves demandes.
3. XARXES DE	POLÍTIQUES COM A EOP	3.1. Habitatge	<i>Comunitat de polítiques</i> , amb intent d'obertura a partir de 2006 (Pacte Nacional i Llei del Dret a l'Habitatge).
		3.2. Joventut	<i>Xarxa temàtica</i> , més permeable a la incidència del moviment, però poc central, polítiques perifèriques.
	3.3. Seguretat i ordre públic	<i>Comunitat de polítiques</i> , però generadora d'oportunitats polítiques per al moviment (aprovació Codi Penal, desallotjaments, etc.).	<i>Comunitat de polítiques</i> , però generadora d'oportunitats polítiques per al moviment (aprovació Codi Penal, desallotjaments, etc.).

Font: elaboració pròpia.

8.2. LES NEGOCIACIONS POLÍTIQUES PER LA “LEGALITZACIÓ” DELS CENTRES SOCIALS OKUPATS

La paraula “legalització” apareix entre cometes al títol d’aquest apartat perquè els processos de legalització no sempre s’han analitzat en sentit estricte perquè també s’han trobat situacions intermèdies. Per exemple, parlarem de cessió quan l’administració cedeixi un local perquè les persones ocupants l’autogestionin (com hem vist en el cas de la Prospe). Una altra figura seria l’expropiació, que es dona quan l’Estat expropia la propietat d’un immoble per abandó manifest de les seves obligacions (que és el que reclamava l’Eskalera Karakola en un primer moment de la negociació). En tots aquests casos, el resultat serà part d’un procés de negociació, entesa com a diàleg amb objectius polítics entre les okupacions, l’administració i la societat civil.

La legalització d’un centre social pot tenir un impacte més gran en les polítiques que no pas la continuïtat, sempre precària i inestable, de l’okupació. A pesar que insisteixo en la validesa de la hipòtesi que considera que el propi moviment per l’okupació ja genera polítiques de joventut i habitatge, cal reconèixer que aquest extrem només és cert en aquelles okupacions que gaudeixen de certa estabilitat. Donat el marc legal actual -que considera l’okupació d’immobles abandonats com un delicta penal- i l’estratègia predominantment repressiva de les administracions públiques davant l’acció del moviment, les okupacions que aconsegueixen consolidar-se són poques. En definitiva, totes les okupacions tenen dificultats per executar projectes socials a llarg termini, sempre pendents de la seva situació legal i del possible desallotjament.

Per altra banda, la negociació i el diàleg, com a vies per solucionar el conflicte urbà plantejat per l’okupació, se situen de ple en la concepció de la governança participativa local-desenvolupada a la primera part de la tesi- com a formes d’afrontar l’autogovern de les societats complexes actuals.

Però, quines conclusions podem extreure dels processos de negociació estudiats en aquesta tesi? Quines diferències podem trobar entre els casos de Catalunya i Madrid? Recordo que, per desenvolupar aquesta anàlisi, empraré part de d’utillatge teòric desenvolupat a la primera part.

Per tant, a part de veure fins on han arribat les negociacions i quins impactes han generat en les polítiques, m’interessaré pels canvis que això ha pogut suposar pel propi moviment en termes d’institucionalització. En aquest sentit, vull recordar els dos tipus d’institucionalització que definia Pruijt (2003) i que he explicat al a la primera part d’aquesta tesi. La *institucionalització terminal* seria aquella que té com a conseqüència l’abandó de les accions

disruptives per part del moviment, ja que la major part d'aquest s'ha legalitzat o ha desaparegut. La *institucionalització flexible*, en canvi, produiria un moviment que combina accions convencionals i disruptives perquè només s'ha consolidat legalment un sector determinat (Pruijt, 2003 i Martínez, 2010b).

A aquesta categorització, basada en la continuïtat o el canvi en el *repertori de protesta*, cal afegir-n'hi una altra de tipus organitzatiu. Cal mesurar -si això es produeix- quines conseqüències té pel moviment la cooptació dels seus líders per part de l'Estat o d'organitzacions proveïdores de serveis, adjudicatàries de l'externalització de serveis públics. Segons Miguel Martínez (2010b), si en el procés de legalització de les okupacions la cooptació de membres rellevants o la formalització empresarial dels activistes no abracen una majoria del moviment, no és produirà una *institucionalització terminal*, sinó una de *flexible*.

A Catalunya, com s'ha vist al capítol 5, només s'ha observat un cas de negociació amb un final acordat per les parts, el de Torreblanca. Després, hem vist un intent d'establir un escenari ampli de negociació, la Comissió de diàleg amb el moviment per l'okupació, creada a proposta del Parlament de Catalunya. Finalment, amb el cas de l'Espai Social Magdalenes, hem vist -de forma incipient- un exemple d'interpel·lació negociadora per part del moviment sense una resposta positiva per part de l'administració i, per tant, a la pràctica, una inexistència de negociació. Els relats dels diferents casos catalans, però, mostren més situacions de negociació o de contactes entre l'administració i les cases okupades, tot i que s'ha tractat d'interaccions que -emprant la terminologia de Miguel Martínez (2010b)- podríem anomenar *subsidiàries i forçades*. Em refereixo a les converses per evitar un desallotjament, els contactes per demanar permisos per fer manifestacions o la participació a les festes populars. Finalment, també s'ha citat -en el cas del barri de Gràcia- el procés frustrat de converses per la construcció d'un equipament juvenil a finals dels 90, reprès a finals de la dècada dels 2000 en forma de discussió sobre la gestió de l'espai un cop ja està en funcionament.

Pel que fa a Madrid, al capítol 6, sí que he pogut analitzar tres processos de negociació finalitzats: el de La Escuela de Educación Popular del barri de la Prosperidad, el CSOA de dones La Eskalera Karakola del barri de Lavapiés i el CSOA Seco al barri d'Adelfas (districte del Retiro). A la introducció al cas madrileny s'apuntaven dos processos més, que no vaig poder estudiar perquè s'han esdevingut o s'esdevenen posteriorment al meu contacte amb el camp. Es tracta dels intents negociadors dels okupes del Patio Maravillas (al barri de Malasaña) i dels

finalment reixits de la Red de Lavapiés per la gestió d'un edifici de titularitat pública per als moviments socials (El CSA La Tabacalera de Lavapiés)¹.

La primera conclusió que podem extreure és òbvia. Aparentment, s'han dut a terme més processos de negociació i/o legalització amb èxit a Madrid que no pas a Catalunya. En un article que vaig publicar sobre aquest tema (González, 2004), titllava aquests resultats comparatius d'aparentment paradoxals. En general, ambdós casos coincidien en la impossibilitat d'arribar a escenaris amplis de negociació. Ara bé, els motius eren, en una primera aproximació, ben diferents. Així, a Madrid, el moviment estava presentant propostes imaginatives i perfectament realistes per la legalització de centres socials okupats, sense comptar -de moment- amb una resposta institucional global. A Barcelona, en canvi, generalment, els intents de l'administració -ben intencionats o no- de negociar amb el moviment havien estat refusats de pla pel propi moviment, que esgrimia determinats problemes com la persistència de la repressió.

Aleshores, vaig deduir que, a Madrid, un moviment més feble apostava per la negociació com a mitjà de subsistència davant la repressió insistent i -en canvi-, a Catalunya, un moviment encara fort "feia pinya" en la resistència, defugia el debat per evitar possibles divisions i resistia, especialment en aquells barris i ciutats on conservava un suport social no gens menyspreable. També es podria argumentar que els perills de *cooptació* eren més evidents a Catalunya, amb predomini de governs locals de l'esquerra institucional -especialment a Barcelona i la seva àrea metropolitana-, que a Madrid, on la distància ideològica entre el PP i el moviment era tan gran que impedia la *cooptació* o l'assimilació del moviment per part de les institucions. Això, a més, podria quedar molt ben reforçat pel fet que l'única experiència negociadora finalitzada a Catalunya s'hagués donat a un municipi governat per CIU (Sant Cugat). En aquesta tesi tinc espai per filar més prim i comprovar, a la llum d'esdeveniments posteriors, si aquestes conclusions temptatives anaven en bona direcció.

En primer lloc, doncs, caldrà abordar la predisposició o la negativa del moviment a negociar o, dit d'una altra manera, l'existència de *discursos favorables i oposats a la legalització* de les okupacions a l'interior del mateix moviment dels dos territoris. En segon lloc -i girant cap a l'altra part interlocutora en la negociació- veurem des de quines instàncies administratives s'han

¹ Sobre el Patio Maravillas, ja he escrit algunes línies al final de l'apartat 6.2. d'aquesta tesi, on es destaca el seu tarannà obert i l'aposta per la continuïtat i l'estabilitat del projecte social. Pel que fa al CSA La Tabacalera de Lavapiés, ens trobem amb el triomf d'una reivindicació durant molts anys pel teixit associatiu d'aquest barri popular de Madrid. Així doncs, la Red de Lavapiés, on participen diverses associacions i col·lectius -incloent sectors del moviment per l'okupació madrileny- va aconseguir, l'any 2010, que el Ministeri de Cultura li cedís un immens local per poder fer activitats artístiques i culturals. A la seva pàgina web, el CSA La Tabacalera de Lavapiés deixa clar el seu compromís polític: "De este modo, la estructura de distribución espacial, temporal y laboral de Tabacalera conspirará para que las prácticas artísticas más avanzadas compartan laboratorio de trabajo, espacios de discusión y hasta mesa y mantel con las prácticas sociales y políticas tramadas con el barrio de Lavapiés y la zona metropolitana de Madrid" (http://latabacalera.net/?page_id=739).

establert negociacions amb les okupes, a quina *xarxa de polítiques* corresponen i quin ha estat el seu tarannà. En relació a aquest aspecte, caldrà veure de quina manera el moviment ha constituït al seu voltant veritables *xarxes crítiques* o ha pogut introduir als espais formals *coalicions promotores crítiques* favorables al seus objectius. Finalment, caldrà fer un balanç de les legalitzacions allà on s'han produït, tant des del punt de vista del seu *impacte en les polítiques públiques* com de les conseqüències en forma d'*institucionalització* pel propi moviment. Així doncs, establiré la comparació de les negociacions per la legalització dels centres socials ocupats amb els tres epígrafs següents, que sintetitzaré en un quadre per finalitzar l'apartat: a) *Discursos vers la negociació dins el moviment*, b) *Xarxes de polítiques/ EOP negociadora* i c) *Impactes i institucionalització*.

A) Discursos vers la negociació dins el moviment

En primer lloc, presentaré les característiques dels discursos favorables i contraris a la negociació que es produeixen a l'interior del moviment per l'okupació. Em basaré en un text específic sobre aquesta temàtica de Miguel Martínez López (2010b). En segon lloc, veuré quina és la presència d'uns i altres discursos a Madrid i a Catalunya, tenint en compte les experiències estudiades als capítols 5 i 6 d'aquesta tesi.

Els sectors del moviment per l'okupació interessats en les possibilitats de la legalització es pregunten "com" es fa i quines conseqüències té. Per la seva banda, els que la refusen no consideren útil per al moviment ni tan sols parlar sobre la legalització, tot i que sí que acostumen a preveure la ruptura del moviment per l'okupació o la desvirtuació de l'autogestió anticapitalista com a conseqüències més que probables de la legalització. Altres activistes amb postures que podríem qualificar d'intermèdies refusen el "com" del procés de negociació (esforços tortuosos i reunions interminables i incertes amb les autoritats), però desitgen el "benefici" de la tolerància o el respecte de les autoritats en forma d'estabilitat del projecte. En general, la gent partidària de la legalització considera que és un recurs legítim per continuar avançant en les reivindicacions i les propostes del moviment per l'okupació. En canvi, les persones detractores conceben la legalització de les okupacions com una contradicció amb la pròpia acció desobedient d'okupar i de denunciar l'existència de la propietat privada (Martínez, 2010b).

En el cas de Madrid, ja des de mitjans dels anys 90, existeix un debat ric al voltant d'aquesta qüestió a l'interior del moviment per l'okupació. Des de centres socials emblemàtics com La Eskalera Karakola, El Laboratorio o Seco, s'han llençat propostes i s'han dut a terme processos de negociació que han demostrat a la pràctica els avantatges que suposen. Així doncs, a Madrid, les experiències de negociació han mostrat beneficis pel moviment en forma de

seguretat legal i estabilitat de les activitats dels centres socials; legitimació per les okupacions, en completar processos institutents, i finalment, han estat processos que no han impedit la continuïtat de la radicalitat política -entesa en termes d'autogestió- un cop aconseguida la legalització. Aquestes processos, doncs, han conformat una situació de debat viu i intens dins el moviment per l'okupació madrileny, amb gent partidària i detractora dels processos de negociació, però amb molta reflexió i experiències pràctiques sobre el tema. Els processos que hi ha actualment en marxa al Patio Maravillas o la cessió recent d'un local immens per part del Ministeri de Cultura a la Red de Lavapiés -el CSA La Tabacalera de Lavapiés- mantenen viu el debat i donen peu a controvèrsies noves i interessants.²

En canvi, a l'interior del moviment de Catalunya, hi predomina un discurs clarament contrari als processos de negociació, sota tres arguments principals. El primer és el fet que acceptar les regles del joc i l'Estat com a interlocutor fa perdre radicalitat política a les okupacions. El segon, que les negociacions condueixen indefectiblement a la ruptura de la cohesió del moviment perquè el divideixen entre okupes "bons" (els que negocien) i okupes "dolents" (els que no negocien). Finalment, s'argumenta que aquests processos sempre són parcials, conviuen amb una repressió generalitzada a la resta del moviment i proporcionen estabilitat només a alguns centres socials. Aquesta postura ha quedat recollida àmpliament a les entrevistes i converses mantingudes amb membres del moviment al llarg del procés d'elaboració de la tesi, però també en accions públiques del moviment. Per exemple, quan *l'Info-Usurpa* -una publicació periòdica del moviment- va titllar Torreblanca com a "exemple que no s'ha de seguir per les conseqüències del fet de pactar [...] Seguint el joc al poder no se'l destruirà, sinó que, contràriament, se'l perpetuarà" (*Info-Usurpa*, setembre de 2001). Des d'aquests entorns, majoritaris en el cas català, s'ha manifestat que, si es concep la pràctica de l'okupació com una acció contrària a l'existència de la propietat privada, llavors, no es pot admetre cap tipus de negociació perquè això suposaria acceptar les regles del joc (membre de l'Assemblea d'Okupes de Barcelona, citat a Martínez, 2010b).

A Catalunya, la contundència de la postura contrària a la negociació ha evitat el debat amb els sectors que en són partidaris. La condemna pública del cas de Torreblanca ha actuat de càstig exemplificant per la gent que vulgui seguir aquest camí. Això ha fet matisar algunes postures favorables a la negociació, com és el cas de Can Masdeu, que presenta els seus contactes amb l'administració de forma molt cautelosa al conjunt del moviment (Can Masdeu, citat a Martínez, 2010b). També s'han minoritzat postures obertament favorables als processos

---

² Per una bona anàlisi d'aquests debats, veure Martínez, 2010b.

de negociació com la de l'Espai Social Magdalenes, que proposa la creació de nous espais públics no estatals com a institucions de contrapoder.

Però aquest tancament a la negociació per part del moviment per l'okupació català s'ha de relativitzar amb dos arguments. El primer és el fet que els sectors partidaris de la negociació s'han guanyat el reconeixement de les noves subjectivitats okupes, representades per centres socials com Barrilonia o la Rimaia, i d'actors col·lectius urbans més formalitzats, com les associacions veïnals. El fet, però, que aquests sectors no puguin comptar amb cap experiència positiva de negociació a Catalunya treu força a la seva postura.

El segon argument és que la legalització no es creu necessària per part de tots aquells sectors del moviment -o molt propers a ell- que han apostat directament per locals de lloguer o de compra. Tal com he explicat als capítols 4 i 5, a partir de finals dels 90 i durant la primera dècada dels 2000, a tot Catalunya, es consolida un nou moviment d'ateneus i centres socials legals, que prové fonamentalment dels àmbits del moviment per l'okupació, de l'autonomia i de l'esquerra independentista i/o revolucionària. Un exemple d'aquest discurs, que considera innecessària la negociació amb l'administració perquè la mateixa societat civil ja pot generar espais de sociabilitat autogestionats, el vaig trobar durant l'entrevista feta a un membre del CS Arran l'any 2001.

Però, per nosaltres, des de Sants, el nostre referent és la societat civil i tot el tema de la cogestió amb l'administració pública, ens hi hem negat sempre perquè som autogestionaris i no té sentit. Si tu igualment estàs constituint un àmbit de participació pública, extern a les institucions [...] Nosaltres, directament, no pressionem l'administració, però la societat civil es radicalitza, es construeixen espais de trobada amb el moviment okupa i això, de manera indirecta, sí que pressiona l'administració (entrevista a Ivan M., 2001).

I com a exemple de com funcionen aquests espais autogestionats no okupats però que representen un espai polític molt proper, em sembla rellevant aquesta citació d'una entrevista feta a un membre de La Torna l'any 2002.

La Torna, el primer que es va fer per obrir el local és que 30 persones possessin tres mil pessetes al mes; això encara continua essent el nucli dur de La Torna [...] Ara som 85 simpatitzants, que paguem entre 300 i 3.000 pessetes al mes, però a les assemblees som entre 15 o 20 persones. Hi ha assemblea cada setmana i, cada trimestre, hi ha una assemblea extraordinària on es decideixen els eixos de treball. Això, els últims anys, no és així, perquè qui mana és la realitat i, entre la desfilada militar, el 12 d'octubre... a vegades és el calendari qui t'impone les tasques. Sempre hi ha un nucli de 5 o 6 persones, més actiu,

que va variant i és rotatori; sempre hi ha èpoques en què hi ha gent que s'implica més o menys [...] Hi ha, també, les comissions tècniques: la d'economia, la de refrigèri, la gent que estem més en temes de propaganda [...] Després també hi ha -molt difuminada, però real- la gent que porta temes legals, de permisos, etc... i després altra gent més sectorial que, per exemple, treballa el camp sindical. És a dir, orgànicament, podríem dir que hi ha quatre comissions: la de finançament o autogestió, com aconseguir els recursos; la de continguts, que és la més ampla i treballa els continguts, quin és el projecte polític; la d'infraestructura i la de coordinació, aquelles 5 o 6 persones que et deia... (entrevista a David, 2002).

Podem trobar citacions semblants a les entrevistes fetes a membres de l'Ateneu Candela de Terrassa (entrevista a Tomi, 2002) o de l'Infoespai, també al barri de Gràcia (entrevista a Enric, 2005). Però aquestes reflexions formen part del tercer epígraf -el de la institucionalització- i no tant dels discursos presents dins el moviment.

B) Xarxes de polítiques/ EOP negociadora

A l'apartat anterior, he caracteritzat les xarxes de polítiques públiques a les quals es dirigeix voluntàriament o involuntàriament el moviment per l'okupació i he constatat que, en termes generals, aquestes xarxes no presenten diferències significatives a ambdós territoris. Però, en canvi, he vist més oportunitats per a la negociació a Madrid que no pas a Catalunya. O potser no? Per tal d'establir una comparació, faré una mirada a les xarxes de polítiques de Madrid i Catalunya emfatitzant les seves diferències, per petites que siguin. Aquest cop no entraré a valorar si es tracta de *xarxes temàtiques* o *comunitats de polítiques* -perquè ja ho he fet a l'apartat anterior- sinó a analitzar el *grau d'obertura o tancament* que han mostrat vers la temàtica de l'okupació des del punt de vista de les possibilitats de diàleg i de negociació. També examinaré des de quines xarxes de polítiques s'ha acabat negociant amb el moviment i des de quines altres no i les conseqüències ha tingut aquest fet.

En concret, penso que és interessant analitzar una de les dimensions clàssiques de les *estructures d'oportunitat*, la de la presència d'elits polítiques aliades (McAdam, 1998). Cal constatar que el govern local i autonòmic de Madrid presenta -si més no els darrers 10 anys- una pitjor configuració en aquesta dimensió que els governs autonòmic i locals de Catalunya estudiats. Així doncs, les institucions madrilenyes estan governades de forma monocolor pel Partit Popular, mentre que en la majoria dels casos estudiats a Catalunya ens trobem amb governs del PSC, sovint en coalició amb ICV i/o amb ERC. Aquests dos darrers partits han presentats mocions al Parlament per la despenalització de l'okupació i són els que se situen més a l'esquerra de l'arc parlamentari català. En aquest sentit, podem considerar que, a Catalunya,

existeixen elits polítiques aliades al moviment i, a Madrid, no. De fet, a Catalunya, ha estat on s'ha plantejat -tot i que va fracassar, com hem vist al capítol 5- una comissió parlamentària per fomentar el diàleg amb el moviment per l'okupació.

Aquesta presència d'elits aliades esdevé ambivalent des del punt de vista dels processos de diàleg i negociació. Si bé es cert que genera majors oportunitats per a l'acció col·lectiva, no sempre es tradueix en rendiments positius, ni pel moviment ni per l'elit aliada. Un exemple d'això és l'anècdota de les declaracions fetes per Imma Mayol, la llavors líder local d'ICV, l'any 2007 favorables a l'okupació d'immobles abandonats.

La tercera tinent d'alcalde del consistori barceloní Imma Mayol, en una entrevista concedida a TV3, no va tenir inconvenients a l'hora d'afirmar que es considera "antisistema" en tant que es rebel·la contra les injustícies. Va admetre sentir-se "responsable" de la manca d'espais culturals per a joves i, en aquest sentit, va reiterar que l'ocupació d'espais per donar-los una funció social no és "rebutjable" i sí que ho és l'ocupació "per la cara" d'habitatges. Seguint amb aquesta línia argumental, la dirigent d'ICV va sostenir que una persona "que ocupa de forma pacífica un edifici desocupat des de fa 15 anys no és un delinqüent" (*El País*, 24 de gener de 2007).³

Si bé és cert que aquest tipus de declaracions legitimen l'acció del moviment cap a sectors aliens al mateix i més amplis -i, per tant, són positives pel desenvolupament de la seva acció- no es van traduir en una major simpatia vers aquesta formació per part d'un moviment situat en una matriu llibertària ni en un canvi de conducta de les autoritats vers el moviment, ja que els desallotjaments de centres socials okupats no s'han aturat a Barcelona.

Per altra banda, en la comparativa dels casos català i madrileny, hem vist que l'única *xarxa de polítiques* oberta al diàleg amb el moviment okupa en el cas català ha estat la de les polítiques de joventut. En el cas madrileny, tot i que també es dóna aquesta obertura -veure el cas del centre social Seco al capítol 6-, esdevé irrellevant si la comparem amb el fet que les interlocucions més habituals amb el moviment han estat des d'altres xarxes com urbanisme, educació, cultura i, fins i tot, habitatge. En aquest punt, s'arriba a un altra conseqüència, que és que les polítiques de joventut, que són majoritàriament *perifèriques*, no tenen un grau de centralitat suficient per garantir veritables processos de negociació si no es recolzen en altres

---

³ "La tercera teniente de alcalde del consistorio barcelonés Imma Mayol, en una entrevista realizada en TV3, no tuvo reparos en afirmar que se considera "antisistema" en cuanto que se rebela contra las injusticias. Y admitió sentirse "responsable" de la carencia de espacios culturales para jóvenes y en ese sentido reiteró que la ocupación de espacios para darles una función social no es "rechazable" y sí lo es la ocupación "por la cara" de viviendas. Siguiendo con esa línea argumental, la dirigente de ICV sostuvo que una persona "que ocupa de forma pacífica un edificio desocupado desde hace 15 años no es un delincuente" (*El País*, 24 de gener de 2007).

xarxes de polítiques més centrals o integrals, com les d'habitatge, urbanisme o educació. És per això que les negociacions on es poden implicar diverses administracions o diversos nivells i sectors tenen més possibilitats d'arribar a bon port que aquelles que només provenen d'una xarxa amb poca tradició i amb més debilitat, com és -malgrat els avenços esdevinguts els darrers anys- la de joventut.

Així doncs, si bé a Catalunya les xarxes de polítiques presentarien una configuració política més positiva en tant que *estructura d'oportunitats* per a l'acció col·lectiva (presència d'elits aliades, major grau de descentralització, més densitat de la societat civil), això no s'ha traduït en un escenari més propici als processos de negociació. En canvi, a Madrid, probablement pel fet que el propi moviment ha pres la iniciativa, s'han donat millors situacions per la negociació. Aquestes han arribat a bon port quan s'han esdevingut a diverses xarxes de polítiques i no s'han vist circumscrites a una xarxa secundària com la de joventut.

C) Impactes i institucionalització

La "legalització" d'un centre social okupat, sempre que suposi la continuïtat del seu projecte polític, social i cultural, hauria de ser considerada com un impacte en les quatre dimensions de les polítiques públiques. En la *simbòlica*, perquè introdueix el discurs del moviment (de participació directa, autogestió i justícia social) en les polítiques; en la *substantiva*, pel fet d'incloure decisions administratives com la cessió, l'expropiació o l'usdefruit a favor de les persones okupants; en l'*operativa*, perquè -en establir l'okupació- garanteix els projectes polítics, socials i culturals que estava desenvolupant o que desenvoluparà el col·lectiu o col·lectius beneficiaris, i, finalment, en la *relacional*, ja que modifica l'actitud d'altres actors -per exemple, l'administració, que els reconeix com a interlocutors d'una demanda legítima- i perquè, durant el procés, ha hagut de comptar amb la complicitat d'altres actors socials com associacions veïnals, grups culturals o, fins i tot, partits polítics. D'altra banda, cal tenir en compte l'impacte que té el procés de negociació pel propi moviment en termes d'institucionalització. A continuació, veurem quins impactes concrets han produït els processos de negociació analitzats en aquesta tesi. D'altra banda, reservaré un apartat sencer -el següent- per parlar dels impactes generals que ha causat el moviment en les polítiques públiques, siguin producte de processos de negociació o no.

En els casos catalans, el principal impacte d'un procés de negociació el trobem a Torreblanca (Sant Cugat). Ara bé, l'acord al qual van arribar finalment "okupes" i Ajuntament es pot qualificar d'impacte en joventut, però no pas en habitatge. La casa va passar a ser un centre social i cultural (el projecte inicial era enderrocar-la i edificar-hi) gestionat per un Consell de

Joves Municipal, amb participació de sectors juvenils pròxims al moviment i d'altres molt diversos. Els i les okupes que hi vivien, però, van buscar un altre espai per okupar -Can Masdeu, a Barcelona. Així doncs, no hi va haver impacte pel que fa a l'habitatge.

Tot i que no han estat analitzats en profunditat, a Catalunya, també hem pogut observar petits impactes en termes d'urbanisme i habitatge. Així doncs, la no construcció de l'hotel de la franquícia Hotels Catalonia al carrer Magdalenes de Barcelona es pot considerar un impacte sobre la política d'urbanisme producte de la mobilització generada per l'ES Magdalenes contra el seu desallotjament, tot i que el procés encara no està tancat. D'altra banda, les negociacions empreses durant el desallotjament de La Quimera, al barri de Gràcia de Barcelona, van propiciar la renovació indefinida del lloguer a un veí d'edat avançada que patia assetjament immobiliari.

A Madrid, queden força clars els impactes generats pels tres processos de negociació analitzats al capítol 6. Així doncs, la cessió formal d'un local a La Escuela Popular de la Prosperidad per 50 anys, a més de posar fi a un conflicte que feia més de 20 anys que durava, genera impactes en les polítiques educatives i contra l'exclusió social, ja que consolida les activitats que ha dut a terme -i que continua desenvolupant- la Prospe en aquests camps. Pel que fa a La Eskalera Karakola, la cessió d'un local en règim de lloguer per sota del preu públic per part de l'Ajuntament ha consolidat les polítiques socials feministes que aquest col·lectiu ha desenvolupat des de l'any 1996. Finalment, el centre social Seco ha generat impactes en les polítiques de joventut, ja que ha aconseguit finalitzar plenament un procés de legalització de l'immoble on s'allotja (Martínez, 2010b). Durant el procés, es va intentar construir una cooperativa d'habitatge jove, una iniciativa que va fracassar malgrat la implicació de l'Empresa Municipal d'Habitatge.

Finalment -i entenent la institucionalització com un possible impacte dels processos de negociació vers el propi moviment per l'okupació-, es pot afirmar que els casos de Madrid presenten elements clars d'institucionalització flexible, mentre que els de Barcelona s'aproximen al mateix escenari, però hi arriben per camins diferents. A continuació, intentaré desenvolupar aquesta idea.

Prenem com a exemple de la institucionalització flexible a Madrid el CS Seco. Val a dir que aquest centre social, al llarg de tot el procés de negociació, s'ha formalitzat organitzativament. En primer lloc, alguns dels activistes okupes s'han integrat a l'associació veïnal del barri. En segon lloc, l'assemblea general del centre social s'ha transformat en tres estructures diferenciades: l'assemblea de coordinació de col·lectius i projectes, l'assemblea gestora i l'assemblea plenària. En tercer lloc, s'ha creat l'associació La Bengala, de manera que es pot optar al finançament públic pel conjunt del centre social (Martínez, 2010b). Aquesta

tendència a la institucionalització no impedeix, però, que els i les activistes de Seco continuïn implicades als moviments socials. Donen suport a algunes okupacions, s'impliquen en diverses lluites socials (en solidaritat amb les persones immigrants o a *hackmeetings*, per exemple) i en organitzacions autònomes (el quinzenari *Diagonal*, el col·lectiu d'investigació activista Observatori Metropolità, l'editorial Traficantes de Sueños, etc.). En relació als centres socials okupats, la seva afinitat és més gran amb aquells que ja han iniciat o finalitzat processos de negociació amb les autoritats -com La Eskalera Karakola i el Patio Maravillas a Madrid, o l'Espai Social Magdalenes a Barcelona- o amb centres socials autogestionats no okupats com l'Ateneu Candela de Terrassa. En resum, la implicació de la gent de Seco amb els moviments socials transformadors -globals o locals- no ha disminuït malgrat la seva formalització organitzativa. Aquesta mateixa implicació ha afavorit la renovació i l'adaptació a l'entorn, cosa que ha evitat caure en les tendències burocratitzadores. D'aquesta manera, es demostra que és possible la continuïtat de pràctiques autogestionades dins un centre social legalitzat (Martínez, 2010b). Podríem arribar a conclusions molt similars respecte els casos de La Escuela Popular de la Prosperidad i de La Eskalera Karakola.

Pel que fa a Catalunya, salvant el cas de Torreblanca, podríem dir que també trobem una institucionalització flexible incipient a l'entorn del moviment per l'okupació, tot i que s'hi ha arribat per una altra via. Així doncs, el sorgiment d'un nou moviment d'ateneus i centres socials no okupats -però afins al moviment per l'okupació- presenta una aparença de formalització organitzativa, que bé es podria apropar al model d'institucionalització flexible descrit per diversos autors (Pruijt, 2003; Martínez, 2010b). Els casos del CS Arran de Sants -posteriorment dividit en dos projectes, el Terra d'Escudella i la Ciutat Invisible- o el de l'Ateneu Candela, a Terrassa, exemplifiquen perfectament com des de sectors del propi moviment per l'okupació s'aposta per l'estabilització dels projectes a través del lloguer i d'una certa institucionalització. Es constitueixen associacions i cooperatives, es generen llocs de treball i es continua donant suport als moviments socials de caràcter transformador, inclòs el mateix moviment per l'okupació. Els casos de La Torna o l'Infoespai, tot i que no provenen directament del món de les okupacions, també il·lustren que és possible combinar l'autogestió, la radicalitat ideològica i el suport al moviment de les okupacions amb un cert grau de formalitat organitzativa i, en definitiva, d'institucionalització flexible. Aquesta citació, que parla del funcionament de l'Infoespai durant els seus primers anys, té moltes similituds amb el funcionament que abans descrivíem del CS Seco de Madrid o el de La Torna, també al barri de Gràcia.

Som 130 socis individuals i 33 de col·lectius. Tothom paga la seva quota. Cal dir, però, que els temes polítics no estan tan avançats com els temes econòmics o tècnics, per garantir l'autogestió del projecte, que s'han menjat la majoria del temps durant aquest any i mig. Els moviments socials han fet un ús espontani de l'Infoespai, sense que nosaltres tinguem un projecte definit ni hi haguem incidit de manera organitzada. A partir d'ara, anirem a visitar entitats i veurem què podem fer junts o per posar-les en contacte amb altres entitats. Tractarem, doncs, de promoure vincles, ja que l'Infoespai és un espai de xarxa de xarxes. Aquest espai està al servei d'aquells col·lectius o persones que necessiten un espai de trobada dins l'àmbit dels moviments socials i també vol promoure les relacions entre grups diferents i el suport mutu (entrevista a Enric, 2005).

Com es pot observar, el funcionament d'aquests ateneus o centres socials legals implica un grau d'institucionalització molt baix i garanteix la independència total d'aquests col·lectius respecte de l'Estat. Per això podem afirmar que, malgrat no haver-hi gaires experiències de negociació amb èxit en el cas català, la conseqüència pràctica de l'aposta de diversos sectors propers o pertanyents al moviment per l'okupació pels centres socials no okupats ens condueix, també, a un model d'institucionalització flexible com el madrileny. Ara bé, en el cas català, hauriem de titllar aquesta institucionalització flexible d'indirecta, ja que no ha estat una conseqüència de processos de negociació, sinó una aposta estratègica de diversos moviments socials, que han demostrat tenir prou força per dur a terme els seus projectes d'autogestió sense cap intermediació institucional.

QUADRE 8.2. ANÀLISI COMPARATIVA DELS PROCESSOS DE NEGOCIACIÓ

	CATALUNYA	MADRID
DISCURSOS VERS LA NEGOCIACIÓ DINS EL MOVIMENT	Hegemonia de discursos contraris	Debat obert amb pluralitat de postures
XARXES DE POLÍTQUES/ EOP NEGOCIADORA	Les bones oportunitats d'acció no es tradueixen en escenaris de negociació. Identificació excessiva amb fenomen juvenil	Escenaris de negociació generats pel propi moviment. Okupació temàtica polièdrica: joventut, urbanisme, cultura, educació
IMPACTES I INSTITUCIONALITZACIÓ	Espais per a joves (Torreblanca, Gràcia, Sant Andreu) Impactes indirectes i petits en habitatge i urbanisme (La Quimera, ES Magdalenes). Nou moviment d'ateneus i centres socials legals. Institucionalització flexible indirecta	Estabilització d'espais autogestionats en xarxes com les de gènere (Eskalera Karakola), educació (La Prospe), joventut i habitatge (Seco). Institucionalització flexible

Font: elaboració pròpia.

8.3. ELS IMPACTES EN LES DIFERENTS DIMENSIONS DE LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES

En aquest apartat caracteritzaré i classificaré tots els impactes del moviment per l'okupació en les polítiques públiques a Catalunya i a Madrid, partint de les quatre dimensions de les polítiques públiques definides al capítol 3 de la tesi: la simbòlica, la substantiva, l'operativa i la relacional.

En la *dimensió simbòlica*, tan a Catalunya com a Madrid, el moviment per l'okupació ha tingut un impacte mitjà. Efectivament, el discurs del moviment sobre la manca d'espais socials per a joves, per una banda, i la denúncia de l'especulació immobiliària i de la dificultat creixent per accedir a un habitatge, per l'altra, han pogut connectar amb determinats sectors socials. Normalment, el discurs del moviment ha arribat als entorns locals, on aquest ha mantingut la seva presència al llarg del temps, ha construït centres socials okupats oberts i ha impulsat xarxes socials amb altres col·lectius i entitats socials. Tot i així, les distorsions introduïdes pels mitjans de comunicació sobre les característiques del moviment per l'okupació, la banalització d'aquesta pràctica o la insistència a relacionar-la amb fets violents han pogut minvar la incidència del moviment en aquesta dimensió simbòlica de les polítiques públiques. No tinc elements empírics que em permetin distingir l'impacte sobre aquesta dimensió en la comparació territorial, sinó que més aviat ha estat semblant a Catalunya i a Madrid.

Pel que fa a la *dimensió substantiva*, és a dir, als canvis concrets en les polítiques públiques provocats per l'acció del moviment per l'okupació, podríem dir que l'impacte ha estat una mica més alt a Catalunya que a Madrid. En tot cas, als dos territoris hem trobat que aquest impacte no s'ha produït en les polítiques d'habitatge, tot i que el Pacte Nacional i la Llei pel Dret a l'Habitatge a Catalunya han aportat algunes millores pel que fa a l'accés a l'habitatge. Es pot afirmar que, en general, no s'han pres mesures per evitar l'especulació immobiliària i que la criminalització de l'okupació ha continuat. En aquest sentit, també he recollit com a impacte en la dimensió substantiva el fet que s'hagin presentat proposicions no de llei que demanaven la despenalització de l'okupació al Parlament, tot i que cap d'elles no ha estat aprovada. L'any 1998, però, sí que es va aprovar la petició d'absolució dels okupes del cinema Princesa i, posteriorment, el seu indult, l'any 2000, per part del govern espanyol.

Ara bé, tant a Catalunya com a Madrid, els impactes més grans del moviment per l'okupació en la dimensió substantiva s'han produït en polítiques perifèriques de joventut, cultura o educació en el temps lliure. Els impactes en aquesta dimensió han estat més significatius a Catalunya que a Madrid, principalment per dos motius. En primer lloc, perquè a Catalunya els centres socials okupats han tingut més presència i més continuïtat que a Madrid i, per tant, han pogut estabilitzar alguns projectes d'autogestió, malgrat la repressió. En segon lloc, la configuració política institucional de Catalunya, situada més a l'esquerra que Madrid, també ha

provocat que, des de certs partits polítics i en alguns entorns locals amb presència del moviment per l'okupació, es tinguessin més en compte les pràctiques del moviment, sobretot pel que fa a les polítiques perifèriques com les de joventut. La construcció de centres cívics per a joves a barris amb presència continuada del moviment per l'okupació és una resposta davant la manca d'espais socials que el moviment denuncia, tot i que el model de gestió burocràtic no és, ni de bon tros, el proposat pel moviment.

La *dimensió operativa*, en canvi, ha rebut més impacte del moviment per l'okupació en el cas madrileny que en el català, a causa del millor comportament de la negociació en aquest territori. Ara bé, en ambdós casos, hem trobat un impacte important en aquesta dimensió pel que fa a l'àmbit judicial. Els jutges i fiscals no han volgut aplicar la legislació vigent perquè l'han considerada desproporcionada. En alguns casos, fins i tot han anat més enllà i trobem diverses sentències absolutòries on el text de l'aute legitima l'okupació pacífica d'immobles abandonats per donar-los un ús social (veure sentències de Masoliver i del Laboratorio).

Com deia anteriorment, però, l'impacte en la dimensió operativa és més gran a Madrid, ja que hi ha hagut més processos de negociació per la legalització dels centres socials okupats que han arribat a bon port. No aprofundiré en aquest punt, que ja ha estat desenvolupat a l'apartat anterior. El que és cert és que, ni a Catalunya ni a Madrid, no s'han generat escenaris de negociació amplis i que el model sembla ser de "casa per casa". Al capítol 8, tornaré sobre aquesta idea, al que seran ja les conclusions finals d'aquesta tesi.

Finalment, la dimensió on he trobat impactes més grans del moviment per l'okupació és la *dimensió relacional*. Si concebem la governança des d'una perspectiva de radicalitat democràtica, qualsevol canvi general en algun dels actors de la *xarxa de polítiques* es pot entendre com un impacte en aquesta dimensió relacional de les polítiques públiques. En aquest sentit, tan a Catalunya com a Madrid, l'impacte del moviment per l'okupació ha estat alt.

En primer lloc -i seguint Herreros (2004b)-, el moviment per l'okupació es pot considerar un moviment matiner del cicle de lluites contra la globalització capitalista, donat el seu tarannà global i local i la seva perspectiva antisistèmica de tipus transversal. L'okupació denuncia moltes més injustícies, més enllà de la manca d'habitatge o d'espais de sociabilitat. Al mateix temps, presenta alternatives pràctiques a través de la transformació de la seva vida quotidiana i de la creativitat social (Llobet, 2005). D'altra banda, el moviment per l'okupació ha estat un node molt actiu dins les xarxes de resistència global. Del seu interior, per exemple, n'han sorgit eines de comunicació alternativa molt interessants i potents. Els centres socials okupats i la seva infraestructura han estat espais de trobada pels moviments globals, en especial durant les seves primeres etapes.

En segon lloc, a través del treball de camp d'aquesta tesi, he pogut constatar la importància del corrent feminista dins el moviment per l'okupació i, a la inversa, com des d'una mena de feminisme okupa s'han gestat propostes radicals cap al moviment feminista. L'experiència de La Eskalera Karakola explicada al capítol 6 serveix d'exemple, tot i que la riquesa d'aquesta temàtica podria haver donat lloc a un capítol sencer.

La dimensió local del moviment per l'okupació i la seva implicació directa en la crítica als processos de reconversió urbana el fan particularment rellevant per un moviment de tall més clàssic: el moviment veïnal. L'acció continuada del moviment per l'okupació als barris s'ha relacionat i ha impactat fortament sobre el moviment veïnal, tan a Catalunya com a Madrid. En alguns casos, la relació ha estat de conflicte, però, en molts d'altres, de col·laboració o fins i tot de relleu generacional.

Finalment, els discursos i les pràctiques del moviment per l'okupació han fet especialment sensibles a la seva influència els partits de l'esquerra institucional, amb els quals el moviment ha mantingut i manté una relació ambivalent, de conflicte i col·laboració, que varia en funció dels contextos locals i les conjuntures polítiques. El següent quadre resum mostra la comparativa dels impactes del moviment per l'okupació a Catalunya i a Madrid.

QUADRE 8.3. ELS IMPACTES EN LES DIFERENTS DIMENSIONS DE LES POLÍTIQUES PÚBLIQUES

	CATALUNYA	MADRID
DIMENSÍO SIMBÒLICA	Impacte MITJÀ - Sobre la percepció social dels problemes de la joventut i de l'habitatge en certs moments	Impacte MITJÀ - Sobre la percepció social dels problemes de joventut i habitatge en certs moments
DIMENSÍO SUBSTANTIVA	Impacte MITJÀ - Insuficiència de les polítiques d'accés a l'habitatge, malgrat l'aprovació d'una ambiciosa Llei de l'Habitatge que no ataca el problema de l'especulació immobiliària. - Proposicions no de llei de despenalització de l'okupació per part de certs partits d'esquerres (1998 i 2000). Cap d'elles no és aprovada (DSCD, 29/09/1998 i Proposició de Llei Orgànica d'ICV 31/06/2000) - Petició d'absolució okupes Princesa, aprovada (Proposició no de llei del 29/6/98, veure <i>Diari de Sessions del Parlament de Catalunya</i> , 1998) - Incidència en les polítiques afirmatives de joventut	Impacte DESIGUAL - Debilitat de les polítiques d'accés a l'habitatge, creixement de l'especulació immobiliària i criminalització de l'okupació mitjançant el Codi Penal i els mitjans de comunicació. - Incidència en les polítiques perifèriques de joventut, cultura i educació en el temps lliure.
DIMENSÍO OPERATIVA	Impacte DESIGUAL - Incidència sobre l'àmbit legal-judicial: sentències absolutories, com la del 25 de març de 1999 respecte als 10 joves de la casa ocupada de Masoliver (Poble Nou) - Experiències locals de negociació: puntuals i indirectes als barris de Barcelona i reeixida a Sant Cugat (Torreblanca) - Impossibilitat d'escenaris amplis de negociació.	Impacte MITJÀ - Incidència sobre l'àmbit legal-judicial: sentència absoluta al CSOA El Laboratorio 3 (2005). El contingut de la sentència legitima a posteriori la bondat del projecte dels okupes. - Experiències de negociació reeixides: Escuela de Educación Popular de la Prosperidad, CSOA Feminista La Eskalera Karakola i CSOA Seco. - Impossibilitat d'escenaris amplis de negociació
DIMENSÍO RELACIONAL	Impacte ALT - Sobre el moviment global, en tant que precursor d'eines de comunicació escrita i d'espais de relació, trobada i oci. - Sobre el moviment feminista i gai-lèsbic, per la incorporació de contingents de militants nous i radicals. - Sobre el moviment veïnal, a través de la participació o col·laboració a barris de Barcelona com Sants, l'Eixample, Gràcia o Ciutat Vella. - Sobre els partits d'esquerra institucionals quan governava la dreta autonòmica, en ser reconegut com a interlocutor en determinades temàtiques relacionades amb la joventut i l'habitatge. Posteriorment, la relació ha estat més negativa. - Sobre altres moviments i subjectivitats que han incorporat l'okupació com a estratègia de lluita: immigrants (Barrilona), estudiants (Rimaia), consum responsable (Hort okupat de Gràcia).	Impacte ALT - Sobre el moviment global, en tant que precursor i generador d'eines de contrainformació i de comunicació telemàtica i escrita i d'espais de relació, trobada i oci. - Sobre el moviment feminista i gai-lèsbic, per la incorporació de contingents de militants nous i radicals. - Sobre el moviment veïnal, a través de la participació en processos com la Red de Lavapiés o la dinamització de la FRAVM. - Sobre els partits d'esquerres (IU i en menor mesura el PSOE, quan està a l'oposició), en ser reconegut com a interlocutor en determinades temàtiques relacionades amb la joventut i l'habitatge.

Font: elaboració pròpia.

8.4. ES CONFIRMEN LES HIPÒTESIS PLANTEJADES?

El següent apartat posa punt final al capítol de l'anàlisi comparativa. Per fer-ho, introduiré una sèrie de reflexions al voltant de les hipòtesis de treball que es plantejaven a la primera part de la tesi, en concret al capítol 3. Tractaré de veure fins a quin punt aquestes hipòtesis es confirmen o es falsen per als dos casos d'estudi, Catalunya i Madrid. Com explica Alejandra Araiza (2009), el filòsof de la ciència Karl Popper considerava que la ciència no era capaç de verificar si una hipòtesi és veritable, però sí que podia demostrar si aquesta és falsa. Per això, he plantejat tres hipòtesis que es basen en l'experiència d'aquesta recerca, però van més enllà per permetre experiències noves que podran detectar-ne els errors. De fet, una teoria és científica quan reconeix que la seva falsedat pot ser acceptada eventualment. Així doncs, caldrà llegir els epígrafs següents amb aquestes prevencions -crítiques cap al neopositivisme.

A) Hipòtesi 1: l'impacte

La *hipòtesi 1* plantejava l'impacte del moviment per l'okupació. Ho feia, però, a partir d'una sèrie de premisses que portaven a acotar aquest impacte a les polítiques de joventut, sobretot si aquestes es caracteritzaven pel fet de ser afirmatives, perifèriques i explícites. El fet que el moviment per l'okupació fos abordat com un fenomen juvenil per part de les administracions i l'opinió pública facilitava l'impacte sobre aquestes polítiques. No obstant això, d'entrada, no es descartaven possibles impactes del moviment en algunes polítiques nuclears, com les d'habitatge, encara que hipotèticament aquest impacte hauria de ser molt més baix.

Un cop vistos els dos casos, es pot afirmar que la hipòtesi es confirma en el cas català, però que caldria fer una nova formulació pel cas madrileny. A Catalunya, hem pogut veure dos tipus d'impacte en les polítiques de joventut: un de més petit relacionat amb les polítiques d'habitatge jove i un (probablement no volgut pel moviment, però més evident) vinculat al que podríem anomenar participació juvenil.

Les condicions objectives de les dificultats de l'emancipació juvenil (agreujades, a l'àrea metropolitana de Barcelona, per l'elevat cost de l'habitatge) i la creació d'opinió pública per part dels mitjans de comunicació arran d'aquest tema a causa del sorgiment del moviment per l'okupació com a fenomen mediàtic poden haver influït en l'agenda política en el sentit de prioritzar polítiques encaminades a resoldre un problema que, tan des del moviment com des de les administracions, es percep com a preocupant (Gomà et al., 2003).

Malgrat aquesta afirmació, que no deixa de ser un altra hipòtesi, el que cal remarcar és que les polítiques d'habitatge, fins l'any 2006, han estat afrontades com a polítiques d'habitatge jove afirmatives. Això és així perquè les condicions d'entrada, però sobretot de sortida, no estan

pensades per modificar la trajectòria vital de la persona jove, sinó més aviat per millorar la seva qualitat de vida durant l'etapa juvenil (administrativament parlant). Els requisits d'entrada als pisos signifiquen un nivell adquisitiu -en el millor dels casos mitjà- i les condicions de sortida es limiten a un fet biològic com és l'edat i no a unes condicions objectives, com serien la capacitat d'autonomia econòmica (veure el capítol 4 d'aquesta tesi i Gomà et al., 2003).

Ara bé, tot i que el moviment per l'okupació català hagi pogut impactar sobre les àrees de joventut en temes d'habitatge, la dificultat del jovent per traslladar aquesta inquietud a altres àrees (impossibilitat d'una transversalitat efectiva) i també la voluntat manifesta de fer polítiques afirmatives han comportat que les polítiques d'habitatge siguin escasses i no nuclears. La major permeabilitat de les àrees de joventut davant les demandes del moviment per l'okupació no ha estat suficient per assolir unes polítiques de joventut nuclears en matèria d'habitatge i l'habitatge de lloguer per a joves en un sentit afirmatiu ha estat l'únic resultat -almenys durant la major part del període estudiat (Gomà et al., 2003).

Per altra banda, tan a Catalunya com a Madrid, podem parlar d'un altre impacte en les polítiques de joventut que fa referència a la participació juvenil. Al llarg de la tesi, s'ha constatat que un plantejament central del moviment per l'okupació ha estat la necessitat d'establir noves formes de participació.

Si tradicionalment el model referencial per les polítiques de joventut ha estat el teixit associatiu constituït formalment (associacionisme), els canvis introduïts a partir de mitjans dels 90 (Llei d'associacionisme de 1997 a Catalunya) estan estretament relacionats amb l'emergència de nous models participatius, liderats -almenys mediàticament- pels moviments socials i de forma especial pel moviment per l'okupació. La introducció de les noves formes participatives en molts plans locals de joventut, l'acceptació per part del propi teixit associatiu juvenil de l'existència del moviment per l'okupació i la incorporació dels moviments socials a la interlocució de les polítiques de joventut són fets que s'han pogut constatar -almenys pels casos catalans (Gomà et al., 2003). En aquest treball, he pogut analitzar dos casos molts explícits en aquesta direcció: el de Torreblanca -amb la creació del Consell Local de Joves- i el de l'Espai Jove de Gràcia, on el moviment per l'okupació ha estat convidat diverses vegades -de manera directa o indirecta- a negociacions amb els responsables de joventut locals. També hem vist, però, que en moltes ocasions -especialment en els casos catalans- el moviment per l'okupació s'ha negat a establir aquestes converses. Tot i així, el que és evident és el reconeixement explícit del moviment per l'okupació (ja sigui directament o a través d'un reconeixement més ampli d'associacionisme no formalment constituït) per part de les administracions locals.

En aquest sentit, tornariem a tenir un impacte a l'àrea de joventut (que és l'única que els reconeix com interlocutors) i, a més, en un aspecte afirmatiu, en el sentit que la participació no està plantejada en un model participatiu més ampli, sinó que s'inscriu en les polítiques de joventut, polítiques tradicionalment febles i generadores de polítiques perifèriques.

No obstant això, pel que fa al cas de Madrid, es plantegen diversos interrogants sobre aquesta hipòtesi i sembla convenient una reformulació. En primer lloc, en la majoria dels casos, la interlocució dels okupes madrilenys amb l'administració ha estat a través d'altres àrees, com urbanisme, educació o cultura. A Madrid, el moviment també ha estat caracteritzat de juvenil, però la concepció de les polítiques juvenils, a Madrid, no és tant clarament afirmativa, perifèrica i explícita com en el cas català. Almenys, no ho ha estat durant la totalitat del període de 25 anys estudiat. D'altra banda, en moltes ocasions, ha estat el mateix moviment qui ha pres la iniciativa de reclamar la legitimitat de la pràctica de l'okupació de centres socials i n'ha demanat la legalització. En fer-ho, ha preferit adreçar-se a altres àrees més centrals i amb més capacitat de decisió sobre temes urbans i socials -com per exemple les àrees d'urbanisme- que no pas les de joventut. D'altra banda, els processos estudiats a Madrid s'escapen de l'àmbit estricte de les polítiques juvenils. Per exemple, el tema de la legalització de La Escuela Popular de la Prosperidad s'hauria d'abordar més des de l'educació d'adults i la integració d'immigrants que no pas des de les polítiques de joventut. La Eskalera Karakola, amb el seu projecte de centre social feminista autogestionat, també transcendeix l'enfocament juvenil, ja que es dirigeix a dones de totes les edats. En el cas de Seco, sí que hi podem trobar similituds amb els casos catalans, ja que l'administració l'aborda bàsicament com un problema de manca d'espais de sociabilitat per a joves. En tot cas, la prolongació de la negociació al llarg del temps i la implicació dels okupes fora de la xarxa associativa juvenil, des del mateix cor del moviment veïnal, també supera una concepció perifèrica, explícita i afirmativa de les polítiques juvenils i tendeix cap a una altra més integral i biogràfica.⁴ Finalment, el cas recent de la cessió de l'edifici històric de la Tabacalera a la Red de Lavapiés per ubicar-hi un centre social autogestionat s'ha fet directament des del Ministeri de Cultura.

En definitiva, tot i que els casos català i madrileny presenten diferències importants pel que fa a la falsació d'aquesta hipòtesi, també presenten elements en comú. Efectivament, en ambdós casos podem afirmar que el moviment per l'okupació ha tingut un major impacte sobre les polítiques més aviat perifèriques -tan dins l'àmbit de la joventut com el de la cultura- que no pas en polítiques més nuclears com les d'habitatge. Quan aquest impacte en polítiques nuclears

---

⁴ Per veure les diferents concepcions o paradigmes en polítiques juvenils, Gomà et al., 2003.

s'ha plantejat, ha estat molt limitat i circumscrit a àmbits o situacions molt específiques, com les de *La Prospe* pel que fa a les polítiques educatives i d'integració de persones nouvingudes.

B) Hipòtesi 2 o alternativa

La segona hipòtesi, o *hipòtesi alternativa*, passava per considerar el propi moviment com a generador -en la seva activitat quotidiana- de polítiques de joventut. Partiria, en aquest cas, de considerar el teixit associatiu -formal o informal- com a dissenyador i implementador de polítiques públiques. També ens trobem dins el que seria un espai públic no estatal o, com diu Martínez (2010b), en el món de les *institucions de moviment*. Dins d'aquesta concepció, situaríem el moviment per l'okupació en trànsit de la "crítica a les institucions" a la "creació d'institucions de llibertat", o en la combinació d'ambdues pràctiques polítiques de forma virtuosa (Sánchez a Martínez 2010b). Les activitats dels centres socials okupats formarien un bon paquet de polítiques de joventut, sobretot en camps com la formació no reglada i l'oci. Però, en alguns casos, ja sigui perquè es tracta de projectes molt elaborats i estables o perquè són okupacions o centres socials autogestionats molt duradors, podem estendre l'àmbit d'aquestes polítiques públiques del moviment a la cultura, l'educació, el gènere i la integració social, entre d'altres. Les okupacions d'habitatge solucionen el problema de l'accés al uns quants centenars de joves -i no tan joves- arreu de l'estat. Finalment, aquelles okupacions que creen cooperatives de treball també fan polítiques d'inserció laboral, tot i que evidentment amb un abast limitat.

Ara bé, aquesta concepció de les polítiques públiques presenta notables limitacions quan s'aplica a un moviment com el de l'okupació. En primer lloc, les experiències dels centres socials okupats poden aparèixer, sovint, com a aïllades o marginals a causa de tancaments identitaris, discursius o estètics de les persones okupes. En segon lloc, els projectes poden ser altament inestables a causa dels desallotjaments arbitraris, violents i intempestius. A més, les dificultats del relleu generacional són molt evidents en la gestió dels centres socials okupats a causa de l'elevada implicació personal que demana. Cal afegir el perill que aquestes habilitats de l'autogestió apreses a els centres socials okupats siguin utilitzades per una elit d'aquest mateix moviment per consumir la seva integració laboral, mercantil o política a les empreses i institucions dominants. Una darrera limitació de les experiències d'autogestió del moviment és la frustració davant la criminalització de les okupacions i les seves modestes formes de defensa davant l'exercici abusiu i desproporcionat de la violència estatal sobre els seus activistes (Martínez, 2010b).

Dit això, al llarg del meu treball de camp pels centres socials okupats, he pogut constatar l'existència de dos casos diferenciats davant aquesta qüestió. D'una banda, aquells municipis o

districtes amb un moviment per l'okupació més arrelat i on, clarament, es pot reconèixer el paper del moviment per l'okupació com a creador de polítiques de joventut. D'altra banda, el cas contrari, el d'un moviment per l'okupació incapaç de generar una programació estable d'activitats i, per tant, amb dificultats a l'hora de dur a terme unes polítiques de joventut -o de qualsevol altre tipus- continuades. No obstant això, el fet diferencial no rau tant en la capacitat d'articular xarxes crítiques, sinó en la temàtica de la repressió. En aquells casos en què el moviment per l'okupació és portat per les autoritats a una dinàmica repressiva i, per tant, de desallotjaments i reokupacions, la dificultat per orientar la seva acció en polítiques de joventut -o altres- a través dels centres socials ha estat enorme. Per contra, en els casos en què el moviment per l'okupació ha disposat de centres socials més estables, la creació de polítiques de joventut -o d'altres tipus- ha estat abundant. En aquest sentit, fins l'any 2001, es podria apreciar una certa durabilitat dels centres socials okupats catalans per sobre dels madrilenys. Però, durant la tercera etapa, tan a Madrid com a Catalunya, l'estratègia repressiva és la més habitual i la vida de les okupacions cada cop és més efímera.⁵

La resposta davant aquesta situació de temporalitat i inestabilitat que impedeix la consecució de *les polítiques* del moviment ha estat, a Catalunya, el sorgiment d'una onada potent de centres socials i ateneus no okupats, però simpatitzants del moviment per les okupacions. A Madrid, tot i que també existeixen centres socials d'aquest tipus, també s'ha produït un debat sobre la legalització dels centres socials okupats i algunes experiències reeixides en aquest sentit.

En ambdós casos, els centres socials okupats o de lloguer apareixen sovint com a generadors de polítiques des d'un espai no estatal, en especial quan són capaços de superar els tancaments identitaris i consolidar els seus projectes d'autogestió. D'altra banda, sobretot en els casos catalans, el que es fa evident és la introducció de certes temàtiques i estils culturals dins les programacions municipals que són pròpies del moviment per l'okupació (Gomà et al., 2003).

En general -amb tots els matisos introduïts-, la tesi demostra que el moviment per l'okupació genera polítiques de joventut, però hauríem d'afegir que -en alguns casos- també en genera a d'altres àmbits com l'educació (La Prospe a Madrid i la Rimaia a Barcelona), el gènere (La Eskalera Karakola), la integració de persones immigrades (Barrilonia), la permacultura i el

---

⁵ En aquest sentit, són rellevants les dades aportades per l'Assemblea d'Okupes de Barcelona en un document titulat *Els desallotjaments de cases okupades. La defensa institucional del dret a la propietat abandonada* (Assemblea d'Okupes de Barcelona, 2003). El nombre total de desallotjaments entre l'any 1991 i l'octubre de 2003 va ser de 133 a Barcelona, Cornellà, l'Hospitalet de Llobregat, Sant Adrià de Besos i Santa Coloma de Gramenet. Si veiem la gràfica dels anys, podem comprovar que, durant els anys 90, mai no es produeixen més de 15 desallotjaments de cases i centres socials okupats per any, mentre que només l'any 2001 se'n produeixen 33 i 22 més l'any 2002. Altres dades interessants d'aquest dossier (pel mateix període 1991-2003) són el fet que la majoria dels desallotjaments es van fer efectius a la ciutat de Barcelona (124) i, en concret, al districte de Gràcia (52).

consum responsable (els horts urbans okupats) i -amb les seves limitacions- a àmbits com l'habitatge, el treball i la lluita contra l'exclusió social (Calle, 2004).

C) Hipòtesi 3 o relacional

Aquesta hipòtesi és la que planteja la incidència del moviment per l'okupació sobre altres actors de les xarxes de *governança*, especialment altres moviments socials com el veïnal o el moviment global, però també sobre els partits polítics institucionals. De fet, aquesta hipòtesi és la *més certa* de totes un cop acabada la recerca. A l'apartat dedicat als impactes relacionals, hem pogut veure els principals moviments socials sobre els quals el moviment per l'okupació ha tingut incidència. També s'ha analitzat la relació controvertida que ha mantingut amb els partits polítics d'esquerres. Per tant, no cal repetir el que acabo de dir, però sí que em sembla interessant afegir un algunes reflexions, des d'una perspectiva més dinàmica. D'altra banda, aquestes reflexions poden servir per ambdós territoris.

Durant les primeres etapes estudiades, entre els anys 1984 i 2000, el moviment per l'okupació es va relacionar amb moviments socials afins, impulsant-los, participant al seu interior i generant infraestructura i eines pel seu desenvolupament. Estem parlant de moviments com l'antimilitarista, el de solidaritat internacional, el de suport a les persones immigrades, l'estudiantil, l'ecologista i els nous moviments globals en general. Però, a partir de la tercera etapa, la novetat és que, des de l'interior dels propis moviments, la pràctica de l'okupació s'estén i es desborda el que havia estat -si ho podem anomenar així- el camp clàssic de l'okupació. Així, des d'altres subjectivitats i identitats diferents a l'okupa, es recorre a l'okupació com una eina potent de lluita. Okupacions com la de la Rimaia -protagonitzada pel moviment estudiantil contra Bolonya-, el CSO Barrilonia -per part del moviment d'immigrants- o les okupacions d'horts urbans -per part de coalicions heterodoxes d'activistes de la permacultura i l'agroecologia- en són exemples a Barcelona. Al mateix temps, a Madrid, l'aparició de noves subjectivitats okupes com el Patio Maravillas o La Eskalera Karakola semblen confirmar aquesta tendència a l'obertura i la hibridació entre el moviment okupa i altres moviments contestataris. En el cas català, a més, cal afegir l'aposta de l'independentisme revolucionari per l'okupació, que es tradueix -durant la dècada dels 2000- en les nombroses okupacions de les assemblees de joves de l'esquerra independentista arreu del territori (Gràcia, Eixample, Sant Andreu, Sabadell, Terrassa, etc.).

En segon lloc i també com a producte de la consolidació i la trajectòria del moviment per l'okupació, val la pena comentar un concepte que ha anat apareixent al llarg de la tesi, el del nou moviment veïnal. La relació del moviment per l'okupació amb el moviment veïnal ha estat tant intensa que, en alguns casos, ha canviat la fesomia del darrer. En aquells llocs on el moviment

veïnal s'ha reprès, deixant enrere una llarga etapa d'institucionalització terminal, ho ha fet amb activistes que provenen del món de les okupacions o treballant conjuntament amb aquestes. Aquest fet, l'hem pogut veure en nombrosos casos a Madrid i a Catalunya (Casc Antic, Sants i Esquerra de l'Eixample a Barcelona i Lavapiés, Vallecas i la mateixa federació regional d'associacions de veïns a Madrid). Es pot dir que aquest nou moviment veïnal es caracteritza per una crítica radical a l'especulació immobiliària i als processos de gentrificació social a les gran ciutats, al mateix temps que manté les demandes tradicionals d'equipaments per ús social als barris. L'estratègia de construcció d'aquest nou moviment veïnal és diversa i incipient. En alguns indrets, s'han creat noves associacions davant la paràlisi de les tradicionals (Casc Antic de Barcelona), en d'altres, es participa dins les associacions veïnals de tota la vida (el cas dels activistes de Seco a Vallecas) o es generen espais de confluència (com la Red de Lavapiés a Madrid).

La incidència mútua entre el moviment per l'okupació i altres moviments com el nou moviment global, el moviment feminista o l'ecologista mereixerien un capítol a part. Com hem comentat en diverses ocasions als capítols precedents, el moviment per l'okupació ha estat un moviment precursor o matiner dins el cicle de lluites contra la globalització encetat a mitjans dels 90 (Herreros, 2004c).

Pel que fa al tema del feminisme, m'aturaré una mica més en aquest punt. A mitjans dels 90, dins el propi moviment per l'okupació, emergeix un corrent fort de dones que s'agrupen al voltant d'una crítica feminista a la pròpia pràctica del moviment. En primer lloc, apareixen com a grups d'autoconsciència, però ben aviat veuen la necessitat de crear centres socials okupats autogestionats de dones, on poder treballar simultàniament l'okupació i la lluita contra el patriarcat. Des d'aquest espai, han sorgit iniciatives com el CSA de Dones La Eskalera Karakola a Madrid o el CSO MAMBO (Momento Autònomo de Mujeres Bolleras Osadas) a Barcelona, així com la revista itinerant de dones feministes okupes *Mujeres preokupando*. L'experiència de les dones okupes ha mostrat una altra forma de fer política, d'habitar els espais de la rebel·lió com a dones, conscients que la lluita contra el patriarcat no se subsumeix a la lluita contra el capitalisme, sinó que és indispensable i primordial per generar alternatives a un sistema depredador del medi ambient i generador d'injustícies i desigualtats socials insuportables.

Evidentment, caldria dedicar més temps a aquest tema de la incidència del moviment de les okupacions en d'altres moviments i no descarto assumir aquest repte en els meus estudis postdoctorals. També seria interessant fer l'experiència contrària. Penso que, si elaboréssim una història dels nous moviments globals i del feminisme, indefugiblement, ens apareixeria el moviment per les okupacions com a font inescapable d'alternatives polítiques i de creativitat social.

Al quadre següent, intento resumir aquest apartat dedicat a la falsació de les hipòtesis que han guiat el meu treball de tesi.

QUADRE 8.4. PER RESPONDRE LES HIPÒTESIS DE TREBALL

	CATALUNYA	MADRID
HIPÒTESI 1 O DE L'IMPACTE	Impacte en les polítiques de joventut, afirmatives i perifèriques. Més petit en altres àmbits més centrals com l'habitatge o l'urbanisme.	Impacte en les polítiques perifèriques de joventut i cultura. Major accés, tot i que molt puntual, a àmbits més centrals com l'urbanisme o l'educació.
HIPÒTESI 2 O ALTERNATIVA	Impacte alt del moviment com a generador de polítiques en les okupacions llargues. Nou moviment de centres socials i ateneus no okupats.	Interès de sectors de les okupacions en l'estabilització de les <i>institucions de moviment</i> . Processos de legalització.
HIPÒTESI 3 O RELACIONAL	Moviments afins als anys 80 i 90. Hibridació de les pràctiques okupes amb les d'altres moviments a partir dels 2000: estudiantil, independentisme revolucionari, suport migrants, global, feminista i veïnal.	Moviments afins als anys 80 i 90. Hibridació de les pràctiques okupes amb les d'altres moviments: estudiantil, suport a immigrants, global, feminista i veïnal.

Font: elaboració pròpia.

D'aquesta manera es posa fi a la part d'aquest capítol dedicada a l'anàlisi comparativa del moviment per l'okupació als dos territoris. Un cop analitzats comparativament els casos d'estudi, queden però alguns caps per lligar. L'apartat següent presenta les principals conclusions sobre okupació i polítiques públiques, fa un petit balanç de les aportacions del moviment i serveix de cloenda però no de punt i final, doncs el moviment continua i la seva història i impactes polítics, també.

8.5. BALANÇ I PERSPECTIVES DE 25 ANYS D'OKUPACIÓ A L'ESTAT ESPANYOL

El període que es comprèn des de les primeres okupacions a mitjans dels anys 80 fins a al final de la primera dècada del segle XXI és prou significatiu com per fer un balanç d'aquests 25 anys

d'okupació i polítiques públiques, al temps que permet llençar alguna hipòtesi sobre el seu futur. En el període 1996-2000, diversos factors exògens i endògens al propi moviment el dotaren d'unes importants condicions de presència en les xarxes de polítiques. L'entrada en vigor del nou codi penal, els espectaculars desallotjaments del Cinema Princesa a Barcelona o de la Guindalera a Madrid, així com la confluència en la pràctica de l'okupació de diversos sectors del antimilitarisme i l'esquerra radical estudiantil, són alguns d'aquests factors.

Malgrat tot, aquesta configuració positiva de les oportunitats polítiques, començà a tancar-se a partir de 2000-2001 amb la pèrdua de centralitat del moviment en els cercles contestataris (potser a favor de l'antiglobalització), la demostració de certa debilitat organitzativa i la relativa eficàcia de la criminalització i la repressió contra el moviment. En tot cas, l'adaptació del moviment a la nova configuració de les oportunitats polítiques i la seva integració en les xarxes del moviment contra la globalització capitalista, així com l'extensió del repertori de l'okupació a altres moviments socials, constaten l'entrada d'una nova etapa per a l'okupació a l'Estat espanyol (2001-2009), què dista molt encara de la seva desaparició, al temps que conserva fortes xarxes d'afinitat.

En els dos territoris, el moviment per l'okupació ha generat polítiques públiques de joventut quan ha pogut disposar de certa estabilitat. Per altra banda, aquestes polítiques han estat majoritàriament polítiques afirmatives (oci alternatiu, contrainformació, activitats culturals, etc.), encara que en alguns casos s'ha anat més enllà, generant polítiques educatives i socials, de caràcter transversal, i no només dirigides al sector juvenil (La Eskalera Karakola i Tabacalera a Madrid, la Rimaia i Can Masdeu a Barcelona).

D'altra banda, en referència a la xarxa de polítiques de seguretat i ordre públic, a pesar de tractar-se d'una xarxa del tipus comunitat de polítiques (tancada i jeràrquica per definició), el moviment ha estat capaç -en alguns moments- de gener una extensa xarxa antirepressiva, arribant fins i tot a establir coalicions puntuals amb sectors institucionals, mitjançant el suport d'advocats, jutges, fiscals i polítics d'esquerres. Malgrat això, en el camp de la seguretat i l'ordre públic -com és evident- han predominat els impactes negatius, en forma de desallotjaments, detencions i criminalització.

Pel que fa a la qüestió de l'habitatge, cal recapitular una sèrie de consideracions que he anat llençant durant la tesi. En primer lloc el fet que des de 2006 sorgís un moviment per l'habitatge digne diferent en composició, estratègia i estils al d'okupació, demostra que el de les okupacions no és -ni pretén ser- un moviment exclusivament orientat cap a aquest aspecte de les polítiques públiques. El moviment per un habitatge digne va tenir gran incidència a partir de l'any 2006 en l'organització de grans manifestacions en favor del dret a l'habitatge a les

principals ciutats de l'Estat espanyol. Aquestes manifestacions tenien un fort component de joves adults amb dificultats per accedir a l'habitatge, però, amb la crisi de 2008, s'ha estès a altres capes socials, com els afectats per la violència immobiliària o els mateixos desnonaments. Aquesta qüestió posa en evidència que el moviment per l'okupació a l'estat Espanyol no és, fonamentalment, un moviment per l'habitatge. De fet, en el capítol 4 de la tesi ja vaig caracteritzar-lo -a partir de les configuracions de Pruijt (2004)- com un moviment on hi conviuen motivacions polítiques de ruptura amb el sistema capitalista amb estratègies alternatives de cerca d'habitatge i d'espais de convivència.

D'altra banda, la radicalitat de les propostes okupes i el seu atac a la "sacrosanta" propietat privada, ha dificultat l'emmarcament del seu discurs en els marcs mestres d'una població majoritàriament individualista i consumista; dificultats creixents d'emmarcament que comparteix amb els discursos d'altres moviments socials alternatius a causa de l'hegemonia cultural del neoliberalisme des de 1989. Els recents fets del Banc Okupat a la Plaça de Catalunya de Barcelona, el setembre de 2010, i l'onada criminalitzadora posterior a la vaga general de 29 de setembre de 2010, demostren que el moviment per l'okupació, en un context de dominació simbòlica neoliberal, tindrà greus dificultats per emmarcar els seus discursos alternatius també en el futur.

Tot i així, al llarg d'aquests 25 anys, certs discursos del moviment per l'okupació han penetrat en les polítiques públiques i han eixamplat el menú d'alternatives possibles. Per exemple, podem trobar aquesta circumstància en els casos en els que hi ha hagut negociació o a través de la generalització i extensió de polítiques juvenils afirmatives (relacionades amb el lleure o la formació en el temps lliure). En tot cas, a l'Estat espanyol, les Administracions Públiques d'un o altre color polític estan encara lluny, de permear-se a la influència de moviments socials de caràcter autogestionari. De fet, les darreres tendències, tant a l'Estat espanyol com a la resta d'Europa, mostren un increment de la pressió policial i judicial contra les okupacions. En concret, el Senat espanyol va aprovar el juliol de 2010 una nova reforma del Codi Penal que incrementa les penes per usurpació. Al mateix temps, i amb la pretensió oficial de facilitar el lloguer en temps de crisi, el 2010 entrà en vigor la Llei de mesures de foment i agilització del lloguer, que juntament amb les reformes de la Llei d'Enjudiciament Civil, aprovades el desembre de 2009, pretenen accelerar els desnonaments. És el que als cercles propers al moviment per les okupacions es coneix com "desallotjament exprés" (Manrique, 2010). Per altra banda, la policia està aplicant cada cop més el supòsit de delictes flagrants per desallotjar okupacions sense ordre judicial, com el que es produí el 29 de setembre de 2010 al Banc Okupat de la Plaça Catalunya de Barcelona, on diversos

col·lectius de la ciutat organitzaven activitats en motiu de la Vaga General contra les retallades socials del govern de Zapatero.

Aquesta pressió legal i policial sobre les okupacions es produeix però en un context de creixement de les mateixes, en especial de les de la configuració 1 del model de Pruijt (2004), és a dir, les degudes a la pobresa. En concret, segons dades de l'Ajuntament de Barcelona, les okupacions havien crescut l'any 2009 en un 11,2% per situar-se en un total de 249 a la ciutat (Manrique, 2010). Si bé aquestes xifres no suposen necessàriament un creixement del moviment per l'okupació organitzat, sí demostren que les condicions socials, econòmiques i urbanes que van fer sorgir el fenomen de les okupacions no sols no han remés, sinó que s'han accentuat. Aquest fet situa el moviment per l'okupació en el centre dels nous atacs que el neoliberalisme llença contra al dret a l'habitatge, amb reformes que afavoreixen els propietaris en perjudici dels inquilins. De la mateixa manera que la reforma laboral aprovada pel Parlament espanyol el 2010 diu que vol fomentar el treball facilitant els acomiadaments, en matèria d'habitatge es pretén incentivar el lloguer facilitant els desallotjaments. En comptes de protegir les persones que per raons econòmiques no poden fer front a lloguers o hipoteques, es protegeix als propietaris i als especuladors (Asens a Manrique, 2010).

En aquest context, les perspectives del moviment per l'okupació es presenten ambivalents. Així doncs, per una banda el moviment es troba de nou en el centre d'una espiral de criminalització; però, per l'altra, la pràctica de les okupacions s'ha estès com mai a altres moviments socials alternatius i a persones amb problemes d'accés a l'habitatge. A més a més, el creixement d'un moviment d'ateneus, centres socials legals i noves forces polítiques emergents afins a les okupacions, garanteixen que el moviment no quedarà aïllat i continuarà teixint xarxes entre les illes de resistència que habiten l'hostil paisatge de les ciutats i pobles de la crisi.

8.6. PUNT I FINAL

Ja només queda posar fi a tot aquest recorregut. Els 25 anys d'història del moviment per l'okupació en han permès una aproximació sistemàtica a la seva incidència en les polítiques públiques. Les seves pràctiques d'intervenció urbana, les formes de vida alternatives i el seu qüestionament de la propietat privada, van convertir l'okupació, sobretot a partir de 1996, en uns dels moviments matiners del nou cicle de mobilització contra el model neoliberal de globalització (Herreros i Ubasart, 2002). A mitjans dels 90, el moviment saltà a l'Agenda Pública, convertint-se així en la primera excepció a l'apatia general regnant en l'època de "la fi de la història" i el "pensament

únic”, afirmant amb coherència i radicalitat la pròpia autonomia respecte de les institucions i dels partits polítics amb presència a les mateixes (Férrandez Buey, 2004).

A partir de 1996, el moviment per l'okupació incrementà la seva activitat pública a través de manifestacions, rodes de premsa, accions directes, resistències als desallotjaments i un llarg etcètera. Des de 2001, malgrat perdre una mica de protagonisme, el moviment per l'okupació va continuar essent la principal veu crítica al nou urbanisme capitalista. En aquests 25 anys d'història, les pràctiques okupes han teixit fortes xarxes socials de contracultura que aglutinen les seves forces al voltant de l'accés directe a l'habitatge i a espais de sociabilitat fóra de la lògica mercantilista.

Al llarg del seu camí, el moviment per l'okupació ha imbricat les seves lluites amb les d'altres moviments com l'antimilitarista (El Palomar a Sant Andreu), el feminista (La Eskalera Karakola de Madrid), l'estudiantil (La Rimaia), el veïnal (CS Seco de Madrid), l'ecologista (Can Masdeu i Can Pasqual a Collserola), l'antifeixista (Can Vies), el de suport als immigrants i als pobles llatinoamericans (Barrilonia), l'antiglobalització (El Laboratorio de Madrid), el d'alliberament nacional (Casal Popular de Gràcia) i molts més. Els i les activistes okupes han aportat a aquests moviments el seu fort compromís vital, la seva radicalitat ideològica i la seva creativitat social. Els centres socials okupats han actuat d'infraestructura dels diversos moviments emancipadors, han estat claus en la construcció de potents eines de comunicació popular i, en definitiva, han estat espais de trobada i de relació per milers d'activistes d'arreu del món.

Però la història no s'ha acabat aquí. Noves generacions d'okupes prenen el relleu, recuperen els espais abandonats per l'especulació immobiliària i els obren a la participació popular, aportant alternatives de cultura i de vida als marges del sistema. Amb elles vull acabar aquesta tesi:

Hem nascut com una illa més en l'arxipèlag de resistències que recorre les esquerdes d'aquest món glaçat. Volem aprofundir en els espais que s'obren i els espais que ens queden de confluència i autoorganització al barri, a la ciutat, i arreu; volem aprofundir en un coneixement lliure i compartit que ens faci més forts i més sàvies i savis, que ens obri a pràctiques alliberadores, i que posi a les nostres mans eines que ens ajudin a sostenir-nos i a sostenir una altra manera de fer les coses enmig de la hostilitat de la situació present.

Hem nascut per a prendre la veu i els fets, hem nascut per trencar el gel, hem nascut per contaminar i ésser contaminats per maneres de fer i per coneixements sotmesos que s'oposen directament a la lògica del benefici privat i de l'empresa jeràrquica, hem nascut per construir col·lectivament maneres d'enfrontar tot aquest ordre de tristesa. Esteu totes i tots convidats! (<http://larimaia.org/?q=node/185>, consultat l'octubre de 2010,

quan la Rimaia habitava la seva tercera seu en dos anys al barri de Sant Antoni de Barcelona).

REFERÈNCIES

LLIBRES I ARTICLES

- AA.VV. *Xarxes crítiques a Catalunya i Euskadi: antimilitarisme i okupació*. Barcelona: Col·lecció Finestra Oberta, núm. 25, Fundació Jaume Bofill, 2002.
- AA.VV. *Vivienda: especulación...& Okupazioak*. Bilbo: Donostialdeko Okupazioa Batzarra-Likiniano Elkartea, 2001.
- ADELL, Ramón. "El estudio del contexto político a través de la protesta colectiva. La transición política española en la calle", a Maria Jesús Funes i Ramón Adell (eds.), *Movimientos sociales: cambio social y participación*. Madrid: UNED Ediciones, 2003, p. 77-108.
- "Mani-Fiesta-Acción: la contestación okupa en la calle (Madrid, 1985-2002)", a Ramón Adell i Miguel Martínez (coords.), *¿Dónde están las llaves? El movimiento okupa: prácticas y contextos sociales*. Madrid: Los libros de la Catarata, 2004, p. 89-114.
- "Movimiento Nacional-Popular. Manifestaciones conservadoras en Madrid: 1939-2007", ponència al *IX Congreso Español de Sociología*. Barcelona: FES, 2007.
- ADELANTADO, José i Ricard GOMÀ. "La reestructuración de los regímenes de bienestar europeos", a José Adelantado (coord) *Cambios en el Estado de bienestar. Políticas sociales y desigualdades en España*. Barcelona: Icaria, 2000.
- ALCALDE, Javier. "La batalla de los medios: la definición de la problemática okupa en los medios de comunicación de masas", a Ramón Adell i Miguel Martínez (coords.), *¿Dónde están las llaves? El movimiento okupa: prácticas y contextos sociales*. Madrid: Los libros de la Catarata, 2004, p. 227-266.
- ALFAMA, Eva, Robert GONZÁLEZ, Lluç PELÁEZ i Guiomar VARGAS. "La red crítica global en Catalunya en los albores del siglo XXI", ponència al *VIII Congreso Español de Sociología*. Alacant: FES, 2004.
- ALFAMA, Eva, Alex CASADEMUNT, Gerard COLL-PLANAS, Helena CRUZ i Marc MARTÍ. *Per una nova cultura del territori? Mobilitzacions i conflictes territorials*. Barcelona: Icaria, Nous Horitzons i IGOP, 2007.
- AMORÓS, Celia. "Espacio público, espacio privado y definiciones ideológicas de 'lo masculino' y 'lo femenino'", a *Feminismo, igualdad y diferencia*. México: UNAM-PUEG, 1994, p. 23-52.
- ANÒNIM. *Cap a la creació de contrapoders col·lectius*. Barcelona: Edicions Arran, 2001.
- ANTENTAS, Josep Maria, Miguel ROMERO i Josu EGUIREUN (coords.). *Porto Alegre se mueve*. Madrid: La Catarata-Viento Sur, 2003.

- ARAIZA, Alejandra. "Empoderamiento femenino. El caso de la comunidad zapatista de Roberto Barrios", a Moreno Seco i Clarisa Ramos Feijóo, "Mujer y participación política", *Feminismo/s*, núm. 3, 2004, p. 135-148.
- Conocer y ser a través de la práctica del yoga: una propuesta feminista de investigación preformativa*. Tesis doctoral, Departament de Psicologia Social, UAB, 2009.
- ARRIGHI, Giovanni, Terrance HOPKINS i Immanuel WALLERSTEIN. *Movimientos antisistémicos*. Madrid: Akal, 1999.
- ASENS, Jaume. "La criminalització del moviment okupa", a Assembla d'Okupes de Terrassa (comp.), *Okupació, repressió i moviments socials*. Barcelona: Edicions Kasa de la Muntanya-Diatriba, 1999, p. 75-110.
- "La represión al movimiento de las okupaciones: del aparato policial a los mass media", a Ramón Adell i Miguel Martínez (coords.), *¿Dónde están las llaves? El movimiento okupa: prácticas y contextos sociales*. Madrid: Los libros de la Catarata, 2004, p. 293-337.
- ASSEMBLEA D'OKUPES DE TERRASSA. "1996-1999: l'Assemblea d'Okupes de Terrassa, 3 anys creant il·lusió", a *Okupació, repressió i moviments socials*. Barcelona: Edicions Kasa de la Muntanya-Diatriba, 1999, p. 7-11.
- BAILEY, Robert. *The Squatters*. Harmondsworth: Penguin, 1973.
- BALESTRINI, Nanni. *Los Invisibles*. Barcelona: Anagrama, 1988.
- BÁRCENA, Iñaki, Pedro IBARRA i Mario ZUBIAGA. "Movimientos sociales y democracia en Euskadi. Insumisión y ecologismo", a Pedro Ibarra i Benjamín Tejerina (eds.), *Los movimientos sociales. Transformaciones políticas y cambio cultural*. Madrid: Trotta, 1998, p. 43-68.
- BARRANCO, Oriol i Robert GONZÁLEZ. "Los movimientos contra la globalización neoliberal. Una perspectiva militante", a Miguel Riera, *La Batalla de Génova*. Barcelona: El Viejo Topo, 2001, p. 65-94.
- BARRANCO, Oriol, Robert GONZÁLEZ i Marc MARTÍ. "La construcció mediàtica del moviment okupa", ponència al *VII Congrés de l'Associació Catalana de Sociologia*. Reus, 2003.
- BAUCELLS, Joan. "L'ocupació d'immobles en el Nou Codi Penal", a Assembla d'Okupes de Terrassa (comp.), *Okupació, repressió i moviments socials*. Barcelona: Edicions Kasa de la Muntanya-Diatriba, 1999, p. 63-74.
- BECK, Ulrich. *¿Qué es la globalización? Falacias del globalismo, repuestas a la globalización*. Barcelona: Paidós, 1998a.
- La sociedad del riesgo. Hacia una nueva modernidad*. Barcelona: Paidós, 1998b.
- Libertad y Capitalismo*. Barcelona: Paidós, 2002.

- BECK, Ulrich, Anthony GIDDENS y Scott LASH. *Modernización reflexiva. Política, tradición y estética en el orden social moderno*. Madrid: Ed. Alianza, 1997.
- BENEDETTI, Mario. "Vamos juntos", *Letras de emergencia, a Antología poética*. Buenos Aires: Sudamericana, 2000, p. 101. (te lo he puesto, si lo quieres, dejamos esta referencia, pero has de decidir qué nada con el año).
- BENFORD, Robert i David SNOW. "Marcos de acción colectiva y campos de identidad en la construcción social de los movimientos", a Joseph Gusfield i Enrique Laraña (eds.), *Los nuevos movimientos sociales: de la ideología a la identidad*. Madrid: CIS, 1994, p. 221-252.
- BENSAID, Daniel. *Cambiar el mundo*. Madrid: Viento Sur-La Catarata, 2002.
- BENNET, Andrew i Collin ELMAN. "Qualitative research: recent developments in case study methods", *Annual Review of political science*, núm 9, 2006, p. 455-476.
- BENSON, Kenneth. "A Framework for Policy Analysis", a David Rogers, David Whatten, *Interorganizational Coordination: Theory Research and Implementation*. Ames: Iowa State University Press, 1982, p. 136-176.
- BLANCO, Ismael i Ricard GOMÀ (coords.). *Gobiernos locales y redes participativas*, Barcelona: Ariel social, 2002.
- "La crisis del modelo de gobierno tradicional. Reflexiones en torno a la *governance* participativa y de proximidad", *Gestión y Política Pública*, vol. 12, núm. 1, 2003, p. 5-42.
- BLUMER, Herbert. "Social Movements", a Barry McLaughlin. *Studies in Social Movements in Psychological Perspective*. New York: The Free Press, 1969, p. 8-29.
- BÖRTZEL, Tanja. "Organizing Babylon: on the Different Conceptions of Policy Networks", *Public Administration*, vol. 76, núm. 2, 1998, p. 253-273.
- "Policy Networks: a New Paradigm for European *Governance*". Florence: EUI Working Papers, 97/19, European University Institute, 1997.
- BOURDIEU, Pierre. *La fuerza de la representación, a ¿Qué significa hablar?*. Madrid: Akal, 1985.
- La distinción*. Madrid: Taurus, 1991.
- Sobre la Televisió*. Barcelona: Edicions 62, 1997.
- La Dominació Masculina*. Barcelona: Edicions 62, 2000.
- Meditaciones Pascalianas*. Barcelona: Anagrama, 1999.
- BROCKETT, Charles. "The Structure of Political Oportunities and Peasant Mobilization in Central America", *Comparative Politics*, núm. 53, 1991, p. 253-274.
- BRUNET, David "Ciudadania, transició i emancipació", manuscrit, Barcelona: 2001.

- BURSTEIN, Paul, Rachel EINWOHNER i Jocelyn HOLLANDER. "The Success of Political Movements: A Bargaining Perspective", a Craig Jenkins i Bert Klandermans, *The Politics of Social Protest. Comparative Perspective on States and Social Movements*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1995, p. 275-295.
- BUTTON, James. *Blacks and Social Change: Impact on the Civil Rights Movement in Southern*. New Jersey: Princeton University Press, 1989.
- BRUGUÉ, Joaquim, Ricard GOMÀ i Joan SUBIRATS. "Gobierno y territorio: del Estado a las redes" a Joaquim Brugué et alt., *Redes, territorios y gobierno. Nuevas respuestas locales a los retos de la globalización*, Barcelona: Diputación de Barcelona, 2001, p. 247-260.
- CALHOUN, Craig. "Los 'nuevos movimientos sociales' del siglo XIX", a Mark Traugott (comp.), *Protesta Social*. Barcelona: Hacer Editorial, 2002, p. 193-241.
- CALLE, Ángel. "Nuevos movimientos globales: sedimentando e impactando", a Elena Grau i Pedro Ibarra (coords.), *Anuario de movimientos sociales 2002. La red en la calle: ¿cambios en la cultura de movilización?*. Barcelona: Icaria/Betiko Fundazioa, 2003, p. 156-164.
- "Okupaciones. Un movimiento contra las desigualdades materiales y expresivas", a José Félix Tezanos (ed.), *Tendencias en desigualdad y exclusión social*. Madrid: Sistema, 2004, p. 117-140.
- Los nuevos movimientos globales. Hacia la radicalidad democrática*. Madrid: Popular, 2005.
- CANTIJOCH, Marta i Robert GONZÁLEZ. "Participación, movimientos sociales y nuevas tecnologías de la información y la comunicación (NTIC). El caso de Catalunya en el último ciclo político (2000-2004)", a Chaime Marcuello i José Luis Fandos (comps.), *Aproximaciones sociológicas para una sociedad mundial. Cambio cultural, problemas sociales y sociedad del conocimiento*. Saragosa: Simposio Internacional de Sociología, Servicio de Publicaciones/Universidad de Zaragoza, 2006, p. 41-56.
- CARDÚS, Salvador. *Política de paper. Prensa i poder a Catalunya 1981-1992*. Barcelona: La Campana, 1985.
- CARRERAS, Judith, Carlos SEVILLA y Miguel URBÁN. *Euro-universidad. Mito y realidad del proceso de Bolonia*, Madrid: Icaria Más Madera, 2006.
- CASANOVA, Gonzalo. *Armarse sobre las ruinas. Historia del movimiento autónomo en Madrid (1985-1999)*. Madrid: Potencial Hardcore, 2002.
- CASTELLS, Manuel. *La era de la información*. Madrid: Alianza, 1998.

- Movimientos sociales urbanos*. Madrid: Siglo XXI, 2001.
- CASTILLO, Eva i Robert GONZÁLEZ. *Com i perquè d'aquestes almorranes kabrejades. Anàlisi d'un moviment de protesta política. El moviment per l'okupació a Catalunya*, Treball d'investigació, UAB. Barcelona: inèdit, 1997.
- CHALMETA, Fernán i Jacobo RIVERO. "Estamos con los movimientos que luchan por los derechos de ciudadanía", entrevista a Nacho Murgui, presidente de la Federación Regional de Asociaciones de Vecinos de Madrid, *Diagonal*, del 21 de juny al 4 de juliol de 2007, p. 14.
- CHERKI, Eddy. "Le mouvement d'occupation de maisons vide en France", *Espaces et societes*, núm. 9, 1973, p. 69-91.
- CLAVELL, Dolors i Ricard FERNÁNDEZ. "Emancipar-se necessita sostre", *Nous horitzons*, núm. 189, 2008, p.92-99.
- COHEN, Jean. *Teoría de los movimientos sociales*. San José: FLACSO, 1988.
- COL·LECTIU INVESTIGACIÓ. *Recerca Activista i Moviments Socials*. Barcelona: Viejo Topo/ Fundació Jaume Bofill, 2005.
- COLECTIVO UPA-MOLOTOV. Carta a los lectores, desembre de 1999, a <http://www.nodo50.org/upamolotov/textos/presentación0.htm> [consultat el 8 d'agost de 2009].
- COLEMAN, William. "From Protected Development to Market Liberalism: Paradigm Change in Agriculture". *Journal of Public Policy*, vol.16, núm 3, 1998, p. 273-303.
- COLLADO, Francisco. *Abriendo puertas. Okupaciones en València 1988-2006*. València: Ediciones la Burbuja, 2007.
- COMISSIÓ D'ESTUDI SOBRE EL MOVIMENT OKUPA. *Conclusiones*. Barcelona: Generalitat de Catalunya/ Departament de Cultura, 1998.
- CONSELL COMARCAL DEL BAIX LLOBREGAT, *Evolució sociolaboral del Baix Llobregat, 1981-2001*. Consell Comarcal del Baix Llobregat, 2004, p.101-103.
- CONTRA-INFOS. *Anuari Contra-Infos 1998-1999*. Barcelona: Virus, 2000.
- CONTRA-INFOS. *Anuari Contra-Infos 2000*. Barcelona: Virus, 2001.
- CONTRA-INFOS. *Anuari Contra-Infos 2001-2002*. Barcelona: Virus, 2003
- CONTRA-INFOS. *Anuari Contra-Infos 2003*. Barcelona: Virus, 2004.
- CORR, Anders. *No Trespassing. Squatting, Rent Strikes and Land Struggles Worldwide*. Cambridge: South End Press, 1999.
- CROZIER, Michael J., Samuel P. HUNTINGTON i Jojy WATANUKI. *The crisis of democracy: report on the governability of democracies to the Trilateral Commission*. New York: New York University Press, 1975.

- DAHL, Robert. *Polyarchy; Participation and Opposition*. New Haven: Yale University Press, 1971.
- DALTON, Russell, Manfred KUECHLER i Wilhelm BÜRKLIN. "El reto de los nuevos movimientos", a Russell Dalton i Manfred Kuechler (eds.), *Los nuevos movimientos sociales: un reto al orden político*. València: Alfons el Magnànim, 1992, p. 19-42.
- DE MIGUEL, Ana. "Movimiento feminista y redefinición de la realidad", ponència al *Congreso Feminista*. Córdoba, 2000.
- DE PAULA, Francisco. *Okupació a Catalunya, 1984-2009*. Barcelona: Edicions Anomia, 2010.
- DEBORD, Guy. *La sociedad del espectáculo*. València: Pre-textos, 1999.
- DELLA PORTA, Donnatela. *Social Movements, Political Violence, and the State. A Comparative Analysis of Italy and Germany*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- I new global*. Bolonia: Il Mulino, 2003.
- DEP. CONSULTORIA ESTRATÈGICA i Carme TRILLA. *Els joves catalans i l'habitatge 1999-2003*. Barcelona: Col·lecció Estudis, núm. 12, Observatori Català de la Joventut, 2004.
- DIANI, Mario. "Las redes desde una perspectiva de análisis", a Pedro Ibarra i Benjamín Tejerina (eds.), *Los movimientos sociales. Transformaciones políticas y cambio cultural*. Madrid: Trotta, 1998, p. 243-270.
- DÖHLER, Marian. "Policy Networks, Opportunity Structures and Neo-Conservative Reform Strategies in Health Policy", a Bernd Marin i Renate Mayntz (eds.), *Policy Networks. Empirical Evidence and Theoretical Considerations*. Boulder: Westview Press, 1991, p. 235-297.
- DOMENECH, Xavier. "Moviment obrer i canvi polític", a Enric Prat (coord.), *Els moviments socials a la Catalunya contemporània*. Barcelona: Biblioteca UB, els juliols, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 2004, p. 51-70.
- DRAAISMA, Jaap i P. Van HOOGSTRATEN. "The Squatter Movement in Amsterdam". *International Journal of Urban and Regional Research*, vol. 7, núm. 3, 1983, p. 405-416.
- DUNEZAT, Xavier, *Mouvements sociaux sexués: reproduction et changements*, Paris: Cahiers du Genre, 26, 1999, p.101-109,
- ECHART, Enara, Sara LÓPEZ i Kamala OROZCO. *Origen, protestas y propuestas del movimiento antiglobalización*. Madrid : La Catarata, 2005.
- EDER, Klaus. "La institucionalización de la acción colectiva. ¿Hacia una nueva problemática teórica en el análisis de los movimientos sociales?", a Pedro Ibarra i Benjamín Tejerina (eds.), *Los movimientos sociales. Transformaciones políticas y cambio cultural*. Madrid: Trotta, 1998, p. 337-360.

- EGIA, Carlos i Javier BAYON. *Contrainformación. Alternativas de comunicación escrita en Euskal Herria*. Bilbo: Likiniano Elkartea, 1997.
- EJE DE OKUPACIÓN DE ROMAPAMOS EL SILENCIO. "Okupar el Madrid, entre lo necesario y lo imposible 1.0", a http://www.okupatutambien.net/?page_id=63, 2006 [consultat el 2 d'abril de 2010].
- "Okupar el Madrid, entre lo necesario y lo imposible 2.0", a http://www.okupatutambien.net/?page_id=64, 2007 [consultat el 2 d'abril de 2010].
- ESKALERA KARAKOLA. *Recuperación y rehabilitación de Embajadores 40. La Eskalera Karakola: un proyecto de Centro Social Autogestionado y Feminista*. Madrid: Dossier, 2003.
- ESPAI EN BLANC. "Barcelona 2004: el fascismo posmoderno", a AA.VV. *La otra cara del Fòrum de les cultures S. A.* Barcelona: Edicions Bellaterra, 2004, p.15-78.
- EYERMAN, Ron i Andrew JAMISON. *Social Movements: A Cognitive Approach*. Philadelphia: Pennsylvania University Press, 1991.
- FEIXA, Carles , Joan R. SAURA i Carmen COSTA. *Movimientos juveniles: de la globalización a la antiglobalización*. Barcelona: Ariel, 2002.
- FERNÁNDEZ, David. *Cròniques del 6 i altres retalls de la claveguera policial. Del Cinema Pricesa a l'absolució del Tres de Gràcia*. Barcelona: Virus, 2006.
- FERNÁNDEZ BUEY, Francisco. "Els moviments socials alternatius: un balanç", a Enric Prat (coord.), *Els moviments socials a la Catalunya contemporània*. Barcelona: Biblioteca UB, els juliols, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 2004, p. 21-50.
- FERNÁNDEZ-DURÁN, Ramón, Miren ETXEZARRETA i Manolo SÁEZ. *Globalización capitalista. Luchas y resistencias*. Barcelona: Virus, 2001.
- FONT, Joan (coord.). *Ciudadanos y decisiones públicas*. Barcelona: Ariel, 2001.
- FREI, Sebastian. "Holanda ilegaliza la okupación" en *Diagonal*, del 8 al 21 de juliol de 2010, p.23.
- FUNES, Maria Jesús i Ramón ADELL (eds.). *Movimientos sociales: cambio social y participación*. Madrid: UNED Ediciones, 2003.
- FUNES, Maria Jesús i Jordi MONTFERRER. "Perspectivas teóricas y aproximaciones metodológicas al estudio de la participación", a María Jesús Funes i Ramón Adell (eds.), *Movimientos sociales: cambio social y participación*. Madrid: UNED Ediciones, 2003, p. 21-58.
- GAMSON, William. *The Strategy of Social Protest*. Chicago: Dorsey Press, 1975.
- GAMSON, William, Bruce FIREMAN i Steven RYTINA. *Encounters with Unjust Authority*. Chicago: Dorsey Press, 1982.
- GAMSON, William i David MEYER. "Marcos interpretativos de la oportunidad política", a Doug McAdam, John McCarthy i Zald Mayer, *Movimientos sociales: perspectivas comparadas*. Madrid: Istmo, 1999, p. 389-412.

- GIDDENS, Anthony. *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity publisher, 1991.
- GIL CALVO, Enrique. *Nacidos para cambiar. Como construimos nuestras biografías*. Madrid: Taurus Pensamiento, 2001.
- GIRÓ, Xavier. "La imatge de la joventut a la premsa escrita. Valors, política i violència", *Anàlisi: quaderns de comunicació i cultura*, núm. 30, 2003, p.105-124.
- GIUGNI, Marco, Doug MC ADAM i Charles TILLY (eds.). *From Contention to Democracy*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, 1998.
- How Social Movements Matter*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1999.
- GODÀS, Xavier. "Los movimientos sociales", a Salvador Giner (coord.), *Teoría sociológica moderna*. Barcelona: Ariel, 2003, p. 493-512.
- GOFFMAN, Erving. *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. New York: Harper & Row, 1974.
- GOMÀ, Ricard (coord.), Robert GONZÁLEZ, Marc MARTÍ, Lluç PELÀEZ, Oriol BARRANCO i David BRUNET. *Joventut, okupació i polítiques públiques a Catalunya*, Barcelona: Col·lecció Estudis, núm. 11, Observatori de la Joventut, Secretaria General de la Joventut, Generalitat de Catalunya, 2003.
- GOMÀ Ricard i Joan SUBIRATS. "Governar la complexitat: xarxes d'actors i polítiques multinivell", a *Govern i polítiques públiques a Catalunya (1980-2000)*. Barcelona: Universitat de Barcelona, p. 19-31.
- GARCÍA, Rubén i Joseba FERNÁNDEZ. "Movimiento universitario en Bizcaia contra la invasión de Iraq", a Asamblea de Ciencias Sociales por una Universidad Crítica, *Movimientos estudiantiles: resistir, imaginar, crear en la universidad*. Donostia: Gakoa Liburuak, p. 103-121.
- GONZÁLEZ, Robert. *Xarxes crítiques i polítiques públiques. El moviment per l'okupació a Catalunya (1984-2001)*, Treball de recerca, Doctorat en Ciència Política i de l'Administració, Universitat Autònoma de Barcelona, 2001.
- "La okupación y las políticas públicas: negociación, legalización y gestión local del conflicto urbano", a Ramón Adell i Miguel Martínez (coords.), *¿Dónde están las llaves? El movimiento okupa: prácticas y contextos sociales*. Madrid: Los libros de la Catarata, 2004, p. 151-177.
- "Okupació i autogestió: una pràctica política juvenil?", *Nous Horitzons*, núm. 189, 2008, p. 51-59.

- “Estudiantes contra la globalización capitalista. El caso de Catalunya”, a Pedro Ibarra i Mercè Cortina (eds.), *Recuperando la Radicalidad: un encuentro entorno al Análisis Político Crítico*, Barcelona: Hacer (a impremta), 2010 p. [...].
- GONZÁLEZ, Robert, Asier BLAS i Lluc PELÁEZ. “Okupar, resistir y generar autonomía. Los impactos políticos del movimiento por la okupación”, a Pedro Ibarra, Salvador Martí i Ricard Gomà (coords.), *Creadores de democracia radical. Movimientos sociales y redes de políticas públicas*. Barcelona: Icaria, 2002, p. 187-218.
- GONZÁLEZ, Robert i David GARCIA. “El moviment per l’okupació al Baix Llobregat: teixint contrapoders en els centres socials (1985-2006)”, a Enric Prat, Mercè Renom i M. Luz Retuerta (dir.) i Esther Hachuel (coord.), *Constructors de consciència i de canvi. Una aproximació als moviments socials des del Baix Llobregat*. Barcelona: Generalitat de Catalunya/Edicions del Llobregat, 2009, p. 557-579.
- GONZÁLEZ, Silvia (coord). *Diálogos sobre el 68*. Mèxic: UNAM-Biblioteca Nacional, 2003.
- GRUPO AUTÓNOMO A.F.R.I.K.A., Luther BLISSET i Sonja BRÜNZELS. *Manual de guerrilla de la comunicación*. Barcelona: Virus, 2000.
- GUTIÉRREZ, Virginia. “Okupación y movimiento vecinal”, a Ramón Adell i Miguel Martínez (coords.), *¿Dónde están las llaves? El movimiento okupa: prácticas y contextos sociales*. Madrid: Los libros de la Catarata, 2004, p. 115-127.
- HANF, Kenneth. “Network Analysis and the Neglect of Policy Management”, document presentat per al seminari ECPR de *Management of International Networks*. Limerick, 1992.
- HARAWAY, Donna. “Conocimientos situados: la cuestión científica en el feminismo y la perspectiva parcial”, a *Ciencia, cyborgs y mujeres. La reinención de la naturaleza*, Madrid: Cátedra/Universitat de València, 1995, p. 313-346.
- HAY, Colin i Daniel WINCOTT. “Structure, Agency and Historical Intuitionism”, *Political Studies*, núm. 46, 1998, p. 951-956.
- HECLO, Hugh. “Issue Networks and the Executive Establishment”, a Anthony King (ed.), *The New American Political System*. Washington: American Enterprise Institute, 1978, p. 87-124.
- HERREROS, Tomás. “Introducció: el moviment okupa a finals del segle XX”, a Assembla d’Okupes de Terrassa (comp.), *Okupació, repressió i moviments socials*. Barcelona: Edicions Kasa de la Muntanya-Diatriba, 1999, p. 15-42.
- “Moviments socials i cicles de protesta: el cicle de protesta del capitalisme global, 1994-2003”, ponència al *VIII Congreso Español de Sociología*. Alacant: FES, 2004a.

- “El moviment de les okupacions: la revifalla dels moviments socials”, a Enric Prat (coord.), *Els moviments socials a la Catalunya contemporània*. Barcelona: Biblioteca UB, els juliols, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 2004b, p. 217-240.
- “Movimiento de las okupaciones y movimientos sociales: elementos de análisis para el caso de Catalunya”, a Ramón Adell i Miguel Martínez (coords.), *¿Dónde están las llaves? El movimiento okupa: prácticas y contextos sociales*. Madrid: Los libros de la Catarata, 2004c, p. 129-149.
- HERREROS, Tomás i Gemma UBASART. “Globalització i moviments socials”, *Papers d’Innovació Social*, núm. 78, 2002.
- IBÁÑEZ, Tomás. “La cuestión metodológica”, a Bernardo Jiménez-Domínguez (comp.), *Psicología social construccionista*. Guadalajara: Universidad de Guadalajara, 1994, p. 111-151.
- IBARRA, Pedro, Salvador MARTÍ i Ricard GOMÀ (coords.). *Creadores de democracia radical. Movimientos sociales y redes de políticas públicas*. Barcelona: Icaria, 2002.
- “Redes de acción colectiva crítica e impactos políticos”, a *Creadores de democracia radical. Movimientos sociales y redes de políticas públicas*. Barcelona: Icaria, 2002, p. 57-80.
- “Los nuevos movimientos sociales, El estado de la cuestión”, a *Creadores de democracia radical. Movimientos sociales y redes de políticas públicas*. Barcelona: Icaria, 2002, p. 23-55.
- IBARRA, Pedro i Benjamín TEJERINA. *Los movimientos sociales. Transformaciones políticas y cambio cultural*. Madrid: Trotta, 1998.
- INGLEHART, Ronald. *The silent revolution: changing values and political styles in advanced industrial society*, New Jersey: Princeton University Press, 1977.
- Modernization and postmodernization: cultural, economical and political change in 43 societies*, New Jersey: Princeton University Press, 1997.
- IGLESIAS, Pablo. “Algunos centenares de jóvenes de la izquierda radical: desobediencia italiana en Madrid (2000-2005)”, a Rafael Prieto (ccord.), “Jóvenes, globalización y movimientos altermundistas”, *Revista de Estudios de Juventud*, núm. 76, 2007, p. 245-265.
- JESSOP, Bob. “Governance and Metagovernance: On Reflexivity, Requisite Variety and Requisite Irony”, a <http://www.com.lancs.ac.uk/sociology/papers/Jessop-Governance-and-Metagovernance.pdf>, 1999 [consultat el 13 de desembre de 2005].

"Good Governance and the Urban Question: On Managing the Contradictions of Neo-Liberalism", a <http://www.com.lancs.ac.uk/sociology/papers/Jessop-Good-Governance-and-the-Urban-Question.pdf>, 2001 [consultat el 13 de desembre de 2005].

The Future of the Capitalist State. Cambridge: Polity Press and Blackwell Publishing, 2003.

JIMENEZ, Manuel. *El impacto político de los movimientos sociales. Un estudio de la protesta ambiental en España*. Madrid: CIS, 2005.

JIMÉNEZ-DOMINGUEZ, Bernardo. "Investigación ante acción participante: una dimensión desconocida" a Maritza Montero (coord), *Psicología Social Comunitaria*. Guadalajara: Universidad de, 1994.

JORDAN, Grant i Klaus Schubert. "A preliminary ordering of policy network labels", *European Journal of Political Research*, vol. 21, núm. 1-2, 1992, p. 7-27.

JORDANA, Jacint. "El análisis de los "policy networks": ¿una nueva perspectiva sobre la relación entre políticas públicas y Estado?. *Gestión y Análisis de Políticas Públicas*, núm. 3, 1995, p. 77-90.

JULIANO, Maria Dolores. *El juego de las astucias: mujer y construcción de modelos sociales alternativos* Madrid: horas y HORAS, 1992.

Las que saben: subculturas de mujeres. Madrid: horas y HORAS , 1998.

KATZ, Steven i Margit MAYER. "Gimme Shelter: Self-help Housing Struggles within and against the State in New York City and West Berlin", *International Journal of Urban and Regional Research*, vol. 9, núm 1, 1983, p. 15-45.

KENIS, Patrick. "The Preconditions for Policy Networks: Some Findings from a Three-country Study on Industrial Restructuring", a Bernd Marin i Renate Mayntz (eds.), *Policy Networks. Empirical Evidence and Theoretical Considerations*. Boulder: Westview Press, 1991, 297-330.

KERGOAT, Danièle (dir.). *Les Infirmières et leur coordination*. Paris: Lamarre, 1992.

KICKERT, Klijn. *Managing Complex Networks*. Londres: Sage, 1997.

KICKERT, Walter, Erik-Hans KLIJN y Joop KOPENJAN (eds.). *Managing Complex Networks. Strategies for the Public Sector*. Londres: Sage, 1997.

KITSCHOLT, Herbert. "Political opportunity structures and political protest : anti-nuclear movements in four democracies", *British Journal of Political Science*, núm 16, 1996, p. 55-85.

KLEIN, Naomi. "Squatters in white overalls", *The Guardian*, Friday June 8, 2001, a <http://www.guardian.co.uk> [consultat el 14 d'agost de 2009].

- KLEINMAN, Sherryl. "Emotions, Fieldwork and Professional Lives", a Tim May (ed.), *Qualitative Research in Action*. London and New Delhi: Centre for Sustainable Urban & Regional, 2002, p. 349-374.
- KOOIMAN, Jan. "Governance and Governability: Using Complexity, Dynamics and Diversity", *Modern Governance. New Government-Society interactions*. London-New Delhi: Sage, 1993, p. 35-48.
- Governing as Governance*. Londres: Sage, 2000.
- KRIESI, Hanspeter, Ruud KOOPMANS, Jan Willem DUYVENDAK i Marco GUINGI. *New social movements in Western Europe. A Comparative Analysis*. London: UCL Press, 1995.
- KRIESI, Hanspeter. "El contexto político de los nuevos movimientos sociales en Europa Occidental", a Jorge Benedicto i Fernando Reinares (eds.), *Las transformaciones de lo político*. Madrid: Alianza, 1992, p. 115-158.
- LACLAU, Ernesto y Chantal MOUFFE, *Hegemonía y estrategia socialista. Hacia una radicalización de la democracia*. Madrid: Siglo XXI, 1987.
- LIBRERÍA DE MUJERES DE MILÁN. "Sottosopra rosso, el final del patriarcado", *El Viejo Topo*, núm 96, 1996, p. 46-59.
- LLOBET, Marta. "Contracultura, creatividad y redes sociales en el movimiento okupa", a Ramón Adell i Miguel Martínez (coords.), *¿Dónde están las llaves? El movimiento okupa: prácticas y contextos sociales*. Madrid: Los libros de la Catarata, 2004, p. 179-203.
- L'okupació com espai-s de creativitat social*, Tesi doctoral, Departament de Teoria Sociològica, Filosofia del Dret i Metodologia de les Ciències Socials, Universitat de Barcelona, 2005.
- LÓPEZ, Sara, Gustavo ROIG i Igor SÁDABA. *Nuevas tecnologías y participación política en tiempos de globalización*. Vitoria-Gasteiz: Cuadernos de Trabajo, Hegoa, 2003
- LOWE, Stuart. *Urban social movements. The city after Castells*. New York: St. Martin's Press, 1986.
- MAHONEY, James. "Debating the state of comparing politics. Views from qualitative research", *Comparative Political Studies*, vol. 40, num 1, 2007, p. 32-38.
- MAIZ, Ramón. "Nación de Breogán: oportunidades políticas y estrategias enmarcadoras en el movimiento nacionalista gallego (1886-1986)", *Revista de Estudios Políticos*, núm. 92, 1996, p. 33-75.
- MALONEY, William, Jordan GRANT i Andrew MC. LAUGHLIN. "Interest Groups and Public Policy: The Insider/Outsider Model Revisited". *Journal of Public Policy*, vol. 14, núm. 1, 1994, p. 17-38.

- MAMADOUH, Virginie. *De stad in eigen hand. Provo's, kabouters and krakers als stedeijke sociale beweging*, Amsterdam: SUA, 1992.
- MANDEL, Ernest. *Las ondas largas del desarrollo capitalista*. Madrid: Siglo XXI, 1980.
- MANRIQUE, Patricia. "Medidas penales contra las okupaciones" en *Diagonal*, del 8 al 21 de juliol de 2010, p.22-23.
- MARIN, Bernd i Renate MAINTZ (eds.). "Introduction: Studying Policy Networks", a *Policy Networks: Empirical Evidence*. Frankfurt/Boulder: Campus Verlag/Westview Press, 1991, p. 11-25.
- MARINAS, Marina. "Derribando los muros del género: mujer y okupación", a Ramón Adell i Miguel Martínez (coords.), *¿Dónde están las llaves? El movimiento okupa: prácticas y contextos sociales*. Madrid: Los libros de la Catarata, 2004, p. 205-226.
- MARKOFF, John. *Olas de democracia: movimientos sociales y cambio político*. Madrid: Tecnos, 1999
- MARSH, David. "The Utility and Future of Policy Network Analysis", a *Comparing Policy Networks*. Londres: Open University Press, 1998. p. 185-96.
- MARSH, David i Gerry STOKER (eds.). *Theory and Methods of Political Science*. Londres: Mc Millan, 1995.
- MARSH, David i R. A. W. Rhodes (eds.). *Implementing Thatcherite Policies: Audit of an Era*. Buckingham: Open University Press, 1992.
- MARTÍ, Salvador. "Cuando el movimiento "antiglobalización" ya no es novedad. Algunas reflexiones en torno a un movimiento de movimientos", a Elena Grau i Pedro Ibarra (coords.), *Anuario de movimientos sociales 2003. La red en la calle. ¿Cambios en la cultura de movilización?*, Barcelona: Icaria, 2004, p. 86-98.
- MARTÍNEZ, Miguel. *Okupaciones de viviendas y centros sociales. Autogestión, contracultura y conflictos urbanos*. Barcelona: Virus, 2002.
- "Del urbanismo a la autogestión: una historia posible del movimiento de okupación en España" a Ramón Adell i Miguel Martínez (coords.), *¿Dónde están las llaves? El movimiento okupa: prácticas y contextos sociales*. Madrid: Los libros de la Catarata, 2004a, p.61-88.
- "Cintas de video, contrainformación e identidad en el movimiento okupa", ponència al *VIII Congreso Español de Sociología*. Alacant: FES, 2004b.
- "El movimiento de okupaciones: contracultura urbana y dinámicas alter-globalización", a Rafael Prieto (coord.), "Jóvenes, globalización y movimientos altermundistas", *Revista de Estudios de Juventud*, núm. 76, 2007, p. 225-243.

“El movimiento de okupaciones: una larga e inquietante existencia”, *Viento Sur*, núm. 108, 2010a, p. 43-48.

“El movimiento de okupaciones ante los procesos de institucionalización. Estrategias, discursos y experiencias”, Inèdit, 2010b, p. 1-53.

MARTÍNEZ, Ricard. “El moviment veïnal en el tardofranquisme i la transició: conflicte, identitat obrera i valors alternatius”, a Enric Prat (coord.), *Els moviments socials a la Catalunya contemporània*. Barcelona: Biblioteca UB, els juliols, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 2004, p. 71-91.

MAYER, Margit. “The Career of Urban Social Movements in West Germany” a Robert Fisher i Joseph Kling (eds.), *Mobilizing the Community: Local Politics in the Era of Global City*. Newbury Park: Sage, 1993, p. 149-170.

MAYNTZ, Renate. “La Teoria della Governance: Sfide e Prospettive”, *Rivista Italiana di Scienza Politica*, núm. 1, 1999, p. 3-19.

“Governing Failures and the Problem of Governability: Some Comments on a Theoretical Paradigm”, a Jan Kooiman, *Modern Governance. New Government-Society interactions*. London-New Delhi: Sage, 1993, p. 9-20.

MCADAM, Dough. “Orígenes conceptuales, problemas actuales y direcciones futuras”, a Pedro Ibarra i Benjamín Tejerina (eds.), *Los movimientos sociales. Transformaciones políticas y cambio cultural*. Madrid: Trotta, 1998, p. 89-111.

MCADAM, Dough, John MCCARTHY i Mayer ZALD. *Movimientos sociales: perspectivas comparadas*. Madrid: Istmo, 1998.

MCCARTHY, John i Mayer ZALD. “Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory”, *American Journal of Sociology*, vol. 82, núm. 6, 1977, p. 1212-1241.

MEAD, George. *Espíritu, persona y sociedad: desde el punto de vista del conductismo social*. México: Paidós, 1999.

MELUCCI, Alberto. “The Symbolic Challenge of Contemporary Movements”, *Social Research*, núm. 52, 1985, p. 789-816.

“¿Que hay de nuevo en los nuevos movimientos sociales?”, a Joseph Gusfield i Enrique Laraña (eds.), *Los nuevos movimientos sociales: de la ideología a la identidad*. Madrid: CIS, 1994, p.119-150.

“La experiencia individual y los temas globales”, a Pedro Ibarra i Benjamín Tejerina (eds.), *Los movimientos sociales. Transformaciones políticas y cambio cultural*. Madrid: Trotta, 1998, p. 361-382.

- MIRÓ, Ivan. "Okupació: superant la criminalització. Impulsant de nou la crítica pràctica de l'urbanisme capitalista" *Contracorrent*, núm. 5, 2001, p. 5.
- MORÁN, Agustín. "Epílogo", a Gonzalo Casanova, *Armarse sobre las ruinas. Historia del movimiento autónomo en Madrid (1985-1999)*. Madrid: Potencial Hardcore, 2002, p. 256-267.
- MOUFFE, Chantal. *El retorno de lo político. Comunidad, ciudadanía, pluralismo, democracia radical*. Barcelona: Píadós, 1999
- MURIAS, Carmen. "La revolució d'octubre i el feminisme", *Revolta Global*, 22, març de 2006, p. 2.
- NEIDHARDT, Friedhelm i Dieter RUCHT. "The Analysis of Social Movements: The State of the Art and some Perspectives for Further Research", a Dieter Rucht (ed.), *Research and Social Movements: The State of the Art in Western Europe and the USA*. Frankfurt: Campus Verlag/Westview Press, 1991, p. 421-464.
- NOHRIA, Nitin i Robert ECCLES. *Networks and Organizations. Structure, Form and Action*. Allston: Harvard Business School, 1992.
- OFFE, Claus. *Partidos políticos y nuevos movimientos sociales*. Madrid: Sistema, 1988.
- PASTOR, Jaime. "La evolución de los nuevos movimientos sociales", a Pedro Ibarra i Benjamín Tejerina (eds.), *Los movimientos sociales. Transformaciones políticas y cambio cultural*. Madrid: Trotta, 1998, p. 69-88.
- "Génesis y desarrollo de los movimientos sociales desde una perspectiva histórica. El movimiento obrero español", a Maria Jesús Funes i Ramón Adell (eds.), *Movimientos sociales: cambio social y participación*. Madrid: UNED Ediciones, 2003, p. 59-76.
- ¿Qué son los movimientos antiglobalización? Madrid: RBA Libros, 2002.
- PALÀ, ROGER, "Per cada desallotjament...un altre solar", a *Transversal*, núm. 8, novembre de 2001.
- PELÁEZ, Lluç. *Insubmissió. Moviment social i incidència política*. Barcelona: Col·lecció Documents, Servei de publicacions UAB, 2000.
- El cicle de protesta a la Barcelona del tombant de segle. Moviments socials i incidència política*. Barcelona: Nous Horitzons, 2006.
- PIERRE, Jon (ed.). *Debating Governance. Authority, Steering and Democracy*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- PLATT, Steve. "A Decade of Squatting. The Story of Squatting in Britain since 1968", a Nick Anning, Nick Wates i Christian Wolmar (eds.), *Squatting. The Real Story*. London: Bay Leaf Books, 1980, p. 14-103.

- PRUIJT, Hans. "Is the Institutionalization of Urban Movements Inevitable? A Comparison of the Opportunities for Sustained Squatting in New Cork City and Amsterdam", *International Journal of Urban and Regional Research*, vol. 27, 2003, p. 133-157.
- "Okupar en Europa", a Ramón Adell i Miguel Martínez (coords.), *¿Dónde están las llaves? El movimiento okupa: prácticas y contextos sociales*. Madrid: Los libros de la Catarata, 2004, p. 35-60.
- PUTNAM, Robert. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. New Jersey: Princeton University Press, 1993.
- PUTNAM, Robert, Susan PHARR i Russell DALTON. "Introduction: What's Troubling the Trilateral Democracies?", a Susan Pharr i Robert Putman (eds.), *Disaffected Democracies. What's Troubling the Trilateral Countries?* New Jersey: Princeton University Press, 2000, p. 3-28.
- RAMOS, Ivan Julio. "Nuevos movimientos sociales y espacios de disidencia colectiva: centros sociales en A Coruña", a José Romay, Ricardo García y José Real (eds.), *Psicología social y problemas sociales. Psicología política, inmigración y comunicación social*, vol. 2. Madrid: Biblioteca Nueva, 2005, p. 83-92.
- RHODES, R.A.W. *Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability*. Londres: Open University Press, 1997.
- RIECHMAN, Jorge i Francisco FERNANDEZ BUEY. *Redes que dan libertad. Una introducción a los nuevos movimientos sociales*. Barcelona: Paidós, 1994.
- RIVAS, Antonio. "El análisis de marcos: una metodología para el estudio de los movimientos sociales", a Pedro Ibarra i Benjamín Tejerina (eds.), *Los movimientos sociales. Transformaciones políticas y cambio cultural*. Madrid: Trotta, 1998, p. 181-218.
- RIVERO, Jacobo. "Diez okupaciones en menos de dos años", *Diagonal*, del 26 de juny al 9 de juliol de 2008, p. [...].
- ROCHELEAU, Dianne, Barbara THORNAS-SLAYTER i Esther WANGARI. *Feminist Political Ecology: Global Issues and Local Experiences*. London: Routledge, 1996.
- RUCHT, Dieter. "Studyng the Effects of Social Movements. Conceptualisation and Problems", ponència al *ECPR Meeting*. Limmerick, 1992.
- SÁDABA, Igor i Gustavo ROIG. "El movimiento de okupación ante las nuevas tecnologías: okupas en las redes", a Ramón Adell i Miguel Martínez (coords.), *¿Dónde están las llaves? El movimiento okupa: prácticas y contextos sociales*. Madrid: Los libros de la Catarata, 2004, p. 267-291.
- SABATIER, Paul i Hank JENKINS-SMITH. *Policy Change and Policy Learning: An Advocacy Coalition Approach*. Boulder: Westview Press, 1993.

- SARO Jauregui. *Convergencia y redes de políticas: la reconversión siderúrgica en España y Gran Bretaña, 1977-94*. Madrid: Universidad Autónoma de Madrid, Tesis Doctoral, 2000.
- SEVILLA, Carlos. *La fábrica del conocimiento. La universidad-empresa en la producción flexible*. Barcelona: El Viejo Topo, 2010.
- SEVILLA, Carlos y Miguel URBÁN. Tesis sobre la Universidad y el movimiento estudiantil”, en Asamblea de Ciencias Sociales por una Universidad Crítica, *Moviminetos estudiantiles: resistir, imaginar, crear en la universidad*, Donostia: Gakoa Liburuak, 2008, p. 61-74.
- SCHÄFER, Bettina. “L'okupació a Berlin”, *Illacrua*, núm. 43, 1997, p. 12-14.
- SHIVA, Vandana i Maria MIES. *Abrazar la vida. Mujer, ecología y desarrollo*. Madrid: horas y HORAS ediciones, 1995.
- Ecofeminismo. Teoría, crítica y perspectivas*. Barcelona: Icaria/Antrazyt, 1997.
- SHNEIDER, Volker. “Control as a Generalized Exchange Medium within Policy Process?”, a Bernd Marin (ed.), *Governance and Generalized Exchange*, Frankfurt: Wesview Press, 1990, p. 171-189.
- SMELSER, Neil. *Teoría del comportamiento colectivo*. México: FCE, 1995.
- SMITH, Martin. *Pressure, Power and Policy: State Autonomy and Policy Networks in Britain and United States*. Londres: Harvester Wheatsheaf, 1993.
- SNOW, David, Burke ROCHFORD, Steve WORDEN i Robert BENFORD. “Frame Alignment Process, Micro-Mobilization and Movement Participation”, *American Sociological Review*, núm. 51, 1986, p. 464-481.
- SNOW, David i Robert BENFORD. “Master Frames and Cycles of Protest”, a Aldon Morris i Carol Mueller. *Frontiers in Social Movement Theory*. New Haven: Yale University Press, 1988, p. 133-155.
- SUBIRATS, Joan (dir.). *Pobresa i exclusió social. Un anàlisi de la realitat social espanyola i europea*. Barcelona: Col·lecció Estudis Socials, núm 16, Fundació “la Caixa”, 2004.
- “Democràcia, participació i eficiència” a *Revista de Serveis Personals Locals*, núm. 6, 1997, p. 87-95.
- SZTOMPKA, Piotr. *Sociología del cambio social*. Madrid. Alianza, 1995.
- TARROW, Sidney. *El poder en movimiento. Los movimientos sociales, la acción colectiva y la política*. Madrid: Alianza Universidad, 1997.
- TEJERINA, Benjamín. “Los movimientos sociales y la acción colectiva. De la producción simbólica al cambio de valores”, a Pedro Ibarra i Benjamín Tejerina (eds.), *Los movimientos sociales. Transformaciones políticas y cambio cultural*. Madrid: Trotta, 1998, p. 111-138.
- TILLY, Charles. *From Mobilization to Revolution*. New York: Random House, 1978.

- Grandes estructuras, procesos amplios, comparaciones enormes*. Madrid: Alianza, 1991.
- “Repertorios de acción contestataria en Gran Bretaña, 1758-1834”, a Mark Traugott (comp.), *Protesta social. Repertorios de acción colectiva*. Barcelona: Hacer, 2002, p. 17-47.
- TOURAINE, Alainne. *Movimientos sociales hoy: actores y analistas*. Barcelona: Hacer, 1990.
- The Voice and the Eye. An Analysis of Social Movements*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
- TRAUGOTT, Mark. “Prefacio a la edición española”, a *Protesta Social. Repertorios de acción colectiva*. Barcelona: Hacer, 2002a, p. XV-XVII.
- “Las barricadas como repertorio: continuidades y discontinuidades en la historia de la constestación en Francia”, a *Protesta Social. Repertorios de acción colectiva*. Barcelona: Hacer, 2002b, p. 49-66.
- VALCARCEL, Amelia. *La política de las mujeres*. Madrid: Cátedra, 1997.
- VALLES, Miguel. “Técnicas de observación y participación: de la observación participante a la investigación-acción-participativa”, a Miguel Valles i Miguel Vallès, *Técnicas cualitativas de investigación social. Reflexión metodológica y práctica profesional*. Madrid. Síntesis, 1997, p. 142-176.
- VAN DIJK, Teun i ATHENEA DIGITAL. “El análisis crítico del discurso y el pensamiento social”, *Athenea Digital*, num 1, 2002, p. 18- 24. Disponible en <http://blues.uab.es/athenea/num1/vandijk.pdf> [consultat el 16 de gener de 2006].
- VERGER, Antoni i Robert GONZÁLEZ. “Les lluites i la construcció del moviment de moviments”, *Annuari de l'Accent*, Barcelona, 2004.
- VERGER, Antoni, Mercé CORTINA i Robert GONZÁLEZ. “La recerca com a eina de transformació?” a *Illacrua*, núm 118, abril 2004.
- VIDICH, Arthur. “Participant observation and the collection an interpretation of dates”. *American Journal of Sociology*, vol. 60, núm. 4, 1955, p. 354-360.
- VILLASANTE, Tomás R. *Cuatro redes para mejor-vivir*. Buenos Aires: Lumen-Humanitas, 1998.
- VIVAS, Esther. *Organitzacions, campanyes i moviments d'oposició al deute extern*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 2003.
- WALLACH, Yair. “Okupación y vivienda en Londres”. *Diagonal*, del 27 de octubre al 9 de noviembre de 2005, p. [...]
- WATES, Nick i Christian WOLMAR. *Squatting. The Real Story*. London: Bay Leaf Books, 1980.
- WILHELMI, Gonzalo. *Lucha Autónoma. Una visión de la Coordinadora de Colectivos (1990-1997)*, Madrid: Traficantes de Sueños, 1998.

- WINDHOFF-HÉRITIER, Adrienne. "Policy Network Analysis: a Tool for Comparative Political Research", a Hans Keman (ed.), *Comparative Politics: New Directions in Theory and Method*. Amsterdam: VU University Press, 1993, p. 143-160
- WINKELS, Edwin. "Milers d'okupes paguen lloguer en grans ciutats europees". *El Periodico*, 9 de desembre de 2006, p. 45.
- WRIGHT, Maurice. "Policy Community, Policy Network and Comparative Industrial Policies", *Political Studies*, núm. 36, 1988, p. 593-612.
The Comparative Analysis of Industrial Policies: Policy Networks and Sectorial Governance Structures in Britain and France. Melbourne: EPRU Working Papers, 1/91, Victoria University, 1991.
- ZALD, Mayer i John MCCARTHY. *Social Movements in an Organizational Society*, New Brunswick: Transaction, 1987.

PREMSA

ABC, 2 de novembre de 1999.

Avui, 29 d'octubre de 1996.

6 març de 1998.

25 de novembre de 2005.

El Debat.cat, 11 de febrer de 2009.

El Far, 27 de gener de 2006.

17 de març de 2006.

El Mundo, 6 de gener de 1996.

1 de novembre de 1996.

6 de febrer de 1998.

6 març de 1998.

de juny de 1998.

El País, 29 d'octubre de 1996.

6 març de 1998.

27 de març de 1998.

7 de juny de 1998.

21 de setembre de 1998

14 d'octubre de 1999.

17 d'octubre de 1999.

24 d'octubre del 1999.

24 de gener de 2007.

3 de juny de 2010.

2 d'agost de 2010.

20 d'agost de 2010

El Periódico, 29 d'octubre de 1996.

8 de febrer de 1998.

19 de setembre de 2001.

15 de desembre de 2001.

InfoUsurpa, setembre de 2001.

juliol de 2009.

La Vanguardia, 29 d'octubre de 1996.

22 de març de 1998.

14 d'octubre de 1999.

30 de novembre de 2001.

Molotov, núm. 41, desembre de 2003, p. 1-2.

DOSSIERS DE PREMSA

GONZALEZ, Robert i Marc MARTÍ. *Dossier de premsa sobre el moviment per l'okupació*. Octubre 1996-desembre de 1998.

Dossier de premsa sobre els fets del 12 d'octubre. Octubre-desembre de 1999.

Dossier de premsa sobre el moviment per l'okupació. Gener-desembre de 2001.

OKUPAS DE MADRID. *Un desalojo... otra okupación*. Dossier de premsa, octubre-novembre, 1996.

ASSEMBLEA D'OKUPES DE TERRASSA. *Dossier de premsa*. Novembre de 1996- Març de 1997.

PÀGINES WEB

Pàgina de l'Asamblea de Centros Sociales de Madrid y Guadalajara: <http://www.okupatutambien.net> [consultat l'1 d'agost de 2009].

Pàgina de la Rimaia: <http://larimaia.org/?q=node/185> [consultat l'octubre de 2010].

Pàgina del Centro Social Seco: <http://www.cs-seco.org/historia2.htm> [consultat el 5 d'agost de 2009].

Pàgina del Eje de Okupació de Rompamos el silencio: <http://www.okupatutambien.net/> [consultat el 2 d'abril de 2010].

Pàgina web de l'Espai Social de Magdalenes: <http://magdalenes.net/?q=ca/taxonomy/term/48> [consultat el 20 de juliol de 2010].

Pàgina de l'Hort Comunitari de Gràcia: <http://horteres.org> [consultat el 26 d'agost de 2009].

Pàgina del Kasalet-Col·lectiu Acció Autònoma: http://kasalet.org/index.php?option=com_content&task=view&id=42 [consultat el 26 d'agost de 2009].

Pàgina de Kaosenlared: <http://www.kaosenlared.net/noticia/neix-terrassa-lassemblea-popular-anticapitalista> [consultat el 3 de setembre de 2009].

Pàgina de La Directa: <http://setmanaridirecta.info> [consultat el 10 de setembre de 2009].

Pàgina de Nodo 50 : <http://www.nodo50.org/> [consultat el 18 de gener de 2006]

Pàgina de Veïns i veïnes del Barri de Sants: <http://www.barrisants.org> i <http://www.barrisants.org/laburxa> [consultada l'1 i el 9 de setembre de 2009].

Pàgina de Vilaweb: http://www.vilaweb.cat/www/noticia?p_idcmp=3586833 [consultat el 3 de setembre de 2009].

Pàgina del CSA La Tabacalera de Lavapiés: http://latabacalera.net/?page_id=739 [consultat el 18 d'agost de 2010].

FILMOGRAFIA I DISCOGRAFIA

BOYERO, Bárbara i Nacho GOYTRE. *Lavapiés: 18 años de okupación*. Madrid, 2003.

CABRERA, Sergio. *La estrategia del caracol*. Bogotá, 2003.

PIRATS SOUND SISTEMA. "La Lluita", *Sants Sistema*, Barcelona, Propaganda pel fet, 2005.

PROYECTO COLECTIVO. *CSOA El Laboratorio, okupando el vacío*. Madrid: Kinowo Media, 2006.

ALTRES REFERENTS

Boletín de Estadísticas Laborales, 2000.

Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya, 26 d'octubre de 1998.

Comunicat de tancament de La Quimera, a <http://www.alasbarricadas.org/noticias/?q=node/11232> [consultat el 25 d'agost de 2009].

Departament de Medi Ambient. Secretaria d'Habitatge, "Lloguer d'habitatges. 2004-2008 (1) Preus mitjans mensuals. Municipis amb més de 70.000 habitants", 2008 a <http://www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=731&t=2008>, consultat el 24 d'agost de 2010.

Diari de sessions de Parlament de Catalunya, 29 de maig de 1998.

Diario de sesiones del Congreso de los Diputados, 29 de setembre de 1998.

Proposición de Ley Orgánica para la despenalización de la ocupación de inmuebles ajenos que no constituyan morada, presentada per ICV a La Mesa del Congreso de los Diputados, 31 de maig de 2000.

Euroscat, 2006.

Europa Press. “Una setetena de entitats de Barcelona reivindica la legitimitat de la “okupació” en una carta oberta a Hereu”, 17 de maig de 2007, a <http://www.lukor.com/not-esp/locales/0705/17183405.htm> [consultat el 8 d'agost de 2010].

INE. Censo de Población y Vivienda 2001, a <http://www.ine.es/censo2001/censo2001.htm> [consultat el 31 de juliol de 2010].

INE, 2010 a <http://www.ine.es/daco/daco42/daco4211/epa0409.pdf>, [consultat el 04 d'abril de 2010].

Informe de la Policia Nacional (sobre el moviment okupa), Barcelona, març de 1998.

Nota de premsa de l'Hort Comunitari de Gràcia, a <http://horteres.org> [consultat el 28 d'agost de 2009].

Sentencia 00310/2005 del Juzgado de lo Penal No. 5 de Madrid.

ENTREVISTES

ELS CASOS DE CATALUNYA

IVÁN M, CS Arran.

Lloc: CS Arran a Sants, Barcelona.

Data: 1 de març de 2001.

Durada: una hora i mitja.

UBE I SÒNIA , KASA DE LA MUNTANYA

Lloc: Kasa de la Muntanya, Gràcia, Barcelona.

Data: 15 de març de 2001.

Durada: una hora i mitja.

OKUPES DEL CASAL POPULAR DE GRÀCIA

Lloc: Casal Popular de Gràcia, Carrer Ros d'Olano, Gràcia, Barcelona.

Data: 15 de març de 2001

Lloc: una hora i mitja

JORDI SOLER, CENTRE SOCIAL DE SANTS

Lloc: Centre Social de Sants, Sants, Barcelona.

Data: 26 de març de 2001.

Durada: una hora i mitja.

IVAN A, CSO EL PALOMAR.

Lloc: CSO EL Palomar, Sant Andreu, Barcelona.

Data: 2 d'octubre de 2001.

Durada: una hora.

TOMI, ATENEU CANDELA.

Lloc: Ateneu Candela, Terrassa.

Data: 21 de març de 2002.

Durada: una hora i mitja.

ERMENGOL, ASSEMBLEA D'OKUPES DE TERRASSA.

Lloc: Universitat Autònoma de Barcelona.

Data: 11 de març de 2002.

Durada: una hora.

ALBERT, ASSEMBLEA D'OKUPES DE SABADELL

Lloc: Universitat Autònoma de Barcelona

Data: 13 de febrer de 2002.

Durada: una hora.

AINA, CSO Torreblanca i Consell Local de Joves de Sant Cugat

Lloc: Universitat Autònoma de Barcelona.

Data: 13 de febrer de 2002

Durada: 1 hora i quinze minuts

DAVID, La Torna.

Lloc: La Torna, Casal Independentista i Popular de la Vila de a Gràcia, Barcelona.

Data: 18 de juny de 2002.

Durada: una hora i mitja.

JESÚS, Assembla d'Okupes de Barcelona.

Lloc: Espai Obert, Pobel Sec, Barcelona

Data: 6 de juliol de 2002.

Durada: una hora i mitja.

YANKEE, CS Puig Antich.

Lloc: CS Puig Antich a Gràcia, Barcelona.

Data: 21 de febrer de 2001.

Durada: una hora.

ENRIC, Infoespai.

Lloc: Infoespai, Gràcia, Barcelona.

Data: 7 de març de 2005

Durada: 1 hora.

ELS CASOS DE MADRID

CRISTINA, CSO La Escalera Karakola, Lavapiés, Madrid.

Lloc: casa meva a Gràcia, Barcelona.

Data: 9 de juliol de 2005.

Durada: dos hores.

JACOBO, CSO El Laboratorio 3, Madrid.

Lloc: CSO El Laboratorio 3 a Madrid.

Data i hora: 26 de novembre de 2002.

Durada: una hora i vint minuts.

NANO, El Puntal, Madrid.

Lloc: El Puntal a Madrid.

Data: 16 de novembre de 2002.

Durada: una hora i quart.

PANZER, El Barrio, Madrid.

Lloc: Traficantes de Sueños a Lavapiés, Madrid.

Data: 19 de desembre de 2002.

Durada: una hora i mitja.

PEPE I JORGE, Escuela de Educación Popular de la Prosperidad, Madrid.

Lloc: Escuela de Educación Popular de la Prosperidad a Madrid.

Data: 18 de desembre de 2002.

Durada: una hora i trenta minuts.

RAQUEL, La Biblio

Lloc: La Biblio a Lavapiés, Madrid.

Data: 7 de desembre de 2002.

Durada: una hora.

RAÚL, CS La Prospe

Lloc: Facultad de Historia de la Univesrsidad Complutense de Madrid.

Data: 10 de desembre de 2002.

Durada: Cinquanta minuts.